

יָקָר

דְּאוֹרֵי תַּה

מסכת
קידושין

יְקַר דְּאוֹרֵיִתָּהּ

*

ליקט וערך: ישראל ישעי' שיחי' ימיני.
שגיאות מי יבין... להערות והארות ניתן לפנות ל:
ismi1234@gmail.com

*

© כל הזכויות שמורות למחבר
נדפס בישראל ה'תשפ"ב

לע"נ

אמו"ר הרה"ת הרה"ח

יעקב ב"ר שלום ע"ה

נלב"ע י"ג מנחם אב ה'תש"פ

והקיצו ורננו שוכני עפר, והוא בתוכם

תיכף ומיד ממש

*

ולזכות - יבלחט"א

א"מ מרת צילה שתחי'

וכל יוצאי חלציהם שיחי' ימיני

יתן להם השי"ת

מידו המלאה הפתוחה הקדושה

הגדושה והרחבה כל המצטרך להם

בבני חיי ומזוני רווחי ובכולהו רווחי

בטוב הנראה ונגלה בגשמיות וברוחניות

ויזכו לקבל פני משיח צדקנו

בקרוב ממש מתוך

שמחה וטוב לבב

לזכות

מנחם מענדל וטליה שיחי'

ימינו

יתן להם השי"ת

מידו המלאה הפתוחה הקדושה

הגדושה והרחבה כל המצטרך להם

בבני חיי ומזוני רווחי ובכולהו רווחי

בטוב הנראה ונגלה בגשמיות וברוחניות

ויזכו לקבל פני משיח צדקנו

בקרוב ממש מתוך

שמחה וטוב לבב

לזכות

החיילת בעבאות ה'

שרה רבקה שתחי' בת הילה צופית שתחי'

לרפואה שלימה וקרובה

פתח דבר

בשבח והודיה להשי"ת יו"ל בזה, כרך נוסף בסדרת "יקר דאורייתא" - סיכום למסכת קידושין שנלמדה במסגרת שיעור גמרא בכולל ערב כפר חב"ד ב'.

בספר זה סוכמו דברי הגמרא בצורה מסודרת וברורה דף אחרי דף. כמו כן הובאו ביאורים נפלאים מגדולי התורה והחסידות שהוזכרו בשיעור.

ספר זה הוא רביעי בסדרה, ויה"ר מהשי"ת שתהא פעולה נמשכת.

*

ויש להוסיף ולהדגיש בפרטיות יותר, שכשם שאי אפשר להסתפק בלימוד נגלה דתורה ללא נסתר דתורה, כך גם אי אפשר להסתפק בלימוד נסתר דתורה ללא נגלה דתורה, שכן, נגלה דתורה ונסתר דתורה הם כמו גוף ונשמה, "גופי תורה" ו"נשמתא דאורייתא", וכשם שאי אפשר לגוף בלא נשמה, כך אי אפשר גם לנשמה בלא גוף (כיון שלא זו הכוונה), כי אם נשמתא דאורייתא ביחד עם גופי תורה.

. . וכמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר כמה סיפורים בענין זה, שתוכנם שרבינו הזקן תבע בתוקף גם לימוד תורת הנגלה.

ועד"ז בקונטרס עץ החיים לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שמבאר כו"כ פרטים בנוגע לאופן הלימוד דתורת הנגלה, בקבעו כמה וכמה שעות ביום שבהם צריך לעסוק בנגלה דתורה, כשם שקובע כמה שעות ביום ללימוד תורת החסידות.

ומטעם זה תובעים בתוקף כל כך מכל החסידים בכלל, ובפרט מאלה הנמצאים באהלה של תורה, ומתלמידי הישיבה בפרטי פרטיות - שתהי' אצלם שקידה והתמדה ביותר בלימוד נגלה דתורה, אלא, שהלימוד יהי' מתוך חיות ו"לעבעדיקייט" (לא רק חיות ו"לעבעדיקייט" מצד ההבנה והשגה שלו, אלא גם חיות ו"לעבעדיקייט") שמוסיפה תורת החסידות בלימוד הנגלה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ב, שיחת כ"ד טבת)

*

בעומדנו בערב חג השבועות, הנה בכל שנה ושנה בחג השבועות חוזר ומתעורר אותו הגילוי שהי' במתן-תורה, שאז נפעל ענין הקידושין בין הקב"ה ובנ"י, ובכל שנה ושנה ההמשכה היא ממקום נעלה יותר ובתוקף יותר, לזאת הנה נוסח הברכה שלפני חג השבועות הוא "לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות", אשר קבלת התורה תהי' בפנימיות נפשו. כל כחו וחיותו יהי' ה"אנכי" דלא אתרמיז בשום אות - גילוי.

וכמבואר בדרושי חסידות (לקו"ת שה"ש מח, א. סידור (עם דא"ח) ברכת נשואין קלה, ג ואילך. אוה"ת שה"ש ע' תז. ועוד) בפירוש דברי המדרש (שמו"ר ספט"ו) "העולם הזה אירוסין היו, שנאמר (הושע ב, כא) וארשתיך לי לעולם .. אבל לימות המשיח יהיו נישואין, שנאמר (ישעי' נד, ה) כי בועליך עושיך", כלומר, שבמתן-תורה נעשה הקשר דבנ"י עם הקב"ה באופן של אירוסין בלבד, ולימות המשיח תהי' גם השלימות דנישואין.

וזהו גם מש"נ (הושע שם, יח. וראה אוה"ת ויחי (כרך ה) תקצח, ב) "והי' ביום ההוא גו' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי", ש"בעלי" הוא "לשון אדנות ומורא" (פרש"י עה"פ), "ככלה בבית אבי" (כתובות עא, סע"ב), "דאכתי ארוסה היא ואין לו בה אישות" ("כ"כ בשט"מ שם בשם רש"י במ"ק, ועיין ברבות נשא ס"פ טי"ת" (אוה"ת שם)), ורק לעת"ל "תקראי אישי", "לשון אישות ונישואין", "ככלה בבית חמי' שכבר נישאת" (פרש"י כתובות שם). וטעם הדבר - משום שבמ"ת (ועד עכשיו, "העולם הזה") נתגלה בעיקר נגלה דתורה, ולימות המשיח יהי' עיקר ושלימות הגילוי דפנימיות התורה.

והענין בזה: החילוק בין אירוסין לנישואין, הוא, שע"י אירוסין (קידושין) "אסר לה אכו"ע כהקדש" (קדושין ב, רע"ב), אבל עדיין אין כאן המשכה בפנימיות, כי אם באופן מקיף בלבד, ודוקא ע"י הנישואין (היחוד) נעשית ההמשכה בפנימיות.

ודוגמתו בתורה - שבמ"ת נתגלה בעיקר החיצוניות והגליא שבתורה, ואילו הפנימיות והנסתר נשאר בבחי' מקיף. ולימות המשיח יומשך ויתגלה גם הפנימיות והנסתר באופן של המשכה בפנימיות, בדוגמת היחוד דנישואין, ומה גם שהיחוד צ"ל באבר חי, ודוגמתו בסתים דאורייתא שהיא החיות שבתורה (ראה גם כש"ט סט"ז). (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ב שיחת י"ט כסלו)

*

ויה"ר שנזכה ל"קבלת התורה בשמחה ובפנימיות", ונזכה לגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש, שאז תהי' בגלוי שלימות הנישואין בין הקב"ה וכנס"י "והי' ביום ההוא נאם ה' גו' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי", בביאת משיח צדקנו בעגלא דידן ממש.

*

ערב חג השבועות, ה'תשפ"ב, כפר חב"ד, ישראל
שנת קל"ק אדמו"ר מה"מ

תוכן העניינים

- 5..... פתח דבר
35..... דבר מלכות
39..... הקדמה למסכת קידושין

דף ב

- 43..... דברי המשנה
45..... דיוקים בלשון המשנה
47..... בשבעה דרכים בודקים את הזב
48..... דרך איש לחזור על אשה
48..... ערלה ונטע רבעי
49..... תחילת מניין שנות השמיטה
50..... תחילת מניין שנות המעשר

דף ג

- 51..... הכוי
51..... הסיבה שהתנא ציין מספר במשנה
52..... אשה אינה מתקדשת בחליפין
52..... אשה אינה קונה עצמה בחליצה
53..... מקור דין קידושי כסף וזכאות האב לרב יהודה אמר רב

דף ד

- 56..... "וַיִּצְאָה חָנָם אִין כֶּסֶף"
58..... המקור לקידושי אשה בכסף לתנא דמתניתין
59..... הצורך בשני הלימודים לקידושי אשה בכסף
60..... המקור לקידושי אשה בביאה

דף ה

- 61..... המקור לקידושי אשה בשטר
61..... המקור שאין אשה מתגרשת בכסף

- 62.....המקור שגירושין צריך שיהיה דבר הכורת בינו לבינה
- 63.....הסיבה שלא לומדים קנייני הקידושין זה מזה
- 64.....קידושין באמצעות חופה
- 66.....האם קידושי ומכירת הבת נחשבים לקניין על כורחו?
- 66.....אופן קידושי כסף
- 67.....לשון קידושין ולשון גירושין
- 68.....ידיים שאינן מוכיחות

דף ו

- 69.....המקדש אשה בלא שדיברו מעניין הקידושין תחילה
- 70.....המקדש אשה כשדיברו מעניין הקידושין תחילה
- 70.....מהי "שְׁפָחָה נְחֻרְפָּת לְאִישׁ"
- 71.....כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין
- 72.....לשונות גט אשה וגט שחרור
- 73.....המקדש אשה במלוה
- 74.....המקדש אשה בהנאת מלוה
- 75.....המקדש אשה במתנה על מנת להחזיר

דף ז

- 77.....הלכות שאמר רבא בקידושין ובמכר
- 79.....נתנה היא ואמר הוא
- 81.....המקדיש אבר מבהמתו לעולה
- 82.....דין דחייה בקרבנות
- 83.....קידושין לחצאים
- 84.....ספקות רבא בענין קידושין לחצאים
- 86.....בתך ודבר נוסף בפרוטה
- 87.....קידושין בשווה כסף

דף ח

- 88..... עבד עברי הנמכר לגר תושב נקנה רק בכסף
- 89..... פדיון הבן בשווה כסף
- 90..... התקדשי לי במנה
- 90..... התקדשי לי במנה זו
- 91..... המקדש במשכון
- 93..... כשהאשה דוחה את הקידושין

דף ט

- 96..... הבה מיהבה, אשקויי אשקוין, שדי מישדא
- 97..... מסקנות הגמרא בדינים שהוזכרו קודם
- 98..... קידושין בשטר
- 99..... דברים הנקנים באמירה
- 100..... קידושין בביאה
- 101..... קידושין שאינם מסורים לביאה

דף י

- 102..... דין בעולה שלא כדרכה
- 103..... באיזה שלב ביאה קונה באירוסין?
- 105..... קידושי ביאה נחשבים לאירוסין או לנישואין?
- 107..... אין סימפון בעבדים
- 108..... הנפק"מ במחלוקת ר' יהודה בן בתירה ליוחנן בן בג בג

דף יא

- 110..... טעם בית שמאי שצריך לקדש לפחות בדינר
- 111..... כשמקפידה להתקדש ביותר מדינר
- 112..... סתם כסף האמור בתורה
- 114..... בכמה נקנית אמה עבריה

דף יב

- 115..... שיעור קידושי כסף לבית הלל.....
- 116..... כמה פרוטות יש בדינר?.....
- 117..... המקדש בחפץ שאינו שווה פרוטה.....
- 120..... דברים שרוב היה מכה עליהם מכת מרדות.....
- 121..... שתיקה לאחר מתן מעות.....

דף יג

- 123..... קידש אשה במה שגזל ממנה.....
- 124..... אין קרקע נקנית בפחות משווה פרוטה.....
- 124..... איסורי עריות קשים לעולם יותר מדור המבול.....
- 125..... שעבוד נכסים במלווה על פה.....
- 127..... המקור שאשה קונה עצמה בגט או במיתת הבעל.....

דף יד

- 129..... המקור שיבמה נקנית בביאה.....
- 129..... המקור שיבמה קונה עצמה בחליצה.....
- 130..... המקור שיבמה קונה עצמה במיתת היבם.....
- 131..... אין אשת איש יוצאת בחליצה.....
- 131..... אין יבמה יוצאת בגט.....
- 133..... דברי המשנה.....
- 134..... המקור שעבד עברי נקנה בכסף.....
- 134..... קנייני הגוי.....
- 135..... עבד שמכרוהו בית דין.....
- 135..... זמן עבדותו של מוכר עצמו לישראל.....

דף טו

- 136..... רציעת מוכר עצמו לישראל.....
- 137..... הענקה במוכר עצמו לישראל.....

- 137..... מסירת שפחה כנענית למוכר עצמו לישראל
- 138..... שעבודא דרבי נתן
- 138..... יציאת העבדים ביובל
- 140..... גאולת עבד עברי הנמכר לגוי

דף טז

- 143..... המקור שעבד עברי נקנה בשטר
- 144..... המקור שאין אמה עבריייה יוצאת בראשי איברים
- 145..... דרכים שעבד עברי הנמכר לישראל יוצא לחירות
- 145..... הקניינים בהם עבד עברי קונה את עצמו
- 146..... דברים בהם אמה עבריייה קונה את עצמה
- 148..... סימנים ושומא
- 148..... למי נותנים את המענק?
- 149..... הזכאים ל'הענקה'
- 150..... עבד שברח

דף יז

- 151..... עבד עברי שחלה
- 152..... שיעור ההענקה
- 153..... צאן, גורן ויקב
- 154..... הענקה לעבד שלא נתברך הבית בגללו
- 155..... עבדים שיוצאים במיתת האדון
- 157..... גוי יורש את אביו מהתורה
- 158..... דין ירושה בגר
- 159..... החזרת חוב לבניו של גר

דף יח

- 160..... חילוקי דינים בין עבד עברי לאמה עבריייה
- 162..... כשדמי מכירת הגנב והגניבה לא שווים בערכם

- 162....."לא ימשול למְכָרָה בְּבִגְדוֹ בָּהּ".
- 164.....האם יעוד נחשב למעשה אירוסין או נישואין?

דף יט

- 166.....האם יכול אדם לייעד לבנו הקטן?
- 167.....בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו.
- 167....."אֲשֶׁר לֹא [לוֹ] יְעֻדָּה".
- 168.....מעות ראשונות - לאו לקידושין ניתנו.
- 169.....מצוות יעוד כיצד?
- 170.....המוכר את בתו והלך וקידשה לאחר.
- 171.....המוכר את בתו על מנת שלא לייעד.
- 171.....המקדש אשה ומתנה על מה שכתוב בתורה.
- 172.....המוכר את בתו לפסולים האסורים בלאו.
- 172.....המוכר את בתו לקרובים האסורים בכרת.

דף כ

- 173....."אם בָּגַפוּ יְבֵאָה בָּגַפוּ יְצֵאָה".
- 175.....חישוב גירעון הכסף כשהזול או התייקר העבד.
- 177.....כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.
- 178.....מכירת הבת והלוואה בריבית.
- 178.....כמה קשה עונשו של איסור אבק שביעית.
- 179.....האם עבד עברי הנמכר לגוי נגאל לחצאים?
- 181.....המוכר בית עיר חומה יכול לגאול אותו לחצאים?

דף כא

- 184.....מדוע צריך ללמוד מ"נאם גאל יגאל"?
- 185.....האם המוכר בית בבתי ערי חומה נגאל לקרובים?
- 187.....בגאולת קרובים הקרוב קרוב קודם.
- 188.....מדיני עבד נרצע.

- 189..... עבד עברי כהן
- 190..... האם כהן מותר ביפת תואר?
- 191..... דין אשת יפת תואר

דף כב

- 194..... התנאים לרציעת עבד
- 195..... השוואת תנאי העבד לתנאי האדון
- 195..... חיוב האדון במזונות אשת וילדי העבד
- 196..... רציעת אונזו בדלת
- 198..... דברי המשנה
- 198..... המקור שעבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה
- 199..... קניית עבד כנעני בחליפין
- 199..... קניית עבד כנעני במשיכה
- 200..... קניית עבד כנעני בחזקה
- 201..... גר שמת בלא יורשים והניח עבדים כנעניים

דף כג

- 203..... עבד כנעני קונה את עצמו בכסף ובשטר
- 204..... האם אומרים גיטו וידו באין כאחד?
- 205..... שליחות הכהנים בעבודתם
- 206..... עבד יכול לקבל גט שחרור עבור חברו העבד
- 207..... האם עבד יכול לזכות בכסף לעצמו?

דף כד

- 208..... פדיון מעשר שני
- 209..... אשה הפודה מעשר שני של בעלה
- 210..... יציאת עבד כנעני בשן ועין
- 213..... נזק על ידי קול
- 213..... נזקי שן ועין שיוצא על ידם לחירות

- 214.....השחתת איבר מתוך כוונה טובה
- 215.....פסול הקרבה במום ובחסרון איבר
- 215.....כריתת אצבע מיותרת מוציא לחירות

דף כה

- 216.....האם עבד שסירסו רבו יוצא לחירות?
- 218.....דין הלשון לעניין הזאת מי חטאת, טומאה וטבילה
- 221.....אופן סירוס הביצים בו העבד יוצא לחירות
- 222.....דברי המשנה
- 222.....קניין מסירה וקניין משיכה
- 223.....לשיטת ר' שמעון כיצד קונים פיל?

דף כו

- 224.....דברי המשנה
- 225.....המקור שקרקע נקנית בכסף
- 226.....המקור שקרקע נקנית בשטר
- 226.....מתנה עם ייפוי כח של מכר
- 227.....המקור שקרקע נקנית בחזקה
- 227.....המקור שמטלטלים נקנים במשיכה
- 228.....המקור שמטלטלים נקנים אגב קרקע
- 228.....בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע?

דף כז

- 231.....(המשך) בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע?
- 233.....קנס עזרא
- 233.....צריך שהמוכר יאמר "אגב" ו"קנה"
- 234.....ניתן להקנות מטלטלים במתנה אגב מכירת שדה בכסף
- 234.....האם ניתן למכור את השדה לאחד והמטלטלים לאחר?
- 235.....בקניין אגב צריך לתת דמי הקרקע וכל המטלטלים

- 235..... דברים שאין מועיל בהם כסף / שטר / חזקה
- 235..... מכר עשר שדות בעשר מדינות.
- 235..... מסר לו עשר בהמות באפסר אחד
- 236..... המקור לגלגול שבועה ממטלטלים לקרקעות

דף כז

- 238..... עד כמה גדול כוחה של גלגול שבועה
- 239..... דברי המשנה
- 239..... אופני קניין חליפין
- 239..... דברים שניתן לעשות איתם קניין חליפין
- 240..... ביאור דברי המשנה "כל הנעשה דמים באחר"
- 241..... קניין כסף במטלטלים
- 241..... דברי המשנה
- 242..... רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה

דף כח

- 243..... אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט
- 244..... הקדש קונה בכסף ובמשיכה
- 245..... דברי המשנה
- 245..... כל מצוות הבן על האב
- 246..... מילת הבן
- 247..... פדיון הבן
- 249..... לימוד תורה לבן
- 252..... בן עשרים שנה שלא נשא אשה

דף ל

- 255..... הגיל המומליץ לתת תוכחה
- 255..... עד היכן חייב אדם ללמד בנו תורה?
- 256..... "והודעתם לבְּנֵיךָ וּלְבְנֵי בְּנֵיךָ"

257....."וְשִׁנְתֶם" - וְשִׁלַּשְׁתֶּם

258.....ראשונים נקראו סופרים

259....."וְשִׁנְתֶם" - מלשון משוננים

260.....התורה היא סם חיים נגד יצר הרע

263.....חובת האב להשיא בנו

263.....חובת האב ללמד בנו אומנות

264.....חובת האב ללמד בנו שחיה

264.....כל מצוות האב על הבן

264.....מצוות כיבוד אב ואב

דף לא

267.....מלא כל הארץ כבודו

268.....כיבוד אב קודם לכיבוד אם

268.....הודאת אומות העולם שחייבים בכבוד הקב"ה

269.....עד כמה מצווה אדם להיזהר בכיבוד אב ואם

271.....גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה

272.....כיבוד אב ואם צריך להיות בסבר פנים יפות

273.....קבלת שימוש מאב ואם

274.....כיבוד אב ואם של האמוראים

276.....יציאה לחו"ל עבור כיבוד אב ואם

277.....פרטי מצוות כיבוד אב ואם

דף לב

279.....משל מי הבן מאכיל ומשקה?

279.....האכלת אביו ממעשר עני

280.....כדי שיטול ארנקי ויזרקנו ליום בפניו

281.....חייבי מיתות בית דין שהתערבו זה בזה

281.....האופן בו הבן צריך להעמיד את אביו על טעותו

282.....בקשת אב מבנו בזמן שיש לו מצוה לעשות

- 282..... אב או רב שמחל על כבודו
- 283..... נשיא או מלך שמחל על כבודו
- 285..... "מפני שיבה תקום" מפני מי צריך לקום?

דף לג

- 287..... "תקום וְהִדּוּר" - קימה והידור שאין בהם חסרון כיס
- 288..... "תקום וְהִדּוּר" - קימה במקום שיש בה הידור
- 289..... "תקום . . וְנִרְאָתָּ מְאֹלָקִיף"
- 289..... "תקום וְהִדּוּר" - קימה שיש בה הידור
- 289..... "זָקֵן . . וְנִרְאָתָּ" - שלא יטריח הציבור
- 290..... קימה מפני שיבה גוי
- 291..... צריך לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית
- 291..... תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו
- 292..... בנו והוא רבו
- 293..... האם רכוב נחשב למהלך?
- 294..... קימה מפני ספר תורה
- 294..... האם כשעוסק בתורה צריך לקום מפני רבו?
- 295..... כשקם מפני רבו מתי רשאי לשבת?

דף לד

- 297..... חיוב נשים במצוות עשה שהזמן גרמא
- 298... המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמן למ"ד ב' כתובים הבאין כאחד אין מלמדים

דף לה

- 302..... המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמן למ"ד ב' כתובים הבאין כאחד מלמדים
- 304..... המקור שנשים חייבות במצוות לא תעשה
- 304..... נשים פטורות מ: בל תקיף, בל תשחית, בל תטמא למתים
- 306..... המקור לדברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו קרחה'

דף לו

- 308..... מקור דברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו' - המשך
- 309..... "בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם"
- 311..... דברי המשנה.....
- 311..... המקור לדברי המשנה.....
- 313..... דברי המשנה.....

דף לז

- 314..... הגדרת מצוה התלויה בארץ.....
- 315..... הסבר מחלוקת ת"ק ור' אליעזר לגבי איסור חדש.....
- 316..... מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל בהכתוב "מושבתיכם".....
- 318..... מחלוקת התנאים בדברי ר' ישמעאל.....
- 319..... הסיבה שהתחייבו בחלה מיד בכניסתם לארץ.....
- 319..... הסיבה שנאמר "מושב וביאה" במצוות שהן חובת הגוף.....

דף לח

- 321..... תקופת אכילת המן.....
- 322..... בן' באדר מת משה ובן' באדר נולד.....
- 324..... היכן נוהג איסור חדש?.....
- 324..... היכן נוהגת השמטת כספים?.....
- 325..... היכן נוהגת מצוות שילוח עבדים?.....
- 325..... היכן נוהגים איסור חדש, ערלה וכלאים?.....

דף לט

- 328..... הנהגת האמוראים בספק ערלה בחו"ל.....
- 330..... איסור ערלה בחו"ל.....
- 330..... איסור כלאים בחו"ל.....
- 332..... דברי המשנה.....
- 332..... כל העושה מצוה אחת מטיבין לו.....

- 334..... שִׁכַר מִצוּהַ בְּעוֹלָם הַזֶּה
- 335..... הֲאִם מִחֲשֶׁבֶת רַעָה הִקְבִּ"ה מִצְרַפָּה לְמַעֲשֵׂהָ?
- 336..... שְׁלוּחֵי מִצוּהַ אֵינָם נִיזוּקִים
- 336..... טַעוּתוֹ שֶׁל אַחֵר

דף מ

- 338..... יֵשֵׁב וְלֹא עֵבֵר עֲבִירָה נֹתְנִים לוֹ שִׁכַר כְּעוֹשֶׂה מִצוּהַ
- 340..... גִּבְרִי כֹחַ עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְבָרוֹ
- 341..... דְּבָרִים שֶׁאֵדָם אוֹכֵל פִּירוּתֵיהֶן בְּעוּה"ז וְאֵת הַקֶּרֶן בְּעוּה"ב
- 342..... מִצְוֹת, עֲבִירוֹת וּפִירוּתֵיהֶן
- 343..... מִחֲשֶׁבֶת טוֹבָה וּמִחֲשֶׁבֶת רַעָה
- 344..... חוֹמֶרֶת חִילוּל ה'
- 347..... "יְחֻטָּא אֶחָד יִאֲבֵד טוֹבָה הִרְבָּה"
- 348..... דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה
- 348..... צְדִיקִים וְרַשְׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה
- 349..... תְּלִמּוּד וּמַעֲשֵׂה מִי יוֹתֵר גְּדוֹל?
- 351..... הִנְהַגוֹת שֶׁבְּגִלְלָם אָדָם פֶּסוּל לַעֲדוֹת
- 351..... מִדּוֹת בְּאָדָם

דף מא

- 355..... דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה
- 355..... בּוֹ וּבְשִׁלְחוֹ
- 356..... הָאִישׁ מִקְדֵּשׁ אֵת בְּתוֹ כִּשְׁהִיא נַעֲרָה
- 357..... הַמְּקוֹר לְדִין שְׁלִיחוֹת מִהַתּוֹרָה
- 359..... הֲאִם אֲפֹשֶׁר לְלַמּוּד דִּין שְׁלִיחוֹת שֶׁל אֶחָד מִשְׁנַיִם אַחֵרִים?
- 359..... מִה לּוֹמְדִים מ'אֵתְּם גַּם אֵתְּם"?

דף מב

- 361..... הַמְּקוֹר לְדִין שְׁלִיחוֹת בְּקִדְשֵׁי לר' יוֹנָתָן

- 362.....מה למד רב מ"נְנְשִׂיא אָקֵד נְשִׂיא אָקֵד מִמָּטָה תִּקְחוּ"?
- 363.....מתי אומרים כח בית דין יפה?
- 364.....אחים שטעו בחלוקת ירושת אביהם.....
- 365.....הגבלות רבא על הדין הנ"ל.....
- 366.....שליח לדבר עבירה בנזיקין.....
- 366.....שליח לדבר עבירה במעילה.....
- 367.....שליחות לדבר עבירה בשליחות יד.....

דף מג

- 369.....שליח לדבר עבירה בטביחה ומכירה.....
- 369.....שליח לדבר עבירה בשחוטי חוץ.....
- 370.....מהי דעתו של שמאי הזקן בשליחות לדבר עבירה?
- 372.....שליח לדבר עבירה כשהשליח בלבד נהנה מהשליחות.....
- 372.....כשרות השליח לעדות.....
- 373.....שליח נעשה עד בקידושין בגירושין ובדיני ממונות.....
- 374.....מי יכול לקבל גט נערה?.....
- 375.....מי יכול לקבל קידושי נערה?.....

דף מד

- 376.....האם ניתן לעשות "מאמר" בעל כרחה של האשה?
- 376.....המשך הדיון מי יכול לקבל קידושי נערה?
- 378.....כמה אשם גזילת חייב כשכופר כמה כפירות ממון?
- 378.....מסקנת הגמרא לענין מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש.....
- 379.....האם נערה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה?
- 380.....קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה.....

דף מה

- 384.....יבמה קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה.....
- 385.....אב שקידש בנו שלא לדעתו.....

- 385..... המקדש קטנה דרך בזיון שלא לדעת אביה
- 386..... המקדש קטנה לא לדעת אביה כשאביה הבטיחה לאחר
- 387..... קטנה שקידשה אביה לכהן ונישאה לו שלא מדעת אביה
- 388..... התקדשה לכהן לדעתו ונישאה שלא לדעתו ואביה כאן
- 388..... התקדשה ונישאה לכהן שלא לדעת אביה ואביה כאן

דף מו

- 389..... כשהתקדשה שלא לדעת אביה מי יכול לעכב?
- 389..... דברי המשנה.....
- 390..... מי הוא התנא של משנתנו?
- 390..... "היתה אוכלת ראשונה ראשונה"
- 391..... מה דין המעות שקידש בהן את אחותו?
- 391..... המפריש חלתו קמח.....
- 393..... התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה.....

דף מז

- 394..... התקדשי לי באלו.....
- 395..... דין המקדש במלוה.....
- 396..... התקדשי לי במנה ונמצא חסר דינר.....
- 396..... התקדשי לי במנה ונתן לה דינר.....
- 396..... התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך.....
- 397..... השואל קורדום מחבירו ממתני קנאו?
- 398..... האומר לאשה התקדשי לי בשטר חוב.....

דף מח

- 400..... הסבר מחלוקת התנאים כשאמר התקדשי לי בשטר.....
- 402..... עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש אני לך.....
- 405..... התקדשי לי בשכר שעשיתי / אעשה עמך.....
- 405..... דברי המשנה.....

- 406..... התקדשי לי בכוס זה
- 406..... כשהטעה לשבח
- 407..... תנאים שסוברים שמראה מקום הוא לו

דף מט

- 409..... כשהטעה לשבח ביוחסין
- 410..... הרי את מקודשת לי על מנת שאני
- 412..... עשרה קבים שירדו לעולם
- 415..... דברי המשנה

דף נ

- 416..... דברים שבלב אינם דברים
- 419..... מקרים בענין דברים שבלב
- 419..... דברי המשנה
- 420..... דין זהה למשנתנו במסכת גיטין
- 420..... דברי המשנה
- 420..... דין זהה למשנתנו במסכת כתובות
- 421..... דברי המשנה
- 421..... הצורך לציין את שלושת הדינים במשנה
- 422..... האם חוששים לסבלונות?
- 423..... דין נוסף שתלוי במנהג המקום
- 423..... דברי המשנה
- 424..... המקדש אשה ובתה או אשה וכאחותה כאחת

דף נא

- 425..... כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו
- 427..... קידושין שאינן מסורין לביאה
- 427..... מחלוקת אביי ורבא בקידושין שאינן מסורין לביאה
- 428..... המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל

- 429..... מי שיש לו שתי כתי בנות משתי נשים
 430..... המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש
 431..... שנים שקידשו שתי אחיות ואינם יודעים מי קידשו

דף נב

- 432..... לזה ה' בנים ולזה ה' בנות ואמר אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני
 432..... הילכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם
 433..... ארבעת ההלכות שלומדים ממעשה בחמש נשים
 434..... קידשה בגזל אינה מקודשת
 434..... מקרים של קידושין בגזל שהגיעו לרבא
 435..... התורם שלא מדעת
 436..... דברי המשנה
 437..... דעת ר' יוסי במשנתנו
 437..... המקדש בחלקו

דף נג

- 439..... מחלוקת ר' יוחנן ורב בדעת ר' יהודה
 442..... המקור שמעשר ממון גבוה הוא
 444..... הסבר מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במקדש בהקדש
 445..... דין מעות הקדש שקידש בהם אשה
 445..... דין מעות הקדש שקנה בהם בשוגג

דף נד

- 446..... ביאור רב בשיטת ר' מאיר במשנתנו
 447..... דין כותנות כהונה שבלו
 447..... דין מעילה במעות מחצית השקל
 449..... דין מעילה באבני ירושלים
 450..... ביאור בר פדא בשיטת ר' מאיר במשנתנו
 450..... ההכרעה במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במעשר ובהקדש

דף נה

- 454.....דין בהמה שנמצאה באיזור ירושלים.
- 455.....מעילה אחר מעילה.
- 455.....חילול קדשים קלים לר' מאיר.
- 456.....הסברו של ר' יוחנן במשנה גבי בהמה שנמצאה.
- 456.....סך הדברים שצריך להביא כדי לצאת מכל הספיקות.

דף נו

- 458.....קניית בהמה במעות מעשר שני מחוץ לירושלים.
- 459.....דברי המשנה.
- 459.....המקור שערלה אסורה בהנאה.
- 460.....המקור שכלאי הכרם אסורים בהנאה.
- 460.....המקור ששור הנסקל אסור בהנאה.
- 462.....האם המילה "את" בפסוק באה לרבות?.

דף נז

- 464.....המקור שעגלה ערופה אסורה בהנאה.
- 464.....המקור שציפורי מצורע אסורים בהנאה.
- 464.....ממתי ציפורי מצורע אסורים?.
- 465.....ממתי עגלה ערופה נאסרת?.
- 466.....המקור שהציפור המשולחת מותרת והשחוטה אסורה.
- 468.....המקור ששיער נזיר אסור בהנאה.
- 468.....ממתי פטר חמור שלא נפדה אסור בהנאה?.
- 468.....המקור שבשר בחלב אסור בהנאה.

דף נח

- 469.....המקור שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה.
- 470.....דין חולין שנשחטו בעזרה ונמצאת טריפה.
- 471.....המקור שדמי איסורי הנאה אלו מותרין.

- 472.....דברי המשנה.
- 472.....האם טובת הנאה נחשבת לממון?
- 473.....דין הגונב טבלו של חברו.
- 474.....דין המקדש אשה במי חטאת ובאפר פרה.
- 479.....דברי המשנה.

דף נט

- 480.....מנהג רמאות.
- 481.....מעשיות אמוראים בענין מנהג רמאות.
- 483.....התקדשי לי לאחר ל' יום ונתאכלו המעות.
- 483.....התקדשי לי לאחר ל' יום וחזרה בה.
- 485.....שלחה לקבל קידושיה והלכה וקידשה עצמה לאחר.
- 486.....מסקנת הגמרא בענין דיבור מבטל דיבור.
- 486.....התקדשי לי לאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום.
- 487.....מעכשיו ולאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום.

דף ס

- 488.....אשה שהתקדשה לשלושה באופן של מעכשיו ולאחר ל'.
- 489.....דברי המשנה.
- 490.....על מנת שאתן לך מאתים זוז.
- 491.....כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי.
- 492.....על מנת שאתן לך מאתים זוז מכאן ועד ל' יום.
- 492.....על מנת שיש לי מאתים זוז.
- 493.....על מנת שאראך מאתים זוז.
- 493.....דברי המשנה.
- 493.....על מנת שיש לי בית כור עפר.
- 494.....על מנת שיש לי במקום פלוני.
- 494.....על מנת שאראך בית כור עפר.

דף סא

- 495..... חישוב בית כור שיש בו שקעים ונקעים
- 496..... דברי המשנה
- 496..... תנאי משה לבני גד ובני ראובן
- 497..... מחלוקת ר' מאיר ור' חנינא בענין מכלל הן שומעים לאו

דף סב

- 501..... דברי המשנה
- 501..... כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי
- 504..... מחלוקת רבה ורב יוסף בדברי ר' אליעזר בן יעקב

דף סג

- 505..... הסוברים שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם
- 506..... דברי המשנה
- 506..... מתי צריך להוסיף פרוטה לתנאי ומתי לא?
- 507..... דברי המשנה
- 507..... על מנת שירצה אבא
- 508..... דברי המשנה
- 508..... בא אחד ואמר אני קידשתיה - נאמן
- 509..... האם האב נאמן גם לענין סקילה?

דף סד

- 511..... דברי המשנה
- 511..... הסיבה שהאב נאמן רק ברישא של המשנה
- 512..... דברי המשנה
- 512..... החוזר בשעת מתתו ממה שאמר בשעת קידושין
- 513..... דברי המשנה
- 514..... המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל

- 515..... מי שיש לו שתי כיתי בנות.....
 516..... כשישנה רק כת אחת של בנות.....

דף סה

- 518..... דברי המשנה.....
 518..... היא אומרת קידשתני והוא אומר לא קידשתיך.....
 518..... קידשתיך והיא אומרת לא קידשת אלא בתי.....
 518..... קידשתי את בתך והיא אומרת לא קידשת אלא אותי.....
 519..... דין נתינת גט כשאמרה קידשתני.....
 519..... המקדש בעד אחד.....
 522..... מתי אומרים הודאת בעל דין כמאה עדים דמי?.....
 523..... האם צריך עדי קיום למעשה ממוני?.....
 523..... מימרות אביי בענין עד אחד.....

דף סו

- 525..... אשתו זינתה בעד אחד ושותק.....
 525..... הוכחות אביי.....
 530..... המקור שבן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשרה בדיעבד.....
 531..... המקור שבעל מום עבודתו פסולה בדיעבד.....
 532..... דברי המשנה.....

דף סז

- 533..... כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר.....
 535..... באומות הלך אחר הזכר.....
 536..... נתגירו, הלך אחר הפגום שבשניהם.....
 537..... המקור שאין קידושין תופסים בעריות.....

דף סח

- 539..... המקור שאין קידושין תופסים בעריות - המשך.....

- 541..... הלימוד מ"כי תהיין".....
- 541..... המקור שאין קידושין תופסים בשפחה כנענית.....
- 542..... המקור שאין קידושין תופסים בנוכרית.....
- 544..... האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד.....

דף סט

- 545..... דברי המשנה.....
- 545..... ר' טרפון אומר יכולים ממזרים להיטהר.....
- 547..... ר' אליעזר אומר הרי זה עבד ממזר.....
- 551..... דברי המשנה.....
- 551..... ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.....
- 552..... העלאת הפסולים לארץ ישראל על ידי עזרא.....
- 554..... עליית כהנים לויים וישראלים מיוחסים מבבל.....
- 554..... עליית כהנים חללים מבבל.....

דף ע

- 556..... עליית גרים ועבדים משוחררים מבבל.....
- 556..... עליית ממזרים מבבל.....
- 557..... "כְּרוּב אֲדוֹן וְאֶמֶר".....
- 558..... הנושא אשה שאינה הוגנת לו.....
- 560..... כל הפוסל במומו פוסל.....
- 566..... אמוראים שהכריזו על פסולים.....
- 567..... השראת השכינה על המיוחסים בלבד.....
- 568..... מעלת ישראל על הגרים.....
- 569..... קשים גרים לישראל כספחת.....

דף עא

- 570..... "וַיֵּשֶׁב מִצְרַיִם וַיְמַטֵּהרָה כְּסָף".....
- 571..... כל הארצות ביחס לבבל לענין יוחסין.....

- 571..... משפחה שנטמעה - נטמעה
- 572..... שמות קודש שהסתירום
- 577..... בבל, ארץ ישראל ושאר ארצות לענין ייחוסין
- 578..... משפחה שתקנית מוכיחה על יחוסה
- 580..... בבל ושכנותיה לענין יחוסין
- 581..... גבולות בבל לענין יחוסין

דף עב

- 584..... גבולות בבל לענין גיטין
- 584..... מקומות נוספים בבבל לענין יחוסין
- 586..... האומה הפרסית
- 586..... משלי לוי
- 587..... נבואת רבי ביום הסתלקותו
- 587..... וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ
- 588..... צרת עמון ומואב
- 588..... זעקת יחזקאל על מות פלטיהו
- 589..... דעת חכמים ביוחסין
- 590..... דינם של ממזרים לימות המשיח

דף עג

- 592..... האם גרים נקראים קהל ה'?
- 593..... גר, עבד משחורר וחלל מותרים בכהנת
- 593..... דרשת ר' זירא ורבא במחוזא
- 594..... דין הגר ביוחסין למסקנת הגמרא
- 594..... דין שתוקי לענין יחוסין
- 595..... דין אסופי לענין יחוסין
- 596..... מצבים בהם נמצא האסופי ואינו נחשב לאסופי
- 598..... מצבים בהם נמצא האסופי ונחשב לאסופי

- 598..... דין אסופי שנמצא בשנות רעב
 599..... שלושה נאמנים לאלתר בלבד

דף עד

- 600..... דין בנאמנות חיה ביוחסין
 600..... דין בנאמנות בעל מקח
 601..... דין בנאמנות דיין
 602..... שלושה נאמנים על הבכור
 602..... דין שתוקי ביוחסין
 603..... דברי המשנה
 603..... בירור מחלוקת תנא קמא ור' יהודה

דף עה

- 606..... הפוסלים אשה לכהונה / כהנת מלאכול בתרומה
 607..... ודאן של פסולים בודאן
 609..... עד מתי גר מותר במזורת?
 609..... כותים גירי אריות
 610..... האם ערווה פוטרת את צרתה מחליצה ויבום?
 610..... שלוש מחלוקות בענין איסור כותים בקהל

דף עו

- 612..... דין מצת כותי בערב פסח
 612..... סיבות נוספות לאיסור כותים בקהל וכותי בכותית
 613..... דברי המשנה
 614..... הסיבה שבדקים רק את הצד של הנשים
 614..... לוייה וישראלית מוסיפין עליהן עוד אחת
 615..... מי התנא של משנתנו?
 615..... אין בודקין מן המזבח ולמעלה
 615..... ולא מן הדוכן ולמעלה

- 616.....ולא מסנהדרין ולמעלה.....
- 617.....כל מי שהוחזקו אבותיו משומרי הרבים אינו צריך בדיקה.....
- 617.....וגבאי צדקה משיאים לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן.....
- 618.....כל שררה מקרב אחיך.....
- 619.....אף מי שהיה חתום עד ערכי הישנה.....
- 619.....אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך.....

דף עז

- 621.....דברי המשנה.....
- 621.....בת חלל זכר פסולה לכהונה "לעולם".....
- 622.....ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה.....
- 622.....חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה.....
- 623.....דעת ר' דוסתאי בן יהודה בפסול חללות.....
- 623.....פסולה לכהונה שנבעלה לכהן.....
- 624.....איזו היא חללה? כל שנולדה מן הפסולים.....
- 624.....חיובי מלקות על פסולי כהונה.....
- 625.....אלמנה וגרושה וחללה זונה.....
- 626.....דיני איסור חל על איסור בפסולי כהונה.....
- 627.....מדיני פסולי כהונה.....

דף עח

- 629.....האיסורים עליהם עובר כהן כשלוקח אשה האסורה לו.....
- 629.....כהן שקידש פסולה ולא בעלה.....
- 630.....הטעם שלר' יהודה בת גר זכר כבת חלל.....
- 630.....סיכום השיטות בכשרות בת גר לכהן.....
- 632....."וְאֶלְמָנָה וְגְרוּשָׁה לֹא יִקְחוּ . . . וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֶלְמָנָה מִפְּנֵי יָקָחוּ".....
- 633.....מסקנת הגמרא בענין בת גר.....
- 633.....דברי המשנה.....

- 633.....הסבר שיטת תנא קמא
- 633.....הסבר שיטת ר' יהודה

דף עט

- 635.....דברי המשנה
- 635.....הצורך בשני הדינים
- 636.....קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת
- 636.....מקוה שנמדד ונמצא חסר
- 637.....בדק את החבית להפריש עליה תרומה ונמצאת חומץ
- 638.....שכיב מרע או בריא שכתבו כל נכסיהם לאחרים
- 639.....דין בנערה שהיתה ביום האחרון לנערותה
- 639.....מסקנת הגמרא בדין בתו שבגרה
- 640.....דברי המשנה

דף פ

- 641.....תוקף חזקת כרוכים אחריה
- 641.....שיטת ר' יוחנן בתוקפה של חזקה
- 642.....האם שורפים תרומה על החזקות?
- 642.....תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו
- 643.....עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם
- 643.....עיסה שנמצאה נקורה בבית עם תרנגולים ומשקים טמאים
- 644.....דברי המשנה
- 645.....המקור לאיסור יחוד מהתורה
- 646.....איסור ייחוד איש אחד עם שתי נשים בשעת צער
- 646....."מה יתאונן אדם הִי גָבַר על חטאו [חֲטָאָיו]"

דף פא

- 648.....אשה מתייחדת עם שני אנשים
- 650.....מלקין על ייחוד ואין אוסרין על ייחוד

- 650.....מִלְקִין עַל מִי שִׁיֵּצֵא עֲלָיו קוֹל שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבִירוֹת.....
- 650.....מִצְבִּים בֵּהֶם לֹא חוֹשְׁשִׁים לִיַּיְחוּד.....
- 651.....בֵּית שֵׁשׁ בּו שְׁנֵי חֲדָרִים זֶה לִפְנֵים מִזֶּה לַעֲנִין יַיְחוּד.....
- 651.....שִׁטוֹת לְשִׁמְרָה מֵאִסוּר יַיְחוּד.....
- 652.....הַזְמַן בַּשָּׁנָה שְׁנוּפֶלֶת בּו חוֹלְשָׁה בַעֲנִין אִסוּר יַיְחוּד.....
- 652.....מוֹטֵב לְהִתְבַּיֵּשׁ בַּעוֹלָם הַזֶּה מִלְּהִתְבַּיֵּשׁ בַּעוֹלָם הַבֶּא.....
- 654.....חֲכָמִים שֶׁהִתְגַּרוּ בִּיצַר הָרַע.....
- 658.....גַּם עַל כּוֹנֵת חֲטָא בְּלִבָּד צָרִיךְ כִּפְרָה.....
- 662.....יַיְחוּד אָדָם עִם אִמּוֹ וּבָתּוֹ.....
- 662.....אִסוּר יַיְחוּד עִם בֵּהֶמָּה.....
- 663.....יַיְחוּד עִם נָשִׁים שֶׁשׁוֹנְאוֹת זֹו אֵת זֹו.....
- 663.....שִׁנַּת הוֹרִים בְּקִירוּב בֶּשֶׁר הוֹרִים עִם יִלְדֵיהֶם.....
- 664.....הֵאֵם סָב רִשְׁאֵי לְשַׁחַק עִם נִכְדָּתוֹ?.....

דף פב

- 665.....דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה.....
- 665.....רוֹק וְאִשָּׁה לֹא יִלְמְדוּ תִּינוּקוֹת.....
- 666.....רוֹק רֹעָה וְשִׁנַּת שְׁנֵי רוֹקִים בְּטִלִּית אַחַת.....
- 666.....דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה.....
- 672.....כָּל שֶׁעֲסָקִיו עִם הַנָּשִׁים - סוֹרוּ רַע.....
- 672.....עֲשֵׂרָה דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ עַל מְקִיז דָּם.....
- 673.....אוֹמְנוֹת נִקְיָה וְקִלָּה.....
- 674.....בְּזִיעַת אֶפֶךְ תֹּאכַל לֶחֶם.....
- 675.....לִימוּד תּוֹרָה עֲדִיף עַל כָּל אוֹמְנוֹת.....

דבר מלכות

בהתחלת מסכת קידושין שנינו: "האשה נקנית בשלש דרכים .. בכסף בשטר ובביאה".

ופשטות הדברים – שמדובר אודות הקשר והשייכות בין איש ואשה בישראל, שנקרא בשם "קידושין", שהאיש מקדש את האשה והאשה נעשית מקודשת לו.

ומבואר בגמרא¹ שהקשר בין איש ואשה נקרא בשם "קידושין" – לפי ש"אסר לה אכולא עלמא כהקדש", היינו, שנוסף לכך שנעשית שייכות מיוחדת בין האיש והאשה, ניתוסף גם בהיחס לכל העולם, ש"אסר לה אכולא עלמא כהקדש", ולא עוד אלא שהיחס השלילי לכל העולם ("אסר לה אכולא עלמא כהקדש") הוא ענין עיקרי, עד כדי כך שעל שם זה נקרא כללות הקשר והשייכות שבין איש לאשה בשם "קידושין".

וענין זה נעשה בשלש דרכים, בכסף בשטר ובביאה, כמבואר פרטי הדברים בזה בהמשך דברי המשנה והגמרא.

וכללות החילוק בין ג' הדרכים שעל ידם נקנית האשה לבעלה:

כסף: כאשר האיש נותן לאשה כסף או שוה כסף – הרי אינו נותן חלק מגופו, כי אם דבר חיצוני בלבד, אבל, דבר חיצוני זה צריך להיות בעל חשיבות – "בפרוטה ובשוה פרוטה"², שבזה יכולה לקנות חיי נפשה³, משא"כ פחות משוה פרוטה שאינו דבר חשוב להיות קשור עם חיות הנפש.

שטר: גם כאשר השטר כשלעצמו אינו שוה פרוטה⁴, מ"מ, כאשר הבעל כותב על השטר הרי את מקודשת לי, והאשה מקבלת את השטר ברצונה (שהרי קידושין צ"ל ברצון האשה⁵), הרי היא מקודשת.

וביאה – היא השייכות הפנימית בין האיש לאשה, ועי"ז נעשית תכלית ענין הקידושין – "פרו ורבו ומלאו את הארץ"⁶ (כדאיתא בראשונים⁷ שמתעם זה אין מברכים על מצות קידושין ("אקב"ו לקדש את האשה"), כיון שקיום המצוה נעשה בלידת הבנים).

¹ קידושין ב, ריש ע"ב.

² דעת ב"ה – במשנה שם.

³ ראה תניא פל"ז (מח, סע"ב).

⁴ קידושין ט, א.

⁵ שם ב, ב. רמב"ם הל' אישות רפ"ד.

⁶ בראשית א, כח.

⁷ ראה רא"ש כתובות פ"א סי"ב.

ויש לבאר תוכן כללות ענין הקידושין וחלותם ע"י שלש דרכים הנ"ל – ברוחניות הענינים.

ובהקדמה – שכשם שעניני התורה ישנם בעולם כפי ששייכים לגוף גשמי, כמו כן ישנם עניני התורה כפי שהם למעלה.

דהנה, קודם שירדה התורה למטה היתה כבר התורה למעלה, ועד שהמלאכים ביקשו שהתורה תנתן להם, "תנה הודך על השמים"⁸ (כדאיתא בגמרא במסכת שבת⁹).

ולכאורה אינו מובן: כיון שאצל מלאכים לא שייכים עניני התורה כפי שהם בעולם למטה, כמו הענין דקידושי איש ואשה שאינו שייך כלל אצל מלאכים – א"כ מה היתה בקשתם שהתורה תנתן להם?

ועכצ"ל, שהמלאכים ביקשו לקבל וללמוד את התורה כפי שהיא ברוחניות¹⁰, שכן, עניני התורה ישנם גם ברוחניות, ותורה כזו – כמו שהיא ברוחניות הענינים – יכולים גם המלאכים ללמדה.

וע"ד שמצינו בגמרא¹¹ "קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא כו" בנוגע לדיני נגעים, וכפי שמבארים רבותינו נשיאינו (אדמו"ר הזקן והרביים שלאחריו)¹² פרטי הענינים בזה כפי שלומדים אותם במתיבתא דרקיעא (ברוחניות), אשר, מהם נשתלשלו חילוקי הדינים בנוגע לנגעים כפשוטם (בעולם למטה).

ומזה מובן גם בעניננו – שכללות ענין הקידושין והשלש דרכים שבהם האשה נקנית, ישנו גם ברוחניות הענינים. והביאור בזה:

איתא במדרשי חז"ל שכל "שיר השירים" רומז על ענין הקידושין שבין הקב"ה וכנס"י, שהקב"ה הוא הבעל וכנס"י היא אשתו של הקב"ה¹³.

וכן איתא במשנה במסכת תענית¹⁴: "ביום חתונתו זה מתן תורה", היינו, שבשעה שהקב"ה נתן את התורה לבנ"י, אזי היתה ה"חתונה" בין הקב"ה ובנ"י.

⁸ תהלים ח, ב.

⁹ פח, ב.

¹⁰ ראה גם לקו"ש חי"ח ע' 31, ובהנסמן שם.

¹¹ ב"מ פו, א.

¹² ראה לקו"ת תזריע כב, סע"ב ואילך, ובהנסמן במ"מ וציונים שבסוף הספר.

¹³ ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 320. חי"ט ע' 213. חל"ד ריש ע' 143. ועוד.

¹⁴ כו, ב.

והיינו, שבשעת מתן תורה בחר הקב"ה בבנ"י – "ובנו בחרת מכל עם ולשון"¹⁵ – שיהיו קשורים עמו, כמ"ש¹⁶ "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

וענין זה נקרא בשם "קידושין" – כלשון הכתוב "גוי קדוש" – ע"ד קידושי איש ואשה ש"אסר לה אכולא עלמא כהקדש", והיינו, שיהודי צריך להסתכל על כל עניני העולם שהם אסורים עליו כהקדש, כדאיתא בגמרא במסכת ברכות¹⁷ "כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים".

ועל זה אמרו שהשידוך וההתקשרות של בנ"י עם הקב"ה – שכללותו הוא ע"י התורה, "ביום חתונתו זה מתן תורה" – הוא "בשלש דרכים, בכסף בשטר ובביאה", שהם ג' ענינים שבהם מתחלקת התורה עצמה.

וע"ד מאמר חז"ל¹⁸ "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", היינו, שכללות התורה נחלקת לג' הענינים דתורה עבודה וגמ"ח, ועד"ז ישנה גם החלוקה של כללות התורה לג' הענינים דכסף שטר וביאה¹⁹.

והענין בזה – שכללות המצוות נחלקים לג' סוגים:

(א) מצוות שהם בגופו של אדם, (ב) רוב המצוות שאינם מצוות שבגופו, אלא הם קשורות עם הענינים שבהם מתעסק ומתייגע בכל ישותו, שכללותם הם נכסיו של אדם, (ג) מצוות הקשורות עם כחות הנפש, שעיקרם הוא כח החכמה, הבנה והשגה. זוהי החלוקה דג' הענינים כסף שטר וביאה:

כסף – כסף לאו דוקא, אלא כולל גם שוה כסף – קאי על המצוות הקשורות עם נכסיו של אדם.

שטר – שלמדים²⁰ מגירושין שבהם נאמר²¹ "וכתב לה ספר גו" – רומז על לימוד התורה שנקראת ספר, "ספר התורה הזאת"²².
ביאה – קאי על המצוות שהם בגופו של אדם.

¹⁵ ראה שו"ע אדה"ז או"ח ס"ס ס"ד.

¹⁶ יתרו יט, ו.

¹⁷ לה, סע"א.

¹⁸ אבות פ"א מ"ב.

¹⁹ ראה גם תו"מ חכ"ו ריש ע' 181. וש"נ.

²⁰ קידושין ה, א. רמב"ם הל' אישות פ"ג ה"כ.

²¹ תצא כד, ג.

²² תבוא כה, סא.

ועפ"ז יומתק שכשם שבקיום המצוות יש חילוק בין מצוות שבגופו למצוות שאינם בגופו, שמצוות שאינם בגופו אפשר לקיימם גם ע"י שליח, משא"כ מצוות שבגופו צריך לקיימם בעצמו ולא מהני שליחות, כמו מצות תפילין, שאי אפשר לצאת ידי חובתו ע"י שליח כיון שזוהי מצוה שבגופו (כמבואר בארוכה בפוסקים²³) – כן הוא גם בהשלש דרכים כסף שטר וביאה שבהם האשה נקנית, שקידושין בכסף ובשטר יכולים להיות גם ע"י שליח²⁴, משא"כ קידושי ביאה שאינם יכולים להיות ע"י שליח.

וזהו תוכן הענין ד"האשה נקנית בשלש דרכים כו" – שהתחלת ההתקשרות בין בנ"י להקב"ה צריכה להיות לכל הפחות ע"י א' משלשה ענינים הנ"ל, ו"מצוה גוררת מצוה"²⁵, שהולך "מחיל אל חיל"²⁶, עד שיבוא לקיום כל שלשת הקוין, שאז יהי' לא רק התחלת הקידושין, "האשה נקנית", ענין האירוסין בלבד, אלא גם שלימות ענין הנישואין והחתונה דהאשה זו כנס"י והאיש זה הקב"ה.

הלימוד וההוראה מזה:

אמרו חז"ל²⁷ "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", היינו, שאע"פ שכללות הענין דקבלת התורה והמצוות (במעמד הר סיני) הי' לפני אלפי שנה, מ"מ, צריכים בכל יום ויום לקבל **מחדש** את התומ"צ באהבה ובשמחה ע"ד שהי' בפעם הראשונה.

ובענין זה יש הוראה לכאן"א מישראל, ובפרט בחורים שנמצאים באהלה של תורה, שאצלם צ"ל חיות יתירה בלימוד התורה, ולימוד מביא לידי מעשה²⁸, חיות יתירה בקיום המצוות – שבכל יום ויום צריכים **מחדש** ("כחדשים") לקבל על עצמם את הענין ד"אסר לה אכולי עלמא כהקדש", היינו, שמלבד ענין הקשור עם אמירת ברכה כו', אין להם שייכות עם עניני העולם;

ובמה היא התעסקותם – לילך "מחיל אל חיל" בלימוד התורה וקיום המצוות, החל מא' מג' הדרכים: מצוה שבגופו (ביאה), ענין הקשור עם הבנה והשגה, לימוד התורה (שטר), ועד לרוב המצוות שאינם בגופו (כסף),

ועי"ז נעשה השידוך והקשר שלהם עם הקב"ה קשר של קיימא על כל השנה כולה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ג, שיחת יום ג' פ' חוקת, ג' תמוז)

²³ ראה תוס' רי"ד לקידושין מא, א.

²⁴ קידושין שם. רמב"ם שם הי"ד-יח.

²⁵ אבות פ"ד מ"ב.

²⁶ תהלים פד, ח. וראה ברכות ומו"ק בסופן.

²⁷ ראה ספרי ופרש"י ואתחנן ו, ו. שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ב. ועוד.

²⁸ ראה קידושין מ, ב. וש"נ.

הקדמה למסכת קידושין

מסכת קידושין ברובה עוסקת בבירורה של נקודה ראשית, מה הוא אותו צעד הקובע שיש כאן קשר של נישואין.

כלומר, כיצד נעשים האיש והאשה, שהם שתי אישיות נפרדות, ליחידה חדשה אחת, ונעשית "אשת איש" לכל דבר.

מסכת זו בנויה מארבעה חלקים:

א. הדברים שבהם מקדשין אשה, דברים שהאשה נקנית בהם ואגב יתבאר מקצת דברים במה הם נקנים.

וכן יתבאר כיצד מקדשין, באיזה לשון ובאיזה ענין.

ב. מי מקדש ועל ידי מי מקדשין, באיזה זמן יש יד לאשה לקבל קידושין על ידי עצמה.

וכן יתבאר מי שקידש ונמצא שקידושיו היו בטעות.

ג. דיני קידושין על תנאי, איזה צד צריך לקיים תנאו ועל איזה צד אין תנאו כלום.

וכן יתבאר מה הדין במי שנולד לו ספק בקידושיו.

ד. דין קידושי עבירה, מתי קידושין אינם תופסים כלל.

וכן יתבאר מה דין התולדות וכן עניני היוחסין.

הרה"ק ר' אברהם שלום מסטראפקוב זי"ע היה מתמיד מאוד בלימוד מסכת קידושין. ואמר, שלימוד דברי התנאים והאמוראים שעסקו בעניני קידושין הוא סגולה להמציא זיווגים אמתיים בנקל, ולסלק את המקטרגים המעכבים את הזיווגים. עכד"ק.

(דברי אבות)

פרק ראשון

האשה נקנית

תוכן הפרק

- פירוט דרכי מעשה הקידושין באשה
- שאר קנינים של אישות: גירושין ומתת הבעל, יבום וחליצה
- קניניהם של עבד עברי וכנעני, קניני קרקעות ומטלטלין
- חיוב נשים במצוות

דף ב

דברי המשנה ★ דיוקים בלשון המשנה ★ בשבעה דרכים בודקים את הזב ★
 דרך האיש לחזור על אשה ★ ערלה ונטע רבעי ★ תחילת מניין שנות השמיטה
 ★ תחילת מניין שנות המעשר

דברי המשנה

האשה נקנית לבעלה בשלוש דרכים¹

א. בכסף: נותן לה כסף או שווה כסף ואומר לה בפני שני עדים "הרי את מקודשת לי". **לבית שמאי** - בדינר של כסף או בשווה דינר.
לבית הלל - בפרוטת נחושת או בשווה פרוטה. ושווי פרוטה הוא אחד משמונה באיסר האיטלקי².

¹ האשה נקנית בשלוש דרכים

מה אשה נקנית בכסף ובשטר ובביאה אף ישראל כן:
 בכסף - זו ביזת מצרים. בשטר - זו התורה שנאמר, "תורה צוה לנו משה מורשה",
 אל תקרי מורשה אלא מאורשה. בביאה - זהו שנאמר, "ואפרוש כנפי עליך וגו' ואבא
 בברית אתך". לכן אמר הושע ג' פעמים "וארשתיך לי".
 (ר' יעקב בן אשר, בעל הטורים, יתרו, יט ד)

ועד"ז שמענו מפה קדוש אדומ"ו הרב הקדוש מוהר"י ז"ל מפרשעדבארז בפני
 המשנה האשה נקנית בשלוש דרכים, בכסף ובשטר ובביאה: בכסף - רמז על גאולת
 מצרים שהיה ברכוש גדול. בשטר - רמז על גאולת בבל שכתב עזרא אגרו' לכני בבל.
 בביאה - יהי' לע"ל כמ"ש וידעת את ה' שיהיה הזיווג כולו בשלימות.
 (ר' שלמה הכהן רבינוביץ, תפארת שלמה, ליקוטים)

וכידוע הרמז המובא בספרים בפירוש דברי המשנה בריש קידושין:
 "האשה נקנית . . בכסף ובשטר ובביאה", ש"כסף" הו"ע האהבה, "אהבת עולם
 אהבתך", שזהו ענינו של "אברהם אוהבי". "ביאה" קאי על עבודתו של יעקב שהיתה
 "מטתו שלימה". ו"שטר" קשור עם מתן-תורה, שהי' ב"קול שופר", משופרו של האיל
 שנשחט תמורת יצחק, והיינו, שהתורה היא שטר הקידושין בין הקב"ה ובנ"י.
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ט, ש"פ מטות-מסעי)

² הרי את מקודשת לי

מסוגיית הגמרא משמע שפירושו, "הרי את מקודשת" - הרי את אסורה לכל העולם
 כהקדש, "לי" - בשבילי.

דף ב

ב. בשטר: כותב לה על הנייר או על החרס (אע"פ שאינו שווה פרוטה), הרי את מקודשת לי.

ואינו צריך לומר בפה אלא מספיק שיראו ב' עדים השטר.

ג. בביאה: קודם מעשה הביאה אומר "התקדשי לי בביאה זו", ושומעים זאת שני עדים.

כתב המחבר (אבן העזר כו, ד): חכמים אסרו לקדש בביאה משום פריצות. ואם עבר וקידש בביאה, מכין אותו מכת מרדות והיא מקודשת.

האשה קונה את עצמה בשתי דרכים

א. בגט.

ב. במיתת הבעל³.

הדרך בה היבמה נקנית

מהתורה, היבמה נקנית בביאה ליכם להיות כאשתו לכל דבר, שאם בא לגרשה, אינה צריכה חליצה אלא גט. וכן יורשה ומיטמא לה.

אם קידשה היבם בכסף או בשטר, אין נקנית לו מהתורה, אלא רק מדרבנן. קידושין אלו יועילו רק לפסול אותה על שאר אחיו. ואם רצה לשלחה, צריכה גט מדרבנן בנוסף לחליצה מן התורה.

יבמה קונה עצמה שתוכל להינשא לאחר בשתי דרכים

א. בחליצה.

ב. במיתת היבם.

תוס' כתבו: שפירושו, "הרי את מקודשת לי" - הרי את מיוחדת ומזומנת לי. המאירי כתב (וכן הובא בשו"ע) שצריך לכתחילה לומר "הרי את מקודשת לי בדבר זה", אך אם לא אמר בין פסול בדבר. ובימינו נוהגים לומר, הרי את מקודשת לי בטבעת זו.

³ וקונה עצמה בגט ובמיתת הבעל

בזה דהאשה קונה א"ע במיתת הבעל (משנה בריש קידושין) מצינו ב' הסברות:

א. שהוא מפני דין - שהמיתה מתירה.

ב. מפני מציאות טבעי - שבטלה מציאות הבעל

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקו"ש חי"ז, אחרי ג)

דף ב

דיוקים בלשון המשנה

ה'אשה'

כתבו התוס': נקט בלשון 'ה'אשה בה"א הידיעה, כמו שנקט במקומות נוספים לגבי איש ואשה, כמו "האשה שהלכה", "האשה שהלך בעלה", "האשה שנתארמלה", "האיש מקדש", מפני ש:

- א. מדובר על האשה המבוררת בפסוק, כדכתיב, "פי יקח איש אשה".
- ב. בכל מקום שונה התנא לשון הרהוט לו בפה.

האשה נקנית

הסיבות שהתנא ייחס את הקניין לאשה ולא לאיש (שלא כמו "האיש מקדש):

- א. משום שהתנא מבאר במשנה גם איך האשה קונה את עצמה מבעלה, ופעולה זו אי אפשר לייחס לאיש בכל האופנים, כגון במיתת הבעל. ומאחר שרצה התנא לישנות את כל דיני המשנה בסגנון אחיד, נקט ב"האשה נקנית".
- ב. ללמד שהקניין תלוי ברצונה, ואין האיש יכול לקנותה על כורחה. וכתבו התוס': שאגב כך נקט גם "היבמה נקנית", למרות שייבום מצד הדין הוא בעל כורחה של היבמה, שהלשון 'נקנית' משמע מדעתה ומשמע בעל כורחה.

נקנית

התנא נקט בלשון קניין ולא בלשון קידושין כמו ב"האיש מקדש", משום שמשנתנו באה ללמד שהאשה מתקדשת בכסף, ולקיחת דבר תמורת כסף נקרא בתורה בלשון קניין.

4 מאי שנא הכא דתני...

כתבו הגאונים, כל המשא ומתן המובא כאן, מתחילת המסכת עד סוגיית "בכסף מנלן", אינו מדברי האמוראים מסדרי הגמרא אלא תוספת מרבנן סבוראי, רב הונא גאון מסורא (ויש שכתבו שהיא מרבי יהודאי גאון).

וכתב הרמב"ן: "ואפילו הכי טרחנא לעיל לפרושא ולמפרך ותרוצי בה בגמרא, דרבנן סבוראי - דוקא היא".

דף ב

בשלוש

נקט בלשון נקבה אע"פ שבדרך כלל במקרא (- תוס') ובתלמוד (- רש"י) "דרך" הוא לשון זכר, משום שמשנה זו מדברת בקנייני האשה, וראוי לישנות את המשנה בלשון נקבה כל מה שאפשר.

דרכים

הסיבות שהתנא נקט בלשון 'דרכים' ולא 'דברים':

א. משום שביאה, שהיא אחת מקנייני האשה נקראת 'דרך', שנאמר "וְדָרְךָ גִּבֹּר בְּעֵלְמָה", וכן נאמר "דָּרְךָ אִשָּׁה מְנַאֲפֶת".

והיות שקנייני כסף ושטר גם כן הם לצורך ביאה, ומאחר שקניינים אלו באים לצורך דבר הנקרא 'דרך', רמז זאת התנא על ידי שהשתמש בלשון 'דרכים'.

ב. שכל דבר הרגיל להיות בדרך או כתוצאה מרגילות מסוימת, נכון לשנותו בלשון 'דרך', המרמז על רגילות הדבר.

לכן, בזב איתא "בשבעה דרכים בודקין את הזב", מפני שהתנא בא לציין ש'דרך' אכילה או שתיה מרובה גורם לזיבה.

וכן באתרוג וירק איתא "אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד", משום שדרכו של אתרוג לגדול כירק, וירק גופא דינו נגזר מזה שדרכו לגדול על מים שאובים.

כמו כן אצלנו, רגילות היא שיחזר האיש אחר אשה, ולכן נקט התנא בלשון 'דרך'.

ג. למסקנת הגמרא, ישנו כלל:

דבר שיש בו חילוקי דינים, כגון הכוי, והאתרוג לתנא א' - נוקט התנא בלשון 'דרך'.

דבר שאין בו חילוקי דינים, כגון אתרוג לדעת ר' אליעזר - נוקט התנא בלשון 'דבר'.

דף ב

מילים המשמשות בלשון זכר ובלשון נקבה

בגמרא ובתוס' הובאו מספר מילים המשמשות בלשון זכר ובלשון נקבה:
דרך, מלחמה, יד, שמש, מחנה, גר, חמור.

ביארו בגמרא: שאף שכל המילים הללו משמשות הן בלשון זכר והן בלשון נקבה, ראוי להשתמש בהן בכל פעם לפי העניין.

אם העניין מדבר בזכרים, כגון זב או אנשי המלחמה - ישתמש בלשון זכר.
ואם העניין מדבר בנקבות, כגון התורה שהיא נקראת לשון נקבה או לגבי אשה - ישתמש בהן בלשון נקבה⁵.

בשבעה דרכים בודקים את הזב

אדם שיצאה ממנו זיבה, הרי הוא טמא בטומאת זב. שהיא טומאה חמורה יותר מטומאת בעל קרי.

נאמר בענין הזב, "אִישׁ אִישׁ פִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ". דרשו חכמים מ"זב מִבְּשָׂרוֹ", אימתי הוא זב? כשיצאה הזיבה מאליה, בלא שהיתה סיבה חיצונית שמחמתה ראה זיבה. אך אינו נעשה זב כשיצאה ממנו הזיבה לאונסו.

ולכן, אם היתה סיבה חיצונית שמחמתה ראה זיבה - הרי הוא טמא בטומאת קרי בלבד, שהיא טומאה קלה יותר.

ושנינו בענין זה: "בשבעת דרכים בודקין את הזב (שהזיבה אכן באה מאליה) במאכל, במשתה, ובמשא, בקפיצה, בחולי, ובמראה, ובהרהור".

⁵ תורה איקרי לשון נקבה דכתיב תורת ה' תמימה

ולי נראה שהיא ע"ד דאמרינן בש"ס יבמות (סג, א) דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא וכו'. וכן בתורה אמרו (סוטה כא א) ג"כ דאגוני ומצלי בין בעידנא דעסיק בה וכו'. ולפ"ז הנמשך מן התורה ופעולתה היא כפעולת האשה והנמשך ממנה להציל מן החטא. ולכן איקרי לשון נקבה.

והא דמייתי קרא דכתובים ולא דתורה עצמה "וזאת התורה" (דברים ד, מה) כדיוק המהרש"א ז"ל: נראה לי שהוא מפני סיפא דקרא "משיבת נפש". כי כיון שהתורה מצלת מן החטא ע"י זה ממשכת נייחא להנפש האלוקית לאפוקי החוטא שמשחית נפשו, והתורה היא משיבת נפש "ודדיך ירווך בכל עת" (עי' משלי ה, יט), משביעה את הנפש האלוקית ומרוה אותה, שומרתה מכל חטא ומביאתה לתכלית טובה, ודו"ק.
ר' יהושע העשיל ממאניסטרשטש, ערכי יהושע, ע' רכ)

דף ב

דרך איש לחזור על אשה

ר' שמעון אומר: מפני מה אמרה תורה, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", ולא, "כִּי תִלְקַח אִשָּׁה לְאִישׁ"? מפני שדרכו של איש לחזור על אשה, ואין דרכה של אשה לחזור על איש⁶.

משל לאדם שאבדה לו אבדה, מי חוזר על מי? בעל האבדה מחזר על אבדתו. והאשה היא הצלע שאבדה מהאיש (שנלקחה ממנו בשנתו - מהרש"א).

ערלה ונטע רבעי

דין ערלה

הנטע עץ מאכל, שלוש שנים ראשונות פירותיו ערלה ואסורים בהנאה, שנאמר, "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל".

דין ערלה זה נוהג בכל מיני אילנות (ואתרוג בכלל). אך בירקות אין נוהג דין ערלה והגידולים מותרים כבר בשנה הראשונה.

6 דרכו של איש לחזור אחר אשה

והנה באהבה יש ג"כ שתי מדרגות, אהבה רבה ואהבת עולם. אהבה רבה היא אהבה בתענוג' והיא שלהבת העולה מאליה ובאה מלמעלה בבחי' מתנה למי שהוא שלם ביראה, כנודע על מאמר רז"ל, דרכו של איש לחזור אחר אשה, שאהבה נקראת איש וזכר, כמ"ש "זכר חסדו" ו"אשה יראת ה'" כנודע, ובלי קדימת היראה אי אפשר להגיע לאהבה רבה זו, כי אהבה זו היא מבחי' אצילות דלית תמן קיצוץ ופירוד ח"ו. (כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי אמרים תניא, פרק מג)

דהנה יסוד ושורש עבודת השם יתברך ליראה ולאהבה את שמו יתברך, ובכל מקום היראה קודמת לאהבה שמקודם צריך לירא מהשם יתברך ומהדר גאונו.

ואמר מורי הקדוש מוה' דוב בער, שהאדם צריך להשתדל ולהתאמץ שיהיה יראת שמים על פניו ואז האהבה בא ממילא שמחמת שזיכך את עצמו להיות יראת ה' על פניו זוכה גם כן לאהבת השם יתברך.

ואמר הוא ז"ל שזהו כמו שאמרו חכמינו ז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה, שאשה מכונה ליראה אשה יראת ה', ואיש מכונה לאהבה. ודרכו של איש לחזור אחר אשה, היינו מי שירא ה' באמת חוזר אחריו גם כן מדת אהבה ובא גם כן ממילא לאהבת השי"ת עד כאן דבריו, והיראה הוא השער והתחלה לעבודת השם יתברך ואחר כך האהבה. (ר' לוי יצחק מברדיטשוב, קדושת לוי, ליקוטים קיג)

דף ב

דין נטע רבעי

בשנה הרביעית של נטיעת האילן, קרויים הפירות "נטע רבעי", ודינם כדין מעשר שני, שיש לאוכלם בירושלים, או לחלל אותם על מעות, ואת המעות יעלה לירושלים לקנות בהם דבר מאכל, שנאמר, "וּבְשָׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פְּרִי קִדְּשׁ הַלֹּלִים לָהּ".

יש אומרים: שדין נטע רבעי נוהג מהתורה בכל האילנות, וכן באתרוג.

ויש אומרים: שאין דין נטע רבעי מהתורה, אלא בכרם, דהיינו בענבים. אבל בשאר אילנות לא (יש מפרשים שאפילו מדרבנן אינו נוהג בשאר אילנות, ויש מפרשים שמדרבנן הוא נוהג בשאר אילנות ובכללם גם על האתרוג).

להלכה הכלל הוא:

בארץ ישראל - פוסקים כדעת המחמירים, ודין נטע רבעי נוהג בה בכל האילנות כדין תורה.

בחו"ל - פוסקים כדעת המקילים, ולפירוש הראשון דין זה נוהג בחו"ל רק בכרם, ולפירוש השני דין זה נוהג בחו"ל בכל האילנות מדרבנן.

תחילת מניין שנות השמיטה

בפירות האילן – הולכים לאחר החנטה

כלומר, פירות האילן נחשבים פירות שביעית, אם חנטו בשנה השביעית, אף שהיה רוב גידולם בשנה השמינית.

אבל אם חנטו בשנה השישית, אף שהיה רוב גידולם בשנה השביעית, אינם נחשבים לפירות שביעית.

בירקות – הולכים לאחר לקיטה

כלומר, ירקות נחשבים לירקות שביעית, אם נלקטו בשנה השביעית, אף שהיה רוב גידולם בשנה השישית.

אבל אם נלקטו בשנה השמינית, אף שהיה רוב גידולם בשנה השביעית, אינם נחשבים לירקות שביעית.

דף ב

אולם כתבו התוס' שדין הירקות תלוי בשנה שגדל בה רוב הירק:
שאם גדל הרוב בשנה השישית - אינם נחשבים לירקות שביעית, אף על פי שנלקטו בשנה השביעית.
ואם גדל רוב הירק בשנה השביעית - נחשבים לירקות שביעית, אף על פי שנלקטו בשנה השמינית.

אתרוג

יש אומרים: דין האתרוג כדין שאר האילנות.
ויש אומרים: דין האתרוג כדין שאר האילנות רק לחומרא.

תחילת מניין שנות המעשר

בפירות האילן

הולכים לפי השנה **שחנטו בה**, אף שהיה רוב גידולם בשנה שלאחריה.

בירקות

הולכים לפי השנה **שנלקטו בה**, אף שהיה רוב גידולם בשנה שלפניה.

באתרוג

יש אומרים: דינו כירק, משום שדומה לו בכך שגדל על כל מים, כלומר, שטעון השקאה במים שאובים ולא די לו במי גשמים.
ולר' אליעזר: דינו כאילן.

דף ג

הכוי ★ הסיבה שהתנא ציין מספר במשנה ★ אשה אינה מתקדשת בחליפין
 ★ אשה אינה קונה עצמה בחליצה ★ מקור דין קידושי כסף וזכאות האב לרב
 יהודה אמר רב

הכוי

מי הוא הכוי?

במסכת חולין נאמרו שלוש דעות:

- א. איל הבר. והוא ודאי חיה.
- ב. בעל חי הנולד מהתיש ומהצביה. והסתפקו חכמים אם דין כל בעל חי כדין אמו ולא מתייחסים לאביו כלל, או שמתייחסים גם לאביו.
- ג. בריה בפני עצמה. ולא הכריעו בו חכמים אם הוא מין חיה או מין בהמה.

דיני הכוי

שווה לחיה: דמו טעון כיסוי.

שווה לבהמה: חלבו אסור.

שווה לחיה ולבהמה: טעון שחיטה.

אינו שווה לא לחיה ולא לבהמה: אסור להרביעו עם חיה או עם בהמה.

הסיבה שהתנא ציין מספר במשנה

ברישא – "האשה נקנית בג' דרכים"

- א. למעט שאם מסרה אביה לחופה לשם קידושין, אינה מקודשת בכך.
- ב. לרב הונא שסובר שחופה קונה מקל וחומר – למעט קידושין בחליפין.

בסיפא – "וקונה את עצמה בשתי דרכים"

למעט שאין אשת איש קונה עצמה בחליצה.⁷

⁷ מניינא דסיפא למעוטי חליצה

האחרונים דנו לגבי אנשים שעלו בעודם בחיים לשמים, כגון אליהו הנביא ור' יהושע בן לוי, האם נשותיהם מותרות לאחר או שישארו עגונות כל ימיהן.

אשה אינה מתקדשת בחליפין

למרות שהאשה מתקדשת בכסף ובשווה כסף, אינה מתקדשת בחליפין.

הסיבה לכך

רש"י פירש: משום שחליפין קונים אף בכלי שאינו שווה פרוטה, ואשה לא מקנה את עצמה בדבר קל כל כך, כי גנאי הוא לה.

ומאחר שפעמים מגונה הקניין הזה על האשה להתקדש בו, בטל הוא לגמרי בקידושין, ואפילו אם יהיה הכלי שווה הרבה, אינה מתקדשת בחליפין.

רבנו תם פירש: משום שלא מצאנו שום פסוק או לימוד אחר המלמד זאת.

ומקניין שדה עפרון אין ללמוד שחליפין קונים, משום שחליפין קונים גם בכלי שאינו שווה פרוטה, ובקניין האמור בשדה עפרון נאמר "כסף", כלומר, ששווה פרוטה, ואם כן, קניין האמור שם הוא קניין שאינו קונה בפחות משווה פרוטה, ואינו קניין חליפין.

אשה אינה קונה עצמה בחליצה

אף על פי שלכאורה יש ללמוד בקל וחומר מיבמה, מה יבמה שאינה יוצאת בגט, יוצאת בחליצה, אשת איש שיוצאת בגט, אינו דין שתצא בחליצה!?

מכל מקום למדנו מפסוק מפורש שאין אשת איש יוצאת בחליצה, שנאמר, "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת"⁸, לומר, שרק ספר (גט) כורת אשה מבעלה.

ויש להוכיח מדברי הגמרא שלפנינו שמותרות, שאם נאמר שאסורות, למה לא אמרו שמניינא דסיפא בא למעט אשת אליהו שלא הותרה בעלייתו לשמים, אלא בהכרח שאשה כזו מותרת.

(ר' יהודה אסאד, שו"ת יהודה יעלה, ח"ב חו"מ סי' ד')

⁸ וכתב לה ספר כריתות

"וכתב לה ספר כריתות", סופי תיבות 'בהרת'.

רמז למה שאמרו חז"ל (יבמות סג, ב), 'אשה רעה - צרעת לבעלה', יגרשנה ויתרפא. (ר' חיים יוסף דוד אזולאי, נחל קדומים, כי תצא)

דָּף ג

מקור דין קידושי כסף וזכאות האב לרב יהודה אמר רב

ממה שנאמר באמה עבריה, "וַיִּצְאָה חָנָם אִין כְּסָף" לומדים:

א. שאשה נקנית לבעלה בכסף⁹.

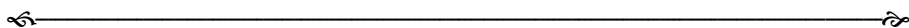
ב. שכסף הקידושין של קטנה או נערה ניתן לאביה, כפי שיפורט להלן.

זכאות האב בקידושי בתו

בכסף: הוא מקבל את הכסף הקידושין.

בשטר: הוא מקבל את השטר.

בביאה: הוא מוסרה לביאה לשם קידושין בעודה נערה בעל כורחה.

⁹ קידושין בטבעת זהב

וכידוע, שאף שבמשנה אי' נקנית בכסף, אבל כבר אמרו בתקו"ז תיקון ה' בתחלתו ותיקון יו"ד ותיקון כ"א (נ"ה ע"ב):

ובגינא איתמר לגבי כלה תהא לי מקודשת בטבעת זו, וכדאי' ג"כ בכמה מקומות אשר בני ארץ ישראל מקדשים בטבעת (חילוף מנהגים שבין בני בבל לארץ ישראל, בים של שלמה, ובכ"מ).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך כ"א, אגרת ז'תתפח)

בשאלתו בענין הטבעת של קדושין, הנה מנהג בית הרב הוא בטבעת של זהב, וכן ראיתי נוהגים גם אנ"ש והחסידים.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש כרך ג', אגרת א'תשכה)

לכאורה היתה הטבעת צריכה להיות של כסף - מכמה טעמים:

א) לשון המשנה הוא "בכסף ובשוה כסף". (ב) ע"פ קבלה צ"ל טבעת של כסף. (ג) קידושין הו"ע של אהבה, שזוהו"ע כסף, מלשון "נכסוף נכספת", אבל בפועל היו הקידושין בטבעת של זהב.

טעם הדבר יחשוב כל א' כרצונו, אבל בכל אופן, כך היא (כ"ק מו"ח אדמו"ר היא אומר: כך שמעתי).

הטבעת היתה חלקה, היינו, שלא היא חרות על גבה שום דבר. ישנם כאלה שנוהגים לחקוק על הטבעת את יום הנישואין, ובודאי שענין זה לא צריך להיות בשעת הנישואין, מטעמים אחרים, אבל כ"ק מו"ח אדמו"ר דייק שלא היא חקוק שום דבר, עד שצוה שיגררו את ה"פּרָאָבֶע" (חותמת-מבחן ע"ד סוג הזהב).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ד, וישלח י"ד כסלו)

המקור לזכאות האב בכסף קידושי בתו

אמר רב יהודה אמר רב: נאמר באמה עבריה היוצאת מרשות האדון בסימני נערות, "וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף", מייתור היו"ד "אֵין כֶּסֶף" (מ"אֵין כֶּסֶף" עצמו לומדים, שיוצאת כשנכנסת לימי נערות), לומדים שאין כסף לאדון זה, אבל יש כסף לאדון אחר - היינו אביה¹⁰, כשיוצאת מרשותו כשמתקדשת. ומסתבר לומר שהכתוב ממעט יציאה מרשות אב שדומה ליציאה מרשות אדון.

ואף שלא יצאה מרשותו לגמרי שעדיין חסרה מסירה לחופה, מכל מקום, לגבי הפרת נדרים יצאה מרשות האב לגמרי, שכבר אינו יכול להפר לבדו.

הוכחה שניתן ללמוד מייתור יו"ד שבמילה "אין"

כפי שלומדים מייתור היו"ד של "וַיִּזְרַע אֵין לָהּ", שגם זרע פסול פוסל כוהנת שהיתה נשואה לישראל מתרומה.

המקור של התנא ללמוד מייתור היו"ד, ממה שראינו שבמקומות אחרים כתבה התורה "אֵין" ללא יו"ד, ככתוב "מֵאֵן בְּלֶעָם", ו"מֵאֵן יִבְמִי"¹¹.

¹⁰ אין כסף לאדון זה, אבל יש כסף לאדון אחר, ומאן ניהו - אב 'כסף' הוא מלשון בושת, כמו הכסיפו פניו.

ואמרו, שלאדון זה שהיא עתה תחת ידו, דהיינו האומות שמשעבדים בישראל, לא יהיה לה בושת כשתצא מהם. ואך יש כסף לאדון אחר, ומאן ניהו - אב.

שבהגיעה לאביה מלך המלכים ברוך הוא, מאוד מאוד תתבייש שיצאה חנם בלא מצוות, ועל מה זה באתה לעולם, הלא היה טוב לה אז מעתה בטרם ירידתה לעולם השפל בהנאתה מזיו כבודו, וירדה כדי שתבוא מלאה מצוות שתהנה מיגיע כפיה ולא יהיה נהמא דכיסופא, ועתה שחזרה כך, אוי לאותה בושח, אוי לאותה כלימה.

(ר' חיים טירר, באר מים חיים, משפטים)

¹¹ מאן בלעם . . מאן יבמי

דקדקו על מה שאמר "מאן בלעם להלוך", והלא באמת רצה לילך אלא שהקב"ה הניאו, וא"כ איך אמר שהוא מיאן לילך?

אלא שבאמת כאן ה'מ' היא שימושית ולא שורשית, שמיאוננו לא היה באמת, אלא רק מצד ציווי ה'.

הסיבות שאין ללמוד זאת ממקור אחר

מ"בנעריה בית אביה", שכל שבח נעורים לאביה, אין ללמוד - מפני שזה נאמר בהפרת נדרים, ואין ללמוד מהפרת נדרים, שלא לומדים ממון מאיסור.

מקנס אונס ומפתה שמגיע לאב, אין ללמוד - שלא לומדים ממון מקנס.

מהבושת ופגם שמגיעים לאב, אין ללמוד - מפני שהייתי אומר דווקא בבושת ובפגם האב מקבל את הממון, מפני שהאנס חיסרה ממון, שיכל למסור בתו למנוול ומוכה שחין תמורת ממון רב. אבל עכשיו כשנפגמה, לא יקפצו עליה. משא"כ כסף הקידושין לא מגיעים לאב אלא לנערה.

הלימוד שהאב זכאי במעשה ידי בתו

אמר רב הונא אמר רב: שנאמר, "וכי ימכר איש את בתו לאמה", מייתור המילה "לאמה" לומדים, מה אמה מעשה ידיה לרבה, אף בת מעשה ידיה לאביה.

הצורך ללמוד שגם מעשה ידיה וגם קידושיה לאביה

אם הכתוב היה מלמד רק על קידושיה:

הייתי אומר, דווקא כסף קידושיה לאביה, מפני שלא טרחה בהם, אבל מעשה ידיה שטרחה עבורם - היה שלה.

אם הכתוב היה מלמד רק על מעשה ידיה:

הייתי אומר, דווקא מעשה ידיה לאביה, מפני שהבת ניזונת מממון אביה, ודעת האב הזן את בתו לכסות את הוצאותיו על ידי שיזכה בשכר מעשה ידיה, שזהו ממון שכית. אבל כסף קידושיה, שמזדמנים לה באופן חד פעמי, אין דעת האב עליהם - ויהיו לה.

וכן ביבמה, אין רצון היבמה לומר שהוא אינו רוצה בה מפני שהיא מאוסה וכעורה עד שאינו רוצה ליבמה, אלא תולה המיאון במה שאינו רוצה להקים שם לאחיו, וא"כ גם שם ה'מ' היא שימושית.

ועל כן, לא הביאה הגמרא מ"מאן ה' לתיתי", שהיא באמת לשון מיאון ושורשית. (ר' אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, עובר אורח, אות מד)

דף ד

★ "וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף" ★ המקור לקידושי אשה בכסף לתנא דמתניתין ★
 המקור לקידושי אשה בביאה ★ הצורך בשני הלימודים לקידושי אשה בכסף
 ★ המקור לקידושי אשה בביאה

"וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף"

מלבד מה שלמדנו מייתור היו"ד שכתיבת 'אין', שהבת מתקדשת בכסף הניתן לאביה, יש ללמוד מכפל הלשון "וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף", מקצת דיני אמה עבריה:

א. שני זמנים שאמה עבריה יוצאת לחירות

לרבה: בא "וַיִּצְאָה חֲנָם"¹² ולימד על "אין כֶּסֶף". כלומר, בא הפסוק ללמד על שני זמנים בהם אמה עבריה יוצאת לחירות בלא תשלום:

הזמן הראשון, כשתגיע לבגרות - ששה חודשים לאחר שהגיעה לנערותה.

הזמן השני, כשתגיע לימי נערות - שתביא סמני נערות לאחר שתהיה בת

שתיים עשרה ויום אחד.

ואע"פ שלעולם לא תגיע לימי בגרות בעבדות, שהרי כבר תצא בימי נערות, נכתב בכפל לשון, מפני שאם היה כתוב רק "וַיִּצְאָה חֲנָם", היינו לומדים שתצא רק בימי בגרות, ורק כשנכתב בכפל לשון, למדנו שיוצאת כבר בימי נערות.

כמו שמצאנו באיסור תושב (עבד נרצע) ושכיר (עבד עברי רגיל) לאכול בתרומה (בשונה מעבד כנעני): שאם התורה היתה כותבת אחד מהם, הייתי אומר שזה מדובר על קנוי קניין שנים, אבל קנוי קניין עולם אוכל.

לכן כתבה התורה את שניהם ללמד ששניהם לא אוכלים בתרומה.

¹² ויצאה חנם

מלמדך שתצא בסימנים (רש"י מרבותינו). יתכן דעתם בזה כי חנם משרש חנן והמ"ם נוספת, וכמו שפירשו תצא בחנם מאין כסף, כלומר כיון שיצאה מאין כסף ה"ה כאילו יצאה מצד החן שמצאה בעיני אדוני, וכן כל חנם שבמקרא יתפרש כמו חן (ע' ר"ש ב"מ).

(ר' יעקב צבי מקלנבורג, הכתב והקבלה, שמות כא, יא)

ואמר עוד "ואם שלש אלה" - פירוש, שארה כסותה ועונתה לא יעשה לה ותהיה גרועה מהם. "ויצאה חנם" - פירוש, הגם שלא יהיה בידם לא תורה ולא מצות ואפילו לא יכספו לדבר הגאולה והוא אומרו אין כסף, כי יסוריה יספיקו לפדיונה.

(ר' חיים בן עטר, אור החיים, שמות כא, יא)

ב. אמה איילונית¹³ יוצאת בימי בגרות

הקשה על כך אביי: אין לדמות אמה עבריה לתושב ושכיר, מפני ששם מדובר על שני אנשים שונים, ואף על פי שאפשר ללמוד זאת מקל וחומר, טרח וכתב לה קרא¹⁴. אבל כאן, כיון שיוצאת בנערות לא שייך יציאה בבגרות. לכן סובר, שבא הפסוק ללמד, על אמה איילונית שלמרות שאין לה סימני נערות יוצאת בימי בגרות (כשתהיה בת עשרים).

ג. אב יכול למכור בתו האיילונית לאמה

מר בר רב אשי חולק ואומר: אפשר ללמוד מקל וחומר, ומה סימנים שאינם מוציאים מרשות אב מוציאים מרשות אדון, בגרות שמוציאה מרשות אב, אינו דין שמוציאה מרשות אדון?! ואין צורך ללמוד זאת מהפסוק (ולא אומרים שטרח וכתב לה קרא, אלא כשאין תירוץ אחר). לכן סובר, שהפסוק בא ללמד שהאב יכול למכור בתו האיילונית כשהיא קטנה, למרות שאי אפשר לקיים בה דין יציאה בסימני נערות.

13 איילונית

אשה שאינה ראויה ללדת מטבע ברייתה, ונקראת כך על שם שהיא כאיל זכר שאינה יולדת (כתובות יא, א). האיילונית אינה מביאה שתי נערות, שהם סימני נערות. אשה שעברו רוב שנותיה (35 שנה ויום אחד) ולא הביאה סימני נערות, בידוע שהיא איילונית. גם לפני שעברו רוב שנותיה, ניתן לדעת שהיא איילונית ע"י ארבעה סימנים (רמב"ם אישות ב, ג). ומכל מקום, אין האשה נחשבת לאיילונית מכח הסימנים הללו לבדם, אלא אם כן לא הביאה שתי נערות עד שתהיה בת (קרוב ל)עשרים. לפני שניכר על האשה שהיא איילונית, הרי היא קטנה, ומשעה שניכר בה שהיא איילונית, מיד היא נעשית בוגרת (לשמואל - מרגע זה. לרב - מתברר למפרע שהייתה גדולה מאז היותה בגיל שבו הופכות רוב הבנות לגדולות) ואין בה ימי נערות כלל.

14 מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא

מאמר זה מרמז, דהנה המידה הראשונה מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן היא קל וחומר, והיינו תורה שבעל פה. ואילו המידה הראשונה שבי"ג מידות של רחמים זוהי מידת א"ל דהיינו חסד גמור, והיינו תורה שבכתב.

ולזה אמרו שבתורה שבעל פה 'מילתא דאתיא בקל וחומר' - שהיא מידת הדין, שכן נקרא בכל הש"ס ק"ו, כגון מה שאמרו 'דיו לבא בן הדין' והכוונה לקל וחומר, 'טרח וכתב לה קרא' - כנגד זה, המידה הראשונה בתורה שהיא מידת חסד.

(ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, בני יששכר, תשרי, ז)

דף ד

המקור לקידושי אשה בכסף לתנא דמתניתין

ממה שנאמר בקידושי אשה, "פִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", למדו חז"ל בגזירה שווה "קִיחָה קִיחָה" משדה עפרון¹⁵, ששם נאמר "נִתְּתִי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי", שגם הקיחה האמורה כאן היא על ידי כסף. מכאן למדנו:

א. שאשה מתקדשת בכסף.

ב. שהאיש הוא המקדש את האשה, ואין האשה מקדשת את האיש:
לרש"י - בא הפסוק ללמד, שהאשה שנתנה כסף לאיש ואמרה לו, "הרי אתה מקודש לי", לא תפסו הקידושין.

לתוס' - מהפסוק לומדים שאפילו אם האיש נתן לאשה כסף, והיא אמרה לו "הרי אני מקודשת לך", לא מקודשת, כי צריך שהאיש ייתן ויאמר.

הסיבה שאין ללמוד קידושי כסף מקניין אמה עבריה

לכאורה ניתן ללמוד זאת בקל וחומר: מה אמה עבריה שלא ריבה לה הכתוב קניינים (שהרי אינה נקנית בביאה) ובכל זאת נקנית בכסף, אשה שריבה לה הכתוב קניינים (שנקנית לבעלה בביאה), לא כל שכן שתקנה לו בכסף?!

אמר רב אשי: ניתן לדחות זאת, אמה עבריה שריבה לה הכתוב קנייני כסף, שהרי גם יוצאת מהאדון בכסף, דין הוא שיקנה אותה האדון בכסף. מה שאין כן אשה, שאינה יוצאת מבעלה בכסף, דין הוא שלא יקנה אותה בעלה בכסף.

מוסיפים תוס': שאין ללמוד זאת בהיקש מאמה, מ"אם אֶקְרַת יִקַּח לוֹ", מפני שלא היינו יודעים שאשה נקנית בפרוטה, שהיינו אומרים שנקנית בשני פרוטות כאמה. ומאחר שקניין כסף של אמה נלמד ממה שיוצאת בכסף, א"א ללמוד ממנה שאשה נקנית בכסף, משום שאשה וודאי אינה יוצאת בכסף.

¹⁵ קיחה קיחה משדה עפרון

זה דבר קשה היאך כתב [הרמב"ם] שהכסף מדברי סופרים שהרי למדו קידושי כסף קיחה קיחה משדה עפרון וכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות הוי דבר תורה.

. . והטעם לכל זה שאע"פ שהוא סובר שהכסף מדברי סופרים, אינו מתקנת חכמים אלא מכלל תורה שבעל פה והוא דבר נאמר למשה ולא נכתב בפירוש בתורה אלא שנאמר בגזירה שוה, ולזה נקרא דברי סופרים לדעתו ז"ל. וכבר כתב הוא שאף הדברים שנאמר בהם הלכה למשה מסיני נקראים דברי סופרים ומ"מ דינן ממש כדין תורה לגמרי וזה נראה לי מבואר מדבריו.

(ר' יוסף קארו, כסף משנה, הלכות אישות, א, ב)

דף ד

הצורך בשני הלימודים לקידושי אשה בכסף

נמצא שיש בידינו שני מקורות לדין קידושי אשה בכסף¹⁶:

א. רב הונא אמר רב - למד זאת מייתור היו"ד ב"אין כסף".

ב. תנא דידן - למד זאת מ"פי יקח איש אשה".

הסיבה שצריך לשני הלימודים

שאם כתבה התורה רק "פי יקח", היינו אומרים, שהקידושין שהבעל נתן לנערה שייכים לה עצמה ולא לאביה.

לכן אמר הכתוב "וַיִּצְאָה חָנָם אֵין כֶּסֶף", ללמד שהכסף שייך לאביה. ואם כתבה התורה רק "וַיִּצְאָה חָנָם אֵין כֶּסֶף", מאחר שלמדנו שכסף עושה קידושין, היינו אומרים שאין לחלק בין כסף שהבעל נתן לזה שהאשה נותנת, ולו נתנה האשה לבעל כסף וקידשתו, תהא מקודשת. לכן אמר הכתוב "פי יקח" ולא "פי תקח".

¹⁶ שני הלימודים לגבי קידושי כסף

ישנה חקירה לגבי קידושי כסף:

האם האשה קונה את הכסף, ועל ידי כך היא מתקדשת, או שמא על ידי זה שהיא מתקדשת היא קונה את הכסף.

יש לתלות חקירה זו בשני הלימודים שישנם לדין של קידושי כסף.

א. "כי יקח איש אשה . . אין קיחה אלא בכסף".

בפסוק זה מודגשת פעולתו של הבעל, ומסתבר איפוא, שהקידושין חלים באמצעות נתינת הכסף של הבעל, ועל ידי הקידושין קונה האשה את הכסף.

ב. "מנלן דמיקניא בכסף וכסף דאבוה הוא . . דאמר קרא: ויצאה חנם אין כסף, אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר (כשיוצאה ממנו, רש"י), ומאן ניהו אב".

כאן ההדגשה היא על כך שהאב - שהוא במקום (בתו) האשה - מקבל את הכסף. מובן, אם כן, שלא די בנתינת הבעל, והקידושין חלם דוקא על ידי כך ש"יש כסף", שהאשה מקבלת (בעלות על) הכסף.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקו"ש חלק י"ט עמ' 217)

המקור לקידושי אשה בביאה

ממה שנאמר, "וּבְעֵלָהּ", לומדים שאשה נקנית לבעלה בביאה.

לכאורה ניתן היה ללמוד זאת בקל וחומר מיבמה: מה יבמה שלא ריבה לה הכתוב קניינים, שהרי אינה נקנית בכסף, ובכל זאת נקנית בביאה, אשה שריבה לה הכתוב קניינים, שהרי נקנית לבעלה בכסף, לא כל שכן שתקנה לו בביאה!?

אמר רב אשי: ניתן לדחות זאת, משום שיבמה זקוקה ליבם משעת מיתת אחיו, ולכן קניין ביאה האמור בה אינו עושה דבר שלם, שאינו אלא גומר את הקניין שמחמת המת.

ומזה אין ללמוד שקניין ביאה יקנה אשה לבעלה, מאחר שלעניין זה צריכים אנו קניין העושה דבר שלם.

דף ה

המקור לקידושי אשה בשטר * המקור שאין אשה מתגרשת בכסף * המקור שגירושי צריך שיהיה דבר הכורת בינו לבינה * הסיבה שלא לומדים קנייני הקידושין זה מזה * קידושין באמצעות חופה * האם קידושי ומכירת הבת נחשבים לקניין על כורחו? * אופן קידושי כסף * לשון קידושין ולשון גירושין * ידיים שאינן מוכיחות

המקור לקידושי אשה בשטר

לכאורה היה ניתן ללמוד זאת בקל ותומר: ומה כסף שאינו מוציא אשה מרשות בעלה ובכל זאת מכניס אשה בקידושין, שטר שכח קניינו חזק יותר שהרי מוציא את האשה מבעלה (גט) אינו דין שיכניס בקידושין?!

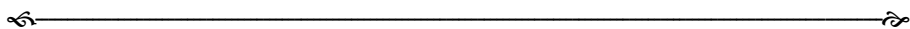
אך ניתן לדחות זאת: קניין כסף יותר חזק מקניין שטר, שהרי בכסף ניתן לפדות הקדש ומעשר שני ולכן גם מקדשים בו אשה משא"כ בשטר.

לכן אמרו: לומדים זאת ממה שנאמר, "וְיִצְאָה . . . וְהִיְתָה"¹⁷, מקיש קידושין לגירושין, ללמד שכשם שגירושין בשטר, כך גם קידושין בשטר.

המקור שאין אשה מתגרשת בכסף

הכל מודים שאע"פ שהקשה תורה גירושין לקידושין, וכסף מועיל לקניין הקידושין, אין כסף מועיל לקניין הגירושין.

לאביי: לומדים זאת מסברה, שלא יתכן שסניגור יעשה קטיגור¹⁸.

¹⁷ אמר קרא ויצאה והיתה

שמעתי בשם הגה"צ מנאסוד ז"ל שהיה מדקדק מאוד בכתובות. ואף גם זאת עשה, שאם בא לפניו זוג שלא היה להם שלום בית, צוה להביא לו הכתובה ולדקדק בה, כי קבלה בידו היתה שקלוקל בכתובה דין גרמא לקלוקל השלום ר"ל.

ואנא אסמכנא לה ע"ד הצחות על הא דאמרינן "מקיש הויה ליציאה", דיש לדקדק בכתובת הכתובה כמו בגט, דכמו דבקלוקל בגט אין שם כריתות ופירוד גמור בין הדבקים, כמו כן בקלוקל כתובה אין שם חיבור גמור בין הנפרדים.

(ר' דוד שפרבר, שו"ת אפרקתא דעניא, ח"א סימן פא)

¹⁸ סניגור יעשה קטיגור?!

הם מילות מורכבות, סניגור - שונא תגר. קטיגור - קורא תגר.

(ר' שמעון בן צמח דוראן, מגן אבות, פ"ד משנה יג)

דף ה

ואין לומר טעם זה על שטר - שמתקדשת ומתגרשת בשטר - מפני שגוף הגט שונה מגוף שטר הקידושין, משא"כ בכסף אין שום שינוי בגוף המטבע.

לרבא: לומדים זאת ממה שנאמר, "נִכְתַּב לָהּ", ולא נאמר "נִנְתַּן לָהּ", לומר שאין אשה מתגרשת אלא בכתיבה - בשטר - ולא בכסף.

שאלו: אולי מהפסוק הנ"ל נמעט גם שבכתיבה מתגרשת ואינה מתקדשת? **ותירצו:** שלא יתכן לומר כך, מפני שכתוב "וַיִּצְאָה . . . וְהִיְתָה", מקיש הווייה ליציאה, מה יציאה בשטר אף הווייה בשטר.

והסיבה שמעדיפים לרבות קניין שטר בקידושין מההיקש "וַיִּצְאָה . . . וְהִיְתָה" ולמעט קניין כסף גירושין מהמיעוט "נִכְתַּב לָהּ", ולא להיפך: מפני שמסתבר לומר שהפסוק שנאמר בגירושין בא למעט קניין אחר בגירושין ולא למעט קניין אחר בקידושין.

לר' יוסי הגלילי: שלומד דרשה אחרת מהפסוק "נִכְתַּב לָהּ", לומדים זאת ממה שנאמר, "סֵפֶר פְּרִיִּתָת", לומר, ספר - גט - כורתה ואין דבר אחר כורתה.

המקור שגירושין צריך שיהיה דבר הכורת בינו לבינה

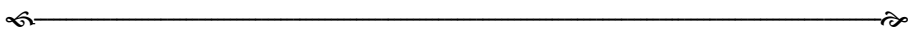
להכמרים: לומדים זאת ממה שנאמר, "סֵפֶר פְּרִיִּתָת", לומר, שצריך להיות דבר הכורת בינו לבינה¹⁹. לכן:

אמר לה, "הרי זה גטך על מנת שלא תשתי יין או על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם", אין זה כריתות, שהרי קשורה אליו כל ימי חייה.

אבל אם אמר לה, "על מנת שלא תשתי יין או שלא תלכי לבית אביך כל שלושים יום" הרי זה כריתות, כי לאחר שלושים יום יתקיים התנאי.

לר' יוסי הגלילי: לומדים זאת מהיתור שנכתב "פְּרִיִּתָת" ולא "פְּרִית".

אך חכמים סוברים שדיברה תורה בלשון בני אדם, ואין לדרוש ייתור זה.

¹⁹ דבר הכורת בינו לבינה

והנה לרז"ל יהיה כי המגרש את האשה עושה שני דברים:

(א) שמשלחה מביתו. (ב) שכורת בינו לבינה בגט.

כן הוא יתברך, (א) שלחו מגן עדן וגרשו. (ב) שיהיה ככורת בינו לבינו. כענין עונותיכם היו מבדילים כו'.

(ר' משה אלשיך, תורת משה, בראשית ג, כג)

דָּף ה'

הסיבה שלא לומדים קנייני הקידושין זה מזה

כסף מביאה

אם נאמר: מה אמה עבריה שאינה נקנית בביאה נקנית בכסף, כל שכן אשה שנקנית בביאה שתהא נקנית בכסף.

ניתן לדחות: כסף קונה באמה עבריה משום שהוא גם מוציא אותה לחירות, לעומת זאת אשה אינה מתגרשת בכסף.

ביאה מכסף

אם נאמר: מה יבמה שאינה נקנית בכסף נקנית בביאה, אשה שנקנית בכסף כל שכן שתהא נקנית בביאה.

ניתן לדחות: רק יבמה נקנית בכסף מפני שהיא זקוקה ועומדת, מה שאין כן אשה שאינה זקוקה ועומדת לא יספיק עבודה קניין כסף.

שטר מכסף

אם נאמר: מה כסף שאינו מוציא מכניס, שטר שמוציא כל שכן שיכניס. **ניתן לדחות:** כסף הוא קניין חזק יותר, שהרי פודים בו הקדש ומעשר שני, מה שאין כן בשטר, ולכן לא ניתן ללמוד ממנו.

שטר מכסף וביאה

אם נאמר: כמו שכסף ושטר קונים גם במקום אחר וגם בקידושין, כך ביאה שקונה ביבמה תקנה בקידושין.

ניתן לדחות: כסף וביאה קונים בקידושין מפני שהנאתן מרובה, אבל שטר, שאין לאשה שום הנאה ממנו, שאינו אלא נייר או חרס שכתוב בו "הרי את מקודשת לי" ויכול להיות אפילו פחות משווה פרוטה, אין היא מתקדשת בו.

ביאה מכסף ושטר

אם נאמר: כמו שכסף ושטר קונים גם במקום אחר וגם בקידושין, כך ביאה שקונה ביבמה תקנה גם בקידושי אשה.

ניתן לדחות: כסף ושטר קונים בקידושין, משום שאפשר לקנות בהם גם קניינים מרובים - עבדים וקרקעות. מה שאין כן ביאה שאינה קונה אלא ביבמה בלבד, אין האשה מתקדשת בה.

דף ה

כסף מביאה ושטר

אם נאמר: כשם שביאה ושטר קונים גם במקום אחר וגם בקידושין, כך כסף שקונה במקום אחר יקנה גם בקידושין.

ניתן לדחות: ביאה ושטר שקונים בעל כורחה (ביאה ביבמה, וגט באשה) הם קניינים חזקים ולכן מתקדשת בהן, מה שאין כן כסף, שלא ניתן לקדש אשה בעל כורחה, לא יקנה בקידושין.

ואם תאמר, שגם בכסף מצינו קניין בעל כורחו באמה עבריה?! מכל מקום, בעניין אישות לא מצאנו שכסף מועיל בעל כורחה של האשה, משא"כ ביאה ושטר שמועילים בעל כורחה של האשה אפילו בענייני אישות.

קידושין באמצעות חופה

דעת רב הונא

כשם שאשה נקנית לבעלה בכסף, שטר וביאה, כך נקנית לבעלה בחופה²⁰. **תחילה אמרו:** שלמד זאת מקל וחומר, ומה כסף ש(אין בכוחו לעשות נישואין אלא קידושין בלבד, ולפיכך ישראלית שהתארסה לכהן אסורה בתרומה, שהכסף) אינו מאכיל בתרומה, ובכל זאת אשה מתקדשת בו, חופה שמאכילה בתרומה אינו דין שתקנה!?

אך דחו זאת: הרי כסף כן מאכיל בתרומה.

כדאמר עולא: מן התורה, ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, מפני שנחשבת קניין כספו (שהתארסה בכסף). אלא שהסיבה שאמרו שאינה אוכלת, גזירה שמא ימזגו לה כוס יין של תרומה בבית אביה, ותשקנו לאחיה ולאחיותיה הישראלים.

²⁰ מה היא חופה?

בשו"ע (אהע"ז נה, א) הביא את דברי הרמב"ם (אישות י, א): מכניסה לביתו ומתייחד עמה ומפרישה לו.

הרמ"א כתב: המנהג שפורסים יריעה על ארבע כלונסאות, ומקדשה שם. ומברכים שם ברכת אירוסין ונישואין, ואחר כך מוליכים אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזו החופה הנוהגת עכשיו.

דף ה

לכן הסבירו את הק"ו: ומה כסף שאינו גומר (אינו מוציא בת מרשות אביה למעשה ידיה עד שתכנס לחופה) קונה, חופה שגומרת²¹, אינו דין שתקנה! אך פרכו זאת: מה לכסף שכן פודים בו הקדשות ומעשר שני משא"כ חופה.

לבסוף אמרו: בכל אחד מהקניינים ישנה חומרא שונה, כסף - פודה הקדשות, שטר - מוציא בת ישראל, ביאה - קונה ביבמה. הצד השווה שבהם, שכולם קונים בעלמא (כסף ושטר באמה עבריה, ביאה ביבמה) וקונים כאן (בקידושין), אף אני אביא חופה שקונה בעלמא (בנישואין) וקונה כאן.

והחולקים על רב הונא טוענים: שאין ללמוד כך, מפני שכל אחד מהקניינים הללו עדיף על קניין חופה, שהרי כל אחד מהם קונה גם על כורחו של הנקנה (ביאה - ביבמה, שטר - בגירושין, כסף - באמה עבריה), אבל קניין חופה לעולם אינו קונה על כורחו של הנקנה, ולכן אי אפשר לקדש בו אשה.

אך רב הונא דחה טענה זו: שלא ראינו קניין כסף באישות בעל כורחה, לכן יש להוכיח מקניין כסף, שאין הקידושין תלויים בכך שהם בעל כורחה.

בא רבא ודחה את דברי רב הונא מהסיבות הבאות

- א. הרי במשנה כתוב "שלש דרכים" (כסף שטר וביאה) ולא ארבע.
- ב. הרי לא מצאנו שחופה גומרת, אלא על ידי שקדמו לה קידושין, ואם כן, יש לתמוה, האם לומדים חופה שתקנה שלא על ידי קידושין מחופה שגומרת על ידי קידושין שקדמו לה (קידושי כסף/שטר/ביאה)?

ענה על כך אביי, שיש לדחות את שתי טענות הללו

- א. יתכן שהתנא כתב במשנה רק את הקניינים שהתרכו בפירוש בתורה, אך חופה שנלמדת בקל וחומר לא כתב.
- ב. לגבי הטענה השנייה, אדרבה רב הונא הכניס זאת בקל וחומר שלו: ומה כסף שאינו גומר נישואין אפילו אחר כסף קידושין, ובכל זאת קונה שלא ע"י קידושין שהיו לפניו, חופה, שגומרת נישואין אחר קידושין בכסף, אינו דין שתקנה אף שלא על ידי קידושין לפנייה!?

⋈

²¹ ומה כסף שאינו גומר . חופה שגומרת

כי יקח איש וגו', ותימה, למה באמת בשעת קידושין לא מברכין לקדש את האשה? ולי נראה, משום דאינו אלא התחלת המצוה ואין בקדושין לבדן מצוה שלמה, כי חופה וקידושין יחד הן מצוה אחת.

(ר' יצחק בן יהודה הלוי, פננת רזא עה"ת, כי תצא)

דף ה

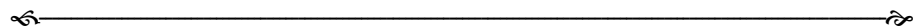
האם קידושי ומכירת הבת נחשבים לקניין על כורחו?

לרש"י: מה שהאב מקדש או מוכר בתו נגד רצונה נחשב לקניין על כורחו.
לרבינו תם: מה שהאב מקדש או מוכר בתו נגד רצונה, אינו נחשב על כורחו של הנקנה, מפני שהאב הוא המקדש והמוכר, והקניין נעשה על דעתו.
יש מפרשים: שקידושי הבת אינם נחשבים למכירה על כורחו של הנקנה, כי זכות הם לה. אבל מכירת הבת לאמה עבריה, נחשבת למכירה על כורחה כי חובה היא לה.

תוס' הוסיפו: שאף על פי שהאדון מיעד את שפחתו לאשה, על כורחו של האב, מכל מקום אינו כונסה לחופה על כורחו של האב.

אופן קידושי כסף

נאמר בברייתא: אם נתן לה כסף או שווה כסף ואמר לה, "הרי את מקודשת לי"²² או "הרי את מאורסת לי" או "הרי את לי לאינתו" - הרי זו מקודשת²³.
 אבל היא שנתנה ואמרה, "הריני מקודשת לך" או "הריני מאורסת לך" או "הריני לך לאינתו" - אינה מקודשת.

²² הרי את מקודשת לי

מפני מה בחרו החכמים בלשון "הרי את מקודשת לי", ולא בשאר הלשונות שבגמרא, הרי את מיודעת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו? אלא רמזו בדבריהם הקדושים, שהאדם צריך להיכנס בענין זה בקדושה וטהרה. (ר' מנחם מענדל, האדמו"ר מקוצץ)

²³ הרי את מקודשת לי . . . הרי זו מקודשת

על פי זה יובן גם טעם המנהג בקידושין שהכלה שותקת. דלכאורה, הן אמת ששתיקה כהודאה, אבל בכל הענינים טוב יותר האמירה בפירוש, ואף על פי כן, בקידושין מנהג ישראל (תורה היא) שהכלה שותקת? אך הביאור בזה: כיצד יכול להיות קירוב פנימי, קירוב עצם אל עצם, שעל ידי זה נמשך כוח האין-סוף ב"דור ישרים יבורך" - דוקא על ידי ביטול מוחלט ("פול-שטענדיקער ביטול").

ועל ידי הביטול נעשה יחוד פנימי, ועד שעל ידי זה מגיעים להמדריגה ד"אשת חיל עטרת בעלה".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ד, ש"פ תולדות)

ה דף ה

שאל רב פפא: הבריייתא לכאורה סותרת את עצמה, מהרישא משמע שמקודשת מפני שנתן הוא ואמר הוא. אבל נתן הוא ואמרה היא - אינה מקודשת. ומהסיפא משמע, שאינה מקודשת מפני שהיא נתנה והיא אמרה. אבל אם נתן הוא ואמרה היא - תהיה מקודשת.

ותירצו: שהתנא דייק רק ברישא, אך את הסיפא כתב 'בחינם', אגב מה ששנינו ברישא "נתן הוא ואמר הוא" השתמש באותה לשון.

אך דחו זאת: שלא מצאנו שהתנא משתמש בלשון אגב בסיפא כשהדבר סותר את מה שנאמר ברישא.

לכן תירצו: כוונת התנא לומר, נתן הוא ואמר הוא - פשוט שמקודשת. אבל נתן הוא ואמרה היא - נחשב הדבר כ"נתנה היא ואמרה היא", ואינה מקודשת.

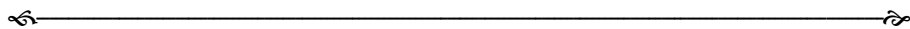
תירוצ נוסף: כוונת התנא לומר, נתן הוא ואמר הוא - ודאי מקודשת. נתנה היא ואמרה היא - ודאי אינה מקודשת. נתן הוא ואמרה היא - מקודשת מספק מדרבנן, ואם בא אדם שני וקידשה, נאסרת על שניהם וצריכה גט משניהם.

לשון קידושין ולשון גירושין

אמר שמואל: בקידושין נאמר, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", שצריך הוא לקחתה לרשותו. ובגירושין נאמר "וְנִשְׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ", שצריך הוא לשלחה ממנו.

ולכן אמר לה, "הרי את מקודשת", "הרי את מאורסת", "הרי את לאינתו" אפילו שלא אמר 'לי' - מקודשת, ולא חוששים שמה התכוון לקדשה לאחר.

אך אם אמר לה, "הריני אישך", "הריני בעליך", "הריני ארוסיך" - אין אפילו חשש קידושין, ומותרת להינשא לכל אדם בלא גט²⁴.

²⁴ הריני אישך, הריני בעליך, הריני ארוסיך - אין כאן בית מיוחד שמעתי קושיא מפי מו"ז ז"ל אהא דאמרו "אנכי ה' אלקיך" היה קידושין, והלא הריני אישך אינה מקודשת?

והוא ז"ל תירץ, דהטעם דהריני אישך אינה מקודשת, משום דמקודם צריכה האשה להיות קנויה עצמה אליו, וממילא הוא אישה. אבל כל שלא הקנית עצמה אליו לא שייך הריני אישך.

מה שאין כן הכא, בדיבור אנכי, מיד נעשים בני ישראל קנוים אליו, כי בדבר ה' שמים נעשו, וכל היוצא מאתו מתקיים מיד - שייך שפיר לשון 'אנכי'.

(ר' יהודה אריה ליב אלטר, שפת אמת ליקוטים, פרשת תשא)

דף ה

וכן בגירושין, נתן לה גיטה ואמר לה, "הרי את משולחת", "הרי את מגורשת", "הרי את מותרת לכל אדם" - הרי זו מגורשת.

אך אם אמר לה, "איני אישך", "איני בעליך", "איני ארוסיך" - אין אפילו חשש לספק גירושין, ואם הייתה ישראלית הנשואה לכהן, הרי זו אוכלת בתרומה, וכן, אם תתאלמן מבעלה, הרי היא מותרת לכהן.

שאל רב פפא את אביי: אולי נאמר שטעמו של שמואל שאמר שמקודשת למרות שלא אמר 'לי', מפני שסובר ש'ידיים שאין מוכיחות' נחשבות ל'ידיים'. וזה סותר מה שאמר בנזיר ש'ידיים שאינן מוכיחות' אינן בכלל 'ידיים'.

ענה אביי: כאן מדובר שאמר 'לי'²⁵, ושמואל בא להשמיענו רק את הלשונות האחרונים, שאם אמר "הריני אישך" או "איני אישך" - לא אמר כלום.

ידיים שאינן מוכיחות

תנן בנדריים: "כל ידות נדרים כנדריים". כלומר, האומר לשון חלקית שמשמע ממנה שמתכוון לנדר, אך לא אמר לשון גמורה של נדר - הרי זה כנדר גמור. נחלקו אביי ורבא שם ב"ידיים שאינן מוכיחות", דהיינו שאמר בלשון שאינה מוכיחה בוודאות שהאומר אותה התכוון לנדר:

לאביי - ידיים שאינן מוכיחות הוו ידיים, ובמילא נחשב לנדר.

לרבא - לא הוו ידיים (ואפילו אמר שהיה בלבו לנדר, אין בכך כלום, והרי זה כדברים שבלב שאינם דברים - הריטב"א).

שמואל סובר כרבא, ולדעתו: עבר נזיר לפניו ואמר 'אהא' - הרי זה נזיר. אך אם לא עבר לפניו נזיר - לא אמר כלום, שמא התכוון לומר 'אהא בתענית'.

²⁵ הכא במאי עסקינן, דאמר לי

אתוון "לי" מורה על בחינת קידושין, ידיים מוכיחות, "הרי את מקודשת לי", "קדש ישראל לי" (ירמיה ב, ג) . . והנה הלמ"ד גבוה מכל האותיות - מורה על ג'בוה מעל גבוה שומר', והיו"ד קטנה מכל - מורה על כי אתם המעט וכו', על כן, בצירוף אלו הב' אותיות, מורה על הקידושין ידיים מוכיחות, כך הוא במגלה עמוקות.

(ר' צבי אלימלך שפירא, אגרא דכלה, יתרו דף רב)

דף 6

המקדש אשה בלא שדיברו מעניין הקידושין תחילה ★ המקדש אשה כשדיברו מענין הקידושין תחילה ★ מהי "שפחה נחרפת לאיש" ★ כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין ★ לשונות גט אשה וגט שחרור ★ המקדש אשה במלוה ★ המקדש אשה בהנאת מלוה ★ המקדש אשה במתנה על מנת להחזיר

המקדש אשה בלא שדיברו מעניין הקידושין תחילה

המקדש אשה בלא לדבר מעניין הקידושין תחילה - אינה מקודשת. אבל אם אמר לה בלשון שהכל מבינים שהוא לשון קידושין - אם קבלה את הכסף, הדבר מוכיח שהסכימה להתקדש לו. ואם אמר לה בלשון שאין הכל מבינים שהוא לשון קידושין, אע"פ שמוכח מפסוקי המקרא שכן משמעות הלשון - אינה מקודשת.

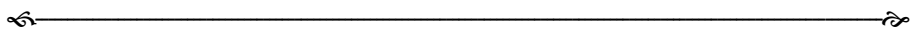
משפטים שבזמן חז"ל הכל מבינים שהם לשון קידושין

הרי את: אשתי / ארוסתי / קנויה לי / שלי / ברשותי / זקוקה לי. וכן האומר "הרי את לקוחתי" - מקודשת, משום שנאמר "כי יקח איש אשה".

משפטים שבזמן חז"ל לא הכל מבינים שהם לשון קידושין

המשפטים הבאים לא הכל מבינים שהם לשון קידושין ואינה מקודשת:

- ✘ הרי את מיוחדת לי - על שם "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד".
- ✘ הרי את מיועדת לי - על שם יעוד באמה העבריייה.
- ✘ הרי את עזרתי / נגדתי - על שם "עֵזַר כְּנַגְדּוֹ".
- ✘ הרי את עצורתי - מלשון עצרת (אסיפה), שתהיי אסופה עמי בבית.
- ✘ הרי את צלעתי - על שם שהאשה נלקחה מן הצלע.
- ✘ הרי את סגורתי / תחתי - על שם "וַיִּסְגֹּר בְּשָׂר תַּחְתָּנָה".
- ✘ הרי את תפושתי - על שם "וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה".
- ✘ הרי את חרופתי - על שם "וְהוּא שְׂפָחָה נְחָרְפֶתָה" ²⁶ לאיש, למעט ביהודה ששם מקודשת, שכן ביהודה קוראים לארוסה חרופה.

²⁶ שפחה חרופה

ומלת נחרפת, על דעת רבים יעודה. ולפי דעתי, שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברשות אחר ואינה מאורשה.

(ר' אברהם אבן עזרא, ויקרא יט, כ)

המקדש אשה כשדיברו מענין הקידושין תחילה

נתן ואמר לה בלשון שהכל מבינים שהוא לשון קידושין: מקודשת. מפני שכאשר קיבלה את הכסף, הוכיחה שהסכימה להתקדש לו.

נתן ואמר לה בלשון שאין הכל מבינים שהוא לשון קידושין: למרות שמוכח מפסוקי המקרא שכן משמעות הלשון - ספק מקודשת.

נתן לה את כסף הקידושין ולא אמר לה כלום:

לר' יהודה - אינה מקודשת, מפני שצריך לפרש שעושה זאת לשם קידושין.

לר' יוסי - מקודשת. מפני שמאחר שדיבר עמה על עסקי קידושיה (או גיטה) אינו צריך לפרש.

לרב יהודה אמר רב, לר' אלעזר אמר ר' אושעיא ולרבי - מקודשת רק אם נתן לה בעודם עסוקים בענין הקידושין עצמן.

לר' אלעזר בר ר' שמעון - מקודשת, אף אם עסוקים בענין אחר הקשור לקידושין, כגון בענין הנדוניה או הפרנסה.

מהי "שפחה נְחֻרְפֵּת לְאִישׁ"

לר' עקיבא: זו שפחה כנענית של שני אדונים שאחד מהם שחררה ועכשיו חציה שפחה כנענית וחציה בת חורין, והתקדשה לעבד עברי.

לר' ישמעאל: זו שפחה כנענית גמורה שהתארסה לעבד עברי. ואף על פי שאין קידושין תופסים בשפחה כנענית שלא השתחררה ואין היא "מאורסת", מכל מקום היא מיוחדת לעבד העברי.

בתחילה פירשו: את דברי הבריייתא שהאומר "הרי את חרופתי" - מקודשת. כדעת ר' עקיבא, ששפחה חרופה היא אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי, ותופסים בה קידושין. ומאחר שנאמר בפסוק "נְחֻרְפֵּת", והכוונה "מאורסת", מכאן, ש"חרופתי" היינו ארוסתי.

אך דחו זאת: מאחר שהבאנו ראיה מהפסוק שחרופה היא ארוסה, מדוע מביא התנא עוד ראיה ממה שרגילים לקרוא כך לארוסה ביהודה?

אלא בהכרח, שהבריייתא סוברת כר' ישמעאל, ששפחה חרופה היא שפחה כנענית, שאין תופסים בה קידושין כלל. ומכאן, ש"נחרפת" אינה ארוסה, אלא היא "מיוחדת" לעבד עברי ואין ראיה מהפסוק שארוסה נקראת "חרופה".

כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין

מבואר בסוגייתנו, שכל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין - לא יהא לו עסק עמהם²⁷.

ובכלל זה, מי שאינו יודע שאשה מקודשת או מגורשת גם במקרה שדיבר עמה על עסקי קידושה או גירושה ובתוך כך בעודם עסוקים באותו עניין נתן לה כסף או גט בלא לומר דבר.

רש"י פירש: כל שאינו בקי בהלכותיהם כראוי, אין ממנים אותו להיות דיין בדברים אלו, שמא יתיר איסור ערווה, ויגרום לעבירה שאינה ניתנת לתיקון.

— — — — —

²⁷ כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין - לא יהא לו עסק עמהם

שמעתי בשם מופת הדור איש אלקים קדוש המפורסם מוהר"ר ישעיהו זכרו לחיי עולם מ"מ ד"ק דינוויץ שפי' כן דברי הגמרא:

כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהיו לו עסק עמהם, פי' מי שאינו יודע לגרש את הרע תחילה, ולפטור את עצמו בגט כריתות לכרות ולהרחיק מאתו הרע שבלבו, ואח"כ לקדש עצמו להכניס הקדושה אצלו - לא יהא לו עסק עמהם, כי מגרעות נתן להבית להכניס את הקדושה אל תוך הפסולת והרע.

וע"כ צריך לגרש תחילה שורש הרע שבתוכו כדי לזכך את נפשו ולטרדו, ואח"כ תוכל לשרות עליו הקדושה ואור החיים לחסות תחת צל כנפי השכינה.

(ר' חיים טירר, סידורו של שבת, ח"א ט ע"ב)

בכ"ד אייר ה'תשלז ביקר אצל הרבי ביחידות האדמו"ר מגור בעל ה"לב שמחה". בין הדברים, הרבי העלה את נושא המחסור ברבנים בארה"ב וכן ברחבי ארץ-הקודש והתעניין בנושא הלימוד לצורך קבלת סמיכה להוראה.

הר"י השיב: כי ישנם אברכים הלומדים "יורה דעה".

הרבי התעניין: מה עם גיטין וקידושין?

והר"י השיב: קידושין אפשר לסדר, אך גיטין לא.

אמר הרבי: מכך שהגמרא משווה את שני הדברים יחד - "כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין כו"ו והסדר הוא, קודם גיטין ואחר-כך קידושין - נמצא, אפוא, שקודם צריך להיות בקי בגיטין ולאחר-מכן בקידושין!

כמו כן, פעם הורה הרבי למסדר קידושין ללמוד (על-כל-פנים סימן אחד מ) הלכות גיטין (נוסף להלכות סידור קידושין) כדי שיהיה בגדר יודע "בטיב גיטין וקידושין".

דף ו

תוס' הביאו שרבינו עזריאל פירש: אדם שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין, לא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין לקדשם.

וכן לא ידבר עם אשתו על עסקי גירושין, שמא יתן להם קידושין ויאמר להן דיבור של קידושין ולא ידע שהאשה מתקדשת בכך, וכן כיוצא בזה בגירושין.

לשונות גט אשה וגט שחרור

לשונות גט אשה וגט שחרור

✚ נתן לה גיטה ואמר לה: "הרי את משולחת" או "הרי את מגורשת" או "הרי את מותרת לכל אדם" - הרי זו מגורשת.

✚ נתן לה גיטה ואמר לה: "הרי את בת חורין" או "אין לי עסק בך" - אינה מגורשת. מפני שזה לשון שחרור שפחה מעבדותה ולא לשון גירושי אשה.

✚ אמר לשפחתו, "הרי את מותרת לכל אדם" - אינה משוחררת. מפני שאין זה לשון שחרור.

נתן לה גיטה ואמר לה "הרי את לעצמך"

הסתפקו בגמרא: האם התכוון רק לגבי מעשה ידיה בלבד שתהיה שייכת לעצמה, או שהתכוון שתהיה לעצמה לגמרי, גם להינשא לאחר והוא לשון גירושין?

פשט זאת רבינא לרב אשי בקל וחומר מעבד כנעני:

למדנו שעיקרו של גט שחרור עבד, שכתוב בו "הרי אתה בן חורין", או "הרי אתה לעצמך".

ומה עבד כנעני שגופו קנוי, כאשר אמר לו "הרי אתה לעצמך" משוחרר לגמרי ומותר בבת חורין, אשה, שגופה אינו קנוי לבעל²⁸, כל שכן שאם אמר לה "הרי את לעצמך" שתהיה מגורשת ומותרת לכל אדם.

²⁸ אשה דלא קני ליה גופה

והאי קנין כספו היא. כיון שמושל עליה ומשועבדת לו מיקרי קנין כספו אפילו קנאה בשטר ובביאה.

(תוספות הרא"ש, קידושין, ה, א)

דף ו

אמר לעבדו "אין לי עסק בך"

שאל רבינא את רב אשי: האם אומרים שהתכוון לגמרי ונעשה בן חורין ומותר בבת חורין, או שמא התכוון רק למלאכתו, אבל עדיין גופו קנוי לאדון ואסור בבת חורין?

פשט זאת רב נחמן / רב חנין מחוזאה לרב אשי מהמוכר עבדו לגוי:

למדנו שהמוכר עבדו לעכו"ם וברח העבד, קנסו חכמים את האדון הראשון, שהעבד יוצא לחירות ואינו יכול שוב להשתעבד בו, וצריך גט שחרור מרבו הראשון כדי להתירו בבת חורין, מפני שהעכו"ם לא קנה גופו.

ולמדו זאת מהנאמר "מִהֶם תִּקְנֶנּוּ", אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם²⁹, ולא הם קונים זה את זה.

אמר רבן שמעון בן גמליאל, במה דברים אמורים, שלא כתב עליו אוננו, אבל כתב עליו אוננו - זהו שחרורו.

ואמר רב ששת, 'אוננו' - פירושו שכתב "כשתברח ממנו אין לי עסק בך". אם כן, רואים ש"אין לי עסק בך", לשון שחרור גמור הוא.

המקדש אשה במלוה

המלווה מעות לחברו, זכה בהם הלווה משעה שקיבלם, ומאז אינם שייכים כלל למלווה. אלא שמוטל עליו לשלם למלווה את שווים כשיגיע זמן הפירעון.

לפיכך, המקדש אשה במעות שכבר הלווה לה - אינה מקודשת.

משום שלא נתן לה כלום לשם קידושין, שהרי הכסף הזה שלה כבר משעת ההלוואה.

²⁹ אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם

כי נפש הבהמיי קנוי לנפש המדברת, והוא בכלל מוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. לא כן נפש המדבר, אינו קנוי לזולתו רק להשי"ת.

משא"כ נפש העו"ג שהוא נגד נפש הישראלי בן בכורו של השי"ת בערך יחס נפש הבהמיי אל נפש המדבר, קנוי קנין גמור קנין הגוף בעצם. אבל הם אינם קונים לא זה מזה ולא הם קונים מכם. בינה זה.

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, וישלח ג)

המקדש אשה בהנאת מלוה

כשם שאשה נקנית בכסף, כך היא נקנית בשווה כסף. לפיכך, יכול אדם לקדש אשה, בהנאה שבאה לה ממנו, משום שגם הנאה זה שווה כסף. ולכן, אע"פ שהמקדש במלווה אינה מקודשת³⁰, אם קידש אותה בהנאות הבאות לה ממנו מחמת מלווה - מקודשת (אם כוונתם שתתקדש לו בכך), אלא שיש אופנים שאסור לעשות כן משום איסור ריבית.

הנאת מחילת ההלוואה

אשה שהייתה חייבת לאיש ממון, ומחל לה על החוב, הרי באה לה הנאה ממנו, ולכן אם קידש אותה באותה הנאה - מקודשת.

הנאת הארכת זמן הפירעון

אשה שהייתה חייבת לאיש ממון, והאריך לה את זמן הפירעון, הרי באה לה הנאה ממנו והנאה זו שווה ממון (כי אחרת הייתה נאלצת לשלם לאחרים שיפצירו בו לעשות כן), לכן אם קידש אותה באותה הנאה - מקודשת. אבל אסור לעשות כן, מפני שדבר זה דומה לריבית. שהרי האיש מקבל יותר ממה שהלווה.

ואין זו ריבית גמורה, כיון שלא קצץ לה דמים, ולא קיבל ממנה ממון ממש. ותוס' כתבו: יש כאן ריבית גמורה, משום שזכה באשה בלא לתת לה פרוטה, ואם כן הרי זה כאילו היא נתנה לו פרוטה.

³⁰ המקדש במלווה אינה מקודשת

ויאמר יעקב . . . הבה וגו'. טעם אומרו ואבואה אליה, והוא לשון בלתי נכון לצדיקו של עולם.

יתבאר על דרך מה שכתב רמב"ם פ"ה מהלכות אישות:

הרי את מקודשת לי במלאכה זו שאעשה עמך ועשה אינה מקודשת וכו' שכל השכר מלוה והמקדש במלווה אינה מקודשת ע"כ.

לזה אמר הבה וגו' והטעם לפי שלא קניתי אותה במה שעבדתי וצריך אני לקנותה בביאה שהאשה נקנית בביאה, והוא אומרו ואבואה אליה כי בעבודה לא קנה שהי' מלוה והמקדש במלווה אינה מקודשת.

(ר' חיים בן עטר, אור החיים, בראשית כט, כא)

הנאת הארכת זמן פירעון חוב אחרים

אשה שהייתה חייבת לראובן ממון, והלך שמעון ונתן לו מעט ממון כדי שיאריך לה את זמן הפירעון, הרי באה לה הנאה משמעון, ולכן אם קידש אותה באותה הנאה - מקודשת.

אבל אסור לעשות כן, מפני שדבר זה דומה לריבית, שהרי נשכר המלווה ממון מחמת הלוואתו.

ומכל מקום אין כאן ריבית גמורה, כי לא אסרה תורה אלא כשהלווה עצמו משלם ממון למלווה, אבל אם אדם אחר משלם לו, אין כאן איסור תורה.

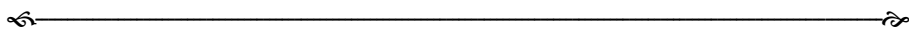
אך חכמים אסרו אף כשאדם אחר משלם למלווה, אם הלווה מהנה אותו, כי אז נראה שהוא שילם למלווה בשליחות הלווה, ולכן יש איסור בקידושין הללו, משום שהאשה (הלווה) מקנה עצמה למי שמשלם (למלווה).

המקדש אשה במתנה על מנת להחזיר

הנותן מתנה לחברו על מנת שיחזירנה לו - כל זמן שהיא ביד המקבל הרי היא של המקבל לגמרי כמתנה גמורה, ובלבד שלבסוף יחזיר את המתנה.

אמר רבא: אדם האומר לאחר "הילך מנה על מנת שתחזירנה לי":

במכר - לא קנה. **באשה** - אינה מקודשת. **בפדיון הבן** - אין בנו פדוי³¹. **בתרומה** - יצא ידי נתינה, ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות.

³¹ בפדיון הבן - אין בנו פדוי

מסורת בידינו מפי זקנים שקבלו מהקדמונים, כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדין, ויתן ה' סלעים לכהן בשמחה, והיו לו לגמרי שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגע חולי הילדים, ויגדל והיה לאיש. (ר' חיים יוסף דוד אזולאי, מדבר קדמות, מערכת פ, אות י)

עובדא הוה בעיר איזמיר יע"א, באדם אחד שהיה בכור בן חמשים שנה או יותר שחלה ונטה למות, והיו כל בני ביתו וכל אוהביו עצבים ודואגים הרבה, כי כבר נתיאשו הרופאים ממנו ואמרו שאין רפואה למכתו, וכבר הגיע עת פקודתו למות ב"מ.

דף ו

שאלו על כך: הרי לדעת רבא אדם שאמר לחברו, "הילך אתרוג זה על מנת שתחזירנהו לי", אם נטלו והחזירו - יצא. ואם לאו - לא יצא מפני שהתברר שהיה גזל בידו.

משמע שרבא סובר שמתנה על מנת להחזיר - שמה מתנה, ואם כן, מדוע רק בתרומה יצא ידי נתינה?

ענה רב אשי: אכן רבא סובר שבכל הדברים הנ"ל קנה, כי מתנה על מנת להחזיר - שמה מתנה.

חוץ מאשה שאינה מקודשת, כי דרך העולם לעשות כעין זה בקניין חליפין (שהמוכר מושך סודרו של קונה, ובכך מקנה לו את הדבר, ולאחר מכן מחזיר לו סודרו), וכשיראו שאשה מתקדשת בכסף הניתן לה על מנת שתחזיר, יטעו ויחשבו שנקנית בחליפין.

וכן לעניין מתנות כהנים, שציוותה התורה לתת להם (כתרומה ופדיון הבן), מעיקר הדין אם ייתן להם ישראל את המתנות על מנת שיחזירו לו, קיים בכך מחוות נתינה (אם לבסוף החזיר).

אבל חכמים אסרו לעשות כן, משום שנראה שמסכימים לקבל באופן הזה, בתמורה לתרומות אחרות שיתן להם, ואסרו חכמים שיסייע הכהן לישראל בתמורה לקבלת התרומה.

אמר לו רב הונא מר בריה דרב נתמיה לרב אשי: אכן, כך אמרנו בבית מדרשנו בשמו של רבא, כפי שתירצת את דבריו.

ובאותו זמן נתגלה להם בחזיון לילה שסיבת מיתתו היה שלא פדאוהו יפה כדת וכהלכה בימי קטנותו ביום ל"א ללידתו, ודין גרמא לו למות במבחר ימיו ב"מ, ובאותו שעה חזרו ופדאוהו כמשפטו, ונתרפא והאריך ימים כל ימים על ימיו.
(ר' שבתאי בן יעקב יצחק ליפשיץ, סגולות ישראל, מערכת פ, אות ג)

הלכות שאמר רבא בקידושין ובמכר * נתנה היא ואמר הוא * המקדיש אבר מבהמתו לעולה * דין דחייה בקרבנות * קידושין לחצאים * ספקות רבא בענין קידושין לחצאים * בתך ודבר נוסף בפרוטה * קידושין בשווה כסף

הלכות שאמר רבא בקידושין ובמכר

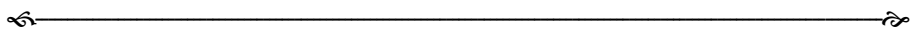
קידושין ומכר מדין ערב

בהלכות ערבות הלוואה חידשה תורה שאדם משעבד את עצמו למי שממלא את מבוקשו להטיב לאחרים מממונו, אע"פ שאינו מקבל ממנו דבר.

נמצא, שכשלוה מקבל ממון ממלווה מחמת בקשת הערב, הערב משתעבד למלווה אע"פ שלא קיבל ממנו דבר. ומשם יש ללמוד שכן הדין בשאר המקומות.

מכאן למד רבא:

- א. אשה האומרת לאיש, "תן מנה לפלוני ואקדש לך"³², והלך האיש ונתן מנה לאותו פלוני, ואמר לה לאשה, "הרי את מקודשת לי בזה שנתתי ממון לפלוני" - מקודשת, אף על פי שאינה מקבלת ממנו דבר.
- ב. וכן לענין מכר, שדהו של לוי נקנה בקניין כסף לשמעון, אע"פ שלא קיבל ממנו לוי דבר, אם נתן ממון לראובן למלא רצונו של לוי להטיב לראובן.

³² תן מנה לפלוני ואקדש אני לך - מקודשת מדין ערב

פעם אחת בא אצלו (להרה"ק רבי יחיאל מאיר מגוסטנין זי"ע) איש אחד וביקש ממנו באשר בתו הגיעה לפרק נישואין ואין לו כסף. ולמד אז מסכת קידושין סוגיא תן מנה לפלוני, ואמר הרבה פעמים "רבש"ע תן מנה לפלוני ואקדש אני לך" (היינו כי הוא ז"ל יתקדש להשי"ת), ואמר אח"כ לאיש הנ"ל, סע לביתך כי כבר נושעת. (מרשימות ר' יחיאל מאיר וינגורט, מי הים השלם, ע' יד)

מצינו, שלאחר שנתנה לאה את הדודאים לרחל תמורת יעקב שיבא אליה, אמרה לאה ליעקב: "אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני".

ותמוה, הכיצד נשכר לה יעקב, והלוא היא נתנה את הדודאים לרחל ולא ליעקב? ביאר החתם סופר: הנתנה הועילה מדין ערב, דכיון שנתנה לרחל אהובתו של יעקב, אנן סהדי שהוא רוצה בטובתה שתתענג בזה, והרי זה כאילו היתה רחל מפיסת את יעקב ואומר לו אני קיבלתי דודאים, תהיה אתה שכור ללאה בהנאת קבלת הדודאים.

קידושין ומכר מדין עבד כנעני

בהלכות עבדים כנענים חידשה תורה, שאדם קונה לחברו נכסים מאדם אחר, אף על פי שהזוכה עצמו אינו משלם על כך.

נמצא, שכשהאדון מקבל ממון מכל אדם תמורת שחרור העבד, העבד זוכה בעצמו אע"פ שאינו משלם על כך.

ומשם יש ללמוד שכן הדין בשאר המקומות.

מכאן למד רבא:

א. אדם ששלח חברו לקדש לו אשה, והוציא השליח מעות מכיסו, ואמר השליח לאשה, "הילך מנה והתקדשי לפלוני" - מקודשת. אף על פי שהאיש ששלח את השליח לקדש את האשה לא נחסר כלום.

ב. וכן לעניין מכר, אם נתן ראובן ממון ללוי, כדי שיזכה שמעון בשדהו, נקנה השדה לשמעון.

קידושין ומכר מדין ערב ועבד כנעני

לאחר שלמדנו שאדם משעבד עצמו למי שממלא את מבוקשו להטיב לאחרים, אע"פ שהוא אינו מקבל ממנו דבר - מדין ערב.

וכן שאדם קונה לחברו ממון מאדם אחר, אע"פ שהזוכה עצמו אינו משלם על כך - מדין עבד כנעני.

אמר רבא שניתן ללמוד:

א. דינה שאמרה לראובן, "תן מנה מכספך לשמעון ואקדש בזה לשמעון", אם ייתן ראובן מנה לשמעון ויאמר לה "הרי את מקודשת לשמעון", הרי היא מקודשת.

כי כשמילא ראובן את מבוקשה לתת מנה לשמעון, שיעבדה עצמה לראובן - מדין ערב, ומעתה יכול ראובן לקנות אותה לשמעון, אף על פי ששמעון לא שילם על כך כלום - מדין עבד עברי.

ב. וכן לעניין מכר, לוי שאמר לראובן, "תן מנה לשמעון ויקנה בכך את שדי", אם ייתן ראובן מנה לשמעון, יזכה שמעון בשדהו של לוי.

הצורך בכפילות הדינים

הוצרך רבא להשמיענו את הדינים הנ"ל גם בעניין קידושין וגם בעניין ממון.

אם היה משמיענו רק בקידושין:

היינו אומרים, שדינים אלו הם דווקא בקידושין, משום שאשה מסכימה להתקדש בכל קניין, כפי שאמר ריש לקיש, "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" (טוב לאשה לשבת בצוותא עם בעל כלשהו מאשר לשבת בודדה כאלמנה), ולכן תהיה מוכנה להקנות עצמה לבעלה אף על פי שאינה מקבלת ממון גמור בקידושה, אבל בממון - לא.

אם היה משמיענו רק במכר:

היינו אומרים, שדינים אלו הם דווקא במכר, מפני שאדם רשאי למחול על ממון המגיע לו. ולכן, המוכר יכול להתרצות לקניין גם אם אינו מקבל מהקונה ממון. אבל בקידושין - לא.

נתנה היא ואמר הוא

שאל רבא: אשה שנתנה כסף לאיש ואמרה לו: "הילך מנה ואקדש אני לך", וקיבל מידה את המנה, ואמר לה "התקדשי לי בכך", האם מקודשת?

ענה מר זוטרא בר רב פפא: מקודשת.

הבין רב אשי, שטעם הדבר משום קניין "אגב", כלומר, אגב שהאיש קונה את המנה מיד האשה, הוא קונה עמו גם את האשה עצמה.

לכן שאל את מר זוטרא: הרי עבדים (אדם) הוקשו לקרקעות, שנאמר, "וְהַתְּנַחֲלֶתֶם אֹתָם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁתָּ אֹחֲזָה", ואם כן נמצא, שכאשר האיש קונה את האשה (שדינה כקרקע) אגב קנינו בכסף שמקבל ממנה, הרי מעשה קנינו הוא כמו נכסים שיש להם אחריות (קרקע) הנקנים אגב נכסים שאין להם אחריות (מטלטלין).

והרי למדנו שאין כזה קניין אלא להיפך, נכסים שאין להם אחריות נקנים עם נכסים שיש להם אחריות?

דף ז

ענה לו מר זוטרא: מה שרבא אמר, זה לא מדין "קניין אגב", אלא מדובר כאן באדם חשוב³³ ובהנאה הזו שהוא מקבל מידה את המתנה, הסכימה בדעתה ומקנה היא בזאת את עצמה אליו מדין קניין "כסף". כיון שההנאה הבאה לה ממנו בקבלת מתנה, חשובה אצלה שווה פרוטה.

33 הכא באדם חשוב עסקינן

ויקחו לי תרומה כו' - לבא אל ענין הכתובים נעיר. אומרו דבר אל בני ישראל ויקחו כו' כי אם כל בני ישראל לוקחים מי יהיה הנותן ומהראוי יאמר ויתנו לי כו'? . . כי באמת אם איש קטן הערך יתן מתנה לשר וגדול ויקבל מידו, הלא הנותן למקבל יחשב במה שהחשוב ממנו החשיבו לקחת מידו.

כאשר חכמים יגידו, כי על כן המקדש את האשה ונתנה היא ואמר הוא, אם אדם חשוב הוא מקודשת במה שהחשיבה לקבל ממנה חשוב כאלו היא קבלה ממנו. ונחשב כ'אמר הוא ונתן הוא'.

(ר' משה אלשיך, תורת משה, שמות כה, א)

אגלה לכם סוד גדול נפלא שגילה לי אבי הקדוש ז"ל [הרה"ק המגיד מזלאטושב זי"ע] בחלום, אחיי ידידיי זאת ביקשתי מכם שלא תפנו אל עריבות מתיקת הפשט שיש בהסוד, אמת שהתורה מתוקה מדבש ונופת צופים, אך רצוני שתקחו הדברים לעבודת הבורא ב"ה.

איתא במתני' בקידושין דף ב' ע"א האשה נקנית בשלש דרכים וכו'.

ולכאורה הלא קיים אדם הראשון כל התורה כולה (תקוני זהר פח ע"ב), ולמה לא מרומז במה קידש את חוה?

והנראה, דאיתא בקידושין (ז, ע"א) שם: האשה נתנה לאיש כסף או שוה כסף, ואמרה הריני מקודשת לך בכסף או בשוה כסף, אם הוא "אדם חשוב" הרי זו מקודשת בהאי הנאה שקיבל הכסף ממנה.

וזהו שגילה לי אבי ז"ל, שחוה נתנה לו פירות מעץ הדעת בתורת קידושין, שבהוא הנאה שיקבל הפירות ממנה תתקדש לו, כי אחרת מזה לא היה במה לקדשה, שהרי הגן עדן היתה של שניהם בשותפות, ורק העץ הדעת היה של הפקר, לכן רק בזה היה יכול לקדשה.

וזהו שאמר "ותקח" מפריו ותאכל, דקיחה לשון קידושין היא, כדילפינן קיחה קיחה משדה עפרון, והיינו שבזה נתקדשה לו, וכן מרומז בפסוק האשה אשר נתת "עמדי", היינו בהשוואה שהיו שותפים בכל דבר ולא היה במה לקדש, ולכן "היא" נתנה לי מן העץ ואוכל.

(ר' יצחק מראדוויל, אור יצחק, עמ' נד)

המקדיש אבר מבהמתו לעולה

יש אומרים: המקדיש אפילו רק רגלה של בהמה לעולה - פשטה קדושת העולה בכל גוף הבהמה³⁴, ודינה כדין בהמה שהוקדשה כולה להיות עולה.

ויש אומרים: רק אם הקדיש ממנה אבר שהנשמה תלויה בו (לב, ריאות), פשטה קדושת עולה בכל גופה³⁵. אבל אם הקדיש רק רגלה, אין קדושה חלה אלא ברגלה, וימכור את הבהמה למי שצריך עולה כזו, והקונה ישלם לו את שווייה פחות שווי רגלה.

³⁴ האומר רגלה של זו עולה - כולה עולה

כי כן, ע"י קדושת היסוד הנקרא רגל הוא עולה ופשטה קדושה ככולה ונעשה הצדיק הזה כולו קודש לה! אם האדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו למעלה ונעשה כולו בבחי' יסוד כמו יוסף וכן הוא מבואר בזה"ק.

(ר' שלמה הכהן רבינוביץ, תפארת שלמה, פ' וישלח ד"ה יעבר נא)

³⁵ המקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, הויה כולה עולה

ועד"ז בנוגע להתקשרות שבין חסיד לרבי - שגם כשמדובר אודות ענין פרטי (אבר אחד), ה"ז אבר שהנשמה תלויה בו, הן מצד הרבי והן מצד החסיד:

כשבאים אל הרבי לשאול ע"ד ענין רוחני או גשמי, אין זה בגלל שבענין מסוים זה מתמחה הרבי, כי אם, מפני שהרבי הוא **נשמה כללית**, בדוגמת הראש שכולל את החיות של כל אברי הגוף, כולל גם בנוגע לענין פרטי זה.

והמענה של הרבי - גם בנוגע לענין פרטי זה - הוא באופן שפונה אליו ("ער גיט זיך אָפּ") **בנשמתו**, ובודאי לא באופן של בדרך ממילא, שהרי אצל חסידים בכלל לא שייך בדרך ממילא, וכפתגם הצ"צ שחסידים צריכים להיות "עבודה'דיקע ירא שמים'ס", ולא "במילא'דיקע ירא שמים'ס" - וכוונתו בזה, שבאמצעות ענין פרטי זה יוכל להעלות ולקדש את הנשמה שלו (של האיש הפרטי) עד כמה שאפשר ("וויפל עס איז נאָר מעגליך"), [וכמה אפשר - איתא בתדב"א שכאו"א מישראל יכול לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב].

וכיון שכן, הרי, כל ענין פרטי הוא בבחינת מקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, שע"ז נעשית כל מציאותו קדושה.

וכיון שהרבי, הראש שמושל ושולט על כל האברים, הקדיש את הנשמה שלו - אזי אין לו שום ברירה! - אלא יתכן שיהי' למוטב, ועל זה פעל הרבי שיהי' "בחסד וברחמים". הברירה היחידה היא אם להתחיל בזה היום או לדחות למחר, וכיון שיכולים להתחיל היום, לשם מה לדחות למחר!...

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'ש"ת, י"ב תמוז)

דין דחייה בקרבנות

המקדיש בהמה (או עוף) לקרבן, ואירע בה איזה דבר המעכבה מלהקריבה על גבי המזבח:

יש אומרים - מאחר שנדחת מהמזבח פעם אחת, מעתה היא דחוייה ממנו לעולם, אף כשיסור אותו עניין.

ויש אומרים - שבאופנים מסוימים, כשיסור אותו עניין שמחמתו נדחת, תשוב להכשרה ותקרב על המזבח. ויש בזה שלושה עניינים:

א. דחוי מחיים או לאחר מיתה

יש אומרים: רק אם אירעה הדחייה אחרי שכבר נשחטה הבהמה לקרבן, לא תוכשר עוד לעולם אף כשיסור ממנה הדבר המעכב. אבל אם אירעה הדחייה מחיי הבהמה, תשוב ותוכשר לקרבן כשיתבטל ממנה הדבר המעכב.

ויש אומרים: שגם אם אירעה הדחייה בחיי הבהמה, לא תוכשר עוד לעולם, אף כשיסור ממנה הדבר המעכב.

ב. דחוי מעיקרו או לאחר שהוקדש

יש אומרים: רק אם אירעה הדחייה לאחר שהוקדשה הבהמה בהכשר, לא תוכשר עוד לעולם אף כשיסור ממנה הדבר המעכב. אבל אם היה בה הדבר המעכב מתחילת ההקדש, תשוב ותוכשר לקרבן כשיתבטל ממנה.

ויש אומרים: שגם אם היה בה הדבר המעכב מתחילת הקדשה, לא תוכשר עוד לעולם אף כשיסור ממנה.

כתבו תוס': שיתכן שיהיה קרבן דחוי מעיקרו למזבח, כגון שעבד המפריש עבודה זרה, שכל קרבנותיו דחויים (עד שיעשה תשובה), אף על פי שמקדישם להקריבם למזבח.

ג. דחוי קדושת דמים או קדושת הגוף

יש אומרים: שלא נאמר דין דחייה לפסול את הנדחה לעולם אף כשיסור ממנו הדבר המעכב, אלא בדבר שהיה קדוש מתחילה קדושת הגוף על מנת שיוקרב בעצמו למזבח.

אבל דבר שהיה קדוש מתחילה קדושת דמים, ומשום שלכך הוקדש לא היה ראוי למזבח, אם יעשוהו אחר כך קדושת הגוף, יוכשר להקריבו למזבח.

דף ז

ויש אומרים: שגם דבר שהיה קדוש מתחילה קדושת דמים, ומשום שכך הוקדש לא היה ראוי למזבח, נדחה לעולם, אף אם יעשוהו אח"כ קדושת הגוף. **כתבו תוס':** יתכן שיהיה קרבן דחוי מחמת שהוקדש לדמים ואינו דחוי מעיקרו, שמצד עצמו ראוי הוא להקריבו, כגון המפריש נקבה לפסחו שאינה ראויה לכך ולכן אינה קדושה אלא קדושת דמים, ואחר כך ילדה זכר הראוי לפסח ואעפ"כ דחוי הוא, כי אינו קדוש אלא לדמיו מחמת הקדש אמו.

דעת ר' יוחנן

שבכל שלוש המחלוקות, ההלכה היא שהקרבן נדחה לעולם. ולכן, בהמת שותפים שהקדיש אחד מהם את חלקו (ואינה אלא קדושת דמים כי אינה ראויה למזבח, משום שאין בהמה קרבה לחצאים, ואין בכוחו להקדיש אלא את חציו), אם ישוב ויקנה את חלקה השני ויקדיש אותו, לא תקרב הבהמה, אף שהייתה (א) דחוייה מתחילת הקדשה, (ב) ודחייתה הייתה מחמת שהוקדשה לדמים, (ג) והייתה הדחייה מחיי הבהמה. ודין נוסף נאמר בה, שעושה תמורתה כמותה.

קידושין לחצאים

התקדשי לי לחציי, חציין מקודשת לי

אמר רבא: האומר "התקדשי לי לחציי" - מקודשת.

אבל האומר "חציין מקודשת לי" - אינה מקודשת.

שאלו אביי: למה "חציין מקודשת לי" אינה מקודשת, כי התורה אמרה "אשה" ולא "חצי אשה", אותו דבר נאמר שאמרה תורה "איש" ולא "חצי איש". אם כן, מדוע כשאמר "התקדשי לי לחציי" מקודשת?

ענה לו רבא: כשאמר "חציין מקודשת לי", נשמע, כאילו מתירה לאדם נוסף. ואשה לא יכולה להתחתן עם שני אנשים.

אבל כשאמר "התקדשי לי לחציי", התכוון לומר, שיישא אותה עם אשה אחרת. ומאחר שאדם אחד נושא שתי נשים, דבריו קיימים.

דף ז

שאל **מר זוטרא בריה דרב מרי את רבינא:** הרי למדנו ש"האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה", ואף לסובר שאין כולה עולה, מודה במקדיש דבר שהנשמה תלוי בו, שפושטת בכולה.

אם כן, כאן שמדובר בחצי אשה, מדוע לא נאמר שהאומר "חציך מקודשת לי" תהיי מקודשת, מטעם זה שיתפשטו הקידושין בכולה?

ענה לו רבינא: דין זה שהקדושה מתפשטת בכולה, אומרים רק בבהמה ששייכת לו שאין בכוחה לעכב בידו מלעשות בה כל דבר.

אבל כאן, בקידושין, זה יותר דומה לדין בהמה של שני שותפים, שהיות שיש דעת אחרת (של השותף) אין הקדושה מתפשטת בכולה. כמו כן באשה, היות שבכוחה להתנגד לקידושיה אליו, הקדושה לא תתפשט בכולה, ובמילא אינה מקודשת.

ספקות רבא בענין קידושין לחצאים

חציך בחצי פרוטה וחציך בחצי פרוטה

שאל רבא: מה הדין כשאמר לאשה, "חציך בחצי פרוטה וחציך בחצי פרוטה, האם כיון שאמר לה בצורה זו חילק את קידושיו לשניים, כאילו היו אלו שני מעשי קידושין נפרדים וכל אחד מהם בפני עצמו אינו מועיל?

או שמא נאמר, שהוא פשוט הולך ומונה את שני חצאי הפרוטות ומצרפם לפרוטה אחת, אך בסך הכל כוונתו לקדש בפעם אחת בפרוטה אחת, ומקודשת?

חציך בפרוטה וחציך בפרוטה

והמשיך לשאול: אם נאמר שמונה והולך הוא, וקידושיו קידושין, מה יהיה הדין כשאמר "חציך בפרוטה וחציך בפרוטה", האם דווקא במקרה הקודם היות שידוע שאי אפשר לקדש בפחות מחצי פרוטה, לכן נחשב הדבר כמונה והולך, מה שאין כן כשאמר "חציך בפרוטה וחציך בפרוטה", הרי נתן בעד כל חצי אשה פרוטה שלמה, ובכך חילק את קידושיו בה לשני מעשי קידושין, ואינה מקודשת?

או שמא נאמר, שמלכתחילה הוא התכוון לעשות מעשה קידושין אחד, שכל אדם שבדעתו לסיים את קידושיו באותו היום, מונה והולך הוא, ומקודשת?

דף ז

חציך בפרוטה היום וחציך בפרוטה למחר

והמשיך לשאול: אם נאמר שהמקדש באותו יום מונה והולך כל היום, וקידושיו קידושין, מה יהיה הדין כשאמר "חציך בפרוטה היום וחציך בפרוטה למחר", האם המילה "מחר" מחלקת את מעשה הקידושין לשניים, ואינה מקודשת?

או שמא נאמר, שתחילת מעשה הקידושין יתחיל היום בחציך הראשון, אך לא יסתיימו לחול עלייך עד למחר כשיחולו על שני חצאיך, ונמצא שהכל הוא מעשה קידושין אחד על אשה שלימה, ומקודשת?

שני חציך בפרוטה

עוד שאל רבא: מה הדין כשאמר "שני חציך בפרוטה", האם כיון שאמר לה בדיבור אחד "שני חציך", ודאי נחשב הדבר שבבת אחת התכוון לקדש אותה, ומקודשת?

או שמא נאמר, שאין אשה מתקדשת לחצאין כלל, ואינה מקודשת?

שתי בנותיך לשני בני בפרוטה

עוד שאל רבא: מה הדין כשאמר "שתי בנותיך לשני בני בפרוטה"³⁶, האם בקידושי כסף הולכים אחר נותן כסף הקידושין והמקבלו, וכאן הרי אבי הבנים נתן פרוטה שלימה, וכן אבי הבנות קיבל פרוטה שלימה?

—

³⁶ שתי בנותיך לשני בני, פרש"י והם גדולים ועשאוהו שליח לקדש

וכ"כ התוס' שם: שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות הוא בא כו'.

מבואר, דס"ל לרש"י ותוספות בפשיטות, דלא משכחת לה קידושין דאב לבנו רק בגדולים וע"י שליחות, ולא בקטנים ומצד זכייה.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שו"ת צמח צדק אבן העזר סי' לד)

סיפר לי הרה"ג ר' הערשל קערנקרויט שליט"א, שפעם אחת בא החסיד המפואר ת"ח מופלג ואדם חשוב מאד הנקרא ר' יעקב אבא'ס לעירנו עיר טעשין לאוסוף כסף בשביל איזה ענין של צדקה. אמרתי לו שיש פה אשה אחת שאבי' עוד נסע להרה"ק בעל תפארת שלמה מרדומסק זי"ע.

אמר לי שיודע מי הי' אבי', שמו הי' ר' יושע גראס ואביו ר' אבא נסע ביחד עמו להרה"ק בעל תפארת שלמה. וסיפר לי שר' יושע הי' עני גדול והי' לו ג' בנות שהגיעו

דף ז

או שמא, הולכים אחר האנשים המקדשים והנשים המתקדשות, והרי אין כאן פרוטה שלימה מצדו של כל אחד מהם, ואף אחת מהן לא תהא מקודשת? **למסקנת הגמרא:** כל הספקות הנ"ל נשארו ב'תיקו' ואשה זו ספק מקודשת.

בתך ודבר נוסף בפרוטה

בתך ופרתך בפרוטה

הסתפק רב פפא: הנותן פרוטה לאדם ואומר לו: "בתך ופרתך בפרוטה", האם אנו אומרים שהתכוון לומר בתך בחצי פרוטה, ופרתך בחצי פרוטה, ולכן לא קנה כלום?

או שמא אנו אומרים, שוודאי המקדש אשה יודע שאין קידושין חלים בפחות משווה פרוטה. ולכן התכוון לומר בתך תהא מקודשת לי בפרוטה, ופרתך תהא קנויה לי במשיכה?

מסקנת הגמרא: תיקו.

בתך וקרקעך בפרוטה

הסתפק רב אשי: הנותן פרוטה לאדם ואומר לו: "בתך וקרקעך בפרוטה", האם אנו אומרים שהתכוון לומר בתך בחצי פרוטה, וקרקעך בחצי פרוטה, ולכן לא קנה כלום?

או שמא אנו אומרים, שוודאי המקדש אשה יודע שאין קידושין חלים בפחות משווה פרוטה. ולכן התכוון לומר בתך תהא מקודשת לי בפרוטה, וקרקעך תהא קנויה לי בחזקה?

מסקנת הגמרא: תיקו.

לפרקן. נסע להתפארת שלמה והתנצל לפניו שיש לו ג' בנות שהגיעו לפרקן ואין לו אף פרוטה.

אמר על זה התפארת שלמה: ג' בנות ואין לו פרוטה זה אי אפשר להיות. דבמסכת קידושין דף ז' ע"ב בעי רבא שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו? רואין מזה ששייך שיש לו ב' בנות ואין בשביל כל אחד בלחוד פרוטה. אבל ג' בנות ואין בעבורם פרוטה זה לא מצינו.

ר' יושע נסע לביתו ונעשה עשיר גדול.

(ר' ישראל חיים אשרי, שיח זקנים, ח"ב, ע' רכו)

קידושין בשווה כסף

כשם שאשה מתקדשת בכסף, כך היא מתקדשת בשווה כסף³⁷. אלא, שיש אופנים שאין האשה מתקדשת בשווה כסף אלא אם כן העריכו את שוויו קודם הקידושין. ונחלקו בדין זה רבה ורב יוסף.

התקדשי לי בחפץ זה כפי מה שהוא שווה והיה שווה לפחות פרוטה ללישנא קמא: הכל מודים שהאשה מקודשת, אף על פי שלא העריכו את שווי החפץ קודם הקידושין.

ללישנא בתרא:

לרבה - מקודשת, אע"פ שלא העריכו את שוויו קודם לכן.

לרב יוסף - אינה מקודשת, אלא אם כן ידעה קודם הקידושין את שוויו של החפץ. מפני ששווה כסף ככסף, מה כסף ערכו קצוץ וידוע לכל, אף שווה כסף צריך להיות ערכו קצוץ על ידי שומה לפני הקידושין.

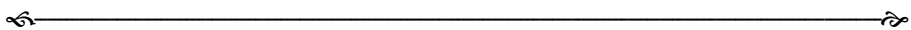
התקדשי לי בחמישים זוז והרי לך חפץ זה השווה חמישים זוז

לא היה שווה חמישים זוז: הכל מודים שאינה מקודשת.

היה שווה חמישים זוז:

ללישנא קמא - נחלקו בזה רבה ורב יוסף. ולרב יוסף אינה מקודשת אם לא ידעה קודם הקידושין את שוויו של החפץ. כי כל זמן שלא העריכו אותו, אינה סמוכה ובטוחה שהחפץ שווה כמו שאמר ואינה מתכוונת להתקדש בו.

ללישנא בתרא - לפי תוס' בדף ט', הכל מודים שאינה מקודשת אם לא העריכו את החפץ קודם הקידושין.

³⁷ קידושין בשווה כסף

ודע, דכל השיעורים האלו אינו מוכרח ליתן במטבע או בכסף דווקא רק אפי' בשווה כסף חוץ משטרות עבדים וקרקעות. . . וכן בקידושין אפי' בשווה פרוטה, רק עכשיו החמירו שיהי' שווה כסף.

ומה שנהגו עכשיו לקדש בטבעת, הוא רק עפ"י קבלה בסוד מ"ם סתומה דלמרבה המשרה כמ"ש הלבוש סי' ס"ה בשם התיקוני זוהר ע"ש.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שו"ת צמח צדק יורה דעה סי' רכג)

דף ה

עבד עברי הנמכר לגר תושב נקנה רק בכסף ★ פדיון הבן בשווה כסף ★
 התקדשי לי במנה ★ התקדשי לי במנה זו ★ המקדש במשכון ★ כשהאשה
 דוחה את הקידושין

עבד עברי הנמכר לגר תושב נקנה רק בכסף

בפרשת גאולת עבד עברי הנמכר לגר תושב נאמר: "יָשִׁיב גְּאֻלְתּוֹ מִכֶּסֶף
 מִקְנָתוֹ", כלומר, שיכול להיפדות ממנו בכסף שהוא נקנה בו.

מכאן דרשו חכמים, מלמד שעבד עברי הנמכר לגר תושב נקנה רק בכסף
 ואינו נקנה בתבואה וכלים.

דעת רב יוסף

חייבים לומר ש"תבואה וכלים" המדוברים כאן, הם כאלה ששווים לפחות
 פרוטה, והסיבה שלא קונים בהם, כיון שאין ערך התבואה והכלים קצוץ בשעת
 הקניין.

מכאן הוכיח רב יוסף לעניין קידושי אשה, שצריך ששווה כסף יהיה קצוץ
 קודם הקניין כמו כסף.

דעת רבה

רבה שסובר שאין צורך ששווה כסף יהיה קצוץ, לומד: שמה שאמרו "ואינו
 נקנה בתבואה וכלים", הכוונה שאינו נקנה "בתורת תבואה וכלים", דהיינו
 בקניין חליפין.

דעה נוספת

במסכת בבא מציעא (מז, א) נחלקו רב נחמן ורב ששת האם אפשר לעשות
 קניין חליפין בפירות:

לרב נחמן - קניין חליפין אפשר לעשות בכלים בלבד ולא בפירות.

לרב ששת - ניתן לעשות קניין חליפין גם באמצעות פירות.

מכאן, שלדעת רב נחמן שאמר שאין קניין חליפין בפירות, מה שאמרו "ואינו
 נקנה בתבואה וכלים", הכוונה בתבואה וכלים שאינם שווים פרוטה.

והתנא אמר זאת בדרך של "לא מבעיא":

שאינ צריך לומר שבכסף בפחות מפרוטה לא ניתן לקנות את העבד, אלא גם
 בתבואה וכלים ששווים פחות מפרוטה הדין כך.

דף ח

שלא כמאורה ניתן היה לומר, היות שתבואה וכלים הנאתם קרובה (שהם זמינים לאדם ליהנות מהם יותר מכסף), לפיכך מסכים להיקנות עבורם לעבד אע"פ שאינם שווים פרוטה. בא התנא ומשמיעו, שאפילו בתבואה וכלים אין קונים בהם אם אינם שווים פרוטה.

ומכאן נדחית הוכחת רב יוסף ששווה כסף צריך שדמיו יהיו קצוצים.

פדיון הבן בשווה כסף

נאמר "כֹּל פֶּטֶר רָחֵם . . יִהְיֶה לְךָ אֶךְ פְּדֵה תִפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאֲדָם . . וּפְדוּנוֹ מִן חֲדָשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּהּ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא". מכאן, שאדם צריך לפדות בנו הבכור בחמשה שקלים ולתנם לכהן.

שנינו בברייתא בעניין זה:

אב של בכור האומר לכהן, "קח לך עגל זה לפדיון בני" או "טלית זו לפדיון בני" - לא אמר כלום. ואפילו אם נתנם, לא יצא ידי מצוות פדיון הבן.

אבל אם אמר, "קח לך עגל זה (המוערך) בחמשה סלעים לפדיון בני", או "טלית זו (המוערכת) בחמשה סלעים לפדיון בני" - בנו פדוי.

אמר רב יוסף: חייבים לומר שמדובר כאן בעגל או טלית ששווים חמשה סלעים. והסיבה שברישא אין בנו פדוי כיון שדמיו לא היו קצוצים. ומכאן ניתן להוכיח ששווה כסף צריך שדמיו יהיו קצוצים קודם הקניין.

אך דחו זאת: שאפשר לומר שמדובר שהעגל או הטלית לא שווים חמשה סלעים, ולכן ברישא, אין בנו פדוי. ובסיפא כיון שהכהן הסכים לכך שהעגל או הטלית אכן שווים לו חמשה סלעים, הרי זה כאילו האב נתן לו באמת חמשה סלעים ובנו פדוי.

וראיה לדבר: כשם שרב כהנא קיבל בגד שאינו שווה חמשה סלעים בעד פדיון הבן, ואמר לאבי הבן: ראוי לי לשלם על סודר כזה חמשה סלעים, והריני מקבלו במקום חמשה סלעים.

ועל ראייה זו אמר רב אשי: שכהן יכול לומר "לדידי שווה לי", רק כשמדובר באדם גדול כרב כהנא, שאינו הולך בגילוי ראש ולפיכך הסודר שווה לו יותר ממה שהוא שווה לשאר האנשים, אבל אחרים לא יכולים לומר כך.

וכמו שמצאנו שמר בר רב אשי קנה סודר מאמו של רבה מקובי, והיה הסודר שווה עשרה זוזים, ושילם עליו שלושה עשר.

התקדשי לי במנה

אמר ר' אלעזר: אם נתן לה דינר והלך לו - מקודשת מיד, ובתנאי שישלים לה אחר כך עוד תשעים ותשעה דינרים. כיון שזה כאילו אמר "על מנת שאשלים לך למנה".

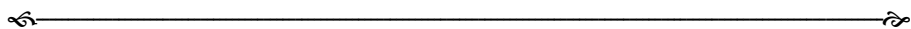
אמר רב כהנא אמר רב: כל האומר "על מנת" כאומר "מעכשיו"³⁸, ולכן הקידושין חלים מיד.

רב אשי אמר: אם היה מונה דינרים לידיה בזה אחר זה - אינה מקודשת עד שתקבל מנה שלם. כיון שהאשה רואה שהוא מונה והולך, בוודאי דעתה על כל המנה, ולפיכך כל עוד ולא נתן את כולו שניהם יכולים לחזור בהם.

התקדשי לי במנה זו

האומר לאשה התקדשי לי במנה זו - אינה מקודשת עד שייתן לה את כל המנה. ויהיה אותו מנה שלם בלא חסרון.

אך אם נמצא חסר דינר או שהיה ביניהם דינר נחושת (שקיבלה את המנה בלילה ולא הבחינה, או שדינר הנחושת הוסתר במטבעות) - אינה מקודשת. **ואם נמצא דינר רע** (היוצא על ידי הדחק) - מקודשת ויחליף לה אותו דינר.

³⁸ כל האומר "על מנת" כאומר מעכשיו דמי קשיא: למה שינה בלשון למכתב גבי ברכה לשון "אשר", וגבי קללה לשון "אם"? אלא כך פירושו: את הברכה נותן אליהם מיד על מנת אשר ישמעו, וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, ורצונו של הקדוש ברוך הוא ליתן להם הברכות מיד, ויתחילו הברכות לבא מיד, אלא שנתן להם בתנאי על מנת שישמעו. אבל הקללה נתן להם בלשון "אם", דהוא תנאי שאינו מתחיל עתה, רק אם לא ישמעו - אז תהא הקללה באה.

ולא כן הברכה, אשר נתינתה מיד היתה, לכך כתב אצלה "את הברכה אשר תשמעו". ואילו היה אומר 'את הברכה אם תשמעו', לא היתה הברכה אלא כשישמעו, ואם כן מתי היתה באה? כי הברכה כתיב בה 'ברוך אשר אינו מקלה אביו ואמו', כיון שאין זה רק לא תעשה, שלא יעשה דבר זה, אם לא זה היתה שהברכה מיד חלה - מתי יהיה הברכה באה? דלעולם יש ספק שמא חס ושלום יעבור.

אלא הברכה באה מיד על מנת אשר ישמעו.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, דברים, יא, כז)

המקדש במשכון

אמר רבא אמר רב נחמן: האומר לאשה "התקדשי לי במנה", ולא נתן לה מנה, אלא זקף אותה במלווה ונתן לה משכון על החוב - אינה מקודשת³⁹.

יש אומרים - מפני שאי אפשר לקדש בהתחייבות.

ולפי זה אינה מקודשת שהרי את המנה לא קיבלה, ואת המשכון לא הקנה לה להתקדש בו.

ויש אומרים - שאפשר לקדש בהתחייבות.

ולפי זה אינה מקודשת שהרי מנה אין כאן, ואת ההתחייבות גם לא הקנה לה, ומשכון אין כאן (כי אינו יכול לגרום להתחייבות).

ואם הלווה ממון לאחד אחר ונטל ממנו משכון על ההלוואה, והלך המלווה וקידש את האשה בחוב שחייב לו הלווה, ונתן לה את המשכון - מקודשת.

כיון שהמשכון קנוי לבעל החוב וכשנתן לאשה את החוב, זכתה במשכון עם החוב והתקדשה בו.

³⁹ התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליה - אינה מקודשת ואם תאמר ויהודה היאך הותר לו זנות, דהא קדשה היתה, ונאמר "לא תהיה קדשה מבנות ישראל"?

ויש מפרשים דקידשה בעירבון שנתן לה.

ואין ממש בזה, שלא נתנם אותם אלא לעירבון, וקיימא לן התקדשי לי במנה אף על גב דהניח משכון עליה אינה מקודשת, מנה אין כאן משכון אין כאן.

ועוד הרי לא רצה יהודה ליתן לה כלום עד שאמרה היא "מה תתן לי", ואותו העירבון בקשה היא משום שיהיה ראייה לה שממנו מעוברת, ולכך רצתה בג' דברים אלו.

ויראה, דיהודה אמר לה "הבה נא אבא אליך" ופירוש "הבה" לשון הזמנה (רש"י) שתתני דעתך לכך, ולמה הוצרך לומר "הבה נא", אלא מפני שאמר לה שלא תעשה המעשה דרך זנות - רק תהא מיוחדת לו, ואין כאן זנות אלא אם עושה לשם זנות, וכאן כיון שאמר לה "הבה נא" שתתיחד לו - אין כאן זנות.

ואם תאמר תמר שהיתה צדקת איך הפקירה עצמה ליהודה, והרי כלתו היא, וחייבת שריפה עליו, ולמה הכשילה את יהודה?

ויראה שאין איסור 'כלתו' לבני נח לאחר מיתה, ומותרת לו משום איסור כלתו.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, וישב, טו)

דף ה

בעל חוב קונה המשכון

אמר ר' יצחק: מנין לבעל חוב שקונה משכון? שנאמר, "וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשָּׁכַב בְּעַבְטוֹ, הַגֵּב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֶבֶט פְּבַא הַשְּׂמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִרְכָּךְ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה"⁴⁰.

לפירוש א' בתוס' - אם לא היה שלו, כיצד מברכו כאשר מחזיר לו את המשכון בלילה? והרי זה ריבית דברים⁴¹.

לפירוש ב' בתוס' - הרי צדקה נחשבת רק כשנותנה מממונו, ואם אינו קונה את המשכון מדוע השבת המשכון בלילה נחשבת לו כנתינת צדקה מממונו?

קניית חפץ במשכון

וכן היה עם בני רב הונא בר אבין, שקנו שפחה כנענית בפרוטות נחושות, ולא היה עליהם המעות, ולכן מסרו למוכרים חתיכה של כסף כמשכון עד שישלמו את הפרוטות. לבסוף התייקרה השפחה ורצו המוכרים לחזור בהם.

❧

⁴⁰ ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה

ושכב בשלמתו וברכך - מלמד שהוא מצוה לברכך. יכול אם ברכך אתה מבורך ואם לאו לא תהיה מבורך? ת"ל ולך תהיה צדקה [לפני ה' א-לקיך], מלמד שהצדקה עולה לפני כסא הכבוד. שנאמר, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

(ספרי דברים, כי תצא, טז)

בחכמת שלמה בגליון השולחן ערוך (או"ח סי' פט) ביאר דברי הספרי: דהנה 'תכלת' גימטריה 'תתן' שרומז לצדקה. וידוע מה שאמרו חז"ל דתכלת דומה לים, וים ורקיע, ורקיע לכסא הכבוד.

אם כן, על ידי התכלת נזכר בכסא הכבוד, ועל כן, אף בצדקה שנרמז בגימטריה 'תכלת' עולה עד כסא הכבוד.

⁴¹ ריבית דברים

ואפילו לדבר דבור טוב בשביל ההלואה או בשביל הרחבת זמן אסור. כגון להקדים לו שלום, אם לא היה רגיל מתחלה להקדים לו.

ואין צריך לומר לקלוטו בפניו או להודות ולהחזיק לו טובה או לברכו בפניו על שהלוהו או על שהרחיב לו זמן. שנאמר: "נשך כל דבר אשר ישך" אפילו דבור אסור. ואם צריך לבקש ממנו שילוהו או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות רבית והלכות עיסקא סעי' ט)

דף ח

באו לרב אמי, ושאלו: האם קנו את השפחה ע"י חתיכת הכסף ואינם יכולים לחזור בהם, או שהיות ובפועל לא שילמו מעות, לא קנו את השפחה? אמר להם רב אמי: הואיל ואין כאן את הפרוטות, אין המשכון נחשב למשכון, ואין בכוחו להיות במקום הפרוטות לקנות את השפחה, ויכולים לחזור בהם.

כשהאשה דוחה את הקידושין

נטלתו וזרקתו

נטלתו וזרקתו **לפניו**: אינה מקודשת. כיון שמראה שאין רצונה בקידושין.

נטלתו וזרקתו **לים או לאור או לכל דבר האבד**: אינה מקודשת.

ובא התנא ומשמיענו, שלא נחשוב שאכן מעוניינת בקידושין ורק כוונתה במעשה הזריקה לבדוק את מידת הכעס שלו, אלא זרקה מפני שלא מעוניינת בקידושין אלו.

"תנם לאבא או לאביך"

אמרה **תנם לאבא או לאביך** - אינה מקודשת⁴². שכל כוונתה הייתה רק לשטות בו, ולומר לו איני רוצה להתקדש לך, תן מעותיך לאחרים. אבל אם אמרה **"על מנת שיקבלום לי"** - מקודשת.

⁴² תנם לאבא או לאביך אינה מקודשת

ילמדנו רבינו: במסכת קידושין דף ח' ע"ב תוספות ד"ה תנם לאבא או לאביך אינה מקודשת, מה שחידשו תוספות בזה בפירושו יותר מפירוש רש"י ז"ל? ועל דבריו דברי אלקים חיים אצפה בתוחלת ממושכה, ע"כ.

תשובה: מעלתו שאל ממני בשינוי דעת התוספות בקידושין דף ח' ד"ה תנם כו'. אהובי, על החלוקים אנו מצטערים ובושים, ומעלתו בא להוסיף ולחלק השווים?! כי בוודאי דברי רש"י ותוספות הם שווים. וכיוצא בזה מצינו בכמה דוכתין לאלפים ולרבבות. ובהדיא כתב בית יוסף בטור אה"ע סימן ל' דדעת רש"י ותוספות ור"ן שווים בזה.

ואף דיכילנא להעלות פילא בקופא דמחטא, ולפרש דבריהם בענין שיחלקו על רש"י . . מכל מקום שנויא דחיקא לא מתרצינא לך, ולא נשווה מחלוקת במקום שאין מחלוקת.

(ר' אהרן שמואל קאיינובר, שו"ת אמונת שמואל, שאלה מג)

דף ה

והתנא כתב 'אבא', להודיעך כוח הרישא - שלמרות שהוא אביה, בכל זאת לא הייתה בכוונתה להתרצות לקידושין על ידי שהוא יקבל את המנה. וכתב 'אביך', להודיעך כוח הסיפא - שאף על פי שאין אביו קרוב שלה, בכל זאת, היא התרצתה להתקדש ע"י שהוא יקבלם עבורה.

"תנם לפלוני"

אמרה "תנם לפלוני" - אינה מקודשת.

אבל אם אמרה "על מנת שיקבלם לי פלוני" - מקודשת.

הצורך גם בדין זה: שאם היה משמיענו רק את הדין לגבי "תנם לאבא ואביך", היינו אומרים שרק שם אם אמרה "על מנת שיקבלום לי" מקודשת, כיון שסומכת עליהם, התכוונה ברצינות להתקדש בכך. אבל בפלוני - לא.

ואם היה משמיענו רק את הדין לגבי "תנם לפלוני", הייתי אומר דווקא במקרה זה לא מקודשת, היות שאין דעתה קרובה לאותו פלוני עד כדי כך שהיא תרצה לתת לו את המנה במתנה, ולפיכך מסתבר שלא דיברה ברצינות, אלא התכוונה לשטות בו ולא רוצה להתקדש.

אבל ב"אבא ואביך", שהם קרובים לה, היינו אומרים שרוצה להתקדש לו בכך שייתן להם מנה זה במתנה - ותהא מקודשת.

"אמרה "תנם על גבי סלע"

הסלע שלה - מקודשת. שקנתה את המנה מדין חצר.

הסלע אינה שלה - אינה מקודשת. שמראה שאינה מעוניינת בקידושין.

שאל על כך רב ביבי: מה יהיה הדין כשהסלע שייך לשניהם?

האם נאמר - שלמרות ששותפים אינם קונים זה מזה בחצרם, מאחר שרוצה שהאשה תתקדש לו, הרי הוא משאיל לה את חלקו והרי זו כחצר שכולה שלה ותהיה מקודשת.

או שנאמר - שהתכוונה לדחותו ולא ניחא לה בקידושין.

מסקנת הגמרא: תיקו.

דף ח

"התקדשי לי בכיכר" ואמרה "תנהו לכלב"

כלב שלה - מקודשת.

לא כלב שלה - אינה מקודשת. שכוונתה לדחותו.

שאל רב מרי: אם היה כלב שאינו שלה רץ אחריה לנשכה, ואמרה למקדש "תן את הכיכר לכלב זה", מה הדין?

האם נאמר - באותה הנאה שהיא ניצלה על ידי הכיכר, הרי היא גומרת בדעתה להתקדש לו - ומקודשת.

או - שהיא יכולה לומר לו, הרי אתה מצווה ועומד מן התורה להצילני מן הכלב, ולא התרציתי בקידושין, אלא אמרתי לך שתצילני כמו שאתה חייב בלאו הכי, ולפיכך אינה מקודשת.

מסקנת הגמרא: תיקו.

"התקדשי לי בכיכר" ואמרה "תנהו לעני"

אם אמרה לו תנו לעני, והלך ונתנם לאותו עני - אינה מקודשת.

ואפילו אותו עני היה עני שנסמך על שולחנה, והיא מפרנסת אותו מכספה, בכל זאת אינה מקודשת.

מפני שאומרת לו, כשם שאני חייבת לזון את העני הסמוך על שולחני, כך גם אתה חייב לזון אותו, שהרי כל ישראל מצווים לפרנס את העניים, ולא התרציתי לקידושין, אלא אמרתי לך שתזון את העני כשם שאתה חייב.

דף ט

הבה מיהבה, אשקויי אשקיין, שדי מישדא ★ מסקנות הגמרא בדינים שהוזכרו קודם ★ קידושין בשטר ★ דברים הנקנים באמירה ★ קידושין בביאה ★ קידושין שאינם מסורים לביאה

הבה מיהבה, אשקויי אשקיין, שדי מישדא

כאשר האשה כפלה דבריה

א. אדם אחד נשא מחרוזות חרוזי זכוכית (או בדיל) על צווארו למכרם, באה אשה ואמרה לו: תן לי מחרוזת אחת.

אמר לה: אם אתן לך תתקדשי לי?

ענתה לו: תן, תן.

ב. אדם אחר שתה יין בחנות ובאה לפניו אשה ואמרה לו: תן לי כוס אחת.

אמר לה: אם אתן לך תתקדשי לי?

ענתה לו: השקה תשקני.

אמר רב חמא: בשני המקרים הנ"ל, היות וכפלה דבריה, מראה בכך שאינה חפצה להתקדש לו ורק מזרזת אותו שייתן לה בלא תמורה - ואינה מקודשת.

ג. וכן אדם אחד שהשליך תמרים מן הדקל לארץ, באה לפניו אשה ואמרה לו: השלך לי שני תמרים.

אמר לה: אם אשליך לך תתקדשי לי?

ענתה לו: השלך תשליך.

אמר רב זביד: היות וכפלה דבריה - אינה מקודשת.

כתבו התוס': מדובר באופן שהאשה פתחה ובקשה מהאיש לתת לה שלא לשם קידושין.

אבל אם מלכתחילה בא ואמר לה: אם אתן לך, התסכימי להתקדש לי בזה? וענתה לו: הבה מיהבה, אנו אומרים שהתרצתה לקידושין, והרי זו מקודשת.

ועוד כתבו התוס': הגמרא הביאה את שלושת המקרים הנ"ל ולא הסתפקה באחד, כדי להשמיענו שבשום דבר לא מועיל "הבה מיהבה" - לא באכילה, לא בשתייה ולא בשאר הדברים.

כאשר לא כפלה דבריה

כגון שאמרה רק "הב", או "אשקי" או "שדי":

לרבינא: מקודשת (אם יעשה כדבריה).

אמר רב סמא בר רקתא: תגא דמלכא (הריני נשבע בכתר המלך) אינה מקודשת.

וכך ההלכה.

מסקנות הגמרא בדינים שהוזכרו קודם

המקדש בשיראי

הלכה כרבה שלא צריכי שומא.

כתבו תוס' בשם רבינו תם: שכל זה בדברים שערכם ידוע, ואין רגילים לטעות בהם הרבה.

אבל המקדש באבנים טובות ומרגליות, שאפשר לטעות בערכם הרבה, אינה מקודשת, אלא אם כן העריכו אותם קודם הקידושין, וידעה את ערכם.

ומחמת דין זה, נהגו שלא לקדש נשים בטבעת⁴³ שיש בה אבנים טובות.

התקדשי לי במנה ונתן לה דינר אחד בלבד

הלכה כר' אליעזר שמקודשת מיד ובלבד שישלים לה אחר כך למנה.

התקדשי לי במנה והניח עליו משכון

הלכה כרבא אמר רב נחמן שאינה מקודשת.

הואיל ומנה אין כאן - משכון אין כאן.

43 קידושין בטבעת

הטעם שמקדשין דווקא בטבעת, על פי מה שכתב האריז"ל, שכל ארוסה נותן לה הבעל בקידושין אור מקיף, ובביאתו עליה נותן לה אור פנימי.

ולכן, בשעת הקידושין נותן לה טבעת, כדי לרמז שעתה נותן לה אור מקיף כטבעת.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, סוכה, כט, א)

קידושין בשטר

שווי השטר

שטר קידושין קונה אפילו אם אינו שווה פרוטה.

שטר שנכתב בדבר שיכול להזדייף

לר' אלעזר: שטר קידושין כשר אף אם נכתב בדבר שיכול להזדייף, כגון חרס. והוא הדין בכל שטרות קניין, אבל בשטרות ראייה - לא.
לר' מאיר: לא קיים אף שטר כשר שנכתב בדבר שיכול להזדייף.

אופן הקידושין בשטר

כשמקדש אשה: כותב על נייר או על חרס, "הרי את מקודשת לי", או שאר לשונות קידושין, ונותן לה את השטר.
כשמקדש קטנה או נערה: כותב על נייר או על חרס, "הרי בתך מקודשת לי", או שאר לשונות קידושין, ונותן את השטר לאביה או לה.
ובלבד שיהיה הדבר מדעת מי שהקידושין תלויים בו. שאם היא קטנה - יהיה הדבר מדעת אביה. ואם היא בוגרת - יהיה הדבר מדעתה.

מי נותן השטר?

שאל ר' זירא בר ממל: איך יתכן ששטר קונה בצורה כזאת?
הרי בקניין רגיל של שדה המוכר כותב לקונה "שדי מכורה לך", וכאן זה הפוך, האיש (הקונה) כותב לאבא (המוכר) "בתך מקודשת לי"!!

ענה על כך רבא:

א. הלכה למשה מסיני שבקידושין - האיש (הקונה) הוא זה שכותב את שטר הקידושין. ואילו במכר שדה - המוכר הוא שזה שכותב את השטר.
ב. לגבי קידושין כתוב בפסוק: "פי יקח איש אשה" - שהתורה תלתה את עשיית הקידושין בבעל (הקונה).
ולגבי מכר שדה ישנם שני פסוקים בהם התורה תלתה את כתיבת השטר במוכר: (1) "וּמָכַר מֵאֲחֻזְתּוֹ". (2) "וַאֲקַח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה".

כתיבה לשמה

אמר ר' שמעון בן לקיש: שטר קידושין צריך לכתוב לשמה, כשטר גירושין, משום שהוקשו זה לזה, שנאמר "וְיִצְאָה . . וְהִיְתָה".

כתיבה שלא מדעת האשה

לרבא ורבינא: שטר הקידושין כשר ומקודשת.

וטעמם, מפני שהוקשה הווייה ליציאה, שנאמר "וְיִצְאָה . . וְהִיְתָה", כשם שגט שנכתב שלא מדעתה - כשר, כך שטר קידושין שנכתב שלא מדעתה - כשר.

לרב פפא ורב שרביא: שטר הקידושין פסול ואינה מקודשת.

וטעמם, מפני שהוקשה הווייה ליציאה, כשם שבגט צריך לכתוב מדעתו של הבעל, שנאמר "וְכָתַב לָהּ", כך שטר קידושין צריך שיהיה מדעת האשה.

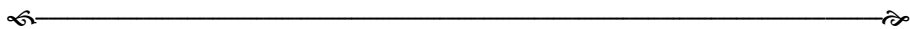
דברים הנקנים באמירה

שאלו: לרבא ורבינא שסוברים ששטר הקידושין לא צריך כתיבה מדעת האשה, הרי למדנו שאין כותבים שטרי אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם?

ותירצו: לא מדובר בשטרות אירוסין וקידושין ממש, אלא שטרות בהם כותבים את ההתחייבויות שבין שני הצדדים.

כדאמר רב גידל אמר רב: שאל אבי הכלה כמה אתה נותן לבנך? וענה אבי החתן: כך וכך, וחזר ושאל אבי החתן לבתך? וענה אבי הכלה: כך וכך. עמדו וקידשו - כל אחד מהם קנה את ההתחייבות מחברו, ואינם יכולים לחזור בהם⁴⁴.

ואין צורך במעשה קנין להתחייבות זו, היות והקידושין הם גמר הדבר, מפני שהם נהנים בכך שהם נקשרים זה לזה בקשר הקידושין, ואותה הנאה גורמת שהם גומרים בדעתם להקנות את התחייבויותיהם זה לזה.

⁴⁴ דאמר רב גידל אמר רב . . הן הן הדברים הנקנים באמירה

מקובל מצדיקים שמי שצריך לחתן בניו, פותחים עבורו שער מיוחד משמים על כל ההצטרפות, ומי שאינו עושה בדעת לעשות לו אז גם "זיידענעם טולעף" [מעל משי יקר] על החשבון - צוחקים ממנו בשמים.

ובודאי כן הוא הדבר, רק צריכים ביטחון אמיתי.

(אור לשמים פ' תולדות בד"ה ויעש להם משתה, משמיה בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע)

דף ט

לרשב"ם: כל הנ"ל זה דווקא כשקידשו מתוך התנאים, אבל אם לא קידשו מיד - צריך לעשות קניין.

לר"ת: כל הנ"ל זה דווקא בנישואין ראשונים (שהאב משיא בתו) ודווקא כשהאב פוסק. אבל אם השיאוה אמה ואחיה - צריך קניין.

קידושין בביאה

המקור לקידושי ביאה לר' אבהו אמר ר' יוחנן

מהכתוב "בְּעֵלְתָּ בְּעַל", המלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה.

והסיבה שלא למד כרבי, שאם היינו לומדים מ"פי יקח איש אשה ובְּעֵלְתָּ", היינו אומרים שביאה ללא קידושין תחילה - לא קונה.

שאל ר' אבא בר ממל: לדברך, כיצד נערה מאורסה שזינתה תתחייב בסקילה? הרי אם קידש ובעל - הרי היא בעולה ודינה בחנק. ואם לא קידש תחילה - לדברך, אין אלו קידושין ואינה חייבת בכלום?

תירצו תלמידי אביי: כגון שבא עליה ארוסה שלא כדרכה.

ודחה אותם אביי: שלדברי הכל, אם בא עליה ארוסה שלא כדרכה - דינה כבעולה. ואם כן שאלת ר' אבא בר ממל עומדת בעינה.

תירץ רב נחמן בר יצחק: כגון שקידשה בשטר. ולשטר יש דין מיוחד, הואיל וגומר ומוציא אשה מבעלה בלא שום דבר נוסף, לכן גם בקידושין גומר ומכניס בלא שום דבר נוסף.

לכן, אילו היה נאמר בתורה רק "פי יקח איש אשה ובְּעֵלְתָּ", היינו אומרים שכסף וביאה קונים רק כשהם נעשים יחד, ואילו שטר קונה בפני עצמו. לכן הוצרך ר' יוחנן לדרוש מהכתוב "בְּעֵלְתָּ בְּעַל".

המקור לקידושי ביאה לרבי

מהכתוב "פי יקח איש אשה ובְּעֵלְתָּ".

המקור שאמה עבריה אינה נקנית בביאה לר' יוחנן

ממה שנאמר "ובְּעֵלְתָּ", זו נקנית בביאה ואין אמה נקנית בביאה.

ולולי לימוד זה היינו אומרים, הואיל ונאמר לגבי אמה "אם אֶחְרַתְּ יָקַח לָאִשָּׁה", הקישה הכתוב לאחרת, מה אחרת נקנית בביאה, אף אמה נקנית בביאה.

דף ט

המקור שאמה עבריה אינה נקנית בביאה לרבי
 מייתור אות ה"א ב"ובְעֵלָה".

קידושין שאינם מסורים לביאה

דין קידושין שאינם מסורים לביאה, כגון שאמר לאחד "אחת משתי בנותי מקודשת לי":

לאבוי - הוּו קידושין ושתייהן נאסרות עליו.

לרבא - אינם קידושין כלל.

ולמד זאת **מבר אהינא**⁴⁵ שלמד מהכתוב "כי יקח איש אשה ובעלה", לומר, שרק קידושין המסורים לביאה הוּו קידושין.

רבי למד - שאינם קידושין מייתור וא"ו החיבור במילה "ובְעֵלָה", ללמד שהקידושין תופסים רק אם יכול לבעול.

בר אהינא⁴⁵

. . כל אלו החכמים שהזכיר נודעים המה בהלכות שונות, מלבד "בר אהינא". והנה המעיין בערוך ערך "אהן", ימצא משמעות המלה "מאן דהוא" - יעמאנד - ומעתיקה הכוונה ברורה:

כאשר שמע רבא פעם הסבר של איזו הלכה מאדם בלתי נודע עוד בקהל חכמים, לא מסר הדבר בסתם כאילו מליבו עמד על מובן זה, רק הדגיש כי "מי שהוא" איזה בן אדם הסביר כך וכך.

ובכן "בר אהינא" אינו שם פרטי.

(הרב ראובן מרגליות, לחקר שמות וכינויים בתלמוד, בדווי שם, עמ' ט)

דף כ

דין בעולה שלא כדרכה * באיזה שלב ביאה קונה באירוסין? * קידושי ביאה נחשבים לאירוסין או לנישואין? * הנפק"מ במחלוקת ר' יהודה בן בתירה ליוחנן בן בג בג * אין סימפון בעבדים * הנפק"מ במחלוקת ר' יהודה בן בתירה ליוחנן בן בג בג

דין בעולה שלא כדרכה

האונס פנויה

בתולה - משלם קנס.

בעולה - אינו משלם קנס.

בעולה שלא כדרכה - לדברי הכל דינה כבתולה ומשלם קנס.

המקור לכך לרבי: נאמר "בְּעֵלְתָּ בְּעַל", שבעל עושה אותה בעולה שלא כדרכה, ואין אחר עושה אותה בעולה שלא כדרכה.

המקור לכך לר' יוחנן: ממה שנאמר מ"בְּעֵלְתָּ בְּעַל", ולא "בְּעֵלְתָּ אִישׁ", לומר דווקא הבעל עושה אותה בעולה שלא כדרכה.

הבא על ארוסה

בתולה - דינו סקילה.

בעולה - דינו חנק.

בעולה שלא כדרכה על ידי ארוסה - לדברי הכל דינה כבעולה ודינו בחנק.

בעולה שלא כדרכה על ידי אחר: לחכמים - דינה כבתולה ודינו בסקילה. לרבי⁴⁶ - דינה כבעולה ודינו בחנק.

⁴⁶ רבי אומר, אומר אני הראשון בסקילה וכולן בחנק

. . והנה הבנת ענין הלשון "אומר אני" שהיה שגור על לשונו של רבי, נראה שהוא דרך ענוה [ע' סוטה (מט ע"א) משמת רבי בטלה ענוה כו', ובהוריות (יד ע"א) אמר רבא אפילו רבי דענוותנא הוא].

. . והכוונה שאיננו אומר את הדין והדבר דרך החלט, רק אומר אותו בייחוס אל עצמו שלו נראה כך, וכדרך שרגילין היום לכתוב מליצת 'נלע"ד', כן הוא ג"כ מעין זה ענין זה הלשון "אומר אני" . . היינו שאני נראה לי כך, אבל איננו מחליט שכן הוא.

הלימוד מיייתור המילה "לְבָדוֹ"

בפסוק, "וַיִּמַּת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּה לְבָדוֹ" המילה "לְבָדוֹ" מיותרת, שהרי כבר נאמר "ולנער [לנערה] לא תעשה דבר".

רבי למד: שרק אחד הבא על נערה בתולה ארוסה נסקל ולא יותר. ומכאן, שאם אחד בא עליה בהיותה ארוסה, אפילו שלא כדרכה והתחייב עונש סקילה, הרי מכאן ואילך היא נחשבת "בעולה", והבא עליה נהרג בחנק.

חכמים למדו: כר' יונתן שגם גדול הבא על קטנה חייב מיתה. בשונה מר' אושעיא, שלמד מ"וימתו גם שניהם" שנענשים רק כאשר שניהם שווין כאחד.

באיזה שלב ביאה קונה באירוסין?

הסתפקו בבית המדרש: האם תחילת ביאה קונה באירוסין, או סוף ביאה?

הנפקא מינה

א. שהערה בה ופשטה ידה וקבלה קידושין מאחר:

אם תחילת ביאה קונה - הרי היא מקודשת למקדש בביאה, לפי שקידושיו חלו תחילה, ואין מעשה הקידושין של השני כלום.

אם רק גמר ביאה קונה - היא מקודשת לשני, שהרי קידושיו חלו לפני גמר ביאה של הראשון.

והנה לפי המבואר בספרי תלמידי הבעש"ט ז"ל כי דרך אנשי המעלה הגדולים להתבונן על כל דיבוריהם ומעשיהם שאין הם מדברים והעושים בכח עצמם, רק כח אלקי אשר בהם ובכל הנבראים. וכטעם "ואתה מחיה את כולם", הוא העושה חיל הדיבור וכל המעשים, כטעם "ה' שפתי תפתח", וכנודע.

הנה יתכן ג"כ כזה הבנת לשון "אומר אני", היינו דהקדים אל דיבורו שלא הוא בחכמתו ובתבונתו הוא האומר והמשיג שהדין הוא כך וכך, רק הכח האלוקי אשר בו, היא השכינה הקדושה המחיה את כל הנבראים ונקראת "אני" כנודע בחכמת האמת. וזהו . . אמרו עליו על הלל כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן, הכל כאן כו'.

וברש"י - דורש היה בשמו של הקב"ה אם אני כאן כו' כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו, כבודו קיים ויבואו הכל כאן כו' עכ"ל.

(ר' יוסף ענגיל, בית האוצר ח"א עמ' 93)

ב. האם כהן גדול יכול לקנות בתולה בביאה:

נאמר בתורה בעניין נשואי כהן גדול, "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה"⁴⁷, מלמד שאסור לכהן גדול לקחת אשה בעולה לאשה, ואפילו אם בעל אותה הכהן גדול בעצמו לפני הקידושין, אסור לו לקחתה לאשה.

אולם אם הבעילה הראשונה הייתה אחר הקידושין, מותר לו לקחתה לאשה. **נמצא, שאם תחילת ביאה קונה** - מותר לו לקדש אשה בתולה בביאה, שהרי מתחילת הביאה היא מתקדשת, ומיד היא אשתו.

אולם, אם רק גמר ביאה קונה - אסור לו לקדש בביאה, כיון שמשעת תחילת ביאה נעשית בעולה ועדיין אינה אשתו ואסורה עליו.

מסקנת הגמרא

אמר אמימר משמיה דרבא: כל הבועל דעתו על גמר ביאה, ולפיכך גמר ביאה קונה ולא תחילתה.

ולפי זה יוצא:

א. קיבלה קידושין מאדם אחר בתחילת הביאה - הרי היא מקודשת לשני.

ב. כהן גדול אסור לו לקדש בתולה בביאה.

⁴⁷ כי אם בתולה מעמיו יקח אשה

פתח רעיא מהימנא ואמר:

פקודא דא למיסב כהנא רבא בתולתא הדא הוא דכתיב "אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח, כי אם בתולה מעמיו יקח אשה".

ואמאי בעינן דלא יסב אלא בתולתא בלא פגימו?

אלא, אתתא איהי כוס דברכה, טעמו פגמו.

וכהנא דקריב קרבנא קדם ה' בעי דלהוי איהו שלים, בלא פגימו, שלים באברוי בלא פגימו, דמומין פסלין בכהניא. שלים בגופיה, שלים בנוקביה, לקיימא ביה "כלך יפה רעייתו ומום אין בך", דקרבנא מנחה איהו, וצריכין ישראל למשלח מנחתא דלהון למלכא בגבר (בגוף) שלים.

(זהר חלק ג, צ ע"א)

דף י

קידושי ביאה נחשבים לאירוסין או לנישואין?

הסתפקו בגמרא במקדש בביאה

האם דינו כמקדש בכסף ושטר, שעדיין היא אינה אשתו גמורה - ולכן לא יוכל ליורשה, להיטמא לה אם מתה ולהפר נדריה לבדו, עד שתכנס לחופה לשם נישואין.

או שנעשית בכך אשתו גמורה כאילו כבר נכנסה לחופה לשם נישואין.

ניסיון הוכחת אביי

שנינו:

א. האב זכאי בבתו - בקידושיה בעודה קטנה או נערה בכסף בשטר ובביאה, במציאתה, במעשה ידה, בהפרת נדריה, מקבל את גטה כשהתארסה ולא נישאה ועדיין לא בגרה.

ואינו אוכל פירות בחייה אם ירשה קרקע מאבי אמה.

ב. אם נישאת - הבעל זכאי גם באכילת פירות מקרקע השייכת לה כל משך חייה.

מהחלק האחרון של הברייתא משמע, שקידושי ביאה שהוזכרו אינם מקנים לבעל זכות אכילת הפירות, אלא רק אם נישאה.

מכאן רצה אביי להוכיח, שקידושי ביאה הם כאירוסין בלבד.

דחיית ההוכחה

אין להוכיח מכאן, מפני שייטכן שמה שכתוב 'נישאת', זה רק בנוגע לכסף ושטר אבל לא בהקשר של קידושי ביאה.

ניסיון הוכחת רבא

שנינו: תינוקת עד גיל שלוש אין ביאתה נחשבת לביאה כלל. אבל משנעשתה בת שלוש שנים ויום אחד - ביאתה ביאה.

לפיכך:

מתקדשת בביאה, אם בא עליה יבם קנאה ומתגרשת בגט ולא בחליצה, חייבים עליה משום אשת איש, מטמאה את בועלה בנידותה כבועל נידה.

אם נישאת לכהן - אוכלת בתרומה, אם בא עליה אחד מהערייות - הם מומתים בגללה והיא פטורה שהרי היא קטנה, אם בא עליה אחד מהפסולים (גוי, עבד, נתין, ממזר, חלל) פסלה מן הכהונה.

מכאן רצה רבא להוכיח, שקידושי ביאה הם כאירוסין, שהרי כתוב שרק אם נישאת לכהן אוכלת בתרומה, אבל אם התקדשה בביאה - אינה אוכלת בתרומה.

דחיית ההוכחה

יתכן שהתנא התכוון לומר כך:

א. בת שלוש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, והביאה הרי היא כנישואין.

ב. אם אותם נישואין שנעשו ע"י קידושי ביאה היו לכהן - אוכלת בתרומה.

ניסיון הוכחה ממחלוקת ר' יהודה בן בתירה ויוחנן בן בג בג

לר' יהודה בן בתירה: מהתורה בת ישראל המאורסת לכהן אוכלת בתרומה.

ולמד זאת בקל וחומר, ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה, כספה מאכילה בתרומה (אם קנאה כהן, נחשבת קניין כספו, ונאמר "וְלִכְהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן כֶּסֶף הוּא יֹאכַל בּוֹ"). זו שביאתה מאכילתה בתרומה, אינו דין שכספה יאכילה בתרומה!?

ומכל מקום, חכמים תקנו שלא תאכל ארוסה בתרומה בעודה בבית אביה, כדאמר עולא, שמא תאכיל לאחיה הישראליים בתרומה.

וליוחנן בן בג בג: ארוסה אינה אוכלת בתרומה מהתורה.

והוכיחו: שחייבים להסביר שהקל וחומר שלמד ר' יהודה בן בתירה מדבר בביאה שלא על ידי חופה וכסף שלא על ידי חופה.

ומכאן יש להוכיח, שביאה עושה נישואין, ולכן ביאה חזקה יותר מכסף ואפשר ללמוד ממנה על כסף שתאכל בתרומה.

דחיית ההוכחה על ידי רב נחמן בר יצחק

אפשר להעמיד את המחלוקת בביאה שעל ידי חופה וכסף שלא על ידי חופה.

ור' יהודה בן בתירה למד מקל וחומר:

מה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה אפילו על ידי חופה - כספה מאכילה בלא חופה, זו שביאתה מאכילתה בתרומה על ידי חופה - אינו דין שכספה יאכילה בתרומה בלא חופה!?

דף י

והסיבה שיוחנן בן בג בג לא למד קל וחומר זה:

היות שאצל שפחה כנענית כספה מאכילה בלא חופה, מפני שלא שייר בקניינה כלום, שהיא שלו לגמרי. מה שאין כן בארוסה, שנכנסת לרשותו לגמרי (ליורשה ולהיטמא לה) רק לאחר חופה - כספה לא יאכילה בלא חופה.

דחיית ההוכחה על ידי רבינא

לדברי הכל מהתורה בת ישראל ארוסה לכהן אוכלת בתרומה.

ולכן אין להוכיח מכאן שביאה עושה נישואין, שהרי אפילו אם עושה רק אירוסין אוכלת בתרומה.

והמחלוקת בין ר' יהודה בן בתירה ליוחנן בן בג בג היא, רק מדרבנן:

יוחנן בן בג בג סובר: שמדרבנן בת ישראל ארוסה לכהן לא אוכלת בתרומה, היות שחוששים לסימפון [דבר המבטל מקח], שמא ימצא בה מום ויהיו אלה קידושי טעות, ויתברר למפרע שאכלה תרומה באיסור.

ועל כך אמר לו ר' יהודה בן בתירה: יש ללמוד בקל וחומר, ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה, כספה מאכילה בתרומה ולא חוששים לסימפון, זו שביאתה מאכילתה בתרומה אינו דין שכספה יאכילה בתרומה ולא נחשוש לסימפון!?

אין סימפון בעבדים

הסיבה שיוחנן בן בג בג לא למד את הק"ו הזה, מפני שסובר שאין סימפון בעבדים. שהרי אם יטען:

שמצא מום גלוי

הרי בשעת הקניה ראה את המום והסכים לקנותו, ואין זה מקח טעות.

שמצא מום שבסתר

אין זו טענה, משום שאין בזה שום חסרון למלאכתו⁴⁸.

⁴⁸ משום מומין שבסתר . . למלאכה קא בעי ליה, ולא איכפת ליה

יש מומים שבסתר, שאם נמצאו בעבד הרי זה מקח טעות, כגון נכפה (חולה במחלת הנפילה) או שוטה או משועמם שהרי זה מקח טעות, כדמוכח בבבא מציעא (פ ע"א).

שגילה שהוא גנב או קוביוסטוס

(לרש"י: גונב נפשות. לתוס': משחק בקובייה)

אין זו טענה, כי דבר ידוע הוא שעניין זה מצוי בעבדים, וכל הקונה עבד על דעת כן קונהו.

שגילה שהוא לסטים מזויין וסופו להיהרג או שנגזר דינו למיתה

לרש"י: אין זו טענה כי עבד כזה מפורסם שכך אירע בו, ואם קנאו ודאי על דעת כן קנה.

לר"ת: אם באמת יקרה כן, טענתו טענה. אלא שאין זה שכיח שיקרה כן בעבד ולא יתפרסם קודם שירצו לקנותו. ולכן אמרו שאין סימפון בעבדים כי אין שכיח שיהיה בהם סימפון.

הנפק"מ במחלוקת ר' יהודה בן בתירה ליוחנן בן בג בג

קיבל

אם קיבל עליו שאפילו אם ימצא בה מום הוא חפץ בקידושין:
 ליוחנן בן בג בג - מותרת לאכול בתרומה, שאין חשש סימפון.
 לר' יהודה בן בתירה - אסורה מדרבנן שמא תאכיל לאחיה הישראלים.

מסר

כשהאב מסר בתו לשלוחי הבעל כדי שימסרוה להכניסה לחופה:
 ליוחנן בן בג בג - אסורה מדרבנן לאכול בתרומה, משום חשש סימפון.
 לר' יהודה בן בתירה - מותרת שאין לחוש שמא תאכיל לאחיה.

הטעם שאין חוששים למומים הללו בשפחה כנענית, מפני שאילו היה לעבד מום כזה היה יוצא קול על הדבר, ומאחר שלא יצא קול אין חוששים לכך. הרמב"ם הוסיף עוד מומים שבסתר שהם נחשבים סימפון בעבדים: שחין רע, חולי המתיש כח העבד, וכן צרעת או מחלה אחרת המגעילה, הרי זה מקח טעות. מפני שאין העבד יכול לעסוק במלאכת אכילה ושתיה. וכן פסק בשו"ע (חושן משפט רלב, י). ולא חששו לכך, מפני שאין המומים הללו שכיחים.

דף י

הלך

הלך האב או שלוחי האב עם שלוחי הבעל ללוות את הכלה בדרכה לחופה בבית בעלה, ועודה בדרך:

ליוחנן בן בג בג - אסורה מזרבנגן לאכול בתרומה, משום חשש סימפון.
לר' יהודה בן בתירה - מותרת שאין לחוש שמא תאכיל לאחיה.

דף יא

טעם בית שמאי שצריך לקדש לפחות בדינר ★ כשמקפידה להתקדש ביותר מדינר ★ סתם כסף האמור בתורה ★ בכמה נקנית אמה עבריה

טעם בית שמאי שצריך לקדש לפחות בדינר

בעניין קידושי כסף נחלקו בית שמאי ובית הלל במשנתנו כמה השיעור: **לבית הלל** - פרוטה או בשווה פרוטה. **לבית שמאי** - דינר או בשווה דינר. ונחלקו אמוראים בביאור דעת בית שמאי:

לר' זירא

לדעת בית שמאי, סתם אשה אינה מתרצת להתקדש בפחות מדינר. אבל אם התרצתה האשה להתקדש בפרוטה, מודים בית שמאי שמקודשת. ולא אמרו בית שמאי שאינה מתקדשת בפחות מדינר, אלא כשהתקדשה סתם, ולא ידעה כמה קיבלה, כגון שנתן לה בלילה או שנתן לשלוחה.

לרב יוסף

לדעת בית שמאי מהתורה אין אשה מתקדשת בשום מקום בפחות מדינר. שסוברים שכל מקום שנאמר בתורה 'כסף' בלא לציין איזה מטבע, הכוונה למטבע הכי קטנה בכסף צורי, ופרוטה אינה בכלל זה, שהרי בכסף צורי אין מטבעות נחושת, ופרוטה היא של נחושת. ומתוך שכסף קידושין נלמד בגזירה שווה "קייחה קייחה" משדה עפרון, ושם נאמר 'כסף', היינו כסף צורי. ומכיון שלא הסתפקה התורה בפרוטה, למדנו שאינה מתקדשת אלא בדבר חשוב, ואם כן, לא תתקדש בפחות מדינר.

לר' שמעון בן לקיש

לדעת בית שמאי מהתורה אין אשה מתקדשת בשום מקום בפחות מדינר. שבית שמאי לומדים את דין כסף קידושין מכסף קניית אמה עבריה וכמו שאמה עבריה אינה נקנית בפרוטה, כך אשה לא מתקדשת בפרוטה. ומאחר שקניין כסף באמה ובאשה אינו מועיל בפרוטה, למרות שפרוטה היא שיעור ממון בכל מקום, משמע שהתורה הצריכה כסף חשוב, ולכן מסתבר שאין קנין כסף מועיל אלא בדינר שהוא ממון חשוב.

דף יא

לרבא

בית שמאי מודים שמדין התורה אשה מתקדשת בפרוטה.
אלא שלדעתם, חכמים תקנו שלא יתקדשו הנשים בפחות מדינר, כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר להיקנות בדבר מועט, והפקיעו את כל הקידושין הפחותים מדינר.

ויכלו חכמים להפקיע קידושין דאורייתא, משום, שכל המקדש אשה, על דעת חכמים הוא מקדש [שחכמים יסכימו לקידושין] - הריטב"א.

כשמקפידה להתקדש ביותר מדינר

אשה המקפידה שלא להתקדש בפחות ממאה דינרים (כבנות ר' ינאי⁴⁹ שהקפידו שלא להתקדש בפחות משלושה קבין של זהובים) ונתן לה דינר:

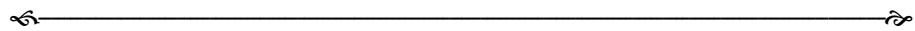
ידעה כמה נותן לה ופשטה ידה וקיבלה

מקודשת, שמתוך שקיבלה מראה שהתרצתה לפחות מדרישתה.

לא ידעה כמה נותן לה ופשטה ידה וקיבלה

לרש"י: אינה מקודשת עד שייתן לה מאה דינרים.

לתוס': מקודשת, מפני שבטלה דעתה לדעת שאר הנשים המתקדשות בדינר.

⁴⁹ בנתיב דר' ינאי דקפדן אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתקבא דדינאי מצינו שר' ינאי היה עשיר גדול בעל גנות ופרדסים, כנאמר בבבא בתרא (יד, ע"א) אמר ליה רבא לרבי זירא: נטע רבי ינאי ארבע מאה כרמי. מקום מושבו היה בעיר עכברא בגליל העליון, שם ייסד את הישיבה "דבי ר' ינאי". בין תלמידיו היו ר' יוחנן וריש לקיש, המרבים למסור את מאמריו. בנו היה תלמיד חכם ושמור ר' שמעון, שמסר הלכה אחת של ר' ינאי במלים אלו: אני לא שמעתי מאבא, אחותי אמרה לי משמו (ירושלמי ביצה ה: א).

סתם כסף האמור בתורה

לבית שמאי, כל 'כסף' האמור בתורה - כסף צורי⁵⁰, ושל דבריהם - כסף מדינה⁵¹.

כלומר, אם מפורש בתורה שם של מטבע, כגון 'שקל' - הכוונה שקל צורי. ואם נאמר רק 'כסף' אין הכוונה לממון, אלא למטבע צורי הכי קטן או לשווה כסף באותו ערך.

וכסף המוזכר בדברי חכמים, כגון סלע או דינר - הוא ממטבעות ירושלים שהן שוות שמינית מן המטבעות של צור.

שבועת מודה במקצת

בעניין שבועת מודה במקצת אמרה התורה "כי יתן איש אֵל רָעוּהוּ כֶסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ . . . עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע . . . אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹקִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם".

מכאן דרשו חכמים, שכוונת הכתוב שנתבע המודה במקצת, "כי הוא (מה) שתבעת ממני - מנה, הוא רק) זֶה (חמישים)" חייב שבועה.

ותנן: "שבועת הדיינין - הטענה (של התובע, צריכה להיות על) שתי כסף. וההודאה - (של הנתבע צריכה להיות ב) שוה פרוטה". ובפחות מהשיעורים הללו אין חיוב שבועה.

שאלו: הרי התורה כתבה רק 'כסף', אם כן, היה לכאורה מספיקה רק מעה אחת של כסף ולא שתי מעות?

⁵⁰ כסף צורי

בפירושו על המשניות (בכורות ח, ז) כתב הרמב"ם שקיבל מאביו קבלה מרבו, שכסף צורי היה מזוקק, וכסף ירושלים היה מעורב נחושת, שמינית הייתה כסף והשאר נחושת.

צור מתוארת כ'רוכלת העמים' (יחזקאל כו), ומטבעה היה עובר לסוחר בכל מדינה ומדינה, מפני שהוא של כסף צרוף וערכו נובע מהמתכת עצמה ולא מחמת הטיבוע שהוטבע בו. וזהו שכתוב "שקל כסף עבר לסוחר".

⁵¹ כסף מדינה

הכסף המקומי שבכל מדינה, ערכו מחמת החותם שטבעה בו המלכות שבאותו מקום, ולפיכך אינו עובר לסוחר בכל מקום. וזהו פשר שמו "כסף מדינה".

דף יא

ותירצו: לומדים היקש "כֶּסֶף אוֹ כְּלִים" - מה כלים שניים, אף כסף שניים, ומה כסף דבר חשוב, אף כלים דבר חשוב (השווים שתי כסף, ולא כדברי האומר במסכת שבועות, טענו שתי מחטים והודה לו באחת מהן - חייב).

חילול מעשר שני

נאמר בתורה, "וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ", מכאן למדו שמי שנמצא מחוץ לירושלים ואינו רוצה לעלות את פירות מעשר שני, יכול לפדותם, להעלות את דמיהם לירושלים ולקנות בהם פירות ולאכלם שם.

ושנינו: "הפורט סלע ממעות (מפרוטות) מעשר שני".

משמע שמתחילה היו לאדם פרוטות של פדיון מעשר שני.

שאלו: הרי התורה כתבה רק 'כסף', אם כן, כיצד ניתן לחלל מעשר שני על מעות נחושת?

ותירצו: שלגבי מעשר שני מייתור אות ה"א במילה 'הַכֶּסֶף', ריבו אף פרוטות נחושת לפדיון מעשר שני.

חילול הקדש

נאמר בתורה "וְיִסַּף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכָּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ"⁵², מכאן למד שמואל: הקדש שווה מנה שחיללו על שווה פרוטה - מחולל (בדיעבד - אף על פי שחיללו על פחות מדמיו).

שאלו: הרי התורה כתבה רק 'כסף', ובכל אופן אמר שמואל שניתן לחללו על שווה פרוטה?

ותירצו: לגבי הקדש יש לימוד מיוחד בגזירה שווה "כסף כסף" ממעשר, כשם שבמעשר ניתן לחללו אפילו על שווה פרוטה, כך הקדש ניתן לחללו על שווה פרוטה מפני שדומה הוא לפדיון מעשר שני.

⁵² דכתיב ונתן הכסף וקם לו

אין הפסוק כן, אלא "ויסוף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו" (ויקרא כז).

ודרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר, כי ההיא דפרק הדר (עירובין דף סה.) רבי חנינא ביומא דרתח לא מצלי, שנאמר בצר אל יורה. ובפרק הרואה (ברכות דף נה:): שנאמר כל החלומות הולכים אחר הפה.

(תוספות, שבת, קכח ע"א)

דעת רב יהודה אמר רב אסי

למסקנת הגמרא: רק במקום שקצבה התורה סכום כסף, הכוונה לכסף צורי. ושל דבריהם כסף מדינה. אבל בכל מקום שנאמר בתורה 'כסף' סתם, כוונת התורה לממון ולא לכסף צורי.

ובכלל זה:

- ✦ חמשה סלעים לפדיון הבן.
 - ✦ שלושים שקלים שמשלם בעל שור מועד שנגח והרג עבד כנעני.
 - ✦ חמישים שקלים שמשלם אונס או מפתה לאבי הנערה.
 - ✦ מאה שקלים שמשלם מוציא שם רע לאבי הנערה.
- והחידוש בדברי רב אסי הוא בחלק האחרון בדבריו, "ושל דבריהם כסף מדינה", שלא למדנו דין זה בשום משנה.
- ולולי חידושו היינו אומרים, שמה ששנינו "התוקע לחברו נותן לו סלע" (דמי בושת של אדם בינוני), שצריך לשלם ארבעה זוזים (סלע צורי שווה ארבעה זוזים). ובאמת צריך לשלם רק חצי זוז שהוא שמינית שבסלע צורי. שאנשים קוראים לחצי זוז "איסתירא" - היינו סלע מדינה.

בכמה נקנית אמה עבריה

אמר חזקיה: לגבי אמה עבריה נאמר "וְהִקְפְּדָה", מלמד שמגרעת מפדיונה ויוצאה (ועבד עברי הוקש לאמה עבריה).

אמר ר' שמעון בן לקיש: כסף הקנייה של העבד או האמה צריך להיות בשיעור כזה שאפשר לקיים בו "גרעון כסף". כשם שביעוד למדנו, שאין האב מוכר את בתו לקרובים שהיא אסורה עליהם באיסור עריות מפני שאי אפשר לקיים בהם את מצוות יעוד.

ומאחר שבהכרח קנין כסף באמה אינו מועיל בפרוטה, למרות שפרוטה היא שיעור ממון בכל מקום, משמע שהתורה הצריכה כסף חשוב, ולכן מסתבר שאין קנין כסף מועיל אלא בדינר, שהוא ממון חשוב.

דף יב

שיעור קידושי כסף לבית הלל ★ כמה פרוטות יש בדינר? ★ המקדש בחפץ שאינו שווה פרוטה ★ דברים שרוב היה מכה עליהם מכת מרדות ★ שתיקה לאחר מתן מעות

שיעור קידושי כסף לבית הלל

נתבאר שלדעת בית הלל אשה מתקדשת בפרוטה או בשווה פרוטה.

בתחילה סבר רב יוסף לומר: שווי הפרוטה הוא כפי הערך ששווה הפרוטה בכל דור בזמן הקידושין, ולא אכפת לנו אם עלה או ירד ערכה של הפרוטה שקבעו חכמים.

שאל אותו אביי: הרי שנינו, "כמה היא פרוטה? אחד משמונה באיסר האיטלקי". ודבר זה לא היה רק בדורו של משה, כי הרי כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר, שיער ר' סימאי בדורו כמה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי.

וכשהגיע רבין מארץ ישראל אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אושעיא מעשה בא בפניהם באשה שהתקדשה בפרוטה ושיערו כמה הוי פרוטה, אחד מששה באיסר האיטלקי.

[ואין ביניהם מחלוקת. בזמן שהאיסרים יקרים - פרוטה היא 1/8 מאיסר, ובזמן שהאיסרים זולים - פרוטה היא 1/6 מאיסר]

מוכח שהולכים אחר ערך הפרוטה בזמן חז"ל ולא כפי ששווה בדור הנוכחי?

שאל אותו ר' יוסף: הרי שנינו בתורת כהנים, כמה צריך להתרחק מן העבירה, שהרי הנהנה בשגגה מהקדש צריך להביא (בנוסף לקרן והחומש) איל לאשם בשווי שני שקלים, ואמרו שם: "צא וחשוב כמה פרוטות בשני סלעים - יותר מאלפים!"

ואם פרוטה לעולם היא אחת משמונה באיסר האיטלקי, לא תגיע אפילו לאלפיים פרוטות בשני סלעים, אז איך אמרו שם "יותר מאלפים"?

ענה לו זקן אחד: אנו גורסים "קרוב לאלפים". ולמרות שלפי החישוב (סלע הוא 4 דינרים, והדינר 24 איסרים, יוצא שבסלע יש 96 איסרים. ובכל איסר יש 8 פרוטות, ו) בשני סלעים יש 1,536 פרוטות, היות והפרוטות עוברות את חצי האלף השני, לפיכך קוראים להם קרוב לאלפיים.

דף יב

כמה פרוטות יש בדינר?

לחכמים

בדינר יש 192 פרוטות, והפרוטה היא אחד משמונה באיסר.

על פי החישוב הבא:

א. שש מעות כסף = דינר.

ב. מעה = שני פונדיונין.

ג. פונדיון = שני איסרין.

ד. איסר = שני מוסמיסים.

ה. מסמס = שני קונטרונקין.

ו. קונטרנק = שתי פרוטות.

נמצא, שפרוטה היא $1/8$ באיסר האיטלקי.

שהרי איסר שווה 2 מוסמיסים, מוסמס שווה 2 קונטרונקין, וקונטרנק שווה

2 פרוטות: $2*2*2=8$.

לרבן שמעון בן גמליאל

א. שלשה הדרסין = מעה.

ב. שני הנצין = הדריס.

ג. שני שמינין = הנץ.

ד. שתי פרוטות = שמיין.

נמצא, שפרוטה היא $1/6$ באיסר האיטלקי.

שהרי איסר שווה 1.5 הדרסין, הדריס שווה 2 שמינין, שמיין שווה 2

פרוטות: $2*2*1.5=6$.

דף יב

המקדש בחפץ שאינו שווה פרוטה

האם חוששים שבמקום אחר הוא שווה פרוטה?

לשמואל: חוששים שמא במקום אחר בעולם יש מחסור בחפץ זה, ולכן שם הוא שווה פרוטה, ולכן היא ספק מקודשת⁵³.

ומה שר**ב שימי בר חייא** ישב לפני רב ובדק האם מוכין שאדם אחד קידש בהם אשה שווים פרוטה או לא, כי רצה לדעת האם הם קידושי וודאי. ואם לא היו שווים פרוטה, הייתה מקודשת מספק, שמא במקום אחר שווים פרוטה.

לרב חסדא: אין חוששים לכך, ומאחר שעל פי הידוע לנו שבעת הקידושין לא היה שווה פרוטה - היא אינה מקודשת כלל.

כשיש אשה שמעידה שבעת הקידושין היה שווה פרוטה

לרב חסדא: אינה נאמנת.

והוכיח זאת מהמעשה באשתו של ר' חייא, שהיה לה צער לידה ולא רצתה ללדת יותר. לכן אמרה לר' חייא: אמי אמרה לי שאבי קיבל עבורי קידושין מאדם אחר כשהייתי קטנה, ולכן אני אסורה עלייך.

ענה לה ר' חייא: אין בכוחה של אמך לאסור אותך עליו בדבריה.

כשיש קול שישנם עדים כשרים במדינת הים שאומרים שבזמן

שעשו את הקידושין היה החפץ שווה פרוטה

לרב חסדא: היות ואין העדים לפנינו, אין להחזיק את האשה למקודשת על סמך השמועה.

והוכיח רב חסדא את דבריו מהמעשה מבנותיו של שמואל נשבו, ובאה ואמרה כל אחת מהן, נשביתי וטהורה אני, והתיר אותן ר' חנינא להינשא לכהן.

⁵³ אמר שמואל בקידשה בתמרה . . . מקודשת חיישין שמא שוה פרוטה במדי אמר הרה"ק (ר' שלום) מקאמינקא: דכאן רמוז ענין גאולתנו, ושהקב"ה הבטיחנו כבר מאז בעת שקידש אותנו במעמד הנבחר שישלח לנו משיחו הולך תמים.

והרמז בזה דבתיבת תמר"ה עולה בדיוק כמו דו"ד מל"ך ישראל, ותיבת מד"י נוטריקון ד'וד מ'לך ישראל וזהו שנרמז כאן, קידשה בתמרה, כלומר, שהקב"ה קידש את ישראל בנשמת דוד מלך ישראל, שהבטיחנו אז שישלח לנו מלך המשיח אשר הוא דוד בעצמו, הנרמז ג"כ בתיבת מד"י, לגאלנו גאולת עולמים.

(ר' יצחק הורביץ מסטוטשין, עפ"י קונטרס מאמרי קודש)

דף יב

כשבאו וטענו לר' חנינא: במדינת הים יצא קול שישנם עדים שהן נשבו, ובמילא אין כאן "הפה שאסר הוא הפה שהתיר"?

ענה להם ר' חנינא: בגלל שיש עדים בצפון העולם⁵⁴ תיאסר? אלא, מאחר שעכשיו עדיין לא באו עדים אין לחשוש לקול זה.

לאביי ורבא: יש לחוש שהדבר אמת, ולהחמיר ולהעמיד האשה כמקודשת. ואין זה דומה למעשה עם בנותיו של שמואל, ששם יש סיבה למה הקילו והתירו אותן להינשא למרות שיצא קול שיש עדים, שהרי אם העידו עדים על אשה שנשבעת, היא אסורה רק מחמת הספק, וספק זה אינו חמור כל כך, כי סביר יותר שלא יבוא עליה השובה, כי אינה חפצה בו ומנוולת את עצמה שלא יבוא עליה⁵⁵, לכן הקילו בה.

משא"כ באשה, שאם באו עדים והעידו שהיה שווה פרוטה בשעת הקידושין, הרי היא אסורה לכל העולם בוודאי, ולכן החמירו בה.

⁵⁴ עדיה בעד אסתן ותאסר?

ואסתן הוא לשון רז"ל עדיה בצד אסתן ותאסר, ותרגם (בראשית ח': כ"ב) קיץ וחרף קיטא וסתוא, וידוע כי החרף זמן הגשמים כי רוח צפון לח מאד והגשמים באין משם, ומטעם זה אמר הכתוב (משלי כ"ה: כ"ג) רוח צפון תחולל גשם, כי כשם שרוח דרום חם ויבש לתוקף חמימות השמש המהלך שם תמיד כן רוח צפון יתחייב להיות קר ולח כי השמש צפון משם.

גם יתכן שיהיה אסתן לשון אסותא, לפי שרוח צפונית יש בו רפואה, וכן דרשו רז"ל רוח צפונית מעלה ארוכה, ומטעם זה לא מלו ישראל במדבר לפי שלא נשבה להן רוח צפונית.

(ר' בחיי בן אשר, רבנו בחיי, דברים ג, כז)

⁵⁵ הקילו בשבויה דמנוולה נפשה גבי שבאי

"עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי וכו' כי לא יוסיף לבוא בך עוד ערל וטמא" (ישעיה נב א).

להבין מה זה בנותן טעם ללבישת בגדי תפארת, מפני שלא יוסיף לבוא וכו'? אבל הוא, דכנסת ישראל וירושלים עיר הקודש, כל ימי עניה ומרודיה, איהו מנוולא נפשה לגבי שבאי, בכדי שלא תיטב בעיניו כמ"ש בגמרא בשבויה (קידושין יב ע"ב). וז"ש הנביא ברוח קדשו, שמעתה תלבש בגדי תפארת תכשיטי כלה, ויתראה יופיה לבעל נעוריה, ואין חשש עוד פן יבואו זרים להתגרות בה, כי לא יוסיף לבוא עוד ערל וטמא.

(ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, אגרא דכלה, פ' שופטים עמ' 662)

דף יב

מעשה באדם שקידש באבן כחולה

אדם אחד קידש אשה באבן כחולה, ולאחר מכן בא אדם שני וקידש אותה בשווה פרוטה.

ישב רב חסדא ובחן:

האם האבן הכחולה שווה פרוטה ובמילא מקודשת לראשון ולא לשני.

או שמא אינה שווה פרוטה ומקודשת לשני ואינה צריכה גט מהראשון. משום שלא חשש לשמואל שמא במקום אחר היא שווה פרוטה.

אמרה לו אמו של המקדש הראשון: והרי ביום שבני קידש את האשה האבן הזו הייתה שווה פרוטה.

אמר לה רב חסדא: אין בכוחך להעיד שקידושי בניך הם קידושין ועל ידי כך לאסור את האשה על השני.

ואכן אותה אשה סמכה על דברי רב חסדא ונישאה לשני ונשארו בנים מאותה משפחה בסורא, ופרשו מהם חכמים, מפני שחששו שהיא אשת הראשון, ובמילא הבנים ממזרים.

וזה לא מפני שחששו לשמואל שמא האבן הכחולה הייתה שווה פרוטה במקום אחר, אלא מפני שיצא קול שהיו עדים באידית שהאבן הייתה שווה פרוטה בזמן הקידושין, וחכמים סברו כאביי ורבא שחוששים לקול הזה למרות שהם לא באו להעיד על הדבר.

קידש בענף של הדס בשוק

מעשה באדם שקידש אשה בבד של עץ הדס בשוק.

שלה רב אחא בר הונא לרב יוסף: מה הדין במקרה כזה?

ענה לו רב יוסף:

א. הלקה את אותו אדם שקידש בשוק, כרב, שסובר שזה פריצות ולכן יש להלקותו על כך.

ב. האשה צריכה גט כדי להינשא לאחר, אע"פ שאין בד ההדס שווה פרוטה. משום שחוששים שמא במקום אחר זה שווה פרוטה כפי שאמר שמואל.

דברים שרב היה מכה עליהם מכת מרדות

- א. המקדש אשה בשוק - מפני שזו דרך פריצות.
 - ב. המקדש בביאה - מפני שזו דרך פריצות.
 - ג. המקדש בלא שידוך - שאף זו דרך פריצות.
 - ד. השולח גט לאשתו ורדף אחרי השליח ואמר לו "גט שנתתי לך בטל הוא" - יש חשש שמא לא ישמע לו שליח ויתן את הגט לאשתו, ולא ידעו שהוא בטל ותינשא בו (לתוס' רב היה מכה רק אם היה מבטל את הגט שלא בפני השליח).
 - ה. אדם שבית דין הכריחוהו לגרש את אשתו בעל כורחו, ולפני שגירשה מסר הודעה לעדים ואמר להם: "גט שאני עתיד לתת לאשתי, על כורחי אני נותן, ולא מרצוני, ואינו גט" - שעל ידי כך הוא מוציא לעז על בניה שתלד אחרי כן מאחר, שהם ממזרים.
 - ו. המצער (המכה) שליח בי"ד הבא להזמינו לדין.
 - ז. מי שנידוהו בית דין ולא ביקש להתיר נידויו במשך שלושים יום - מפני שמזלזל בנידויו בית דין.
 - ח. חתן הדר בבית חמותו - שיש חשש שמא יכשל בה, שסתם חמות אוהבת את חתנה (ואם ידוע שחשוד לזנות עמה, יש להלקותו אף אם עבר לפני ביתה, כפי שהלקה רב ששת אדם כזה).
- לדעת נהרדעאי:** רב לא היה מלקה אלא על המקדש בביאה בלא שידוך.
- ויש אומרים:** על המקדש בביאה אף בשידוך.

להלכה

- הרמב"ם ושו"ע פסקו:** בכל הדברים המוזכרים - מלקים עליהם, מלבד חתן הגר בבית חמיו.
- וכתב על כך המאירי בשם גדולי הדורות:** שהאיסור היה רק בדורות הראשונים, אבל בזמנים הללו שכנות ישראל גדורות ביותר, אין חוששים לכך.
- הרמ"א כתב:** שאין מלקים את המקדש בכסף ובשטר בלא שידוכין, ואפילו אם קידש בשוק.

שתיקה לאחר מתן מעות

א. אין אשה מתקדשת בכסף, אלא אם כן יודעת בשעת קבלת הכסף שהיא מקבלת שווה פרוטה לשם קידושין.

ב. אם בשעה שקיבלה את הכסף, קיבלה אותו לשם פיקדון, או שחשבה שאינו שווה פרוטה - אינה מקודשת.

אדם אחד קידש אשה במחצלת של הדס, ומיד אחרי הקידושין אמרו לו: הרי אין בה שווה פרוטה?

אמר להם: תתקדש בארבעה זוזים שיש בתוך המחצלת.
לקחה האשה את המחצלת עם הזוזים ושתיקה, ולא השליכתם.

דעת רבא במקרה זה

אמר רבא: מאחר ששתיקת האשה הייתה לאחר מתן המעות, שתיקתה לאו כלום היא. היות ויש לומר שהטעם ששתיקה משום שחשבה בליבה, שהרי מתחילה היא לא קיבלה את המעות על מנת להתקדש בהן, ואין כאן כלל קידושין, לכן שתיקה ולא אמרה דבר.

ולמד זאת מהדין ששנינו: "אמר לה כנסי סלע זו בפיקדון, וחזר ואמר לה התקדשי לי בו, בשעת מתן מעות - מקודשת. לאחר מתן מעות - רצתה מקודשת, לא רצתה אינה מקודשת".

וביאר רבא שרצתה הכוונה ששתיקה. ואינה מקודשת, משום שמה שאינה אומרת שאינה רוצה להתקדש, מפני שהיא סבורה שמאחר שלא התקדשה בשעת קבלת הכסף, שוב לא תתקדש לאחר מכן, ואינה צריכה למחות בדבר.

דעת רב הונא בריה דרב יהושע

בבית המדרש של פום נהרא התקשו בראייה זו של רבא, ושאלו משמו של רב הונא בריה דרב יהושע: איך אתה מדמה את השתיקה שבברייתא לשתיקה שאנו דנים כאן?

בברייתא מדובר שבתחילה נתן את המעות בתורת פיקדון, והיא התחייבה לשמרן ולפייס לא השליכה את המעות מידיה, מפני שסברה שאם תאבד את המעות, תתחייב לשלם את דמיהן, ומה ששתיקה הוא משום שלא היה אכפת לה ממה שאמר.

דף יב

אבל אצלנו, האיש נתן את המחצלת בתורת קידושין, ואע"פ שאינה יכולה להתקדש במחצלת עצמה, כאשר חזר ואמר לה התקדשי במעות שבתוכה, אם אין ברצונה להתקדש, היה ראוי לה להשליכן, שהרי לא התחייבה בשמירתן. ומאחר שלא השליכתן, מוכח שהיא אכן התרצתה להתקדש בהן.

לפיכך סבר רב הונא בריה דרב יהושע, שיש לומר שהאשה מקודשת.

אך רב אחאי דחה את חילוקן של רב הונא בריה דרב יהושע, מהסיבה שאין כל הנשים בקיאות בדיני ממונות ויודעות שחפץ שבא לידיהן בתורת קידושין אם ישליכו אותו אינן חייבות לשלם. ולכן גם כאן, זה שלא זרקה את המעות, זה לא בגלל שהתרצתה להתקדש לו, אלא שחששה שתחויב בממון.

כיצד יש לנהוג בפועל

שלח רב אחא בר רב שאלה זו לרבינא, מה הדין במקרה כזה?

ענה לו רבינא: אנו לא שמענו את מה שאמר רב הונא בריה דרב יהושע, וגם לא אמר לנו זאת אחר משמו, ולפיכך אנו פוסקים כרבא, שאינה מקודשת. אתם ששמעתם את דברי רב הונא בריה דרב יהושע, ראוי לכם לחשוש לדבריו, ולהצריך את האשה גט מספק לפני שתנישא לאחר.

דף קכ

קידש אשה במה שגזל ממנה ★ אין קרקע נקנית בפחות משווה פרוטה ★
איסורי עריות קשים לעולם יותר מדור המבול ★ שעבוד נכסים במלווה על
פה ★ המקור שאשה קונה עצמה בגט או במיתת הבעל

קידש אשה במה שגזל ממנה

אדם שחטף כסף או שווה כסף מאשה והחזיר לה לשם קידושין (שאמר לה
"הרי את מקודשת לי בזה"): אם כשקיבלה אמרה בפירוש שמסכימה להתקדש
לו - מקודשת.

אמר רב נחמן, אם כשקיבלה שתקה ולא אמרה שאינה מסכימה לקידושין,
זה תלוי:

אם דיברו קודם על הקידושין והתרצתה להתקדש לו - מקודשת.
מפני ששתיקתה מוכיחה שמסכימה להתקדש לו, ומחלה לו על הגזל, ובמילא
נחשב מה שחטף כממונו שלו שיכול לקדש בו.

אם לא דיברו קודם על קידושין - אינה מקודשת.
מפני שקיבלה ממנו את מה ששייך לה ואינו יכול לקדש אותה בזה.
והוכיח זאת מברייתא: אמר לה כנסי סלע זו שאני חייב לייב לייב, וחזר ואמר
לה התקדשי לי בו, בשעת מתן מעות: רצתה - מקודשת. לא רצתה - אינה
מקודשת. לאחר מתן מעות: אפילו רצתה - אינה מקודשת.

וחייבים לומר ש"רצתה" הכוונה שאמרה כן, ו"לא רצתה" הכוונה ששתקה.
ואינה מקודשת משום שיכולה לומר, "לקחתי ואת שלי לקחתי ולא התכוונתי
להתקדש לך". אותו דבר יהיה כאן.

ואין סתירה מהברייתא שהביא רבא: קידשה בגזל ובחמס ובגניבה או
שחטף סלע מידה וקידשה - מקודשת.

כי שם מדובר שדיברו קודם על הקידושין והסכימה להתקדש לו.

אין קרקע נקנית בפחות משווה פרוטה

כשהסתלק רב אסי, באו חכמים ואמרו: כל מי ששמע שמועה חדשה מפיו יאמרה כדי לצרפם שלא ישתכחו.

אמר ר' יעקב, כך אמר רב אסי אמר ר' מני: כשם שאין אשה נקנית בפחות משווה פרוטה, כך אין קרקע נקנית בפחות משווה פרוטה.

שאלו אותו: והרי למדנו במשנה "אף על פי שאין אשה נקנית פחות משווה פרוטה, קרקע נקנית בפחות משווה פרוטה"?

ענה להם ר' יעקב: המשנה מדברת על קניין חליפין. אבל בקניין כסף חייבים לפחות שווה פרוטה גם בקרקע.

איסורי עריות קשים לעולם יותר מדור המבול

חזרו וישבו תלמידי רב אסי ואמרו: מה שאמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן מפני שגורם לאיסור עריות.

אמר על כך ר' אסי אמר ר' יוחנן: וקשין לעולם יותר מדור המבול⁵⁶.

שנאמר, "אֵלֶּה וְכֹחֶשׁ וְרִצָּח וְגִבּוֹר וְנָאֵף פָּרְצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ". וכתוב בהמשך אותה נבואה, "עַל כֵּן תִּאָּבֵל הָאָרֶץ וְאִמְלֵל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגַם דְּגַי הַיָּם יֵאָסְפוּ".

⁵⁶ וקשין לעולם יותר מדור המבול

ונ"ל בס"ד, בדור המבול היו חוטאים באשת איש וכיוצא הכל להנאתם, וכיון דיש להם הנאה גדולה בזה, הנה הם אנוסים מיצה"ר.

אך כאן, העוסק בגיטין וקידושין דמתיר אשת איש לעלמא מכח טעות וחסרון דעת, אין לו הנאה מזה. . וכיון דאין לו הנאה לגופו אין זה אנוס מיצה"ר, דלא חשיב האדם אנוס מיצה"ר, אא"כ היכא דיש לו הנאה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

אנשי דור המבול לא היה להם ממי ללמוד, אבל אלו כבר ראו מה נעשה לאנשי דור המבול משום שהרבו בזנות, ומצינו שאף אומות העולם גדרו עצמם בזה, וזה הולך ומרבה ניאוף בעולם, על כן חטאו חמור מאנשי דור המבול.

(ר' יעקב ריישר, עיון יעקב, על הדף)

דָּף יָג

שבדור המבול לא נגזירה גזירה על הדגים⁵⁷, ועל איסור עריות נפרעים גם מהדגים.

ואין לומר שהפסוק מדבר רק אם עושים את כל העבירות האלה יחד, מפני שכתוב "כִּי מִפְּנֵי אֵלֶּה (שבועת שקר) אָבְלָה הָאָרֶץ".

ואין לומר ששבועת שקר לחוד ושאר העבירות קבוצה לחוד, מפני שלא כתוב "וּפְרָצוּ" אלא "פְּרָצוּ", משמע שנענשים על עבירה זו בפני עצמה.

שַׁעֲבֹד נִכְסִים בַּמְלוּוָה עַל פֶּה

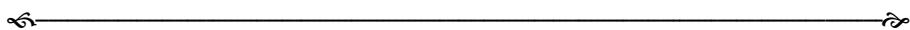
חזרו וישבו תלמידי רב אסי ואמרו: יולדת צריכה להביא לטהרתה כבן בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת. ואם אין ידה משגת, מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת.

ושנינו: האשה שהביאה חטאתה והקריבה הכהן ומתה האשה יביאו היורשים עולתה. מפני שנכסיו של אדם משתעבדים לפריעת חובו גם לאחר מותו.

אמר רב יהודה אמר שמואל: היורשים חייבים להביא מנכסיה לעולה רק אם הפרישתה מחיים, אבל אם לא הפרישתה מחיים - לא.

וטעמו, מפני שלדעתו שעבודא לאו דאורייתא.

כלומר, התורה לא שיעבדה נכסי הלווה אלא הלווה עצמו הוא המשעבד נכסיו בכך שכותב למלווה "נכסי אחראים לך", ולכן, כאן ביולדת זה כמו מלווה על פה, ולכן היורשים לא מביאים עולתה.

⁵⁷ לֹא דָגִים שָׁבִים

כי יתכן שמימי המבול הרותחים יתערבו בימים ויחממו עליוני הים בלבד והדגים יבאו בעמקי המצולות ויחיו שם.

או כדברי יש אומרים שהיו דגי הימים שבתוך הארץ הקרובים מהם לאוקיינוס בורחים שם בהרגישם רתיחת המים וניצולין מהם שם . . ושם לא ירד מבול כמו שנאמר "ויהי הגשם על הארץ", ומשם יחזרו הדגים אחרי המבול.

(ר' משה בן נחמן, הרמב"ן על התורה, בראשית ז, כג)

נראה לפרש בזה, טעם שנבחרו הדגים למאכל שבת, להורות דאין אש גהינם שולט בשבת, כמו כן הדגים לא שלט בהם אש הפורענות של המבול שנדונו ברותחין.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ה', סנהדרין קח ע"א)

דף יג

ועל זה אמר רב אסי אמר ר' יוחנן: היורשים צריכים להביא עולתה, אף על פי שלא הפרישה מחיים.

וטעמו, מפני שלדעתו שעבודא דאורייתא⁵⁸.

כלומר, התורה שעבדה נכסי הלווה משום שנכסיו ערבים לכך שיפרע חובו, ולכן גם במלוה על פה הנכסים משועבדים. ולכן, כאן ביולדת גם אם לא הפרישתה מחיים יצטרכו היורשים להביא עולתה.

הסיבה שהאמוראים חלקו גם ביולדת

אם היו חולקים רק במלוה על פה: היינו אומרים שביולדת יודה שמואל לר' יוחנן ולריש לקיש ששעבודא דאורייתא, כי זה חוב שהתורה הטילה עליה. **ואם היו חולקים רק ביולדת:** היינו אומרים שבמלוה על פה מודה ר' יוחנן לשמואל ששעבודא לאו דאורייתא כי לא התורה הטילה את החיוב הזה.

להלכה

מלוה על פה: אמר רב פפא, גובה מן היורשים - מפני ששעבודא דאורייתא. ואינו גובה מן הלקוחות - מפני שאין לו קול, ויש לחוש שמא הלקוחות לא ידעו שהקרקע משועבדת.

מלוה בשטר: כולם מודים שנכסי הלווה משתעבדים.

ולכן:

אם מת - גובים מהנכסים שביד היורשים.

אם מכר את הנכסים - גובים את החוב מהנכסים שביד הלקוחות.

⁵⁸ שעבודא דאורייתא

סיפר ר' דב בעריש ווידנפלד, הגאון מטשיבין:

אחד מבעלי הבתים בקוטנא הציג את חתנו לפני הגאון מקוטנא כיודע את כל סדר נזיקין. שאלו הגאון: יודע אתה מהו "שעבודא דאורייתא"?
נבוך האברך למשמע השאלה הפשוטה.

הסביר לו הגאון: על הפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן", מתרגם אונקלוס, "ית נפשתיא די שעבידו לאורייתא". אם יודע הנך מדרגה זו של "שעבודא לאורייתא" הבה ונדבר בדברי תורה, אין די רק בדיעת הגמרא...

דף ק"ג

המקור שאשה קונה עצמה בגט או במיתת הבעל

קונה עצמה בגט

שנאמר, "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ".

קונה עצמה במיתת הבעל⁵⁹

בתחילה אמרו: שלומדים זאת מסברה, היות והבעל הוא זה שאסר אותה על כולם (בקידושין) לכן כאשר אינו בעולם הוא מתירה.

אך דחו זאת: שהרי עריות אסורות גם לאחר מיתת הבעל.

וניסו ללמוד זאת מיבמה: מזה שהתורה אמרה שיבמה שאין לה בנים אסורה לזר, משמע שאם יש לה בנים מותרת.

אך דחו זאת: שאפשר לומר, שאם אין לה בנים - אסורה לעולם ומותרת ליבם, יש לה בנים - אסורה לעולם וגם ליבם.

59 מיתת הבעל מנלן

הטעם שלא לומדים זאת מאברהם אבינו שאמר לשרה "והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואתך יחיו", וכן לא לומדים מעמרם שנשא את יוכבד אחרי שנישאת לאליצפן ומת, מפני שאין למדים מקודם מתן תורה. (ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

אצל השיעור שהיה לומד הה"ק הר"ר בונם עם תלמידיו הקדושים זי"ע, היה בתוכם גם הרב הג' חסידא קדישא ר' הירש טאמעשובר זצלה"ה. והוא לא היה מקשה בשום פעם, ולא תירץ כלום, רק לומד ושומע. ואמרו לו החבריא קדישא באם לא יעורר איזה קושיא או איזה תירוץ מהיום והלאה ככל התלמידים, לא ישב עוד בהשיעור. והיו לומדים אז מסכת קידושין, מיתת הבעל מנלן.

והקשה הרבי מאצק זי"ע: הא יכולין אנו ללמוד דבר זה מאביגיל אשת נבל שלקח דוד המע"ה את אשתו. והאיך מותרת לו אם מיתת הבעל אינו מתיר?

ותירץ הר"ר הירש טאמעשובר זצלה"ה, דמשם אין ראייה, כי הוא הי' מורד במלכות, ומורד במלכות שייך כל נכסיו למלך. א"כ אף שאם אנו אומרים דמיתת הבעל אינו מתיר, אעפ"כ היה דוד המע"ה מותר באשתו משום שכל נכסיו שייך לו, והוי אמינא שאשתו היא בכלל שאר נכסים דשייכים למלך. והבן, ודברי פי חכם חן. (שיח שרפי קודש)

דף יג

ניסו ללמוד זאת מכהן גדול: מזה שהתורה אסרה אלמנה לכהן גדול, משמע שלכהן הדיוט מותרת מפני שקנתה עצמה במיתת הבעל.

אך דחו זאת: שאפשר לומר שלכהן גדול אסורה בלאו ולכל העולם בעשה. שכן כתוב "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת", דווקא גרושה מותרת לאיש אחר אבל אלמנה לא. ולא הבא מכלל עשה - עשה הוא.

לבסוף אמרו: שלומדים זאת ממה שנאמר לגבי יוצאי המלחמה, "כִּן יָמוּת בְּמִלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחָנָה".

שאל רב שישא בריה דרב אידי: אולי נאמר ש'אחר' זה היבם?

אמר רב אשי, שתי תשובות בדבר:

א. יבם לא נקרא אחר.

ב. אפשר ללמוד ממקום אחר, ממה שהוקשה מיתה לגירושין, שנאמר, "וּשְׂנֵאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן", כשם שקונה עצמה בגירושין, כך קונה עצמה במיתת הבעל.

דף קי

המקור שיבמה נקנית בביאה ★ המקור שיבמה קונה עצמה בחליצה ★
 המקור שיבמה קונה עצמה במיתת היבם ★ אין אשת איש יוצאת בחליצה ★
 אין יבמה יוצאת בגט ★ דברי המשנה ★ המקור שעבד עברי נקנה בכסף ★
 קנייני הגוי ★ עבד שמכרוהו בית דין ★ זמן עבדותו של מוכר עצמו לישראל

המקור שיבמה נקנית בביאה

שנאמר, "יִבְמָה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה". כלומר, על ידי הביאה היא לקוחה [קנויה] לו לאשה.

שאלו: אולי יבמה תוכל להיקנות גם בכסף ושטר כאשר?

ותירצו: שמייתור המילה "ויבמה" לומדים, ביאה גומרת בה, ואין כסף ושטר גומרים בה.

שאלו: הרי מ"ויבמה" לומדים שמיבמה בעל כורחה?

ותירצו: מהייתור של "ויבמה" לומדים, ביאה גומרת בה ולא כסף ושטר. ומייתור אות ה"א ב"ויבמה" לומדים, שנקנית בעל כורחה.

המקור שיבמה קונה עצמה בחליצה

מייתור המילה "בְּיִשְׂרָאֵל" בפסוק, "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֵלוּץ הַנָּעֵל".
 ואמר הכתוב, כיון שחלץ בה נעל, הותרה לכל ישראל.

שאלו: הרי מ"בְּיִשְׂרָאֵל" לומדים שהחליצה צריכה להיות בבית דין ישראל ולא בבית דין של גרים (ע"פ הב"ח)?

ותירצו: ישנם שני פסוקים בהם המילה "בְּיִשְׂרָאֵל" מיותרת:

א. "מֵאִין יִבְמֵי לְהַקִּים לְאֶחָיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל".

ב. "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֵלוּץ הַנָּעֵל".

ומהם לומדים:

א. שצריך להיות בבית דין של ישראל.

ב. שעל ידי החליצה הותרה לכל ישראל.

דף יד

שאלו: מ' וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל" לומדים שצריך לומר בפה "חלוץ הנעל, חלוץ הנעל"⁶⁰, כפי שסיפר רב יהודה שדרש מהם ר' טרפון לומר בשעת חליצה?

ותירצו: שאת זה לומדים מ' וְנִקְרָא שְׁמוֹ".

המקור שיבמה קונה עצמה במיתת היבם

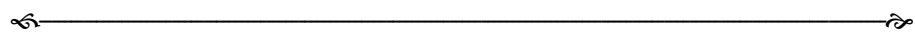
לומדים זאת בקל וחומר, ומה אשת איש שהיא בחנק מיתת הבעל מתירה אותה, יבמה שהיא בלאו לא כל שכן שמיתת היבם תתיר אותה!?

שאלו: ניתן לדחות את הקל וחומר, מה לאשת איש שכן יוצאה בגט, תאמר ביבמה שאינה יוצאה בגט, ולכן לא תצא גם במיתת היבם?

ותירצו: יבמה ואשת איש שוות ביציאותיהן, שכן אשת איש יוצאת בגט, ויבמה בחליצה. אם כן, אין אשת איש עדיפה על יבמה ולכן אין לדחות את הקל וחומר בשל כך.

שאלו: ניתן לדחותו, מה לאשת איש שכן מי שאוסרה הוא זה שמתירה, משא"כ יבמה נאסרה ע"י קידושי בעלה שמת, ואיך מיתת היבם תתירה?

ותירץ רב אשי: גם ביבמה זה שאוסרה הוא זה שמתירה, שכן בשעת מיתת הבעל, היבם אוסרה על זר, והוא זה שמתירה.

⁶⁰ ואמר לנו, ענו כולכם ואמרו חלוץ הנעל חלוץ הנעל ואם תאמר, אם כן היה המצוה לקרוא 'בית חלוץ הנעל', שהרי כתיב "ונקרא בית חלוץ הנעל", ולמה הקריאה "חלוץ הנעל"?

ויש לומר, דאם היה המצוה שיקראו 'בית חלוץ הנעל', הוי למכתב ויקראו בית חלוץ הנעל', ומדכתיב "ונקרא בית חלוץ הנעל", פירושו כי הקריאה היתה 'חלוץ הנעל', וכאשר יקראו 'חלוץ הנעל' אם כן נקרא הבית "בית חלוץ הנעל" מעצמו ממילא, ושייך בזה "ונקרא", כיון שלא היתה הקריאה רק 'חלוץ הנעל', ונקרא הבית מעצמו "בית חלוץ הנעל".

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, דברים, כה, י)

"וזה סוד שאנחנו אומרים בשבת רצה והחליצנו, שמרמז לסוד החליצה, שהיא וחלצה מעל רגלו, ומרמז לבחינת וביום השבת יפתח, שהשכינה הקדושה נחלצת ויוצאת ממנעלה ומהסגירה, מה שהיתה סגורה בששת ימי המעשה".

(ר' אברהם טברסקי, מגן אברהם, פרשת כי תצא)

דף דף

אין אשת איש יוצאת בחליצה

שאלו: אולי נלמד בקל וחומר, ומה יבמה שאינה יוצאה בגט יוצאת בחליצה, אשת איש שיוצאת בגט אינו דין שתצא בחליצה?
ותירצו: אשת איש אינה יוצאת בחליצה מפני שאמר כתוב, "סֵפֶר פְּרִיִּתָּהּ", ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה.

אין יבמה יוצאת בגט

שאלו: אולי נלמד בקל וחומר, ומה אשת איש שאינה יוצאת בחליצה יוצאת בגט, יבמה שיוצאת בחליצה אינו דין שתצא בגט?
ותירצו: נאמר "כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ" משמע 'ככה' לעיכובא, וכל מקום שנאמר בלשון עיכובא, לא לומדים קל וחומר.

גורל שעירי יום הכיפורים עושהו חטאת

שאלו: הרי לגבי גורל השעירים ביוהכ"פ צריך לימוד מיוחד כדי לא ללמוד מקל וחומר למרות שהוא נאמר בלשון עיכובא (חוקה)?
 שהרי למדנו בבבוייתא, "וְעָשָׂהוּ חֲטָאת", מלמד שהגורל עושה חטאת ואין קריאת שם הקורבן עושה חטאת, למרות שבשאר הקרבנות השם מקדשם (שאם קרא לעוף אחד חטאת והשני עולה - קידשם)
ותירצו: נאמר "וְכָתַב לָהּ", ללמד, לה ולא ליבמה, שאינה קונה עצמה בגט.

גט צריך להיכתב לשמה

שאלו: הרי מ"לה" לומדים שצריך לכתוב את הגט לשמה?
ותירצו: נאמר פעמיים "לה", מאחד לומדים, לה - לשמה. ומהשני לומדים, לה - ולא ליבמה.

אין אדם יכול לגרש שתי נשיו בגט אחד

שאלו: הרי מה"לה" השני לומדים ששתי נשים של אדם אחד אינן מתגרשות בגט אחד?

ותירצו: אכן, זה שיבמה אינה יוצאת בגט לומדים מיייתור המילה "הנעל" בכתוב "בית תְּלוּץ תְּנַעַל". שדווקא בחליצה ולא בגט.

נעל החליצה

נאמר "נעלו"⁶¹, יכול דווקא נעלו של היבם?
 תלמוד לומר "נעל" "נעל", נאמר פעמיים נעל לרבות, שגם נעל של כל אדם
 כשרה לחליצה.

אם כן, מה בא למעט "נעלו"?

שצריכה להיות נעל הראויה לו, להוציא נעל שגדולה מידי או קטנה מידי,
 או נעל שאין לה עקב שאינה ראויה להליכה.

שאלו: נמצא, שצריך את המילה "נעל" ללימוד אחר, אז מהיכן לומדים
 שאין יבמה קונה עצמה בגט?

ותירצו: מ"נעל" לומדים, שלא חייבת להיות נעלו של היבם, אלא נעל של
 כל אדם כשרה לחליצה.

ומייתר הה"א במילה "הנעל" לומדים, שדווקא חליצת הנעל מתירה את
 היבמה ולא גט.

61 וחליצה נעלו

בההוא זמנא אתמר בשכינתא, וחליצה נעלו, נעלו דקודשא בריך הוא, לקיים ביה
 של נעלך, ואתייחד בשכינתיה, דאתקריאת חליצה, ואיהו חלוץ הנעל, ולא צריכין
 לאתחברא בארץ יבום לעולם, דאתמר בה וזאת לפני ישראל וגומר, שלף איש
 נעלו ונתן לרעהו, מאי נעלו דא כנו", ההוא דאתמר ביה גן נעול, אתפתח ההוא נעול
 מפתחא, בגין דלפתח חטאת רובץ, אתעבר ההוא חטאת ואתפתח תרעא, הדא הוא
 דכתיב זה השער לה', ויחזון תמן שכינתא, דאתמר בה וזאת לפני ישראל.

(תיקוני הזהר, דף ס"ב)

נעל רומז על המלוכה כמד"א "מה יפו פעמיך בנעלים". אך היא בהסתר שאינה
 נראית כנ"ל שהוא דרך אחוריים ואינו רוצה לגלות עצמו דרך פנים.

"וחליצה נעלו" - ר"ל שתחלוץ זאת המדה ותראה להראות מלכותו לעין כל ושיכירו
 וידעו כל יושבי תבל כי לו תכרע כל ברך ולו המלוכה.

(ר' ישראל הופשטיין מקוז'ניץ, עבודת ישראל, פרקי אבות, פרק ראשון יג)

דברי המשנה

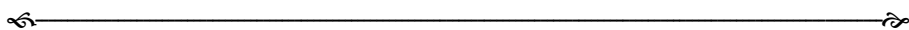
עבד עברי⁶²

נקנה: בכסף או בשטר.

קונה עצמו: כשעברו שש שנים⁶³ מיום קנייתו. או ביובל כשחל בתוך השש. או בגרעון כסף - שפודה את עצמו בתשלום שאר השנים שנשארו לו.

אמה עבריה

קונה עצמה: בג' דברים שעבד עברי קונה עצמו, או כשמביאה סימני נערות.

62 עבד עברי

תדע רמז נכון למעלת השפלות, שהרי העבד בעבור ירידתו שירד למדרגת עבד קנה שתי מעלות:

מעלה ראשונה מתורה שבכתב שקוראהו עברי, שנאמר "כי תקנה עבד עברי", כשם גדול בענקים אברהם אבינו ע"ה, דכתיב "ויגד לאברהם העברי".

מעלה שניה מתורה שבעל פה שקראו אדון, שהרי אמרו הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.

(ר' אליהו הכהן מאיזמיר, שבט מוסר, יז, ז)

63 וקונה עצמו בשנים

וזהו הטעם שפעם בשבע שנים משחררים את העבד - כי עי"ז שאין שבע שנים שלימות שבהן הוא "עבד לעבדים", הרי זה מגלה שגם בשעה שהי' בחיצוניות "עבד לעבדים", הנה בפנימיות נפשו הי' גם אז חפשי, והי' עבד להקב"ה.

וע"ד מ"ש במשנה שנהרות "המכזבים אחד בשבוע", דהיינו שפעם אחת בשבע שנים מתייבשים, הרי זה מורה שגם בשעה שנמשכים בשופי, אינם "מים חיים", אלא נקראים "מים המכזבים".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ד, ש"פ משפטים פ' שקלים)

ונראה דהנה בטעם יציאת עבד עברי בשש הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה, משום דנקודה הפנימית שבישראל אין בה ענין שעבוד, וכל השעבוד הוא בחלקי החיצוניות. וע"כ, שש שנים יעבוד כמספר ששה קצוות שמתייחס לחיצוניות כדי שימרוק החיצוניות המסתיר את נקודה הפנימית.

ואחר שנשלמו שנות מירוק מתעורר כח הפנימי שבו שמתייחס לשביעי כנקודה שבתוך שש קצוות, ואז שוב אין בו ענין השעבוד, ויצא לחפשי חנם.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, משפטים יא, ד)

דף יד

עבד נרצע

נקנה: כשרוצע אדוניו את אוזנו.

קונה עצמו: ביובל או במיתת האדון, ואינו עובר ליורשים (בשונה מעבד עברי שעובר ליורשי אדונו).

המקור שעבד עברי נקנה בכסף

מוכר עצמו לגוי

שנאמר, "מִכְסָּף מִקְנָתוֹ".

אמה עברייה

שנאמר, "וְהִפְדָּהּ", ללמד שיוצאת לחירות על ידי גירעון כסף, ומזה יש ללמוד שמתחילה נקנית לאדון בכסף.

מכרוהו בית דין

נלמד מאמה עברייה בהיקש שנאמר, "כִּי יִמְכַר לָךְ אֶחִידָה עֶבְרִי אוֹ עֶבְרִיָּה".

מוכר עצמו לישראל

נלמד מעבד שמכרוהו בית דין בגזירה שווה "שְׂכִיר, שְׂכִיר". נאמר "כִּי מִלְּשָׁנָה שְׂכִיר שְׂכִיר עֲבָדָה שֵׁשׁ שָׁנִים", ונאמר "וְכִי יִמְוָה אֶחִידָה עֶמְדָה וְנִמְכַר לָךְ . . . כְּשְׂכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עֶמְדָה".

ומי שלא לומד גזירה שווה זו, לומד ממוכר עצמו לגוי בהיקש: פרשת מוכר עצמו לגוי פותחת בוא"ו שנאמר "וְכִי תִשְׁיַג", ללמד שדיניה שייכים גם לפרשה הקודמת המדברת במוכר עצמו לישראל.

קנייני הגוי

לרש"י: הגוי קונה הכל רק בקניין כסף. ואינו קונה מטלטלין במשיכה, שלא נאמר קנין משיכה במטלטלין אלא בישראל. שנאמר, "או קנה מיד עמיתך", ודרשו חכמים דבר הנקנה במשיכתו מיד ליד.

לרבנו תם: לריש לקיש - קונה הכל רק בקניין כסף. לר' יוחנן - מטלטלין קונה במשיכה, ועבדים וקרקעות בכסף, וכן ההלכה.

דף דף

עבד שמכרוהו בית דין

זמן עבדותו

נמכר לשש שנים בלבד.

רציעתו

לסוף שש שנים, אם ירצה, נרצע להיות תחת רבו עד שנת היובל.

הענקה

כשיוצא לחירות, מקבל מענק מרבו.

מסירת שפחה כנענית

רבו מוסר לו שפחה כנענית על כורחו, והוולדות לרבו.

זמן עבדותו של מוכר עצמו לישראל

לר' אלעזר

זמן עבדותו: שש שנים בלבד. למד זאת בגזירה שווה "שכיר, שכיר" מעבד שמכרוהו בית דין.

לא עובר ליורש: ומ"וּעֲבָדְךָ" למד, לך ולא ליורש. שאם מת האדון ואין לו בנים, אין העבד משועבד ליורש אחר, כגון הבת או האח (אבל אם יש לו בן, העבד עובד את הבן כפי שיבואר בעז"ה בדף י"ז).

לחכמים

זמן עבדותו: נמכר לכמה שנים שירצה. או בגלל שלא לומדים את הגזירה שווה. או מפני שסוברים שמה שנאמר במכרוהו בית דין "וּעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", בא למעט ועבדך זה ולא מוכר עצמו.

לא עובר ליורש: ומ"וּעֲבָדְךָ" שכתוב במקום אחר למדו "לך ולא ליורש".

דף טו

רציעת מוכר עצמו לישראל ★ הענקה במוכר עצמו לישראל ★ מסירת שפחה כנענית למוכר עצמו לישראל ★ שעבודא דרבי נתן ★ יציאת העבדים ביובל ★ גאולת עבד עברי הנמכר לגוי

רציעת מוכר עצמו לישראל

לר' אלעזר

נרצע: למד זאת מעבד שמכרוהו בית דין בגזירה שווה "שכיר, שכיר".

הרציעה באוזן ימין⁶⁴: למד זאת בגזירה שווה "אוזן, אוזן" ממצורע.

אין אמה עברייה נרצעת: למד זאת מייתור הוא"ו של "אָזְנוֹ" דווקא הוא נרצע ולא אמה עברייה.

עד שיאמר כשהוא עבד: למד זאת מ"נְאֻם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד", שאם אמר "אהבתי וכו'" לאחר שש שנים, אינו נרצע.

ואת ייתור ה"א במילה "הָעֶבֶד", לא דרש, שלדעתו דרך הכתוב לדבר כך.

לחכמים

אינו נרצע: או בגלל שלא לומדים את הגזירה שווה. או מפני שסוברים שמה שנאמר במכרוהו בית דין "וְרָצַע אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ", ייתור הוא"ו בא למעט אוזן ולא אוזן מוכר עצמו.

הרציעה באוזן ימין: למדו זאת בגזירה שווה "אוזן, אוזן" ממצורע.

אין אמה עברייה נרצעת: למדו מ"נְאֻם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד", עבד ולא אמה.

עד שיאמר כשהוא עבד: למדו זאת מייתור ה"א במילה "הָעֶבֶד".

⁶⁴ ורצע אדוניו את אזנו

הטעם לרציעת האוזן דוקא, מצד התביעה "אוזן ששמעה על הר סיני כו": במ"ת ה' לא רק ענין השמיעה, אלא גם ענין הראי', כמ"ש "וכל העם רואים את הקולות". וכיון שראי' מגעת בעומק יותר משמיעה, כידוע, הרי לכאורה יש כנגדו תביעה גדולה יותר - שעשה היפך מה שראה על הר סיני?

והביאור בזה - שכל התביעה היא שגם במעמד ומצב של הסתר, צריך להיות הגילוי, כנ"ל. ולכן: ענין הראי' - אי אפשר לתבוע ממנו לאחר מ"ת, "במשוך היובל"; אבל תובעים ממנו שיהי' אצלו ענין השמיעה עכ"פ.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשכ"ד, ש"פ משפטים פ' שקלים)

דף טו

הענקה במוכר עצמו לישראל

לר' אלעזר

הענקה: מקבל. למד זאת ממכרוהו בית דין בגזירה שווה "שכיר, שכיר".
 לו ולא לבעל חובו: למד זאת ממיעוט המילה "לו".

לחכמים

הענקה: אינו מקבל. או בגלל שלא לומדים את הגזירה שווה. או מפני
 סוברים שמה שנאמר במכרוהו בית דין "העניק תעניק לו", בא למעט לו ולא
 למוכר עצמו.

לו ולא לבעל חובו: בשביל זה לא צריך לימוד מיוחד, כי סוברים שבכלל
 אין הדין כר' נתן בעניין זה.

מסירת שפחה כנענית למוכר עצמו לישראל

לר' אלעזר

רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לרבו: למד זאת מעבד שמכרוהו בית
 דין בגזירה שווה "שכיר, שכיר".
המסירה היא בעל כורחו: למד זאת מהמילה "לו".

לחכמים

אין רבו מוסר לו שפחה כנענית והוא אסור בה:
 או בגלל שלא לומדים את הגזירה שווה.
 או מפני שסוברים שמה שנאמר במכרוהו בית דין "אם אֶדְנִי וְתָן לוֹ אִשָּׁה",
 בא למעט, לו ולא למוכר עצמו.

המסירה היא בעל כורחו:

למדו זאת מ"כִּי מִשְׁנָה שְׂכָר שְׂכִיר", ששכיר אינו עובד אלא ביום. אולם עבד
 עברי עובד ביום ובלילה.

והלא כבר נאמר "כִּי טוֹב לוֹ עֲמֹךְ", אם כן, כשאתה יישן גם הוא צריך לישון?
 אלא אמר ר' יצחק, מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית, וזו עבודת הלילה שלו.

שעבודא דרבי נתן

לר' נתן: הנושה בחברו מנה, וחברו בחברו, הראשון מוציא את חובו מהשלישי. שנאמר, "וְנָתַן לְאִשָּׁר אָשֵׁם לוֹ", ולא נאמר "לאשר נושה בו", לומדים מכאן שנותנים למי שהממון ראוי לו.

כתבו התוס': שאין הלכה כן. אבל רבינו תם ור"י כתבו שהלכה כמותו.

והר' נתנאל כתב: שאם השלישי חייב לשני מחמת הלוואה, כולם מודים שהראשון מוציא מהשלישי. ולא נחלקו, אלא כשהשלישי חייב לשני מחמת מלאכה, שרק בזה ר' נתן סובר שהראשון מוציא מהשלישי, וחכמים אומרים לא יוציא ראשון מהשלישי, והלכה כחכמים.

יציאת העבדים ביובל

המקור שעבד שמכרוהו בית דין יוצא ביובל⁶⁵

בעניין שחרור עבד ביובל נאמר, "וְנָשַׁב אֶל מְשֻׁפְּחָתוֹ". אמר ר' אליעזר בן יעקב, במה הכתוב מדבר?

אם במוכר עצמו - הרי כבר נאמר "עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ".

אם בנרצע - הרי כבר אמור (יבואר להלן היכן).

הא אין הכתוב מדבר אלא במכרוהו בית דין שתיים ושלוש שנים לפני היובל, שהיובל מוציאו.

ניסו לדייק: אולי נאמר שתנא זה לא לומד את הגזירה שווה "שכיר, שכיר",

שהרי היה צריך לימוד מיוחד לומר שמכרוהו בית דין יוצא ביובל?

תירץ רב נחמן בר יצחק: יתכן שהתנא אכן לומד את הגזירה שווה, ועדיין צריך את הלימוד מ"וְנָשַׁב אֶל מְשֻׁפְּחָתוֹ", שלולא לימוד זה, היינו אומרים דווקא מוכר עצמו שלא עשה איסור יוצא ביובל, אבל מכרוהו בית דין שעשה איסור (שהרי נמכר בגניבתו) נקנוס אותו ולא ייצא ביובל.

⁶⁵ יציאת עבדים ביובל

הטעם דאין עבד עברי נוהג רק בזמן שהיובל נוהג, משום שיובל הוא מקור החירות ושביעי נשפע מיובל כידוע. ובאם אין היובל נוהג, שוב לא ה' השביעית מוציאו והי' ח"ו משועבד לעולם וזה א"א. ע"כ אז אין עבד עברי נוהג כלל.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משואל, כי תצא א, ח)

דף טו

המקור שעבד נרצע יוצא ביובל

שנינו: על היובל נאמר "וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֶחְזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשָׁבוּ", במה הכתוב מדבר?

אם במוכר עצמו - הרי כבר נאמר "עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ".

אם במכרוהו בית דין - הרי כבר נאמר "וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ".

הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע שתיים ושלוש שנים לפני היובל, שהיובל מוציא.

שאלו: לפי מה הוחלט ש"וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ" מדבר על מכרוהו בית דין, וש"וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֶחְזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשָׁבוּ" מדבר על נרצע?

תירץ רבא בר שילא: נאמר "איש", איזהו דבר שנוהג באיש ואינו נוהג באשה? הוי אומר זו רציעה. מכאן שהפסוק מדבר על עבד נרצע.

הצורך להשמיענו שעבד נרצע יוצא ביובל

לולי זאת היינו אומרים: דווקא מכרוהו בית דין יוצא ביובל, היות שלא הגיע זמנו לצאת. מה שאין כן בעבד נרצע, הואיל והגיע זמנו לצאת ולא רצה לצאת אולי נקנוס אותו שלא ייצא ביובל.

הצורך להשמיענו שמכרוהו בית דין יוצא ביובל

לולי זאת, היינו אומרים: דווקא עבד נרצע יוצא ביובל, היות שעברו כבר שש שנים מאז שנמכר לעבד. מה שאין כן במכרוהו בית דין, הואיל ולא עברו שש שנים אולי לא ייצא ביובל.

הצורך בפסוק "וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֶחְזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשָׁבוּ"

אם היה כתוב רק הפסוק "וְעָבְדוּ לְעֹלָם", היינו אומרים: ועבדו לעולם ממש. לכן בא "ושבתם" להשמיענו שמדובר על 'עולמו של יובל'.

הצורך בפסוק "וְעָבְדוּ לְעֹלָם" (עולמו של יובל)

אם היה כתוב רק הפסוק "ושבתם", היינו אומרים: דווקא כאשר לא עברו עליו שש שנות עבדות הוא יוצא ביובל, אבל אם עברו עליו שש שנות עבדות, לא יהא סופו חמור מתחילתו, מה תחילתו יוצא בשש, אף סופו (לאחר שנרצע) ייצא בשש ולא ביובל.

גאולת עבד עברי הנמכר לגוי

בעניין גאולת עבד עברי הנמכר לגוי נאמר, "או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשאר ממשפחתו יגאלנו או השיגה דו ונגאל⁶⁶". מכאן למדו חכמים, ששלושה מיני גואלים יש לו לגאול אותו מיד הגוי על כורחו של הגוי:

א. "או דדו או בן דדו" - זו גאולת קרובים.

ב. "או השיגה דו" - זו גאולת עצמו.

ג. "ונגאל" - זו גאולת אחרים.

ובסוף הפרשה נאמר, "ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היכל הוא ובניו עמו".

דעת רבי

המילה "באלה" באה למעט, שהנמכר לגוי יוצא לחירות רק ב'אלה' או ביוכל, אבל אינו יוצא בשש שנים כעבד עברי הנמכר לישראל⁶⁷.

⁶⁶ או דודו או בן דודו יגאלנו

. . . ומובן בפשטות, שאין זו רק ירידה בגשמיות - שהוא מוכרח למכור את כל נכסיו כו', עד למכור את עצמו (ועוד יותר) לנכרי - אלא הדבר מצביע על מסלול ההדרדרות ושפל מצבו ברוחניות.

זאת, משום שמצב בו יהודי ימכור עצמו לנכרי, הוא (א) היפך התורה - משום שאסור להמכר לנכרי, וכן (ב) מצב שבעקבותיו עלולה להתעורר מחשבה "הואיל ורבי מגלה עריות . . . עובד עבודת אלילים . . . מחלל שבת אף אני כמותו".

. . . הדבר מתחיל בכך שהוא מתנתק ושוכח, רחמנא ליצלן, על אביו שבשמים . . . ובלשון החסידות - אין אצלו (בגילוי) את בחינת "אב" שלו - חכמה שבנפשו.

. . . ועל פי זה מובן הטעם (הפנימי) לכך ש"אביו" אינו נזכר בפסוק.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות - מתורגם, חלק יז, פרשת בהר)

⁶⁷ באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש

להבין הענין דהנמכר לנכרי אינו נגאל בשש, דהנה בזה"ק דמה שעבד עברי יוצא בשנה השביעית הוא כענין שמיטה.

והנה ענין שמיטה הוא מצד כנסת ישראל. ואם כן, זה שנמכר לנכרי, הרי הפריד את עצמו מכלל ישראל ופגם בכנ"י, ע"כ שוב אין מעלת כנס"י מוציאתו לחירות, כי לעולם התיקון צריך להיות ממקום גבוה ממה שהי' הפגם. אך ביוכל, שהוא בא מצד מקום גבוה כל כך, ולשם אין הפגם מגיע כמו שיתבאר לפנינו, ע"כ היוכל מוציאו.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, בהר א, ה)

דף טז

וכן לדעתו, עבד הנמכר לישראל אינו יוצא "באלה", שאין הקרובים יכולים לפדותו על כורחו של לוקח או של העבד (ל' המאירי).

ומזה ניסו להוכיח: שרבי אינו לומד את הגזירה שווה "שכיר, שכיר". שהרי, כשם שלומדים על מוכר עצמו לישראל ממכרוהו בית דין בגזירה שווה "שכיר, שכיר", כך אפשר ללמוד על הנמכר לישראל מנמכר לגוי בגזירה שווה (שהרי גם בנמכר לגוי נאמר הלשון 'שכיר' שנאמר, "כְּשָׂכִיר שָׁנָה כְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ") שגם הוא יגאל בקרובים.

אמר רב נחמן בר יצחק: עדיין אפשר לומר שרבי לומד את הגזירה שווה "שכיר, שכיר". אלא שכאן אמר הכתוב "יגאלנו", למעט, לזה ולא לאחר.

דעת ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא

לר' יוסי הגלילי: גאלו אותו **אחרים** - הוא משתעבד להם ויוצא לחירות רק ביובל. גאלו אותו **קרובים** - הוא משתחרר מיד.

לר' עקיבא: גאלו אותו **קרובים** - הוא משתעבד להם ויוצא לחירות רק ביובל. גאלו אותו **אחרים** - הוא משתחרר מיד.

הם חולקים על רבי, ולא דורשים מ"באלה" שהנמכר לגוי לא יוצא בשש.

בתחילה הסבירו את מחלוקתם

ר' יוסי הגלילי אומר: כוונת הכתוב, "וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה (אלא באחר, אז) וְיִצָּא בְּשָׁנַת הַיְבֻל", משמע שלפני היובל לא יוצא, אלא משתעבד לפודהו.

ור' עקיבא אומר: כוונת הכתוב לומר, "וְאִם לֹא יִגָּאֵל (אלא) בְּאֵלֶּה (אחד מהקרובים, אז) וְיִצָּא בְּשָׁנַת הַיְבֻל", משמע שלפני היובל לא יוצא, אלא משתעבד לקרובים.

שאלו: איך ר' עקיבא למד כך, הרי לא כתוב בפסוק "אלא באלה"?

ניסו להסביר את מחלוקתם באופן אחר

ר' יוסי הגלילי סבר: מקרא נדרש לפניו.

כלומר, כשדורשים את המקרא ללמד על מקרא אחר, אזי הוא נדרש ללמד על המקרא שנכתב לפניו.

ולכן, הקיש דין גאולת הקרובים (שנכתב קודם) לגאולת עצמו (שנכתב לאחריו), מה גאולת עצמו לשחרור, אף גאולת קרובים לשחרור. מה שאין כן גאולת אחרים.

דף טו

ור' עקיבא סבר: מקרא נדרש לאחריו.

ולכן הקיש דין גאולת אחרים (שנכתב לאחר גאולת עצמו), מה גאולת עצמו לשחרור, אף גאולת אחרים לשחרור. מה שאין כן גאולת קרובים.

שאלו: אם כן, מה לומדים מייתור המילה "באלה"?

ותירצו: ללא המילה "באלה" היינו אומרים, מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו, ונמצא שבין גאלוהו קרובים ובין גאלוהו אחרים, יוצא לחירות.

שאלו על כד: אם כן, נמצא שמהמילה "באלה" לומדים, אם לא יגאל "באלה" (בקרובים) אלא באחר, אזי "וְיִצֵּא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל" (לא קודם לכן) כר' יוסי הגלילי, ואיך דרש ר' עקיבא פסוק זה על גאולת קרובים?

הסבר המחלוקת למסקנה

ר' יוסי הגלילי סבר: מסתבר לומר שגאולת אחרים לשעבוד. שאם לא כן, לא ירצו אחרים לפדותו מיד הגוי.

ר' עקיבא סבר: מסתבר לומר שגאולת קרובים לשעבוד. שאם לא כן, כל הזקוק לממון, ימכור עצמו לגוי, ויסמוך על קרוביו שיפדוהו.

רבי סבר: מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו, ולכן, הכל לשחרור. וכך אמר הכתוב, "וְיִצֵּא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל" (בין בקרובים ובין באחרים, אזי) וְיִצֵּא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל" (ולא קודם).

שאלו: את זה אפשר ללמוד מהכתוב, "וְחָשַׁב עִם קְנֵהוּ מִשְׁנַת הַמָּכְרוֹ לֹו עַד שְׁנַת הַיָּבֵל". ואם כן, "וְיִצֵּא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל" מיותר?

ותירצו: "וְיִצֵּא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל", בא ללמד, שאף על פי שהגוי נמצא תחת ידך אסור להערים על האדון ולהוציא ממנו את עבדו העברי על כורחו לפני היובל.

דף טז

המקור שעבד עברי נקנה בשטר ★ המקור שאין אמה עברייה יוצאת בראשי איברים ★ דרכים שעבד עברי הנמכר לישראל יוצא לחירות ★ הקניינים בהם עבד עברי קונה את עצמו ★ דברים בהם אמה עברייה קונה את עצמה ★ סימנים ושומא ★ למי נותנים את המענק? ★ הזכאים ל'הענקה' ★ עבד שברח

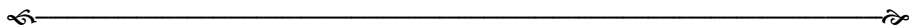
המקור שעבד עברי נקנה בשטר

לעולא

ממה שנאמר באמה, "אם אֶתְּרַת יָקַח לוֹ". שבפסוק זה הוקשה אמה לאשת איש ללמד, כשם שאשת איש נקנית בשטר, כך אמה עברייה נקנית בשטר. לימוד זה הוא לשיטת רב הונא שאמר: כשם ששטר הבעל כותבו, כך שטר קניין של עבד עברי האדון כותבו.

לרב אחא בר יעקב

ממה שנאמר באמה עבריה, "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים"⁶⁸ (כנענים), משמע, שדווקא לעניין יציאתם לחירות אינם שווים (שאינה יוצאה בראשי איברים), אבל לעניין כניסתם לרשות האדון שווים הם, וכשם שעבד כנעני נקנה בשטר, כך אמה עברייה נקנית בשטר.

68 לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים

כמאמר הסבא במשפטים . . . והיינו בתו דא נשמחא שיורדת בעולם הזה כדי לתקן צרכי הגוף בעולם הזה. כי הנשמה, היינו השכל והחכמה כמחייה את האדם, לא תצא כצאת העבדים וכו', היינו שלא יגור ויירא ביציאתו מן העולם משום דבר שבעולם כדרך העבדים היוצאים מן אדוניהם אשר מורך בלבבם מחמת האדנות התקועה בלבם רק יצא בבחי' חרות כמו אשריך ארץ שמלכך בן חורין וכו'.

(ר' משה חיים אפרים מסדילקוב, דגל מחנה אפרים, פרשת צו, ד)

רְזָא דְמִלְהָ (שמות כא ז) וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוּ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים, אֵלָּא תִפּוֹק בֵּת חוֹרִין: בְּגִין דְּבְגָלוּתָא קְדָמָא דְלֹא הָנֹת לָהּ בְּעֵלְהָ דְאִיְהִי אוֹרְיִיתָא חִירוֹ דִּילָהּ, לֹא נִפְקֵת לָהּ בֵּת חוֹרִין. וְנִפְקֵת בְּחַפְזוֹן כְּעֶבְדָּא דְכָרַח מְרַבּוּנְיָה וְלֹא אִית לָהּ שֵׁטֶר חִירוֹ. אֲבָל בְּפוּרְקָנָא בְּתִיבָא דְאִית לָהּ בְּעֵלְהּ דְאִיהוּ בֶן חוֹרִין, לֹא תֵצֵא בְּחַפְזוֹן וְלֹא תֵצֵא כְּעֶבְדִּין, דְּאִתְּמַר בְּהוֹן עֶבְדִּים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, אֵלָּא תִפּוֹק בֵּת חוֹרִין.

וּבְגִין דָּא כִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוּ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים.

(תיקוני זוהר, תיקון כח, קמח, א, ג)

דף טז

לימוד זה הוא לשיטת רב חסדא שאמר: כשם שהמוכר כותב את שטר מכירת העבד הכנעני, כך האב כותב את שטר מכירת האמה העבריייה.

שאלו: אולי נלמד, אבל נקנית היא כקניין עבדים, כלומר בחזקה?

ותירצו: ייתור המילה "אתם" בפסוק "וְהִתְנַחֲלֶתֶם אִתָּם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם" בא למעט, אותם בחזקה ולא עבד אחר בחזקה.

שאלו: אולי נאמר שזה בא למעט, אותם בשטר ולא אחר בשטר?

ותירצו: שמהכתוב "לא תצא כפצאת העבדים", לומדים שנקנית בשטר כנ"ל.

שאלו: אולי נלמד להיפך, מ"אתם" נמעט שלא נקנית בשטר, ומ"לא תצא" נלמד שנקנית בחזקה?

ותירצו: מסתבר לומר שמרבים את קניין שטר, שכן הוא יותר חזק מקניין חזקה, שהרי הוא מוציא בבת ישראל. ולמרות שגם חזקה יש בה יתרון שקונה בנכסי הגר, אבל לא מצאנו יתרון בחזקה על שטר לעניין אישות.

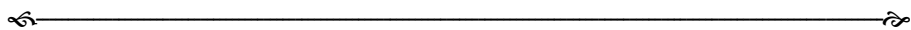
ועוד תירצו: מאחר שאנו מסופקים אם לרבות שטר או חזקה, לעניין זה מועיל "אם אחרת", לגלות לנו ש"לא תצא" מלמד שנקנית היא בשטר כעבדים.

המקור שאין אמה עבריייה יוצאת בראשי איברים

נחלקו חכמים מהיכן לומדים שאין אמה עבריייה יוצאת בראשי איברים⁶⁹:

לרב הונא - שנאמר באמה עבריייה "לא תצא כפצאת העבדים".

לרב חסדא - שנאמר "לא תצא כפצאת העבדים", ולא "לא תצא כעבדים".

⁶⁹ אין אמה עבריייה יוצאת בראשי איברים

. . ולפענ"ד י"ל דהא דראשי אברים אינם מוציאים בעברי ומוציאים בכנעני הטעם, משום דמהות של עבד כנעני הוא החומר, כמ"ש שבו לכם פה עם החומר עם הדומה לחומר, וע"כ כשפגמו בראשי אבריו הרי פגם כל מהותו.

אבל עברי שמהותו הוא הנפש והגוף הוא נחשב רק לנרתיק, והגוף נקרא רק בשר האדם, ע"כ כשפגם הגוף אינו נפגם מהותו, אלא הכלי ששורה בו הנפש.

ואף שבפנימית הכלי אינו שורה בו הנפש בשלימות, אבל מ"מ הנפש בעצמה לא שייך בה פגם, כי הנפש הוא רוחני, וידוע שהרוחני אינו מתחלק, וא"כ הרי אינו נפגם מהותו.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, יתרו ג, ה)

דרכים שעבד עברי הנמכר לישראל יוצא לחירות

- א. כשעבד שש שנים: שנאמר, "שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי".
- ב. כשהגיעה שנת היובל: שנאמר, "עד שנת היובל יעבד עמך".
- ג. גרעון כסף: למד חזקיה מהכתוב, "והפדה", משמע שהאדון עצמו מסייע בפדיון האמה. כיצד מסייע? מלמד גורע מפדיונה ויוצאת. ועבד עברי הוקש לאמה עברייה שנאמר, "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה".

הקניינים בהם עבד עברי קונה את עצמו

- א. בכסף: שנאמר, "מקסף מקנתו".
- ב. בשווה כסף: שנאמר, "ישיב גאלתו", לרבות שווה כסף ככסף.
- ג. בשטר: כאשר האדון כתב לעבדו בשטר "הרי אתה בן חורין" ומסרו לו. למדו זאת מקל וחומר, ומה עבד כנעני שקנוי לאדון קניין עולם, וקניינו חזק יותר מקניין עבד עברי משתחרר בשטר, כל שכן עבד עברי שישתחרר בשטר.

שאלו: באיזה שטר מדובר? אם שטר התחייבות - הרי זה קנין כסף. אם שטר שחרור - מדוע צריך שטר, יאמר בפני שניים או בפני בי"ד "לך"?

אמר רבא: מכאן לומדים שעבד עברי גופו קנוי⁷⁰, והרי הוא כממון האדון ואינו ברשות עצמו, ולכן אין האדון יכול "למחול" לו, אלא צריך לשחררו כדי להפקיע את הקניין שיש לו בו.

ומכאן למדנו: שאם האדון מוחל על כסף גרעונו, אין כסף גרעונו מחול, וביד האדון לחזור ולהשתעבד בו כל זמן שלא שחררו בשחרור האמור בתורה.
- ד. בהפקרת האדון - עבד עברי קונה את עצמו גם אם הפקיר אותו רבו.

⁷⁰ עבד עברי גופו קנוי

נאמרו על כך כמה פירושים בראשונים:

למאירי - גופו קנוי לעניין מעשה ידיו (כעין קניית דקל לפירותיו).

לתוס' ר"י הזקן - גופו של העבד הוא כמשכון ביד האדון עבור החוב, ומחילה אינה מועילה בחוב על המשכון.

לר"ן - יש לאדון קניין בגופו של העבד לעניין שבידו לתת לו שפחה כנענית. ולפיכך אף מחילה במעשה ידיו אינה מועילה.

דברים בהם אמה עברייה קונה את עצמה

א. כשהביאה סימני נערות

אומרת המשנה: בנוסף על הקניינים שעבד עברי קונה את עצמו, יתירה עליו אמה עברייה שקונה עצמה בסימנים⁷¹ - כאשר הביאה סימני נערות.

ב. במיתת האב

אמר ריש לקיש: אמה העברייה קונה את עצמה במיתת האב מרשות האדון. ולמד זאת בקל וחומר, ומה סימנים שאינם מוציאים מרשות האב מוציאים מרשות האדון, מיתה שמוציאה מרשות האב (שאינו מוריש את הזכויות שיש לו בבתו לבנו) אינו דין שמוציאה מרשות האדון?!

שאל רב הושעיא: אם כך, למה התנא לא ציין זאת במשנה?

ותירצו: התנא שייר זאת כמו ששייר את מיתת האדון.

שאלו: במשנה כתוב "יתירה עליו אמה העברייה", והיות שמיתת האדון קיימת גם באיש (בעבד נרצע) לכן התנא לא ציין זאת, אבל מאיזו סיבה לא ציין התנא את מיתת האב?

ותירצו: התנא ציין רק דבר שיש לו קצבה, כגון גרעון כסף או שש שנים. אבל מיתת האב ומיתת האדון שאין להם קצבה לא נכתבו.

שאלו: הרי סימנים אין להם קצבה, שיש שממהרת להביא סימנים ויש שמאחרת, ובכל זאת ציין אותם התנא?

ותירץ רב ספרא: אכן לסימנים אין קצבה למעלה - שמעל גיל יב' שנה ויום אחד מתי שתביא סימנים תיחשב גדולה. אבל יש להם קצבה למטה - שאם הביאה קודם גיל יב' שנה ויום אחד, לא תיחשב גדולה.

⁷¹ קונה עצמה בסימנים

ונוסף על זה יוצאה אמה העבריה בסימנים, להורות שעיקר מציאתה לקיום המין להוליד ממנה בנים. לפיכך, מיד כאשר תביא סימנים וראויה להוליד, חייב לשחררה כדי לזווגה לאיש כי לכך נוצרה.

(ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, שמות כא, ז)

תנן: "יתירה עליו אמה העבריה שקונה [את] עצמה בסימנים", ואם מכורה כבר יוצאה בסימנים, כ"ש שאם הביאה סימנים שלא תמכר.

(ר' דוד בן זמרה, יקר תפארת על משנה תורה, הלכות עבדים ד, א)

דף טז

שאל רב ששת: הרי ר' שמעון אומר, "ארבעה מעניקים להם, שלושה באיש (שנים, יובל, מיתת האדון בנרצע) ושלושה באשה (שנים, יובל, סימנים), ואם גם מיתת האב מוציאה אותה, למה הוא לא ציין זאת?

ואין לומר תנא ושייר, שהרי כתוב "ארבעה", משמע ארבעה ולא יותר.

ואין לומר שציין רק דברים שיש להם קצבה, שהרי ציין את מיתת האדון.

ותירצו: אכן ר' שמעון ציין רק דברים שיש להם קצבה, והארבעה דברים הם: שנים, יובל, יובל של רציעה, וסימנים.

והוכחה לכך: שאמר "אי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם, לפי שאין סימנים באיש ואין רציעה באשה", ואם אחד מהדברים הוא מיתת האדון, נמצא שבאשה יש ארבעה ולא שלושה.

שאל רב עמרם: הרי שנינו מפורש "ואלו מעניקים להם: היוצא בשנים, וביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבריייה בסימנים". ומדוע לא ציין התנא גם את מיתת האב?

ואין לומר תנא ושייר, שהרי אמר "אלו", משמע אלו ולא יציאות אחרות.

ואין לומר שציין רק דברים שיש להם קצבה, שהרי ציין את מיתת האדון.

מסקנת הגמרא בעניין מיתת האב: דברי ריש לקיש נדחו, ומיתת האב אינה מוציאה את האמה מרשות האדון.

ואת הקל וחומר ניתן לפרוך, סימנים מוציאים אותה לחירות, מפני שהשתנה גופה וזה לא אותו גוף שהאדון קנה.

משא"כ אצל האב, לא שייך לומר שהשתנות הגוף תוציא אותה מרשותו, שהרי אינו קונה את בתו על ידי קניין אלא זוכה בה ממילא, ואין שינוי גופה מוציא אותה מהזכות שהתורה זיכתה לו.

ג. במיתת האדון

שכן הוקשתה לנרצע היוצא במיתת האדון, שנאמר "ואף לאמתך תעשה כן".

סימנים ושומא

קטן שצמחו לו שתי שערות במקומות המבוארים במסכת נידה, סימני גדלות הן, ובלבד שצמחו מחמת גדלותו ולא מחמת שומא (יבלת) שעלתה בו. ניתן לקבוע אם השערות הן סימנים או מחמת שומא לפי הזמן שצמחו בו:

צמחו ונשרו קודם שהיה בן י"ב שנה

לדברי הכל: אינן סימני גדלות ובוודאי מחמת שומא צמחו.

צמחו אחרי שהיה בן ט' שנים, ולא נשרו עד אחר שהיה בן י"ב

להכמיה: אינן סימני גדלות ומחמת שומא צמחו.

לר' יוסי ברבי יהודה: סימני גדלות הן.

צמחו לאחר שהיה בן י"ג שנה

לדברי הכל: סימני גדלות הן אף על פי שנשרו לאחר מכן.

למי נותנים את המענק?

מענק אמה עברייה

ניתן לאביה.

מת אביה - ניתן לה עצמה ולא ליורשים. שנאמר, "וְהִתְנַחֲלְתֶם אִתְּם לְבָנֵיכֶם אֶתְרֵיכֶם", מכאן למדו 'אתם' לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו.

מענק עבד עברי

ניתן לעבד המשתחרר.

אמר רב יוסף: אנו רואים פה יו"ד קרת (תנא זה האריך בדברים שלא לצורך כעושה מיו"ד קטנה עיר גדולה - הריטב"א), כי ברור שזה מגיע לעבד.

אך אביי אמר: כך אמר רב ששת, תוטאי אומר, לו ולא לבעל חובו. שאין אומרים כאן שעבודא דר' נתן.

הזכאים ל'הענקה'

היוצאים בסיום שש שנות עבדות

ובכלל זה: עבד עברי הנמכר לישראל ואמה עברייה.

שנאמר, "ובשנה השביעית תשלקנו חפשי מעמך. וכי תשלקנו חפשי מעמך לא תשלקנו ריקם. העניק מעניק לו"⁷².

היוצאים ביובל מישראל

ובכלל זה: עבד עברי הנמכר לישראל, עבד נרצע ואמה עברייה.

לומדים זאת מהייתור "וכי תשלקנו", לרבות שאר צורות השילוח.

היוצאים במיתת האדון

ובכלל זה: עבד נרצע ואמה עברייה. לומדים זאת מהייתור "וכי תשלקנו".

היוצאת בהבאת סימני נערות

ובכלל זה: אמה עברייה. לומדים זאת מהייתור "וכי תשלקנו".

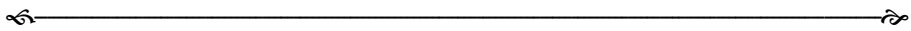
היוצא בגירעון כסף

לתנא קמא: לא מעניקים לו.

שנאמר, "וכי תשלקנו חפשי מעמך", מי ש'שילוחו מעמך' (מדעתך), וזה אין שילוחו מעמך.

לר' מאיר: מעניקים לו.

שזה נקרא 'שילוחו עמך' מפני שמצווה על האדון לקבל גרעון הכסף ולשלחו. ובכלל זה, הנמכר לישראל ואמה עברייה.

⁷² העניק תעניק לו

משרשי המצוה: למען נקנה בנפשנו מידות מעולות יקרות וחמודות, ועם הנפש היקרה והמעולה נזכה לטוב.

והאל הטוב חפץ להיטיב לעמו. והודנו והדרנו הוא שנרחם על מי שעבד אותנו וניתן לו משלנו בתורת חסד, מלבד מה שהתנינו עמו לתת לו בשכרו.

ודבר מושכל הוא, אין צורך להאריך בו.

. . . מכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה תפב)

עבד שברח

השלמת זמן הבריחה

עבד עברי שברח, חייב להשלים לרבו את הזמן שברח ממנו, באופן שיעבוד אותו בפועל שש שנים. שנאמר, "שש שָׁנִים יַעֲבֹד", וזה לא עבד שש. אולם אם פגע בו היובל - יצא לחירות אף על פי שלא הספיק להשלים⁷³.

הענקה

ברח ופגע בו יובל: לא מעניקים לו, מפני שאין זה נקרא 'שילוחו עמך'.
ברח וחזר והשלים שש שנות עבדותו: מעניקים לו מפני ש"שילוחו עמך".

⁷³ עבד שברח ופגע בו יובל

יש אומרים שעבד שברח ופגע בו יובל חייב להשלים (המאירי בשם גדולי הדורות, משנה למלך הל' עבדים ב ד בדעת הסמ"ג).
 ולפי זה דברי הגמרא צריכים ביאור: מדוע אין מעניקים לעבד שברח ומשלים לאחר היובל כדרך שמעניקים לעבד שברח בתוך שש ומשלים לאחר שש?
 הסביר המשנה למלך: עבד שברח בתוך שש לא נגמרו ימי עבדותו כל זמן שלא עבד שש שנים, שהרי נאמר "שש שנים יעבד", ופשיטא שמעניקים לו.
 אבל בורח שפגע בו יובל, הרי היובל משחררו כדרך שמשחרר את כל העבדים ואין חילוק כמה עבד. ומה שאמרנו שהעבד חייב להשלים, זהו מדין חיוב תשלומים כפורע חובו.

דף ק"ז

עבד עברי שחלה ★ שיעור ההענקה ★ צאן, גורן ויקב ★ הענקה לעבד שלא נתברך הבית בגללו ★ עבדים שיוצאים במיתת האדון ★ גוי יורש את אביו מהתורה ★ דין ירושה בגר ★ החזרת חוב לבניו של גר

עבד עברי שחלה

אם מחמת חוליו עבד רק עבודה מועטה (מעשה מחט)

שנינו בברייתא: יכול אפילו חלה? תלמוד לומר "ובשבעת יצא"⁷⁴.

שאלו: האם אפילו חלה כל שש שנות עבודתו אינו חייב להשלים, הרי למדנו "חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים, חלה כל שש חייב להשלים?"

תירץ רב ששת: מדובר כשהעבד לא בטל לגמרי אלא עושה עבודה מועטה כגון מעשה מחט, אז אינו צריך להשלים.

אם מחמת חוליו לא עבד כלל

שאלו: מרישא משמע שאם חלה יותר משלוש חייב להשלים, ומהסיפא משמע שאם חלה כל שש חייב להשלים, אבל פחות משש לא?

ותירצו: כוונת התנא לומר, כאשר העבד חלה עד שלוש שנים אינו משלים. אך כשחלה יותר משלוש שנים משלים את כל הזמן שלא עבד מחמת מחלתו.

טעם החילוק ביניהם

כתב המהרי"ט: עבודת שכיר היא שלוש שנים, כנאמר בישעיה, "בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשֵׁנֵי שְׂכִיר", ובעבד עברי נאמר, "כִּי מִשְׁנָה שְׂכִיר". היינו שלכתחילה העבד צריך לעבוד כפול 'משנה', אבל אם חלה ועבד רק שלוש שנים, דיו בכך, מפני שעבד עברי נקרא "שכיר", שנאמר, "כְּשִׂכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ".

⁷⁴ שש שנים יעבד ובשבעת יצא

"שש שנים" קאי בכלל על "שית אלפי שנין", ובפרטיות יותר - על ששת ימי החול, שבהם צריכה להיות העבודה בל"ט מלאכות, שאף שהן "עובדין דחול", מ"מ, ממשיכים בהם אלקות. וזהו כללות התיקון על הירידה שלאחרי מתן-תורה, שתכליתה היא בשביל עבודת הבריורים ועליית הדברים הגשמיים, שהיא הכוונה העליונה. . . וע"י התיקון - יהי' לאח"ז הגילוי ד"ובשביעית גו'", גילוי אלקות גם בדברים התחתונים ("וראו כל בשר").

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועודויות ה'תשכ"א, ש"פ משפטים)

שיעור ההענקה

לר' מאיר

נותן מצאנו, מגורנו ומיקבו, כאשר סך כל המענק יהיה חמישה עשר סלעים. ולמד זאת בגזירה שווה "ריקם, ריקם" מפדיון הבן, מה פדיון הבן בחמשה סלעים, אף הענקה חמישה סלעים נגד כל אחד משלושת המינים האמורים בה. ואין לומר, חמשה סלעים מכולם יחד, מפני שנאמר "ריקם" בתחילת הפרט. **שאלו:** אולי נלמד "ריקם, ריקם" מעולת ראה, ששוויה צריך להיות שווה שתי מעות כסף, כך ההענקה תהיה רק שתי מעות כסף? **ותירצו:** נאמר, "אֲשֶׁר בְּרַכָּהּ ה' אֱלֹקֶיהָ", ללמד שכשיש שתי אפשרויות אחת מרובה ואחת מועטה - בוחרים באפשרות המרובה.

לר' יהודה

צריך לתת מענק בשווי שלושים סלעים. ולמד זאת בגזירה שווה "נתינה, נתינה" מתשלום שלושים סלעים עבור עבד כנעני שמת מנגיחת שור מועד. **שאלו:** אולי נלמד "נתינה, נתינה" מערכין, ויצטרך לתת חמישים? **ותירצו:** "תפסת מרובה לא תפסת". ולכן לומדים את ההענקה משלושים של עבד ולא מחמישים של ערכין. **ועוד:** שראוי ללמוד משניים שנאמרו דיניהם באותו נושא, לכן למד מעבד.

לר' שמעון

צריך לתת מענק בשווי חמישים סלעים. **בתחילה אמרו:** למד זאת בגזירה שווה "נתינה, נתינה" מערכין. **שאלו:** אולי נאמר שלומדים "נתינה, נתינה" מעבד? **ולכן אמרו:** למד זאת בגזירה שווה "מיכה, מיכה", מדיני ערכין, שהערך הגבוה ביותר הוא חמישים סלעים, כך ההענקה צריכה להיות חמישים⁷⁵.

⁷⁵ כמה מעניקים לו?

ויש ג' דעות בשיעור הענקה: ר"מ ס"ל שנותן לו ה' סלעים (שהן ט"ו), ור' יהודה ס"ל ל', ור' שמעון ס"ל ב', כדאיתא בקדושין די"ז ע"ש.

צאן, גורן ויקב

הסיבה שכתבה תורה צאן, גורן ויקב⁷⁶

לר' מאיר: ללמד שכל אחד מהם שיעורו הוא חמשה סלעים.

לר' שמעון: לרבות כל דבר שיש בו ברכה, ולמעט כספים שאינם מתרבים. ולדעתו פרדות יש בהן ברכה וריבוי שמשמינות וגופן גדל.

לר' אליעזר בן יעקב: לרבות כל דבר שיש בו ברכה, ולמעט פרדות שאין בהן ברכה מפני שאינן יולדות. ולדעתו בכספים יש ברכה שכן הם מתרבים על ידי עסקים.

הסיבה לפירוט שלושת המינים הללו

נאמר צאן: לולי זאת היינו חושבים שניתן להעניק רק גידולי קרקע.

נאמר גורן: לולי זאת היינו חושבים שניתן להעניק רק בעלי חיים.

נאמר יקב: לר' שמעון - למעט כספים. לר' אליעזר בן יעקב - למעט פרדות.

הוא כי ההענקה דיוסף הוא מצד אות ה' שנתוסף לו, כנ"ל, לכן ס"ל ה' סלעים לנגד אות ה'. ולמד מבכור, כי בכורה ניתנה ליוסף, ומכרוהו לעבד בה' סלעים. . (והן ט"ו סלעים. . כי ה' מחובר ל'. . גם ה' הוא במלוי י' ה"י).

ור' יהודה ס"ל ל', כי הה' שנתוסף הוא בין י' לו' ביוסף, הנה ה' פעמים ו' הוא ל'.

ור"ש ס"ל נ', הוא ה' פעמים י' הקודם לו הוא נ'.

(ר' לוי יצחק שניאורסון, תורת לוי יצחק, עמ' קכא)

⁷⁶ מצאנך ומגרנך ומיקבך

מה שהוזכרו הג' דברים הללו צאן גרן ויקב בהענקה, הוא כי כתוב אח"כ וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה. הנה ביציאת מצרים הוא ג' דברים, פסח מצאן, ומצה מדגן שבגרן, וכוסות מדין שביקב.

שכל אלו הג' רומזים על יציאת מצרים, פסח על שום שפסח המקום כו', מצה ע"ש שלא הספיק בצקת כו' להחמיץ, כוסות ע"ש הד' לשונות של גאולה.

לכן כמו"כ צריך להעניק את העבד היוצא לחפשי, בג' אלו.

(ר' לוי יצחק שניאורסון, תורת לוי יצחק, עמ' קכ)

הענקה לעבד שלא נתברך הבית בגללו

דעת חכמים

מכפל הלשון "העניק תעניק"⁷⁷ למדו, שבכל אופן מעניקים לו כשיעור האמור לעיל גם אם לא התברך הבית בגללו.

ומ"אֲשֶׁר בְּרַכָּה" למדו, שאם התברך הבית בגללו, יש להוסיף לו יותר מהשיעור האמור לעיל.

דעת ר' אליעזר בן עזריה

דברים ככתבן, נאמר "אֲשֶׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ", ומזה לומדים, שאם התברך הבית בגללו - מעניקים לו. אם לא התברך - לא מעניקים לו.

ולדעתו, כפל הלשון "העניק תעניק" הוא מפני שדברה תורה בלשון בני אדם, ואין ללמוד מזה כלום.

⁷⁷ העניק תעניק

איתא במדרשים: ומה רשעים שנמכרו בגנבתם אמר הקב"ה העניק תעניק, צדיקים שעושים רצונו של מקום עאכו"כ שיפרע להם הקב"ה שחר טוב.

כי זאת משפט התורה, כאשר משלים עבודתו צריכין להעניקו ומכ"ש כשמשלים האדם שליחותו בעוה"ז יש לו הענקה.

ויש פלוגתא בגמ' חד אמר אם נתברך הבית בגללו מעניקין לו וח"א אפי' לא נתברך. ומסתמא הם ב' מיני הענקה למי שנתברך ולמי שלא נתברך, אעפ"כ כל אדם עושה שליחות הבורא ית' שמו בעולם.

והגם כי היגיעה בעוה"ז השפל בא ע"י חטא הראשון שמקום אדה"ר הי' בג"ע. ומ"מ הרי אפי' מי שנמכר בגניבתו יש לו הענקה.

והנה שבת הוא מעין עוה"ב ולכן יש בו בחי' הענקה לבנ"י והוא בחי' הנשמה יתירה לכל א' כפי עבודתו בימי המעשה.

וכמו שזכו בנ"י אחר העבודה במצרים לקבלת התורה שהיא ג"כ הענקה כמו כן בכל גלות הגם שבא ע"י החטאים מ"מ דין הענקה להם.

(ר' יהודה אריה ליב אלטר, שפת אמת, פרשת ראה, תרנ"ט)

העניק - מלא יו"ד, כי על ידי י' המכות הענקתיך ג' דברים, כלי כסף וכלי זהב ושמלות, לכן העניקוהו מג' דברים, מצאנך ומגרנך ומיקבך, והיינו דכתיב "וזכרת כי עבד היית".

(רבנו יעקב בן אשר, בעל הטורים, דברים טו, טז)

עבדים שיוצאים במיתת האדון

עבד עברי הנמכר לישראל ואין לרבו בנים

נאמרו בו שני פסוקים:

האחד "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד" - שיעבוד שש שנים בכל מקרה, אפילו מת האדון.

השני "וַיַּעֲבֹדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים" - שאינו עובד אלא את האדון ולא את יורשיו.

ויישוב שני הפסוקים הוא: שיש פעמים שהעבד עובד את היורשים, ויש פעמים שיוצא לחירות במיתת האדון⁷⁸, ומסתבר לומר שעובד את הבנים ואינו עובד את שאר היורשים.

והעדיפו לרבות את הבן ולהוציא את האח מפני שהוא עדיף עליו, שכן קם תחת אביו בשני דברים:

א. ליעד אמה עברייה.

ב. קם תחת אביו בשדה אחוזה, שאם בנו של המקדיש שדה אחוזה קנה את השדה מידי הגזבר, חוזרת ביובל לאביו.

שאלו: אדרבה, מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום?

ותירצו: כל עניין היבום מתקיים רק כשאין בן, מפני שהבן עומד תחת אביו ודוחה את הצורך ביבום, מכאן שהבן עדיף על האח.

שאלו: מדוע היינו צריכים לתירוץ הזה ולא לומר בפשטות, שהבן עדיף שכן קם תחת אביו בשני דברים, משא"כ האח קם תחת אחיו רק ביבום?

ותירצו: מפני שזה שהבן קם תחת אביו בשדה אחוזה לומדים מהפירכא הזו "כלום יש יבום אלא במקום שאין בן".

⁷⁸ קונה עצמו במיתת האדון

לפי זה יבואר מה שדרשו חז"ל מהפסוק "וירא ישראל את מצרים", שכל אחד היה רואה את אדונו מת, ולמדו זה ממה שנאמר "מת" בלשון יחיד.

וצריך להבין, מה תועלת היה לישראל כשיראה אדונו מת?

אלא, כיון שהם לא עשו דבר בעת השחרור, לא שטר ולא גרעון כסף, אמר הקב"ה, אם כן אני אשחררם במיתת האדון.

ועל כן נאמר "ויושע ה' ביום ההוא", כלומר, שלא היו נקראים משוחררים עד היום ההוא שכל אחד ראה אדונו מת.

(ר' אליעזר אשכנזי, בן ר' אליה הרופא, מעשה ה')

אמה עבריייה⁷⁹

אמר ר' פדא: נאמר בה, "וְאִם לְאִמָּתָהּ תַּעֲשֶׂה כֵּן", הקישה הכתוב לנרצע, והיות שהיא לא נרצעת שכן נאמר בנרצע "וְאִם אָמַר יֹאמֵר הֶעֱבַד" העבד ולא האמה, לכן מהיקש זה לומדים מה נרצע אינו עובד לא את הבן ולא את הבת, אף אמה העבריייה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת.

שאלו: הרי מ"ו וְאִם לְאִמָּתָהּ תַּעֲשֶׂה כֵּן" לומדים שמעניקים לה?

ותירצו: יש כאן שני ייתורים ולומדים מהם שני דברים.

א. מ"ו וְאִם לְאִמָּתָהּ כֵּן" - לומדים שיוצאת במיתת האדון כמו הנרצע.

ב. מ"ו תַּעֲשֶׂה" - לומדים שמעניקים לה כמו לנרצע.

עבד נרצע

נאמר בו "וְרָצַע אֶלְנֵי אֶת אֲזָנָיו בְּמַרְצָע וַעֲבָדוּ לְעֵלָם", ללמד שרק את האדון הוא עובד, ואם מת האדון - יוצא לחירות.

עבד עברי מוכר עצמו לגוי

אמר חזקיה: נאמר בו "וַחֲשַׁב עִם קְנָהוּ" (ולא 'עם הקונה') ללמד, שדווקא עם קונהו הוא מחשב ואם מת האדון שקנהו - יוצא מיד לחירות.

⁷⁹ אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת

וצריכין אנו להקדים הקדמה אחת מספר יונת אלם, שהוא סוד רזא דברייתא (קידושין י"ז ע"ב) אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, עבד כנעני עובד את הבן והבת.

והנה ג' דרגין אלין הם סוד ג' עולמות בריאה יצירה עשייה:

אמה עבריה היא בסוד נשמה, שהיא באה מסטרא דבינה ה' ראשונה של השם אימא עילאה מקננא בכורסייהו, לכן אינה עובדת את שניהם, לא את הבן שהוא סוד עולם היצירה דתמן מקנן זעיר, ולא את הבת שהוא עולם העשייה דתמן מקנן השכינה.

אבל עבד עברי שהוא מסוד מטטרון עולם המלאכים, דתמן רוח עושה מלאכיו רוחות, עובד את הבן שהוא סוד זעיר, אבל אינו עובד את הבת שהיא למטה בעשייה.

עבד כנעני שהוא בסוד סנדלפון אופן אחד בארץ בסוד אליהו בארבע, ר"ל אליהו הוא בעולם הרביעי (ברכות ד' ע"ב) עולם העשייה. . לכן עובד את הבן ואת הבת.

(ר' נתן נטע שפירא, מגלה עמוקות אופן רן)

גוי יורש את אביו מהתורה

לרבא: מתוך שהוצרכה התורה לכתוב במוכר עצמו לגוי, "וְחָשַׁב עִם קְנֵהוּ", ללמד שאין העבד עובד את יורשי קונהו, משמע שיש לגוי יורשים מהתורה⁸⁰.

לרב חייא בר אבין אמר ר' יוחנן: לומדים זאת מהכתוב "כִּי לְבָנֵי לוֹט נִתְּמִי אֶת עַר יְרֻשָּׁה". אבל מהכתוב "כִּי יְרֻשָּׁה לְעֶשְׂו נִתְּמִי אֶת הַר שְׁעִיר"⁸¹, אין ראייה שגוי יורש את אביו, כי עשו היה ישראל מומר⁸².

סיבת מחלוקתם

רבא לא למד מ"כִּי לְבָנֵי לוֹט נִתְּמִי אֶת עַר יְרֻשָּׁה": מפני שאפשר לומר שרק בגלל כבודו של אברהם בני לוט ירשו את אביהם.

רב חייא בר אבין לא למד מ"וְחָשַׁב עִם קְנֵהוּ": היות ולא כתוב מפורש "ולא עם יורשי קונהו", יתכן שהפסוק כלל לא בא למעט את היורשים.

⁸⁰ גוי יורש את אביו

והנה כמו שבקדושה יש השתלשלות הפרצופים והתלבשותן זה בזה, ועליית פרצוף במקום חבירו, כך ג"כ לעומת זה ע"כ שייך בהו ירושה.

משא"כ הגר אינו יורש אביו כו' כי לא שייך עליית פרצוף דאדם דקדושה בפרצוף דעוכומ"ז.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, אור התורה, פרשת דברים, ד"ה אל תתגרו, כג)

⁸¹ "כִּי יְרֻשָּׁה לְעֶשְׂו נִתְּמִי אֶת הַר שְׁעִיר"

בשו"ת הרשב"א (ח"ז רצב) מובא: שהמומר אינו יורש את אביו. והכוונה כאן בגמרא, שעשו הוריש לבניו את הר שעיר, ולא שהוא עצמו קיבל בירושה.

וכתב רב האי: כך הראונו מן השמים, דמשומד אינו יורש אביו ישראל, דכיון דמשומד הוא נפק ליה מקדושת ישראל ומקדושה דאבוה. וכן הוא לשיטת כמה מהראשונים.

והראב"ה חולק: לפי שישראל אע"פ שחטא - ישראל הוא. אלא שיש כח ביד חכמים להפקיע ממונו מדין "הפקר בית דין".

⁸² הסיבה שעשו נחשב לישראל מומר

כתב רבנו בחיי (בראשית מו, ח): "לפי שהיה מזרע האבות ולא הלך בדרכיהם". ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין בדברי סופרים (לח) כתב: לפי שבא מיצחק ורבקה, וגם משום שנימול לשמונה.

דין ירושה בגר

גר את אביו הגוי

מהתורה גר שהתגייר נחשב לקטן שנולד כעת⁸³ ואין לו שום ייחוס. לכן אינו יורש את נכסי אביו, ולא מוריש נכסיו לבניו אפילו כולם התגירו. אולם חכמים תיקנו שגר יירש את אביו הגוי, שמא יחזור לסורו כדי שיזכה בירושת אביו.

כתבו תוס': למרות שאם יחזור לסורו יהיה ישראל מומר ואינו יורש את אביו הגוי, יש חשש שמא יטעה ויחשוב שאם יחזור לסורו יוכל לרשת את אביו. **הוכיח רבא דין זה:** ששנינו, גר וגוי שירשו את אביהם הגוי, גר יכול לומר לגוי, "טול אתה עבודה זרה ואני מעות", "טול אתה יין נסך ואני פירות". אבל אם באו לרשות גר (שכבר חילקו ביניהם הירושה) אסור, מפני שאז נחשבים לחליפי עבודה זרה האסורים בהנאה.

ואם ירושת הגר הייתה מהתורה, היה זוכה בה גם אם לא באה לרשותו, והיה אסור לו לחלוק עם אחיו משום חילופי עבודה זרה.

גוי את אביו הגר / גר את אביו הגר

אינם יורשים אפילו מדרבנן. מפני שאין חשש שיחזור לסורו, שהרי אפילו היה נשאר נוכרי לא היה יורש את אביו הגר.

⋈

⁸³ גר שנתגייר כקטן שנולד דמי

וכידוע מ"ש בחיד"א במדבר קדמות בפירוש הלשון "גר שנתגייר", ולא "גוי שנתגייר", כי, גוי לא יתגייר לעולם (ועד"ז להיפך), ומי שמתגייר, הרי זה לפי שיש בו ניצוץ קדושה, אלא שמאיזו סיבה נפל שלא במקומו, וכאשר מתגייר - לאחרי כמה סיבות והשתדלויות אזי הניצוץ קדושה יוצא לחירות, ומתחבר עם ה"אבוקה" וה"מאור", דהיינו, עם התורה ומצוות ועם הקב"ה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"י, שיחת מוצש"ק פ' בשלח)

שהחידוש בענין הגירות גדול יותר מהחידוש ד"קטן שנולד" (כמארז"ל "גר שנתגייר כקטן שנולד", בכ"ף הדמיון, כי לאמיתו של דבר גר שנתגייר הוא למעלה מקטן שנולד), כי "קטן שנולד" ענינו התחדשות יש מאין, ואילו "גר שנתגייר" אינו התחדשות מאין ליש, אלא אתהפכא מיש ליש, מן הקצה אל הקצה - מגוף של קליפה לגוף של קדושה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"א, שיחת אחרון של פסח)

החזרת חוב לבניו של גר

שנינו: לזה מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו (ומת הגר) - לא יחזיר לבניו. ואם החזיר - אין רוח חכמים נוחה הימנו.

לעומת זאת, במסכת שבועות שנינו: "רוח חכמים נוחה הימנו".

ותירצו: כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה, וכאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה.

רש"י פירש: כשלידתו לא בקדושה - הוא נולד גוי ולכן אין רוח חכמים נוחה הימנו. וכשהורתו לא בקדושה ולידתו בקדושה - רוח חכמים נוחה הימנו, היות והוא דומה לישראל גמור ויטעו הרואים ויאמרו ישראל גמור אינו יורש את אביו הגר.

ר"י פירש: כשלידתו לא בקדושה - דעת חכמים נוחה הימנו. אבל כשהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה - אין דעת חכמים נוחה הימנו, מפני שיש לעשות היכר שלא יחשבו שהתעבר בקדושה ויבוא לייבם את אשת אחיו שלא כדין.

וכתב ר"ת: כל זה רק כשמחזיר ממון שחייב לאב הגוי מחמת שהלווה לו ועשה לו בכך טובה, שאין לו להיות כפוי טובה. אבל כשהיה חייב לאב הגוי מחמת שהיה פיקדונו אצלו, שהוא זה שעשה טובה ששמו לו על פיקדונו, אין דעת חכמים נוחה ממי שיחזיר את הפיקדון לבן.

דף יח

חילוקי דינים בין עבד עברי לאמה עברייה ★ כשדמי מכירת הגנב והגניבה לא שווים בערכם ★ "לא ימשל למכרה בַּבְּגָדוֹ בָּהּ" ★ האם יעוד נחשב למעשה אירוסין או נישואין?

חילוקי דינים בין עבד עברי לאמה עברייה

יציאה עבד עברי לחירות

יוצא בשנים, ביובל ובמיתת האדון (בעבד נרצע או כשאינן לאדון בן).

יציאת אמה עברייה לחירות

מהלשון "משא"כ בעברייה", משמע לכאורה שיוצאת רק בסימנים. **לכן שאלו:** מהלשון 'יתירה עליו', משמע שיוצאת גם בכל מה שהעבד יוצא? **תירץ רב ששת:** כאן מדובר כשיעדה, שאז יוצאת רק בגט (ולולי ציינו דין זה היינו חושבים שלא יתבטל ממנה דיניה ותוכל לצאת אמה רגילה). ואמה עברייה שלא ייעדה - יוצאת בשנים, ביובל, במיתת האדון ובסימנים.

עבד עברי נמכר ונשנה

שאלו: הרי שנינו "וְנִמְכַר בְּגִנְיָתוֹ", **בגניבתו ולא בכפילו** - כלומר, אם יש לו לשלם רק את הגניבה אבל לא את הכפל, אינו נמכר עבור תשלום הכפל. **בגניבתו ולא בזממו** - עד זומם שהעיד על חברו שגנב אם אין לו מה לשלם אינו נמכר. **בגניבתו** - כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למכרו? **תירץ רבא:** כשמדובר בגניבה אחת - אם לא הספיקה מכירתו לכסות את הגניבה, לא נמכר שנית.

אולם כשמדובר בשתי גניבות - נמכר עבור כל גניבה וגניבה.

אמר אביי: הרי כתוב "בְּגִנְיָתוֹ" - ללמד שאם עמד הגנב בדין אחד עבור כמה גניבות מאדם אחד, כולן נקראות "בְּגִנְיָתוֹ". לכן אין לחלק בין גניבה אחת לשתי גניבות.

אלא אמר אביי: לא קשיא, כאן באדם אחד כאן בשני בני אדם.

הסבר דעות אביי ורבא ע"פ רש"י

רבא סובר: אינו נמכר ונשנה כדי לשלם גניבה אחת, אבל נמכר ונשנה כדי לשלם שתי גניבות שונות (אפילו עמד בדין כל הגניבות בבת אחת).

אביי סובר: שאינו נמכר ונשנה על מה שעומד בדין פעם אחת (אפילו היה זה על כמה גניבות), אבל נמכר ונשנה על שתי העמדות בדין.

הסבר דעות אביי ורבא ע"פ ר"י

רבא סובר: נמכר ונשנה על גניבתו הראשונה עד שישלם את כולה, אבל על גניבתו השנייה אינו נמכר כלל.

אביי סובר: נמכר ונשנה על כל גניבות שגונב מהאדם הראשון עד שישלם את כל הגניבות, אבל כשיגנוב מאדם שני, אינו נמכר כלל.

אמה עברייא אינה נמכרת ונשנית⁸⁴

לר' עקיבא וחכמים: אינה נמכרת ונשנית לשפחות אחר אישות, אבל נמכרת ונשנית לשפחות אחר שפחות.

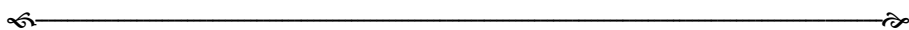
לר' אליעזר: אינה נמכרת ונשנית לשפחות אחר שפחות, אבל נמכרת ונשנית לשפחות אחר אישות.

לר' שמעון: אינה נמכרת ונשנית כלל.

יבואר בהמשך מהיכן למדו זאת.

עבד עברי אינו נפדה בעל כורחו

אין כופים את בני המשפחה לפדות אותו משום פגם משפחה, היות והוא ישוב וימכור את עצמו.

⁸⁴ מוכר אדם את בתו לאישות

נראה בזה נקודת עניין הפלוגתא:

דת"ק - רק אינו רשאי להורידה, דשפחות הוא פחות מאישות. ולכן, לא נתנה לו תורה כח למוכרה לשפחות אחר אישות.

ולר"ש - צריך לעלויה לא לבד שלא להורידה. ולכן, גם לשפחות אחר שפחות אין רשאי, כיון דאפשר לו לעלויה למוכרה לאישות אחר השפחות.

ורק לאישות אחר אישות לכ"ע רשאי, כיון דליכא לעלויה עילויה אחריןא.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

אמה עבריה נפדית בעל כורחו

בתחילה חשב רבא שמדובר בעל כורחו של האדון.
אמר לו אביי: בעל כורחו פירושו, שנותנים לו שטר התחייבות לשלם לו דמיה והאדון חייב לקבל את השטר בעל כורחו.
 אבל בעבד מחייבים אותו רק בקבלת הדמים ממש, שאם לא כן מדוע שישחרר? האם לאדם האוחז מרגלית בידו נותנים חרס תמורתה?
אלא אמר אביי: בעל כורחו של האב וזאת משום פגם משפחה.
 ואין לומר שמא יחזור וימכרנה, שהרי שנינו "אינה נמכרת ונשנית".

כשדמי מכירת הגנב והגניבה לא שווים בערכם

לחכמים: אם הגנב שווה יותר משווי הגניבה - אינו נמכר כלל. ואם שווה פחות מהגניבה - נמכר וחוזר ונמכר עד שישלם את כל הגניבה.
לר' אליעזר: כל עוד ואינו שווה בדיוק כשווי הגניבה - אינו נמכר כלל.
אמר על כך רבא: במחלוקת זו יש לר' אליעזר פתחון פה וטענה ניצחת כנגד חכמים, שהרי מדוע לחכמים אם הוא שווה יותר מהגניבה אינו נמכר כלל, מפני שהתורה אמרה "וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ" - ונמכר כולו ולא חציו.
 אותו דבר יש לומר במקרה שמכירת הגנב שווה פחות מהגניבה לא ימכר כלל, שהרי נאמר "וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ" - בגניבתו ולא בחצי גניבתו.

"לא ימשל למכרה בבגדו בה"

על אמה עבריייה נאמר, "לא ימשל למכרה בבגדו בה", ונחלקו התנאים מה לומדים מפסוק זה:

דעת אליעזר

יש אם למסורת - כלומר, עיקר חשיבות המילה הוא כפי המסורת שנמסרה איך לכותבה, ומאחר שנכתב "בבגדו" ולא "בביגדו", יש לדרוש זאת מלשון בגידה.

לכן, כיון שבגד בה (שמכרה לשפחה) שוב אינו רשאי למוכרה.

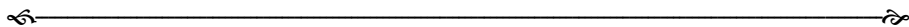
דף יח

דעת ר' עקיבא

יש אם למקרא - כלומר, עיקר חשיבות המילה הוא כפי שאנו קוראים אותה, ומאחר שאנו קוראים "בביגדו", יש לדרוש זאת מלשון פריסת בגד (חופה).
לכן, כיון שפירש טליתו עליה⁸⁵, שוב אין רשאי למוכרה.

דעת ר' שמעון

יש אם למקרא ולמסורת⁸⁶ - לפיכך יש לדרוש את המילה "בבגדו" בין מלשון בגידה ככתיבתה, ובין מלשון פריסת בגד כקריאתה.
לכן, כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות.

⁸⁵ כיון שפירש טליתו עליה

ונ"ל דמזה יצא המנהג לכסות את הכלה בהינומא, וישר המנהג בקצת מקומות שגם החתן הולך עם הקרואים לכסותה, וטוב היה שהוא בעצמו יכסנה.
ונראה דזהו שאמרה רות "ופרשת כנפך על אמתך", ר"ל כנפי כסותך.
אבל נ"ל דפריסת בגד לא היה נוהג רק ביעוד, הואיל דעת עתה היתה לו לאמה, לכן נצרך להראות להראות שמעתה היא לו לאשה, ומכסה אותה בבגדו להורות ששניהן שוין מתכסין בכסות אחד כמנהג איש ואשתו.
וכן רות שקראה את עצמה אמה, לכן אמרה "ופרשת כנפך על אמתך".
(הרב שמואל שטרשון מווילנא, הרש"ש)

⁸⁶ 'אם' למסורת ולמקרא - לעומת בנין 'אב'

ובזה יש ליישב קושית תשובת הרי"ף סי' א' מה שכתוב אם למקרא ולמסורת ולא אב כמו בנין אב.
כי איתא במגילה י"ג א' וסנהדרין ס"ט א' דמיד שנתעברה קרוי אב (שם אב ניתן על דבר שהוא בכח). ואם, עד שתלד (שם אם ניתן כשבא אל הפועל).
. . ולפיכך בנין אב שהלמוד למקומות אחרים שאין מפורשים כאן, זה הלימוד קרוי 'אב' שמוליד כמותם בהעלם. אבל 'אם' למקרא ולמסורת שהלמוד למקומו שניכר ונגלה בפועל.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, דובר צדק, נר מצוה א, ו)

האם יעוד נחשב למעשה אירוסין או נישואין?

שאל רבה בר אבונה: יעוד, נישואין עושה או רק אירוסין עושה?

הנפקא מינה

אם נישואין עושה: הרי הוא יורשה, ואם היה כהן מיטמא לה, ומפר נדריה.

אם רק אירוסין עושה: הרי הוא אינו יורשה, ואם היה כהן אינו מיטמא לה,

ומפר נדריה רק יחד עם אביה.

ניסיון הוכחה ראשון

למדנו, שר' עקיבא לומד מהפסוק "בְּבִגְדוֹ בָּהּ" - כיון שפירש טליתו עליה, שוב אינו רשאי למוכרה. ומדייקים, למכור אינו רשאי, אבל לקדשה לאדם אחר - רשאי.

ואם יעוד נישואין עושה, כיון שנישאת שוב אין לאביה רשות בה?

דחה זאת רב נחמן בר יצחק: יתכן לומר שיעוד נישואין עושה, ומה שר'

עקיבא אמר "כיון שפירש טליתו עליה", כוונתו לקידושין רגילים ולא ליעוד.

ניסיון הוכחה שני

למדנו: "אין מוכרה לקרובים (שאינן קידושיהם תופסים בה ואינם יכולים ליעדה), משום ר' אליעזר אמרו מוכרה לקרובים. ושווין שמוכרה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט".

ומוכרחים לומר ש"אלמנה" שכתובה כאן מדובר שקידשה אביה (שאם מדובר בקטנה שקידשה עצמה, הרי אין מעשה קטנה כלום). והרי למדנו ש"אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות".

ואמר רב עמרם אמר ר' יצחק: כאן מדובר בקידושי יעוד, וכדעת ר' יוסי ברבי יהודה שאמר "מעוה הראשונות לאו לקידושין ניתנו", נמצא שהאב לא מכרה לאישות, ולפיכך האב רשאי למוכרה לשפחות כשהתאלמנה מהאדון.

מכאן הוכיחו לשיטת רב עמרם: שיעוד אירוסין עושה, שאם נאמר שנישואין עושה, הרי כיון שנישאת שוב אין לאביה רשות בה ואינו יכול למוכרה.

דף יח

שאלו על כך: אם כן, איך נסביר את מה שכתוב בברייתא "ושווין שמוכרה", הרי "אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות", הרי התארסה ע"י היעוד?

ותירצו: שרק כשהאב אירסה אז חידשה התורה "אינו מוכרה לשפחות אחר אישות", אבל כאשר אירסה את עצמה, יכול אביה למוכרה.

[אבל בנישואין אין לחלק: **לרש"י** - כיון שנישואין דאורייתא לכן יוצאת מרשותו. **לתוס'** - כי אין לך בו אלא חידושן]

והיות שמעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו והיעוד רק אירוסין עושה, לכן יכול למוכרה שוב לשפחות.

שאלו: לדברי רב נחמן בר יצחק שאמר, "אפילו לר' יוסי ברבי יהודה מעות הראשונות לקידושין ניתנו", באיזה אופן יעמיד את דברי הברייתא שהאב יכול למכור את בתו כשהיא אלמנה, והרי אין אדם מוכר בתו לשפחות אחר אישות?

ותירצו: לדבריו הוא יעמיד את הברייתא כר' אליעזר, שאמר שאין אדם מוכר בתו לשפחות אחר שפחות, אבל לשפחות אחר אישות יכול למוכרה.

אך הגמ' העדיפה לא להעמיד את הברייתא כר' אליעזר מפני שהוא שמותי [יש מפרשים: מבית שמאי ואין הלכה כמותו. ויש מפרשים: מלשון שמתא ונידוי שנידוהו חכמים].

דף יט

האם יכול אדם לייעד לבנו הקטן? ★ בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו ★ "אֲשֶׁר לֹא [לו] יְעָדָה" ★ מעות ראשונות – לאו לקידושין ניתנו ★ מצוות יעוד כיצד? ★ המוכר את בתו והלך וקידשה לאחר ★ המוכר את בתו על מנת שלא לייעד ★ המקדש אשה ומתנה על מה שכתוב בתורה ★ המוכר את בתו לפסולים האסורים בלאו ★ המוכר את בתו לקרובים האסורים בכרת

האם יכול אדם לייעד לבנו הקטן?

שאל ריש לקיש: מהו שמייעד אדם לבנו קטן? האם הכתוב "בנו" כוונתו בן בכל גיל, או שמא בנו הדומה לו, מה הוא גדול אף בנו גדול?⁸⁷

ניסיון הוכחה ראשון

אמר רב זירא: נאמר באיסור אשת איש, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ רְעֵהוּ", ולמדו בברייתא, "איש" - פרט לקטן, "אשר ינאף את אשת איש" - פרט לאשת קטן, מפני שאין אישות לקטן.

מכאן יש להוכיח שאינו מייעד לבנו הקטן. שאם היה יכול לייעד, הרי מצינו אישות לקטן, ומדוע פטר הכתוב הבא על אשת קטן?!

אך דחו זאת: אם כן, מדוע הוצרך הכתוב למעט הבא על אשת קטן, הרי אין מציאות של אשת קטן כלל?

ניסיון הוכחה שני

מכח הקושיה הנ"ל הוכיחו שמייעד אדם לבנו הקטן.

דחה זאת רב אשי: כאן מדובר ביבם בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו, והתורה באה וחדשה שלמרות שמדאורייתא היא ראויה לו ליבום וביאתו ביאה, הבא עליה לא יתחייב משום אשת איש.

⁸⁷ מצוות יעוד

משורשי מצוה זו: שריחם האל על העניה הנמכרת ועל אביה שנצטרך למכרה, וציווה הקונה אותה לישא אותה לאישה ולעשותה גברת, כי אל חנון ורחום הוא.

ואם אין הקונה חפץ בה לעצמו - שיישאנה לבנו, כי גם עם בן אדוניה תשמח ותגל, או שייגרע מפדיונה מכל מקום ויסייענה שתצא מעבדות, ולא שיגרום על כל פנים שתעמוד תחת ידו עד זמן המכר, גם אם ישרה בעיניו עבודתה הרבה.

וכל זה מחסדי האל על ברואיו וממדותיו המעולות.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה מג)

דף י"ט

ניסיון הוכחה שלישי

שנינו: "אמר ר' אייבו אמר ר' ינאי אין יעוד אלא בגדול (לבנו הגדול), אין יעוד אלא מדעת".

והסבירו את דבריו: שכך אמר, מה טעם אין יעוד אלא בגדול? לפי שאין יעוד אלא מדעת, ולקטן אין דעת.

הסבר נוסף: כוונת רבי ינאי ב"דעת", דעת האמה (לרש"י - צריך את אישור האמה לקידושין. לר"ת - צריך רק שתדע שעומד לקדשה).

בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו

רש"י מפרש: בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו, קנאה מהתורה לירושה ולהיטמא לה, ככל יבם הבא על יבמתו. אלא שלעניין אחד חידשה התורה, שאין דינה כאשת איש, והבא עליה אינו נהרג.

תוס' פירשו: מהתורה לא קנאה כלל ולכן הבא עליה אינו נהרג. אלא שחכמים תקנו, שתועיל ביאה זו כמאמר של יבם גדול, שעל ידה נפסלת היבמה לשאר האחים ואינה ראויה ליבום אלא לזה כשיגדל.

"אֲשֶׁר לֹא [לוֹ] יְעֻדָּה"

אביי בריה דרבי אבהו למד: מדוע השתמש הכתוב בלשון 'יעוד'⁸⁸? לומר לך, שצריך להודיעה שמקדש לו לאשה.

דברים אלה הם לשיטת ר' יוסי ברבי יהודה שאמר, מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו. והיות כשהאב קיבל את המעות לא היתה דעתו לקדשה בהן, אם לא יודיעה אין כאן קידושין.

ורב נחמן בר יצחק אמר: אפילו אם תאמר שלקידושין ניתנו, שינה הכתוב לשונו והשתמש בלשון 'יעוד' לומר לך, ששונה דין יעוד משאר הקידושין שצריך שיהיה על דעת האמה.

⁸⁸ אֲשֶׁר לֹא [לוֹ] יְעֻדָּה

כתיב בה אשר לא יעדה, ויש קרי וכתוב, והקרי הוא בוי"ו היינו כי באמת הוא שייך הכל להאדון וקנוייה לו לגמרי ובטילה אליו, ואעפ"כ הכתיב לא באלף מחמת שלא קיבלה ההשפעה מאת האדון להיות כמו אשתו ממש.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, אור התורה, במדבר, דרושים לשבועות, ענין מקרא ומשנה)

מעות ראשונות - לאו לקידושין ניתנו

נאמר בכתוב "יַעֲדָה וְהִפְדָּה", ללמד: שאם בא האדון לידע את האמה ביום האחרון לעבודתה, צריך שיהיה שהות ביום לעשיית עבודה בשווי של שווה פרוטה, כדי שיוכל לקיים בה דין פדייה בפרוטה ולקדשה בזה.

מכאן אמר ר' יוסי ברבי יהודה: אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שווה פרוטה - מקודשת, ואם לאו - אינה מקודשת.

מכאן למד אביי: שלדעת ר' יוסי ברבי יהודה, מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, ולכן צריך את השהות ביום האחרון כדי לעשות עמו שווה פרוטה.

אך רב נחמן בר יצחק אמר: אין להוכיח מכאן שר' יוסי ברבי יהודה סובר שמעות ראשונות לאו לקידושין ניתנו. כי גם אם תאמר שלקידושין ניתנו, כאן אמרה תורה דין מיוחד שצריך שיהיה "וְהִפְדָּה", שכשם שהאדון אינו יכול לייעד את האמה לאחר שכלו שש שנים, כך אינו יכול ליעדה בזמן שלא נשאר לו בה חיוב עבודה בשווה פרוטה, והרי זה כאילו כבר כלו שש ויצאה מרשותו.

על פי שיטת אביי בר' יוסי ברבי יהודה אמר רבא אמר רב נחמן:

א. אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושייך ממי שתחפצי.

היות ש"מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו", נמצא, שהאב עצמו לא קידש את בתו לאדון. ואם האדון משייר בה שווה פרוטה - מקודשת, מפני שהאב יודע בשעת מכירתה שהאדון יכול ליעדה לאחר זמן, לפיכך הרי זה כאילו הוא הסכים לכך שהבת תקבל את קידושיה בעצמה.

הוא הדין, לאומר לבתו הקטנה צאי וקבלי קידושייך, שזה בהסכמתו ולכן תהיה מקודשת.

ב. המקדש במלוה שיש עליה משכון - מקודשת.

היות ש"מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו", נמצא, שהאדון לא קידשה במעות שנתן לאב, אלא בכך שמוחל לה על העבודה שהיא חייבת לו. ועבודה זו הרי היא הלואה, והאמה עצמה היא המשכון לפירעון החוב, שהרי רשאי הוא לכופה לעובדו. ואם שייר בה שווה פרוטה - מקודשת.

הוא הדין למקדש אשה במלוה שהיא חייבת לו ויש בידו משכון - שתהא מקודשת.

מצוות יעוד כיצד?

כיצד מקיימים מצוות יעוד⁸⁹?

אומר לאמתו בפני שנים "הרי את מיועדת לי" או "הרי את מקודשת לי" או "הרי את מאורסת לי", ובכך נעשית אשתו ופוסק מלנהוג עמה כשפחה. **כתבו האחרונים:** צריך שני עדים לקיום הדבר, כי "אין דבר שבערווה פחות משניים". ואם אמר רק בינו לכינה, אפילו שניהם מודים בזה - אינה מקודשת.

במה נקנית המיועדת להיות אשת האדון?

לחכמים: במעות הראשונות שנתן האדון לאביה כשקנאה, וכאילו אמר לו אז, אם ארצה לייעד יהיה היעוד מעכשיו. **לר' יוסי ברבי יהודה:** בהנאה שהאדון מוחל לה על שעבוד עבדותה, שלא תצטרך לעבוד אותו עוד כאמה כפי שהייתה מחויבת משעת המכירה.

עד מתי יכול האדון ליעד?

לחכמים: עד הרגע האחרון שהיא ברשותו. כי מעות ראשונות לקידושין ניתנו ואין צורך בעוד פרוטה. **לר' יוסי ברבי יהודה:** היות שלשיטתו מעות ראשונות לאו לקידושין ניתנו, לכן, רק אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שווה פרוטה - מקודשת.

⁸⁹ מצוות יעוד בפנימיות העניינים

אמה העבריייה רומזת ליהודי שעבודתו אינה רק ברתימת המידות של הנפש הבהמית לקדושה, אלא הוא עובד את ה' עם "מוחין דגדלות", מתוך העמקת הדעת בגדולת הבורא, עד שהוא יוצא לגמרי מגדרי מציאותו, ומעורר בליבו את מידות האהבה והיראה לה' מבלי להתחשב בטבעיות שלו.

בדרגה זו נעשית "התהפכות המידות", ונפשו הבהמית מתנתקת לגמרי מרצונותיה ותכונותיה הטבעיים. בדוגמת האמה המבשלת את המאכלים ומשנה את עצם מהותם. אולם גם עבודה זו מותירה באדם "ישות" והרגשת המציאות, "גסות דקה", הכרוכה עם עצם גדרי המציאות של היש הנברא.

וכאן מגיע עניין היעוד: ביטול הישות ה"דקה" נעשה על ידי עניין ה"יעוד" הוא קידושין. משמעות העניין ברוחניות היא, שמתגלה באדם גילוי אלוקי המעורר בו תענוג ורצון לאלוקות באופן של כלות הנפש, "כלה".

(כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, ע"פ דרך מצוותיך, מצוות יעוד ופדיון אמה העבריה)

משל לאומר לאשה התקדשי לי מעכשיו לאחר ל' יום

אמר רב אחא בריה דרבא: מכאן אתה למד לשיטת חכמים, שהאומר לאשה "התקדשי לי מעכשיו לאחר שלושים יום" ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום - מקודשת לראשון. כי מתברר למפרע שהייתה מקודשת מעכשיו לראשון.

כמו שכאן, היות שמעות ראשונות לקידושין ניתנו שאם ירצה יוכל ליעד אותה מעכשיו, לכן כשבא ומייעדה מקודשת למפרע משעת מכירתה.

והתנא בא לחדש לנו: שרק אם אמר "מעכשיו לאחר שלושים יום" מקודשת למפרע, למרות שבאמה לא צריך לומר 'מעכשיו' (מפני שמעות ראשונות לקידושין ניתנו).

המוכר את בתו והלך וקידשה לאחר

לר' יוסי ברבי יהודה: לשיטתו שמעות ראשונות לאו לקידושין ניתנו, שיחק באדון ומקודשת לשני. מפני שקדמו קידושיו ואין האדון יכול לייעדה.

לחכמים: שסוברים שמעות ראשונות לקידושין ניתנו, כשהאדון מייעדה הרי היא מקודשת למפרע, לכן אינה מקודשת לשני והאדון יכול לייעדה.

משל לאומר לאשה התקדשי לי לאחר ל' יום

אמר רב אחא בריה דרבא: מכאן אתה למד לשיטת ר' יוסי ברבי יהודה, שהאומר לאשה "התקדשי לי לאחר ל' יום" (ולא אמר 'מעכשיו') ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום - מקודשת לשני.

כמו שכאן, היות שמעות ראשונות לאו לקידושין ניתנו וכשבא האדון לייעדה היא מקודשת משעת היעוד ולא למפרע.

והתנא בא לחדש לנו: שאפילו אם בשעת קנייתה אמר האדון לאב "בתך מיועדת לי לאחר שלושים יום", כל עוד ולא אמר 'מעכשיו' - הרי היא מקודשת משעת היעוד ולא למפרע, למרות שנתן את המעות כבר עכשיו.

דף י"ט

המוכר את בתו על מנת שלא לייעד

המוכר בתו על מנת שלא לייעד - לדברי הכל היא מכורה.

ולגבי התנאי:

לחכמים - אין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה. והאדון מייעדה.

לר' מאיר - התנאי קיים ולא מייעדה. היות ובאמה אמר הכתוב "וכי ימכר איש את בתו לאמה", שפעמים שאינו מוכרה אלא לאמה בלבד.

המקדש אשה ומתנה על מה שכתוב בתורה

האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה:

לר' מאיר - מקודשת ותנאו בטל. מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה.

לר' יהודה - למרות שהתנה על מה שכתוב בתורה, אם מדובר על דבר שבממון, כמו 'שאר וכסות' - תנאו קיים. מפני שממון ניתן למחילה ובכח האשה למחול לבעל על זכויות הממון שלה.

אבל לעניין חיוב 'עונה', היות שיש בזה צער הגוף התנאי בטל. מפני שהמוחל על צער גופו אין מחילתו מחילה⁹⁰.

⁹⁰ צערא דגופא לא איתיהיב למחילה

ידועה תורת הבעש"ט. . על הפסוק "כי תראה חמור שונאך גו' עזב תעזב עמו", שתמצית הענין הוא, שאין לצער את הגוף ע"י תעניות וסיגופים, אלא אדרבא, "עזב תעזב עמו", שהגוף יהי' בריא, ויחד עמו לעבוד את ה'.

וכמו"כ ישנה הוראה של המגיד ממעזריטש לבנו המלאך, שיזהר בבריאות גופו, כיון שכאשר נעשה נקב קטן בהגוף אזי נעשה חור גדול בנשמה.

ולכאורה אינו מובן:

מהו החידוש בהענין דשמירת בריאות הגוף - הרי זה הלכה פסוקה והביאה אדמו"ר הזקן בשלחן-ערוך חושן משפט הלכות נזקי גוף, "כי אין לאדם רשות על גופו כלל .. לצערו בשום צער אפילו במניעת מאכל או משתה כו".

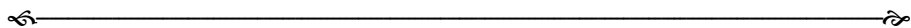
. . ויובן ע"פ דברי אדמו"ר הזקן בשלחן-ערוך שם גופא - שכאשר "עושה בדרך תשובה", אזי מותר לצער את הגוף, "שצער זה טובה היא לו", ובהכרח לומר שזהו לטובת הגוף. . שענין זה הוא טובה בשביל הגוף גופא, שיעשה תשובה, שאז יוכל הגוף למלא שליחותו.

המוכר את בתו לפסולים האסורים בלאו

המוכר בתו למי שאסורים לה באיסור לאו, כגון נתין וממזר - לדברי הכל הבת מכורה, אף על פי שאין האדון יכול לייעדה.
חכמים למדו זאת: ממה שכתבה תורה "לְאָמָה".
ר' מאיר ור' אליעזר למדו זאת: ממה שכתבה תורה, "אם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנָיָהּ", ללמד שיש אמה שרעה לאדון בנישואיה.

המוכר את בתו לקרובים האסורים בכרת

לר' אליעזר: הבת מכורה. ולמד זאת ממה שנאמר "לְאָמָה".
לחכמים ולר' מאיר: אין הבת מכורה. מפני שאינה ראויה לייעוד.
שאלו: אם כן, לאיזו שיטה הולכת הברייתא שאומרת "מוכרה לאביו ואין מוכרה לבנו"?
ותירצו: זה לשיטת חכמים שמודים שאם בנו של הקרוב מותר לו לייעדה, חלה המכירה. אף על פי שהאדון עצמו אינו יכול לייעד, היות שעדיין קיים בה צד יעוד.

"ולכן מותר להתענות לתשובה אפילו מי שאינו יכול להתענות".
 . . וממשיך בשו"ע: "ומי שיכול להתענות, מותר אפילו שלא בדרך תשובה, אלא כדי למרק נפשו לה", שענין המירוק אינו ענין התשובה, כי אם בכדי שיהי' רצוי לה' כמו קודם החטא.
 ועפ"ז מובן החידוש של הבעש"ט בפירוש "עזב תעזב עמו" - שיכולים לעשות טובה להגוף, אפילו בהיותו זקוק למירוק ואפילו לתשובה, לא ע"י תעניות, אלא יכולים למרק את הגוף ואפילו לעשות תשובה ע"י הדרך ד"עזב תעזב עמו".
 ויובן ע"פ הידוע, שעניני החסידות שייכים ומעין לעתיד לבוא, שלעתיד תקבל הנשמה הענינים שלה ע"י הגוף. וכמו"כ במעשינו ועבודתינו עתה במשך זמן הגלות, מלמדת תורת החסידות, שיכולים לפעול כמה ענינים ע"י "עזב תעזב עמו".
 וזהו גם הטעם לכך שבדורות האחרונים הטילו משקל מיוחד על הענין דבריאות הגוף.
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשט"ז, ר"ד יום ב' פר' פינחס ט"ז תמו)

דף כ

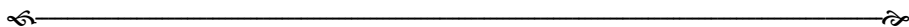
"אם בגפו יבא בגפו יצא" * חישוב גירעון הכסף כשהוזל או התייקר העבד * כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו * מכירת הבת והלוואה בריבית * כמה קשה עונשו של איסור אבק שביעית * האם עבד עברי הנמכר לגוי נגאל לחצאים? * המוכר בית עיר חומה יכול לגאול אותו לחצאים?

"אם בגפו יבא בגפו יצא"

אין עבד עברי יוצא בראשי איברים

לרבא: לומדים מפסוק זה שאין עבד עברי יוצא בראשי איברים כעבד כנעני. וכך אמר הכתוב, "אם בגפו יבא" - אם העבד נכנס לרשות רבו כשהוא שלם בגופו, אזי "בגפו יצא"⁹¹ - שבכל עניין הוא ייצא כשהוא שלם בגופו, דהיינו שעל רבו לשלם לו דמי האיבר שפגע בו.

שאלו אביי: הרי את זה לומדים מ"לא תצא כצאת העבדים"⁹²?

⁹¹ אם בגפו יבא בגפו יצא

זה ידוע שבגפו הוא ל' כנפיים. היינו כשעולה למעלה ע"י כנפים שלו ומה הם הכנפיים יראה ואהבה. כשיש לו יראת הרוממות ואהבת הרוממות - אז בגפו יצא. באותן הכנפיים יצא מכל דבר שצריך לצאת ויתעלה הכל למעלה.

(ר' אהרן פרלוב מקרלין-סטולין, בית אהרן, שמות משפטים ז)

חסידים תמיד חזרו על האמרה "אם בגפו יבוא" - מי שבא לרבי בלי כלום, בגפו, אזי "בגפו יצא", גם כשיצא ויחזור מהרבי הוא עלול לחזור בלי כלום.

אך "אם בעל אשה הוא", אם הוא התכונן כראוי והגיע לרבי עם "אש" ("אשה" מלשון "אש"), עם התלהבות של קדושה ואלוקות, אזי "ויצאה אשתו עמו", הוא יביא מהרבי את ה"אש" שתיכנס בתוכיותו ופנימיות ותשפיע על כל מציאותו וכל חייו.

⁹² לא תצא כצאת העבדים

ולזה יאמר הכתוב וכי ימכור איש את בתו לאמה, פירוש שאדם ימכור את הבת אשר בקרבו היא הנשמה הנקראת בת לאמה שתהיה ח"ו כאמה ביד החיצונים שיהיו הם המושלים עליה על ידי מילוי תאותו בהיתר וקצתן באיסור.

וכבר נאמר על זה במאמר אדון החכמים שלמה המלך ע"ה (משלי ל', כ"א) תחת שלוש רגזה ארץ וגו' ושפחה כי תירש גבירתה, שהנשמה הנקראת גברת ממלכת תירשנה האי שפחה בישא בחינת הקליפה לאמה תחתיה.

דף כ

ענה לו רבא: אם היינו לומדים משם, היינו אומרים שהכתוב התכוון לומר, לא תצא כצאת העבדים שיוצאים בראשי איברים ואינם מקבלים את דמי האיבר הפגוע, ואילו אמה עברייה יוצאת ומקבלת את דמי האיבר הפגוע.

מסירת שפחה כנענית לעבד עברי

ר' אליעזר בן יעקב אומר: לומדים מפסוק זה "יחידי נכנס, יחידי יצא".
הסביר רב נחמן בר יצחק: אם יש לו אשה ובנים - רבו מוסר לו שפחה כנענית על כורחו, והוולדות עבדים כנעניים לרבו⁹³. אין לו אשה ובנים - אין רבו מוסר לו שפחה כנענית.

ולזה אמר הכתוב לא תצא כצאת העבדים, שח"ו ח"ו לא תהיה נשאת בידם לצאת עמם להתהפך אחריהם להעשות בחינת עבד כמותם חלילה, לא תהיה כזאת.
 (ר' חיים טירר, באר מים חיים, שמות כא, ז)

⁹³ יש לו אשה ובנים - רבו מוסר לו שפחה כנענית
 שהרי הדין הוא שחייב רבו במזונות אשתו ובניו. ועל כן, אם יש לו אשה עליו לקבל שכר על כך שמפרנס את אשתו ובניו, ולכן אמרה תורה שיישא שפחה, ויוולדו לו בנים, והבנים יהיו לאדון בשכר המזונות.
 (ר' חזקיה בן מנח, החזקוני, פרשת משפטים)

והטעם הוא: שכשהוא נשוי ישראלי, אינו נמשך אחר השפחה. אבל כשאינו נשוי, יהיה נמשך אחריה.
 (בעלי התוספות, דעת זקנים, שמות כא, ד)

ויאמר האומר מדוע חקק ה' חוקה זו להשתנות הדין, מה לי היה נשוי או לא? לזה בא הכתוב בחכמה לתת טעם ואמר: הטעם הוא "אם אדוניו יתן לו אשה" . . . שהאשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא העבד יצא בגפו פירוש בלא אשה כל עיקר. ולהיות כן, אם יתן לו רבו אשה והוא פנוי, מעולם לא ירצה לצאת מעבדות לצד ב' סיבות: האחד, אהבת אשתו ובניו. והב' שבצאתו נשאר פנוי . . . מה שאין רצונו יתברך כן.

אשר על כן, גזר אומר שלא יתן לו רבו אשה אלא אם הוא נשוי, כי בזה יקל מעליו הפרדת אשתו ובניו, כיון שיש לו אשה ישראליית בת חורין יהיה בעיניו קל לצאת.
 (ר' חיים בן עטר, אור החיים שמות, כא, ד)

דף ב

חישוב גירעון הכסף כשהוזל או התייקר העבד

עבד עברי יוצא לחירות על כורחו של האדון כשייתן לאדון כסף כפי מה ששווה העבודה שעדיין חייב לו.

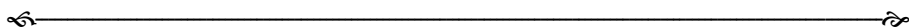
כשהתייקר העבד: ייתן כפי מה שהיה שווה בזמן קנייתו, שנאמר "יָשִׁיב גְּאֻלְתּוֹ מִפְּסָף מִקְנָתוֹ".

כשהוזל העבד: ייתן לאדון כפי מה שהוא שווה עכשיו. שנאמר "כְּפִי שְׁנָיו יָשִׁיב אֶת גְּאֻלְתּוֹ".

הוזל ושוב התייקר: אי אפשר להקל עליו שייתן כפי שהיה כשהוזל, כי אין החשבון אלא כפי שוויו בשעת המכירה או כפי שוויו בשעת הפדיון. ומה שבינתים אינו נחשב לעניין זה לכלום.

הסיבה שמקילים לו בפדיונו

יום אחד אמר אביי: הריני מוכן להשיב לשואלי בעומק ובחריפות כבן עזאי בשוקי טבריא⁹⁴ (שהיה בן עזאי אומר "כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום").

⁹⁴ הריני כבן עזאי בשוקי טבריא

בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו.

אמרו ליה: שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק?

אמר להן: לאו, אלא מחריז דברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים ודברי תורה שמחין כיום נתינתן בסיני עיקר נתינתן באש ניתנו הה"ד: "וההר בוער באש".

(ויקרא רבה, טז, ד)

. . . ודע כי מצד חטא קפדנותו של שמאי שבאו לידו כמה גרים ולא קבלום מחמת קפדנותו, לכן נתגלגל בשמעון בן עזאי ולא נשא אשה ואז היה בורא נפשות הגרים ע"י עסקו בתורה, ובזה סוד הגבורה דשמאי נהפכה לחסד, כי מצד החסד דאברהם הוא אתערותא דנפשין דגירין.

. . . וכן אביי החזיק בדרכו של בן עזאי להמשיך נפשות הגרים ע"י התורה, כי נר"נ דאביי היו כלם מסוד קין, וכולם מבחינת נפש שהיא סוד מלכות, ולכך היה יתום שלא ראה אביו ואמו ותיקן נפשות הגרים שאין להם אב ואם.

וז"ש אביי כשהיה שמח הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, וטעם השמחה שע"י שהיה ממשיך נפש הגרים כבן עזאי בזה היה מתקן עיטרא דגבורה כנזכר.

(ר' אברהם אזולאי, חסד לאברהם, מעיין ה נהר כה)

דף ב

שאל **ההוא מרבנן את אביי**: מדוע מקילים על העבד, הרי ניתן ללמוד להיפך להחמיר עליו, שאם התייקר "יָשִׁיב אֶת גְּאֻלָּתוֹ" ואם הוזל "כְּפִי שְׁנִי יָשִׁיב"?

ענה אביי: מפני שהתורה אמרה "כִּי טוֹב לוֹ עֲמֹךְ", שצריך להקל על העבד בזמן עבדותו שיהיה שווה לך במאכל ומשתה, כך גם מקילים על פדיונו.

שאל אותו ההוא מרבנן: אולי זה נאמר רק על צער גופו (אכילה שתיה ושינה) אבל לעניין פדיונו נחמיר עליו מפני מה שאמר ר' יוסי ברבי חנינא על עונשו של סוחר בפירות שביעית?

ענה לו אביי: לאחר שהתורה כתבה את עונשו, הרי החזירו הכתוב לכל ישראל לרחם עליו. **דתני דבי ר' ישמעאל**, "הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודה זרה, אימא לידחי אבן אחר הנופל (ולא יגאל לעולם)? תלמוד לומר: "אֶחָרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תְּהִיָּה לוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יְגַאֲלֵנוּ"⁹⁵.

ונראה לי ש(אביי)אמר כן אחר שנתמנה לראש מפני שלא היו רבא וכל חכמי דורו חריפים כמוהו . . . הרי דימה (בן עזאי) חכמי ישראל לקליפת השום ולא לקליפת אגוזים וכדומה, מפני חריפות השום שהיה בו חריפות יותר מכולם מתוך שקידתו (ר' יששכר בער איילינבורג, באר שבע, סוטה, מה ע"א)

⁹⁵ אחד מאחיו יגאלנו וגו'

והוא משיח בן דוד שהוא משבט יהודה מיוחד שבכל השבטים, ועוד יכלול "אחד מאחיו" כלומר שיהיה הגואל בשר ודם כשאר האחים, נולד מאב ואם כדמיון משה שהיה הגואל הראשון שבמצרים.

ואמר "או השיגה ידו ונגאל": כלומר בכסף, והיא הגאולה בתשובה הנמשלת לכסף, כי כשם שהכסף לבן וטהור כך התשובה מטהרת הנפש ומלבנת העונות.

ואמר "וחשב עם קונוהו": הוא הקב"ה הקונה שמים וארץ שיביא לחשבון כל אומה ואומה ששעבדו לישראל, משנת המכרו לו, כלומר מהזמן שהתחילו להשתעבד בהם עד שנת זמן הגאולה, וקרא הגאולה שנת היובל לפי שהיובל זמן חרות . . .

ואמר "אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים": כלומר שהפדיון יהיה לפי השנים, כי לפי גודל התשובה תתקרב הגאולה או תתרחק.

ואמר "ואם לא יגאל באלה": שאם לא יגאל על ידי תשובה בשנות הגלות האלה, "ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו", כלומר שלא יתאחר זמן הגאולה מן הקץ הקצוב ואילך . . .

דף ב

שאלו: אולי "גאָלָה תהנה לו" כדי לא להיטמע בין הגויים. ולא משום שראוי להקל על העבד, ובמילא נחמיר עליו בפדיונו משום ר' יוסי ברבי חנינא?

תירץ רב נחמן בר יצחק: לומדים זאת מהפסוקים הבאים, "אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאָלָתוּ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", "וְאִם מְעַט נִשְׂאָר בְּשָׁנִים . . . כָּפִי שְׁנָיו יִשְׁיב אֶת גְּאֻלָּתוֹ", וכי יש שנים מרובות ויש שנים מועטות? אלא, נתרבה כספו בשנים - "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ". נתמעט כספו בשנים - "כָּפִי שְׁנָיו".

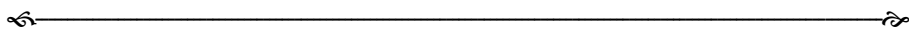
אמר על כך רב יוסף: רב נחמן בר יצחק דרש את הפסוקים נכון, והרי זה כאילו קיבלנו מרבנותינו כן הלכה למשה מסיני.

כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו

כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו⁹⁶, שנאמר "כי טוב לו עמך". מכאן שיהיה מאכלו, שתייתו ושנתו של העבד טובים ושווים לאדון.

שאלו תוס': למה נאמר "כקונה אדון", הרי הוא רק שווה לאדונו?

ותירצו: כדאיתא בירושלמי שלפעמים אין לו אלא כר אחת, ואם ישכב עליה אינו מקיים "כי טוב לו עמך", ואם אינו שוכב עליה וגם אינו מוסרה לעבדו זו מדת סדום. נמצא, שעל כורחו צריך למסור לעבדו, וזהו אדון לעצמו.

ואמר "הוא ובניו עמו": רמז לשני הקבוצים העתידיים והם הנדחים והנפוצים עמהם, זהו שאמר הוא ובניו עמו, וזהו שסמך לו כי לי בני ישראל עבדים, כי בהגיע תור הגאולה הקצוב אינן מתעכבין אפילו שעה אחת ולא יהיו עבדים כי אם להקב"ה.

ואמר "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים": להשוות גאולה זו לגאולת מצרים, כי כיון שהגיע הקץ מיד יצאו.

"אני ה' אלקיכם": המבטיח אתכם בזה לעתיד.

(ר' בחיי בן אשר, רבינו בחיי, ויקרא כה נ)

⁹⁶ כל הקונה עבד עברי כאילו קונה אדון לעצמו

כי כל מה שרואה בהנהגת משרתו עמו בדרכי עניונו, כך מתנהג הוא ג"כ בעבודת האל ית', לכך מראין לו כן, ואז יראה לתקן את עצמו, ויראה לקבל עליו את האדנות של הבורא ב"ה לעצמו בהתחזקות יותר שלא יתשל עווד.

וזהו הפי' כקונה אדון לעצמו - פירוש, שעל ידי העבד שלו קונה האדנות של הבורא ב"ה לעצמו, והבן.

(ר' מנחם נחום מצ'רנוביל, ישמח לב, ברכות ד"ה כי מי)

מכירת הבת והלוואה בריבית

אמרו חכמים: לעולם ימכור אדם את בתו ולא ילווה בריבית, מפני שלמוכר בתו יש תקנה בגירעון כסף או שתצא בסימני בגרות, אבל הלווה בריבית, חובו כל הזמן הולך וגדל.

כמה קשה עונשו של איסור אבק שביעית

איסור סחורה בפירות שביעית הוא איסור קל שיש בשביעית, שאינו איסור לאו מפורש אלא לאו הבא מכלל עשה, שנאמר "וְהִיְתָה שְׁפַת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ", ודרשו חכמים, לאכלה ניתנו פירות שביעית ולא לסחורה. ואף על פי כן, העובר על איסור זה נענש באופן קשה⁹⁷. דתניא ר' יוסי ברבי חנינא אומר, בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית, לסוף:

- א. יורד מנכסיו עד שמוכר מטלטליו.
- ב. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר את שדותיו.
- ג. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר את ביתו.
- ד. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר את בתו.
- ה. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שלוה בריבית.
- ו. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר עצמו לעבדות. ולא לישראל אלא לגר. ולא לגר צדק אלא לגר תושב.

⁹⁷ בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית

הא דכינה איסור שביעית בשם אבק, ולא אמר איסור של שביעית, נ"ל בס"ד, שרמז לפי דרכו דאיסור זה כמו אבק המתפזר אנה ואנה, על כל אשר ימצא בבית כותלים וזיזין וחלונות, וכסאות ושלחנות ומטות וחפצים, כן עונש איסור זה מתפזר על כמה דברים של אדם, מטלטלין ושדות ובתים ובנותיו וגופו עצמו.

ואומר בא ראה, נראה הכונה, כי בהשקפה הראשונה ובמושכל הראשון תתלה עניינים אלו במקרה, אך בוא לכור המחקר לחקור ולדרוש בדברים אלו, שתכנס בגוף הענין הזה, לחקרו ולדרשו ולשקול בפלס את כל הדברים הנעשים, ותראה איך הדברים מסובבים ונולדים מענין זה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ב

ז. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר את עצמו לעבדות לגוי.

ח. אם לא שב - ממשיך ויורד עד שמוכר עצמו לעבדות לעבודה זרה.

שאלו: מדוע הברייתא בתחילה השתמשה בלשון "לא הרגיש", ואח"כ השתמשה בלשון "לא באת לידו"?

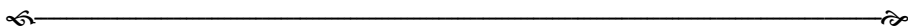
ענה רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו⁹⁸. דהיינו נעשית לו כהיתר, שלא תבוא בליבו מחשבת תשובה.

האם עבד עברי הנמכר לגוי נגאל לחצאים?

שאל רב הונא בר חיננא את רב ששת: האם עבד עברי הנמכר לגוי יכול לתת לאדונו חצי דמיו ולמעט בכך מחצית ממנין שנות עבודתו⁹⁹?

האם נלמד גז"ש "גאולתו, גאולתו" משדה אחוזה, מה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאים [שנאמר "וְהַשְּׂגָה יָדוֹ"], כך הנמכר לגוי אינו נגאל לחצאים.

או, היות ולעניין עבד שהשביח או הכסיף הולכים לטובת העבד, כך גם לעניין גאולה לחצאים נלך לטובתו: אם הוזל - נאמר שאינו נגאל לחצאים. אם השביח - נאמר שנגאל לחצאים.

⁹⁸ כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו

ואם כן, לפי זה יכול האדם להתנצל על פי הדין על העוונות שעבר פעם שנית ושלישית שעליהם לא יהיה חייב, מחמת שהיה נדמה לו כהיתר, כי אם היה נדמה לו כאיסור לא היה עובר כלל, רק על פעם ראשון אין לו התנצלות, כי בפעם הראשון היה נדמה לו כאיסור ואף על פי כן עבר וחייב מצד הדין.

אמנם הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו הוא מוחל עונות הראשונים. וזהו כוונת תנא דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון, רוצה לומר העוון הראשון צריך הקדוש ברוך הוא למחול, ונמצא על העוונות שעברו פעם שנית שלישית הם פטורים ממילא כי כך היא המדה, רוצה לומר שהדין נותן שיהיו פטורים, כי נדמה כהיתר כנ"ל.

(ר' לוי יצחק מברדיטשוב, קדושת לוי, דברים, לר"ה)

⁹⁹ סימן עבד בית חצאי בית עבד קרובים

וראיתי הרבה בני אדם כשיש סימן בגמרא אין לומדין הסימן ואין קורין אותו וחלילה לעשות כן. ואני חושב כי סודות גדולות מרומזים בסימנים נוסף על הפשוטו מה שמורה הסימן.

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, תורה שבעל פה, כלל לשונות סוגיות, ט"ו)

הנפקא מינה לפי הסבר אביי אם נאמר שנגאל לחצאים

לקולא - העבד נקנה במאתיים והוזל ועמד על מאה ונתן חמישים עבור חצי דמיו, לאחמ"כ השתבח וחזר להיות שווה מאתיים: **אם נגאל לחצאים** - יתן עוד מאה ויצא. **אך אם לא נגאל לחצאים** - צריך להוסיף עוד מאה וחמישים. **לחומרא** - העבד נקנה במאתיים ונתן מאה עבור חצי דמיו, לאחר מכן הוזל ועתה שווה מאה: **אם נגאל לחצאים** - יתן עוד חמישים ויצא. **אך אם אין נגאל לחצאים** - לא צריך להוסיף כלום, שהמאה שנתן היו כפיקדון ביד האדון.

מענה רב ששת

כמו שלעניין נמכר בגנבתו אמרנו נמכר כולו ולא חציו, כן לעניין גאולתו נגאל כולו ולא חציו¹⁰⁰.

אין גאולה לחצאים¹⁰⁰

חג הפסח משמש להזכרת והסברת משמעותה של חירות **אמיתית** - חירות מלאה ושלמה בכל שלשת השטחים המהווים את האדם ואת חייו: א) בקשר **לנשמתו**. ב) בקשר **לגופו**. ג) בקשר **לעולם** אשר מסביבו - בכל אחד משטחים אלו, ובכולם יחד. פירוש הדבר, שבן ישראל צריך להיות בן חורין אמיתי בכל אחד מהשטחים המנויים.

. . מובן מאליו שבלתי אפשרי הדבר שהחירות המלאה וההרמונית האמורה תושג, מתוך כך שהנשמה, חלק אלקה ממעל ממש, הניצוץ האלקי שבאדם, ישועבד לגוף, ושניהם - הנשמה והגוף - ישועבדו ל"עולם" המסובבם.

. . נמצאים כאלה הרוצים להסתפק בחירות הנשמה: לומדים, מתפללים, וכו', אך בשבתם לאכילה ושתיה הנם משתעבדים אל הבהמה שבאדם.

קיימת גם השקפה מתקדמת יותר - המכירה ברעיון שאף על הגוף וצרכיו להיות בני חורין, ולפי' יש אמנם צורך באכילה מתוך גישה יהודית ניכרת - אלא שכשהאדם עוזב את ביתו ועליו לצאת לתוך ה"עולם" לפעול בו ולהשפיע עליו, לצבור רכוש - יש לו להישאר בשעבודו לארץ מצרים, משום שאת התורה, ה"שולחן ערוך", את **יציאת מצרים**, יש להניח מאחורי דלתים ובריה.

כלפי כל אלו באה הקריאה והדרישה: תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, על בן ישראל לזכור יציאת מצרים בכל יום מימי חייו:

- זכור כי **בן חורין** הנך, משוחרר בחירות הנשמה ובחירות הגוף. ונשמה וגף בני חורין הפכו את הרכוש המצרי לרכוש גדול **יהודי**.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש מתורגמות חלק ג', עמ' 310, אגרת ח'ת)

דף ב

המוכר בית עיר חומה יכול לגאול אותו לחצאים?

שאל רב הונא בר חיננא את רב ששת: המוכר בית בבתי ערי חומה¹⁰¹, האם יכול לגאול את הבית לחצאים?

האם לומדים גזירה שווה "גאולתו, גאולתו" משדה אחוזה. ומה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאים, כך המוכר בית עיר חומה אינו נגאל לחצאים.

או, שנאמר רק היכן שהכתוב גילה במפורש שאינו נגאל לחצאים הדין כך. ולכן, שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאים, אבל בית עיר חומה נגאל לחצאים.

מענה רב ששת

ממדרשו של ר' שמעון נלמד שני דברים:

א. שהמוכר בית בבתי ערי חומה - לווה וגואל.

ב. גואל לחצאים.

כדלהלן:

נאמר לגבי המקדיש שדה אחוזה, "וְאִם גָּאֵל יִגְאֹל אֶת הַשְּׂדֵה הַמִּקְדָּשׁ אִתּוֹ", כפל הלשון בא ללמד שלוה וגואל, וגואל לחצאים.

¹⁰¹ בית עיר חומה

הגדרה: בית בעיר בארץ ישראל המוקפת חומה מימות יהושע בן נון.

המוכר בית עיר חומה: הזכות בידו לפדותו מן הקונה בתוך שנה אחת למכירתו בכל עת שירצה וגואל מיד אפילו בו ביום שמכרה.

כשלא פדה את ביתו תוך שנה: הבית חלוט ללוקח, ואפילו ביובל אינו יוצא. וכתבו ראשונים שהוא כעין קנס שקנסה תורה למוכר מפני חיבת הארץ.

המקדיש בית עיר חומה: גואל מיד וגואל לעולם. אם גאל אדם אחר מיד ההקדש, והגיע שנים עשר חודש ולא גאל הבעלים מידו, הרי זה נחלט ביד הגואל.

בתי ערי חומה ובתי ערי חצרים

ושכינתא תתאה, איהי גאולת בתי ערי חומה, אתמר בה ובתי ערי החצרים. דתרי בתי אית בלבא:

אם אינון ממארי תורה - אתקריאו בתי ערי חומה, כגוונא דאתמר במפקנו דמצרים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם.

לאחרים דלא אינון מארי תורה - אתקריאו בתי החצרים.

(זהר חלק ג', פרשת בהר דף קח ב)

דף כ

אמר ר' שמעון: מדוע שינה הכתוב דין המקדיש שדה אחוזה מדין המוכר שדה אחוזה?

לפי שמצאנו במוכר שדה אחוזה שיפה כוחו - שאם הגיע יובל ולא נגאלה חזרת לבעליה ביובל. הורע כוחו - שאינו לווה וגואל ואינו גואל לחצאים. המקדיש שהורע כוחו - שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצאת לכהנים ביובל. יפה כוחו - שלוה וגואל וגואל לחצאים, כדי שיוכל להחזיר את שדהו בנקל לרשותו.

מכאן, שהמוכר בית בבתי ערי חומה, הואיל והורע כוחו - שאם מלאה לו שנה תמימה ולא נגאלה, נחלט. יפה כוחו - שלוה וגואל וגואל לחצאים.

קושיא על דברי רב ששת

למדנו בבביתא: "ןאם גאל יגאל", מלמד שלוה וגואל וגואל לחצאים.

שהיינו יכולים ללמוד בקל וחומר:

ומה מוכר שדה אחוזה שיפה כוחו - שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לבעליה ביובל. ובכל זאת הורע כוחו שאין לווה וגואל ואין גואל לחצאים, מקדיש שהורע כוחו - שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצאת לכהנים ביובל, שאין לווה וגואל ואינו גואל לחצאים?

לכן הוצרך הכתוב להשמיענו שהמקדיש שדהו, לווה וגואל וגואל לחצאים.

ממשיכה הבריייתא: ואם תאמר הרי אפשר לדחות זאת, מה למוכר שדה אחוזה, שכן הורע כוחו ליגאל מיד, שיכול לגאלה רק לאחר שנתיים, תאמר במקדיש שיפה כוחו ליגאל מיד, ולכן יכול ללוות ולגאול וכן לגאול לחצאים? מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שיפה כוחו ליגאל מיד, ואין לווה וגואל ואינו גואל לחצאים.

אם כן, רואים מהבריייתא במפורש שהמוכר בית בבתי ערי חומה אין לווה וגואל ואינו גואל לחצאים?

דף ב

האם דורשים טעמן של מצוות?

ותירצו: ברייתא זו היא כדעת חכמים הסוברים שאין לדרוש טעם למקרא מדעתנו¹⁰².

אבל לדעת ר' שמעון, הרי הטעם שהמקדיש שדהו לווה וגואל וגואל לחצאים, משום שאם לא יפדה את השדה היא תפקע ממנו לעולם. וטעם זה שייך אף במוכר בית בבתי ערי חומה.

ולכן אין לחלק ביניהם, וגם הוא יכול ללוות ולגאול וכן לגאול לחצאים.

וכן תרצו על הסתירה מהברייתות: שבאחת נאמר שהמוכר בית בבתי ערי חומה לווה וגואל וגואל לחצאים, ובשנייה נאמר אין לווה וגואל ואין גואל לחצאים, שזו כדעת ר' שמעון וזו כדעת חכמים.

¹⁰² האם דרשינן טעמא דקרא?

טעמא דקרא הוא דרישת טעמן של מצוות התורה.

כאשר ישנה נפק"מ לדינא על אתר:

רבי שמעון דורש את טעמן של המצוות וקובע לפיהן את גדריהן. אך רבי יהודה חולק וסובר שאין דורשים טעמן של המצוות. לדעת רוב הפוסקים ההלכה היא שלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי רוב המפרשים כן היא גם דעת הרמב"ם (והמנחת חינוך כתב שלדעת הרמב"ם דרשינן טעמא דקרא, הוא דעת יחיד).

כאשר יש נפק"מ לדינא, אבל לא על אתר:

אף שתהי' נפק"מ במקום אחר, הכל מודים שדרשינן טעמא דקרא, והיינו לפי שע"י ידיעת הטעם נעשה תוספת חיות בקיום המצוה.

כאשר דורשים זאת בתורת דרוש ואגדה:

אף לרבי שמעון אין בכוח דרוש זה לקבוע את גדרי ההלכה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ד, ש"פ וישב)

דף כא

מדוע צריך ללמוד מ"ןאם גאל יגאל"? * האם המוכר בית בבתי ערי חומה נגאל לקרובים? * בגאולת קרובים הקרוב קודם * מדיני עבד נרצע * עבד עברי כהן * האם כהן מותר ביפת תואר? * דין אשת יפת תואר

מדוע צריך ללמוד מ"ןאם גאל יגאל"?

למדנו בברייתא: יכולנו ללמוד בקל וחומר, ומה מוכר שדה אחוזה שיפה כוחו שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לבעליה ביובל ובכל זאת הורע כוחו שאין לזה וגואל ואין גואל לחצאים.

מקדיש שהורע כוחו שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצאת לכהנים ביובל, אינו דין שהורע כוחו שאין לזה וגואל ואינו גואל לחצאים!?

לכן בא הכתוב ואמר "ןאם גאל יגאל" ללמד, שלוה וגואל וכן גואל לחצאים. **שאל רב אחא בריה דרבא את רב אשי:** הרי אפשר לדחות את הקל וחומר, מה למוכר בית בבתי ערי חומה שכן הורע כוחו ליגאל לעולם, תאמר במקדיש שיפה כוחו ליגאל לעולם, ומשום כך יפה כוחו שלווה וגואל וכן גואל לחצאים? **תירץ רב אחא סבא לרב אשי:** היינו יכולים ללמוד מ"במה הצד", שהרי הצד השווה במוכר שדה אחוזה ובמוכר בית בבתי ערי חומה שהם שנגאלים, ואין לווה וגואל ואינו גואל לחצאים, אף אני אביא מקדיש שנגאל, ואין לווה וגואל ואינו גואל לחצאים.

לכן, בא הכתוב ואמר "ןאם גאל יגאל".

שאל על כך מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא: הרי אפשר לדחות את הצד השווה שבהם, מה להצד השווה שבהן, שכן הורע כוחם ליגאל בשנה שניה, שכן המוכר שדהו אינו יכול לגאול עד השנה השלישית, והמוכר ביתו אינו יכול לגאול לאחר השנה השניה, תאמר במקדיש שיפה כוחו ליגאל בשנה שניה, ולכן יפה כוחו שיהיה לווה וגואל וגואל לחצאים?

ענה לו רבינא: משום שאפשר לומר, עבר עברי הנמכר לגוי יוכיח, שיפה כוחו ליגאל בשנה שניה, ואינו לווה וגואל ואינו נגאל לחצאים (שכן כתוב בו "או השגיגה ידו ונגאל").

דף כ"א

האם המוכר בית בבתי ערי חומה נגאל לקרובים?

שאל רב הונא בר חיננא את רב ששת: המוכר בית בבתי ערי חומה, האם נגאל לקרובים?

האם לומדים גזירה שווה "גאולתו, גאולתו" משדה אחוזה, ומה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאים ואינה נגאלת לקרובים הוא הדין למוכר בית עיר חומה.

או, "גאולתו" שנאמר בשדה אחוזה, נאמר רק בעניין גאולת עצמו שאינו נגאל לחצאים, אבל לעניין גאולת קרובים לא נאמר "גאולתו". ולכן, כשחזר הכתוב וכתב בבתי עיר חומה "גאולתו", בא ללמד גזירה שווה רק לענין גאולה לחצאים שהוזכר בה "גאולתו".

ענה לו רב ששת: בית עיר חומה אינו נגאל בקרובים.

שאל אותו רב הונא בר חיננא: שנינו בברייתא, מייתור הפסוק "ויבכל ארץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לְאַרְצָךְ" לומדים, שבא לרבות בתים ועבד עברי שנגאלים אף על ידי קרובים. ואולי נאמר שמדובר בבתי ערי חומה?

ענה לו רב ששת: לא, מדובר בבתי ערי חצרים (בתים בעיירות שאינן מוקפות חומה מימות יהושע).

שאל אותו רב הונא בר חיננא: הרי בתי חצרים נאמר במפורש "ויבתי החצרים אשר אין להם חמה סביב על שדה הארץ יחשב"?

ענה לו רב ששת: פסוק זה בא ללמד שחובה על קרובי המוכר לגאול את בתי החצרים מיד המוכר. ודין זה כדעת ר' אליעזר.

חובת הקרובים לגאול שדה אחוזה

שנינו בברייתא, נאמר במוכר שדה אחוזה "ויבא גאלו הקרב אליו ונגאל את ממכר אחיו".

לר' יהושע: זאת רק רשות לקרובים לגאול. שאם תאמר שזאת חובה, הרי כתוב "ואיש כי לא יקנה לו גאל", וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים? (אי אפשר לומר שמדובר בגר, כי לגר אין שדה אחוזה) אלא, זה שיש לו ואינו רוצה ליקח שהרשות בידו.

לר' אליעזר: חובת הקרובים לגאול. שאם תאמר שזאת רק רשות, הרי כתוב "ויבכל ארץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לְאַרְצָךְ", הכתוב קבעו לחובה.

דף כא

קושיא על דברי רב ששת

שאלו חכמים / רבינא את רב אשי: המילה "בכל" בכתוב "ויכלל ארץ ארץכם גאלה תתנו לארץ" מה באה לרבות? מילא לדעה שבא לרבות בתי ערי חומה, מובן.

אבל למי שאמר לרבות בתי חצרים, מה באה המילה "בכל" לרבות? הרי גאולת קרובים בבתי חצרים נאמרה במפורש, והפסוק הזה בא רק לקבעו לחובה, אם כן, היה ראוי לומר רק "בארץ ארצותכם גאלה תתנו לארץ", בלי המילה "בכל"?

ונשארה הגמרא בשאלה¹⁰³.

קושיא אביי על רב ששת

שנינו בברייתא: נאמר בעבד עברי הנמכר לגוי "אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאֲלוּ, או דדו או בן דדו יִגְאֲלוּ או מִשְׁאֵר בְּשָׂרָו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאֲלוּ". מה תלמוד לומר "יגאלנו" ג' פעמים? לרבות כל הגאולות שנגאלות כסדר הזה.

שאל אביי את רב ששת: אולי נאמר שמדובר על בתי ערי חומה ועבד עברי?

ענה לו רב ששת: לא, מדובר על בתי חצרים ושדה אחוזה.

תמה אביי: הרי בתי חצרים ושדה אחוזה נאמר במפורש?

ענה לו רב ששת: כדאמר רב נחמן בר יצחק "לקרוב קרוב קודם". שבעבד עברי הנמכר לגוי כתוב מפורש את סדר הקרובים לעניין פדייתו. אבל בשדה אחוזה נאמרה גאולת קרובים סתם, לכן נאמר "יגאלנו" ג' פעמים לרבות את שדה אחוזה ובתי החצרים, שגם שם הקרוב קרוב קודם.

¹⁰³ קשיא

רבינו הלל בתורת כהנים הבין שהגמרא דוחה מכח קושיא זו את דברי רב ששת. אולם הרמב"ם (הל' שמיטה יב, ב) פסק שבתי ערי חומה אינם נגאלים לקרובים כדעת רב ששת.

ופירש לחם משנה (הל' עבדים ב, ז) שלרמב"ם מאחר שהגמרא מסיקה "קשיא" ולא "תיובתא" לא נדחו דברי רב ששת. מפני שאפשר לענות על קושיא זו ש"בתים" היינו בתי החצרים. והם מתרבים מעצם הפסוק "גאולה תתנו לארץ" ו"בכל" מרבה עבד עברי לבדו.

בגאולת קרובים הקרוב קרוב קודם

שאלו: עבד עברי הנמכר לישראל, נגאל לקרובים או אינו נגאל לקרובים? לשיטת חכמים שעבד עברי הנמכר לישראל נגאל בקרובים - האם נאמר שלומדים גז"ש "שכיר, שכיר" וכשם שהנמכר לגוי נגאל בקרובים, כך הנמכר לישראל נגאל בקרובים, או שלומדים "יגאלנו" רק לזה (לנמכר לגוי)?

ניסו ללמוד זאת מהלימוד: "וּבְכֹל . . . גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ" לרבות בתים ועבד עברי. שאולי נאמר שמדובר על בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל?

ודחו זאת: שמדובר בעבד עברי הנמכר לגוי.

שאלו: הרי הנמכר לגוי כתוב במפורש ומדוע צריך לרבות מ"בכל"? ו**תירצו:** פסוק זה בא לקבוע זאת לחובה. ואפילו לר' יהושע שסובר שבשדה אחוזה גאולת הקרובים היא רשות, יודה שלגבי נמכר לגוי חובה לקרובים לפדותו כדי שלא ייטמע בין הגויים.

שאלו: למדנו, מהנאמר "יגאלנו" ג' פעמים מרבים שכל הגאולות שנגאלות כסדר הזה. אולי נאמר שמדובר בבתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל?

ותירצו: לא, מדובר בבתי חצרים ושדה אחוזה.

שאלו על כך: הרי בתי חצרים נכתב במפורש?

אמר רב נחמן בר יצחק: פסוק זה בא לחדש, שבגאולת הקרובים בבתי חצרים הקרוב קרוב קודם¹⁰⁴.

¹⁰⁴ בגאולת קרובים הקרוב קרוב קודם

"וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם" . . . ומה שנראה לי לפרש בטעם קדמות השמות, כי הן זה ברור כי כוונת הזכירה שבפ' כאן הוא כדי לגאול את ישראל מגלות, אחרי עונש הגלות שבדברי התוכחה.

. . . ואפשר לומר עפ"י הכתוב בתורה בענין החובה לגאול את זה הנמכר מחמת דחקו לעכו"ם, כתיב או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו, ועל זה אמרו בגמרא קדושין הקרוב קרוב קודם, כלומר, כל מי שקורבתו במשפחה יותר קרובה עליו החובה לגאול.

והנה ידוע, כי יעקב יותר קרוב למשפחת ישראל מאשר אברהם ויצחק, כי הוא האחרון באבות וקרוב ראשון למשפחת ישראל, כי הוא נחשב לישראל לאב, ויצחק לאבי האב, ואברהם לאבי אבי האב, ולכן עליו יותר החובה להשתדל בגאולתם.

(ר' ברוך הלוי אפשטיין, תוספת ברכה, בחוקתי, כו, מב)

מדיני עבד נרצע

דרך קנייתו

נקנה ברציעה. למדו זאת מהנאמר: "וְרָצַע אֶדְנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמֶּרְצָע".

הדרכים בהם הוא קונה את עצמו

ביובל ובמיתת האדון. למדו זאת מהנאמר: "וְעָבְדוּ לְעֵלָם", 'ועבדו' - אותו ולא את הבן ולא את הבת. 'לעולם' - לעולמו של יובל¹⁰⁵.

כלי הרציעה

לר' יוסי ברבי יהודה: בכל דבר שנלקח ביד ואפשר לרצוע אתו, כגון: סול (חתיכת עץ מחודדת), סירא (קוץ), מחט, מקדח, מכתב (חרט, עט ברזל). ולמד זאת מייתור אות ה"א ב"וּלְקַחְתָּ אֶת הַמֶּרְצָע".

לרבי: מה מרצע מיוחד של מתכת, אף כל דבר של מתכת.

105 עולמו של יובל

קבלו רז"ל כי הוא עולמו של יובל הוא שנת החמישים.

כי זמן חמשים שנה נקרא עולם שכן מצינו בשמואל הרמתי (שמואל א א:כ"ב) "וישב שם עד עולם" - והוא עולמו של לוי, שנאמר (במדבר ח:כ"ד) "מבן חמש ועשרים שנה ועד בן חמשים שנה", וכל ימיו של שמואל לא היו אלא חמשים ושתים שנה, ושתי שנים היו לו אותה שעה.

(ר' בחיי בן אשר, רבנו בחיי, שמות כא, ו)

יובל – עלמא דחירו

ויובן בהקדם החילוק בין שמיטה ליובל ע"פ חסידות וקבלה:

שענינה של שנה השביעית (שנת השמיטה) בספירות הוא, ספירת המלכות (שלכן האיסור הוא רק בנוגע לעבודת הארץ, בחי' המלכות). וענינה של שנת החמישים, שנת היובל, הוא בספירת הבינה, "עלמא דחירו" (שלכן יוצאים עבדים לחירות וחוזרים לבתיהם).

וענינם בכללות עבודת האדם:

שישנה העבודה בשלימותה כפי שהיא מצד קבלת עול מלכות שמים (ספירת המלכות), וישנה העבודה בשלימותה כפי שהיא מצד הבנה והשגה, גדלות והרחבת המוחין, "רחובות הנהר" (ספירת הבינה).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ו, חג הפורים)

דף כא

סברת מחלוקתם

רבי: דרש כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת.

ר' יוסי: דרש ריבוי ומיעוט וריבוי, ריבה הכל ומיעט דבר אחד והוא סם. והסיבה שלא רוצעים בסם, מפני שאינו דומה למרצע כלל, שהמרצע נוקב מכח האדם, ואילו הסם נוקב מאליו.

עוד דרשו מיתור אות ה"א ב"המַרְצֵעַ": להביא את המרצע הגדול (מרצע שנוקב נקב בגודל כרשינה - הריטב"א).

הסביר רבא: כמו שלמדנו (לדעת ר' יהודה) לעניין איסור גיד הנשה מיתור אות ה"א ב"הַרְבָּה", המיומנת שבירך (הירך החשובה שהיא ירך ימין), כך כאן נלמד מיתור אות ה"א ב"הַמְרַצֵעַ", המיוחד שבמרצעים - מרצע גדול.

מקום הרציעה

לר' אלעזר: יודן בריבי היה דורש, "כשהן רוצעים אין רוצעים אלא במילתא". כלומר, בבשר הרך שבאוזן. אבל אין רוצעים בסחוס מפני שאם העבד כהן וירצע בסחוס במרצע גדול, יהיה בעל מום.

לחכמים: לשיטתם שאין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום, משמע שנרצע בסחוס האוזן.

עבד עברי כהן

רציעתו

לר' אלעזר: נרצע - היות ולשיטתו רוצעים בתנוך האוזן.

לחכמים: אינו נרצע - היות ולשיטתם רוצעים בסחוס האוזן.

אין לעשות מום בעבד כהן

אמר רבה בר רב שילא: אמר קרא "וְנָשַׁב אֶל מְשֻׁפָּחָתוֹ", מילים אלה מיותרות כי כבר נאמר קודם "וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ", אלא ללמדנו ששב לעבודה המוחזקת שבמשפחתו, שאם היה כהן אין לעשות בו מום.

דף כ"א

האם מותר בשפחה כנענית?

הסתפקו בגמרא האם היות שהתורה התירה לישראל, אזי התירה גם לכהנים, או שלכהנים אסור הואיל וריבה בהם הכתוב מצוות יתירות.

לרב: מותר.

לשמואל: אסור.

אמר רב נחמן לרב ענן (תלמידו של שמואל): כשישבתם לפני שמואל במקום להתרכז בלימודכם שיחקתם באיסקומדרי (גזרי עצים), שהרי מוכח מברייתא לא כדברי שמואל.

שהרי אם כהן אסור בשפחה, מדוע אמרו חכמים שהטעם שאין עבד עברי כהן נרצע הוא מפני שנעשה בעל מום, אפשר היה לומר שלא נרצע כי אינו יכול לומר "אֶהְבֶּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי"?

ואכן נדחו דברי שמואל. והלכה כרב, שעבד עברי כהן מותר בשפחה כנענית.

האם כהן מותר ביפת תואר?

הסתפקו בגמרא האם היות שהתורה התירה לישראל, אזי התירה גם לכהנים, או שלכהנים אסור הואיל וריבה בהם הכתוב מצוות יתירות.

ללישנא קמא

ביאה ראשונה: לדברי הכל מותר, שלא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

ביאה שניה: לרב - מותר, הואיל והותרה ביאה ראשונה הותרו כולן.

לשמואל - אסור, מאחר שהיא גיורת האסורה לכהן (לרש"י - משום זונה.

לרשב"א - שנאמר ביחזקאל "כִּי אִם בְּתוּלַת מְזַרְע בֵּית יִשְׂרָאֵל . . יִקְחוּ").

ללישנא בתרא

ביאה ראשונה: לרב - מותר, שהרי לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

לשמואל - אסור, היות והתורה התירה רק כשישנה אפשרות של "וְהִבְאֵתָהּ אֵלַי

תוֹךְ בֵּיתְךָ", ואפשרות זו לא קיימת אצל כהן.

ביאה שניה: כולם מודים שאסורה, שהרי היא גיורת האסורה לכהן.

דף כא

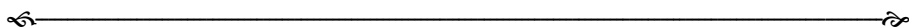
דין אשת יפת תואר

כשיצאו בני ישראל למלחמה¹⁰⁶, מי שהיה רואה בשביה אשה שמצאה חן בעיניו, היה רשאי לקחתה לגיירה להיות אשתו, ובלבד שיעשה בה תחילה כסדר האמור בפרשה.

מהכתוב "וְרֵאִיתָ בַשְּׁבִיָּה אִשָּׁת יִפֶּת תּוֹאֵר וְחָשַׁקְתָּ בָּהּ וְלָקַחְתָּ לָךְ לְאִשָּׁה"¹⁰⁷, וְהִבֵּאתָהּ לַמָּדוּ כֹּאן כִּמְה דִינִים:

וְרֵאִיתָ בַשְּׁבִיָּה: בשעת שביה, אבל אם לקחה על מנת למוכרה או שתהא שפחה ולאחר מכן נתן עיניו בה - אסורה עליו.
אִשָּׁת: אפילו אשת איש.

יִפֶּת תּוֹאֵר: לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות (בהמות חולות הקרובות למות) שחוטות (למרות שזה בשר מאוס) ואל יאכלו בשר תמותות נבילות.

¹⁰⁶ וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה

"ל בזה בדרך רמז כי תצא למלחמה על אויבך, היינו תיכף כשיהיה אתערותא דלתתא ותצא למלחמה נגד היצה"ר, אז בוודאי ונתנו ה' אלקיך בידך, כמאמרם ז"ל פתחו לי כחודה של מחט ואני אפתח לכם ארובות ארובות.

וראית בשביה אשת יפת תואר: זהו ג"כ הבטחה, כשיתן ה' אלקיך בידך את היצה"ר אז וראית איך שהשכינה שהיא אשת יפת תואר היא בשביה כביכול. וחשקת בה: לפדותה מן השביה ולקחת לך לאשה, והבן.

(ר' משה חיים אפרים מסדילקוב, דגל מחנה אפרים, פרשת כי תצא. א)

¹⁰⁷ כי תצא . . וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה

"כי תצא" - אתה האדם מדביקות הש"י.

בוודאי תבא - "למלחמה" - ר"ל לעולם הפירוד ששם המלחמה כנודע.

"וראית בשביה אשת יפת תואר" - ר"ל התואר של אשה הגשמיות נקרא שביה, לפי שהכל באה מהשבירה שהוא סוד השביה.

"וחשקת בה" - ר"ל פן תהי' חשק שלך רק ביופי הגשמיית זה.

וז"ש "ולקחת לך" - אינך רשאי להתייחס הלקוחין לך להנאתך ח"ו.

אלא אם באה כנגדך פתאום, תעשה הכל - "לאשה" - כמ"ש אשה ריח ניחוח לה', ר"ל להעלות הנצוצות למעלה, היינו שתדבק מחשבתך בשורש המדה העליונה כנודע.

(רבינו דב בער, הרב המגיד ממעזריטש, מגיד דבריו ליעקב, דף ז עמ' ד)

דף כא

וְחֻשְׁקָתָּ: אף על פי שאינה נאה.

בָּהּ: ולא בה ובחברתה, שאסור לקחת שתי יפות תואר.

וְלִקְחָתָּ: קידושין תופסים בה למרות שמגיירה בעל כורחה.

לָךְ לְאִשָּׁה: שלא יקח שתי נשים, אחת לו ואחת לאביו, אחת לו ואחת לבנו. (מגרסת רש"י והתוס' משמע שלא דווקא שתי נשים, אלא אפילו אשה אחת אם אינו לוקחה לעצמו אלא לאחרים כגון לאביו או לבנו - אסור).

וְהִבְאֵתָהּ: שלא ילחצנה לבוא עליה במלחמה.

יש מפרשים - אסור לבוא עליה אפילו ביאה ראשונה. ומכל מקום די בהיתר שתוכל להיות אשתו כדי להשקיט את יצרו, כי יש לו פת בסלו.

ויש מפרשים - מותר לבוא עליה פעם אחת במלחמה, כדי להשקיט את יצרו¹⁰⁸. אבל את סדר המעשים לגיורה לא יתחיל, עד שתהיה בביתו.

¹⁰⁸ דיברה תורה כנגד יצר הרע

. . למה יצו ה' כדברים האלה לטמא אדם עצמו בבת אל נכר, ובפרט בעת מעשה הנס, במקום שצריך להוסיף טהרה ודביקות בה' יתיר, לעשות מעשה כיעור השנאוי אצלו יתברך, וזה יפעיל הרחקת דביקותנו בו יתברך?

. . ורבותינו ז"ל אמרו, לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, ומן הראוי הוא להכניעו ולאבדו מלב עם קדוש בזמן ההוא אשר מלכם בראשם להלחם להם!?

אכן, יסוד הדבר וסודו הוא על פי דבריהם ז"ל (ז"ח בלק נ"ג) שאמרו, שבחטא אדם הראשון נשבו כמה נשמות יקרות ביד סטרא אחרא, והם נשמות הגרים, וצא ולמד כמה וכמה גדולי עולם באים מהאומות.

. . עוד אגלה לך סוד אחד - תמצא נשמה טהורה דבוקה בנשמה טמאה ואין כח בטהורה להטות הטמאה להטיב, והיא מונחת שם עד עת דרור.

. . והנה כבר כתבתי כמה פעמים כי באמצעות מעשה המצוה, יתלבש באדם אור השכינה, ויגרש ממנו חלק הרע, כאמרו שומר מצוה לא ידע דבר רע, ובפרט שלוחי מצוה, ועיין מה שפירשתי בפרשת שלח לך, ששלוחי מצוה בשעת שליחותם אפילו מיצר הרע מצותם מצילתם.

. . ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, יאירו מאמרי אל עליון כשמש בצהרים במצוה זו, והוא לפי שהקדים, כי תצא למלחמה וגו' שיציאתו היא לדבר מצוה, כמו שפירשנו למעלה.

דף כא

תמר אחות אבשלום

רש"י פירש: תמר לא הייתה בת דוד, אלא בת יפת תואר שהתעברה מאמה קודם שלקח דוד את אמה.

רבינו תם פירש: תמר הייתה בת דוד מאשת יפת תואר, אבל לא התייחסה אחריו, כי נולדה מהביאה שבא עליה דוד במלחמה קודם שהתגיירה.

אמר עוד, אם ראה בשביה, פירוש בשעת שביה, וכמו שכן דקדק רמב"ם בפ"ח מה' מלכים, כי באותה שעה עודנו עוסק במצוה, אם יראה אשת יפת תואר. . שבאמצעות היותו עוסק במצוה יגלה ה' את עיניו להכיר בגויה שיש בה יפת תואר שהיא נשמה הקדושה הנקראת יפת תואר.

כי זוהר נשמות הקדושות מופלא ועצום הוא, וזאת האשה, קנתה בה חלק זה הטוב, ולזה קראה הכתוב, אשת יפת תואר, והכרתה הוא על ידי שאתה רואה שאתה חושק בה בזמן שאתה דבוק בשכינה, באמצעות היותך עסוק בשליחות מצוה, כאמור, זה יעריך שלדבר טוב חשקת.

(ר' חיים בן עטר, אור החיים, כי תצא כא)

דף כב

התנאים לרציעת עבד ★ השוואת תנאי העבד לתנאי האדון ★ חיוב האדון במזונות אשת וילדי העבד ★ רציעת אוזנו בדלת ★ דברי המשנה ★ המקור שעבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ★ קניית עבד כנעני בחליפין ★ קניית עבד כנעני במשיכה ★ קניית עבד כנעני בחזקה ★ גר שמת בלא יורשים והניח עבדים כנעניים

התנאים לרציעת עבד

אמירת העבד

שנינו: "ואם אָמַר יאָמַר" - שצריך העבד לומר זאת פעמיים.

כתב המאירי: הטעם לכך, כדי שלא יבהילוהו בכך, אלא יאמר מתוך מתינות ויישוב הדעת.

זמן שתי האמירות הללו, לומדים מ"הַעֲבָד" ומ"לֹא אֶצְא חֶפְשִׁי" שצריכות להיות, אחת בתחילת שש ואחת בסוף שש.

ביאר רבא:

תחילת שש - היינו תחילת פרוטה אחרונה.

כלומר, כל הזמן שנשאר לו לעבוד את אדונו לאחר שנולדו לו ילדים מהשפחה, ובלבד שישאר זמן עבודה השווה פרוטה אחת לכל הפחות.

סוף שש - היינו בסוף פרוטה אחרונה.

תנאים נוספים

א. צריך שיהיו לרבו בנים - שנאמר, "כִּי אֶהְיֶה וְאֶת בֵּיתִי".

ב. צריך שיהיו לעבד בנים - שנאמר, "אֶהְיֶה לְךָ . . אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי".

ג. צריך שיאהב את רבו - שנאמר, "כִּי אֶהְיֶה לְךָ".

ד. צריך שרבו יאהב אותו - שנאמר, "כִּי טוֹב לּוֹ עֲמֹךָ".

ה. צריך שהעבד יהיה בריא - שנאמר, "כִּי טוֹב לּוֹ עֲמֹךָ".

ו. צריך שגם רבו יהיה בריא - שנאמר, "עֲמֹךָ" - שווה לך.

שאל רב ביבי בר אביי: מה הדין כששניהם חולים, האם מספיק שמתקיים "עֲמֹךָ" - שווה לך, או שצריך שיתקיים גם "כִּי טוֹב לּוֹ עֲמֹךָ"?

ונשארה שאלה זו ב'תיקו'.

דף כב

השוואת תנאי העבד לתנאי האדון

מהכתוב "כי טוב לו עֲמֶמְךָ"¹⁰⁹ לומדים שיש לאדון להשוות את תנאי העבד לתנאיו שלו, שלא תהא:

אתה אוכל פת נקיה - והוא אוכל פת קיבר. אתה שותה יין ישן - והוא שותה יין חדש. אתה ישן על גבי מוכין - והוא ישן על גבי תבן.

מכאן אמרו: כל הקונה עבד עברי - כקונה אדון לעצמו.

חייב האדון במזונות אשת וילדי העבד

א. מהכתוב "וְיֵצֵא מֵעִמְךָ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ", למד ר' שמעון: האם הוא נמכר עם בניו ובנותיו? אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו.

ב. מהכתוב "אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וְיֵצֵא אִשָּׁתוֹ עִמּוֹ", למד ר' שמעון: האם אשתו נמכרה אתו? אלא מכאן שרבו חייב במזונות אשתו.

הצורך בשני הלימודים הללו

אם היה כתוב רק לגבי בניו: היינו אומרים, דווקא אותם הוא חייב לזון היות שהם קטנים ואינם יכולים לעבוד ולהשתכר לצורך מזונותיהם. אבל אשתו תעבוד ותאכל מזונות משכר עבודתה ואין האדון חייב לספק מזונותיה.

אם היה כתוב רק לגבי אשתו: היינו אומרים, דווקא את אשתו הוא חייב לזון, מפני שאין דרך אשה לחזר על הפתחים. אבל את בניו שדרכם לחזר על הפתחים אין חובתו לזונם.

¹⁰⁹ כי טוב לו עמך, עמך במאכל, עמך במשתה

נראה דבר זה קשה להתיישב ע"פ השכל, שיהיה עבדו מתנת כספו כאדון לו? ונ"ל בס"ד: כי עשה השי"ת חוקים לעבד זה שיהיה כאדון לרבו, כדי שיוכל רבו להשתמש בו, דאל"כ לא היה יכול להשתמש בו, כדי שלא יהיה נראה שהוא עבד לו. ובאמת כל איש ישראל עבד לה' ולא תחול עליו עבדות של בשר ודם, אך אחר שעשה לו חוקים שמהם נראה שהוא כאדון לרבו, א"כ חוקים אלו הם מעידים שאין זה עבד, אע"פ שהוא משמש את רבו, ולכך הוא יכול להשתמש בו.

ונמצא, חוקים אלו הם לטובת האדון כדי שיוכל להשתמש בו, ולז"א "כי טוב לו", עשיתי חוקים שהם טוב לו, כדי להודיע שהוא "עמך", ר"ל מן העם שלך, ואינו עבד לך.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף כב

רציעת אוזנו בדלת

נאמר, "וְלִקְחֹתָ אֶת הַמְרִצֵּעַ וְנִמְתָּה בְּאָזְנוֹ וּבְדַלְתָּ". וכן נאמר, "וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדַּלְתָּ אוֹ אֶל הַמְזוּזָה וְרָצַע אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ בַּמְרִצֵּעַ".

אופן הרציעה

מ"בְּאָזְנוֹ וּבְדַלְתָּ" למדו, שדוקר והולך עד שמגיע אצל הדלת, שיש לנקוב את האוזן והדלת יחד.

מצב הדלת בזמן הרציעה

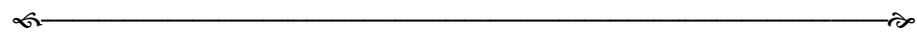
מ"הַמְזוּזָה" למדו, מה מזוזה מעומד, אף הדלת צריכה להיות עומדת מחוברת ולא עקורה.

למה נרצעת האוזן?

ר' שמעון בר רבי היה דורש מקרא זה כמין חומר (צרור מרגליות / בשמים התלוי על הצוואר לתכשיט):

מה נשתנה אוזן מכל איברים שבגוף?

אמר הקב"ה, אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי, "פִּי לִי בְּנִי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים"¹¹⁰, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - תרצע.

¹¹⁰ אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים קשה: ישראל לא שמעו בהר סיני אלא עשרת הדברות, ופסוק זה לא נזכר בעשרת הדברות?

ונ"ל בס"ד: נזכר ונרמז בפסוק "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", ולמה הוצרך לומר "מבית עבדים", פשיטא דהכי הוה? אלא לומר, הוצאתי אתכם מבית עבדים, כדי שתהיו עי"כ עבדים לי, כי כן הענין מחייב, וכן היא המידה, ונמצא מאמר הכתוב, כי לי בני ישראל עבדים נאמר בסיני בפסוק זה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דקשה, א"כ בכל עבירה שעובר ירצע?

. . רק הכונה, דהרי גם עבדים וגרים היו על הר סיני מזלייהו כמשאז"ל (שבת קמו). שהרי מחויבים במצות רק הי' הבדל בשמיעה. כמו שהיו אז באותו דור הערב רב היו חוץ לעמוד הענן, ולכך אלו סורן רע ופרוצים, כי השמיעה הי' דרך מסך.

דף כב

כתבו התוס': יש במדרש, דמרצ"ע בגימטריא ד' מאות (שנה) ולפי שהיו ישראל עבדים ארבע מאות שנה וגאלם הקב"ה, והלך זה וקנה אדון לעצמו, לפיכך ירצע במרצע העולה כך.

למה נרצע בפני הדלת או המזוזה?

ר' שמעון בר רבי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר:

מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית?

אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים, בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי: "פִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים"¹¹¹, ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, הלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע בפניהם.

ולכך, הרציעה שהוא סימן העבדות, יהי' באוון. לומר, ששמיעתו בהר סיני היתה לעבדים ולא כבנ"י ולכך נקלטה אצלו כאצל עבדים.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, צדקת הצדיק, רמו)

¹¹¹ כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים

יש הטרודים כ"כ בעסקיהם הגשמיים במשך ששת ימי החול עד שהם "עבדים לעבדים", לרצונם הגשמי כאדם זה הקונה אדון לעצמו למשך ששת שנים, וגם בבוא יום "השביעי" יום השבת קדש שבו צריך לצאת חפשי לשבות ולנוח מכל עניני חול - אינם רוצים לצאת חפשי ולשחרר עצמם מאהבתם ושעבודם לעניניהם הגשמיים, וטרודים ומוטרדים הם בעניני העולם.

וע"ז באה ההוראה:

הקב"ה ציווה "כי לי בני עבדים" - ענינו של האדם הוא עבודת השי"ת בלימוד התורה (וקיום המצות), "כי לכך נוצרת" זוהי תכלית ירדת נשמתו ושליחותו בעולם, ומכיון שזהו ציווי הקב"ה המחייב ומהווה את הכל, הרי בודאי יתן לו הכח והיכולת הדרושים למלאות שליחותו בעולם.

דהיינו שגם בימי החול בעסקו בעניניו הגשמיים אינו **משועבד להם**, אין עסקו באופן של "עבד לעבדים" כ"א אדרבא **משתמש בהם** - לצרכו האמתי, להיות עבד להקב"ה, וכשבא יום הש"ק מקדש, מבדיל ומגבי' א"ע לגמרי מעניני חול ועסקו הוא - לימוד התורה ועבודת השי"ת.

וע"י הנהגה זו בעסק התורה (והמצות) יוצא האדם לחפשי מגלותו הפרטי, ועי"ז מקרב גם היציאה מהגלות הכללי.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות חלק יא, משפטים א)

דברי המשנה

עבדים כנעניים בהם עוסקת המשנה

- א. ישראלי הקונה מחברו הישראלי עבד כנעני.
- ב. ישראלי הקונה מגר תושב את עבדו הכנעני.
- ג. גוי שמכר עצמו לישראל.
- ד. גוי שמכר בניו או בנותיו הקטנים לישראל.

הדרכים בהם נקנה עבד כנעני

בכסף, בשטר ובחזקה.

הדרכים בהם הוא קונה את עצמו מרבו

- לר' מאיר: בכסף - על ידי אחרים. בשטר - על ידי עצמו.
 לחכמים: בכסף - על ידי עצמו. בשטר - על ידי אחרים, ובלבד שיהא הכסף משל אחרים.

המקור שעבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה

נאמר בעבד כנעני, "וְהִתְנַחֲלֶתֶם אִתָּם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרֵשֶׁת אֶחְזָה", הקיש הכתוב עבדים לשדה אחוזה, מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה, אף עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה.

אך אין ללמוד מהיקש זה, שכשם ששדה אחוזה חוזרת לבעלים ביובל, אף עבד כנעני חוזר לבעלים ביובל.

משום שנאמר "לְעֵלְמָם כָּהֶם תַּעֲבֹדוּ"¹¹², לומר שיש לעבוד בהם לעולם ממש ולא עד לעולמו של יובל.

¹¹² לעולם בהם תעבדו

. . מאחר שכתוב לעולם בהם תעבדו. צריך להיות כך. כי אם הי' כנען בן חורין הי' מחריב העולם ע"י שהארור דבוק בו.

ור"ת לעולם בהם תעבדו הוא תבל, שהוא תיקון העולם מה שהוא עבד . . ולכן איכא למ"ד כי חוב הוא לעבד שיצא לחירות מטעם הנ"ל כי העבדות טוב לו.

(ר' יהודה אריה ליב אלטר, שפת אמת, בראשית, חיי שרה, יט)

דף כב

קניית עבד כנעני בחליפין

למדנו בברייתא, שעבד כנעני נקנה אף בחליפין.

שאלו: מדוע התנא שלנו לא הזכיר זאת?

ותירצו: התנא ציין רק קניינים שנאמרו בעבד ולא במטלטלין.

הסביר הר"ן: לא הוצרך לשנות חליפין, מפני שהם קונים בין בקרקעות ובין במטלטלין ולא היה עולה בדעתנו לומר שלא יקנו בעבד.

קניית עבד כנעני במשיכה

אמר שמואל: עבד כנעני נקנה במשיכה.

אך זה בתנאי שהאדון משך את העבד בחוזקה ובא אצלו. אבל אם רק קרא לו ובא מעצמו - אין זה מכח האדון ולא קנאו.

ואמרו: התנא במשנתנו לא ציין משיכה, היות שמשיכה קונה גם במטלטלין.

שאלו: מדוע התנא בברייתא לא ציין משיכה?

ותירצו: התנא בברייתא ציין רק דברים שקונים גם קרקעות וגם מטלטלין, ואין קרקע נקנית במשיכה.

קניית בהמה גסה במסירה או משיכה

תניא: כיצד במסירה? אחזה בטלפה, בשערה, באוכף שעליה, בשליף (במשא) שעליה, בפרומביא (ברסן) שבפיה, ובזוג שבצוארה - קנאה.

כיצד במשיכה¹¹³? קורא לה והיא באה, או שהכישה במקל ורצה לפניו, כיון שעקרה יד (קדמית) ורגל (אחורית) - קנאה. רב אסי / רב אחא אומר: עד שתהלך לפניו מלא קומתה.

¹¹³ כיצד במשיכה קורא לה והיא באה וכו'

וידוע מ"ש בגמ' שיש ב' מיני משיכות, הא' קורא לה והיא באה. והב' הכישה במקל והיא תבא:

ועל זה אנו מתפללים, שיהי משיכת החסדים ע"י בחי' קורא לה והיא באה, ע"י דברי תורה כמ"ש "משכני אחרריך נרוצה" ולא ע"י יסורים ח"ו בבחי' הכישה במקל. וז"ש "משוך חסדך ליודעיק" הם בנ"י. "אל קנא ונוקם" לעכו"ם בבחי' הכישה במקל כנ"ל. אבל לבני ישראל יהי מצד החסד בחי' משיכה הא'.

(ר' שלמה הכהן רבינוביץ', תפארת שלמה, על הזמנים ומועדים, שער התפילה, נב)

דף כב

שאלו: אם כן, מדוע כאשר קרא לעבד כנעני ובא מעצמו לא נקנה במשיכה?
ותירצו: בהמה הולכת על דעת בעליה וכאשר קורא לה כאילו משכה בידיו,
 משא"כ עבד, הולך על דעת עצמו ואין הליכתו מקריאת האדון נחשבת כמשיכה.

קניין משיכה בעבד קטן

אמר רב אשי: עבד קטן, הרי הוא כבהמה מפני שאין בו דעת. ולכן, אם
 הקונה קראו ובא מחמת קריאתו - קנאו במשיכה.

קניית עבד כנעני בחזקה

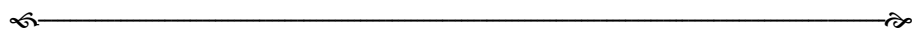
תנו רבנן: כיצד בחזקה? התיר לו העבד מנעלו, או הוליך כליו אחריו לבית
 המרחץ, הפשיטו, הרחיצו, סכו, גרדו, הלבישו, הנעילו, הגביהו - קנאו.

קנייה בהגבהה

אמר ר' שמעון: לא תהא חזקה גדולה מהגבהה, שהגבהה קונה בכל מקום.
הסביר רב אשי את מחלוקת ת"ק ור' שמעון:
לת"ק - הגביה העבד את רבו, קנאו בקניין חזקה. הגביהו רבו לעבד, לא קנאו.
לר' שמעון - הגבהה קונה בכל מקום. ולכן, גם אם הגביהו רבו לעבד, קנאו
 מדין קניין הגבהה.

שאלו: עכשיו שאמרת הגביהו הוא לרבו - קנאו, אם כן, שפחה כנענית
 תקנה בביאה, כיון שהיא מגביהה את אדוניה?

ותירצו: מה שאמרנו שהגביהו הוא לרבו - קנאו, דווקא כאשר האדון נהנה
 והעבד מצטער¹¹⁴, שאז מודגש שהעבד משרת בכך את אדונו. אך כאשר שניהם
 נהנים - אין זה נקרא מעשה עבור קנין חזקה, ולכן שפחה לא נקנית בביאה.

¹¹⁴ כי קאמרינן זה נהנה וזה מצטער, הכא זה נהנה וזה נהנה הוא
 וכן י"ל נמי בעבודת השי"ת, ששם 'עבודה' במוחלט איננה נקראת רק כשאינו יודע
 טעמו של דבר, ובעינינו נראה להיפוך.

דאם יודע טעמו של דבר הרי יודע שא"א להיות באופן אחר, וכ"ש כשטועם טעם
 מתיקת טעמי המצוות הרי זה נהנה וזה נהנה, ושוב א"א שיקרא עבודת עבד, אלא
 כשגוף הדבר זר בעיניו ומ"מ הוא עושה בהתלהבות יתירה ובאהבה וחשק נמרץ
 מחמת שזהו מצוות השי"ת, זהו נקרא עבודה בהחלט.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משואל, בלק ז יג)

דף כב

שאלו: ותקנה שפחה בביאה שלא כדרכה?

ותירץ רב אחיי בר אדא דמן אחא:

א. ייתכן שהיא נהנית בכך.

ב. מהכתוב "מִשְׁכָּבִי אֲשֶׁה", למדנו שדין שלא כדרכה שווה לכדרכה, ובשניהם השפחה לא נקנית.

גר שמת בלא יורשים והניח עבדים כנעניים

גר שמת בלא יורשים - נכסיו הפקר וכל הקודם לזכות בהם קנה.

אולם, אם היו בהם עבדים כנעניים - יש אופנים שהעבדים זכו בעצמם ואין אחר יכול לזכות בהם.

מעשה ר' יהודה הינדואה

ר' יהודה הינדואה (מארץ כוש) היה גר ללא יורשים. כשחלה, בא מר זוטרא לשאול בשלומו.

ראה מר זוטרא שהוא גוסס ותיכף יעזוב את העולם, אמר לעבדו של ר' יהודה: חלוץ נעליי וקחם לביתי.

שהיה סבור שר' יהודה ימות בזמן שהעבד ישא את נעליו ובאותה שעה יקנהו לעצמו בקניין חזקה.

יש אומרים: העבד היה גדול, ולכן כשמת אדונו הוא זוכה בעצמו מיד. ולכן מר זוטרא מיהר להשתמש בו כדי לזכות בו.

ויש אומרים: העבד היה קטן, וגם בתור קטן היה יכול לזכות בעצמו.

מחלוקת חכמים ואבא שאול בגר שמת ללא יורשים והניח עבדים

לחכמים: בין עבדים גדולים בין עבדים קטנים, קנו עצמם במיתת האדון ונעשו בני חורין.

לאבא שאול: עבדים גדולים - זכו בעצמם כי גדול יש לו כח לקנות ולזכות. עבדים קטנים - לא זכו בעצמם וכל הקודם להחזיק בהם, זכה.

דף כב

ביאור המחלוקת

רש"י פירש: מחלוקת חכמים ואבא שאול היא כשבשעת מיתת הגר לא היו העבדים תחת יד אחר והיה להם שהות לזכות בעצמם.

אבל אם בעת מיתת הגר החזיק בהם אדם אחר, כגון שהיו אז באמצע לשמש אותו תשמיש של עבדות - זכה בהם אותו אדם בקניין חזקה מיד כשמת הגר ולא זכו בעצמם.

רבינו תם פירש: אמנם כן הוא ללשון הראשון בגמרא.

אבל ללשון השני - לעולם העבד קודם לזכות בעצמו, אפילו אם הוא משמש אדם אחר בשעת מיתת הגר. ואין אחרים יכולים לזכות בעבדי הגר, אלא בעבדיו הקטנים לשיטת אבא שאול.

ור"י פירש: גם בזה נחלקו חכמים ואבא שאול.

לחכמים - מיתת הגר נחשבת כנתינת גט שחרור. ואם כן, בוודאי לא יוכל אדם להחזיק בהם אחרי שקבלו גט שחרור.

לאבא שאול - מיתת הגר אינה מפקיעה את השעבוד הממוני של העבד. ואם הוא משמש אדם אחר ואינו חפץ לקנות עצמו - זוכה בו אותו אדם.

דף כג

עבד כנעני קונה את עצמו בכסף ובשטר ★ האם אומרים גיטו וידו באין כאחד? ★ שליחות הכהנים בעבודתם ★ עבד יכול לקבל גט שחרור עבור חברו העבד ★ האם עבד יכול לזכות בכסף לעצמו?

עבד כנעני קונה את עצמו בכסף ובשטר

דעת ר' מאיר

- ✘ בכסף: ע"י אחרים - כן, גם לא מדעת העבד. שאין הדבר תלוי בהסכמת העבד אלא בקבלת האדון את הכסף.
- ✘ ע"י עצמו - לא. מפני שאין לעבד שום כסף שיכול להשתחרר בו, כי כל מה שקונה העבד שייך לרבו.
- ✘ בשטר: ע"י אחרים - כן, אבל רק מדעת העבד. מפני שחוב הוא לעבד להשתחרר [עבדו של כהן כשמשחרר - אסור לאוכל בתרומה, וכן עבדו של ישראל כשמשחרר - אסור בשפחה כנענית].
- ✘ ע"י עצמו - כן, אפילו של מדעתו, כי יש לעבד יד לזכות לעצמו לעניין קניית שטר שחרורו.

דעת ר' שמעון בן אלעזר

- ✘ בכסף: ע"י אחרים - כן, גם לא מדעת העבד. כי זכות היא לו לצאת לחירות.
- ✘ ע"י עצמו - לא. כי אין לעבד שום כסף שיוכל להשתחרר בו, כי כל מה שקונה העבד שייך לרבו.
- ✘ בשטר: ע"י אחרים - כן, גם שלא מדעת העבד [ובלבד שלא ימחה]. כי זכות היא לעבד לצאת לחירות.
- ✘ ע"י עצמו - לא. כי אין לעבד יד לזכות לעצמו, אף לא לקנות שטר שחרורו.

דעת חכמים

- ✘ בכסף: ע"י אחרים - כן, גם לא מדעת העבד. כי זכות היא לו לצאת לחירות.
- ✘ ע"י עצמו - כן, כי יש אפשרות שיהיה לעבד כסף שיוכל להשתחרר בו, והוא כשיתנו לו אחרים את הכסף.
- ✘ בשטר: ע"י אחרים - כן, גם שלא מדעת העבד [ובלבד שלא ימחה]. כי זכות היא לעבד לצאת לחירות.
- ✘ ע"י עצמו - כן, אפילו שלא מדעתו. כי יש לעבד יד לזכות לעצמו, לעניין קניית שטר שחרורו.

האם אומרים גיטו וידו באין כאחד?

הסבר ההגדרה

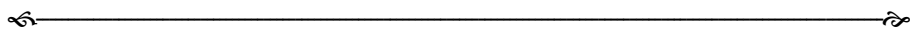
כאשר הגט מגיע לידי העבד, כיון שבאותה שעה העבד משתחרר, שוב אין ידו כיד אדונו. נמצא שהשטר יצא מרשות האדון אליו ולכן העבד משוחרר¹¹⁵.

דעת ר' שמעון בן אלעזר

אין אומרים גיטו וידו באין כאחד. ואין לעבד יד לזכות לעצמו גם לעניין שטר שחרור.

הסביר רבה: ר' שמעון בן אלעזר למד בגזירה שווה "לה, לה" מגט אשה, כשם שאין אשה מתגרשת עד שיצא הגט מרשות הבעל, כך אין עבד משתחרר עד שיצא שטר שחרור מרשות האדון. ולכן לדעתו העבד משתחרר בגט שחרור רק על ידי קבלת אחרים.

מכאן, אמר רבה: לר' שמעון בן אלעזר שלומד גזירה שווה "לה, לה" מאשה, יש ללמוד גם, כשם שאשה עושה שליח לקבל גיטה, כך עבד כנעני יכול לעשות שליח לקבל גיטו.

גיטו וידו באים כאחד¹¹⁵

פעם אחת אמר הרה"ק ר' מענדל מקאצע זי"ע, בזה"ל: א חסיד ווארפט אוועק דיא וועלט. אין דער וואס ווארפט אוועק דיא וועלט איז א חסיד (חסיד זורק את העולם - ומי שזורק את העולם הוא חסיד), וא"כ האיך אפשר לקיים שניהם? אך הענין כמאמר חז"ל גבי עבד, גיטו וידו באין כאחת.

(שיח שרפי קודש)

. . ובהקדם החקירה אם יש שכר לגר על שנתגייר:

לכאורה הי' מקום לומר שאין לו שכר על זה, כי, קודם שנתגייר - הרי הוא גוי, ואינו מצווה להתגייר, ואילו לאחר שנתגייר ונעשה יהודי - שוב אין מעשה הגרות. ונמצא לכאורה שלא מגיע לו שכר על מעשה הגרות.

. . בהכרח לומר, שענין הגרות הוא ע"ד "גיטו וידו באין כאחד", שאע"פ שהעבד אין לו יד לקבל את הגט, הרי בזה גופא שמקבל את הגט נעשית לו יד, ונחשב כאילו נתקבל הגט לא ע"י עבד שאין לו יד, אלא ע"י בן-חורין שיש לו יד.

ועד"ז י"ל בענין הגרות - שע"י מעשה הגרות גופא נחשב לו כאילו הי' יהודי עוד קודם לכן, וממילא אינו כגוי שנתגייר אלא כיהודי שנתגייר, ולכן יש לו שכר על זה. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ט, יום ב' דחג השבועות)

דף כג

דעת ר' מאיר וחכמים

גיטו וידו באין כאחד. ויש לעבד יד לזכות לעצמו לעניין שטר שחרור.
וטעמים: כי שטר שחרור נלמד בגזירה שווה "לה, לה" מגט אשה, כשם שאשה מקבל את גטה בעצמה, כך עבד מקבל שטר שחרור בעצמו.

שליחות הכהנים בעבודתם

הגמרא במסכת נדרים (לה, ב) מסתפקת באדם שנדר ואסר על עצמו ליהנות מכהן, האם מותר לאותו כהן להקריב את קרבנותיו?
 מצד אחד - הכהן הוא שליח הבעלים להקריב את קרבנו, לפיכך אסור לכהן זה להקריב את קרבנו, מפני שהבעלים נהנה בכך שמקיים שליחותו.
 מצד שני - אפשר לומר שהכהן הוא שליח הקב"ה להעלות את הקרבן לפניו. ומאחר שהכהן אינו מקריב בשליחות הבעלים, מותר לו להקריב את קרבנות המודר, כי אינו נחשב כמהנה את הבעלים¹¹⁶.

¹¹⁶ הני כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דשמיא

. . והרי גם קס"ד בתורה הוא תורה, וכ"ש בנדו"ד, שיש דעה ש"שלוחי דידן נינהו", וגם לפי המסקנא ש"שלוחי דרחמנא נינהו", הרי זה רק בנוגע להלכה בפועל בגשמיים, אבל ברוחניות הענינים ישנם ב' הדעות, ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים". ולכאורה, איך שייך לומר ש"שלוחי דידן נינהו" - "מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדינן"?

. . ונתבאר בזה, שכאשר הקב"ה אמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", הרי זה פעל שיהי' אצל כל אחד מישראל ענין הלוי' והכהונה, וכדאיתא במכילתא: "ראויין היו ישראל לאכול בקדשים עד שלא עשו העגל כו"; אלא שרצה הקב"ה שבנ"י יעסקו בעניני העולם, "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", כדי שתהי' לו ית' דירה בתחתונים, ולכן, "הלויים באים תחתיהם בשליחותם", אבל בעצם, הנה כאו"א מישראל שייך לדרגת הכהונה, ועד לכהונה גדולה, כפי שמפרש בעל הטורים ש"ממלכת כהנים" היינו "כהנים גדולים".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ז, ש"פ בהעלותך)

וכן עבודת הקרבנות דוחה שבת מטעם זה דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו כמ"ש יומא (יט סע"א) ואין זה פעולת עצמן רק ככל שליח הפועל מדעת שולחו. להיות ידו כיד בעלים. וכלפי השי"ת הרי הוא עצמו הפועל ע"י הכהנים.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פרי צדיק, קדושת שבת ב, ד)

דף כג

בענין זה אמר רב הונא בריה דרב יהושע: הכהנים הללו שלוחי הקב"ה הם בעבודת הקרבנות, ולא שלוחי הבעלים.

והסביר דבריו: שאם יעלה בדעתך לומר שהכהנים שלוחים שלנו הם, אזי תתעורר קושיא, וכי יש דבר שאנו עצמנו איננו יכולים לעשותו ושלוחינו יכולים לעשותו עבורנו? פשיטא שלא! כיון שהשליח אינו יכול להיות עדיף על משלחו. אלא בהכרח, שהכהנים אינם שלוחינו אלא שלוחי הקב"ה.

הרמב"ן והריטב"א כתבו: מה שאמרו שלוחי דרחמנא הן, היינו בישראל שאינו בר עבודה, אבל כהן לכהן הם שלוחים שלהם.

עבד יכול לקבל גט שחרור עבור חברו העבד

שאלו בגמרא: אם כן, איך לדברי רבה עבד אינו יכול לקבל בעצמו את השטר, אך יכול לעשות שליח כדי לקבל גיטו?

ותירצו: ישראל אינם יכולים לעבוד בעצמם את עבודת הקרבנות בשום אופן¹¹⁷, ולכן לא יתכן שהם יעשו שלוחים לדבר שאינו שייך בהם כלל.

ואילו עבד שייך בגיטין, שהרי יכול לקבל גט שחרור עבור עבד אחר. ומאחר ששייך בגיטין לכן יכול הוא לעשות שליח לקבל גיטו.

וכן שנינו: עבד מקבל גיטו של חברו מיד רבו של חברו, אבל לא מיד רבו שלו. שאם היו שניהם עבדים לאותו אדון, אינם יכולים לקבל אחד עבור השני.

⋈

¹¹⁷ ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל

מצינו בכמה ענינים, שדוקא לאחרי שחרב ביהמ"ק, שכמה ענינים של קדושה ירדו ממדרגתם, אזי נעשו שייכים אליהם אפילו אלו שבזמן שביהמ"ק הי' קיים לא היתה להם שייכות לענינים אלו.

. . כלומר: בזמן שביהמ"ק הי' קיים היתה העבודה במעלה ודרגא נעלית יותר, שהרי הי' בית המקדש שבו היו רואים נסים בכל זמן - "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש", ואילו עתה - "אותותינו לא ראינו גו' ולא אתנו יודע עד מה".

אמנם, כיון שהעבודה נעשתה בדרגא נמוכה יותר, לכן הוטלה עבודה זו גם על אלו שעד עתה לא היו שייכים לעבודה זו, כיון שהיתה נעשית ע"י כהנים (כמו עבודת הקרבנות) . .

ולדוגמא - בענין התפילות ש"כנגד תמידים תקנום", שהקרבנות התמידים בביהמ"ק היתה ע"י כהנים, ואילו ענין התפלה הוא ע"י כאו"א מישראל.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועודיות, ה'תשח"י, ליל ג' דחוו"מ סוכות)

דף כג

האם עבד יכול לזכות בכסף לעצמו?

לר' מאיר ולר' שמעון בן אלעזר: אין לעבד שום כסף שיוכל להשתחרר בו, כי כל מה שקונה העבד שייך לרבו.

לחכמים: יש אפשרות שיהיה לעבד כסף שיוכל להשתחרר בו, והוא כשיתנו לו אחרים את הכסף.

באיזה אופן נחלקו התנאים?

שאלו: אולי נאמר שמחלוקת ר' מאיר וחכמים, האם יש קנין לעבד בלא רבו ולאשה בלא בעלה?

אמר רבה אמר רב ששת: המחלוקת היא כשנתנו לו כסף על מנת שאין לרבו רשות בו.

ר' מאיר סבר - ברגע שאמר לו 'קנה' כבר קנה העבד ומיד זכה בו האדון, לכן התנאי לא מועיל.

וחכמים סוברים - כיון שאמר 'על מנת', עזר לו התנאי והעבד בלבד זכה בו.

לר' אלעזר: כשאמר "על מנת שאין לרבו רשות בו" - כולם מודים שאין קנין לעבד בלא רבו ולא לאשה בלא בעלה. והמחלוקת היא, כשנתנו לעבד ואמר "על מנת שתצא בו לחירות".

ר' מאיר סבר - ברגע שאמר לו 'קנה', קנה רבו.

וחכמים סוברים - כשאמר באופן זה, גם העבד עצמו לא קנה. כיון שאין כוונתו להקנות את המנה לעבד שיהיה שלו ולא של רבו. ונמצא שהעבד לא קנה את המנה אלא לענין שיוכל לפדות בו את עצמו ולצאת לחירות.

דף כד

פדיון מעשר שני ★ אשה הפודה מעשר שני של בעלה ★ יציאת עבד כנעני בשן ועין ★ נזק על ידי קול ★ נזקי שן ועין שיוצא על ידם לחירות ★ השחתת איבר מתוך כוונה טובה ★ פסול הקרבה במום ובחסרון איבר ★ כריתת אצבע מיותרת מוציא לחירות

פדיון מעשר שני

מעשר שני אסור באכילה חוץ לירושלים בלא פדיון.

אם המעשר נפדה בכסף, הוא נאכל בכל מקום ואת הכסף מעלים לירושלים לקנות בו דברי מאכל שיאכלו שם.

ויש חילוקים דינים בין הפודים את המעשר:

- א. הפודה מעשר שני של עצמו - מוסיף חומש¹¹⁸ על שווי המעשר.
- ב. הפודה מעשר שני של חברו - פודה אותו בשווי ואינו מוסיף חומש.
- ג. אשה הפודה מעשר שני של עצמה או של אחרים - אינה מוסיפה חומש¹¹⁹. פירש ר"ת, שנאמר בפרשה "איש", ורק כשפודה מעשר שני של איש אחר בכספו ובשליחותו מוסיפה חומש, כי עומדת במקומו.

118 הוספת חומש

אמנם עדיין צריך לתת טעם למה חומש?

ודבר זה בו חכמה עמוקה: כי לא נקרא תוספות רק חומש, והוא דבר מבואר בחכמה. כי אין הב' תוספות על א', ואין ג' תוספות על ב', ואין ד' תוספות על ג'. ודבר זה מפני כי השטח הוא שנקרא השלם, מפני שיש לו ד' קצוות, ולפיכך לא נקרא חלק ד' תוספות.

אך חלק חמישי נקרא תוספות מפני שהשלם הוא הד' והחמישי נקרא תוספות, לכך כאשר צריך להוסיף צריך להוסיף חלק חמישי. ויש בזה עוד דבר מופלא בחכמה ואין כאן מקום להאריך.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, ויקרא כו יג)

119 אשה שפודה מעשר שני שלה אינה מוסיפה חומש

הטעם מושכל, דאשה אינה ראוי' לעלות למקום אשר יבחר ד' בו בכל זמן, כי היא הרה או ילדיה קטנים וצריכים לאמם כמו חנה, ולכן שלא יקשה עליה לפדות ולצור הכסף עד שיהא יכולת בידה לעלות ולאכול במקום הנבחר את המעשר פטרה תורה את האשה מהחומש, משא"כ בכל הגאולות. ונכון.

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, בחוקותי לז)

דף כד

אשה הפודה מעשר שני של בעלה

כשפודה בכספו של הבעל

הרי היא עומדת במקום הבעל ומוסיפה חומש.

כשפודה בכסף שלה

הרי היא כאדם הפודה מעשר של חברו מכספו ואינה מוסיפה חומש.

לרש"י: כסף נכסי מלוג נחשב לכסף שלה לעניין זה.

לתוס': רק אם נתן לה בעלה כסף, נחשב הוא כספה שלה.

נתנו לה אחרים כסף על מנת שתפדה בו מעשר שני של בעלה

שאלו: מהברייתא רואים שלדעת חכמים במקרה זה מוסיפה חומש, כיון שכשאמר "קני את המנה" מיד קנה הבעל. ולדעת ר' מאיר אינה מוסיפה חומש היות שמלכתחילה הנותן לא הקנה לאשה את המעות אלא לעניין שתוכל לפדות בהן את המעשר כדין איש אחר שאינו מוסיף חומש.

אם כן, זה בדיוק הפוך מדעתם בעניין זכיית עבד במעות?

תירץ אביי: תהפוך דבריהם בעניין מעשר (הריטב"א: עדיף להפוך את דברי הברייתא ולא את דברי המשנה).

כשפודה בכסף של בעלה מעשר שני שנפל לה בירושה

ורבא תירץ: אין צורך להפוך את דברי הברייתא, היות והברייתא מדברת כשנפל לה מעשר שני בירושה.

ונחלקו מה דין מעשר זה:

לר' מאיר - מעשר שני נחשב לממון גבוה. ולכן לא תקנו חכמים שיזכה בו הבעל (כשזוכה בכל ירושת אשתו).

ואם כן, כשפודה אותו בכספו של הבעל, הרי היא כהבעל שפודה מעשר שני של אחרים ואינה מוסיפה חומש.

לחכמים - מעשר שני נחשב לממון בעליו. ולכן זכה בו הבעל (כשזוכה בכל ירושת אשתו).

ואם כן, כשפודה אותו בכספו של הבעל, הרי היא כבעל שפודה מעשר שני שלו ומוסיפה חומש.

יציאת עבד כנעני בשן ועין

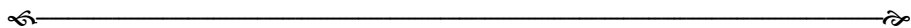
עבד כנעני יוצא לחירות אם הפיל רבו אחת משיניו הקבועות או סימא את אחת מעיניו או השחית את אחד משאר ראשי אבריו הגלויים שאינם חוזרים¹²⁰.

היציאה בהשחתת שן ועין

מפורשת בתורה: "וְכִי יִפֹּה אִישׁ אֶת עֵינָיו עֲבָדוֹ אוֹ אֶת עֵינָיו אֶמְתוֹ וְשִׁחַתָּהּ לְחִפְשֵׁי יִשְׁלַחְנֹו תַחַת עֵינָיו. וְאִם שָׁן עֲבָדוֹ אוֹ שָׁן אֶמְתוֹ יִפִּיל לְחִפְשֵׁי יִשְׁלַחְנֹו תַחַת שָׁנוֹ".

היציאה בהשחתת שאר האברים

נלמדת מדרשת חכמים: מה שן ועין מומים שבגלוי ואינם חוזרים לקדמותם, אף כל מומים שבגלוי ואינם חוזרים לקדמותם.

120 עבד כנעני יוצא בשן ועין

מפני מה עבד כנעני יוצא בשן ועין?

לפי שחם אבי כנען ראה בעינו את ערות אביו והגיד לשני אחיו ולא בוש להגיד והראה להם שיניו, לא תהא חירותו אלא בבשתו בהפלת עינו ושינו. (ר' טוביה בן אליעזר, מדרש לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתא, שמות כא כז)

ופירש כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה: כי ענין שעבוד איננו שייך אלא לחומר כמו בהמה המשועבדת לאדם, אבל רוחני אינו ראוי להשתעבד.

והנה חוש הראות והדבור הם הכחות היותר רוחניים שבאדם, ועל כן איש שיש בו כוחות רוחניים אלו אינו ראוי להשתעבד, רק באשר פגם בחושים אלו על ידי וירא ויגד על כן נתקלקל להשתעבד, אך כאשר הפיל שנו או סימא את עינו נתמרק החטא, ושוב אין ראוי לו השעבוד.

ויש לי להוסיף עוד דברים, כי כל רמ"ח אברים שבאדם הם לעומת רמ"ח מצוות עשה, אם כן יש בהם דוגמא וצורה עליונה ושורה עליהם כח רוחני, אך באשר הם גשמיים אין בהם כח לקבל את הכח הרוחני אלא על ידי אמצעות הכוחות הנ"ל, הראיה והדבור, הראיה מתייחסת למוח והדיבור ללב, וכאשר הם שלמים כולם, הם שלמים באמצעותם. . ואם כן, כל זמן שאדם משמר את עיניו ואת לבו שבכלל זה כח הדבור שבו, אינו ראוי להשתעבד.

. . וזהו שכל שעבוד הנמצא בעולם הוא רק מוירא ויגד, שהם פגם המוח והלב שנעשה כולו חומרי, ואך על ידי מירוק אחד מראשי אברים יהיה מה שיהיה שוב נעשה אותו אבר דוגמא לצורה עליונה וראוי לחול עליו כח רוחני ופשטה קדושה בכולו, וחל על כולו כח רוחני, ומסלק השעבוד.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משואל, נח, יא)

דף כד

שאלו: אולי נאמר ש'שן' ו'עין' הם שני כתובים הבאים כאחד שאינם מלמדים לדבר אחר אפילו הוא דומה להם?

ותירצו: אין כאן שתי כתובים הבאים כאחד, מפני שצריך לכתוב את שניהם. שאם כתבה תורה רק 'שן' - היינו אומרים אפילו הפיל שן חלב שעתידה להתחלף. לכן כתבה 'עין' שהאיבר צריך להיות דומה לה שאינו עתיד להתחלף. ואם כתבה תורה רק 'עין' - היינו אומרים, מה עין שנברא עמו, אף כל איבר שנברא עמו, אבל שן לא.

שאלו: אולי 'נכי נקה' - כלל. "את עין . . וְאֵם שָׁן"¹²¹ - פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, ויצא בשן ועין בלבד.

ותירצו: "לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ" - חזר וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה פרט מום שבגלוי ואינו חוזר, אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר.

שאלו: אולי נאמר, מה הפרט - מומים שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר, אף כל מומים שבגלוי ואינו חוזר ובטל ממלאכתו? ואם תאמר שאכן דורשים כך, הרי למדנו "תלש בזקנו ודילדל בו עצם" - עבד יוצא בהם לחירות, למרות שהעצם אינה משמשת לשום מלאכה?

ותירצו: לא דורשים כלל ופרט וכלל, אלא ריבוי מיעוט וריבוי.

"נכי נקה" - ריבוי, המרבה את כל המכות.

"את עין . . וְאֵם שָׁן" - מיעוט, שרק בהוצאת שן ועין יוצא העבד לחירות.

"לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ" - ריבוי, שבכל אחד מן האיברים ישלחנו לחירות.

ופסוק שנדרש בדרך של "ריבוי מיעוט וריבוי", הוא מרבה הכל חוץ מדבר אחד שהתמעט מן "המיעוט" (מום שאינו גלוי).

¹²¹ וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו

. . . וז"ש "וכי יכה איש" - זה הקב"ה הנקרא איש מלחמה, כשעושה דין עם בריותיו, "את עין עבדו" - הזכר, "או עין אמתו" - הנקבה, אל תתמה תהרהר אחר מדותיו ית', אלא אדרבה, עשה לו כן לטובתו שלא יחזור ויפול ברשת היצה"ר מצד ראיית עינו כאשר היה לו בגלגול הקודם. וזהו "לחפשי" - מעבדות היצה"ר, "ישלחנו".

וכן נמי "אם שן עבדו או שן אמתו יפיל" - שן לשון שנים, ר"ל זמן חייהם יפיל לשון חסרון, כמו "לא נופל אנכי מכם", שממית אותם בקוצר שנים, זה לטובתם - "לחפשי ישלחנו".

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן איש חי, דרשות, משפטים יב)

דף כד

שאלו: הרי למדנו "הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור - אין עבד יוצא בה לחירות". ומדוע, תרבה גם את זה מ"ריבוי מיעוט וריבוי"?

ותירצו: למרות שבכל מקום שנאמר בו "מיעוט ריבוי ומיעוט" ממעטים רק דבר אחד, כאן עלינו למעט שניים, מום שאינו גלוי ומום שעתידי לחזור.

שאם לא כן, מדוע הכתוב הזכיר גם שן וגם עין? אלא שמ'שן' למדנו שצריך שיהיה מום גלוי, ומ'עין' למדנו שצריך שיהיה מום שאינו חוזר.

האם העבד משתחרר מיד או שצריך גט שחרור?

לר' שמעון, לר' אליעזר ולר' עקיבא: אין העבד משוחרר בכך, אלא רק לענין שרבו אסור להשתעבד בו, ומחויב לשחררו בשטר שחרור כדי שיהא מותר בבת חורין. דבר זה למדים בגזירה שווה "וְשִׁלְחָהּ, וְשִׁלְחָנוּ" מגירושי אשה שאין השילוח אלא בשטר כשילוח האשה.

לר' מאיר ולר' טרפון: העבד נעשה בן חורין בהשחתת האיבר ואינו זקוק לשטר שחרור. שנאמר "לְחִפְשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ"¹²² ללמד שנעשה חופשי מיד קודם השילוח.

דעת המכריעים: בהשחתת שן או עין המפורשת בתורה - העבד משוחרר בלא שטר שחרור. ובהשחתת שאר איברים - שאינה נלמדת אלא ממדרש החכמים, אין העבד משוחרר אלא על ידי שטר שחרור.

רבינו תם פירש: שמדין התורה הם סוברים שבכל אופן העבד משוחרר בלא שטר שחרור, כי כל דבר הנלמד מדרשת הפסוקים, הרי הוא ככתוב בתורה. ומה שהצריכו בהשחתת שאר איברים שטר שחרור, תקנת חכמים היא, כדי שלא יוכל האדון להחזיקו ולומר לו עבדי אתה, כיון שאין הדבר ידוע שעבד משוחרר גם בהשחתת שאר איברים, שאינה מפורשת בתורה.

ריב"א פירש: מדין התורה הם סוברים שבהשחתת שאר איברים אין העבד משוחרר בלא שטר שחרור. כי לעניין שאר איברים הנלמדים מהמילה "ישלחנו", הם מודים שהגזירה שווה מאשה מלמדת שאין העבד משתחרר בלא שטר שחרור.

¹²² לחפשי ישלחנו

מה שעבד יוצא לחרות בראשי אברים הוא מקל וחומר, אם מידי שמים קונה עצמו ביסורין, כמו שכתוב יסר יסרני י-ה וגו', מידי אדם לא כל שכן?!

(ר' חזקיה בן מנחם, החזקוני, שמות כא כז)

דף כד

נזק על ידי קול

שאל רב שמן את רב אשי: למדנו, "היכהו על עינו וסימאה, על אזנו וחרשה - עבד יוצא בהן לחירות. נגד עינו ואינו רואה, כנגד אזנו ואינו שומע - אין עבד יוצא בהן לחירות", האם זה בגלל שקול אינו נחשב להיזק?

הרי למדנו מרמי בר יחזקאל: "תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם (כדעת סומכוס בדין צרורות)¹²³".

וכן, אמר רב יוסף: "אמרי בי רב, סוס שצנף וחמור שנער ושברו כלים בתוך הבית - משלמים חצי נזק (כדעת חכמים בדין צרורות).

אם כן, רואים שקול זה אכן נחשב להיזק, ומדוע העבד לא יוצא לחופשי?

חילוק בין הזיק כלים או הזיק אדם

ענה לו רב אשי: המזיק כלים על ידי השמעת קול - אכן, חייב. אבל המזיק אדם על ידי השמעת קול - פטור. שכל נזק הבא לאדם מחמת בהלה, הוא מביאו על עצמו, על ידי שמכניס את הבהלה ללבו.

כמו שלמדנו: "המבעית את חברו - פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. כיצד? תקע באזנו וחרשו - פטור (מפני שזה רק 'גרמא'). אחזהו ותקע באזנו וחרשו - חייב" (ברגע שאחזה בידו אי אפשר לקרא לזה 'גרמא').

ולכן, עבד שחרשו רבו באופן זה - אינו יוצא לחירות.

נזקי שן ועין שיוצא על ידם לחירות

הכהו על עינו וכהתה, על שינו ונרדה

יכול להשתמש בהן כמו שהן עכשיו (תשמיש שיש בו ממש ולא שרואה רק בדברים הגסים - הריטב"א) - אין העבד יוצא לחירות.

אינו יכול להשתמש בהן - יוצא לחירות.

החידוש בדין זה: שלא נחשוב שרק אם עיוור אותו לגמרי יוצא לחירות.

123 תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם

קול התרנגול נקרא "תקיעה", קול הסוס נקרא "צניפה", וקול החמור "נעירה".

המזיק בקול דומה למזיק על ידי צרורות, מפני שלא הזיק בגופו ממש אלא בכוחו.

(ר' יצחק בן שמואל הזקן מדמפייר, תוספות ר"י הזקן)

דף כד

סימא את עינו הכהויה, הפיל את שינו המנודנדת

היה יכול להשתמש בהן קודם - יוצא לחירות.

אם לאו - אינו יוצא לחירות, שכבר קודם לכן נחשב כמחוסר שן או עין.
החידוש בדין זה: שלא נחשוב שרק אם מלכתחילה הייתה לו ראייה טובה והכחישה יוצא לחירות.

נזק של השחתת איבר

אף על פי שקודם לכן לא היה ראוי להשתמש בו כלל, כגון שהוציא לחוץ עין עיוורת - מוציאו לחירות.

השחתת איבר מתוך כוונה טובה

התכוון לטפל באיבר

היה רבו רופא ואמר לו לרפא עינו וסימאה. לחתוך לו שינו והפילה:

לחכמים - שיחק באדון ויצא לחירות.

לרבן שמעון בן גמליאל - לא יצא לחירות. ולמד זאת מייתור האות ה"א ב"ןִשְׁחָתָה" שצריך שיתכוון לשחתה.

כתבו תוס': הוא הדין כשהיתה אבן בחיקו ולא הכיר בה וכשקם נפלה על עבדו וסימאה את עינו. שהרי לא התכוון לגעת כלל בעין, אבל גם לא היתה כוונה טובה במעשה.

לא התכוון לנגוע באיבר

ר' אליעזר אומר: הרי שהושיט ידו למעי שפחתו (ליילדה) וסימא עובר שבמעיה - פטור ואין העובר יוצא לחירות בשל כך.

כתבו תוס': במקרה זה לכו"ע העבד לא יוצא לחופשי. היות שיש כאן שני דברים לטובת האדון (1) לא התכוון לנגוע באיבר, (2) התכוון לטובה.

חכמים - לומדים מ"ןִשְׁחָתָה" שצריך שיתכוון לנגוע באיבר שהשחית.

רבן שמעון בן גמליאל - למד זאת מ"ןִשְׁחָתָה".

דף כד

פסול הקרבה במום ובחסרון איבר

בהמה

לגבי כל הקרבנות נאמר, "איש איש מבית ישראל ומן הגר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ . . . לְרִצְוֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בְּבָקָר בְּפִשְׁבִּים וּבְעִזִּים". משמע ש"זכר תמים" נוהג רק בבהמה שהיא נפסלת לקרבן במום.

עוף

אינו נפסל אלא בחיסרון איבר¹²⁴. למדו זאת מהכתוב "מִן הָעוֹף", ולא כל העוף, שעוף המחוסר איבר אינו כשר להקרבה.

כריתת אצבע מיותרת מוציא לחירות

אמר ר' חייא בר אשי אמר רב: היתה לו אצבע יתרה וחתכה - יוצא לחירות.
אמר רב הונא: זאת בתנאי שנספרת על גב היד יחד עם שאר האצבעות.
אבל אם היתה נפרדת משאר האצבעות וחתכה - אינו יוצא לחירות.

¹²⁴ תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות

הענין, דבאבות מיום שנימול אברהם אבינו ויצא מכלל בני נח לא הקריבו עופות, וכן בסיני ובמילואים לא הקריבו עוף, ונשאר עליהם דין קרבנות בני נח, דבהו לא פסול רק מחוסר אבר וכמו דיליף מנח.

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, אמור מט)

צ"ע: דכיון שגם קרבן עוף הוא בכלל "תמימים יהיו לכם", מהי ההסברה שאינו בדין "תמים" השולל בעל מום?

. . . ויש לומר בהסברת הדבר: קרבן בהמה הוא קרבן עשיר לגבי קרבן עוף (כדין קרבן עולה ויורד, שדל מביא קרבן עוף). והנה גדר ענין ה-עשירות אינו רק מילוי החסרון (שאצל העשיר לא חסר דבר), אלא היא שלימות נוספת. כמחז"ל גבי מצות צדקה "די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו".

. . . ולכן, גבי קרבן עוף (קרבן עני) רק מחוסר אבר הוי בגדר חסרון, הסותר לענין התמימות, ואילו פגם קטן "לא הוי מומא" והקרבן הוא בכלל "תמימים יהיו לכם", ורק בקרבן בהמה, קרבן עשיר, גם פגם קטן מוציאו מכלל "תמים".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק לה עמ' 25)

דף כה

האם עבד שסירסו רבו יוצא לחירות? ★ דין הלשון לעניין הזאת מי חטאת, טומאה וטבילה ★ אופן סירוס הביצים בו העבד יוצא לחירות ★ דברי המשנה ★ קניין מסירה וקניין משיכה ★ לשיטת ר' שמעון כיצד קונים פיל?

האם עבד שסירסו רבו יוצא לחירות?

זקני נזוניה לא באו לשמוע את שיעורו של רב חסדא.

אמר רב חסדא לרב המנונא: לך וצוה עליהם להסתגר בביתם כמנודים.

הלך רב המנונא ושאלם: מדוע לא באתם לשיעור?

אמרו לו: מדוע נבוא? הרי בעבר אירע ששאלנוהו שאלה ולא ענה לנו¹²⁵.

אמר להם: האם אי פעם שאלתם אותי שאלה ולא עניתי לכם?

שאלוהו: עבד שסירסו רבו בבצים האם יוצא לחירות?

ולא ידע רב המנונא לענות.

שאלוהו: מה שמך?

¹²⁵ א"ל אמאי ניתי דבעינן מינאי מלתא ולא פשט לך?

קשה: וכי בעבור זאת אין ראוי לבא לפרקיה?

ועוד קשה: מה השיב להם רב המנונא "מי בעיתו מינאי מידי ולא פשיטנא לכו", והלא הוא בא להוכיחם על אשר לא באו לפרקיה דר"ח, והם השיבו לו דבר הנוגע להם עם ר"ח, והוא מאן דכר שמיה בזה?

ונ"ל בס"ד: דרב המנונא היה מתרגמן של ר"ח בפרקא, והם הקפידו על ר"ח על אשר שואלים לו איזה דבר הלכה הוא משיב להם בקיצור אסור או מותר הן או לאו, ואינו מפרש להם מוצא הדין. . . וקשה עליהם דבר זה, דאין נוהגין כן אלא עם עם-הארץ. . . אבל לת"ח צריך לומר לו ג"כ מקור הדין.

. . . ולכן לא באו לפרקיה, כי חששו שמא יזדמן להם שם איזה שאלה. . . והוא ג"כ ישיב כדרכו בקיצור שאינו מודיע להם מקור הדברים, ובזה בושה להם.

. . . וא"ל רב המנונא שהוא היה מתורגמן שלו בפרקיה, למה תחושו על זאת, וכי אתם בקשתם ממני שאלה על הלכה ונהגתי עמכם בכך שלא תפשוט לכם מקור הדין? ולכן, אם הייתם אתם באים לפרקא, מאחר שאני מצוי שם מתורגמן, אם תשאלו איזה דבר מר"ח, אע"פ שלא היה פושט לכם, אני המתורגמן שלו אפשוט לכם, ונראה לעיני הרואין כאלו הוא פושט לכם, מאחר שאני מתורגמן שלו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף כה

ענה להם: המנונא.

אמרו לו: שמך קרנונא (רש"י: יושב קרנות. ר"ח: דג קר¹²⁶) ולא המנונא. הלך רב המנונא לרב חסדא ושאלו את אותה השאלה.

טומאת מחיה

אמר רב חסדא לרב המנונא: זוהי ברייתא מפורשת.

למדנו לגבי טומאת מחיה: נאמר, "לְכֹל מְרָאָה עֵינֵי הַפֶּהֶן", מכאן למדו חכמים, שאין טמא טומאת מחיה, אלא כשנראה כל הנגע כולו בבת אחת. ולכן, נגע שהופיע באחד מעשרים וארבע ראשי איברים [עשרים ראשי אצבעות הידיים והרגליים, ראשי האוזניים, ראש החוטם, ראש הגווייה, ראשי דדים (לת"ק רק באשה, לר' יהודה גם באיש)] אינו מטמא, משום שבמקומות אלו הבשר משופע ואי אפשר לראות את כל הנגע בבת אחת.

ראשי איברים שעבד יוצא בהם לחירות

ועוד למדנו, שאם השחית לעבד אחד מראשי איבריו הנ"ל יוצא לחירות. **רבי אומר:** אף אם סירסו.

בן עזאי אומר: אף הלשון היא בכלל האיברים שיוצא בהם לחירות, מפני שדרכה להיראות כשהאדם מדבר.

עבד שסירסו – יוצא לחירות

הסביר רב חסדא לרב המנונא: מה שרבי אמר "אף הסירוס", הכוונה סירוס הביצים. שאם תאמר שמדובר על הגיד, הרי כבר הוא נכלל בראשי האיברים.

¹²⁶ המנונא קרנונא

ואפשר לרמוז במ"ש הרב כלי יקר פ' בראשית דהצדיקים נמשלו לדגים. והנה בהיותו צדיק גמור נקרא אדם, ויהיה נשפע משם מ"ה גימט' אדם. ואם הוא צדיק שאינו גמור, יש לסט"א קצת אחיזה בו.

וידוע דאמרו בזוהר, דאותיות ק"ר אתחזיאו על סטרא בישא ונטלי לאות ש' בהדייהו למהוי שקר. . והשתא דרב המנונא אמר להו בעו מינאי מילתא ולבסוף לא ידע, א"ל לאו המנונא את שאתה צדיק גמור ונשפע משם מ"ה ואז המנונא המ' אותיות מה. נונא דג שהוא משל לצדיק, אלא צדיק שאינו גמור אתה, ויש אחיזה לסט"א בכך, ואת קר נונא. כי נונא רמז לצדיק, אך אותיות קר מהסט"א אחזו ואת קר נונא. ודו"ק.

(ר' חיים יוסף דוד אזולאי, דבש לפי, מערכת ה אות ל)

דין הלשון לעניין הזאת מי חטאת, טומאה וטבילה

מחלוקת רבי וחכמים בדין הלשון לעניין הזאה¹²⁷

שאלו: רבי שאומר "אף הסירוס", לא סובר שגם הלשון מוציא לחירות!? והרי למדנו, היזה מי פרה אדומה ונתזה הזאה על פי הטמא: לרבי - עלתה ההזאה. ולחכמים - לא עלתה ההזאה.

אולי נאמר שרבי דיבר כשהיזה על לשונו, ולדעתו לשון נחשבת לאיבר שבגלוי. אם כן, מדוע לדעתו לא יוצא לחירות?

ותירצו: לא מדובר שהיזה על לשונו, אלא על שפתיו.

ובא רבי לחדש, שלמרות שלפעמים הוא מדביק את שפתיו בחזקה ואינן נראות, עדיין הן נחשבות לאיבר גלוי.

שאלו: הרי בברייתא אחרת למדנו במפורש, "מי שהיה מזה ונתזה הזאה על לשונו - רבי אומר היזה"?

ועוד: ישנה ברייתא שאומרת לגבי מומים המתירים בכור לשחיטה (שהם רק באיברים הגלויים), "ושניטל רוב הלשון - רבי אומר רוב המדבר שבלשונו".

ומאחר שרבי מתיר את הבכור ע"י מום שבלשון, הרי מוכח מדבריו שאף הלשון נחשבת איבר שבגלוי?

ותירצו: יש לגרוס כך את הברייתא, רבי אומר - סירוס מוציא לחירות, וכל שכן הלשון. בן עזאי - אומר לשון מוציאה לחירות אבל לא סירוס.

ובאמירתו "אף הלשון" התכוון בן עזאי בנוסף לכ"ד ראשי איברים.

¹²⁷ לא נחלקו אלא לעניין הזאה

ונראה לפרש פלוגתתם עפ"י מה דאמרו ז"ל, לישנא קולמוסא דליבא, היינו שמגלה את מה שטמון בלבו של אדם שהוא פנימיותו, ובאמצעות הלשון מתגלה ונראה לחוץ. א"כ נראה, שאבר הלשון הוא ממוצע בין פנימית האדם לחיציונותו, וע"כ בקצת ענינים הוא כגלוי ובקצת כטמון, כמשפט כל ממוצע שיש בו קצת ענין מזה וקצת ענין מזה.

. . א"כ מר אזיל בתר קצת הענינים שהוא כגלוי, ומר אזיל בתר קצת הענינים שהוא כטמון, וכ"ע ס"ל שהוא ממוצע בין פנימית האדם לחיציונותו.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, דברים ד, ד)

דף כה

שאלו: אם כך יש לישנות את בן עזאי בהתחלה, כי הרי רבי הוסיף עליו?
ותירצו: התנא שמע קודם את דעת רבי וקבעה בברייתא. ולאחר מכן שמע את דברי בן עזאי ושנאם בהמשך הברייתא.

היות שהברייתות היו נשנות על-פה ולא היו כתובות בספר וגרסה השנויה בפה קשה לשנותה ולחזור ולאומרה בלשון אחרת, לכן לא שינוי את סדר הברייתא.

דין הלשון לעניין טומאה

נאמר, "וְכָל אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ הַזָּב וַיִּדְּיוּ לֹא שָׁטַף בְּמַיִם וְכִפָּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרְבֹב".

שאלו חכמים: וכי הזב ששטף את ידיו נטהר בכך, והלא אינו נטהר אלא בטבילה, ולמה נאמר "וַיִּדְּיוּ לֹא שָׁטַף בְּמַיִם"?

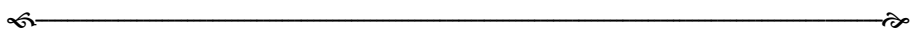
אלא יש לקרוא את הכתוב כך: אם "וְכָל אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ הַזָּב וַיִּדְּיוּ" - נגע בידיו של חברו או בכל דבר שהוא גלוי כידיו, "(ו) לֹא שָׁטַף (טבל) בְּמַיִם", אזי, "וְכִפָּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרְבֹב".

אמר עולא: לדברי הכל, הלשון לעניין טומאה נחשבת לאיבר גלוי, שהרי היא ברת-נגיעה כמו ידיו, שהרי כשמוציא את לשונו יכולים לנגוע בה¹²⁸.

דין הלשון לעניין טבילה

נאמר, "וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם וְטָהַר", מכאן למדו חכמים, שהטבילה צריכה להיות כרחיצת בשרו שהיא חוץ לגוף ובשלמות ואין המים צריכים לבוא לאיברים הפנימיים שאינם יכולים להיות בתוך המים בשלמות.

אמר עולא: לדברי הכל, הלשון לעניין טבילה נחשבת לאיבר פנימי. שהרי אינה יכולה להיות בתוך המים בשלמות.

¹²⁸ אמר עולא, הכל מודים בלשון לענין טומאה דגלוי הוא אצל השרץ ר"ל אף דקיי"ל בעלמא טומאת בית הסתרים אינה מטמאה וזה ילפינן מזב דכתיב וידו לא שטף מה ידו בנראה אף כל בנראה כפי שיבואר בסמוך, ועיין בנדה מ"ג א', אבל מדכתיב ביה בזב אשר יגע בו א"כ תלוי הענין כבר נגיעה, ולכן נדון הלשון כגלוי משום דבר נגיעה הוא כיון שיכול להוציאו וליגע בו בגלוי, ולכן אם נגע שרץ בלשונו טמאהו, אבל לענין טבילה נחשב כטמון כפי שיתבאר בסמוך פ' י"ג. וע' בתוס' נדה שם מבואר מדברייהם שהיה להם גירסא אחרת בגמרא כאן.

(ר' ברוך הלוי אפשטיין, תורה תמימה, עה"ת, ויקרא טו, יא, הערה מג)

דף כה

ביאור טעמי מחלוקת רבי וחכמים בהזאה

הסביר עולא: שניהם חולקים איך לומדים מהפסוק, "והזָה הַטָּהַר עַל הַטָּמֵא בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחָטְאוּ בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְנָטְהַר בְּעָרְבֵי".

רבי למד - הוקשו טומאה והזאה זה לזה ("והזָה הַטָּהַר עַל הַטָּמֵא . . וְחָטְאוּ"), לומר שצריך להזות באחד המקומות שנגיעת טומאה מטמאת בהם. ומאחר שהלשון נחשבת לעניין טומאה כאיבר גלוי, לכן היא ראויה להזאה. הסיבה שלא למד כחכמים: היות ש"וְכַבֵּס בְּגָדָיו" הפסיק בין הזאה לטבילה ואין לחבר ביניהם.

חכמים למדו - הוקשו טבילה והזאה זה לזה ("וְחָטְאוּ . . וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם"), לומר שההזאה נעשית על מקום הראוי לטבילה. ומאחר שהלשון נחשבת לעניין טבילה כאיבר פנימי, לכן אינה ראויה להזאה. והסיבה שלא למדו כרבי: כי העדיפו ללמוד טהרה (הזאה) מטהרה (טבילה).

בטבילה צריך שיהיה מקום הראוי לבוא בו מים

שאלו על דברי עולא: וכי סבר רבי שהלשון לעניין טבילה נחשבת כאיבר פנימי טמון שאין מי המקוה צריכים להיכנס לתוך חלל הפה?

והרי אמר רבין אמר רב אדא אמר רבי יצחק: "מעשה בשפחה של בית רבי, שטבלה ועלתה, ונמצא עצם בין שיניה, והצריכה רבי טבילה אחרת?"

ותירצו: נכון שלרבי לא צריך שיכנסו מי המקוה ממש לתוך הפה, אבל צריך שהפה יהיה מקום ראוי לביאת מים. ומאחר שלשפחה הייתה עצם בפיה, היא חצצה שבמקום מסוים לא יבואו המים בו.

כתבו התוס': מה שבטבילה אין צריך שיבואו המים לאיברים נסתרים, אבל צריך שיהיו האיברים ראויים לביאת מים, כך היא דרשת הפסוק.

שכן מצד אחד נאמר, "וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ", משמע אפילו המקומות הנסתרים. ומצד שני נאמר "וְיָגְדוּ", משמע רק איברים גלויים.

וליישב שני פסוקים אלה צריך לומר, שלא ציוותה תורה שיובאו מים באיברים נסתרים, אבל צריך שיהיו האיברים הללו ראויים לביאת מים.

דף כה

הראיה מדין קרבן מנחה

במסכת מנחות שנינו: אדם יכול להתנדב קרבן מנחה של ששים עשרונים סולת ולהביאם בכלי אחד.

אבל אם נידב ששים ואחת עשרונים - אינו יכול להביאם בכלי אחד.

ר' שמעון נתן טעם לדבר: מפני שבמנחה נאמר "סֶלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן" ואי אפשר לבלול היטב יותר מששים עשרונים כאחד.

והקשו שם בגמ': מה אכפת לנו שאי אפשר לבלול, הרי שנינו שהמביא קרבן מנחה ולא בלל את הסולת והשמן - כשר?

אמר על כך ר' זירא: "כל הראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו. ושאינו ראוי לבילה - בילה מעכבת בו".

ולכן, למרות שאם לא בלל כשר, אם מלכתחילה אין אפשרות לבלול - אינו יכול להביאם בכלי אחד.

אופן סירוס הביצים בו העבד יוצא לחירות

זה תלוי במחלוקת התנאים:

דעת ר' יהודה

"וּמְעוּדָה נְכָתוּת וְנִתְּוֶק וְנִכְרוּת", כולן פוסלים אף בביצים.
נמצא, שלדעתו יוצא לחירות בכל אופן של סירוס.

דעת ר' אליעזר בן יעקב

כולם בגיד בלבד מפני שהוא גלוי.
נמצא, שלדעתו אינו יוצא לחירות כלל.

דעת ר' יוסי

מעוך וכתות - אף בביצים. נתוק וכרות - רק בגיד.
נמצא שלדעתו בסירוס של מעוך וכתות - יוצא לחירות. ובסירוס של נתוק וכרות - אינו יוצא לחירות.

דף כה

דברי המשנה

לר' מאיר ולר' אליעזר

בהמה גסה - נקנית במסירה.

בהמה דקה - בהגבהה.

לחכמים

בהמה דקה - נקנית במשיכה.

קניין מסירה וקניין משיכה

אופן קניין מסירה

רש"י ורשב"ם פירשו: צריך שהמוכר ימסור את הבהמה מידו ליד קונה.

תוס' פירשו: די בכך שיאמר לו המוכר, לך החזק וקנה.

אופן קניין משיכה

שתלך הבהמה מחמת הקונה [עקירת יד ורגל], בין על ידי שהכה אותה, בין על ידי שיקרא לה, בין על ידי שימשוך אותה בידיו.

דעת רב

דרש רב בקימתוניא: בהמה גסה נקנית במשיכה.

שאל שמואל את תלמידי רב: האם רב כך באמת סובר? הרי במשנה למדנו

שנקנית במסירה?

ועוד: הרי רב עצמו היה רגיל לומר במסירה, האם הוא חזר בו?

ענו לו: רב אמר את דבריו כדברי התנא ששנה את דברי חכמים במשנתנו

בדרך אחרת, "וחכמים אומרים, זו וזו נקנית במשיכה. ר' שמעון אומר, זו וזו

בהגבהה (ולא במשיכה ולא במסירה)".

ורב סובר שהלכה כדברי חכמים שהוזכרו בברייתא זו.

דף כה

לשיטת ר' שמעון כיצד קונים פיל?

שאל על כך רב יוסף: אלא מעתה, ר' שמעון שסובר שבהמה גסה נקנית רק בהגבהה, כיצד קונים פיל?

ענה אביי: ישנם שתי אפשרויות, (א) בחליפין. (ב) הוא שוכר את מקומו של הפיל, ואז הפיל נקנה לו בקניין חצר.

ר' זירא אמר: הלוקח מביא ארבעה כלים (שלו) ומניחם תחת רגלי הפיל. וכליו של אדם קונים לו את מה שבתוכם או את העומד עליהם.

ויעשה זאת בסימטא (זווית הסמוכה לרשות הרבים) שאם יעשה זאת ברשות המוכר - יקנה רק לדעה אחת (ואם אמר לו המוכר שיקנו לו כליו, כולם מודים שקנה אף ברשותו).

אפשרות נוספת: בהגבהה.

רש"י פירש - שיניח תחתיו חבילי זמורות, ויעלה עליהם גובה ג' טפחים. והרב משולם פירש - שיגביה מעל הפיל חבילי זמורות שהן מאכלו, ועל ידי זה יקפוץ הפיל ויגביה עצמו מן הארץ.

דף כו

דברי המשנה ★ המקור שקרקע נקנית בכסף ★ המקור שקרקע נקנית בשטר ★ מתנה עם ייפוי כח של מכר ★ המקור שקרקע נקנית בחזקה ★ המקור שמטלטלים נקנים במשיכה ★ המקור שמטלטלים נקנים אגב קרקע ★ בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע?

דברי המשנה

- א. נכסים שיש להם אחריות (קרקע): נקנים בכסף או בשטר או בחזקה.
- ב. נכסים שאין להם אחריות (מטלטלין): נקנים במשיכה בלבד.
- ג. נכסים שאין להם אחריות נקנים עם נכסים שיש להם אחריות: בכסף או בשטר או בחזקה¹²⁹.
- ד. מהתורה אין נשבעים על הקרקעות, אבל אם תובע מחברו קרקעות ומטלטלין וחייבוהו שבועה, זוקקין (גוררים) את הנכסים שיש להם אחריות (הקרקעות) לישבע עליהן.

¹²⁹ מטלטלים נקנים בב' דברים, וקרקע בג' דברים

מספר ב' מורה על עולם התוהו, כידוע שעולם התוהו הוא בב' קוין, וכפי שמצינו שכאשר יעקב הלך לפגוש את עשו, אזי "ויחץ את העם גו' לשני מחנות", "מאחר שבתוהו היה רק ב' קוין . . הוצרך יעקב לעשות עצמו ג"כ בדוגמא זו. ומספר ג' מורה על עולם התיקון, ידוע שעולם התיקון הוא בג' קוין, ובלשון המשנה: "על שלשה דברים העולם עומד", וכפי שמצינו שב"ד צריך להיות בשלשה דוקא. . . ועפ"ז יש לבאר גם טעם החילוק שבין מטלטלין שנקנים בב' דברים לקרקעות שנקנים בג' דברים:

. . מטלטלין נקנים בב' דברים - מכיון שבהתחלת העבודה עיקר ההדגשה היא על בירור הניצוצות דעולם התוהו, בב' קוין. וקרקעות נקנים בג' דברים מכיון ששלימות העבודה, באופן של קבע, היא בנין עולם התיקון, בג' קוין, ע"ד ובדוגמת ג' הדרכים שבהם הנקנית האשה לבעלה.

ועפ"ז מובן גם הדין . . "המקנה קרקע ומטלטלין כאחד . . כיון שקנה קרקע קנה מטלטלין", ואפילו אם היו במקום אחר יכול לומר לו "קנה מטלטלין אגב קרקע" - כי כאשר ישנה שלימות העבודה דעולם התיקון (קנין דקרקע בג' דברים), אזי אין צורך בהתעסקות מיוחדת לברר את הניצוצות דתוהו, אלא הבירור שלהם נעשה בדרך ממילא.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, ע"פ שיחת ש"פ ויגש ה'תשמ"ו. יין מלכות ס' קנט)

דף כו

המקור שקרקע נקנית בכסף

אמר חזקיה: שנאמר "שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ"¹³⁰.

שאלו: אולי נאמר שקרקע נקנית בכסף רק אם יש שטר, שהרי בהמשך הכתוב נאמר "וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחֶתוּם"?

ותירצו: היות שנכתב "יקנו" בתחילה ולא בסוף, משמע שיקנו בכסף, והשטר נועד לראיה בעלמא.

אמר רב: הכסף קונה בפני עצמו רק במקום שאין רגילים לכתוב שטרות. אבל במקום שרגילים לכתוב שטרות - לא קנה. היות ואין הלוקח מסכים לקנות עד שיכתבו לו את השטר כמנהג המקום.

כשהיה תנאי בשעת נתינת הכסף

אמרו: כאשר הלוקח התנה בשעת נתינת הכסף ואמר, "אם ארצה יקנה לי כספי ואם ארצה יקנה לי שטרי" - תנאו מועיל.

והוכיחו זאת: מהתנאי שהתנה רב אידי בר אבין כשקנה קרקע:

אם ארצה יקנה לי כספי - שאם תרצו לחזור בכם לפני נתינת השטר לא תוכלו, כי הקרקע נקנתה לי כבר בכסף.

ואם ארצה יקנה לי שטרי - ואוכל לחזור בי לפני שקבלתי את השטר, כי הקרקע עדיין לא נקנתה לי.

¹³⁰ בכסף מנלן? אמר חזקיה: אמר קרא "שדות בכסף יקנו"

ופי' בתוס' "הא דלא אייתי מקרא דכתיב גבי עפרון (היינו שאברהם קנה את השדה בכסף מעפרון) משום דדלמא ה"מ מנכרי שכל קנינו בכסף".

אבל ע"פ הנ"ל, בבאיור דברי רש"י . . . מובן בפשטות למה לא ילפינן דין זה מהכתובים שלפנינו (גבי עפרון):

מלבד זאת, שלא היינו יודעים מילפותא זו את עיקרו של דין קנין בכסף בקרקע - היינו שהוא נקנה בשוה פרוטה אפילו כשהקרקע שוה יותר - דהלא אברהם קנה את השדה "בכסף מלא" כל שווי'.

הנה נוסף לזה: מה שאברהם נתן את כסף השדה לעפרון לא הי' בשביל לקנותה עי"ז (שהרי הי' יכול ליטול "מן הדין" והיתה קנוי' לו בלאו הכי), אלא בכדי שלא תהי' לעפרון שום שייכות (אף שאיננה שלו כלל) לשדה. ולכן מבן שא"א ללמוד מכאן קנין כסף בקרקע.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק י עמ' 63)

המקור שקרקע נקנית בשטר

שאלו: אם תאמר שלומדים את זה ממה שנאמר "וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחֲתוּם וְהָעֵד עֲדִים", הרי אמרת שהשטר הוא ראייה בעלמא?

ותירצו: לומדים זאת מהנאמר "וְאָקַח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה", כיון שקראו הכתוב לשטר "ספר מקנה", הרי מוכח שאף השטר בפני עצמו יכול להקנות.

אמר שמואל: אפשר לקנות שדה בשטר בלבד רק בשטר מתנה, אבל במכר לא קנה עד שיתן לו דמים. מפני שהמוכר אינו גומר בדעתו להקנות את השדה עד אשר יקבל את דמיו.

שאל רב המנונא: שנינו "בשטר כיצד? כתב לו על הנייר או על החרס אע"פ שאין בהם שווה פרוטה 'שדי מכורה לך', 'שדי נתונה לך' - הרי זו מכורה ונתונה", משמע ששטר לבדו מקנה גם במכירה?

והוא עצמו תירץ: בבריייתא זו מדובר כאשר מוכר את שדהו מפני רעתה, שבזה מודה שמואל ששטר בפני עצמו מקנה, מפני שנוח לו למוכר להקנות את שדהו בשטר.

מתנה עם ייפוי כח של מכר

רב אשי תירץ: בבריייתא זו מדובר שנתן לו במתנה, אלא שרצה לייפות את כחו ולכן כתב לו לשון מכר.

מקבל מתנה ולוקח בשלושת הדברים הבאים אין כוחם שווה

א. דין דבר-מצרא: כלל הוא במכירת קרקע - שבעל הקרקע הסמוכה לקרקע הנמכרת קודם לכל אדם לקנותה. אבל אם הקרקע ניתנת במתנה לאדם אחר - אין בעל הקרקע הסמוכה יכול לעכב.

ב. אחריות: מי שקנה שדה ולאחר מכן נטלו אותה ממנו [בעלי חובות שהקרקע משועבדת להם] מחמת המוכר - חוזר הוא וגובה מהמוכר מה שנטלו ממנו. אבל מקבל מתנה שנטלו ממנו הקרקע מחמת הנותן - אינו חוזר וגובה מהנותן, כי לא שילם לו עליה כלום.

ג. עין טובה או רעה: מוכר - בעין רעה מוכר. ולא הקנה אלא מה שפירש. אבל נותן מתנה - בעין יפה נותן. ואף דברים שלא פירש, נתונים למקבל, כגון בור מים שבשדה.

דף כו

אופן יישום הייפוי כח

יכתוב לו שני שטרות, אחד בלשון מכר ואחד בלשון מתנה ולא יוציא בכל פעם אלא את השטר הנצרך לו.

שאם יטלו ממנו את הקרקע, יחזור ויגבה מהנותן בשטר מכר. ואם יערער בעל הקרקע הסמוכה ויאמר שהוא קודם לקנות את הקרקע, יוציא את שטר המתנה.

וכן ייטול בו את הדברים, שמקבלים רק במתנה בעין יפה.

אבל אם יכתוב לו בשטר אחד לשון מכר ולשון מתנה, השטר נידון כשטר מכר ובעל הקרקע הסמוכה יוכל לערער על המכירה (אבל לעניין זכייה בדברים שאין מקבלים אלא בעין טובה, יתכן שיועיל לו לשון המתנה הכתוב בשטר).

המקור שקרקע נקנית בחזקה

אמר חזקיה: שנאמר "וּשְׁבוּ בְעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּפְשָׁתֶם". במה תפשתם? על ידי ישיבה.

דבי רבי ישמעאל תנא: שנאמר "וּרְשָׁתֶם אֲתֶּה וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ", במה ירשתם? על ידי ישיבה.

המקור שמטלטלים נקנים במשיכה

שנאמר, "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכָר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ", מייתור המילה "מִיַּד", למדו חכמים - דבר הנקנה מיד ליד.

בבבא מציעא נחלקו מה הקניין המועיל במטלטלים מהתורה

לריש לקיש: מדין תורה מטלטלים נקנים במשיכה.

לר' יוחנן: מדין תורה מטלטלים נקנים בכסף.

שאלו על ר' יוחנן: לפי משנתנו יוצא שמשיכה היא קניין מדאורייתא?

ותירצו: התנא שנה את קניין המטלטלים כפי שתקנוהו חכמים, שביטלו את קניין כסף במטלטלים (מפני שחששו שמא המוכר יאמר לקונה: "נשרפו חיטיך בעליה").

המקור שמטלטלים נקנים אגב קרקע

אמר חזקיה: שנאמר על בני יהושפט, "וימן להם אביהם ממנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצרות ביהודה".

בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע?

שאלו: האם המטלטלים שנקנים אגב הקרקע צריכים להיות צבורים בקרקע בשעת הקנייה או לא?

ניסיון הוכחה ראשון – קרקע כל שהוא

אמר ר' עקיבא, קרקע כל שהוא נידונת כקרקע לדברים הבאים:

- א. חייבת בפאה. כגון אם גדל בה קנה אחד ובו כמה שיבולים.
- ב. חייבת בביכורים.
- ג. כותבים עליה פרוזבול¹³¹.
- ד. קונים מטלטלים אגב קרקע זו.
- ה. יש אומרים - שמי שיש לו קרקע כלשהו שחייב בווידוי מעשרות. ויש אומרים - שאף מי שאין לו קרקע כלל חייב בווידוי מעשרות, על פירות טבל שקנה והתחייב במעשרותיהם.

אמר רב יוסף: מכאן יש להוכיח שאין צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע, שהרי מה כבר אפשר להניח בקרקע כל שהוא!?

דחה זאת רב שמואל בר ביסנא: כגון שנעץ בה מחט וקנאה אגב קרקע.

אמר לו רב יוסף: קבסתן (הפכת את בני-מעז להקיא - הרי"ף) בדבריך, וכי התנא טרח והאריך במשנתנו כדי להשמיע לנו דבר שכל כך אינו מצוי?! אלא ודאי דיבר על מטלטלים יותר גדולים ואינם צריכים להיות צבורים.

דחה זאת רב אשי: עדיין אפשר לומר שמדובר שהקנה לו מחט שתלויה בה מרגלית ששווה אלף זוז. ולכן, אין להוכיח מכאן.

¹³¹ ולכתוב עליה פרוזבול

ע"י פרוזבול באה בגלוי ובנוגע לפועל המעלה שלכל יהודי יש חלק בקרקע. ויתירה מזו: לכמה דעות, ניתן לסמוך על החלק בארץ ישראל שישנו לכל יהודי בכל זמן (גם בזמן הגלות). וזהו גילוי מעין ודוגמת הגאולה העתידה - שאז לכל יהודי יהיה בגלוי חלק בארץ ישראל.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, ספר השיחות ה'תשמ"ט ח"ב, עמוד 441)

דף כו

ניסיון הוכחה שני – מעשה במדוני

אמר ר' אלעזר: מעשה במדוני (אדם שגר במדון) אחד שהיה בירושלים שהיו לו מטלטלים הרבה וביקש ליתנם במתנה.

אמרו לו: אין לו תקנה עד שיקנם על גבי קרקע.

מה עשה? הלך ולקח בית סלע (קרקע בגדול מטבע סלע, או קרקע שסלע אחד מכסה את כולה) סמוך לירושלים ואמר: צפוני זה לפלוני ועמו מאה צאן ומאה חביות. ומת. וקיימו את דבריו.

[ר' אלעזר סבר שאותו מדוני היה שכיב מרע ואמרו לו שצריך להקנות בקניין אגב ולא מספיק בדיבור. ומכאן הוכיח שדברי שכיב מרע לאו ככתובים וכמסורים הם].

ניסו להוכיח מכאן: שאין צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע. שהרי היו לו הרבה מטלטלים להקנות ואיך בית סלע יספיק להחזיק את כולם!?

אך דחו זאת: מה שאמרו "בית סלע" לא סלע ממש, אלא היתה זו קרקע גדולה מאוד שיכולה להכיל את כל המטלטלים. והסיבה שקראו לה "בית סלע", מפני שהיתה קשה כסלע ולא ראויה לזריעה.

ניסיון הוכחה שלישי – האדם מירושלים

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שחלה בירושלים - כר' אליעזר (שסובר שדברי שכיב מרע לאו ככתובים וכמסורים דמי). ויש אומרים שהיה בריא - כרבנן (שסוברים שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמי), שהיו לו מטלטלים הרבה וביקש ליתנם במתנה.

אמרו לו: אין לו תקנה, עד שיקנם על גבי קרקע.

מה עשה? הלך ולקח בית רובע סמוך לירושלים ואמר, טפח על טפח לפלוני ועמו מאה צאן ומאה חביות. ומת. וקיימו חכמים את דבריו.

ניסו להוכיח מכאן: שאין צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע. שהרי היו לו הרבה מטלטלים להקנות ואיך טפח על טפח יספיק להחזיק את כולם!?

אך דחו זאת: הוא לא רצה לתת מאה צאן ומאה חביות ממש, אלא רק את דמיהם. ואפשר לצבור דמים אלו ולהניחם על גבי קרקע טפח על טפח.

דף כו

ניסו להוכיח שחייבים לומר שרצה לתת דמים: שאם מדובר על צאן וחביות ממש, למה אמרו לו "אין לו תקנה", אפשר להקנות אותם בחליפין?!
אך דחו הוכחה זו: אם מדובר על דמים, למה "אין לו תקנה", הרי יכול להקנות אותם במשיכה?

אלא חייבים לומר שמקבל המתנה לא נמצא כאן.

לכן אפשר גם לומר שמדובר במאה צאן ומאה חביות ממש. ואינו יכול להקנות בחליפין היות ומקבל המתנה לא נמצא כאן.

שאלו: למה אמרו ש"אין לו תקנה", הרי יכול לזכות לו במתנה על ידי מישהו אחר?

ותירצו: אמרו "אין לו תקנה", היות שלא סומך על מישהו אחר. אבל מי שסומך על מישהו אחר - אכן יש לו תקנה ע"י שיקנה לו ע"י אחר.

דף כז

(המשך) בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע? ★ קנס עזרא
 ★ צריך שהמוכר יאמר "אגב" ו"קנה" ★ ניתן להקנות מטלטלים במתנה אגב
 מכירת שדה בכסף ★ האם ניתן למכור את השדה לאחד והמטלטלים לאחר?
 ★ בקניין אגב צריך לתת דמי הקרקע וכל המטלטלים ★ דברים שאין מועיל
 בהם כסף / שטר / חזקה ★ מכר עשר שדות בעשר מדינות ★ מסר לו עשר
 בהמות באפסר אחד ★ המקור לגלגול שבועה ממטלטלים לקרקעות

בקניין אגב המטלטלים צריכים להיות צבורים בקרקע? (המשך)

ניסיון הוכחה רביעי – מעשה רבן גמליאל והזקנים

מעשה ברבן גמליאל וזקנים¹³² שהיו באים בספינה.

אמר להם רבן גמליאל לזקנים: עישור שאני עתיד למוד - נתון לו ליהושע
 ומקומו מושכר לו. ועישור אחר שאני עתיד למוד - נתון לו לעקיבא בן יוסף כדי
 שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו.

פירש רש"י: רבן גמליאל שכח לעשר ולתקן טבלו קודם שיצאו לדרך. וגם
 שכח להרשות לבני ביתו לעשות כן. והיה ירא שמא יחשבו שטבל זה מעושר
 ויאכלו ממנו. וכדי להצילם מהאיסור, הפריש את המעשרות ממקומו בדרך.

¹³² מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון שהיו מסובין
 בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. .

והנה גופא דעובדא שאיתרמי כל הני רבוותא לעיירה קטנה זו מפליאה מאוד,
 הגרצ"ח בהגהותיו לסנהדרין (ל"ב ע"ב) תמה: איך יתכן שר' אליעזר היה מהמסובין
 בבני ברק הרי מקומו של ר' אליעזר היה בלוד, ור"א עצמו הוא האומר משבח אני
 את העצלנים שאין יוצאין מבתיהן לרגל. . א"כ איך הלך לבני ברק? וצע"ג עכ"ל.

אמנם הנה מצינו שרבן גמליאל והזקנים היו באין בספינה בערב פסח. . ויתכן
 שבאותו ערב פסח עלו היבשה דרך יפו ושבתו החג בבני ברק שאצל יפו. . מקום
 דירתו של ר' עקיבא. . שנסע עמהם יחד בספינה. . וחגגו אצלו כל גדולי הדור ליל
 התקדש החג.

אולם רבן גמליאל הנשיא, יתכן כי אם שהיה באותו מקום, לא היסב עמהם יחד, יען
 שבפניו לא היו יכולים להסב בהיותו הנשיא.

(הר' ראובן מרגליות, הגדה של פסח, באר מרים, קהלת משה עמוד 24)

דף כז

ולא שקבע מה מעשר ראשון ומה מעשר עני, אלא שאמר: "מה שעתידי אני להפריש למעשר ראשון נתון ליהושע (שהיה לוי) ומה שאני עתיד להפריש למעשר עני נתון לעקיבא (שהיה גבאי צדקה)" והקנה להם בקניין אגב.

ומאחר שהיתה שם הרבה תבואה, היה בטוח שלא יאכלו בני ביתו הכל עד שיחזור ויוכל להפריש מהנותר למעשרות. ובזה השאר מתוקן כבר עכשיו.

תוס' פירשו: שהתבואה שבבית רבן גמליאל כבר היתה מתוקנת, שהופרשו ממנה כל המעשרות, אלא שעדיין לא נתן אותם לבעליהם (הלויים והעניים). ומאחר שהגיע זמן הביעור, היה מחויב לעשות זאת והקנה כל אחד מהמעשרות לבעליו בקניין אגב.

ניסו להוכיח מכאן: שצריך שהמטלטלים יהיו בקרקע בזמן הקניין. שאם לא כן, מדוע בחר רבן גמליאל להשכיר דווקא את מקום העישור?!

אך דחו זאת: הסיבה שהשכיר להם דווקא את מקום העישור, כדי לא להטריח את ר' יהושע ור' עקיבא להוציא את מעשרותיהם מהמקום בו הם צבורים. ולא בגלל שבאמת צריך שהמטלטלים יהיו בקרקע בשעת הקניין.

ניסיון הוכחה חמישי – מדיני שטרות

אמר רבא בר יצחק אמר רב, שני דינים יש בשטרות:

א. אמר: "זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר" - חוזר בשטר ולא בשדה.

ב. אמר: "על מנת שתכתבו לו את השטר" - חוזר בין בשטר ובין בשדה.

רב תיבא בר אבין אמר רב הונא, שלושה דינים יש בשטרות:

א-ב. שהזכרנו קודם.

ג. קדם מוכר וכתב לו את השטר (לפני שהלוקח הספיק לקנות את הקרקע בכסף או חזקה) - כיון שהחזיק עמו בקרקע, נקנה השטר אגב הקרקע בכל מקום שהוא (למרות שהלוקח לא עשה שום קניין בשטר עצמו).

מכאן יש להוכיח: שבקניין אגב, אין צורך שהמטלטלים יהיו בקרקע בזמן הקניין. שהרי קונה את השטר אגב הקרקע למרות שהוא לא ע"ג הקרקע.

דף כז

שאלו: אולי נאמר שבשטר יש דין מיוחד, היות והוא כ"בית אחיזה" לקרקע, הרי הוא כקרקע עצמה. ולכן, כשמחזיק בקרקע, הרי זה כמחזיק בשטר עצמו בכל מקום שהוא, משא"כ מטלטלים?

ותירצו: אי אפשר לומר שהשטר הוא כ"בית אחיזה" לקרקע, שהרי על קנין זה אמרו "זו היא ששנינו, נכנסים שאין להם אחריות נקנין עם נכנסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה".

קנס עזרא

כשעלה עזרא מבבל, לא עלו עמו הלויים הראויים לעבודה, לפיכך קנס את הלויים בעניין המעשרות.

יש אומרים: מהתורה המעשר ניתן רק ללויים ועזרא קנס את הלויים שיינתן גם לכהנים.

ויש אומרים: מהתורה המעשר ניתן לכהנים וללויים ועזרא קנס אותם שלא יינתן אלא לכהנים.

ומכל מקום לא קנס אלא את הלויים העשירים, אבל את העניים לא קנס ורשאים ליטול את המעשר.

ולעניין זה, כל המתפרנסים בדוחק גם כן נחשבים לעניים, אע"פ שיש להם מאתים זוז ואינם נחשבים לעניים לעניין מעשר עני.

צריך שהמוכר יאמר "אגב" ו"קנה"

שאלו: האם צריך שהמוכר יאמר לקונה "קנה את הקרקע וקנה אגבה את המטלטלים" או שאין צורך להזכיר לשון "אגב"?

ניסו להוכיח זאת: מזה שלא צוין באף אחת מהמשניות והמימרות שהוזכרו לעיל בשאלת הציבורים, שהמקנה אמר לשון "אגב", משמע שאין צורך.

אך דחו זאת: הרי במעשה שרב הביא, לא שנינו שאמר "קנה טפח על טפח עבור פלוני", וודאי שצריך לומר לו 'קנה'. אלא על כורחך צריך לומר שרב קיצר בלשונו.

כמו כן אפשר לומר לגבי המשניות והמימרות, שזה שלא צוין שאמר "אגב" לא מחייב שבאמת הוא לא אמר.

דף כז

להלכתא: א. לא צריך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע בשעת הקניין.
ב. צריך לומר לשון "אגב"¹³³. ג. צריך לומר לשון "קנה".

ניתן להקנות מטלטלים במתנה אגב מכירת שדה בכסף

שאלו: האם אפשר להקנות מטלטלים במתנה אגב מכירת קרקע, או שצריך שהקרקע והמטלטלים יהיו שווים, או שניהם במכירה או שניהם במתנה?
ותירצו: רבן גמליאל אמר לזקנים "עישור שאני עתיד למוד, נתון ליהושע ומקומו מושכר לו", א"כ רואים שעל ידי שכירת המקום במעות, קנה ר' יהושע את פירות המעשר במתנה בקניין אגב. משמע שלא צריך שיהיו שניהם שווים.

האם ניתן למכור את השדה לאחד והמטלטלים לאחר?

ניסו להוכיח זאת: ממה שאמר רבן גמליאל לזקנים "עישור שאני עתיד למוד, נתון לעקיבא בן יוסף"¹³⁴ כדי שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו", משמע שהמקום הושכר לר' עקיבא ועל ידי כך זכו העניים בפירות המעשר.
ודחו זאת: א. מה שאמר "מושכר לו", הכוונה שהמקום מושכר למעשר.
ב. היות ור' עקיבא היה גבאי צדקה, הרי הוא נחשב כיד העניים. וכאילו הם קנו את המקום ואת הפירות¹³⁵.

¹³³ צריך לומר לשון "אגב"

כתב הר"ן וכן משמע מרש"י, שצריך שיאמר "אגב" ואין מועיל אם אמר "עם". כי אין במשמע לשון זו שהמטלטלים טפלים לקרקע, אלא הם כדברים שוים. אבל הרא"ה חולק וסובר ש"עם" בלה"ק כ"אגב" בארמית ויכול לומר בלשון זו.

¹³⁴ עקיבא בן יוסף

הטעם שהזכיר את שם אביו, ולא עשה כן לר' יהושע: י"ל על פי הרמז, על פי מה שמובא בכתבי ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין שרבי עקיבא שורשו מיוסף הצדיק, ורמז זאת כאן, שכשם שיוסף הוא המשביר לחם והמפרנס לכל הארץ, כך עקיבא בן יוסף - גבאי עניים היה, לזונם ולכלכלם.

¹³⁵ שדה לאחד ומטלטלים לאחר

הרמב"ם פסק: שבמקרה כזה לא קנה את המטלטלים, אבל אם הקונה תפס את המטלטלים אין מוציאים מידו. וזה לשיטתו שבכל מקום שהגמ' נשארה בספק - אם תפס לא מוציאים מידו.

דף כז

בקניין אגב צריך לתת דמי הקרקע וכל המטלטלים

אמר רבא: בקניין אגב, צריך לתת את דמי המטלטלים והקרקע, אבל אם לא נתן את דמי כולם, לא קנה אלא כנגד מעותיו.

דברים שאין מועיל בהם כסף / שטר / חזקה

הביאו ברייתא כדברי רבא שאומרת: ישנה מעלה בכסף על שטר ובשטר על כסף. וישנה מעלה בשניהם על חזקה ובחזקה על שניהם.

✘ **הקדש ומעשר שני** - פודים בכסף, אך לא בשטר או חזקה.

✘ **אשה** - יוצאת מבעלה בשטר, אך לא בכסף או בחזקה.

✘ **עבד עברי** - נקנה בכסף או בשטר, אך לא בחזקה.

✘ **עשר שדות בעשר מדינות** - נקנים בחזקה שעושה באחת מהן, אך לא בכסף או שטר על אחת מהן.

מכר עשר שדות בעשר מדינות

אמר שמואל (וכן לתנא בברייתא): מכר לו עשר שדות בעשר מדינות, כיון שהחזיק באחת מהן - קנה את כולן.

מסר לו עשר בהמות באפסר אחד

רש"י פירש: שמסר לו את כל האפסרים אגודים יחד.

תוס' פירשו: שמסר לו בהמה אחת שאפסרה אגוד עם אפסרי שאר הבהמות.

לישנא קמא

אמר רב אחא בריה דרב איקא: יש להוכיח שדברי שמואל נכונים. שאילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר לו "קנה", האם לא יקנה? ודאי שכן.

כך גם עשר שדות, מאחר שכולם מחוברות זו לזו על ידי הקרקע שביניהם, כשהחזיק באחת מהן קנה את כולן.

אך דחו זאת: אי אפשר להשוות בין השניים, מפני שעשר הבהמות אגודות בידו ולכן קונה את כולן. משא"כ הקרקעות שלא כולן אגודות בידו.

דף כז

לישנא בתרא

אמר רב אחא בריה דרב איקא: יש להוכיח שדברי שמואל אינם נכונים. שאילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר לו "זו קני", הרי וודאי קונה רק את אותה בהמה ולא את כל העשר.

כך גם המחזיק בשדה אחת ואין שאר השדות ניכרות עמה, הרי זה כאומר "שדה זו קני" וקונה רק את השדה הזו.

אך דחו זאת: אי אפשר להשוות בין השניים, היות ועשר בהמות הם עשרה גופים מחולקים וכשאמר לו "זו קני", התכוון לומר שיקנה דווקא בהמה זו. אבל בשדות, הרי כולן מחוברות לגוף קרקע העולם וכולן נחשבות לגוף אחד ולכן כשאומר לו להחזיק באחת מהן, התכוון על כולן.

המקור לגלגול שבועה ממטלטלים לקרקעות

מניין לגלגול שבועה מהתורה?

אמר עולא: "וְאָמַרְהָ הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן"¹³⁶, ואומרת פעמיים 'אמן':

- ✪ אמן (א) על האלה, אמן (ב) על השבועה.
- ✪ אמן (א) אם מאיש זה, אמן (ב) אם מאיש אחר.
- ✪ אמן (א) שלא סטיתי ארוסה, אמן (ב) שלא סטיתי נשואה.
- ✪ אמן (א) שלא סטיתי שומרת יבם, אמן (ב) שלא סטיתי כנוסה.

¹³⁶ מניין לגלגול שבועה מהתורה?

ואמר מנחת קנאות מזכרת עון, רצה לומר מזכיר עון הראשון של אדם שבא מחמת קנאה. [ואמרה] האשה אמן אמן, כי משביעה ע"י גלגול. ומכאן למדו רבותינו ז"ל (קדושין כז, ב) גלגול שבועה.

דע כי יש בזה סוד. אלו לא היה חטא אדם הראשון שגרם לחוה להיות סוטה שבא הנחש כו' אז תמיד היו נשמות חדשות, ולא היו צריכין לבא לידי גלגול. אבל בעונותינו הרבים הם מגולגלים. והם גלגול שבועה, כי משביעים להנשמות טרם בואן לגוף כמו שאמרו רבותינו ז"ל (נדה ל, ב).

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, תורה שבכתב, במדבר, נשא)

דף כז

וכיצד תיתכן שבועת סוטה בארוסה בקינוי וסתירה?

אם תאמר שקינא לה השקה אותה כשהיא ארוסה - הרי למדנו "ארוסה ושומרת יבם, לא שותות ולא נוטלות כתובה. שהרי אינן "פתחת אישך"!!

אם תאמר שקינא לה כשהיא ארוסה ונסתרה כשהיא ארוסה והשקה אותה כשהיא נשואה - הרי המים לא בודקים אותה. שהרי התורה אמרה "וְנָקָה הָאִישׁ מֵעֹוֹן", בזמן שהאיש מנוקה מעוון המים בודקים את אשתו והוא לא מנוקה מעוון שהרי בא עליה באיסור שלאחר שנסתרה נאסרה עליו מדין סוטה?!

אלא חייבים לומר, שמדובר בבעל שקינא לאשתו כשהיא נשואה ונסתרה ולא בא עליה לאחר הסתירה ומשביעה הכהן את השבועה מעיקר הדין, שלא נבעלה בעודה נשואה.

ומכח שבועה זו, בידו לגלגל עליה שבועה נוספת שלא נבעלה כשהייתה ארוסה.

כתבו תוס': לדעת רב, עיקר דין גלגול שבועה נלמד ממה שאין אדם משביע את אשתו שלא נטמאה עם אדם אחר שלא נסתרה עמו. ואעפ"כ אם משביע אותה שלא נטמאה עם מי שנסתרה עמו, הוא מגלגל עליה שבועה שלא נסתרה עם אחרים ואפילו הם קטנים שאין משביעים עליהם בפני עצמם כלל.

המקור לגלגול שבועת ממון

תנא דבי ר' ישמעאל: גלגול שבועת ממון נלמד בקל וחומר מגלגול שבועת האמור בסוטה. ומה סוטה שלא ניתנה להיתבע בעד אחד - מגלגלים, ממון שניתן להיתבע בעד אחד - אינו דין שמגלגלים?!

גלגול שבועה על טענת ספק

ר' שמעון בן יוחי אומר: נאמרה שבועה בחוץ (בממונות השבועה נעשית בבי"ד מחוץ לעזרה) ונאמרה שבועה בפנים (שבועת סוטה שנעשית בעזרה).

מה האמורה בפנים, מגלגלים שבועה על טענת ספק כאילו היא ודאי.

אף האמורה בחוץ, כשם שמגלגלים שבועה בממון על טענת ודאי, כך מגלגלים על טענת ספק.

דף כח

עד כמה גדול כוחה של גלגול שבועה ★ דברי המשנה ★ אופני קניין חליפין ★ דברים שניתן לעשות איתם קניין חליפין ★ ביאור דברי המשנה "כל הנעשה דמים באחר" ★ קניין כסף במטלטלים ★ דברי המשנה ★ רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה

עד כמה גדול כוחה של גלגול שבועה

אמר רב יהודה אמר רב: עד שאומר לו "הישבע לי שאין עבדי אתה".

שאלו: איך מגלגלים כזו שבועה, הרי מגדלים אדם שאומר כך? ששנינו:

✚ **הקורא לחברו עבד - יהא בנידוי.**

מאחר שמזלזל בישראל, מזלזלים בו.

כתבו תוס': מאחר שקרא לחברו עבד, שנאמר בו "ארור", ינדו אותו בקללת ארור של נידוי.

✚ **הקורא לחברו ממזר - סופג את הארבעים**

וזה קל מנידוי.

כתבו תוס': מאחר שאמר שחברו עבר באיסור לא תעשה, ילקו אותו ארבעים כעובר באיסור לא תעשה.

✚ **הקורא לחברו רשע - יורד עמו לחייב**

וזה קל מהראשונים, שאין בית דין נזקקים לו, אלא הוא מותר לשנאתו ולמעט פרנסתו ולירד לאומנותו.

תירץ רבא: עד שאומר לו "הישבע לי שלא נמכרת לי בעבד עברי".

שאלו: הרי עבד עברי אינו קנוי לאדונו כשורו וחמורו. ואם כן, טענת "עבדי העברי אתה" היא טענה המחייבת עיקר שבועה ולא גלגול, שהרי זוהי תביעת ממון, שטוען שחייב לו תשלום של עבודת שש שנים?

ותירצו: רבא לשיטתו שעבד עברי גופו קנוי, לכן יכול להישבע רק בגלגול.

שאלו: אם כך, הרי הוא כמו קרקע. ומה בא רב יהודה להשמיענו?

ותירצו: בדרך כלל אנשים מוכרים את שדותיהם בצנעה, לכן אין קול על מכירתה, לפיכך חייב להישבע באמצעות גלגול שבועה.

אבל אדם שנמכר לעבד יש לזה קול. ומזה שלא יצא קול שנמכר לעבד, משמע שטענת הנתבע (שלא נמכר) צודקת והיינו חושבים שאין צורך לגלגל עליו שבועה.

דף כח

דברי המשנה

דברי המשנה על פי ההוא אמינא שבגמרא:

כל הנעשה דמים באחר (כינוי למטבע, שדרכו לתתו בדמים כשקונים חפץ אחר) אם הקונה נתנו למוכר בתורת קניין חליפין, כיון שזכה המוכר במטבע, התחייב הקונה באונסי החליפין.

כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור - כיון שזכה זה, נתחייב זה בחליפיו.

אופני קניין חליפין

לרב - בכליו של קונה: המוכר מושך מהקונה איזה חפץ ותמורת החפץ הוא מקנה לקונה את המיקח.

ללוי - בכליו של מקנה: הקונה מושך מהמוכר איזה חפץ ותמורת ההנאה שיש בזה למוכר (שהקונה מסכים לקבל ממנו את החפץ) הוא מקנה לקונה את המיקח.

דברים שניתן לעשות איתם קניין חליפין

כסף

לדברי הכל, אינו קונה חליפין: כי חשיבות הכסף היא מחמת הצורה הטבועה בו ואינה חשיבות קבועה, שפעמים המלכות מבטלת את המטבע. ומאחר שכל חשיבות המטבע עלולה להתבטל, אין אדם סומך עליו כמו על כלי, ואינו מקנה את המיקח תמורתו.

כתבו תוס': לולא חסרון זה, היה הכסף קונה חליפין, אף לדברי האומר שאין חליפין אלא בכלי. כי כסף נחשב לכלי, מכמה סיבות: (א) ראוי לתלותו בצוואר. (ב) ראוי לשקול כנגדו. (ג) ראוי לקנות בו כל דבר.

כלים

לדברי הכל, קונים חליפין: כמו שנאמר במגילת רות, "וְזֹאת לְפָנֶיךָ בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגָּאוּלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל דְּבַר שְׁלֹף אִישׁ נִעְלָו וְנָתַן לְרַעְהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל", ונעל האמורה כאן היא כלי. וכשם שכלי זה קונה חליפין, כך כל הכלים קונים חליפין.

דף כח

פירות ושאר דברי מאכל

לרב נחמן: אינם קונים חליפין. מפני שאינם דומים לנעל האמורה בפסוק.
לרב ששת: קונים חליפין. כי הכתוב "לְקַיֵּם כָּל דְּבָר", בא לרבות כל דבר (חוץ מכסף) לקניין חליפין.

שאר מטלטלים שאינם כלים ואינם אוכלים (כגון בעלי חיים)
לרש"י: דינם כדין פירות, שנחלקו בהם רב נחמן ורב ששת.
לר"ח ור"י: דינם כדין כלים, משום שראויים הם לתשמיש כלים. ולדברי הכל קונים חליפין.

ביאור דברי המשנה "כל הנעשה דמים באחר"

שאלו: האם המשנה דברה על מטבע, שאפשר באמצעותו לעשות חליפין? הרי למדנו שאין מטבע נעשה חליפין?

תירץ רב יהודה: יש לגרוס את המשנה כך "כל הנישום דמים באחר (מלשון שומא, חפצים שצריך לשומם בשונה ממטבע שערכו ידוע), כיון שזכה זה נתחייב בחליפין".

והוכיח את דבריו: שמדובר על חפצים ולא מטבע, שבהמשך המשנה כתוב "כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור".

שאלו: לפי ה'כיצד?' איך בכלל חשבו שהוא אמינא שמדובר על מטבע?
ותירצו: שהוא אמינא חשבנו שהתנא אמר שני דברים: (א) מטבע נעשה חליפין. (ב) פירות גם כן נעשים חליפין, כיצד? וכו'.

שאלו: איך רב נחמן הסובר שפירות לא נעשים חליפין יסביר את המשנה?
ותירצו: התנא התכוון לומר "יש דמים שהן כחליפין, כיצד? החליף דמי שור בפרה, או דמי חמור בשור".

כגון: ראובן קנה שור משמעון במאה זוז ומשך את השור והתחייב לשלם תמורתו מאה זוז. ולבסוף מכר ראובן לשמעון פרה תמורת מאה הזוז שהיה חייב לשמעון עבור דמי השור.

דף כח

קניין כסף במטלטלים

לריש לקיש: מדין תורה מטלטלים נקנים במשיכה ולא בקניין כסף. **ר' יוחנן:** מדין תורה מטלטלים נקנים בקניין כסף. אבל חכמים חששו, והמוכר לא יטרח להצילם, כי אינו מתחייב על שמירתם יותר משומר שכר ופטור הוא על נזק הבא באונס. לכן תיקנו, שלא יכנסו המטלטלים לרשות הלוקח, אלא לאחר משיכה.

לרב נחמן: תקנה זו נאמרה רק בקניין כסף הנעשה באופן שכיח. אבל כשנעשה קניין באופן שאינו שכיח, כמו המוכר פרה בדמי שור - לא תקנו חכמים דבר זה, והכסף קונה את המטלטלים.

דברי המשנה

משנה זו עוסקת בקניינים שקונה רשות ההקדש:

א. רשות הגבוה בכסף, רשות ההדיוט בחזקה¹³⁷.

ב. אמירת המקדיש ממון לגבוה נחשבת כמסירתו של הממון להדיוט.

¹³⁷ רשות הגבוה בכסף, רשות ההדיוט בחזקה

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי היה בשנותיו הצעירות משרה עצמו בין חסידים, והיה נוכח כמעט בכל ההתוועדויות החסידיות. פעם אחת נכח בהתוועדות זקני חסידים בה דובר על מאמר המשנה: "רשות הגבוה בכסף, רשות ההדיוט בחזקה".

החסידים פירשו: רשות גבוה - כשרוצים להתעלות, הרי זה על ידי כסף, שענינו בחינת אהבה. רשות הדיוט - כשרוצים לצאת מרשות הדיוט, הרי זה על ידי חזקה, בתוקף, בחזק.

אחרי ההתוועדות שאלו את הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי - היה אז בגיל עשר שנים - כיצד ההתוועדות מוצאת חן בעיניו?

ענה: הם הרי למדו רק את המחצית הראשונה של המשנה, את המחצית השניה של המשנה לא למדו.

המחצית השניה של המשנה אומרת: "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", והפירוש הוא: הלואי ש"אמירתו לגבוה", האמירה לגבוה, הרצון לגבוה, תהיה "כמסירתו להדיוט", כפי שמסורים לעניני הדיוטות.

כשסיפרו על כך להוד כ"ק אדמו"ר הזקן, אמר: זוהי אימרה של רבי.

(כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ספר השיחות בלה"ק ה'תש"ד, עמ' 16)

רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה

רשות הגבוה בכסף: גזבר של הקדש שנתן מעות בעד בהמה, אפילו היא בסוף העולם - קנה ללא צורך במשיכה.

רשות ההדיוט בחזקה: הדיוט במקרה הנ"ל - לא קנה עד שימשוך¹³⁸.

¹³⁸ רשות הגבוה בכסף, ורשות ההדיוט בחזקה

טעמא דהא מילתא, מה שבהדיוט מקני במשיכה ובהקדש בכספא:

שההפרש בזה הוא, שאם במשיכה - שהוא מה שהקונה מושך הדבר הנקנה אליו. ובכספא - הוא מה שהמוכר נוטל המעות מקונה לו.

הנה אי אמרינן שמקני במשיכה - הלוקח נחשב יותר מן המוכר, והיינו שאימתי נקנה הדבר, הוא כשהלוקח משכהו אליו, ואינו מספיק מה שהמוכר נוטל המעות תמורת הדבר הנמכר, כי צריך שיהא תחת יד הלוקח ולא תחת יד המוכר.

ואי אמרינן שמקני בכספא - הוא בהיפך, שהמוכר נחשב יותר מן הלוקח, והיינו שאימתי נקנה הדבר, הוא כשהמוכר נוטל הכסף תמורת הדבר הנמכר, שיהא הכסף תחת יד המוכר, ואינו מספיק מה שהלוקח משך הדבר הנקנה אליו. כי צריך שיהא שיווי ותמורת הדבר הנמכר תחת יד המוכר ולא תחת יד הלוקח.

ומובן לפי"ז:

שבהדיוט הקונה - הוא העיקר, שלכן מקני במשיכה. ובהקדש - המוכר הוא העיקר, שלכן מקני בכספא.

ואפילו לר' יוחנן . . שס"ל שדבר תורה מעות קונות גם בהדיוט, עכ"פ תקנתא דרבנן בהדיוט, שדוקא משיכה קונה בהדיוט, שעקרו חכמים קנין המעות ואמרו לא תקנה אלא משיכה.

(ר' לוי יצחק שניאורסון, לקוטי לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס, הערות למס' גיטין עמוד פד)

דף כ"ט

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ★ הקדש קונה בכסף ובמשיכה ★ דברי המשנה ★ כל מצוות הבן על האב ★ מילת הבן ★ פדיון הבן ★ לימוד תורה לבן ★ בן עשרים שנה שלא נשא אשה

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט

האומר שור זה עולה או בית זה הקדש: אפילו עומד בסוף העולם, קנה אותו ההקדש ללא צורך בשום קניין נוסף.

האומר על מה ששווה מנה "יהא להקדש במנה": לא התכוון לוותר להקדש משלו כלום.

ולכן, אם בשעה שבא לתת אותו להקדש היה שווה יותר - רשאי לקבל מההקדש את כל שוויו.

יש מפרשים: שאם אמר כן על דבר שאין שוויו ידוע, כגון שאמר על מרגלית "תהא להקדש במנה", אם נמצאת שווה יותר ממנה, אין לו אלא מנה והשאר זכה בו ההקדש באמירתו.

כי מחמת הספק, שמא שווה יותר או פחות, גמר שבכל מקרה לא ייטול מההקדש אלא מנה.

ויש מפרשים: שרק אם באמת התכוון שאם שווה יותר יהיה המותר מתנה להקדש, זכה בו ההקדש באמירתו¹³⁹.

¹³⁹ אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט

הנה ידוע מרז"ל: "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט". וידוע ג"כ הפס"ד אשר מלח ממון חסר. היינו, שסגולה לפרנסה זהו ענין הצדקה.

וכיון שזה מזמן רב שקבל ע"ע בשם העסק להפריש מעשר ומעט יותר מזה לצדקה, ועכב את הדבר משך כמה חדשים, ומנהגו של הקב"ה ה"ה בחסד וברחמים, הרי רמז רמזו להם, להזכירם את התחייבותם והזכות שיש להם שלא מלאו נדבת לבם הטהור עד עתה בפועל.

שזהו ביאור מספיק להשינוי בהעסק ובמילא אין לו לחפש ענינים אחרים כי אם לקיים את הבטחתם בשלימות.

והעיקר ברצון הטוב וכשתהי' החלטתם גמורה להתנהג ככה גם בעתיד והרי כלפי שמיא גליא אופן ההחלטה בזה ותהי' ג"כ מתוך שמחה ולא מיראת העונש ח"ו, מובטחני שתבוא ג"כ הטבה בהעסק.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך ה, אגרת ב'תנז)

הקדש קונה בכסף ובמשיכה

מהתורה: הקדש קונה מטלטלים בכסף. שנאמר, "וַנִּתֵּן . . . הַכֶּסֶף . . . וְקָם לוֹ".
חכמים תקנו: כשהדבר הוא לטובת ההקדש, הוא קונה גם במשיכה. שלא
 יהא כח הדיוט חמור מהקדש.

לפיכך, כשהדיוט פודה דבר מהקדש

- ✧ **משכו והתייקר קודם ששילם:** משלם ביוקר. כי קנה רק בנתינת הכסף.
- ✧ **משכו והוזל קודם ששילם:** משלם ביוקר. כי קנה במשיכתו כמושך מהדיוט, שלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש.
- ✧ **שילם והתייקר קודם שמשך:** אינו צריך להוסיף על מה ששילם. כי קנה בכספו. ואין לומר שלא קנה עד שמשך כקונה מהדיוט ויצטרך לשלם ביוקר, כי גם הדיוט שמכר אסור לחזור בו אחרי ששילמו לו. ואם חזר מקבל "מי שפרע"¹⁴⁰, אף על פי שלא קנו עד שימשכו ממנו.
- ✧ **שילם והוזל קודם שמשך:** אין מחזירים לו את הכסף שהוזל. כי קנה בכספו כפי שעת היוקר.

140 מי שפרע לאנשי דור המבול

וזהו ענין מי שפרע: כי להיות חזרה זו קל בעיני האדם, לא נחשב לו לעון אשר חטא מאחר שלא היה קנין ויכול הוא מדינא לחזור בו. לזאת צוו רז"ל להודיעו שאדרבה עונש גדול יש בדבר.

וז"ש "מי שפרע לאנשי דור המבול", לאנשי דייקא, ולא אמר לדור המבול, כי לא מיירי כלל ממה שנענשו בדורם דזה אינו רבותא, כי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שעל כל חטא יש עונש, אלא קאי על מה שבאו בגלגול ונענשו פעם ב'.

והיינו לאנשי דור המבול, ר"ל אותן האנשים אשר כבר היו בדור המבול ועכשיו נבראו פעם ב' ופרע להם בדור מצרים. וכן הפלגה וסדום שכולם הוצרכו להתגלגל לקבל עונש מלבד פעם הראשון שנענשו.

"הוא עתיד ליפרע", אמר עתיד דייקא, ולא אמר הוא נפרע דזה אין רבותא וכאמור, אלא לפי שעונש איסור קטן כזה קל בעיני האדם לסבלו עבור חמדת ממון, לזה מודיעים לו שאדרבה, לקטנות האיסור לא יתלבן בגיהנם ונמשך ממנו חומרא גדולה שעתיד ליפרע ר"ל פעם ב' לעתיד שיבא בגלגול.

וז"ש עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו דייקא, ר"ל שאין נשמת האדם עומד אצל דיבוריו אלו וכמש"ל שעי"ז אי אפשר להחלק להתאחד בהכלל. והבן היטב.

(ר' דוד שלמה אייבשיץ, ערבי נחל, נח ב)

דברי המשנה

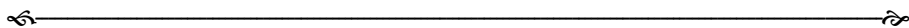
- א. כל מצוות הבן על האב: אנשים חייבים ונשים פטורות.
- ב. כל מצוות האב על הבן: אנשים ונשים חייבים.
- ג. כל מצוות עשה שהזמן גרמא: אנשים חייבים ונשים פטורות.
- ד. כל מצוות לא תעשה אפילו שהזמן גרמא: אנשים ונשים חייבים. חוץ מ"בל תקיף", "בל תשחית", "בל תיטמא למתים" - שנשים פטורות¹⁴¹.

כל מצוות הבן על האב

שאלו: אם המשנה מדברת על מצוות כיבוד ומורא, הרי גם נשים חייבות, שנאמר "איש אמו ואביו תיראו" בלשון רבים?

תירץ רב יהודה: כוונת המשנה, כל מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו - אנשים חייבים ונשים פטורות.

וכן שנינו: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים¹⁴². רבי יהודה אומר, כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות.

¹⁴¹ משנה. כל מצוות הבן על האב וכו'

ועוד נראה, דרבינו הקדוש לאחר שסידר כל קנינין שבעולם במה נקנין, ושיש חילוק בכמה דברים בין קניין האיש לקניני האשה, כגון האי דריש מכילתין, ובין עבד לאמה, וכל זה בקניני העולם הזה, חזר לפרש קנין העולם האמיתי דלעולם הבא, שאינו נקנה בשום דבר מהקנינים הקודמין שקניני העוה"ז, אלא בשכר קיום המצוות, כדאיתא במשנה דסוף פרקין "כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ונוחל הארץ" והיינו עוה"ב.

ולפי שאינו דומה מצווה ועושה, משום הכי הקדים מצוה הנהגת בזכרים ולא בנקיבות, ומה שנוהג בשניהם, ומה שנוהג בארץ ולא בחו"ל, עד סוף הפרק, כן נ"ל. (ר' יעקב יהושע פלק, פני יהושע, על הדף)

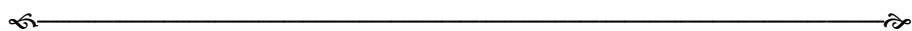
¹⁴² אף להשיטו במים

פירש בעל ילקוט אליעזר: נרמז בזה, שחוץ מן המצוות המפורטות שחייב האב לעשות לבנו כמו למולו, לפדותו, ללמדו תורה, להשיאו אשה וללמדו אומנות, חוב הוא על כל אב דרך כלל להשריש בבנו אהבת ויראת ה' במדה כה גדולה, עד שיהיה ביכולתו לשוט נגד שיכולת זרם הזמן לבל ישטף ע"י גליו מאמנותו.

(לקוטי בתר לקוטי)

מילת הבן

- ✧ מצווה על האב למול את בנו: שנאמר, "וימל אברהם את יצחק בנו".
 - ✧ לא מל האב, מצווה על בי"ד למולו: שנאמר, "המול לכם, כל-זכר".
 - ✧ לא מלוהו בי"ד, הוא מחויב למול עצמו: שנאמר, "וערל זכר אִשְׁרֵי לֹא יִמּוּל אֶת בְּשֶׁר עֶרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיָּה".
 - ✧ המצוה על האב ולא על האם: שנאמר, "כִּפְאֻשׁ צְנִיָּה אֶתוֹ אֲלֵקִים".
- שאלו:** מהיכן יודעים שזוה לא היה ציווי פרטי לאברהם אלא ציווי לדורות?
תירץ תנא דבי ר' ישמעאל: כל מקום שנאמר "צו" - אינו אלא זירוז, מיד ולדורות¹⁴³, ובמצוות מילה נאמר "כִּפְאֻשׁ צְנִיָּה אֶתוֹ".
- זירוז - שנאמר, "וְצוֹ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְסִזְקָהוּ וְאַמְצָהוּ", שיתחזק להזדרז בדבר.
 מיד ולדורות - שנאמר, "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צְנִיָּה ה' וְהִלָּאָה לְדֹרֹתֵיכֶם".

¹⁴³ כל מקום שנאמר צו, אינו אלא זירוז, מיד ולדורות
 לפי האמור לעיל יובן הקשר בין המצוות שניתנו בלשון "צו" לבין "זירוז מיד ולדורות":
 העדר הזריזות, נגרם על ידי משהו המונע מהחלטה שבשכל, אשר במוח, להתבצע במעשה בפועל. ואף כאשר אין דבר המעכב והמצוה יורדת מהשכל אל כוחות הנפש הנמוכים יותר, הרי זה באמצעות צמצומים רבים וכו', ולכן חסרה כאן הזריזות.
 אך כאשר מדובר על הקו האמצעי, אשר אחיד מראשו ועד סופו, הרי מיד כשהוא מקבל על עצמו וקולט את ציווי ה' במוח הדעת, הוא מתבצע מיד - בזריזות ובכל העוצמה - ביסוד ובמלכות.
 וכיון ש"גם את העולם נתן בלבם", הרי כאשר אדם מעורר בלבו, בכוחות נפשו, זריזות זו - העדר ההגבלות, הצמצומים והמחיצות שבין השכל (הכוח העליון יותר) לבין המעשה (הכוח התחתון יותר) - הרי הוא "ממשיך" על ידי כך לתוך ה"עולם" את העדר ההגבלה - "מיד ולדורות", שמוסרות המגבלות של עבר הווה ועתיד מבחינת הזמן, ואין הבדל בין "מיד" ו"לדורות".
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק ז, פרשת צו, א)

דף כ"ט

פדיון הבן

חובת הפדיון

- ✘ מצווה על האב לפדות את בנו: שנאמר, "כל בכור בְּנִיךָ תִּפְדֶּה" ¹⁴⁴.
- ✘ לא פדה האב, חייב הוא לפדות עצמו: למדו זאת מכפל הלשון שנאמר, "אך פדה תִּפְדֶּה את בכור הָאָדָם".
- ✘ המצווה על האב ולא על האם: שנאמר, "תִּפְדֶּה", (בלא יו"ד ואפשר לקרוא גם) "תִּפְדֶּה", מכאן למדו שכל שמצווה לפדות את עצמו - מצווה לפדות את אחרים. וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו - אינו מצווה לפדות את האחרים.
- ✘ הבת אינה מחויבת לפדות את עצמה: שנאמר, "תִּפְדֶּה", "תִּפְדֶּה", מכאן למדו כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות את עצמו. וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו.
- ✘ אין אחרים מצווים לפדותה: שנאמר, "כל בכור בְּנִיךָ תִּפְדֶּה", בניך ולא בנותיך.

¹⁴⁴ ענין פדיון הבן - בעבודה

ענין פדיון הבן, תחלתו הוא תמורת אשר פדה ד' את בכורי ישראל ביום הכות כל בכור בארץ מצרים.

והנה ארז"ל (שבת קלג, ב) הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה הי' חנון ורחום, ובעניננו זהו עבודת כאו"א, מי שהוא ביכולתו, להציל את ילדי וילדות בני"י, שעל כולם נאמר בני בכורי ישראל, שלא יטמעו בין הגוים ר"ל, כי אם לקשרם בד"א חיים ע"י תורת חיים, שע"ז יקויים גם בהם חיים כולכם היום.

. . ויר"צ אשר במהרה בימינו נזכה כולנו לראות בפדיון אשר יפדה אבינו שבשמים את בנו בכורו ישראל מגלות האחרון, וכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א יוליכנו לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש אכי"ר.

בכהנים ולוים אין ענין פדיון הבן ואלקינו כהן הוא (סנה' לט, א) וראה בלקוטי שושנים למהר"ש מאוסטראפולי מתי מדרי' כה"ג ומתי כהן הדיוט, אבל אינו סותר להנ"ל, כי הא דאין ענין פדיון הבן בחמש סלעים בכהן ולוי, היינו אדרבה בהם אין מספיקים חמש סלעים לפדותם תמורת אשר פדה ה' במצרים, כי אם גופם נתקדש עי"ז, וכמש"נ (במדבר ח) וק"ל.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך ב, אגרת רמב)

דף כ"ט

כשיכול לפדות או את בנו או את עצמו

לחכמים: הוא קודם לבנו.

לר' יהודה: בנו קודמו. מפני שהוא עצמו מצוותו על אביו, ובנו מצוותו עליו.

אמר ר' ירמיה: לדברי הכל, אם יש רק חמשה סלעים - הוא קודם לבנו.

מפני שהמצוה שבגופו עדיפה.

ומחלוקתם במקרה שישנם חמשה סלעים משועבדים וחמשה בני חורין:

ר' יהודה סבר - חוב שהתורה הטילה על האדם כמלוה בשטר. ולכן יכול

לגבות מנכסים משועבדים. והיות "זה מצוותו על אביו וזה מצוות בנו עליו",

לכן מקדים לפדות את בנו בחמשה בני חורין. ולאחר מכן פודה את עצמו

בחמישה משועבדים והכהן טורף מהלקוחות.

וחכמים סברו - חוב שהתורה הטילה על האדם כמלוה על-פה. ולכן אינו

יכול לגבות מנכסים משועבדים. ולפיכך הוא קודם לבנו מפני שמצוה שבגופו

עדיפה.

כשיכול או לפדות את בנו או לעלות לרגל

לחכמים: פודה את בנו. ופעם הבאה כשיהיה לו כסף יעלה לרגל.

לר' יהודה: עולה לרגל ואחר כך פודה את בנו. שזו (עליה לרגל) מצוה

עובדת, וזו (פדיון הבן) מצוה שאינה עוברת.

שאלו: מה הטעם של חכמים?

ותירצו: מפני שקודם נאמר "כל בכור בְּנֵיךָ תִּפְדֶּה" ורק אח"כ "וְלֹא יֵרָאוּ

פְּנֵי רִיקָם".

הגדרת 'בכור' לעניין פדיון הבן

שנינו: מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים, שחייב לפדות את כולם?

תלמוד לומר: "כל בכור בְּנֵיךָ תִּפְדֶּה".

שאלו: מה החידוש בזה, הרי התורה תלתה זאת ב"פטר רחם"?

ותירצו: לולי הברייתא, היינו עלולים לחשוב שנלמד "בְּכֹר" "בְּכֹר" "בְּכֹר"

מנחלה, כמו שבנחלה הולכים אחר האב ורק "רְאִישִׁית אָנוּ" נחשב לבכור, כך

יהיה גם לעניין פדיון הבן.

דף כ"ט

לימוד תורה לבן

חובת הלימוד

- ✘ מצווה על האב ללמד בנו תורה: שנאמר, "וְלַמְדֶתֶם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם".
- ✘ לא לימדו אביו, חייב הוא בעצמו ללמוד: שנאמר, "וְלַמְדֶתֶם אֹתָם, וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשֹׂתָם".
- ✘ המצווה על האב ולא על האם: שנאמר, "וְלַמְדֶתֶם" (בלא יו"ד ואפשר לקרוא גם) "וְלַמְדֶתֶם", ומזה נלמד כל שמצווה ללמוד - מצווה ללמד. וכל שאינו מצווה ללמוד - אינו מצווה ללמד.
- ✘ הבת אינה מחויבת ללמד את עצמה: שנאמר, "וְלַמְדֶתֶם" "וְלַמְדֶתֶם", כל שאחרים מצווים ללמדו - מצווה ללמד את עצמו.
- ✘ וכל שאין אחרים מצווים ללמדו - אין מצווה ללמד את עצמו.
- ✘ אין אחרים מצווים ללמד את הבת: שנאמר, "וְלַמְדֶתֶם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם" ולא את בנותיכם¹⁴⁵.

כשיכול או ללמד עצמו או ללמד את בנו

לחכמים: הוא קודם לבנו.

לר' יהודה: אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו - בנו קודמו.

¹⁴⁵ ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם

זכר ונקבה - איש ואשה - מורים גם על שני אופנים בעבודת השם, עבודת המוח ועבודת הלב. וע"ד החילוק בזה בין איש ואשה, שעיקר ענין המוחין (והלימוד) הוא בהאיש, וייחודה של האשה (לגבי האיש) הוא בענין הרגש והמדות. ומעלה בכל אחד:

מעלת המוחין והשכל היא - שהאדם רואה ותופס בעין שכלו אמיתית הדבר כמו שהוא (כלי תערובת "שוחד" ונטיות טבע האדם). משא"כ רגש האדם ומדותיו "תופסים" הדבר בהתאם לנטיות ורצונות האדם.

ולאיך יש מעלה במדות על השכל, כי טבע השכל הוא ענין הקרירות, בלי התפעלות, ובמילא במדידה והגבלה. משא"כ כשיש לאדם רגש באיזה ענין, הרי מצד החמימות וההתפעלות בזה התקשרותו והתעסקותו בהענין היא בתוקף גדול.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות חלק ל, ויצא ג עמ' 145)

דף כ"ט

והביאו ראיה: מרב אחא בר יעקב ששלח את בנו ללמוד אצל אביי. כשחזר בנו ראה אביו שלא היה תלמודו ברור בידו. אמר לו, אני חריף ממך, לכן שב אתה ואני אלך ללמוד¹⁴⁶.

בבית המדרש שבו למדו תלמידי אביי, היה מזיק שכוחו היה רב כל כך עד שאפילו אם היו נכנסים שניים ביום היה מזיקם¹⁴⁷.

¹⁴⁶ אמר ליה אנא עדיפנא ממך, תיב את ואיזיל אנא

נראה הענין הוא כך: שיש שני מיני לימוד, הא' - הוא הגרסא והבקיאות במשניות וברייתות. וזה הלימוד צריך להיות תחילה, וע"ז הלימוד אמרו בגמרא שראוי ללמוד מן רב אחד כדי שלא ישתבש.

והב' - הוא לימוד העיון והסברה והחריפות. וזה יהיה באחרונה. . . ולימוד הזה אם ילמד אותו בישיבה גדולה של רבוי חכמים ותלמידים יצליח בו יותר, כי שם ימצא רבוי אופנים של חלוקים וסברות, ובזה יתחדד שכלו יותר.

והנה, רב אחא כבר היה שלם בלימוד הראשון. . . וכן רב יעקב בריה. . . אך שניהם היו צריכים עדיין ללימוד השני של חכמת העיון והסברה, וזה הלימוד היה ראוי ללמוד אותו בישיבה של אביי. . . ולא היו יכולים לילך שם שניהם ביחד כי היה צריך אחד מהם להשאר אצל בני ביתו בעיר, בשביל עסק פרנסת הבית, ושלח את רב יעקב בריה. . . וראה אביו דלא הוה מחדד שמעתיה. . . ומזה הבין שאין לו חריפות השכל מצד עצמו כ"כ, ולימוד זה כל מי שיש לו חריפות מצד עצמו יותר יצליח בו שיתחכם יותר, ולכן בחר שיש רב יעקב בעיר בשביל עסק הבית, והוא ילך לישביה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

¹⁴⁷ רב אחא בר יעקב. . . שמע אביי. . . הוא ההוא מזיק ביה רבנן

והענין כי יש דברים בגו, אביי היה האיש הזקן דקבלה תחת צל קורתו, ורב אחא היה בעל הפילגש, והתנין היה הפילגש בגבעה, והואיל ובביתו אתרמי מלתא, לכן עתה בי רבנן דאביי הוה מזיק, להנקם ולהפרע מאת אשר עשו נבלה ההיא, והזיקה תלמידים הרבה בימים אלו, והם אנשי העיר דגבעה בגלגול אותן דעשו נבלה ההיא.

ואביי הבין כ"ז והוא לא היה יכול לתקן, הואיל והקלקול הראשון בביתו הוה, כי אנשי גבעה לא היו רוצים להכניס אורחים, דכתיב ואין איש מאסף אותם הביתה.

ועתה בבא רב אחא דהוה בעל הפילגש בגבעה, אמר אביי אי לאו דאשפיז אותו לביתי אז לא אתרע מלתא, וכוונת האיש הלזה אז ברחוב נלין, ולכן אמר יבא בעל השור ויעמוד על שורו, והכריז לא ליתבי [ליה] אושפיזא, אפשר דהוא יש לו קורבה ושייכות בפילגשו, ויזיל וילין שם ויתרחיש לו ניסא.

דף כט

כשמע אביי שרב אחא מגיע ללמוד, אמר לתלמידיו: כשיגיע רב אחא, שאף אחד לא יארחו בביתו, ובעל כורחו יצטרך ללון בבית המדרש, ומחמת חסידותו של רב אחא יתכן שייעשה נס ויהרוג את המזיק.

נכנס רב אחא ולן בבית המדרש. ונדמה לו אותו מזיק כתנין בעל שבעה ראשים¹⁴⁸.

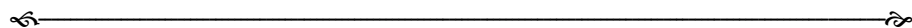
התפלל רב אחא שלא יזיקו, ובכל כריעה שכרע נשר לאותו מזיק ראש אחד. למחרת, אמר רב אחא לתלמידי אביי: אילולי התרחש לי נס, סיכנתם אותי.

כשיכול או ללמוד תורה או לישא אשה

ילמד תורה ואחר כך ישא אשה.

ואם אי אפשר לו בלא אשה מפני יצרו - ישא אשה ואחר כך ילמד תורה.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה - נושא אשה ואחר כך ילמד תורה.

וכן הוה, כל כריעה וכריעה גרש ונתר חד רישיה דתנינא וגרשו משם, וידוע דנפרעין מן הסבה כמו מן המסובב, כי עתה כלם נענשו ונתקנו, כי פחד גדול [היה] לרב אחא, וכמעט שנטה למות נפשו, ובהיותו תנינא דשבעה רישא, להורות על כמה אלפים ורבבות שנפלו מישראל בדבר ההיא, וכל הנהו תלמידים דאתזקו מינה, הן היו בגלגול דאותן שהתעללו בה כל הלילה, ושמור זה והבן.

(ר' מנחם עזריה מפאנו, גלגולי נשמות אות א, כה)

¹⁴⁸ מזיק בעל שבעה ראשים

נ"ל בס"ד, דאותו המזיק הראה כחו בדימיון זה של שבעה ראשים, שהוא יכול לשלוט ולהזיק בכל שבעת ימי השבוע. ואז רב אחא כרע בתפלתו ז' כריעות, שהמשיך כח קדושה מן שבעה ספירות הבנין, שהם כנגד שבעת ימי השבוע, ובכל כריעה היה מוריד כח א' מן שבעת כחות של המזיק ההוא לנוקבא דתהומא רבא, ועל כן היה רואה דנתר מן המזיק חד רישא בכל כריעה.

ונראה דהצליח בכך ע"י שנמשך שפע משבעה אותיות הוי"ה שד"י הכתובים במזוזה, ונתקיים בו מש"ה "והיה שדי בצריך", כלומר כח שם הוי"ה שהוא צירוף והיה וגם שם שד"י בצריך, לשמרך מן הצר שלך, וגם בזכות התורה שהיא שבעה ספרים, וצנורות השפע היו שבעה אותיות שמו ושם בנו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף כ"ט

אמר ר' יוחנן¹⁴⁹: כיצד יוכל ללמוד תורה כשיש לו עול פרנסה? לכן, קודם ילמד תורה ואחר כך ישא אשה.

ואינם חולקים אלא יש חילוק בין בני ארץ ישראל לבני בבל:

לרש"י

בני בבל: היו לומדים בארץ ישראל ואין הפרנסה עליהם, ולכן ישאו אשה קודם למנוע הרהור.

בני ארץ ישראל: אם ישאו אשה, יבטלום צרכי הפרנסה, לכן ילמדו ואחר כך ישאו אשה.

לר"ת

בני בבל: שהיו עניים, ילמדו קודם ואחר כך ישאו אשה, שאם ישאו אשה קודם, יהיה ריחיים מוטל על צווארם.

בני ארץ ישראל: שהיו עשירים, ישאו אשה ואחר כך ילמדו.

בן עשרים שנה שלא נשא אשה

רב חסדא השתבח לפני רב הונא שרב המנונא אדם גדול.

אמר לו: כשיבוא לידך הביאהו לידי.

כשהגיע, ראה שהוא הולך ללא סודר על ראשו (כדרך הנשואים).

אמר לו: מדוע לא פרסת סודר על ראשך¹⁵⁰?

¹⁴⁹ ריחיים על צוארו ויעסוק בתורה

מה שנוהגין שהחתן עולה לתורה בשבת קודם החתונה, ובשעה שעולה לתורה מטילין עליו אגוזים ושקדים כנהוג, הטעם: כי אדם שנושא אשה מקבל עליו עול פרנסה כמ"ש חז"ל ריחיים על צוארו, ותנינן במס' אבות פ"ג מי שמקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

א"כ מראין לו בעת עליית התורה, באם שיקבל עליו עול תורה, יזמין לו השי"ת פרנסתו בנקל כמו האגוזים ושקדים שגדלים מעצמן.

(ר' יצחק מאיר אלטר, חידושי הרי"מ)

¹⁵⁰ א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא? א"ל דלא נסיבנא ובשאלתו להטעם להתחיל לחגור אזור לתפלה רק לאחר הנשואין.

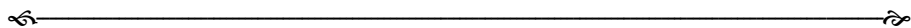
דף כ"ט

ענה לו רב המנונא: מפני שעדיין לא התחתנתי.

היסב רב הונא את פניו מרב המנונא. ואמר: ראה, שלא תוכל להביט בפני עד שתתחתן.

מפני שרב הונא היה אומר: בן עשרים שנה (המרש"א: שלפני גיל זה אין האדם בר עונשין) ולא נשא אשה - כל ימיו בהרהור עבירה¹⁵¹.

אמר רבא ותנא דבי ר' ישמעאל: עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם, מתי ישא אשה? כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר 'תיפח עצמותיו'¹⁵².

הנה אף שלא מצאתי בזה בפירוש, י"ל כיון שזהו מנהג חסידים (עיין האריכות בזה בטוש"ע או"ח סי' צא, ונ"כ), וענינו הכון לקראת אלקיך ישראל, שהוא ע"ד עטיפת טלית - פריסו דמצוה להמשיך עליו מלכותו ית' (עיין תניא ריש פרק מא), מפני הצד השוה שבהנ"ל נוהגים להתחיל בשניהם בתקופה אחת.

והוא לאחרי הנשואין, וכמרוז בהנוגע לטלית בקדושין כט, ב. וי"ל עוד טעמים בזה, ואכ"מ.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש כרך י, אגרת ג'שנו)

¹⁵¹ כל ימיו בהרהור עבירה

ולדעתי, זה שאמרו חז"ל הרהורי עבירה קשה מעבירה, כי כשאדם חוטא בהרהור מחשבתו, פוגם במקום המחשבה העליונה.

וכ"ש כשמחשב בחקירת שכלו דבר שוא ותפל בעולם העליון עולם האצילות ומקצץ בנטיעות גדול עונו מנשוא.

משא"כ עבירה במעשה, פוגם בעולם העשייה ובששת ימי המעשה ותו לא.

(ר' שמעון יאיר חיים בכרך, שו"ת חות יאיר, סי' רי)

¹⁵² אומר תיפח עצמותיו

ומה שאמרו תפח עצמותיו:

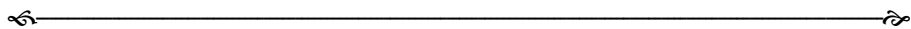
הענין, כי האשה היא עצם מעצמות האיש, ואינו מתוקן עד שנושא אשה והיה לבשר אחד (בראשית ב, כד). ואם לא, תפח עצמותיו כי הוא חסר עצם.

ומה שנתנו זמן ד' שנה, כי אז נקרא איש יוצא צבא. ורמז לזה ג"כ בפרשת בראשית (א, כח) פרו ורבו וגו' וכבשה וגו', ואמרו רז"ל (יבמות סה, ב) האיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה, ודרכו לכבוש במלחמה הוא מבן ד' שנה.

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, תורה שבכתב, תולדות, דרך חיים)

דף כט

אמר רב חסדא: הסיבה שאני עדיף מחברי, משום שנשאתי אשה בגיל שש עשרה¹⁵³. ואילו התחתנתי בגיל ארבע עשרה, הייתי יכול להתגרות בשטן ולומר לו "חץ בעיניך" ולא הייתי ירא שמא יחטיאני (שהמקלל את השטן, מגרהו להילחם בו ולהכשילו).

¹⁵³ אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר

וכאן עלי להביע צערי העמוק זה מכמה שנים שכשהתחילה העלי' בהמונים של אחינו בני ישראל הספרדים לאה"ק ת"ו, מצאו "לנכון" להגביל גיל הנשואין בהיפך ממה שנהגו בהן בארצות משם באו.

ואם כשיצאה גזירה האמורה בספק הי' מה גדול, השכר או ההפסד, הנה התוצאות המרות שהביאה גזירה זו משך שנים אלו בעוה"ר ולצערנו הרב הוכיחו על ההיזק הכי גדול בזה. פשוט שאין כוונתי לצעוק על העבר, אלא שמזמן לזמן מתחדשות סברות בשטח האמור, אם להוריד הגיל או להגביל, ודעתי בהחלט מובנה מהאמור, והלואי שגם האשכנזים היו מתרגלים לנשואין בגיל הכי רך, וכדברי רב חסדא (קדושין כט, ב).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש כרך כ, אגרת ז'תקצז)

דף ל

הגיל המומלץ לתת תוכחה ★ עד היכן חייב אדם ללמד בנו תורה? ★
 "וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיכֶם וּלְבְנֵי בְנֵיכֶם" ★ "וְשִׁנַּנְתֶּם" – וְשִׁלְשַׁתֶּם ★ ראשונים נקראו
 סופרים ★ "וְשִׁנַּנְתֶּם" – מלשון משוננים ★ התורה היא סם חיים נגד יצר הרע
 ★ חובת האב להשיא בנו ★ חובת האב ללמד בנו אומנות ★ חובת האב
 ללמד בנו שחיה ★ כל מצוות האב על הבן ★ מצוות כיבוד אב ואב

הגיל המומלץ לתת תוכחה

אמר רבא לר' נתן בר אמי: כל עוד ידך תקיפה על צוואר בנך - תוכיחו.
 וזה מגיל שש עשרה ועד עשרים ושתיים שמתחת שש עשרה אין לו דעת לקבל
 תוכחות כל כך, ולא ראוי להכביד עליו במוסר ותוכחות. ולאחר גיל עשרים
 ושתיים יש לחוש שמא יבעט בכל¹⁵⁴.

ויש אומרים: מגיל שמונה עשרה ועד עשרים וארבע.

וזה על פי מחלוקת ר' יהודה ור' נחמיה על הפסוק "תִּנְנֶנּוּ לְנֶעַר עַל פִּי דְרַכּוֹ":

אחד אמר - מגיל שש עשרה ועד עשרים ושתיים.

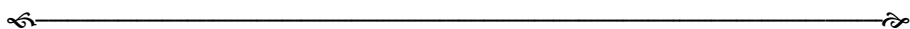
אחד אמר - מגיל שמונה עשרה ועד עשרים וארבע.

עד היכן חייב אדם ללמד בנו תורה?

אמר רב יהודה אמר שמואל: כמו זבולון בן דן שלימדו אבי אביו, מקרא
 ומשנה ותלמוד, הלכות ואגדות.

שאלו: למדנו שחובת האב ללמדו רק מקרא. ואמר רבא, מקרא זו תורה?

ותירצו: כזבולון בן דן - שלימדו אבי אביו. ולא כזבולון בן דן - שחובת
 האב ללמדו רק מקרא ולא כל מה שלמדו אביו דן.

¹⁵⁴ חנוך לנער על פי דרכו

אך מכל מקום, כל שהבן אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, ויש יכולת ביד האב
 לכופו, מוטל עליו מדברי קבלה לכופו לעסוק בתורה, וכן להדריכו בדרך מוסר ויראת
 שמים בכל דרכיו והנהגותיו בעוד ידו תקיפה על בנו, דהיינו עד שיהא בן כ"ד שנה,
 שנאמר חנוך לנער על פי דרכו, דרך שכל ימיו יהא מתנהג בו חנוך לו בנערות, דהיינו
 מבן ט"ז שנה עד בן כ"ד שנה, שקודם ט"ז שנה אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך,
 ואל תכביד יסורין ותוכחות. ויותר מבן כ"ד יש לחוש שמא יבעט.

(כ"ק אדמור הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה, פרק א, ו)

דף ל

שאלו: האם יש חובה על הסב ללמד נכדו תורה, הרי למדנו "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם" ולא את בני בניכם?

ומה שכתוב "וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ", בא ללמד שכל המלמד בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו, עד סוף כל הדורות.

ותירצו: שמואל אמר זאת לשיטת התנא שלומד מ"וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ", שחובה על הסב ללמד נכדו תורה¹⁵⁵.

"וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ"

אמר ר' יהושע בן לוי: כל המלמד את בן בנו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני¹⁵⁶. שנאמר, "וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ" ומיד אח"כ נאמר "יום אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב".

חובתו של סבא רבא ללמד תורה לנינו¹⁵⁵

בסיום הפרשה מספרת התורה, שיוסף זכה לראות נינים: "גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף". משמעות הדברים היא, שיוסף גידל את ניניו ולימדם תורה.

האם בכלל מוטלת על האדם חובה לחנך את ניניו וללמדם תורה?
התורה אומרת: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ", ומזה למדו חז"ל (וכך נפסק להלכה) שהאדם חייב ללמוד תורה לא רק עם בנו, אלא גם עם נכדו ("בני בניך"). אולם באשר לנינים - ההלכה היא שאדם רגיל אינו חייב ללמדם תורה.

אולם מפירוש התרגום ורש"י בעניין יוסף, נראה שהם סבורים כי אכן מוטלת על האדם החובה ללמד גם את ניניו.

מכאן יכולים אנו ללמוד הוראה למעשה: כשהודי זוכה ורואה נינים, עליו לחוש חובה ללמדם תורה. ואם אין הוא יכול בעצמו ללמדם תורה - בהעדר כוח או שאין הוא מסוגל לכך - עליו לתת סכום נכבד להחזקת הישיבה שלומדים בה ניניו.
(כ"ק אדמו"ר מה"מ, ע"פ לקוטי שיחות כרך כ, עמ' 243)

¹⁵⁶ כל המלמד בן בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני כבר פרשנו בזה בספר המקנה ענינו: שאע"פ שכבר למד עם בנו, והחיוב על בנו שילמד לבנו שהוא בן בנו, ואפ"ה מצוה על אבי אביו.

מפני שאינו דומה הלומד מפי התלמיד כלומר מפי רב כי בכל דור ודור מתמעט התורה כמ"ש ראשונים כבני מלאכים אנו כבני אדם. ומדה כנגד מדה, ומדה טובה מרובה, ישפיע לו הש"י כאלו קבלו מהר סיני ולא מפי תלמיד.

(ר' פנחס הורוביץ, בעל ההפלאה, פנים יפות, פרשת ואתחנן)

דף ל

ר' חייא בר אבא מצא את ר' יהושע בן לוי שמוליך את בנו הקטן לבית הכנסת, כאשר סדין מושלך על ראשו ככיסוי ראש.

שאלו: מדוע מיהרת כל כך ולא התעטפת כראוי בסודר?

ענה לו ריב"ל: הקטן בעיניך מה שכתוב "וְהוֹדַעְתֶּם לְבִנְיָךְ . . . יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחַרְבִּי".

מאז, ר' חייא בר אבא לא היה אוכל בבוקר אומצא (בשר על גחלים) עד שהיה חוזר עם בנו הקטן מה שקרא אתו אתמול ומוסיף לו עד פסוק אחד חדש. גם רבה בר רב הונא לא אכל אומצא עד שהביא בנו לביהכנ"ס ללמוד.

וְשִׁנְנַתֶּם - וְשִׁלַּשְׁתֶּם

אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא: אל תקרי "וְשִׁנְנַתֶּם" אלא "וְשִׁלַּשְׁתֶּם", לעולם ישלש אדם שנותיו של ימי השבוע, שלישי במקרא, שלישי במשנה ושלישי בתלמוד.

רש"י פירש: יומיים למקרא, יומיים למשנה ויומיים לתלמוד.

תוס' פירשו: לשלש את שעות הלימוד בכל יום. וכן פסק השו"ע¹⁵⁷.

¹⁵⁷ לעולם ישלש אדם שנותיו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד ומובן גם שאין לדחות הלימוד דפנימיות התורה לאחר זמן [כפי שישנם הטוענים שהן אמת שצריך ללמוד גם את החלק דפנימיות התורה, אבל לכל לראש צריך למלא כרסו בש"ס ופוסקים, ורק לאחר"ז - כשיהי' בן ארבעים שנה, או לכל הפחות בן עשרים שנה ומעלה (בהתאם להשיטות בנוגע לזמן התחלת לימוד הקבלה) - ילמד גם פנימיות התורה] - כיון שאמרו בגמרא "לעולם ישלש אדם שנותיו שלישי במקרא - שבזה נכלל גם פנימיות התורה - שלישי במשנה שלישי בתלמוד", ומסיק שם שהכוונה ד"ישלש שנותיו" היא "ליומי" ("בכל יום ויום"), שהרי "מי יודע כמה חיי".

[ובהערה 41: ראה לקו"ת (ויקרא ה, רע"ג. שה"ש ג, סע"ג): "לימוד הזהר וכהאריז"ל הוא בכלל שלישי במקרא", "שהרי מדרש הזהר הוא על פסוקי התורה, ועוד שגם בלימוד רזין דאורייתא אינו משיג רק המציאות כו", "וה"ז כעין לימוד המקרא שהוא קורא בשמותיו של הקב"ה אע"פ שאינו משיג כלל עצמיות הגנוז בהן . . . וכעין זה הוא בלימוד הזהר וע"ח"].

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ג, ש"פ חיי שרה)

אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם. מכאן רמז לשנים מקרא ואחד תרגום.

(ר' אברהם מרדכי אלטר, אמרי אמת, ליקוטים דף עה טו"ג)

ראשונים נקראו סופרים

אמרו: לפיכך נקראו חכמים הראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה¹⁵⁸. שהיו אומרים:

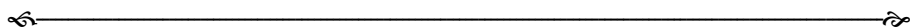
"וא"ו ד"גָּחוֹן" - חציין של אותיות של ספר התורה¹⁵⁹.

"דָּרַשׁ דָּרַשׁ" - חציין של תיבות.

"וְהַתְּגַלַּח" - חציין של פסוקים.

"יְכַרְסְמֶנָּה תְּזִיר מִיַּעַר" - עי"ן ד"מִיַּעַר" - חציין של אותיות של תהילים.

"וְהוּא רְחוּם יְכַפֵּר עוֹן" - חציו של תהילים בפסוקים.

"למען ירבו ימיכם וכו' כימי השמים על הארץ".

וי"ל: ע"ד שאחז"ל לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, והנה גלגל השמים מחלק היום ג"כ לשלשה חלקים, ערב בקר וצהרים.

וידוע כי רבים הם שלשה, כרש"י, והיינו "למען ירבו ימיכם" - שתשלשו ימיכם לג' חלקים, "כימי השמים על הארץ" - שהוא ג"כ ג' חלקים.

(ר' משה סופר, דרשות חתם סופר, ה"ג לכ"ז אלול)

¹⁵⁸ שהיו סופרים כל האותיות שבתורה

רבינו סעדיה חיבר שיר במשקל על מניין אותיות שיש בתורה מאל"ף ועד תי"ו. ראיתו בכתב-יד, ושם נאמר, שדרך בדיחותא שאול הגאון רבנו סעדיה לחייט אחד הבא אצלו: "כמה תפירות תפרת היום?"

והחייט השיבו: "מעלתו יאמר לי, כמה אותיות יש בתורה?"

והגאון נצטער מאד על זה, שמימיו לא שאלו אדם ולא ידע להשיב, רק הפעם ההיא, ונצטער כמה ימים ולא ידע לכוון המניין. עד שהשביע בשם ובא מלאך וגילה לו. ושמח לבו על הדבר מאד. עד כאן מצאתי.

(ר' חיים יוסף דוד אזולאי, שם הגדולים, חלק ב, אות ס)

¹⁵⁹ וי"ו דגחון הוא חציין של אותיות ספר התורה

אמר הרבי מקוצק: כי יש פה רמז לאדם שלמד תורה ויכול חלילה להגיע להתנשאות, מי ידמה ומי ישווה לי, גמרתי כבר חצי מהתורה.

אומרים לו חז"ל: לך על גחון, השפל עצמך ואין לך במה להתגאות. וכמאמר חז"ל: אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

(ר' יצחק מנחם וינברג, המה ינחמוני, ח"ג, עמוד מא)

דף ל

שאל רב יוסף: וא"ו ד"גחון", האם היא מסיימת את חצי האותיות הראשון, או שפותחת את החצי השני?

ענה לו אביי: נביא ספר תורה ונספור, כפי שאמר רבה בר בר חנה, שאותם חכמים שבאותו דור הביאו ספר תורה וספרו.

אמר לו רב יוסף: הם היו בקיאים בכתוב מלא וכתוב חסר, אנו לא בקיאים¹⁶⁰.

שאל רב יוסף: "והתגלח", האם הוא מסיים את חצי הראשון או שמתחיל את החצי השני?

ענה לו אביי: בפסוקים על כל פנים אנו בקיאים, נביא ספר תורה ונספור.

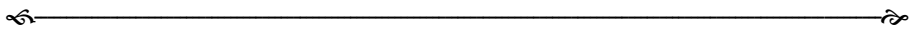
ענה רב יוסף: גם בחילוק הפסוקים שבתורה איננו בקיאים.

וראיה לדבר, כשבא רב אחא בר אדא לארץ ישראל מבבל, אמר, בארץ ישראל מחלקים את הפסוק הבא לשלושה פסוקים: (א) "ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך". (ב) "וגם קד יאמינו לעולם". (ג) "ויגד משה את דברי העם אל ה'".

שנינו: בספר תורה יש 5,888 פסוקים. ובתהלים 5,896 פסוקים. ובדברי הימים 5,880 פסוקים.

"ושננתם" - מלשון משוננים

שנינו: נאמר "ושננתם" ולא ושניתם, ללמד שיהיו דברי תורה מחודדים בפניך¹⁶¹. שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. שנאמר, "אמר לחכמה אחתי אפת" - שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך.

¹⁶⁰ אינהו בקיאי בחסירות ויתרות, אנן לא בקיאינן

ומטעם זה לא תקנו ברכה על כתיבת ספר תורה.

וכן מטעם זה פסק הרמ"א שספר תורה שנמצא בו פסול בחסר ויתיר, אם אינו משנה הענין והמבטא, אין מוציאים ספר אחר.

¹⁶¹ דברי תורה מחודדין בפניך

המבין דבר-שכל כלשהו, ואינו מסתפק בעיון ובמחשבה בלבד, אלא משתדל לבאר ולהסביר את הענין גם בדיבור - יוצא נשכר משני צדדים: צד הבהירות וצד החיות.

דף ל

ואומר, "קְשָׁרָם עַל אֲצָבְעֵתֶיךָ כְּתָבָם עַל לִוְחַ לִבְךָ" - שיהיו ברורים בידך כאילו הם קשורים על אצבעותיך וכתובים על לוח לבך.

ואומר, "כְּחֻצִים בְּיַד גְּבוּר פֶּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים". ואומר, "חֻצֵי גְבוּר שְׁנוּנִים". ואומר, "חֻצֵי שְׁנוּנִים עִמָּם תַּחֲתֶיךָ יִפְלוּ".

ואומר, "אֲשֶׁרִי הַגָּבֵר (הרב) אֲשֶׁר מְלֵא אֶת אֲשָׁפְתוֹ מִמָּהם לֹא יִבְשׁוּ (תלמידיו) כִּי יִדְבְּרוּ אֶת אוֹיְבֵים בְּשִׁעַר".

"אֶת אוֹיְבֵים בְּשִׁעַר": אמר ר' חייא בר אבא, אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה (שמקשים זה על זה) ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה¹⁶². שנאמר, "אֶת נֶהָב בְּסוּפָה", אל תקרי 'בְּסוּפָה' אלא 'בְּסוּפָה'.

התורה היא סם חיים נגד יצר הרע

שנינו: "וְשִׁמְתֶם" - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים.

משל לאדם שהיכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול ושתה מה שמהנה אותך (אפילו דברי מתיקה שמזיקים למכה). ורחוץ בין בחמין בין בצונן - ואין אתה מתיירא שמא תינזק. אבל אם אתה מעבירה - הרי היא מעלה נומי (דלקת).

עתה יודע הוא את הדבר על בוריו, "דברי תורה מחודדים בפין", ולא רק בהשערה, בבחינת מדמה מילתא למילתא.

ולא זו בלבד אלא שעתה גם חיות פנימית נמצאת לו: השגתו "חיה" אצלו, ככתוב "חיים הם למוצאייהם", ואמרו רז"ל "למוצאייהם בפה".

(כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ספר המאמרים קונטרסים, עמוד נז)

¹⁶² נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים אע"פ שנקראו ת"ח שבבבל 'חובלים' במס' ב"ב, לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף כאילו נלחמים זה מול זה או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר "כי ידברו את אויבים בשער" שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברתיהן ובראיותיהן.

וכך ראיתי להקדמת ספר הקנה וז"ל: ואל תשמע ואל תאבה לקולות וברקים. וכתב בהג"ה פי' מי שהוא מפלפל רק בהשמעות קול ובספקות כפים.

(ר' שמעון יאיר חיים בכרך, שו"ת חות יאיר, סי' קנב)

דף ל

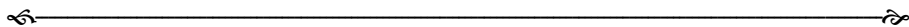
כך הקב"ה אמר להם לישראל:

בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו. שנאמר, "הֲלוֹא אִם תִּיטִיב (אם תעסוק בתורה שהיא לקח טוב) שָׁאֵת (תתנשא על יצרך)".

ואם אין אתם עוסקין בתורה, אתם נמסרים בידו. שנאמר, "וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתָּח חַטָּאת (יצר הרע) רִבֵּץ (אורב להחטיאך)"¹⁶³.

ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו של היצר בך. שנאמר "וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ".
ואם אתה רוצה, אתה מושל בו. שנאמר, "וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ".

שנינו: קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע (למרות שבראו לטובת האדם לנסותו - מהרש"א). שנאמר, "פִּי יִצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו".

¹⁶³ בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין

ר"ל, מאוד גדולה אהבתך וחיבתך אלינו, אתה בראת היצה"ר ואתה בראת התורה, ואתה נותן בנו כח לכבוש היצה"ר ולמתקו ע"י התורה, כמו תבלין לקדרה.
(רבינו דב בער, הרב המגיד ממעזריטש, אור תורה, תהילים, רכט)

וצריך להבין: ענינו של משל - אפילו משל של חכם בשר ודם, ועאכו"כ משל שבתורה - שצריך להיות מכוון להסברת הנמשל. ולכאורה, "תבלין" אינו משל מכוון לתורה, שהרי התבלין אינו מבטל את המאכל, ואילו התורה צריכה לבטל את היצה"ר, ומהו הפירוש "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין"?
והביאור בזה:

שהיא הנותנת - דכשם שתבלין אינו מבטל את המאכל, אלא אדרבה, מטיבו ומכשירו להיות ראוי למאכל אדם, להיות דם ובשר כבשרו, שעי"ז יתעלה המאכל למדרגת מדבר, כך גם פעולת התורה בהיצה"ר היא לא לכלות ולאבד את היצה"ר, אלא אדרבה, לבררו ולזככו, שלא זו בלבד שלא יהי' מונע לעבודת ה', אלא שגם הוא יעבוד את ה', כמ"ש "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", "בשני יצריך".
(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ג, יום ב' דחג השבועות)

ועתה אוסיף לפרש עוד בס"ד: דנקראת תבלין בהיפוך אתון 'תבלין', שמלבנת העונות, ככתוב "אם יהיו חטאיכם כשנים, כשגל ילבינו".

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, על ב"ב דף טז ע"א)

דף ל

אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום להחטיאו. שנאמר, "רק רע כל היום"¹⁶⁴.

אמר ר' שמעון בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו. שנאמר, "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו". ואלמלא הקב"ה עוזרו¹⁶⁵, אין יכול לו. שנאמר, "ה' לא יעזבנו בידו".

תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע בך מנוול זה (יצר הרע), משכהו לבית המדרש¹⁶⁶. אם אבן הוא - נימוח. שנאמר, "הוי כל צמא לכו למים". ואומר, "אֲבָנִים שִׁחְקוּ מִים". ואם ברזל הוא - מתפוצץ. שנאמר, "הֲלוֹא כֹה דָּבָרִי פָּאֵשׁ נְאֻם ה' וְכִפְטִישׁ יִפְצֹץ סֶלַע".

¹⁶⁴ אמר רב יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום להחטיאו והפירוש הוא, שר' יצחק מלמד לאדם שלא יבטח אדם ביצרו, הגם שהתגבר האדם על יצרו במה שמפתה אותו היצה"ר, מ"מ אל יבטח בעצמו, כי למחר יתגבר היצה"ר ויתחדש עליו באופן אחר. לכך צריך להתחזק נגד היצה"ר, ואז כשיתחזק נגד היצה"ר אזי יעזור לו הש"י כמ"ש רז"ל ע"פ צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו. וזהו מה שאמרו רז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, כי על חבירו שלא התגבר על יצרו אינו צריך היצה"ר להמציא דבר חדש. אבל מי שהוא גדול מחבירו, שהתגבר על יצרו היצה"ר גדול הימנו, ממציא דבר חדש וסובר אולי בזה יתגבר על האדם. (ר' יעקב יוסף בן יהודה מאוסטראה, רב יב"י, פרשת שמות, ד"ה ויקם מלך חדש)

¹⁶⁵ אלמלא הקב"ה עוזרו - אין יכול לו. הרי "אלמלא הקב"ה עוזרו - אין יכול לו". יש איפוא, להזדקק לעזר הקב"ה. ואילו "לקבל" את הקב"ה אפשר אך ורק ע"י קבלת עול. בלעדי קבלת-עול נעדר עזר הקב"ה. וממילא, בגלל היצר-הרע, נעדרת גם ההשגה. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק ב, ע' 428 - תרגום חופשי)

¹⁶⁶ אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש בבית המדרש של קוצק היו אומרים: 'מנוול' זה, אם פוגע הוא באדם, אומרים לו, מושכהו לביהמ"ד וסכנתו תעבור. ברם, גדולה מאוד היא הסכנה ממנו, כשהוא הוא המושך לשם ונמשכין אחריו... (ר' אליהו כי טוב, כחודו של מחט)

חובת האב להשיא בנו

המקור לדין זה מהכתוב, "קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים".

שאלו: דרך איש לחזור אחר אשה, לכן הגיוני שכן ביד אביו להשיאו אשה. אבל בתו, הרי היא לא בידו?

ותירצו: כך אמר הכתוב, מצוה על האב לתת לבתו ממון וכסות כדי שאנשים יחזרו אחריה.

חובת האב ללמד בנו אומנות

אמר חזקיה: לומדים זאת מהכתוב, "ראה חיים (אומנות שתחיה בה) עם אשה אשר אהבת".

אם אשה ממש היא - כשם שחייב להשיאו אשה, כך חייב ללמדו אומנות.

אם תורה היא - כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות¹⁶⁷.

ר' יהודה אומר: כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות.

שאלו: מה הנפק"מ בין תנא קמא לר' יהודה?

ותירצו: לתנא קמא, החיוב ללמד אומנות נלמד מ"ראה חיים וגו'", ואדם שלימד את בנו לעסוק במסחר הרי דאג בכך לחיותו, ויצא ידי חובתו.

ואילו ר' יהודה צריך ללמד את בנו אומנות דווקא, היות והוא נתן טעם לחיוב ללמד בנו אומנות, כדי שימנע מלעסוק בליסטות. ללמדנו, שאם למדו לסחור לא יצא ידי חובתו, שהרי חייב שקודם תהיה לו סחורה להתעסק בה. ויש לחשוש שמא לא יהיה לו במה לקנות סחורה וילסטם את הבריות.

¹⁶⁷ ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש היא . . . אם תורה היא וכו' ביאר הגאון ר' אברהם יעקב פאם זצ"ל . . . פרשה זו 'יפה' נדרשת . . . הכוונה שכאן הדרש עולה יחד עם הפשט, וזהו 'יפה'.

. . . על כל פנים מוכח משם שיש שתי משמעויות בתיבת "אשה", הפשט - שהיא אשה ממש, והדרש - הוא תורה.

וכמו שאמרנו, שכשהפשט והדרש עולה יחד אם כן זה 'יפה', ולכן מאחלים בכל שידוך להיות 'עולה יפה', והכוונה שילכו יחד האשה והתורה.

(נעימות החיים, ע' שכב)

חובת האב ללמד בנו שחיה

יש אומרים: חובת האב אף ללמד בנו שחיה, היות שהיכולת לשוט בנהר היא צורך חיותו של האדם, ולכן זה נכלל בכתוב "ראה חיים וגו'"¹⁶⁸.

כל מצוות האב על הבן

אמר רב יהודה: כל מצוות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו כגון כיבוד ומורא, אחד אנשים ואחד נשים חייבים.

וכן שנינו: "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ", אין לי אלא איש, אשה מנין? כשהוא אומר "תִּירָאוּ", הרי כאן שנים. אם כן מה תלמוד לומר "אִישׁ"? איש שיכול לעשות, שהרי אין מוחה בידו - חייב. אשה שאינה יכולה לעשות מפני שרשות אחרים (בעלה) עליה - פטורה.

אמר רב אידי בר אבין אמר רב: מכאן, שאם נתגרשה האשה, שניהם שווים בחיוב, שהרי אין היא ברשות אף אחד.

מצוות כיבוד אב ואב

השוואת אביו ואמו למקום ברוך הוא

שנינו: נאמר, "כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ", ונאמר, "כִּבֹּד אֶת ה' מֵהַוֵּיבֹד", השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.

נאמר, "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ", ונאמר, "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד", השווה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום.

נאמר, "וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת יוּמָת", ונאמר, "אִישׁ אִישׁ פִּי יִקְלָל אֱלֹהֵיוֹ", השווה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום.

אבל בהכאה, ודאי אי אפשר להשוות, הרי אין הכאה כלפי מעלה.

וכן בדין, שיוקשו כיבוד ומורא אב לכיבוד ומוראת המקום שהרי שלשתן שותפין ביצירתו.

—

¹⁶⁸ יש אומרים אף להשיטו בנהר, מאי טעמא? חיותיה הוא

דעיקר חכמת השחיה היא שהראש יהיה למעלה מן המים ולא ישקע ח"ו הראש במים. ואז בכוחו לחיות בעולם הזה.

(ר' בצלאל שמחה מנחם בנציון רבינוביץ, מבשר טוב - אדם לעמל יולד, ע' קפג)

דף ל

שלושת השותפים ביצירתו

שנינו: שלשה שותפין הן באדם: הקב"ה, ואביו ואמו¹⁶⁹.

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני".

¹⁶⁹ שלושה שותפים באדם, הקב"ה ואביו ואמו

נ"ל בס"ד: אל"ף דאדם שמספרו אחד - רומז להקב"ה יחידו של עולם, ואותיות ד"ם עולין מספר "אב, אם". ולזה אמר שלשה שותפים ב'אדם' דייקא, שהם רמוזים באותיות אד"ם.

ולזה אמר כבד את אביך ואת אמך, פירוש כבד גימטרייה שם הוי"ה, הוא רמוז את אביך ואת אמך, שאות א' דאדם רומזת להקב"ה רמוז בה מספר שם הוי"ה ב"ה, שעולה כ"ו, וכן צורת אות אל"ף הוא וא"ו, ושני יודי"ן שעולה מספרם כ"ו כמנין שם הוי"ה ב"ה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

ויש בזה רמז נפלא:

דהנה הנוהג שבעולם, דלאיש קוראים 'הוא' ולאשה קוראים 'היא'. וזהו א'-א' אב-אם, והאותיות הנשארים הם אתוון ה"ו-י"ה שם הגדול. וזהו זוכין ע"י הנישואין, ודפח"ח.

(ישמח דודים, ח"א, עמוד תקסד)

אחד מנכדי רבנו (הס"ק ה"א אהבת ישראל" מויז'ניץ זי"ע) חלה פעם במחלה קשה והרופאים אמרו נואש לחייו, באין תרופה למחלתו. בא אבי הילד - חתנא דבי נשיאה אל מרן זי"ע ובלב נשבר ונדכה סיפר את דברי הרופא.

ענהו הס"ק: "אני אומר לך שאל תתייאש ויהא לך נכון ובטוח שיתרפא הילד, ואזי בעזרת השי"ת תהיה לו רפואה שלמה.

שהרי חז"ל אמרו (קידושין ל:): שלשה שותפין הן באדם: הקב"ה, אביו ואמו. אם כן נשאלת השאלה, האיך יכול הקב"ה כביכול לקחת חלקו - ליטול הנשמה - ולגרום הפסד לחלקם של האב והאם בלי הסכמתם - בפרט כשלא מלאו ימיו של החולה?

אך אם האב והאם מתייאשים ח"ו, אז הוה כאלו הסכימו לכך שד' יקח חלקו. על כן, אתה אל תתייאש והילד ישוב לאיתנו".

ואכן כך היה, הילד הבריא כעבור זמן קצר.

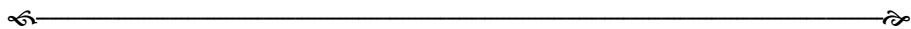
(ר' נתן אלי רוט, קדוש ישראל, ח"א, ע' רכז)

הקדים האב לכיבוד והאם למורא

רבי אומר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים¹⁷⁰, לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לאם. וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב.

כשבן מצער אביו ואמו הקב"ה מצטער

תני תנא קמיה דרב נחמן: בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני.

¹⁷⁰ מפני שמשדלתו בדברים

כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים.

וצוה לדבר אל הנשים תחלה. . ועוד, שהאשה הטובה היא סיבה לתורה. שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש, לפי שהיא מצוייה בבית והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין, כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה.

ולכך ראויה האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת, שהיא מצוה מוטלת עליה, שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה. כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור, שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור", וכן דרש רז"ל האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים

(ר' בחיי בן אשר, רבנו בחיי, שמות יג, ג)

דף לא

מלא כל הארץ כבודו * כיבוד אב קודם לכיבוד אם * הודאת אומות העולם
 שחייבים בכבוד הקב"ה * עד כמה מצווה אדם להיזהר בכיבוד אב ואם *
 גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה * כיבוד אב ואם צריך
 להיות בסבר פנים יפות * קבלת שימוש מאב ואם * יציאה לחו"ל עבור
 כיבוד אב ואם * פרטי מצוות כיבוד אב ואם

מלא כל הארץ כבודו

העובר עבירה בستر

אמר ר' יצחק: כל העובר עבירה בستر¹⁷¹ כאילו דוחק רגלי שכינה. שנאמר,
 "הַשְּׂמִים פֶּסְאֵי וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלֵי". והעובר עבירה בستر כאומר אין המקום כאן
 לפיכך הוא נסתר ואינו יודע. נמצא, כדוחק רגליו ומקצרו לומר אינו כאן.

אסור ללכת ד' אמות בקומה זקופה

אמר ר' יהושע בן לוי: אסור לאדם שיהלך ד"א בקומה זקופה¹⁷². שנאמר,
 "מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", משמע משתרבב ויורד. והזוקף קומתו נראה כדוחק.

אסור ללכת ד' אמות ללא כיסוי ראש

רב הונא בריה זרב יהושע: לא היה הולך ד' אמות בגילוי ראש. אמר,
 שכינה למעלה מראשי ועלי לכבדה.

¹⁷¹ כל העובר עבירה בستر

כינה כביכול. ובאמת כן הדבר, לפי שמסתרת ממנו ומסירה השגחתה ממנו. ככתוב
 "פן יראה בך ערות דבר - ושב מאחריך".

(ר' יעקב עמדין, הגהות היעב"ץ, קידושין, לא)

¹⁷² אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה

"ואשבור מוטות עולכם": היינו מ"ט שערי טומאה, ואולך קוממיות למ"ט שערי
 קדושה. "ואולך אתכם קוממיות" - פירש"י בקומה זקופה.

וקשה: הא אסור לילך ארבע אמות בקומה זקופה?

י"ל: הטעם הוא משום שהוא כאלו דוחק רגלי שכינה, וברש"י שם, שצריך לילך
 בהכנעה לפני השכינה שהיא למעלה מראשותיו. אבל כאן כתיב והתהלכתי בתוכם,
 פירש"י אטייל עמכם בגן עדן שהקב"ה יטייל ביניהם, לכן ואולך אתכם קוממיות,
 שתלכו בקומה זקופה.

(ר' משה סופר, חתם סופר על התורה, בחקותי, כו)

כיבוד אב קודם לכיבוד אם

שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר: אבא אומר השקיני מים, ואמא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם?

ענה לו: כבוד אביך קודם, שאתה ואמך חייבים בכבודו.

בא לר' יהושע ושאל אותו את אותה שאלה וענה לו ר' יהושע אותה תשובה.

שאל את ר' יהושע: אם אימי התגרשה, מה אז יהיה הדין?

ענה לו: מריסי עיניך שנשרו מרוב בכי ניכר שאתה בן אלמנה ואין אתה שואל את זה למעשה אלא כדי ללמוד, לכן תשובתי היא כאשר הוריק התגרשו, הם שווים בכיבוד, הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולים¹⁷³, כלומר, איזה מהם שתרצה תקדים.

הודאת אומות העולם שחייבים בכבוד הקב"ה

דרש עולא רבה על פתח בית הנשיא¹⁷⁴: נאמר, "יודוּהָ ה' פֶּל מַלְכֵי אֶרֶץ פִּי שְׁמָעוּ אֲמַרֵי פִיךָ", אמרי פיך ולא מאמר פיך, בשעה שאמר הקב"ה "אנכי, ולא יהיה לך", אמרו אומות העולם, לכבוד עצמו הוא דורש.

הטל להם מים בספר וקעקע להם כתרנגולים¹⁷³

אך מה שהוסיף לומר לו קעקע להם כתרנגולים, צריך להבין מאי קמ"ל בזה? ונ"ל בס"ד הכוונה: רמז לו שיפייסם בדברים, דודאי כיון שנתגרשה, כל אחד מהם יקפיד על אשר לא קידם השמוש שלו, ולכן צווהו בעת שיניח המים לפניהם, שהוא משהו אותם בכבוד יפייסם בדברים שיקרקר בדברי פיוס. וזכר תרנגולים, דארז"ל בעירובין דף ק', למדנו פיוס מתרנגול דמפייס ואח"כ בועל, ולז"א כתרנגולים שיש להם מדת הפיוס שדרכם לפייס.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

¹⁷⁴ דרש עולא רבא אפתחה דבית נשיאה

הא דהוצרך תלמודא לסיים המקום שהיה דורש, ללמדנו כי כונתו בזה ללמד מוסר לבית הנשיא, שלא יגזרו גזירות על הציבור לכבודו, אלא תהיה כונתם לטובת ישראל, דהאדם צריך ללמוד ממדת קונו, וכמ"ש רז"ל ע"פ אחרי ה' אלקיכם תלכו, ומצינו שגם אוה"ע שאמרו בתחילה לכבוד עצמו דורש, חזרו והודו, שכל המצות צוה את ישראל, בעבור טובתם ופעולתם.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף לא

כיון שאמר "כבד את אביך ואת אמך", חזרו והודו למאמרות הראשונות. שמאחר שאדם חייב בכבוד אביו ואימו, כל שכן שחייב בכבוד הקב"ה שאף הוא שותף בבריאתו.

רבא דרש מכאן: נאמר, "ראש דְּבָרְךָ אָמֶת", ראש דברך ולא סוף דברך? אלא, מסוף דברך - "כבד את אביך ואת אמך" - ניכר שראש דברך - "אנכי ה'", "לא יהיה לך אלוקים אחרים" - אמת.

עד כמה מצווה אדם להיזהר בכיבוד אב ואם

שאלו את רב עולא: עד היכן חובת כיבוד אב ואם?

אמר להם: צאו וראו מה עשה גוי אחד¹⁷⁵ באשקלון ודמא בן נתינה שמו. פעם אחת ביקשו חכמים לקנות ממנו סחורה שיכל להשתכר במכירתה שם מאות אלף דינרי זהב, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו להקיצו משנתו¹⁷⁶.

¹⁷⁵ אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי

ביאור עניין זה:

החכמים האלו באו לבאר עד כמה השכל מחייב מצווה זאת, כי מצווה זאת בפרט מחייב אותה הדעת והשכל שיכבד האדם הוריו שהביאו אותו לעולם כמו שאמרנו, ולפיכך בא ללמד עניין מצווה זאת מן עכו"ם, שאין עכו"ם מקיים המצווה בשביל שנצטווה עליה, רק מה שיגזור השכל בלבד.

. . ועל דעת הכל הגוי היה זריז במצווה זאת, כי מצוות כיבוד מחייב אותו הדין והשכל, מה שלא תמצא דבר זה בשאר מצוות, ולפיכך העכו"ם אשר אין להם תורה רק מה שהשכל מחייב, נמשכים אחר המצווה הזאת ביותר מן ישראל.

(ר' יהודה ליוואי, תפארת ישראל, פרק מא)

¹⁷⁶ והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו

הבן שבא לידו ריוח ואביו ישן, למדנו מדמה בן נתינה.

אבל אם בא ריוח לאביו ונפסד אביו, כשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו, והבן יודע דעת אביו ששמח כשמקיץ בשביל אותו דבר, מצווה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה. וכן כשמקיץ ללכת לבית הכנסת או לדבר מצווה.

(ר' יהודה בן שמואל החסיד, ספר חסידים, שלז)

דף לא

אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם?
אמר להם: צאו וראו מה עשה גוי אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה
 שמו. ביקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בשרים ריבוא שטר, והיה מפתח מונח
 תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת, נתן הקב"ה שכרו,
 שנולדה לו פרה אדומה בעדרו¹⁷⁷, נכנסו חכמי ישראל אצלו לקנותה.

אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם, אתם
 נותנים לי. אלא, אין אני מבקש מכם אלא אותו סכום ממון שהפסדתי בשנה
 שעברה בשביל כבוד אבא¹⁷⁸.

אמר ר' חנינא: ומה מי שאינו מצווה ועושה, שילם לו כך הקב"ה שכרו,
 ישראל שמצווה ועושה, על אחת כמה וכמה.

שאמר ר' חנינא: גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה.

כשבא רב דימי מא"י לבבבל אמר: פעם אחת היה דמא בן נתינה לבוש
 בגד משי רקום בחוטי זהב והיה יושב בין גדולי רומי. ובאה אימו וקרעה בגדו
 ממנו והכתה אותו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה.

¹⁷⁷ נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו

מה שפרע לו שכר בפרה אדומה, ולא פרע לו שירויח כל זה הרייח באופן אחר,
 מכמה טעמים: הא' - שבזה ניכר הדבר הזה אצלו יותר ולא יתלה בטבע. והב' - כדי
 לזכות את ישראל שיקנו הפרה בדמים מרובים ונמצא מוציאין בעבור המצוה ממון
 הרבה שבזה יגדל זכותם. והג' - כדי שהם ירגישו ויקחו קל וחומר לעצמם, וכאשר
 אמרו חכמים אח"כ ומה מי שאינו מצוה ועושה כך וכו'. והד' - הוא עשה מצות הכבוד
 בדבר שהיה נצרך להקדש, פרע לו השכר בדבר שהוא צורך הקדש, כי פרה אדומה
 מאוצר ההקדש ניקנית.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם שניתן לו שכר בפרה אדומה: כדי שיצא
 מזה סניגורייא על ישראל, כי הוא בזבז ממון בעבור מצות כבוד אב שהשכר מחייבת,
 וישראל בזבזו ממון רב הזה בעבור פרה אדומה, שהיא מצוה חוקית שאין השכל
 מחייבת, ואוה"ע מונין את ישראל עליה, לומר מה מצוה זו, ומה טעם יש בה, עכ"ד.
 (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

¹⁷⁸ אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא

דמא בן נתינה היה מחסידי אומות העולם, ולא רצה ליטול את שכר מצותו בעולם
 הזה, אלא בעולם הבא, ולכן ביקש רק מה שהפסיד בשביל המצוה.

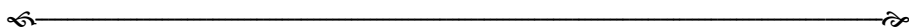
(ר' שמואל הלוי איידלס, מהרש"א, עבודה זרה, כד ע"א)

דף לא

גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה

אמר רב יוסף: בתחילה הייתי אומר, מי שיאמר לי שהלכה כר' יהודה, שאמר "סומא פטור מן המצוות", ונמצא שאני שסומא הנני פטור מהמצוות, אעשה "יום טוב"¹⁷⁹ לחכמים לכבוד המאורע. שהרי איני מצווה בקיום המצוות ומכל מקום אני עושה אותן.

אבל עכשיו ששמעתי את מה שאמר ר' חנינא "גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה"¹⁸⁰, אדרבה, מי שיאמר לי שאין הלכה כר' יהודה, אלא כחכמים שסומא חייב במצוות, אעשה "יום טוב" לחכמים.

¹⁷⁹ יומא טבא לרבנן - המקור לסעודת מצוה בבר המצוה

כאן המקור לעשות סעודת מצוה בבר המצוה.

איתא בזוהר חדש: רשב"י הזמין את התנאים לאכול בסעודה שהכין להם, וקישט את הבית בבגדים יקרים, והיה בשמחה מאוד גדולה, אמרו לו על מה אתה כל כך שמחה. אמר להם ביגלל היום הזה שהיה ר' אלעזר בנו בן י"ג שנה ירדה נשמה קדושה לר"א בני.

וכתב מהר"י אירגאס שחובה היא לעשות סעודה ביום הבר מצוה והביא ראיה מהזוהר הזה.

ולענין בת מצוה כתב הבן איש חי (הלכות שנה א, ראה יז): וגם הבת ביום שתכנס בחיוב מצות אע"פ שלא נהגו לעשות לה סעודה, עם כל זה תהיה שמחה אותו היום ותלבוש בגדי שבת, ואם יש לאל ידה תלבש בגד חדש ותברך שהחיינו ותכוין גם על כניסתה בעול מצות, ויש נוהגין לעשות בכל שנה את יום הלידה ליום טוב וסימן יפה הוא וכן נוהגים בביתנו.

¹⁸⁰ גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה

כשהיה נעשה בר-מצוה (בן י"ג שנה) או בת-מצוה (בת י"ב שנ) - נכנס להסוג ד"מצווה ועושה", אשר, "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה".

ויש להוסיף בהדיוק ד"מצווה ועושה" - שבזה נכלל גם הפירוש ד"מצוה" מלשון צוותא וחיבור - שהצוותא וחיבור היא לא רק מצדו של הקב"ה שמתחבר עם כאו"א מבנ"י שמצווה במצוותיו, אלא הצוותא וחיבור היא גם מצדו של האדם ה"מצווה ועושה", בכחו של הק"ה שביחד עם הציווי על קיום התומ"צ נותן גם את הכחות הדרושים לכך, ויתרה מזה - "איני מבקש (מצוה) . . אלא לפי כחן", שמקדים תחילה ליתן הכחות הדרושים לקיום התומ"צ, ומתוך שמחה וטוב לבב דוקא.

דף לא

סיבת הדבר

התוס' כתבו: מי שמצווה ועושה דואג ומצטער יותר שמא לא יקיים את חיובו, וצריך הוא להילחם עם יצרו, ולכן שכרו גדול יותר.

הרישב"א פירש: יצר הרע מתגבר יותר על המצווה להחטיאו, וקיום המצווה קשה לו יותר, ו"לפום צערא אגרא".

תוס' רבינו שמואל פירש: מכיון שציוה הקב"ה דוקא את זה ולא את זה, הרי שרוצה הוא דוקא את עשייתו של זה שציוהו ולא את של חברו.

כיבוד אב ואם צריך להיות בסבר פנים יפות

תני אבימי בריה דר' אבהו: יש מאכיל לאביו פסיוני (עוף חשוב ושמן) ולמרות שנראה שמכבד את אביו, מעשה זה טורדו מן העולם, כגון שמראה לו הבן בשעת הסעודה שעינו צרה בו.

כמעשה באדם שהאכיל את אביו פסיוני.

פעם אחת אמר לו אביו, מאין לך כל אלה?

ענה לו הבן: מה איכפת לך? לעוס ואכול.

ויש מטחינו לאביו בריחיים, ולמרות שהיא מלאכה קשה, ונראה כמזלזל באביו, מעשה זה מביאו לחיי העולם הבא. כגון שמכבדו בדברים טובים, ומדבר אתו בלשון רכה, ומראה לו שמלאכה זו צורך השעה היא.

כמעשה באדם שציווהו להתייצב לעבודת המלך ובנו רצה להתייצב במקום אביו, אך היה רגיל להתפרנס מטחינה בריחיים ולא היה יכול להתבטל מעבודתו. מה עשה?

אמר לאביו: אבא, טחון אתה ואני אלך תחתך לעבודת המלך, שאי אפשר לדעת מה יבוא בסופה, אם בזיון - עדיף לך לטחון בריחיים. ואם מלקות - ודאי עדיף לך לטחון בריחיים.

וכיון שניתוסף בהצוותא וחיבור עם הקב"ה, ניתוסף גם בהמשכת ברכתיו של הקב"ה - הוספה לגבי המצב ד"אינו מצווה ועושה", דאף שגם מצב זה וברכותיו של הקב"ה במצב זה הו"ע של בלי גבול, ניתוסף בזה ביתר שאת וביתר עזו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועודיות, ה"תש"נ, ט"ז אדר, יחידות לקבוצת חתני בר-מצוה)

כיבוד אב של אבימי

אמר ר' אבהו: הנוהג כדוגמת אבימי בני, קיים מצוות כיבוד כראוי.

חמשה בנים היו לו לאבימי בחיי אביו ר' אבהו. וכאשר היה מגיע רבי אבהו וקורא בפתח הבית של אבימי שיפתחו לו, היה אבימי רץ והולך ופותח לו בעצמו ולא הניח לאחד מבניו ללכת במקומו. והיה אומר "אין אין", עד שהגיע לדלת לפותחה.

יום אחד אמר ר' אבהו לאבימי: השקיני מים, עד שהביא לו את המים, התנמנם ר' אבהו ולא הלך משם אבימי אלא גחן לפניו ועמד עליו והמתין עד שהתעורר. וכך נמשך הדבר זמן רב.

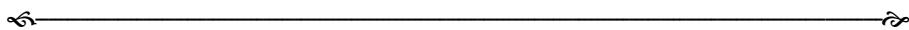
ובזכות זה נסתייע הדבר בידי ובעודו עומד כפוף לפני אביו דרש אבימי באותה שעה את "מזמור לאסף", שלא הבין אותו קודם לכן, ועכשיו סייעוהו מן השמים וזכה להבינו.

כתבו התוס': ע"פ מאמר חז"ל, שאמר, מזמור אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל.

קבלת שימוש מאב ואם

שאל רב יעקב בר אבהו את אביי: מיד כשאני בא הביתה מבית המדרש, אבא מגיש לי כוס של יין, ואמא מוזגתו במים בשבילי מרוב אהבתם אלי, איך אעשה, האם מותר לי לקבל מהם שימוש זה ואין בזה פגיעה בכבודם?

ענה לו אביי: מאמך תקבל, אבל מאביך אל תקבל ולא תניח לו לעשות כן, הואיל וכן תורה ותלמיד חכם הוא, יש לחשוש שלפעמים תהיה לו "חלישות הדעת" שאין אתה מכבדו¹⁸¹.

¹⁸¹ כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא וכו'

יש להקשות למאי אצטריך למימר 'עד דאתינא מבי רב', לימא בקיצור כגון 'אנא דאבא מדלי לי כסא ואמא מוזגא לי היכי איעביד'. ומה לו להודיע אם עושים לו זאת בעת שבא מבית המדרש או בשאר עתים?

ונראה לי בס"ד: כונתו לומר, אם עושים כן בשאר עתים ודאי לא אקבל. אך אני מסופק בדבר זה שהם עושים לי כן בזמן שאני בא מבית המדרש דוקא. דהענין מוכיח מתוכו לאו משום יקרא דידי בלבד עבדי, אלא הם מתכוונים גם כן בשביל אהבת

כיבוד אב ואם של האמוראים

ר' טרפון

לר' טרפון היתה אם זקנה, וכל פעם כשהיתה מבקשת לעלות למטתה, היה הוא מתכופך, והיתה היא עולה על גביו. וכאשר היתה יורדת מן המטה, היתה יורדת על גביו של בנה. הלך רק טרפון והשתבח בפני החכמים בבית המדרש, שמכבד הוא את אמו עד כדי כך.

אמרו לו החכמים: עדיין לא הגעת לחצי כיבוד שיכול אדם לקיים באביו ואמו, וכי זקרה אמך ארנךך מלא מעות בפניך לים ולא הכלמתה על כך, אלא שתקת משום כבודה¹⁸²?

ויקרת התורה שלמדתי בבית המדרש, שהם שמחים מאד על אשר הלכתי ללמוד תורה. ומכיון דמצורף עם זה אהבה ויקר וחבוב של תורה גם כן, אפשר דמותר לי לקבל מהם.

ואמר לו אף על פי כן מאמך קבל ומאביך לא תקבל כיון דבר תורה הוא.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

¹⁸² אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כיבוד

קשא איך חלקו שיעור הכבוד לחצאין ונתברר אצלם שלא הגיע בזה לחצי שיעור הכבוד?

ונראה לי בס"ד: כי במה שנאמר פָּבַד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (שמות כ, יא) נרמז באותיות כבוד שצריך האדם לכבד אב ואם. בין אם מגיע לו צער מצד הגוף שלו כמו רבי טרפון, בין אם מגיע לו צער מצד הממון שלו כגון שזרקו לו ארנקי לים.

והיינו כי כבוד גימטריא ל"ב כמנין ב' פעמים 'וי', וכל וי הוא לשון צער. כלומר, בין אם עשו לו 'וי' בגופו, כמו אמו של רבי טרפון שהיתה עולה על גבו למטתה וגם לפי דברי הירושלמי שהלכה פעם אחת על כפות ידיו, בין אם עשו לו 'וי' בממון, שזרקו לו ארנקי לים.

נמצא, מצות הכבוד חציה על וי של הגוף וחציה על וי של ממון.

ולכן כאשר שבח עצמו רבי טרפון בכבוד שהיה לו בו צער הגוף, דכל זמן שהיתה עולה למטה הוה גחין וסלקא עלויה, אמר לו הן אמת שקיימת החצי של וי הגוף, אך עדיין לא הגעת לחצי הכבוד השני שהוא וי של הממון, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה!?

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף לא

רב יוסף

כאשר היה שומע את קול רגליה של אמו כשהיא באה, אמר: "אעמוד פני השכינה שבאה לכאן".

ר' יוחנן

אמר ר' יוחנן: אשרי מי שלא ראה אותם¹⁸³. כלומר, אשרי יתום שלא ראה את אביו ואמו מימיו, לפי שאי אפשר לאדם לקיים את כבודם ככל הצורך, והוא נענש עליהם אם אינו מכבדם כראוי.

ואמר זאת על עצמו, שכן ר' יוחנן כשעברתו אמו מת אביו וכאשר ילדתו מתה אמו.

אמרו: שכן היה אביי¹⁸⁴ יתום ואביו ואמו.

שאלו: הרי מצינו שסיפר אביי פעמים רבות ואמר "אמרה לי אם"?

ותירצו: אותה אם לא היתה אמו, אלא אומנתו שגידלה אותו.

זאת למרות שאופן כיבודו היה באופן מבהיל, כמ"ש בגמרא שם, דכל אימת דהוות בעא למיסק לפוריא, גחין וסליק לה. וכל אימת דהות נחית נחתת עלויה. ואיתא במפרשים דרבי טרפון השתבח בי מדרשא מפני שהיה זקוק לזכותים. ושמעתי מכ"ק אאמו"ר זי"ע, הטעם שדחו אותו רבנן ואמרו שאין לו הזכות של כיבוד אם, כי רצו להמשיך זכות על רבי טרפון שיתרפא מחוליו ויעניקו לו מן השמים שנים נוספות. ובכך המליצו עליו בחכמתם הקדושה שיש לו עוד מה לפעול בעלמא הדין, כי עדיין לא הגיע לחצי כיבוד.

(רישומא דקדושה, קרח תשס"ג, עמוד יט)

¹⁸³ אשרי מי שלא חמאן

והיינו כי כבר אמרו [שם] כי אי אפשר לקיים מצות כיבוד כראוי, ולא יגיע אדם עד תכליתה בכל דקדוקיה.

אמנם אם אין לו אב ואם, והוא מצטער על זה שאין לו אב ואם כדי לקיים מצות כיבוד, א"כ יש לו שכר מה' כאילו קיימה בתכלית הקיום ותכליתו של המצוה בלי חיסור כלל, לכך אמרו אשרי מי שלא חמאן.

(ר' יהונתן אייבשיץ, יערות דבש, חלק שני - דרוש ב)

¹⁸⁴ וכן אביי

ובספר יוחסין אביי ר"ת אשר בך ירוחם יתום וק"ל.

(ר' שמואל אליעזר הלוי איידלס, חידושי אגדות מהרש"א, על הדף)

דף לא

יציאה לחו"ל עבור כיבוד אב ואם

אמו הזקנה של רב אסי אמרה לו: אני רוצה תכשיטים.

רב אסי עשה לה תכשיטים כבקשתה.

ושוב אמרה לו: רוצה אני בעל.

השיב לה רב אסי: נחפש לך.

אמרה לו: רוצה אני איש יפה כמוך.

הכיר בה רב אסי שנטרפה דעתה ולא יוכל למלא את בקשותיה. לכן, עזב אותה ועלה לארץ ישראל.

שמע רב אסי שאמו הולכת אחריו לארץ ישראל ורצה לצאת לקראתה לכבודה. הלך ושאל את ר' יוחנן האם מותר לו לצאת לחו"ל לקראת אמו? אמר לו ר' יוחנן: אסור.

חזר רב אסי ושאל: לקראת אמא, האם בזה יש להתיר משום מצוות כיבוד אב ואם?

אמר לו ר' יוחנן: איני יודע.

המתין רב אסי מעט וחזר ובא לפני ר' יוחנן לשאול אותו שוב מה לעשות.

אמר לו ר' יוחנן: אסי, רואה אני שנתרצית לצאת לחו"ל. המקום יחזירך לבבל לשלום.

בא לפני ר' אלעזר ואמר לו: שמא ר' יוחנן כועס עלי על רצוני לצאת לחו"ל.

שאלו ר' אלעזר: מה בדיוק אמר לך ר' יוחנן?

אמר לו: "המקום יחזירך לשלום".

אמר לו ר' אלעזר: אילו היה כועס, לא היה מברך אותך.

בינתיים, שמע רב אסי שארונה של אמו בא, שנפטרה בינתיים והביאו את ארונה לארץ ישראל לקבורה שם. אמר: אילו ידעתי שכבר נפטרה, לא הייתי יוצא מארץ ישראל.

שאף על פי שמצוה לכבד את אביו ואמו גם לאחר מיתה, מכל מקום אין בכלל כיבוד זה לצאת לקראת ארונם ויכול הבן ללוותם לאחר שיגיע הארון לארץ ישראל.

דף ל"א

פרטי מצוות כיבוד אב ואם

מכבדו בחייו¹⁸⁵

המכיר באנשי מקום מסויים שאביו מכובד בעיניהם, ומקבלים הם דברים הנאמרים בשם אביו, אם זקוק הוא לאיזה דבר באותו מקום, לא יאמר: "שלחוני מכאן לביתי בשביל עצמי", אפילו כשידוע לו שיכבדוהו כאביו.

אלא, יאמר "שלחוני לביתי בשביל אבא", שכבוד הוא לאביו שהדברים מתקבלים בשבילו.

מכבדו במותו¹⁸⁶

היה אומר דבר הלכה ששמע מפי אביו, לא יאמר "כך אמר אבא" אלא יאמר "כך אמר אבא מרי" ומסיים "הריני כפרת משכבו" (עלי יבוא כל רע הראוי לבא על נפשו - רש"י).

מצוות כיבוד אב ואם¹⁸⁵

משורשי מצוה זו: שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל עבודה ותועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו.

וכשיקבע זאת המדה בנפשו - יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סבת וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון. ושהוציאו לאויר העולם, וסיפק צרכיו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות איבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת. שאלולי הנפש שחננו האל - יהיה כסוס כפרד אין הבין.

ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה לג)

מכבדו בחייו ומכבדו במותו¹⁸⁶

מ"ש בקובץ שקודם "מה נשתנה" מנהג בית הרב לומר גם מי שאין לו אב "טאטע איך וויל בא דיר כו" - לא שמעתי בזה לא טעם ולא מקור. ומה שנ"ל, שהוא מפני מכבדו בחייו ומכבדו במותו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך ב, אגרת רצג)

דף לא

וכל זה רק תוך שנים עשר חודש לאחר מיתת אביו, אבל מכאן ואילך, שכבר קיבל אביו (אם היה חייב) את עונשו, אומר "זכרונו לברכה לחיי העולם הבא", שאין משפט רשעי ישראל בגהינם אלא שנים עשר חודש¹⁸⁷.

חכם ותורגמן

שנינו: חכם הדורש דרשה ברבים - משנה את שם אביו ושם רבו. תורגמן - אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו.

שאלו: אם מדובר באביו של המתורגמן וכי הוא אינו חייב לכבד את אביו? **אלא אמר רבא:** מדובר על אביו ורבו של החכם, שאם הזכיר החכם בלחש דבר הלכה בשמם ושינה את שמם, אין התורגמן משנה את שמם.

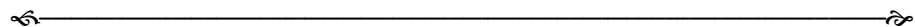
וכן מר בר רב אשי: כשהיה דורש ברבים היה מבקש לומר הלכה בשם אביו רב אשי, הוא עצמו אמר בלחש לתורגמן "כך אמר אבא מרי" ואילו המתורגמן אמר בקול לציבור "כך אמר רב אשי".

איזהו מורא?

לא עומד ולא יושב במקומו, לא סותר את דבריו. ואם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה לא מכריע נגד דברי אביו.

איזהו כיבוד?

מאכיל ומשקה את אביו ואמו, מלביש ומכסה אותם, מכניס ומוציא אותם אם הם זקנים וצריכים יד להישען עליה.

¹⁸⁷ הריני כפרת משכבו

כשאומר וחושב כן באמת, אזי על ידי מצוה זו עצמה, שמכבד לאביו, הוא עושה תיקון לנשמתו של אביו.

(ר' ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר, ישמח ישראל, ח"ב בסופו, ע"פ צוואת האדה"ז מאלכסנדר)

וכן האיש חייב כבוד חמיו וחמותו.

וטעמא, משום דאיש ואשתו כחד גופא חשיבי, ואב ואם של זה כאב ואם של זה. (ר' אלעזר אזכרי, ספר חרדים, ד)

דף ל"ב

משל מי הבן מאכיל ומשקה? ★ האכלת אביו ממעשר עני ★ כדי שיטול ארנקי ויזרקנו ליום בפניו ★ חייבי מיתות בית דין שהתערבו זה בזה ★ האופן בו הבן צריך להעמיד את אביו על טעותו ★ בקשת אב מבנו בזמן שיש לו מצוה לעשות ★ אב או רב שמחל על כבודו ★ נשיא או מחל שמחל על כבודו ★ "מפני שיבה תקום" מפני מי צריך לקום

משל מי הבן מאכיל ומשקה?

לרב יהודה: חייב הבן להוציא ממון משל עצמו.

לרב נתן בר אושעיא: משל אביו.

הורו החכמים: הלכה לרב ירמיה ויש אומרים לבנו של רב ירמיה, כדעת רב נתן בר אושעיא שיש לו להוציא משל אביו.

שאלו: נאמר "כִּפְדֵ אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ", ונאמר "כִּפְדֵ אֶת ה' מִהוֹנָה". ולומדים בגזירה שווה, כמו שבכבוד ה' החיוב הוא אף בהוצאת ממון, אף כאן בכיבוד אב ואם חייב אף בהוצאת ממון.

ואם תאמר שמוציא משל אב, איזה חסרון כיס יש לו?

ותירצו: יתכן שאינו חייב להוציא ממון משלו, אבל מכל מקום בא הכתוב לומר שחייב הבן לטרוח בגופו אף על פי שבטל על ידי כך ממלאכתו ויש לו חסרון כיס בכך.

האכלת אביו ממעשר עני

שאלו הרי למדנו:

א. שני אחים וכן שני שותפין וכן האב ובנו והרב ותלמידו, פודים זה לזה מעשר שני בלא להוסיף חומש, כדין הפודה מעשר של אדם אחר.

ב. וכן כל אחד מהם רשאי לתת לחברו מעשר עני שלו, אם היה המקבל עני, ואף על פי שאדם זה חביב עליו כגופו ואילו לא היה לו מעשר עני היה נותן לו מזונות משלו.

ואם תאמר שכיבוד אב ואם הוא משל בן, איך מותר לבן להאכיל את אביו מעשר עני? הרי חייב הוא לתת לאביו מזונות משלו ואינו רשאי לפרוע חוב זה במעשר עני, שהוא של עניים?

דף ל"ב

ותירצו: אכן אסור לבן להאכיל את אביו ממעשר עני. ומה שאמרו בברייתא שמותר, מדובר שאם היה צריך אביו לסעודה יתירה, רשאי לתת לו העדפה זו ממעשר עני, לפי שחיובו בתורת כיבוד אב אינו אלא להאכילו ולהשקותו במידה בינונית.

שאלו: אם מדובר רק על העדפה, מדוע אמר ר' יהודה "תבוא מארה למי שמאכיל את אביו מעשר עני"? הלא את עיקר מזונותיו הוא נותן משלו ואינו מחוייב לתת יותר מזה, ומה בכך שמוסיף לו עוד מזונות ממעשר עני שלו?
ותירצו: אף על פי כן, זלזול הוא הדבר לאביו שמאכילו ממעשר עני ולא משלו, אף שאינו נותן לו ממעשר עני אלא העדפה.

כדי שיטול ארנקי ויזרקנו ליום בפניו

שאלו: כששאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם, כדי שיטול האב ארנק מלא מעות ויזרקנו לים בפני בנו ואינו מביישו על כך.

אם כן, למאן דאמר משל אב, ארנק זה שחייב הבן להניח לאביו לזרוק לים שייך הוא לאב, שאם היה של הבן אינו חייב בכיבוד האב ממעות אלה ורשאי להכלים את אביו כדי למונעו מזריקתו לים. ואם כן, מה איכפת לבן שיזרוק האב את ארנקו שלו?

ותירצו: אכן מדובר בארנקו של האב, אלא שמדובר בבן הראוי לירש את אביו לכשימות ונמצא שהוא מפסיד מירושתו.

כמעשה בר רב הונא: שרב הונא אביו קרע בגדי משי בפני רבה בנו כדי לנסותו ואמר אראה אם יכעס או לא. שאף על פי שהשיראים היו של רב הונא, עלול הדבר לעורר את כעסו של רבה שהרי הוא יורשו.

שאלו: איך רב הונא עשה כך ולא חשש שיכעס רבה בנו, ויעבור רב הונא על "לפני ענר לא תתן מקל"?

ותירצו: רב הונא מחל מראש על כבודו כדי שלא יעבור רבה בנו איסור.

שאלו: הרי עבר רב הונא בקריאת השיראים על איסור "בל תשחית"?

ותירצו: רב הונא קרע במקום התפר באופן שקל לתקנו.

שאלו: אולי בדיוק משום כך רבה לא כעס?

ותירצו: רב הונא עשה זאת בשעת כעסו של רבה ואילמלא היה נזהר בכבוד אביו, היה כועס אף על קריעת הבגד במקום התפר.

דף ל"ב

חייבי מיתות בית דין שהתערבו זה בזה

חייבי מיתות בית דין שהתערבו זה בזה, כגון חייבי שריפה שהתערבו בחייבי סקילה, ואין ידוע מי מהם נידון למיתה קלה ומי למיתה חמורה, דנים את כולם במיתה הקלה שביניהם, מפני שאין אתה רשאי להעניש אדם שהתחייב עונש קל בעונש חמור שלא התחייב בו.

נחלקו חכמים ור' שמעון בענין סקילה ושריפה איזו מהן נחשבת מיתה חמורה יותר:

לחכמים - סקילה חמורה משריפה. ולכן נשרפים שהתערבו בנסקלים נידונים בשריפה.

לר' שמעון: שריפה חמורה מסקילה. ולכן כולם נידונים בסקילה.

שנה רב יחזקאל לבנו רמי: הנשרפים שהתערבו בנסקלים, ר' שמעון אומר, ידונו בסקילה מפני שהשריפה חמורה ממנה.

אמר לו רב יהודה בנו: אבא אל תשנה כך, שהרי על דבריך ניתן להקשות, מדוע הוצרך ר' שמעון לומר שידונו בסקילה מפני שריפה חמורה, אפשר לומר ששניהם שווים והסיבה שידונו בסקילה כי רוב המעורבים היו נסקלים? אלא תשנה כך, "הנסקלים בנשרפים", כלומר, הנשרפים הם הרוב.

אמר לו רב יחזקאל אביו: הרי בסיפא כתוב "וחכמים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה", אם כן, תשאל גם כאן, מדוע אמרו מפני שסקילה חמורה, תאמר מפני שהנשרפים הם הרוב?

ענה לו רב יהודה בנו: אכן, חכמים יכלו לומר שזה בגלל שהולכים אחר הרוב, אלא שחכמים לא באו לנמק את שיטתם, אלא התחייסו לטענת ר' שמעון שאמר ששריפה חמורה ואמרו לו שזה לא נכון, אלא סקילה חמורה.

האופן בו הבן צריך להעמיד את אביו על טעותו

שנינו: "הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, אל יאמר לו, אבא עברת על דברי תורה, אלא אומר לו, אבא מקרא כתוב בתורה כך".

אמר שמואל לרב יהודה: שיננא, גם אתה אל תאמר לאביך "אבא לא תיתנייא הכי", אלא תאמר לו את לשון הברייתא כפי שאתה שונה אותה והוא יבין לבד שטעה.

בקשת אב מבנו בזמן שיש לו מצוה לעשות

אלעזר בן מתיא אומר: אם אביו אומר לו 'השקיני מים', ויש על הבן מצוה עוברת לעשות, כגון לקבור מת או ללוותו, יניח כבוד אביו ויעשה את המצוה, שגם האב וגם בנו חיבים במצוה.

איסי בן יהודה אומר: אם אפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים, תיעשה על ידי אחרים וילך הוא לכבד את אביו.
אמר רב מתנה: הלכה כאיסי בן יהודה.

אב או רב שמחל על כבודו

אמר רב יצחק בר שילא אמר רב מתנה אמר רב חסדא: האב שמחל על כבודו - כבודו מחול¹⁸⁸, הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול.
רב יוסף אמר: הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול¹⁸⁹.

שהרי אפילו הקב"ה מחל על כבודו וכביכול שימש את ישראל, שנאמר, "וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה".

¹⁸⁸ האב שמחל על כבודו - כבודו מחול
והוא ע"פ דברי הקדמונים דתשובה מהני רק לישראל ולא לאוה"ע.
. . וכתבו הטעם, דהרי קי"ל מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, ע"כ לא מהני תשובה לאוה"ע.
משא"כ ישראל כתיב בהו "בנים אתם לה' אלקיכם", והש"י נקרא עליהם אב, ואב שמחל על כבודו - כבודו מחול.
(ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, בני יששכר, תשרי י, כו)

¹⁸⁹ הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול
בשו"ת הריב"ש הביא בשם הראב"ד ז"ל, שאין ביד הרב למחול על בזיונו. ואע"פ שאמרו כאן, הרב שמחל על כבודו, כבודו מחול דתורה דיליה היא, היינו באותן דברים שחייב אדם לנהוג בו כבוד מחמת תורתו, כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה. אבל על בזיונו, אינו יכול למחול. אדרבה, אסור לו למחול, שהתורה מתבזית בכך. ודמי למאי דאמרינן האב שמחל על כבודו, כבודו מחול, דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן, לומר לו, דברי הרופין וגידופין.
(ר' יצחק בר ששת, שו"ת הריב"ש, סימן רכ)

דף ל"ב

אמר על כך רבא: איך אפשר להשוות, הקב"ה שהכל שלו זכותו למחול, אבל הרב - וכי התורה היא שלו שיכול למחול על כבודה?!

לאחמ"כ חזר בו רבא ואמר: בעצם, התורה היא של הרב. שהרי בתחילה נאמר "כי אם בתורת ה' חפצו", ולאחר שלמדה היא נקראת תורתו, שנאמר "ובתורתו יתגה יומם ולילה".

שאלו: מדוע רבא הקפיד על רב מרי ורב פנחס בן רב חסדא כשהשקה אותם בחתונת בנו ולא קמו לכבודו כרב פפא ורב הונא בן רב יהושע, הרי הוא שימש אותם ומכאן שמחל על כבודו ומדוע צריך לקום לכבודו?

ועוד: גם כשרב פפא השקה בחתונת בנו את ר' יצחק בן רב יהודה ולא קם מפניו הקפיד?

ותירצו: אמנם רבא ורב פפא מחלו על כבודם וכבודם מחול, אבל בכל אופן היה ראוי להם לקיים בהם הידור, כלומר לנוע מעט כאילו רוצים לעמוד בפניהם.

נשיא או מלך שמחל על כבודו

אמר רב אשי: אפילו למי שאומר הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, נשיא שמחל על כבודו - אין כבודו מחול.

שאלו: מעשה ברבן גמליאל שהגיש כוס בשמחת בנו לר' אליעזר ולא נטלו¹⁹⁰, וכשהגיש לר' יהושע נטלו.

אמר לו ר' אליעזר: מה זה יהושע? אנו יושבין ורבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?!

¹⁹⁰ נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו

קשה: הא אמרינן בפסחים (פו) דאין מסרבין לגדול, וגם אתמר שם בהלכות דרך ארץ, כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה, ולפ"ז מחמת תרי טעמי אלימי אלה, היה צריך לקבל הכוס מן ר"ג?

ונ"ל בס"ד: דס"ל, כיון דנמנע מלקבל בשביל כבודו של רבן גמליאל, ליכא בזה משום דאין מסרבין לגדול, וגם לאו משום כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, מאחר דחושש בשביל כבוד הנשיא ר"ג.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

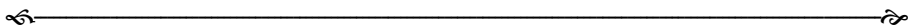
דף לב

אמר לו ר' יהושע: מצינו שאברהם שהיה גדול ממנו ושימש, שנאמר, "והוא עמד עליהם". ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו? הרי לא נדמו לו אלא לערביים, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?

אמר להם ר' צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות? הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד. ואנו, לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?

ממעשה זה עולה, שיש הסוברים שנשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול?

ותירצו יש לגרוס כך: אמר רב אשי, אפילו למאן דאמר "נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול", מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול¹⁹¹. שנאמר, "שום תשים עליך מלך", מכפל הלשון לומדים, שתהא אימתו עליך. ואם מחל על כבודו אין כבודו מחול.

¹⁹¹ מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

שמעתי מכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בשם הרה"ק ר' זושא זצלה"ה:

אהא דאמר שלמה "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", ממני דייקא. כי אי אפשר לידע טעם פרה לגודל מעלתה רק מי שהוא שפל וענו מאד, וע"כ משה שהי' ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה אמר לו השי"ת לך אני מגלה טעם פרה ולאחרים חוקה.

ושלמה המלך ע"ה באשר להנהגת המלוכה צריך להתנהג בגבהות קצת, שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ע"כ לא נגלה לו טעם פרה.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, וארא ב, יא)

וכמו במלוכה העיקר הוא רוממות הכבוד כו', ולכן מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מפני שעיקר ענין המלוכה הוא הכבוד כו', ובשרשו הוא מה שעלה במח' ורצונו ית' אנה אמלוך כו'.

(כ"ק אדמו"ר הרש"ב, המשך תער"ב, ח"ב שמע"צ עתר"ו)

(וכטענת שמואל לשאול "הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה", כדאיתא במפרשים שהיתה זו טענה ע"פ תורה, מצד ענין כבוד המלך), כיון שכבודו של מלך - ועד"ז כבודו של נשיא - הוא כבוד העם וכבוד הבורא.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשכ"ז, שיחת ליל ב' דחג הפסח)

דף ל"ב

"מפני שיבה תקום" מפני מי צריך לקום?**זקן אשמאי**

פירוש אשמאי: לרש"י - רשע ועם הארץ. לר"ת - בור ועם הארץ.

לתנא קמא ור' יוסי הגלילי: אין צריך לקום מפניו, שנאמר "זקן".

לאיסי בן יהודה: צריך לקום מפניו. שנאמר "מפני שיבה" כל שיבה¹⁹².

חכם צעיר או דווקא חכם זקן?

לתנא קמא: שלמד זקן זה חכם¹⁹³. שנאמר, "אָסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל". משמע שדווקא חכם זקן ולא צעיר.

192 מפני שיבה תקום והדרת פני זקן

משרשי המצוה: לפי שעיקר היות אדם נברא בעולם הוא מפני החכמה כדי שיכיר בוראו, על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה, ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה.

ומזה השורש פירש איסי בן יהודה בגמרא בקידושין שאפילו זקן אשמאי, כלומר שאינו חכם, הוא בכלל המצווה, שראוי לכבדו מפני שברוב שניו ראה והבין קצת במעשי השם ונפלאותיו ומתוך כך ראוי לכבוד.

והיינו דאמר רבי יוחנן שם בקידושין הלכה כאיסי בן יהודה. וזה שאמרו (סנהדרין פה.) בתנאי שלא יהיה בעל עבירות, שאם כן מנע עצמו מכבוד.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה רנו)

והנה נדרש כן בזהר הקדוש, דהפירוש, לזכור את בוראו בימי בחרותו עד שלא יזקין. וז"ש "מפני שיבה תקום", קודם שתזקין תקום כגבור חיל לשוב בתשובה.

וס"ת "מפני שיבה תקום והדרת" מיתה, כי האדם לא ידע קיצו והמיתה ממתנת לו, ולכן תקום לכבוש יצי"הר לעבוד עבודתו יתברך ויתעלה.

(ר' חיים יוסף דוד אזולאי, חומת אנך, ויקרא, יט לב)

193 אין זקן אלא חכם

צריך להבין: למה החכם מכונה בשם זקן?

ונ"ל בס"ד: דתנן איזהו חכם - הלומד מכל אדם, וכיון דלומד מכל אדם נמצא מקובץ אצלו חכמה אשר נאספה בשנים רבות של זה ושל זה, ובזה נחשב כאילו הוא חי שנים מרובים ולמד כל זה, ולכן אפילו בעודו קטן בשנים נחשב לזקן.

דף לב

הסיבה שלא למד כר' יוסי הגלילי: שאם היה מדובר על שני סוגי זקנים היה צריך לכתוב "מִפְּנֵי שְׂיָבָה תְּקוּם וְהַדְרֹתָ, תְּקוּם וְהַדְרֹתָ פְּנֵי זָקֵן" לר' יוסי הגלילי: שלמד זקן זה מי שקנה חכמה. שנאמר "ה' קִנְנֵי רְאִשִׁית דְּרֶכְכוּ". אפילו חכם צעיר צריך לעמוד מפניו.

הסיבה שלא למד כתנא קמא: מפני שהכתוב חילק "מִפְּנֵי שְׂיָבָה תְּקוּם וְהַדְרֹתָ פְּנֵי זָקֵן", ולא כתב "מִפְּנֵי שְׂיָבָה זָקֵן תְּקוּם וְהַדְרֹתָ", משמע שמדובר על שני סוגי זקנים.

תנא קמא השיב על כך: הכתוב כתב כך, משום הצורך לסמוך "זָקֵן" ל"וְהַדְרֹתָ" ללמד שלא יטריח את הציבור.

או נ"ל בס"ד: החכם אין לימודו נסתר אחר שנים, אלא אדרבה מוסיף ומתחזק בידו, ועל כן רוב שנים יודיעו חכמה גבי החכם.

אך האויל הסומך על חכמת הפלסופייה הבדויה מהשערת השכל, אינו נחשב זקן, דהא אריסטו יגע בחכמה שלו ובלמודו כמה שנים, וחיבר ספרים על יסודות שבידו, ובזקנתו ניכר לו טעותו וסתר כל דבריו, שחזר להיות ילד ללמוד מחדש מראשית כל. (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ל"ג

"תְּקוּם וְהִדְרֹתָ" – קימה והידור שאין בהם חסרון כיס ★ "תְּקוּם וְהִדְרֹתָ" – קימה במקום שיש בה הידור ★ "תְּקוּם . . וְיִרְאֵתָ מֵאֲלֵקֶיךָ" ★ "תְּקוּם וְהִדְרֹתָ" – קימה שיש בה הידור ★ "קָן . . וְיִרְאֵתָ" – שלא יטריח הציבור ★ קימה מפני שיבה גוי ★ צריך לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית ★ תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו ★ בנו והוא רבו ★ האם רכוב נחשב למהלך? ★ קימה מפני ספר תורה ★ האם כשעוסק בתורה צריך לקום מפני רבו? ★ כשקם מפני רבו מתי רשאי לשבת?

"תְּקוּם וְהִדְרֹתָ" - קימה והידור שאין בהם חסרון כיס

למדנו בברייתא: שמ"תְּקוּם וְהִדְרֹתָ" לומדים, מה קימה שאין בה חיסרון כיס, אף הידור שאין בו חיסרון כיס.

שאלו: וכי קימה אין בה חסרון כיס? הרי שאם היה נוקב מרגליות ששכרו רב, מפסיד ממון כשצריך לעצור ולעמוד לכבוד החכם?

ותירצו: תחילה נקיש קימה להידור ונלמד - מה הידור שאין בו ביטול מלאכה אף קימה שאין בה ביטול מלאכה.

לאחר מכן נקיש הידור לקימה ונלמד - מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס.

מכאן אמרו: אין בעלי אומנויות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקים במלאכתם.

שאלו: והרי כשהיו מביאי הביכורים עוברים בירושלים, כל בעלי אומנויות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם ואומרים להם, "אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום", הרי שהיו בטלים ממלאכתם. וכן נאמר כאן בקימה לפני חכם, שגם יבטלו ממלאכתם?

אמר ר' יוחנן: עומדים מפני מביאי הביכורים כדי שיהיו רגילים לבוא. אבל מפני תלמידי חכמים אין עומדים.

אמר ר' יוסי בר אבין: בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה (בשעה שאדם מקיימה) שהרי מפניהם עומדים¹⁹⁴ ומפני תלמידי חכמים אין עומדים.

¹⁹⁴ בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה

ז"ש והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ואומר ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם אני ה' אלהיכם וגו' פי' כי ע"י קיום

דף ל"ג

אך דחו זאת: יתכן שזה דווקא רק במצוות הביכורים שיש חשש שלא יביאו מכאן ואילך ביכורים, שיאמרו המביאים, בזויים אנו בעיני בני ירושלים. אבל שאר עושי מצוות שמקיימים את המצוה בעירם, בני המקום מכירים בחשיבותם ואין חשש שמא ימנעו מלקיים את המצוה וכאן ואילך.

"תקום וְהִדְרָתָ" - קימה במקום שיש בה הידור

למדנו בברייתא: שמ"תקום וְהִדְרָתָ" לומדים, קימה במקום שיש בה הידור ולא שיעמוד מפניו מבית הכסא או מבית המרחץ.

שאלו: אם כך איך נסביר את המעשה שר' חייא ישב בבית המרחץ, עבר לפניו ר' שמעון בר רבי ולא קם מפניו והקפיד על כך. הלך ואמר לאביו, שתי חמישיות של מדרש ואגדות בספר תהילים לימדתי אותו ולא עמד מפני?

ועוד: בר קפרא ויש אומרים ר' שמואל בר ר' יוסי ישב בבית המרחץ, עבר לפניו ר' שמעון בר רבי ולא קם מפניו והקפיד על כך. הלך ואמר לאביו לימדתי אותו שני שלישי בתורת כהנים ולא עמד מפני. ואמר לו, שמא ישב והרהר במה שלמדת אותו ולא שם לב שאתה עובר לפניו.

ותירצו: בחדרים הפנימיים שבבית המרחץ ששם עומדים ערומים ואין בזה הידור - אין צורך לקום. אבל בחדרים החיצוניים ששם לבושים - צריך לקום.

וכן אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. ואם תאמר שהיה המעשה בחדרים הפנימיים, איך אמר לו "שמא בהן יושב ומהרהר"!?

ודחו ראיה זו: שמה הרהר קודם שנכנס ומתוך שהיה טרוד בזה, הרהר גם בחדר הפנימי לאונסו.

המצות הריני אלוה שלכם כמו אלהי אברהם אלהי יצחק וכו' שנקרא כן מפני שהאבות היו בחי' מרכבה לו ית' ובטלים ונכללים באורו.

וככה הוא בכל נפש מישראל בשעת עסק התורה והמצות ולכן חייבו רז"ל לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה אף אם הוא בור ועם הארץ והיינו מפני ה' השוכן ומתלבש בנפשו בשעה זו רק שאין נפשו מרגשת מפני מסך החומר הגופני שלא נזדכך ומחשיך עיני הנפש מראות מראות אלהים כמו האבות וכיוצא בהן שראו עולמם בחייהם.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי אמרים תניא, פרק מו)

דף ל"ג

"תקום . . ויראת מאלקיך"

למדנו בברייתא: מ"תקום . . ויראת מאלקיך" לומדים שלא יעצום עיניו כמי שלא ראהו, שדבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלקיך".

כלומר, למרות שאתה יכול להישמט מעיני הבריות אבל עליך לירא מאלוקיך שכל המחשבות גלויות לפניו ויודע כוונתך.

שאלו: מה זאת אומרת יעצום עיניו, האם אנו מדברים על רשעים?

ותירצו: מדובר שעוצם עיניו לפני שהגיע זמן החיוב וכשמגיע זמן החיוב שוב אינו רואה שהחכם עומד לפניו.

"תקום והדרת" - קימה שיש בה הידור

למדנו בברייתא: שמ"תקום והדרת" לומדים, קימה שיש בה הידור. היינו בתוך ארבע אמות לזקן, שאז ניכר שהוא קם מפניו.

אמר אביי: זה דווקא ברבו שאינו מובהק, אבל ברבו המובהק צריך לעמוד מלא עיניו (ואינו יושב עד שרבו ישב או עד שיתרחק ויתכסה מעיניו - שו"ע).

וכך נהג אביי, כאשר ראה אוזן חמורו של רבו רב יוסף, היה קם מפניו.

פעם אחת רכב אביי על שפת נהר "סגיא", ומעבר לנהר ישבו רב משרשיא והחכמים ולא קמו מפניו. אמר להם: וכי אני לא רבכם המובהק, מדוע לא קמתם?

ענו לו: היינו טרודים בדבר אחר ולא שמנו לב לעמוד.

"זקן . . ויראת" - שלא יטריח הציבור

אמר ר' שמעון בן אלעזר: מכאן לומדים שאם יכול החכם ללכת בדרך אחרת לא יטריח את הציבור לקום מפניו.

אמר אביי: קבלה בדיניו שחכם המאריך דרכו כדי לא להטריח את הציבור, מאריכים ימיו. אביי ורבי זירא היו מקיפים.

רבינא ישב לפני רב ירמיה מדיפתי, עבר לפניו אדם בגילוי ראש. אמר רבינא: כמה חצוף אדם זה, שהיה דרכם לכסות ראשם מפני אדם גדול.

ענה לו רב ירמיה: אולי הוא ממתא מחסיא, שהם רגילים לראות תלמידי חכמים ולפיכך דעתם גסה בהם ואינם מכבדים אותם.

קימה מפני שיבה גוי

איסי בן יהודה אומר: שמ"מפני שיבה" לומדים שצריך לקום מפני כל זקן, ואפילו זקן אשמאי.

אמר ר' יוחנן: הלכה כאיסי בן יהודה (וכך נפסק להלכה בפוסקים).

כתבו התוס': ואפילו איסי בן יהודה לא הצריך לקום מפני זקן אשמאי, אלא כשהוא מישראל, אבל זקן גוי אינו נכלל במצוות מפני שיבה תקום.

ובכל זאת ר' יוחנן היה עומד מפני זקני הגויים מפני שאמר: כמה מאורעות עברו עליהם וראו הרבה ניסים ומופתים, ולכן ראוי לקום לכבודם¹⁹⁵.

רבא: לא עמד מלא קומתו מפני זקני הגויים, אבל היה מקיים בהם הידור.

אביי: היה מושיט ידו לזקני הגויים כשעברו לפניו, כדי שישענו עליו.

רבא: היה שולח שלוחים להושיט להם יד, אבל הוא בעצמו לא עשה כך.

רב נחמן: היה שולח את משרתיו להושיט להם יד, אבל לא עשה כך בעצמו, מפני שאמר, כל חשיבותי אינה מפני שאני נחמן בר אבא¹⁹⁶, אלא משום התורה שלמדתי ולפיכך לא ראוי לי לזלזל בכבודי.

¹⁹⁵ מפני שיבה תקום – כל שיבה במשמע

פי' אפילו גוי, אך שיקיים שבע מצות שנצטוו בני נח, דהיינו חסידי אומות העולם.

. . אביי קאי מקמי סבי דארמאי פי' שקיים שבע מצות שקבלו עליהם בני נח.

. . אם אינם מקיימים, כגון עובדי כוכבים בזמן [הבית] עובדי ע"ז מגלה עריות ושופכי דמים, לא אמר איסי לקום מפניו ולהדרו. דכתיב שאת פני רשע לא טוב להסתכל בפניו אסור (מגילה כ"ח א') לקום מפניו ולהדרו לא כל שכן?!

(ר' אליעזר בן שמואל ממיץ, ספר יראים, סימן רל"ג [לו])

¹⁹⁶ כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא

ודאי לא היה שם אביו אבא, כי הוא היה חתן הנשיא ששם אביו היה יעקב, כידוע דר"ן בר יעקב הוא אשר היה חתן הנשיא, אך לא רצה לזכור שם אביו, אע"פ שלא היה שם פלאי.

אלא אמר רב נחמן בר אבא שהוא לשון חשיבות כמו וישמני לאב לפרעה, וכן ויקראו לפניו אברך, תרגומו דין אבא למלכא.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

צריך לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית

אמר ר' אייבו אמר ר' ינאי: אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית בלבד. כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים.

שהרי פני יוצרו מקבל בשחרית וערבית בקבלת עול מלכות שמים בק"ש.

שאלו: למדנו בברייתא ר' שמעון בן אלעזר אומר, מנין לזקן שלא יטריח? תלמוד לומר "זקן ויראת", ואם צריך לקום מפני רבו רק בשחרית וערבית, איזו טירחה יש כאן, הרי זה מחובתו?

ותירצו: אכן החובה לעמוד בפני החכם היא רק בשחרית וערבית. למרות זאת אומרים לחכם שישתדל לא להטריח את הציבור לעמוד בפניו כלל.

תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו

אמר ר' אלעזר: כל תלמיד חכם שאין עומד מפני רבו, נקרא רשע¹⁹⁷, ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח¹⁹⁸, שנאמר: "וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לְרָשָׁע וְלֹא יֵאָרֶיךָ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינְנוּ יָרֵא מִלְּפָנֵי אֱלֹקִים".

¹⁹⁷ כל ת"ח שאין עומד בפני רבו נקרא רשע

הטעם, דהא מורא רבך כמורא שמים. ובמדרש, אני ה', אני הוא שקיימתי מצות זקן תחלה, לכך מקרי רשע.

ומהאי טעמא אינו מאריך ימים, כי רשעים לא יחצו ימיהם "ושנות רשעים תקוצרנה", ולכך תורתו משתכח ממנו, כי "לרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי".

. . ועוד י"ל, דהא כבוד רבו עדיף מכבוד אביו, דהא אבידת רבו קודם לאבידת אביו כדאיתא בב"מ, ואם בכבוד אביו שכרו למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, וזה שמזלזל אפילו בכבוד רבו, לא כל שכן שיתקצרו ימיו ויפסוק ממנו הטובה!?

(ר' יעקב ריישר, עיון יעקב, על הדף)

¹⁹⁸ ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח

הא דנענש בשמים אלו, כי בתורה כתיב "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד", לכן זה שלא נהג כבוד ברבו נמצא זלזל בכבוד התורה, לכך לוקה בימין שמשם אורך ימים, ולוקה בשמאל שמשם הכבוד.

כי ע"י ששוכח תלמודו מתבזה בעיני העולם יותר, דאותו שלא למד מעיקרא הוא טוב ממנו, כי זה אינו ניכר חסרונו, וזה ניכר, כי להיותו תחלה בעל תלמוד יבואו

דף ל"ג

וטוב לא יהיה לרשע - אין טוב אלא תורה. כלומר, תלמודו ישתכח ממנו.
ולא יאריך ימים - אלא יהיה - **כצ"ל**¹⁹⁹. ומדוע? מפני **אשר איננו נרא מלפני אלקים** - שאינו קם מפני רבו, שנאמר בו "וְנִרְאֶתָ מֵאֱלֹהֵיךָ".
שאלו: אולי נאמר שזה מוראת ריבית, שנאמר בה "עַל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וּמִרְבִּית וְנִרְאֶתָ מֵאֱלֹהֵיךָ", או מוראת משקלות שנאמר בה "אָכַן שְׁלֵמָה וְנִצְדָק יִהְיֶה לְךָ". ולאחרי זה נאמר "וְנִרְאֶתָ עַיִן וְנִגְעַ וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים", דרשו חכמים מסמכות הפרשות "ולא ירא אלקים" - היינו, שלא שמרו על הגינות המשקלות?
תירץ ר' אלעזר: למדו זאת מגזירה שווה "פני, פני", "אֲשֶׁר אֵינָנו נִרְא מִלְּפָנֵי אֱלֹהִים", "מִפְּנֵי שְׂיֵבָה תִּקּוּם".

בנו והוא רבו

בן שהוא רבו של אביו, האם צריך לקום מפני אביו?
ניסו להוכיח: ממה שאמר שמואל לרב יהודה שהיה רבו של אביו רב יחזקאל, "שינא, קום לפני אביך". שעל הבן לקום מפני אביו.
אך דחו זאת: רב יהודה קם מפני אביו רב יחזקאל מפני שהיה בעל מעשים טובים, ואפילו שמואל רבו של רב יהודה היה קם מפניו.

העולם לשאול ממנו דבר הלכה, וכאשר לא ידע להשיב מתבזה, משא"כ "חכם מחריש חכם יחשב", אבל זה א"א לו להחריש, ומוכרח ששייב בטענות ויתבזה ב"מ.
 (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

¹⁹⁹ ולא יאריך ימים כעל

נ"ל בס"ד, כל משפיע אחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם ב"ה, וכל נשפע אחוז בשתי ההי"ן, כי אותיות י"ו משפיעים ואותיות ה"א ה"א נשפעים, וכנודע מסוד בציעת פת בשבת, שצריך ארבע ככרות כנז' בספר הכונות ע"ש.
 וידוע, דאותיות יו"ד וא"ו הם אותיות צ"ל של 'צלם'.
 כיצד? יו"ד פעמים יו"ד עולה ק', הסר מזה מספר עשרה השורש נשאר צד"י, וכן ו' פעמים ו' הוא ל"ו, הסר מזה מספר ששה השורש נשאר ל', הרי הם אותיות צ"ל של 'צלם' כנז' בספרי המקובלים ז"ל.

ולכן, זה שלא כיבד את רבו שהוא משפיע דאחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם, שהם אותיות צ"ל ד'צלם', לכך לא יאריך ימים כצל שהולך תכף.
 (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ל"ג

שאלו: אם כך, מה חידוש לו שמואל שיעמוד מפני אביו, אם שמואל עצמו עומד מפני רב יחזקאל, כל שכן שרב יהודה צריך לעמוד בפניו?

ותירצו: כך אמר לו שמואל, לפעמים כשאתה יושב מולי, אביך רב יחזקאל בא מאחורי ואני אינני רואהו, לכן איני קם מפניו. ובמקרה כזה על פי הדין אינך צריך לקום אביך מפני שאין חולקים כבוד לתלמיד (רב יחזקאל) במקום הרב (שמואל), אלא אם גם הרב עצמו חולק לו כבוד. ובכל זאת אני מוחל על כבודי וקום עמוד מפניו.

בן שהוא רבו של אביו, האם אביו צריך לקום מפניו?

ניסו להוכיח: ממה שאמר ר' יהושע בן לוי, אני איני כדי לעמוד מפני בני, אלא משום כבוד בית נשיא (שנשא בנו את בת הנשיא). וכל הטעם שאיני ראו לקום בפניו משום שאני רבו. משמע שאם בנו היה רבו, היה אביו קם מפניו.

אך דחו זאת: יתכן שכך התכוון לומר ר' יהושע בן לוי, אני איני כדי לעמוד מפני בני ואפילו אם הוא היה רבי, שהרי אני אביו, אלא אני קם מפניו רק משום כבוד בית הנשיא.

האם רכוב נחשב למהלך?

הסתפקו בגמרא: האם כאשר רבו רכוב על גבי בהמה, הואיל והבהמה שתחתיו הולכת הרי זה כאילו הוא עצמו מהלך וצריך לקום בפניו, או שהיות ובכפועל הוא יושב אין הוא נחשב כמהלך ואין צריך לקום מפניו?

אמר אביי: נאמר במצורע, "טמא הוא כַּדָּד יֵשֵׁב מְחוּץ לַמִּחְנָה מוֹשְׁבוֹ", שמקום מושבו של המצורע טמא, וכל אדם שעומד שם נטמא.

מכאן אמרו חכמים: טמא יושב תחת האילן וטהור עומד - טמא. טמא עומד תחת האילן וטהור יושב - טהור. ואם ישב הטמא, נטמא הטהור. וכן הדין באדם הנושא אבן מנוגעת.

ואמר רב נחמן בר כהן: מכאן אפשר להוכיח שרכוב כמהלך²⁰⁰. שהרי האבן עצמה יושבת ביד האדם ומחמת הליכתו נחשבת גם האבן.

²⁰⁰ רכוב כמהלך דמי

ולא ילך בגילוי הראש. עמ"ש סימן ח' ס"ב מזה, ונ"ל דה"ה אם רוכב ע"ג בהמה או יושב בעגלה הוא כמהלך. דהא אמרינן ספ"ק דקידושין רוכב כמהלך דמי.

(ר' דוד הלוי סגל, טורי זהב, אורח חיים, סימן ב ס"ק ה)

קימה מפני ספר תורה

הסתפקו בגמרא: האם צריך לקום מפני ספר תורה או לא?

ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרו: לומדים זאת מקל וחומר, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כל שכן שצריך לעמוד?²⁰¹

האם כשעוסק בתורה צריך לקום מפני רבו?

ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי ישבו ועסקו בתורה, עבר לידם ר' שמעון בר אבא וקמו מפניו. אמר להם, משתי סיבות לא היה ראוי לכם לקום מפני:

א. שאתם חכמים ואני חבר ואיני רבכם.

ב. הלא כשאתם קמים הרי זה כאילו התורה עצמה קמה בפני, האם ייתכן שהתורה עומדת מפני לומדיה?!

ר' שמעון בר אבא סבר כר' אלעזר שאמר: אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה.

אביי סובר: גם בשעה שעוסק בתורה חייב לקום מפני רבו. לכן קילל את מי שמקיים את דברי ר' אלעזר.²⁰²

²⁰¹ קימה מפני ספר תורה

מפני שיבה תקום וגו' (ויקרא יט, לב), מפני שיבה סתם שיבה תורה תקום, שצריך לעמוד על רגליו מפני ספר תורה, וכך היה עושה רב המנונא סבא, כשראה ספר תורה היה עומד מפניה ואמר מפני שיבה תקום. כשראה חומש התורה עשה לו הידור ואמר והדרת פני זקן.

כדמיון זה צריך אדם לעמוד לפני תלמיד חכם, לפי שהם במדריגה עליונה.

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, תורה שבכתב, ויקרא, קדושים דרך חיים בהגה"ה)

²⁰² לייט עלה אביי

נ"ב בס' יריאים סי' ק"ב במלאכת מבעיר כ' מ"ו ויש לחוש לקללת חכם, עכ"ל.

ונראה דלאו לישנא בעלמא היא, רק כוונתו באמת לחשוש לקללת חכם לפי ש"ס מכות, דקללת חכם אפילו בחנם היא באה.

ע"כ, גם אם לפי דרכי ההלכה אין ראוי להיות הלכה כדבריו, מ"מ כיון דלייט עלה, יש להיזהר בדבריו מפאת הקללה.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס שבת קכ ע"ב)

דף ל"ג

כשקם מפני רבו מתי רשאי לשבת?

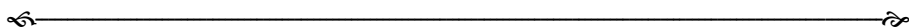
לגבי משה רבינו נאמר, "וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֱהָל יְקוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֶהָלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בָּאוּ הָאֱהָלָה"²⁰³.

ר' אמי ור' יצחק נפתח פירשו פסוק זה באופנים שונים:

אחד אמר לגנאי - כמפורש במדרש תנחומא²⁰⁴.

אחד אמר לשבח²⁰⁵ - כדאמר חזקיה, אמר לי ר' חנינא בריה דרבי אבהו

אמר ר' אבהו אמר ר' אבדימי דמן חיפא:

²⁰³ והביטו אחרי משה

ע"ד הידוע, כשמסתכל בדמות פניו של צדיק מזה בא הארה לנשמת המסתכל בו. וההיפוך בדמות אדם רשע, ולכך אסור להסתכל בדמות אדם רשע.

וזה י"ל "בן פורת עלי" - היינו שיש עליה. "עין" - היינו לאותו עין שמסתכל בו. "בנות" - היינו נשמות של ישראל. "צעדה" - דוחקים עצמם לילך ולצעוד ולהסתכל בו. וזהו "עלי שור" - היינו מפני שיש להם עליה מן ההבטה והסתכלות בדמות אור פניו הקדוש, והבן.

(ר' משה חיים אפרים מסדילקוב, דגל מחנה אפרים, פרשת ויחי, יג)

²⁰⁴ חד אמר לגנאי

ור' חמא אמר לגנאי, היו אומרים ראה צואר, ראה שוקים, אוכל משל יהודים, ושותה משל יהודים, וכל מה שיש לו מן היהודים, וחבירו משיבו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר.

כיון ששמע משה כך אמר להן חייכם כשהמשכן נגמר אני עושה עמכם חשבון, שנאמר אלה פקודי המשכן וגו'.

(מדרש תנחומא, פקודי ד')

²⁰⁵ וחד אמר לשבח

"והיה כצאת משה" אל האהל יקומו כל העם", עומדין מכאן ומכאן ומכבדין אותן, שנאמר "ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה".

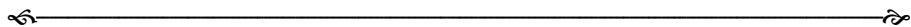
(שמות רבה, מה ד')

ומה היו אומרים? ר' יצחק אומר: לשבח היו אומרים, אשרי יולדתו של זה, כל ימיו הקב"ה מדבר עמו, כל ימיו הוא משולם להקב"ה.

(מדרש תנחומא, פקודי ד')

כשקם מפני חכם מתי רשאי לשבת?

- ✧ **חכם עובר** - עומד מלפניו ד' אמות וכיון שעבר ד' אמות (מהיושב), יושב.
- ✧ **אב בית דין עובר** - עומד מלפניו מלא עיניו וכיון שעבר ד' אמות, יושב.
- ✧ **נשיא עובר** - עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו, שנאמר, "וְהִבִּיטוּ אַחֲרַי מִזְּשָׁה עַד בֹּאוֹ הָאֵהָלָה"²⁰⁶.

²⁰⁶ והביטו אחרי משה

ובספר תפלה למשה (פ' בראשית) כתב, שמעתי מפה קדוש מ"ו איש אלקים קדוש מוהר"ר מנחם מענדיל נבג"מ מרימנאב שאמר, מי שזוכה לדעת שלימה, כשרואה את הצדיק ומסתכל, גם מכל אבר יכול ללמוד תורה ממש, כאשר הוא למד מרבו מכל אבריו תורה ממש.

ומי שאינו זוכה כל כך, עכ"פ כשיסתכל בפני רבו הצדיק, נשפע עליו אור מהצדיק מכל אבר ואבר, ע"כ.

ואיתא בספר זקוקין דנורא, כי הסתכלות בפני הצדיק מסוגל לזכרון.

(ר' אברהם יצחק שפרלינג, ספר טעמי המנהגים ומקורי הדינים, עמ' תקיז)

דף ל"ד

חיוב נשים במצוות עשה שהזמן גרמא ★ המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמן למ"ד ב' כתובים הבאין כאחד אין מלמדים

חיוב נשים במצוות עשה שהזמן גרמא

שנינו במשנה: כל מ"ע שהזמן גרמא . . אנשים חייבים ונשים פטורות²⁰⁷.

שנינו בברייתא: איזוהי מ"ע שהזמן גרמא? סוכה ולולב, שופר וציצית ותפילין. ואיזוהי מ"ע שלא הזמן גרמא? מזוזה, מעקה, אבידה ושילוח הקן.

שאלו: האם אפשר לומר שזהו כלל? הרי אכילת מצה, שמחה ברגל, והקהל, הן מצוות עשה שהזמן גרמן ונשים חייבות בהן?

ועוד: הרי תלמוד תורה, פריה ורביה, ופדיון הבן²⁰⁸, הן מצוות עשה שלא הזמן גרמן, ונשים פטורות?

²⁰⁷ נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא

והטעם שנפטרו הנשים ממצוות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. ואם היתה מחוייבת במצוות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו. ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה. ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה.

לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה.

וגדולה מזאת מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

(ר' דוד אבודרהם, אבודרהם השער השלישי, ברכת המצות, כח)

אפשר להסביר ע"פ משנ"ת בכתבי האריז"ל שהטעם לזה שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, כיוון שבעליהן מוציאים אותן על ידי קיום המצוות שלהם - שהרי אשה היא בחי' מלכות ובעליה הוא בחי' ז"א, וע"י שישנו קיום המצוות בז"א זה נפעל בדרך ממילא במלכות (ואדרבה, אזי זה נעשה באופן נעלה יותר - ע"י ז"א שלמעלה ממלכות).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, מתוך שיחת ש"פ תשא ה'תשמ"א, תרגום חופשי)

²⁰⁸ ופדיון הבן

אמנם המנהג לפדות ביום. ועי' להגאון ר"ח פלאגי' בס' זכירה לחיים ח"ב בפ"י ההגדה (בסוה"ס דף ז ע"ג), שהטעם שאין פודין בלילה, כמ"ש הש"ך, מפני שיציאת מצרים היא מעין פדיון הבן הבכור, וכמ"ש בני בכורי ישראל, ומכיון שהיציאה היתה ביום, לפיכך הפדיון צ"ל ביום.

דף ל"ד

אמר ר' יוחנן: אין למדין מהכללות, ואפילו במקום שנאמר בו 'חוץ'²⁰⁹. והוכיח זאת ממה שלמדנו לגבי עירוב חצרות: בכל (מאכל) מערבין (חצרות) ומשתתפין (מבואות) חוץ מן המים והמלח (היות שאינם מזינים). ויש לתמוה, האם חוץ רק מן המים והמלח, הרי גם חוץ מכמהין ופטירות? אלא, אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו 'חוץ'.

המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמ"ד ב' כתובים הבאין כאחד אין מלמדים

המקור שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמ"ד לומדים בבנין אב ממצוות תפילין, מה תפילין נשים פטורות, אף כל מצוות עשה שהזמן גרמ"ד נשים פטורות.

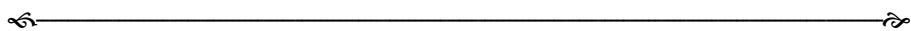
ותפילין לומדים בהיקש מתלמוד תורה, שנאמר, "וְשִׁנְתֶם לְבַנְיָהּ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתָּהּ בְּבֵיתָהּ וּבְלֶכְתָּהּ בְּדַרְגָּהּ וּבְשֹׂכְבָהּ וּבְקוּמָהּ . . . וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל־יָדָהּ", מה תלמוד תורה נשים פטורות, אף תפילין נשים פטורות.

שאלו: אולי נקיש תפילין למזוזה ונשים תהינה חייבות בתפילין, שהרי נאמר, "וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל־יָדָהּ . . . וְכִתְבָתָם עַל־מְזוֹזוֹת"?

ותירצו: תפילין הוקשו לתלמוד תורה, בפרשה הראשונה והשנייה, ולמזוזה הן הוקשו רק בפרשה הראשונה.

שאלו: אז נקיש מזוזה לתלמוד תורה, ונשים תהינה פטורות ממזוזה?

ותירצו: על המזוזה נאמר "לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם", וכי נשים לא צריכות אריכות חיים?! אלא בהכרח שמצוות מזוזה נאמרה גם לנשים.

²⁰⁹ אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ

לא אמרו כן, אלא היכא דמוכחא מילתא במתני' או בגמרא. אבל אנן לין לשבושי כלל גדול שמסרו לנו רבותינו ז"ל, שא"כ אין לדבר סוף, ולא נסמוך על הש"ס הערוך בידינו, שהרי רובו כללות.

(ר' אשר בן יחיאל, הרא"ש, שבועות, פרק שבועת הדיינין סי' ה)

ראיה לדבר יש מזה בתוכחת משה רבינו לבנ"י: תקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו'. והלא שבט לוי לא היה עמהם.

(ר' אברהם מרדכי אלתר, אמרי אמת, ליקושים, דף מ"ח טו"ד)

דף ל"ד

שאלו: מדוע במצוות סוכה צריך לימוד מיוחד שנשים פטורות (לומדים מייתור ה"א של "הָאֶזְרָח") הרי זו מצוות עשה שהזמן גרמא?

אבי תירץ: לולי הלימוד מ'האזרח', הייתי אומר שאף נשים חייבות שהרי כתוב "בְּסֻפֹּת תֵּשְׁבוּ" - ולומדים "תשבו כעין תדורו", והיינו אומרים מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו.

רבא תירץ: לולי הלימוד מ'האזרח', היינו לומדים גזירה שווה "תִּמְשָׁה עֶשֶׂר, תִּמְשָׁה עֶשֶׂר" מחג המצות, מה להלן נשים חייבות, אף כאן נשים חייבות.

שאלו: מדוע במצוות ראייה צריך לימוד מיוחד שנשים פטורות (שנאמר "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה") הרי זו מצוות עשה שהזמן גרמא?

ותירצו: לולי לימוד זה, היינו לומדים גזירה שווה "ראיה, ראיה" מהקהל, שנשים חייבות בה לפי שכתוב "בְּבוֹא כָּל־יִשְׂרָאֵל לְרֹאוֹת אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ".

שאלו: אולי נלמד מצוות שמחת החג שנשים חייבות בה, שנאמר, "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֻגְךָ אִתָּהּ וּבְחֻגְךָ וּבְחֻגְךָ", והיא מצוות עשה שהזמן גרמא?

תירץ אביי: חיוב שמחת החג הוא על הבעל לשמח את אשתו.

שאלו: הרי בפסוק נאמר גם "אלמנה"?

ותירצו: מדובר באלמנה ענייה השרויה אצלו, שיש חיוב לבעל הבית לשמחה.

שאלו: אולי נלמד ממצוות 'הקהל' שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות בה?

ותירצו: היות שאכילת מצה והקהל הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.

שאלו: אם כך, תפילין וראייה גם הם שני כתובים הבאים כאחד, ואין לך ללמוד מתפילין שנשים יהיו פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא?

ותירצו: תפילין וראייה אינם שני כתובים הבאים כאחד, מפני שאי אפשר ללמוד מאחד על השני.

שאם מיעטה התורה נשים רק מתפילין ולא מראיה - היינו אומרים נלמד "ראיה, ראיה" מהקהל ומחייבים את הנשים במצוות ראייה.

ואם מיעטה התורה נשים רק מראיה ולא מתפילין - היינו מקישים תפילין מזוהה, ומחייבים את הנשים בתפילין.

דף ל"ד

שאלו: אם כן, גם מצה והקהל אינם שני כתובים הבאים כאחד, שאי אפשר ללמוד מאחד על השני?

ודחו שאלה זו: מילא אם מיעטה התורה רק הקהל, היינו לומדים שנשים חייבות בגזירה שווה "חמשה עשר, חמשה עשר". אבל התורה יכלה לכתוב רק מצה, ואת חיוב הקהל היינו לומדים בקל וחומר: ומה קטנים חייבים, נשים לא כל שכן?!

לכן, הסיקו בגמרא שמצה והקהל הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.

שאלו: ולמי שסובר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, מדוע אין למדים מהקהל ומצה שכל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים חייבות?

המקור שנשים חייבות במצוות עשה שלא הזמן גרמן

ועוד שאלו: מהיכן למדו שמצוות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות? **ותירצו:** מה מורא נשים חייבות, אף כל מצוות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות.

שאלו: ונלמד מתלמוד תורה²¹⁰, שהיא מצוות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות?

ותירצו: אין למדים מתלמוד תורה, היות שתלמוד תורה ופרו ורבו (שנאמר "וכבֹּשֶׁה" ואין דרך אשה לכבוש) הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.

²¹⁰ נשים פטורות מתלמוד תורה

אשה אינה במצוות תלמוד תורה שנאמר "ולמדתם אותם את בניכם" ולא את בנותיכם. וכשם שאינה במצוות תלמוד תורה לעצמה כך אינה במצוות תלמוד תורה לבניה, ופטורה משכר לימוד בניה ואין כופין אותה אלא אם כן היא עשירה ומתורת צדקה.

ומכל מקום, אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה, חולקת שכר עמהם ושכרה גדול.

. . ומכל מקום גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן, כמו דיני גדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד וכיוצא בהם, וכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצוות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים שהן מוזהרות בהן כאנשים.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה, פרק א, יד)

דף ל"ד

שאלו: ואיך זה מסתדר לפי ר' יוחנן בן בקורא שאומר שנשים חייבות בפרייה ורבייה (שלמד מהכתוב "וַיִּבְרַךְ אֶתְּם אֱלֹהִים")?

ותירצו: אין למדים מתלמוד תורה, היות שתלמוד תורה ופדיון הבן הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.

שאלו: אולי נאמר שלר' יוחנן בן ברוקא אי אפשר ללמוד ממורא, היות שפרו ורבו ומורא הם שני כתובים הבאים כאחד?

ותירצו: פרו ורבו ומורא, אינם שני כתובים הבאים כאחד, מפני שאי אפשר ללמוד מאחד על השני.

שאם ריבתה התורה נשים רק במורא ולא בפרו ורבו - היינו אומרים שאין נשים חייבות בפרו ורבו, היות שנאמר 'וְכַבְּשָׁה' ואשה אין דרכה לכבוש.

ואם ריבתה התורה רב בפרו ורבו ולא במורא - היינו אומרים שאין נשים חייבות במורא, היות ואשה אין סיפק בידה לעשות שהיא ברשות בעלה.

דף ל"ה

המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמן למ"ד ב' כתובים הבאין כאחד מלמדים * המקור שנשים חייבות במצוות לא תעשה * נשים פטורות מ: בל תקיף, בל תשחית, בל תטמא למתים * מקור דברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו'

המקור שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמן למ"ד ב' כתובים הבאין כאחד מלמדים

שאלו: למי שסובר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, מדוע אין למדים מתלמוד תורה לכל מצוות עשה שלא הזמן גרמן שנשים יהיו פטורות?

המקור לרב אחא בר יעקב

אמר רבא: התלמידים הגרים בפונא יודעים את הטעם לכך שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן וחייבות במצוות עשה שלא הזמן גרמן.

והוא רב אחא בר יעקב שלמד שהוקשה כל התורה כולה לתפילין²¹¹, שנאמר "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ".

מה תפילין מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, אף כל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות. ומזה שמצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות, מובן שמצוות עשה שהזמן לא גרמן נשים חייבות.

²¹¹ הוקשה כל התורה כולה לתפילין

והנה פרשיות אלו שבתפילין הם נגד חמשה חומשי תורה: ד' פרשיות בשל ראש. ושל יד כמו משנה תורה שכולל כל הספרים שמקודם.

והוא חיבה יתירה שנתן לנו הקב"ה להיות כל איש ישראל ס"ת בחיקו. והוא באמת שטר חירות כמו מצות המלך להיות עמו ס"ת תמיד והיתה עמו כו'. כמו כן כל ישראל בני מלכים וניתן להם ספר התפילין. ובהנחת התפילין נגמר זה הספר.

(ר' יהודה אריה ליב אלטר, שפת אמת, פרשת בא, כד ד)

והוקשה כל התורה לתפילין, שכמו שתפילין שהם על הקלף גשמי ושורה בהם קדושה עליונה מאור א"ס ב"ה הסוכ"ע בפרשיות הכתובין בהם.

כך הוא ענין כל המצות שהם בעשיה גשמיות ואעפ"כ שורה ומלוכש בהם אור א"ס ב"ה ולזאת יהיה כל מעשיו ודבוריו ומחשבותיו בעסק התורה והמצות בבחי' אהבה זו וביטול זה.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי תורה, ואתחנן, ח, ד)

דף ל"ה

המקור לר' מאיר

שאלו: ומה נאמר למי שסובר שתפילין היא מצוות עשה שלא הזמן גרמא?
ותירצו: ר' מאיר הוא זה שסובר שתפילין היא מצוות עשה שלא הזמן גרמא.
 ולר' מאיר אין צורך ללמוד מהיקש, אלא לומדים בבנין אב ממצוות ראייה,
 שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות.
 ולא יהיה קשה מאכילת מצה ומצות הקהל, כי הם שני כתובים הבאים כאחד
 ור' מאיר סובר ששני כתובים הבאים כאחד - אין מלמדים.

המקור לר' יהודה

שאלו: ואיך נסביר את זה לפי ר' יהודה שאמר שני כתובים הבאים כאחד
 מלמדים, ותפילין מצוות עשה שלא הזמן גרמא?
ותירצו: לר' יהודה לומדים בבנין אב ממצוות ראייה.
 ולר' יהודה אין לומדים ממצוות אכילת מצה ומצוות הקהל, משום שלדעתו
 אשה חייבת בשמחת הרגל.
 ואם כן, מצוות אכילת מצה, ומצוות שמחה, ומצוות הקהל הם שלושה
 כתובים הבאים כאחד. ושלשה כתובים הבאים כאחד - אין מלמדים²¹².

²¹² ג' כתובים הבאים כאחד אין מלמדים

דהטעם שני כתובים הבאים כאחד דאין מלמדין, הוא משום דכיון דגלי תורה, כגון
 בענין שאנו עסוקין בו דגלי התורה בקרא מיותר דהוי חובה, שמע מינה דאם סתם
 הוי רשות, דאם לא כן למה לי קרא יתירא לאורויי דהוי חובה, הלא זה היה די בחד
 קרא ואדרבה יליף מיניה, והתורה גלי בחד מקום דאם הוי חובה והוא הדין בכל מקום,
 אך כיון דכתבה התורה גם במקום אחר אם דהוי חובה, שמע מינה דלא רצתה התורה
 דנילף מיניה רק היכי דגלי גלי, דאם הוי רצתה התורה דנילף מיניה, הוי ילפינן
 מראשון.

ומאן דאמר דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, היינו משום דסובר דאף דילפינן
 מיניה, ואף דכתבה התורה במקום אחד, מקום השני הוי כמו מילתא דאתי מקל וחומר
 טרח וכתב לה קרא (פסחים י"ח ע"ב).

אבל בג' כתובים לכולי עלמא אין מלמדין, דשני פעמים לא אמרינן טרח וכתב לה
 קרא, דהשלישי למה, אלא ודאי היכי דגלי גלי, עד כאן.

(ר' משה טייטלבוים מאוהעל, ישמח משה, משפטים ה)

המקור שנשים חייבות במצוות לא תעשה

- א. אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי ר' ישמעאל: נאמר, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם", השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. ובמצוות לא תעשה יש עונש מלקות.
- ב. דבי ר' אליעזר אמרו: נאמר, "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים (דיני ממונות) שבתורה.
- ג. דברי חזקיה אמרו: נאמר, "נהמית איש או אשה", השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה.

הצורך להשוות את האשה לאיש לעונשים לממונות ולמיתה

- אם היה כתוב רק לענין עונשים:** היינו אומרים, שרק לענין עונש השוותה אותה התורה לאיש, משום שחסה עליה כדי שתקבל עונש ויתכפר לה.
- אם היה כתוב רק לענין ממונות:** היינו אומרים, שרק לענין ממונות השוותה אותה התורה לאיש, שאם אינה בכלל דיני ממונות אין לה חיים, שהכל גוזלים אותה וכן היא גוזלת את האחרים וכולם בדלים ממנה.
- אם היה כתוב רק לענין מיתה:** היינו אומרים, שרק לענין מיתה השוותה אותה התורה לאיש, משום שיש כאן איבוד נשמה.

נשים פטורות מ: בל תקיף, בל תשחית, בל תטמא למתים

בל תטמא למתים

שנאמר, "אמר אל-הפִּהְגִּים בְּנֵי אֶהֱרֹן", ולא בנות אהרן²¹³.

בל תקיף ובל תשחית

שנאמר, "לא תקפו פֶּאֶת רֵאשֵׁיכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאֶת זְקִנְךָ", כל שישנו בהשחתה - ישנו בהקפה. והנשים הואיל שאינן בהשחתה אינן בהקפה.

²¹³ בני אהרן ולא בנות אהרן

וטעם הדבר לפי שהנשים גרמו מיתה לעולם. וכן בהקרבת קרבנות כהן ולא כהנת, וכן באכילת קדשי הקדשים כגון חטאת ואשם ומדנחה ולחם הפנים כהן ולא כהנת, וכן כהן אסור בגרושה אבל כהנת מותרת במגרש, וכן במתנות כהונה כהן ולא כהנת, אינן מתחלקים על דרך החק כי אם לזכרי כהונה.

(ר' בחיי בן אשר, רבנו בחיי, ויקרא ו, טז)

דף ל"ה

שאלו: מניין שאינן בהשחתה?

ותירצו: א. מצד הסברה שהרי אין להן זקן. ב. שנאמר "ולא תשחית את פאת זקנך", ולא זקן אשתך.

שאלו: הרי למדנו, זקן אשה והסריס שהעלו שיער הרי הן כזקן לכל דבריהם, משמע אף להשחתה?

תירץ אביי: אין לומר שמדובר גם להשחתה, שהרי לומדים גזירה שווה "פאת, פאת" מבני אהרן, מה שם נשים פטורות, אף לגבי ישראל נשים פטורות.

שאלו: אם מה שכתוב "פני אהרן", ממעט את הנשים מכל הדינים שנאמרו שם, לא צריך את הגזירה שווה, שהרי אפשר ללמוד בקל וחומר, ומה כהנים שריבה בהם הכתוב מצוות יתירות ובכל זאת מיעטו את הבנות, ישראל לא כל שכן!?

ותירצו: ללא הגזירה שווה היינו אומרים שמה שכתוב "פני אהרן" נאמר רק על איסור טומאה שהרי יש פסוקים שמפסיקים את העניין בינתיים.

אופן איסור ההשחתה

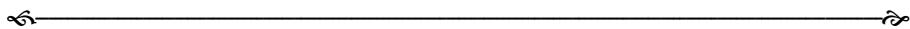
שאלו: גם עתה ניתן להקשות הרי יש פסוקים המפסיקים את העניין ומה ראית להשליך את הגזירה שווה לענין השחתה?

ואם תאמר משום גזירה שווה, הרי צריך אותה ללימוד אחר, שלמדנו:

"לא יגלחו" - מלמד שאם לקטו במלקט או ברהיטני, פטור.

"ולא תשחית" - מלמד שאם גילוהו במספריים, פטור²¹⁴.

ומתחייב רק בגילוח שיש בו השחתה, דהיינו בתער.

²¹⁴ ולא תשחית את פאת זקנך

וראה ג"כ ברשימות אדמו"ר הצמח צדק הנדפסות במילואים לפירושו על התהלים, אשר גדול הזקן בשלימותו ממשיך מלמעלה ברכות השי"ת מבלי התחשב עם דינים וקטרוגים, ומי בימינו אלה היכול לוותר על רחמים רבים אלו, ואינו זקוק להם?
(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך טו, אגרת ה'תקסח)

לא' הבעה"ב שלא הי' מגדל זקנו, אמר . . . וסיים: הלא 'איש מסחר' הנך, ובכן, שמע לעצתי והבטח לי ('זאג מיר צו') שתגדל זקנך, ואז תראה הצלחה בכל הענינים, ותוכל גם להוסיף בהעזר והסיוע למוסדות חינוך וכו'.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, התועדויות - תורת מנחם, ה'תשי"ג, שיחת ש"פ שמיני)

דף ל"ה

ותירצו: היות וכתוב "פאת זקנך" ולא "את שבזקנך" לומדים מגזירה שווה "פאת, פאת" שני דברים:

א. את אופן החיוב בגילוח זקן.

ב. מיעוט נשים מאיסור בל תשחית.

זקן אשה לענין נגעים

שאלו: אם נשים נתמעטו מאיסור גילוח זקן, מהו שלמדנו "זקן האשה והסריס שהעלו שיער הרי הן כזקן לכל דבריהם"?

אמר מר זוטרא: לטומאת נגעים, שאם היה נגע בזקן האשה, נדונו כנגע שיער ולא נגע עור.

שאלו: הרי בשביל זה לא צריך את המשנה כי זה כתוב במפורש בפסוק, "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בוֹ נֶגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְּזָקָן?"

אלא אמר מר זוטרא: לטהרת נגעים, שכאשר תטהר, תצטרך לגלח גם את הזקן, כדין טהרת מצורע.

שאלו: גם את זה המשנה לא צריכה לחדש, שהרי כיון שנגע בשיער הזקן נחשב כדין נתק בזקן, א"כ פשוט שגם לענין טהרה נחשב זקן האשה לזקן?

ותירצו: לולי חידוש הברייתא, היינו אומרים שמה שנאמר "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בוֹ נֶגַע בְּרֹאשׁ" - לגבי נגעי ראש, איש ואשה שווים. אך המשך הפסוק "אוֹ בְּזָקָן" - חוזר ומדבר רק על האיש.

המקור לדברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו קרחה'

איסי תני: נשים פטורות אף ב'בל יקרחו'.

הסבר ראשון מהיכן למד זאת איסי

למד זאת מהכתוב, "בְּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׂיִמוּ קַרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת. כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתֶּה לֵה' אֱלֹהֵיכֶם". בנים ולא בנות לקרחה.

שאלו: אולי נאמר ולא בנות לגדידה, אבל כן לקרחה?

ותירצו: נאמר על גדידה "כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתֶּה" ונשים הן בכלל 'עם', ולכן מ'בנים' אני ממעט נשים לקרחה.

דף ל"ה

שאלו: מה ראית לרבות את הגדידה ולהוציא את הקרחה, למה לא להיפך?
ותירצו: מפני שאיסור גדידה יותר חמור מקרחה, שהרי גדידה ישנה במקום שיער ושלא במקום שיער, משא"כ קרחה.

שאלו: אולי נאמר "בנים ולא בנות" בין לקרחה ובין לגדידה ומה שכתוב "כי עם קדוש אתה"²¹⁵ זה הולך על שריטה (ההבדל בין שריטה לגדידה, שאחת נעשית ביד והאחרת בכלי)?

ותירצו: איסי סובר שריטה וגדידה אחת היא, ששתיהן בין ביד ובין בכלי.

²¹⁵ לא תתגודדו

משרשי המצוה: כדי שלא נעשה בנו שום ענין בעולם דומה לעובדי עבודה זרה, וכענין שכתבתי בלאו דהקפת הראש בסדר קדשים תהיו (מצוה רנא).

ונמנענו מן הגדידה על מת, כי לא יאות לעם הנבחר בעלי חכמת התורה היקרה להצטער בדבר ממעשה האל, רק על הענין שצונו ברוך הוא להצטער בו, ומן הטעם שכתבתי בסדר אמר אל הכהנים במצוה ראשונה (מצוה רסד), אבל שנשחית גופינו ונקלקל עצמנו כשוטים לא טוב לנו ולא דרך חכמים ואנשי בינה, רק מעשה המון הנשים הפחותות וחסרי הדעת שלא הבינו דבר במעשה האל ונפלאותיו.

והרמב"ן זכרונו לברכה (בפירוש החומש כאן) כתב, מכאן סמך לרבותינו זכרונם לברכה (מועד קטן כז ב) באסרם להתאבל על מת יותר מדאי.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה תסז)

דף ל"ו

מקור דברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו' – המשך * "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" * דברי המשנה * המקור לדברי המשנה * דברי המשנה

מקור דברי איסי שנשים פטורות מ'בל יקרחו' - המשך

הסבר אביי מהיכן למד זאת איסי

למד זאת בגזירה שווה "קרחה, קרחה" מבני אהרן, מה שם נשים פטורות (בני אהרן ולא בנות אהרן) אף כאן (בישראל) נשים פטורות.

שאלו: אם לדעתך "בני אהרון ולא בנות אהרן" הולך על דיני הכהונה, אז מדוע צריך גזירה שווה? אפשר ללמוד זאת בקל וחומר: ומה כהנים שריבה בהם הכתוב מצוות יתירות, אומרים בני אהרן ולא בנות אהרון, ישראל לא כל שכן שיתמעט הנשים מאיסור קרחה?

ותירצו: לולי הגזירה שוה, היינו אומרים שהפסוקים הכתובים בינתיים הפסיקו את העניין, ומיעוט בנות אהרן נאמר רק על איסור להטמא למת.

שאלו: גם עתה ניתן להקשות הרי יש פסוקים המפסיקים את העניין ומה ראית להשליך את הגזירה שווה לענין קרחה?

ואם תאמר משום גזירה שווה, הרי צריך אותה ללימוד אחר, שלמדנו:

"לא יקרחה [יקרחו] קַרְחָה" - מלמד שאפילו קרח ארבע וחמש קרחות יהיה חייב על כל אחת ואחת.

"בְּרֵאשִׁים" - מלמד שלא נטעה לומר, לפי שנאמר "לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׂיִמוּ קַרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת" שייתחייב רק על בין העיניים, אלא חייב על הראש כבין העיניים.

ומגזירה שווה "קרחה, קרחה", לומדים מה כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העיניים, אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העיניים. ומה להלן על מת, אף כאן על מת.

ותירצו: היות וכתוב "קרחה" ולא "קרח" לומדים מגזירה שווה "קרחה, קרחה" שני דברים:

א. את הלימוד של הברייתא.

ב. למעט נשים מאיסור קרחה.

דף ל"ו

הסבר רבא מהיכן למד זאת איסי

איסי למד גזירה שווה "בין עיניכם, בין עיניכם" מתפילין, מה להלן נשים פטורות, אף כאן נשים פטורות.

רבא לא למד כאביי: מפני שלדעתו אין ללמוד מדיוק הלשון "קרח, קרחה".
אביי לא למד את הגזירה שווה שהביא רבא: מפני שלמד מגזירה שווה זו את מיקום תפילין של ראש, מה להלן מקום שעושים קרחה בגובהה של ראש, אף כאן מקום הנחה בגובה הראש.

"בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם"

ומהכתוב "**בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם**" ידרשו אביי ורבא כפי שלמדו ר"י ור"מ.
ר' יהודה למד: "בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם" - עם ישראל קרויים בנים רק בזמן שמתנהגים כבנים²¹⁶.

ר' מאיר למד: בין כך ובין כך אתם קרויים בנים. שנאמר, "**בָּנִים סְכָלִים הָמָּה**", ואומר "**בָּנִים לֹא אֶמְנָן בָּם**", ואומר "**זָרַע מְרַעִים בָּנִים מְשַׁחֲתִים**", ואומר "**וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֵאמָר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאמָר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי**".

²¹⁶ בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים

יש להקשות: האידך אפשר הבן להתחלף, הלא זה החילוק בין בן לעבד כדאיתא בזוה"ק עבד אי לא יפלא כדחזי יעביר לי'. אבל ברא או יקטלוני' או יעבד רעותי' ואידך יוכל להשתנות מעבד לבן?

אבל התירוץ הוא: כמ"ש במ"א כי בוודאי בנים קאי על הנשמה ולא על הגוף שבא מט"ס. וכפי זיכוך הגוף זוכין להארת הנשמה. ונק' בנים.

וז"ש אם אתה נוהג מנהג בנים - שנמשך הגוף אחר כח הנשמה, חל על הגוף גם הארת הנשמה. ואם לאו מסתלק הארת הנשמה ח"ו. ובשבת שהוא יומא דנשמתא נק' בני' בנים לעולם.

(ר' יהודה אריה ליב אלתר, שפת אמת, פרשת ראה, תרנד)

קשה: מנ"ל האי דרשה, הא סתמא קאמר "בנים אם לה'", משמע דבכל גוונא אתם בנים?

ונ"ל בס"ד: דייק לה מדלא כתיב אתם בנים לה' אלקיכם, ש"מ, הכי קאמר "בנים" כאשר "אתם לה' אלקיכם", ראויים אליו ומתייחסים לו ודבקים בו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ל"ו

שאלו: מה הפירוש "ואומר", מדוע הוצרך ר' מאיר להביא ראייה מפסוקים נוספים ולא הסתפק בפסוק אחד?

ותירצו:

שאם תאמר שכלים נקראים בנים אבל לא כאלה שאין בהם אמון, לכן אומר "בנים לא אמן בם".

ואם תאמר דוקא אם אין בהם אמון נקראו בנים, אבל כאשר עובדים עבודה זרה לא נקראו בנים, לכן אומר "זרע מרעים בנים משחיתים".

ואם תאמר סוף סוף הם נקראים בנים **משחיתים** ובנים מעולים לא יקראו עוד לעולם, לכן אומר "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי"²¹⁷ שעל ידי תשובה חוזרים ונקראים בני א-ל חי²¹⁸.

²¹⁷ בין כך ובין כך אתם קרויים בנים

ובזה פרשתי בס"ד, רמז הכתוב במשלי סי' ד' "בני לדברי הקשיבה, **לאמרי** הט אזניך", והיינו "לאמרי" בהפוך אתוון, "למאיר הט אזניך", לסברתו דס"ל בין כך ובין כך קרוין בנים, ובזה אל תתיאש מן הרחמים.

ובזה יובן בס"ד הטעם שנקבר רבי מאיר מעומד, כמ"ש רבינו מוהר"ח ז"ל בסוף שער הגלגולים, והיינו מפני שבסברתו נעשה עמידה לישראל בעולם, דאין נופלים אפילו כשאין עושין רצונו של מקום.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

העצם של איש ישראל הוא מה שהוא ישראל, שענין זה אינו מתחלף לעולם, וכמאמר רז"ל שבין כך ובין כך בנים הם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו איני יכול.

ועצם זה, הרי הוא נמצא בכל אחד ואחד מישראל בשוה, בין מי שהוא בסוג היותר מעולה ובין מי שהוא בסוג היותר פחות, שהרי כולם בשם ישראל (העצמי) נקראים, וכמאמר רז"ל: אע"פ שחטא ישראל הוא, כי שם "ישראל" הוא שם העצם, המתאר את העצם של איש הישראלי.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק ו, עמוד 284)

²¹⁸ והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי הנה יש ב' בחי', בנים ועבדים וענין עמי הוא הנק' עבדים, ובמקום אשר יאמר להם לא עמי שאינם גם בחי' עבדים, יאמר להם בני אל חי, והוא כמשל מלך, שיש ב' בחי', מלך על עבדים ומלך על מלכים והוא הנק' אגוסטוס יושב ומלך עומד כו'.

דף ל

דברי המשנה

הדברים הבאים נוהגים באנשים ולא בנשים:

- ✘ **הסמיכות** - סמיכת ידים על ראש הקרבן קודם שחיתתו נעשית בבעלים, היינו שבעל הקרבן סומך על ראש הבהמה בעודה חיה בכל כוחו.
 - ✘ **התנופות** - שמביאים הבעלים את האימורים עם החזה והשוק בידיהם וכהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומוליך ומביא ומעלה ומוריד.
 - ✘ **ההגשות** - המביא קרבן מנחה, לאחר שנתנה בכלי שרת ונתן עליה שמן ולבונה, מוליכה אצל הכהן, והכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה בקרן מערבית דרומית.
 - ✘ **הקמיצות** - של המנחות.
 - ✘ **הקטעות** - של האימורים.
 - ✘ **המליקות** - של קרבן העוף.
 - ✘ **הקבלות** - של דם הקרבן מצואר הבהמה.
 - ✘ **הזאות** - של הדם על גבי המזבח.
- חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות את מנחתן בעצמן, בין כהנות ובין ישראליות, שמנחתן טעונה תנופה בבעלים.

המקור לדברי המשנה

סמיכות

שנאמר "דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . . . וְסָמְךָ יָדוֹ", בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות.

תנופות

שנאמר "דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . . . וְהִנִּיף הַפֶּהֶן אֹתָם", בני ישראל מניפים ואין בנות ישראל מניפות.

ובני אל חי קאי על נשמות כמו שהם למעלה שנקראי בני מלכים. ובמקום לא עמי כו' יאמר להם בני אל חי, והוא מחמת תשובה שהוא בחי' לאהפכא חשוכא לנהורא כו'.

(כ"ק אדמו"ר האמצעי, הנחות תקע"ז, והי' מספר בני"י, קג)

דף ל"ו

הגשות

שנאמר "וזאת תורת המנקה הקרב אתה בני אהרן", ולא בנות אהרן.

קמיצות

שנאמר "והביאה אל בני אהרן הפגנים וקמיץ", בני אהרן ולא בנות אהרון.

הקטרות

שנאמר "והקטירו אתו בני אהרן", ולא בנות אהרן.

מליקות

שנאמר "ומלך . . ונהקטיר", הוקשה מליקה להקטרה.

קבלות

שנאמר "והקריבו בני אהרן", ואמר מר, 'והקריבו' זו קבלת הדם.

הזאות

לא מדובר על פרה אדומה, שהרי "אלעזר" כתוב בה ואפילו שאר כהנים פסולים, כל שכן נשים. וכן לא על על הזאת פנים, הרי "הכהן המשיח" כתובה בה. אלא על הזאה של חטאת העוף.

ולומדים זאת בקל וחומר מבן צאן (שכתוב בו "וזרקו בני אהרן"), ומה בן צאן שלא קבע לו כהן לשחיטתו, שהשחיטה כשרה בזר, ובכל זאת קבע לו כהן להזאתו, בן עוף שקבע לו כהן למליקתו אינו דין שיקבע לו להזאתו?!

חוץ ממנחת סוטה ונזירה

אמר ר' אליעזר לר' יאשיה (בן דורו): אל תשב עד שתפרש לי מימרא זו, "מנין למנחת סוטה שטעונה תנופה", מה הפירוש מנין? הרי בגופה של הפרשה כתוב "והניף את המנחה"?

פירש לו: השאלה היא מנין למדנו שתנופה בבעלים, שהסוטה עצמה מניפתה, אולי הכתוב דיבר על הכהן?

אלא לומדים גזירה שווה "יד, יד" משלמים, שכאן נאמר "ולקח הפהן מיד האשה", ושם נאמר "ידיו תביאנה", מה כאן בסוטה כהן מניף, אף בשלמים כהן מניף. מה להלן בשלמים בעלים מניפים, אף בסוטה היא מניפה.

דף ל

אופן ההנפה

כהן מכניס ידו תחת יד הבעלים ומניף.

לתירוץ א' בתוס': כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ממש, ואינו נחשב לחציצה משום שכך היא מצוותו.

לתירוץ ב' בתוס': הבעלים אוחזים למעלה בכלי, והכהן בשולי הכלי כדי שלא תהיה חציצה.

שאלו: ומניין לומדים על נזירה.

ותירצו: לומדים זאת בגזירה שווה "כף, כף" מסוטה, שבסוטה נאמר "וְנָתַן עַל כַּפֵּיהָ" ובנזיר נאמר "וְנָתַן עַל כַּפֵּי הַנָּזִיר". ודין הנזיר והנזירה שווה שנאמר בראש הפרשה, "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִפְלֵא לְנָדָר נָזִיר".

דברי המשנה

- ✧ כל מצוה שהיא תלויה בארץ - נוהגת רק בארץ.
- ✧ כל מצוה שאינה תלויה בארץ - נוהגת בארץ ובחוצה לארץ.
- ✧ ערלה וכלאים - נוהגים בארץ וחוצה לארץ (הלכה למשה מסיני).
- ✧ החדש - ר' אליעזר אומר: אף החדש. בגמ' דנים למה כוונתו.

דף ל"ז

הגדרת מצוה התלויה בארץ ★ הסבר מחלוקת ת"ק ור' אליעזר לגבי איסור חדש ★ מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל בהכתוב "מושבותיכם" ★ מחלוקת התנאים בדברי ר' ישמעאל ★ הסיבה שהתחייבו בחלה מיד בכניסתם לארץ ★ הסיבה שנאמר "מושב וביאה" במצוות שהן חובת הגוף

הגדרת מצוה התלויה בארץ

שאלו: מה הפירוש "תלויה בארץ", אם תאמר שכתוב בה ביאה, הרי תפילין ופטר חמור שכתוב בהן ביאה ונוהגים בין בארץ ובין בחו"ל?

הסביר רב יהודה: כל מצוה שהיא חובת הגוף (אינה תלויה בארץ) - נוהגת בארץ ובחו"ל. וכל מצוה שהיא חובת קרקע (תלויה בארץ) - נוהגת רק בארץ.

המקור שחובת הגוף נוהגת אף בחו"ל וחובת הקרקע רק בארץ
 נאמר, "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלקי אבותיך לה לרשתה כל הימים אשר אתם חיים על האדמה, אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם" וגו'.

מכאן למדו:

"אלה החקים" - אלו המדרשות (דינים הנדרשים מחסר או יתיר בתורה).

"והמשפטים" - אלו הדינים המפורשים בתורה.

"אשר תשמרון" - זו משנה (לימוד החוקים והמשפטים).

"לעשות" - זה מעשה (קיום החוקים והמשפטים).

"בארץ" - למעט. שישנן מצוות שנוהגות רק בארץ.

"כל הימים" - לרבות שישנן מצוות שנוהגות בכל מקום בארץ ובחו"ל.

"אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם" - מה עבודה זרה מיוחדת, שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ, אף כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ.

דף לז

הסבר מחלוקת ת"ק ור' אליעזר לגבי איסור חדש

שאלו: מה התכוון ר' אלעזר במה שאמר "אף החדש"²¹⁹?

האם התכוון לחומרא?

ת"ק אמר: חוץ מן הערלה והכלאים, שאע"פ שהן חובת הקרקע נוהגות גם בחו"ל מצד הלכה למשה מסיני. אבל 'חדש' נוהג רק בארץ, משום שנאמר בו "מושב", שמשמעו לאחר ירושה וישיבה.

ובא ר' אליעזר ואמר: "אף חדש" נוהג בין בארץ ובין בחו"ל, מפני ש"מושב" משמעו בכל מקום שאתם יושבים.

או שהתכוון לקולא?

ת"ק אמר: חוץ מן הערלה והכלאים שנוהגות אף בחו"ל. וכ"ש 'חדש' שנוהג אף בחו"ל, מפני שנאמר בו "מושב" שמשמעו בכל מקום שאתם יושבים.

ובא ר' אליעזר ואמר: 'חדש' אינו נוהג אלא בארץ, ש"מושב" משמעו לאחר ירושה וישיבה. ומה שנאמר "אף החדש" הולך על הרישא של המשנה "כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ".

ההוכחה מדברי אביי

שנינו: אמר ר' ישמעאל, כל מקום שנאמר בו "מושב" אינו אלא לאחר ירושה וישיבה, ולא פירושו בכל מקום שאתם יושבים.

219 איסור חדש

והביאור בזה ברוחניות הענינים:

כאשר מדובר אודות איסור חדש בהדיוט - הרי זה דבר הפשוט ש"ראשית עריסותיכם" "תרימו תרומה לה'", היינו, שאי אפשר להשתמש בענינים הגשמיים קודם שמשתמשים בהם לגבוה, לכל-הפחות עומר אחד.

- וע"ד הדין שאסור לעסוק בעסקי קודם התפלה, וכמו כן אסור לאכול קודם התפלה (ורק בדורות האחרונים מצד חלישות הדורות התירו כו'), כיון שצריכים ליתן תחילה לגבוה, ורק לאח"ז יכולים ליתן לגוף ונה"ב -

ואז הרי זה בהצלחה - כדאיתא בגמרא במסכת ר"ה "מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות".

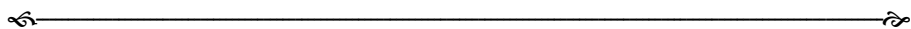
(כ"ק אדמו"ר מה"ם, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשט"ו, שיחת אסרו חג השבועות)

אמר לו ר' עקיבא: הרי שבת נאמר בה "מושבות" ונוהגת גם בחו"ל?
ענו לו ר' ישמעאל: שבת לומדים בקל וחומר שנוהגת גם בחו"ל, מה מצוות קלות נוהגות בין בארץ בין בחו"ל, שבת שהיא חמורה לא כל שכן?!
ואמר אביי: התנא שחולק על ר' אליעזר הוא ר' ישמעאל. משמע שר' אליעזר סובר שכל מקום שנאמר בו "מושב" פירושו בכל מקום שאתם יושבים, ולכן כשאמר "אף החדש" התכוון לומר, שהיות וכתוב בו "מושב" הוא נוהג בכל מקום גם בחו"ל.

מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל בהכתוב "מושבותיכם"

הקרבת נסכים בבמת יחיד

כשעברו ישראל את הירדן ונכנסו לארץ, הקימו את המשכן בגלגל, שם עמד במשך י"ד שנה. באותה תקופה היה "היתר במות" וכל יחיד יכול להקים במה בכל מקום ולהקריב עליה קרבנותיו במקביל לבמה הגדולה שהיתה במשכן בגלגל. לאחר מכן קבעו את המשכן בשילה, ואז נאסרו במות היחיד.
 כשחרב המשכן בשילה, קבעו את המשכן בנוב ולאחר מכן בגבעון. בתקופות אלה שוב הותרו הבמות, עד שנבנה המקדש בירושלים ונאסרו הבמות לעולם.
 בכל קרבנות העולה והשלמים חייבים להקריב יחד עמם "מנחת נסכים"²²⁰.
 ונחלקו התנאים האם גם בבמת יחיד חייבים בנסכים. מחלוקתם תלויה בביאור הפסוק האמור בנסכים "כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם".

²²⁰ ענין מנחת הנסכים

ענין הנסכים שבקרבנות הוא המשכה למטה דוקא, שזהו היפך הקרבנות שענינם הוא העלאה, וההעלאה היא למעלה מעלה ביותר עד רזא דא"ס, ואילו נסכים ענינם הוא המשכה למטה, וההמשכה היא למטה מטה ביותר, עד למקום היותר נמוך, שזהו שהנסכים שהיו מנסכים ע"ג המזבח היו יורדים לשיתין שמחוללין ויורדין עד התהום, שהתהום הוא תחתון ביותר, מקום המים התחתונים, שירדו ע"י מאמר יהי רקיע גו'.
 . . ובזה יובן צורך ענין הנסכים לענין הקרבנות, דכיון שענין הקרבנות הוא העלאה מלמטה למעלה, הרי אין זו תכלית הכוונה, אלא תכלית הכוונה היא המשכה למטה דוקא, וכמ"ש לא תוהו בראה (כי אם) לשבת יצרה, ולכן צ"ל גם ענין הנסכים שענינם המשכה מלמעלה למטה, שבזה דוקא נשלמת הכוונה העליונה.
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ב, ש"פ שלה, הנחה ד"ה כי תבואו אל ארץ)

דף ל"ז

ר' עקיבא פירש: "מושבותיכם" - בכל מקום שאתם יושבים ומקריבים קרבנות ואפילו בבמת יחיד, חייבים להביא נסכים.

ר' ישמעאל פירש: "אשר אני נותן לכם" - רק בבמה הנוהגת לכולם, כלומר בבמת ציבור חייבים בנסכים. שרק לאחר ירושה וישיבה, כאשר המשכן הוקם בשילה, רק אז התחייבו בנסכים. ואילו בי"ד השנים הראשונות בהיותם בגלגל, לא הקריבו נסכים ואפילו בבמת הציבור שהיתה שם.

הסבר סברתו של ר' ישמעאל

שאלו: מהיכן למד ר' ישמעאל ש"מושב" פירושו לאחר ירושה וישיבה, אולי זה רק בכל מקום שנכתב גם 'ביאה' וגם 'מושב' כמו בנסכים?

ותירצו: אכן ר' ישמעאל למד מנסכים, שרק במקום שנאמר בו גם ביאה וגם מושב, כגון איסור חדש, שנאמר בו "כי תבאו אל ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם", שנוהג רק בארץ ולא בחו"ל.

שאלו: א"כ, מדוע ר' ישמעאל היה צריך ללמוד בקל וחומר, ששבת שכתוב בה "מושבות" נוהגת גם בחו"ל, שיאמר שזה בגלל שלא נאמר בה גם "ביאה"? **ותירצו,** ר' ישמעאל אמר לו שתי תשובות: **א.** רק במקום שנאמר "ביאה" ו"מושב" אומרים שנוהג רק בארץ. **ב.** למרות שנאמר בשבת "מושבות" ניתן ללמוד בקל וחומר ששבת נוהגת בכל מקום.

בסיס מחלוקתם היא, האם הקריבו נסכים במדבר

הסבירו שמחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל מבוססת על מחלוקתם האם הקריבו נסכים במדבר.

ר' ישמעאל סבר: לא הקריבו נסכים במדבר²²¹. ולכן הוא יכול לפרש, שרק כשנכנסו לארץ ולאחר ירושה ישיבה נתחייבו בנסכים. לכן למד ש"בכל מושבותיכם" הכוונה לאחר ירושה וישיבה.

221 ר' ישמעאל אומר לא הקריבו נסכים במדבר

. . וזה וכי תבואו אל ארץ מושבותיכם, דחיוב הנסכים הוא בארץ ישראל ולאחר ירושה וישיבה דוקא, משא"כ במדבר הי' ענין הקרבנות בלבד, כי, ענין המדבר הוא היפך ההתיישבות וההמשכה, שזהו שהמדבר הוא ארץ צי' אשר אין בה מים, דענין המים (שירודים מלמעלה למטה) הוא המשכה, ואילו המדבר ענינו העלאה. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ב, ש"פ שלח, הנחה ד"ה כי תבואו אל ארץ)

דף לז

ר' עקיבא סבר: הקריבו נסכים במדבר.

ולכן הוא לא יכול לפרש שהכתוב בא לומר שבארץ ישראל לא יקריבו נסכים רק בבמה גדולה, שהרי כבר במדבר היו חייבים בנסכים בבמה גדולה שהייתה במשכן, ומה התחדש בביאתם לארץ?

אלא שהכתוב "בכל מושבותיכם" בא לומר, שאמנם עתה במדבר אסורות במות היחיד בכלל, אבל כאשר תבואו לארץ ותהיו מותרים להקריב בבמת יחיד בזמן שהמשכן יהיה בגלגל, אזי תקריבו גם מנחת נסכים יחד עם הקרבנות. לכן למד ש"מושבותיכם" פירושו בכל מקום בו אתם יושבים.

מחלוקת התנאים בדברי ר' ישמעאל

תנא א'

התנא האומר בסוגייתנו שלדעת ר' ישמעאל, רק במקום שכתוב גם **"ביאה וגם 'מושב'"**, הכוונה לאחר ירושה וישיבה.

תנא ב'

דתנא דברי ר' ישמעאל: הואיל ונאמרו ביאות התורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן - מצוות מינוי מלך - שזה לאחר ירושה וישיבה, שנאמר, **"כִּי תֵבֵא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּירָשְׁתָּה וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאַמַּרְתָּ אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ"**, אף כל מקום שנאמר **ביאת הארץ** אינו אלא לאחר ירושה וישיבה.

הסבר מחלוקתם

תנא א' לא למד ממצוות מינוי מלך לכל מקום: משום שמצוות מינוי מלך וביכורים הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.

שאלו: אם כן, כיצד תנא ב' למד משני כתובים הבאים כאחד?

ותירצו: הם אינם שני כתובים הבאים כאחד, מפני שצריך את שניהם.

שאלו היה כתוב **"ביאה"** רק במינוי מלך - היינו אומרים, בביכורים יתחייבו מיד, מפני שנהגים מהם מיד עם כניסתם לארץ, לכן צריכה התורה לכתוב גם בביכורים שאינם נוהגים רק לאחר ירושה וישיבה.

דף לז

ואילו היה כתוב "ביאה" רק ביכורים - היינו אומרים, מלך שדרכו לכבוש, ימנוהו עליהם לאלתר כדי שיצא לפניהם בכיבוש הארץ, לכן צריכה התורה לכתוב גם במלך שנוהג רק לאחר ירושה וישיבה.

שאלו: אם כן, חוזרת השאלה לתנא א' מדוע לא למד ממינוי מלך?

ותירצו: יכלה התורה לכתוב "ביאה" במינוי מלך בלבד, והיינו לומדים את ביכורים בקל וחומר: ומה מלך שדרכו לכבוש ובכל זאת אין מינויו נוהג כי אם רק לאחר ירושה וישיבה, ביכורים שזה רק הנאה לא כל שכן?!

שאלו: אם כן, כיצד תנא ב' למד ממינוי מלך, הרי זה שני כתובים הבאים כאחד?

ותירצו: אם כתבה התורה "ביאה" רק לגבי מלך, היינו אומרים שביכורים נוהג מיד, כמו שמצוות חלה נוהגת מיד.

הסיבה שהתחייבו בחלה מיד בכניסתם לארץ

נאמר בחלה, "בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, והיה באכלכם מלכם הארץ תרימו תרומה לה".

למדו בספרי: למרות שנאמר כאן "ביאה", משונה ביאה זו מכל ביאות הכתובות בתורה, שבכולם נאמר "כי יביאך", "כי תבואו", וכאן נאמר "בבואכם", ללמד, שמיד שיבואו לארץ יתחייבו בחלה.

הסיבה שנאמר "מושב וביאה" במצוות שהן חובת הגוף

מצוות שבת

שאלו: מדוע נאמר בשבת "מושבותיכם" (לרש"י: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם". לתוס': "שבת הוא לה' בכל מושבותיכם"), הרי היא חובת הגוף, וודאי שנוהגת בכל מקום?

ותירצו: לולי זאת, היינו חושבים, הואיל והשבת נכתבה בפרשת המועדים, תצטרך השבת קידוש בבית דין כמו המועדים. לכן אמר הכתוב "בכל מושבותיכם", שאין צריך קידוש בבית דין לענין שבת, שהרי אין בית דין המקדשין את החודש, מצויין בכל מקום שנוהגת בה שבת (אלא רק ביהודה).

איסור אכילת חלב ודם

הסיבה שנאמר "מושב" באיסור חלב ודם, למרות שהן חובת הגוף: מפני שלולי זאת, היינו חושבים הואיל ונכתבו בפרשת הקרבנות, לכן יהיו אסורים רק בזמן שיש קרבנות. בא הכתוב ואמר "בכל מושבותיכם", שתמיד אסור לאכול חלב ודם.

מצוות אכילת מצה ומרור

הסיבה שנאמר "מושב" במצוות אכילת מצה ומרור, למרות שהן חובת הגוף: מפני שלולי זאת היינו חושבים, הואיל ונאמר "על מצות ומררים יאכלהו", שמצוותן רק כשישנו קרבן פסח, אבל בזמן שאין פסח, לא. בא הכתוב ואמר "במושבותיכם" שבכל זמן חייבים לאכול מצה ומרור.

תפילין ופטר חמור

הסיבה שנאמר "ביאה" בתפילין ופטר חמור, למרות שהן חובת הגוף: כאן המילים "כי יביאך", נאמרו בתור הבטחה לעם ישראל. כפי שלמד תנא דבי ר' ישמעאל, עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ.

דף ל"ח

תקופת אכילת המן ★ בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד ★ היכן נוהג איסור חדש? ★ היכן נוהגת השמטת כספים? ★ היכן נוהגת מצוות שילוח עבדים? ★ היכן נוהגים איסור חדש, ערלה וכלאים?

תקופת אכילת המן

שאלו: לסובר ש"מושב" פירושו כל מקום שאתם יושבים ובמילא איסור 'חדש' חל מיד עם כניסתם לארץ, יובן מה שכתוב "ויאכלו מעבור הארץ ממקרת הפסח" - שרק לאחר הקרבת העומר אכלו מהתבואה החדשה. אבל לסובר ש"מושב" פירושו לאחר ירושה וישיבה, מדוע לא אכלו מהתבואה החדשה מיד בכיסתם לארץ, הרי עדיין לא חל איסור 'חדש'? **ותירצו:** הסיבה שלא אכלו מיד, לא בגלל שמיד חל איסור 'חדש', אלא שעדיין היה להם מן ולא היו צריכים תבואה חדשה.

עד מתי אכלו ישראל את המן?

נאמר, "ויבני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נחשבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען"²²².

אי אפשר לומר "עד בואם את ארץ נחשבת", שהגיעו לארץ ישראל ממש אל צידו המערבי של הירדן, שהרי כבר נאמר "אל קצה ארץ כנען" שהוא על שפת הירדן בצידו המזרחי.

ואי אפשר לומר "אל קצה ארץ כנען", שהרי כבר נאמר "עד בואם אל ארץ נחשבת".

אלא, בשבעה באדר מת משה, ופסק מן מלירד, ומקום מיתתו היה בקצה ארץ כנען בצידו המזרחי של הירדן, והיו מסתפקין ממן שבכליהם עד ששה עשר בניסן, ואז כבר הגיעו לארץ נחשבת לצידו המערבי של הירדן.

²²² ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה

אמר רבי אלעזר, אבא, אי הכי אינון ערב רב לא הוּוּ אכלי מן מנא. אמר ליה ודאי הכי הוא. אלא מה דנקבין לון ישראל, כמאן דנהיב לעבדיה. וממה הוּוּ אכלי. מתמצית, מה דאשתאר מבתר ריטיא, פסולת.

ויקרא אכריזו ואמר, (שמות ט"ז:ל"ה) ויבני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה. בני ישראל, ולא אחרא. ויראו בני ישראל ויאמרו מן הוא, ולא שאר ערב רב, עאני ותורי, דהוּוּ בינייהו.

(ר' שמעון בר יוחאי, ספר הזוהר ב', קצא ב)

דף לח

כמה שנים אכלו מן?

נאמר, "וּבְגֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה", וכי ארבעים שנה אכלו? והלא המן התחיל לרדת בששה עשר באייר ופסק בחמשה עשר בניסן, אם כן, אכלו ארבעים שנה חסרים שלושים יום?

אלא לומר לך, עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן²²³, ונחשב הדבר כאילו אכלו מן החל מיציאת מצרים, בטו' בניסן, ויש כאן ארבעים שנה.

בו' באדר מת משה ובו' באדר נולד

חישוב תאריך פטירת משה רבינו

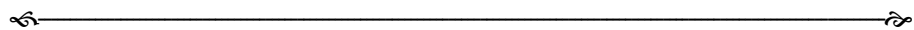
נאמר, "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה'", ונאמר, "וַיִּכְפּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב וְשָׁלְשִׁים יוֹם".

הרי שהתעכבו שלושים יום בערבות מואב.

ונאמר, "וַיָּהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה'" (לאחר שלושים יום) ונאמר, "מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עִבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה", ונאמר, "עֲבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחְנֶה וַצִּוּוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר הִכִּינוּ לָכֶם צִיָּדָה כִּי בָעוֹד וְשָׁלַשְׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן", ונאמר, "וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ הָרְאשׁוֹן" (היינו, י' ניסן).

תוריד מהן שלושים ושלשה ימים (עד לפטירת משה), ונשאר מן באדר עשרים ושלושה יום ביחד עם יום הפטירה, לפי שחודש אדר הוא חודש חסר.

נמצא שבשבעה באדר מת משה.

²²³ אלא לומר לך, עוגות שהוציאו ממצרים, טעמו בהם טעם מן יש להבין: למה עשה להם הקדוש ברוך הוא נס פלילי זה, להטעימם בלחם הגשמי שלהם טעם מן?

ונ"ל בס"ד: כדי שיהיה לחם זה שהוא גופו גשמי מעשה אדם, וטעמו טעם רוחני, אמצעי בין לחם הגשמי הפשוט, ובין מן שגופו ג"כ רוחני, שהיה יורד מן השמים, שע"י אכילה זו יהיו יכולים לסבול כחו של מן המקרי היורד מן השמים, ויתקיים בהם ויתקיימו בו.

אי נמי רמז להם בזה שברצונו להוריד להם מן, ובחינם צעקו ונתלוננו שגם בלא צעקתם ותלונתם יוריד להם לחם מן השמים, ויאכלו וישבעו בו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ל"ח

חישוב תאריך לידת משה רבינו

נאמר, "ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא", מה תלמוד לומר היום?

מלמד שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש²²⁴, שנאמר, "את מספר ימיך אמלא".

וזה היתה כוונת משה, שהיום מלאו לי משה ועשרים שנה²²⁵.

²²⁴ הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים

צריך ביאור: במה מתבטאת המעלה והשלימות בזה? שלימות עבודת הצדיק הרי היא שלימות **ברוחניות**. . וממילא מובן, שאצל צדיק יכולה לכאורה להיות שלימות העבודה (ברוחניות), אפילו כאשר שנותיו (הגשמיים) אינם ממולאים "מיום ליום" - וכפי שרואים אצל רוב הצדיקים, שהסתלקותם אכן לא היתה ביום הולדתם? ויש לומר: . . אף-על-פי ש"חיי הצדיק אינם חיים בשריים כי אם חיים רוחניים", הרי שלימות עבודתו היא, כאשר החיים הרוחניים חודרים ומאירים גם בתוך חייו הבשריים, עד שחייו הבשריים הם בבחינת "כלי", ויתירה מזה - המשך והתפשטות של החיים הרוחניים. . ששלימותו הרוחנית בחיים רוחניים, מתבטאת ומשתקפת במלואה בשלימות גשמית בחיים בשריים, באופן שבחיים הבשריים אין שום דבר מיותר וגם לא חסר דבר (לא פחות ולא יותר) לגבי השלימות בחיים הרוחניים. החיים הבשריים שלו (כולל ימיו ושנותיו הגשמיים) הם המשך והשתקפות של חייו הרוחניים.

ואדרבה: דוקא על-ידי זה שהשלימות מתבטאת גם בגשמיות, נפעל עליו אפילו לגבי השלימות הרוחנית מצד עצמה (כדלקמן).

[ויש לומר, שכיון שלשון הגמרא הוא, "הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום", והיא לא מזכירה בענין שום תנאים והגבלות בצדיקים - צריך לומר, שהשלימות קיימת אצל כל צדיק **ברוחניות** הענינים (אפילו אצל זה שנסתלק ביום אחר מיום הולדתו); אבל מובן על-פי הנ"ל (שהשלימות היא כאשר זה מתבטא בגשמיות הימים), שנוספת שלימות - ואדרבה השלימות בזה בגלוי היא דוקא - כאשר זה מתבטא גם ב"ממלא שנותיהם מיום ליום" **בגשמיות** הימים, אצל הצדיקים שיום הסתלקותם הוא באותו יום בגשמיות שבו חל יום הולדתם].

²²⁵ בשבעה באדר מת מרע"ה ובשבעה באדר נולד

מקשים: והלא הלידה היא קודם המיתה, והל"ל להקדים כאן את הלידה?

היכן נוהג איסור חדש?

לר' שמעון בן יוחאי: חדש, ערלה וכלאיים נוהגות בין בארץ בין בחו"ל. ולמד בק"ו מ'חדש' - ומה 'חדש' שאין איסורו איסור עולם ואינו אסור בהנאה ויש היתר לאיסורו, נוהג בין בארץ בין בחו"ל, כלאיים שהן איסור עולם ואסורין בהנאה ואין היתר לאיסורן אינו דין שינהגו בין בארץ ובין בחו"ל?! וכן הערלה חמורה מ'חדש' בשתיים, שאסורה בהנאה ואין היתר לאיסורה. לר' אלעזר ברבי שמעון: חדש, נוהג רק בארץ. שסובר שכל מצוה שנצטוו ישראל קודם כניסתם לארץ וניתן לקיימה גם במדבר - נוהגת בין בארץ בין בחו"ל. ומצווה שנצטוו עליה לאחר כניסתם לארץ - נוהגת רק בארץ.

היכן נוהגת השמטת כספים?

לר' אלעזר ברבי שמעון: בין בארץ בין בחו"ל. שאלו: השמטת כספים הרי היא חובת הגוף ומה בא לחדש לנו? ותירצו: שרבי אומר "נְזַה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט", בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים. ובא ר' אלעזר ברבי שמעון לחדש, למרות שעל שמיטת כספים נצטוו רק לאחר כניסתם לארץ, בכל זאת היא נוהגת מאז גם בחו"ל²²⁶.

ו"ל בס"ד: מפני שיום המיתה הוא גדול מיום הלידה אצל הצדיקים, לכך הקדים יום המיתה, דאיתא בדברי רבינו האריז"ל מ"ש רז"ל "גדולים צדיקים במיתתן" קאי על יום הפטירה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

²²⁶ בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ונראה שזה נמי בכלל טעמי מצות השמיטה, שלא יעבוד את האדמה כבעה"ב ושלא יתנהג בפירות שביעית כדרך בעה"ב אלא יהי' מופקר לכל, באשר כל חיי האדם תלוי ביבול הארץ וכשכל אחד מחזיק שדהו לעצמו כבעה"ב, זה עצמו מפרידו מזולתו, ע"כ באה המצוה לסלק שם בעלים מיבול הארץ, ולהיות כל ישראל מתאחדים כאיש אחד חברים נמשכין אחר הפנימית.

דף ל"ח

שאלו: אולי נלמד, במקום שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, ובמקום שאין אתה משמט קרקע אין אתה משמט כספים, ובמילא שמיטת כספים תנהג רק בארץ?

ותירצו: הכתוב "פִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ" בא ללמדנו שנוהגת בכל מקום.

היכן נוהגת מצוות שילוח עבדים?

לר' אלעזר ברבי שמעון: נוהגת בין בארץ בין בחו"ל.

שאלו: מצוות שילוח עבדים חובת הגוף היא, ומה בא לחדש לנו?

ותירצו: הואיל ונאמר בשילוח עבדים "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְצְךָ", היינו חושבים שנוהגת רק בארץ, תלמוד לומר "יִזְבֵּל הוּא" מכל מקום ו"בארץ" בא לומר, שנוהגת גם בחו"ל רק כאשר יש "דרור בארץ", אבל בזמן שאין היובל נוהג משום שאין כל יושביה עליה, אינו נוהג בחו"ל.

היכן נוהגים איסור חדש, ערלה וכלאים?

חדש אסור מהתורה

לדברי המפרש "מושבותיכם" בכל מקום שאתם יושבים, גם בחו"ל.

איסור ערלה בחו"ל – הלכה

לר' יהודה אמר שמואל: הלכתא מדינה. כלומר, בני חו"ל הנהיגו על עצמם איסור ערלה ואיסורו מדרבנן.

לעולא אמר ר' יוחנן: הלכה למשה מסיני שאסורה גם בחו"ל.

ויש לומר שמתעם זה החמירה תורה מאד במצות השמיטה וחייבה גלות עלי', אף שאין בה כריתות ומיתת ב"ד אלא לאו בעלמא, אלא מחמת שהיא עיקר וכלל גדול בתורה שזהו מטרת כל התורה כולה.

והנה בטעם שמיטת כספים הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה כי עבד לזה לאיש מלוה, ובשביעית נעשו כל ישראל כאיש אחד, וע"כ כמו שבאיש אחד לא שייך לומר שקצתו הוא עבד לקצתו, כן הוא בשביעית כל הכלל כולו, וע"כ משמט כספים, עכ"ד, ולפי דרכנו הנ"ל הוא מתאים למצות שמיטת הארץ.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, משפטים ה, יג)

דף ל"ח

איסור כלאים²²⁷

בארץ - מהתורה.

בחז"ל - מדברי סופרים.

ספק ערלה

בארץ - אסור, מפני שספק איסור תורה לחומרא.

בסוריא - מותר.

בחז"ל (רחוק יותר) - לוקח מהגוי שיש לו אילנות של ערלה ואילנות מותרים, ובלבד שלא יראנו מלקט מאילנות הערלה.

ספק כלאים

בארץ - אסור, מפני שספק איסור תורה לחומרא.

בסוריא - מותר. מפני שספק איסור דרבנן, לקולא.

בחז"ל - יורד הישראלי עצמו ומלקט, ובלבד שלא ילקט ביד את הכלאים.

טעם איסור כלאים²²⁷

והטעם בכלאים, כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכולם "למינהו" (בראשית א).

. . והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאילו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות.

. . ומחברינו מוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה. ממה שאמרו בבראשית רבה (י ו) אמר רבי סימון: אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל.

. . והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שינקו זה מזה מבטל חקות שמים ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים, וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס משום חקים שחקקתי בהם את עולמי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז).

וכבר כתבתי בסדר בראשית (א כו) שהצמחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם והנה המערב כלאים מכחיש ומערב מעשה בראשית.

(ר' משה בן נחמן, הרמב"ן עה"ת, ויקרא, יט, יט)

דף ל"ח

כיצד גורסים את הברייתא?

שאל עולא את רב יהודה: אתה שסובר שערלה בחו"ל מדרבנן, מדוע חילקה המשנה בין ערלה לכלאים, ולא אמרה זה וזה יורד ולוקח, או זה וזה יורד ולוקט?

ותירצו: אכן, גורסים כפי שגרס **שמואל לרב ענן**, "זה וזה יורד ולוקח", או "זה וזה יורד ולוקט", מפני שבשניהם האיסור בחו"ל הוא מדרבנן.

מר בריה דרבנא גורס לקולא: "זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד". כלומר, בין בערלה ובין בכלאים הגוי יורד ומלקט אפילו כשהאיסור ודאי, ובלבד שלא ילקט הישראלי עצמו ביד.

דף ל"ט

הנהגת האמוראים בספק ערלה בחו"ל ★ איסור ערלה בחו"ל ★ איסור כלאים בחו"ל ★ דברי המשנה ★ כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ★ שכר מצוה בעולם הזה ★ האם מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה? ★ שלוחי מצוה אינם ניזוקים ★ טעותו של 'אחר'

הנהגת האמוראים בספק ערלה בחו"ל

אמר לוי לשמואל: אריוך²²⁸, לקוט שבילי פירות ערלה שלא בפני ואני אוכל אותם. כי לגבי הדבר מותר, מאחר ואנני יודע שהוא ערלה, כי לא ראיתי שנלקח מעץ ערלה, הרי דינו כספק ערלה בחו"ל ומותר.

רב אויא ורבה בר רב חנן: היו מלקטים אחד לשני פירות ערלה בלי להודיע לשני שהוא ערלה²²⁹.

228 אריוך

לשון מלך כמו (בראשית מ"ט, ט) גור אריה יהודה להכי קרי לשמואל אריוך דקיימיא לן (בכורות מט:). הלכה כשמואל בדיני כי היכי דדינא דמלכותא דינא. (רש"י על מנחות לה ע"ב)

ומצאתי משם גדול שחבר ספר אלף המגן, ששמואל נקרא אריוך על שם שהארי מלך בחיות, כן שמואל מלך בדינים. ויש אומרים לפי שהיה ארוך. ויש אומרים לפי שהיה שמואל רופא, ע"ש אעלה ארוכה לך. ויש אומרים שהוא לשון אדרכתא שהוא לשון אדנות וממשלה. (ר' בנימין בן מתתיהו מארטה, שו"ת בנימין זאב, חלק א, סימן קנד)

229 אתרוג ערלה

אתרוג שאינו ראוי לאכילה כגון שהוא של טבל או של ערלה פסול כל ז' ימים, שנאמר "ולקחתם לכם" ודרשו חכמים, הראוי לכם לכל דרכי הנאתו. ואתרוג שדרך הנאתו היא האכילה, צריך להיות ראוי לאכילה. ואתרוג של ערלת חוץ לארץ, אע"פ שאסור באכילה מכל מקום כיון שיש מתירין להאכיל ערלת חוץ לארץ לחבירו שאינו יודע שזה ערלה, וא"כ הרי הוא ראוי לאכילה.

ואע"פ שאין הלכה כדבריהם כמ"ש ביו"ד סימן רצ"ד, מכל מקום יש לסמוך על דבריהם להכשיר האתרוג למצוה.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות לולב סי' תרמט סעי' טו)

דף ל"ט

חריפי דפומבדיתא אומרים: אין ערלה בחו"ל כלל.

שאל רב יהודה את ר' יוחנן: כיצד לנהוג במקילים לגמרי בערלה בחו"ל?

ענה לו: התר להם ספק ערלה, אבל אל תדרוש זאת ברבים.

ותאבד להם את פירות הערלה הוודאי, שלא תתיר להם לספק אחד לשני.

והכרוז על פירותיהן שטעונים גניזה מחשש ערלה.

וכל האומר, אין ערלה בחו"ל - לא יהא לו "משליך חבל (חולק נחלה) בגורל בקהל ה'" (כאשר ישובו לארץ ישראל)²³⁰.

אמרו, חריפי דפומבדיתא סברו כר' אלעזר ברבי יוסי, שאמר משום ר' יוסי בן דורמסקה, שאמר משום ר' יוסי הגלילי, שאמר משום ר' יוחנן בן נורי, שאמר משום ר' אליעזר הגדול: אין ערלה בחו"ל.

שאלו: הרי למדנו שר' אליעזר אומר "אף החדש", משמע שמוסיף על התנא קמא האוסר ערלה וכלאים בחו"ל וסובר שגם חדש אסור בחו"ל?

ותירצו: יש לגרוס "חדש" ללא המילה "אף".

230 וכל האומר אין ערלה בחו"ל לא יהא לו נין ונכד משליך חבל בגורל ה'

ומזה הטעם אמרה תורה ונטעתם כל עץ מאכל, הואיל בעץ מאכל הוא עיקר הפגם שפגמה האדמה אינו נכבשת להיות הפירות נבררים מן הרע עד לאחר שלש שנים.

. מטעם זה כתבנו בחידושי קידושין דף ל"ט כל האומר אין ערלה בחו"ל לא יהיה לו משליך חבל בגורל ה', דהיינו שהם אומרים שאין ענין ערלה שהוא לברר מן הרע שבו בחו"ל אלא בארץ ישראל לבד, א"כ הם מוציאים שם רע על ארץ ישראל שהוא גרוע מחו"ל.

ובאמת אין הדבר כן, שכיון שפגמה האדמה, אין לחלוק בשום מקום. והוא כענין חטא המרגלים שהוציאו דיבת הארץ ופירותיה והיה העונש שלהם שלא היה לבניהם חלק בגורל הארץ, כמו כן קללם שלא יהיה לבניהם חלק בגורל ה'.

ועיקר הטעם שאפילו למ"ד שאין דין ערלה נוהג בחו"ל מן התורה, הוא שהרע החיצוני הוא נאחז ומתגרה דוקא במקום קדושה כענין מת ישראל מטמא יותר מהאומות, וכן טומאת זיבה וכיו"ב מטעם שאין החיצונים מתדבקים אלא במקום קדוש. (ר' פינחס הלוי הורוויץ, פנים יפות, פרשת קדושים)

איסור ערלה בחו"ל

אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: ערלה בחו"ל אסורה משום הלכה למשה מסיני.
שאל ר' זירא את ר' אסי: הרי, ספק ערלה בארץ - אסור, בסוריא - מותר.
 ולדבריך שערלה בחו"ל אסורה מהתורה צריך להיות לחומרא?
שתק ר' אסי מעט, הרהר וענה: אמור שכך נאמרה ההלכה למשה מסיני,
 ספק ערלה בחו"ל מותר ורק וודאה אסור.

איסור כלאים בחו"ל

אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: הזורע כלאים בחו"ל חייב מלקות מהתורה.
שאל ר' אלעזר ברבי יוסי: והרי למדנו, הכלאים מדברי סופרים?
ענה לו: בכלאי הכרם זה אסור בחו"ל רק מדברי סופרים. אבל הרכבת
 האילן אסורה בחו"ל גם מהתורה. ועל זה אמרתי שלוקה מהתורה.
כפי שאמר שמואל: נאמר "אַתְּ חֻקְתִּי תִשְׁמְרוּ", ולא נאמר ושמרתם את
 חקתי, ללמד שמדבר כאן על חוקים שחקקתי לך כבר, "בְּהִמְתָּךְ לֹא תִבְיַע
 כְּלָאִים שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע כְּלָאִים".
 ובאיזה כלאים מדובר? למדו זאת בהיקש "שדך" ל"בהמתך", מה בהמתך
 בהרבעה, אף שדך בהרכבה.
 ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל, אף איסור הרכבה נוהג בין בארץ
 בין בחו"ל.
שאלו: הרי כתוב "שדך", משמע השדה המיוחדת לך בארץ ישראל ולא
 בחו"ל, שהרי אותה לא הקנו לך מן השמים?
ותירצו: "שדך" בא למעט זרעים שבחו"ל. כלומר, איסור כלאי הכרם אינו
 נוהג בחו"ל מהתורה, אבל הרכבת האילן אכן אסורה בחו"ל מהתורה.

כלאי זרעים בחו"ל

רב חנן ורב ענן הלכו בדרך בחו"ל וראו אדם זורע זרעים ממינים שונים
 יחד. אמר אחד לחבירו: יבוא מר וינדה אותו, משום שעבר על איסור דרבנן.
ענה לו חברו: הלכות כלאים אינן ברורות לך. כי רק כלאי הכרם אסורים
 בחו"ל, אבל לזרוע שני מיני זרעים בלבד מותר לגמרי.

דף ל"ט

אסור רק כשזרע במפולת יד

שוב ראו לאדם שזרע חיטים ושעורים תחת הגפנים. אמר אחד לחבירו: יבוא מר וינדה אותו.

ענה לו חבירו: הלכות כלאים אינן מאירות אצלך. הרי נפסק כר' יאשיה שאמר, אסור רק כשזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. שנאמר "לא תזרע כְּרֶמֶךְ בְּלֶאָזִים". משמע שזריעת הכרם עצמה מתחילתה תהא כלאים.

כלאי זרעים בחו"ל

רב יוסף שהיה בבבל, ערב כמה מיני זרעים וזרעם יחד בשדה.

שאל אותו אביו: והרי למדנו "הכלאים מדברי סופרים", וכיצד אתה זורע?

ענה לו: המשנה האוסרת זריעת כלאים מדברת בכלאי הכרם. ואני זורע כלאי זרעים בלא תערובת של ענב ולכן זה מותר בחו"ל אפילו מדרבנן.

והסיבה שכלאי זרעים מותרים אפילו מדרבנן בחו"ל:

כלאי הכרם שבארץ אסורים בהנאה (שרק על כלאי הכרם נאמר "פֶּן תִּקְדָּשׁ הַמְּלֶאֶה", ודרשו "תקדש" - תוקד אש, כלומר שאסורים בהנאה) - גזרו עליהם רבנן גם בחו"ל.

כלאי הזרעים שבארץ אינם אסורים בהנאה - לא גזרו עליהם רבנן בחו"ל.

חזר בו רב יוסף ואמר: מה שאמרתי אינו נכון. אלא אפילו כלאי זרעים אסורים בחו"ל מדרבנן.

וראיה לדבר שרב זרע את הגינה שהיתה לצורך התלמידים בצורת ערוגות ערוגות, כל מין בערוגה נפרדת בפני עצמה. ומסתמא עשה זאת משום עירוב כלאי זרעים שאסורים בחו"ל גם מדרבנן.

אמר לו אביו: אילו רב היה זורע ארבעה מיני ירקות בארבעה צידי הערוגה, ומין אחד באמצע והיה נזהר להשאיר ריווח ביניהם כדין והיה משמעו בכך דין הרווחים שבין המינים, אז היתה זאת ראייה טובה לדברך, שרב סובר שכלאי זרעים נוהגים בחו"ל.

ומזה שזרע ערוגות ערוגות, עשה זאת או בשביל יופי, שיהיה כל מין ניכר בפני עצמו בערגתו המיוחדת, או כדי שהשמש לא יטרח וכשיבוא ללקוט ירק מסויים מיד ימצא אותו.

דברי המשנה

כל העושה מצוה אחת - מטיבין לו בעולם הזה ומאריכין לו ימיו לעולם הבא ונוחל את ארץ החיים.

כל שאינו עושה מצוה אחת - אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את ארץ החיים.

כל העושה מצוה אחת מטיבין לו

שאלו: הרי שנינו, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן: כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם.

משמע שרק בדברים אלו יכול האדם לזכות לטובה בשני העולמות?

תירץ רב יהודה: כוונת התנא לומר, כל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו - מטיבין לו, מפני שנחשב לצדיק גמור ודומה כי שמקיים כל התורה כולה. ולכן נוחל גם את העולם הבא.

שאלו: מדברין נשמע, שמשנת "אלו דברים" באה לומר, שישנן מצוות שמספיק לעשות אחת מהן לטובה בשני העולמות, למרות שיש לו רוב עוונות, וזה תמוה מאוד לומר?

תירץ רב שמעיה: כוונת התנא לומר, שאם היו לאדם מחצה זכויות ומחצה חובות ובמחצה הזכויות היתה מצוה של כיבוד אב ואם או גמ"ח, אזי היא מכרעת את הכף לטובה וזוכה מכוחה להיות כצדיק גמור, אבל שאר המצוות אין בכחם להטות את הכף כשהיא שקולה.

שאלו, הרי למדנו בבבלי: כל שזכויותיו מרובים מעוונותיו - מריעים לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, היינו שמענישים אותו קשות כדי שיתמרק לחלוטין בעוה"ז ולא יענש עליהן לעוה"ב. וכל שעוונותיו מרובים מזכויותיו - מטיבין לו, ודומה כשי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה, כדי שיקבל שכרו בעוה"ז ולא בעוה"ב.

ואם כן, הרי זה סותר למה ששנינו במשנתנו, "וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו מטיבין לו"?

דף ל"ט

אבני תירץ: התנא במשנתנו התכוון לומר שמי שזכויותיו מרובות מטיבים לו, היינו שיענש בעולם הזה ובכך מכינים לו יום טוב לעולם הבא, לפי שלא יענש שם.

ומי שעוונותיו מרובים מריעים לו, היינו שיקבל שכרו בעולם הזה ובכך מכינים לו לעתיד לבוא "יום ביש", שיפסיד שכרו לעולם הבא.

רבא תירץ: ברייתא זו היא לשיטת ר' יעקב, שאמר שאין בעולם הזה שכר מצוה²³¹. והתנא של המשנה שלנו סובר שגם בעולם הזה יש שכר מצוה.

²³¹ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

וע"ז ארז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי אי אפשר לעולם להשיגו כי אם בהתפשטות הנפש מהגוף ואף גם זאת על דרך החסד כמ"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וכמו שארז"ל שהקב"ה נותן כח בצדיקים כו'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי אמרים תניא, אגרת הקדש כג)

השמחה של מצוה נקראת "שכר מצוה".

"בהאי עלמא" - מי ששקוע בעניני עוה"ז, "ליכא" - הוא אינו יכול להשיג שמחה עילאית זו.

ועצתו היא שינער את עצמו מעניני עוה"ז ואז ירגיש וישיג שמחה ותענוג של מצוה. (ר' משה מידגר, תורת אבות (סלונים), עמוד קעב טו"א)

ונראה דהנה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והשכר הבא לו לאדם ע"י איזה מצוות שעשה, למשל כשהשי"ת נותן לאדם ממון עבור איזה מצוה שעשה, אין זה עיקר השכר, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק שנתן השי"ת הממון הזה כדי שיעשה עוד מצוה.

וזהו פירוש "שכר מצוה מצוה", ר"ל כנ"ל כדי שיעשה עוד מצוה אחרת. וכשנתן השי"ת לאדם בנים עבור איזה מצוה, הוא ג"כ כדי שיעשה עוד מצוה לגדלם לתורה לעבודת השי"ת ב"ה.

(ר' אלימלך וייסבלום מליז'נסק, נועם אלימלך, בראשית, לך לך, יג ב)

טורח שאדם טורח בעשיית המצוה הקב"ה פורע שכרו בעולם הזה, והמצוה עצמה שכרה נותן לעולם הבא.

(ר' חיים יוסף דוד אזולאי, דבש לפי, מערכת ט, אות ד)

שכר מצוה בעולם הזה

ר' יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלוי בה, ללמדך שהשכר האמור בה הוא לעתיד לבוא.

בכיבוד אב ואם כתיב: "למען יאריכון ימיה ולמען ייטב לך".

בשילוח הקן כתיב: "למען ייטב לך ויהארכת ימים".

הרי שאמר לו אביו: עלה לבירה והבא לי גוזלות²³². ועלה לבירה ושלה את האם ונטל את הבנים ובחזרתו נפל ומת - היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה?

אלא: "למען ייטב לך" - לעולם שכולו טוב. "ולמען יאריכון ימך" - לעולם שכולו ארוך²³³.

שאלו: אולי השכר הוא בעולם הזה ואכן לא יתכן שיקרה כזה מקרה?

ותירצו: ר' יעקב אמר את דבריו ממעשה שראה.

—

²³² הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות

והא דקאמר שני מצוות ביחד, עבוד אב ואם ושילוח הקן, י"ל: דאלו לא עשה רק מצוה אחת הייתי אומר דלכך לא קיבל שכר מצותו, לפי שעשייתו הייתה שלא לשמה, כדי לקבל שכרו.

אבל זה שעשה שתי מצוות ביחד בוודאי היתה עשיית השניה לשמה, דהא באחת מהן כבר יש לו שכר אחריכות ימים והטבה, ואפילו הכי נפל ומת, מכלל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אפילו עשה לשמה.

(ר' יעקב ריישר, עיון יעקב, על הדף)

²³³ למען יטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך נראה במסקנא דמילתא הכא קאי אתרוויהו, ונקיט למען ייטב לך ממצות שלוח הקן, ולמען יאריכון ימך ממצות כיבוד אב ואם. דאי קאי על מצות כבוד או"א בלבד, הול"ל למען יאריכון ימך תחלה, דהכי כתיב בכבוד או"א.

ודע, האי עולם שכולו ארוך ועולם שכולו טוב קאי על אחר תחיית המתים, שיחיו הגופים בעוה"ז עצמו ואז יתקיים שכר זה. וזהו חוץ משכר עוה"ב ששם עונג הנשמות.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

והארכת ימים. בגימ' בעולם שכולו ארוך.

(ר' יעקב בן אשר, בעל הטורים, דברים כב, ז)

דף ל"ט

האם מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה?

שאלו: אולי אותו אחד שנפל, הרהר בעבירה בשעת קיום המצוה ולכן לא הגנה עליו הבטחת התורה?

ותירצו: מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה²³⁴, ולכן לא היה לו להיענש בשל כך.

שאלו: אולי הרהר בעבודה זרה, ונאמר "למען תפוש את בית ישראל בלבם", ומלמד הכתוב שחייבים עליה במחשבה גרידה, ולכן נהרג?

ותירצו: זה בדיוק מה שהוכיח ר' יעקב. לו היה שכר מצוה בעולם הזה, המצוות היו מגינות עליו שלא יבוא לידי הרהור עבודה זרה²³⁵.

²³⁴ מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה

כל זה אם לא דיבר, אבל אם גמר בדעתו לעשות עבירה, והוציא גמר ההוא בשפתיו, חשוב כאילו עשאה, שהדיבור חשוב כמעשה.

(ר' אליהו די וידאש, ראשית חכמה, שער הקדושה, פרק יא)

²³⁵ אמאי לא אגין מצוה עליה כי היכי דלא ליתי לידי הרהור

קשה, והלא הרהור רע בא מצד הבחירה שמסורה ביד האדם?

ונראה לי בס"ד: דידוע תרי מיני יצר הרע נלחמים עם האדם, האחד בא מצד הקליפה והוא הנקרא מלאך רע, וזה הוא קשה יותר. והשני בא מצד זוהמת הנפש הדבוקה באדם מצד התולדה מעת חטא אדם הראשון, וזה אינו קשה כל כך כמו אותו שהוא מלאך רע הבא מצד הקליפה, שזה נחשב מלך וזה שר. ושניהם מתגרים באדם להחטיאו בשותפות כוחם ביחד ובעת שביטלו אנשי כנסת הגדולה יצר הרע דעבודה זרה ונמסר בידם ביטלו ליצר הרע הבא מצד הקליפה אבל יצר הרע הבא מצד זוהמת הנפש הקשורה בבני אדם מצד התולדה לא נתבטל.

ולחיות כי יצר הרע של עבודה זרה הבא מצד הקליפה נתבטל אפשר להיות הגנה לאדם מצד איזה מצוה שיש לו שתגין עליו שלא יכשל בעבודה זרה מצד יצר הרע הבא מזוהמת הנפש, דאין נוהג בזה אותו הכלל דאמרו רז"ל 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', שזה הכלל לא נאמר אלא כנגד אותו היצר הרע העקרי שהוא מלאך רע שמחטיא את האדם בצירוף היצר הרע השני הנזכר.

ולכן על הרהור עבודה זרה שכבר נתבטל יצר הרע שלה מזמן אנשי כנסת הגדולה טען רבי יעקב באותה מעשה שראה, אמאי לא אגין מצוה עליה כי היכי דלא ליתי לידי הרהור.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

שלוחי מצוה אינם ניזוקים

שאלו: הרי שלוחי מצוה אינם ניזוקים²³⁶, וכיצד נהרג אותו אדם?

ותירצו: שלוחי מצווה אינם ניזוקים בהליכתם, אבל לא בחזרתם.

שאלו: והרי ר' אלעזר אמר "שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא

בחזירתן"?

ותירצו: באותו מקרה היה הסולם רעוע, ואין אומרים שלוחי מצוה אינם

ניזוקים כשיש היזק קבוע.

וכן ראינו כשביקש הקב"ה משמואל למשוח את דוד למלך "וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל

אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׂאוּל וַהֲרַגְנִי"²³⁷, מפני שהיה היזק קבוע מחמת שנאת שאול

לדוד.

טעותו של אחר

אמר רב יוסף: אילו 'אחר' היה שומע את דרשת נכדו (בן בתו) ר' יעקב

שאינו שכר מצוה בעולם הזה, לא היה חוטא.

236 שלוחי מצוה אינם ניזוקין

מעשה בשליחי מצוה שנסעו בכרכרה והסוסים השתוללו והנוסעים נחבטו קשות,

הזכירו אותם בפני האדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל, ואמרו הלא שליחי מצוה אינם ניזוקין?

ענה האדמו"ר: הפירוש הוא, שאפילו קורה שהם ניזוקין, הם יתרפאו כליל.

וכך היה.

(ר' שמאי גינזבורג, אמרי שמאי, חלק ב, עמוד קצא)

237 איך אלך ושמע שאול והרגני

ובס' אוצר החיים משפטים דקע"ו ע"ד, וז"ל: קבלנו ממרן אלקי הבעש"ט שהמלך הוא הלב של כל ישראל, ויכול לידע המחשבות של כל אחד.

ובזה תירץ מה שאמר שמואל הנביא איך אלך ושמע שאול והרגני, והקושיא מבואר,

איך אחזור מיבעיא ליה למימר כי בהליכה אין קפידא?

ותירץ הוא זי"ע, שעיקר יראת שמואל על הליכה שעדיין שאול מלך, ויתוודע לו

המחשבה של שמואל ואמר לו הקדוש ברוך הוא שההליכה יהיה במחשבה לזבוח לה',

אבל בחזרה כבר מלך דוד במה שנמשח בשמן המשחה וסר?? רוח אלוקיי משאול על

דוד, ושפתים ישק, עכ"ל.

(מקור מים חיים על בעל שם טוב, שופטים ג')

דף ל"ט

יש אומרים: שראה מעשה כפי שראה ר' יעקב.

יש אומרים: שראה 'דבר אחר'²³⁸ גורר את לשונו של רבי חוצפית המתורגמן²³⁹ שהיה מעשרה הרוגי מלכות. אמר: פה שהפיק מרגליות ילחך עפר?!
 ✎—————✎

²³⁸ דהוה גריר ליה דבר אחר

פירש רש"י ז"ל: חזיר.

נראה, גם זה היה סיבה שימרוד יותר, כי חזיר הוא קליפת עשו אשר הכנעתו היא מעסק התורה, ואיך פה שעסק בתורה הרבה, ישלוט בו החזיר שהוא קליפת עשו?!
 (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

²³⁹ רבי חוצפית המתורגמן

אמרו עליו שהיה בן מאה ושלושים שנה כשהוציאוהו ליהרג והיה יפה תואר ויפה מראה, ודומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו, ואמרו לו בחיך אדוני תרחם על הזקן הזה.

אמר הקיסר לר' חוצפית, בן כמה שנים אתה? א"ל, בן מאה ושלושים שנה לבד מיום אחד, ובקשתי ממך שתמתין לי עד שימלא יומי. א"ל הקיסר, מה לך שתמות היום או למחר? אמר לו, כדי שאקיים עוד שתי מצוות. א"ל איזו מצוה אתה רוצה לעשות? א"ל לקרוא ק"ש ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד.

א"ל הקיסר, עזי פנים ועזי נפש! עד מתי אתם בוטחים באלהיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי, שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלם ואין קובר, ועתה אלהיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד, שאילו היה בו כח היה נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסיסרא ומכל מלכי כנען.

וכששמע ר' חוצפית כך, בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גדוף השם יתברך ועל חרפתו, ואמר לקיסר, אוי לך קיסר! מה תעשה ליום אחרון כשיפקוד הש"י על רומי ועל אלהיכם.

אמר המלך, עד מתי אתווכח עם זה, וצוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו, ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו, ויאמר המלך לקבור אותו, ויבואו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספד גדול וכבד מאד.

(ר' יהודה דוד אייזנשטיין, אוצר מדרשים, עשרה הרוגי מלכות, מדרש על אלה אזכרה)

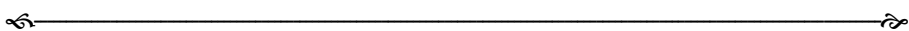
דף מ

ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה ★ "גַּבְרִי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעֵ בְּקוֹל דְּבָרוֹ" ★ דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז ואת הקרן בעוה"ב ★ מצוות, עבירות ופירותיהן ★ מחשבה טובה ומחשבה רעה ★ חומרת חילול ה' ★ "וְחוֹטֵא אֶחָד יֵאָבֵד טוֹבָה הֶרְבֵּה" ★ דברי המשנה ★ צדיקים ורשעים בעולם הזה ★ תלמוד ומעשה מי יותר גדול? ★ הנהגות שבגללם אדם פסול לעדות ★ מדות באדם

ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה

שאל רב טובי בר רב קיסנא את רבא: למדנו במשנתנו, "כל העושה מצוה אחת מטיבין לו", דווקא אם עשה מצוה. ואילו במקום אחר למדנו, "ישב ולא עבר עבירה, נותנים לו שכר כעושה מצוה"²⁴⁰?

ענה לו רבא: שם מדובר כגון שבא דבר עבירה לידו וכפה יצרו וניצול הימנה, במקרה כזה הוא מקבל שכר ללא מעשה.

²⁴⁰ ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה

ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש. ואדרבה, העצבות היא מגסות הרוח, שאינו מכיר מקומו, ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק, שלצדיקים בודאי אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו, כי אילו היה מכיר מקומו, שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק, והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפילו שעה אחת, הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם, לכבוש היצר וההרהור העולה מהלב למוח ולהסיח דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי ידים כנ"ל.

ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו, אתכפיא סטרא אחרא לתתא, ובאתערותא דלתתא - אתערותא דלעילא, ואתכפיא סטרא-אחרא דלעילא המגביה עצמה כנשר, לקיים מה שנאמר (עובדיה א ד): "אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם ה'". וכמו שהפליג בזהר פרשת תרומה [דף קכח] בגודל נחת רוח לפניו יתברך כד אתכפיא סטרא-אחרא לתתא, דאסתלק יקרא דקודשא-בריך-הוא לעילא על כולא יתיר משבחא אחרא, ואסתלקותא דא יתיר מכולא וכו'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי אמרים תניא, פרק כז)

כי זה אשר עושה אתערותא בלבו לאהבה כזו שיהיה כבוד שמים נחמד בעיניו מכל מחמדי עולם, הוא בעצמו המ"ע של אהבה, ועליו אמר הכתוב ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר הרע וביצר הטוב, כי באדם הזה נתהפך כל תאותיו וחמדת לבו הנתמשך משורש היצה"ר כידוע להתאוות ולחמוד בזה הכח לאלקי עולם ה' ועובד את ה' אף עם בחי' היצה"ר שבקרבו.

(ר' חיים טירר, סידורו של שבת, חלק א, ענף ב, יא)

דף מ

כהמעשה בר' חנינא בר פפי²⁴¹

שתבעתו שרה אחת לדבר עבירה. אמר 'שם' וכסה גופו בשחין וכיבי מוגלה. עשתה היא כישוף וריפאה אותו. ברח והתחבא בבית מרחץ שהיו בו מזיקים כאלה שאפילו אם היו נכנסים לשם שניים ביום היו מזיקים אותם.

למחרת שאלו אותו חכמים: מה שמר אותך מהמהזיקים?

אמר להם: שנים ממשמר הקיסר²⁴² שמרוני כל הלילה.

אמרו לו: שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו? שהרי למדנו "כל הבא דבר ערוה לידו וניצל הימנו - עושים לו נס"²⁴³.

—

ר' חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא²⁴¹

היא אשת פוטיפר, ורבי חנינא בר פפא [הוא] מנשה בן יוסף, ובאת הנה להסית את הבן כשם שהסיתה את האב, ולזה ערק כנגד וינס ויצא החוצה, והשיא עצמו בסכנת מות וניצול.

עוד איתא רבי צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא, אמר לה חלש [לי] ליבאי ולא מצינא כו', שגרת תנורא [קא מנחא ליה] סליק ויתיב בגויה, אמרה ליה מאי האי, אמר לה (מאן) דעביד הא נפיל בהא, אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא צערתיך, וחזרה להסית לרבי צדוק שהוא אפרים בן יוסף, ולא שמע אליה ואז נתקנה ואמרה אי ידעי כולי האי לא צערתיך, ונסה בזה שלשה פעמים והוי חזקה, והרהרה תשובה בלבה באמרה אי ידעי כולי האי לא צערתיך

(ר' מנחם עזריה מפאנו, גלגולי נשמות, אות ח, א)

שני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה²⁴²

נ"ל בס"ד כונתו על שני מלאכים המלוין את הצדיק תמיד, הם שמרו אותו כמ"ש "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", אך לרוב הענוה שלו לא רצה לומר הדבר הזה בפירוש, אלא ברמז שכינה אותם בשם שני נושאי קיסר.

וכונתו עולה יפה בלשון זה, דהת"ח נקרא מלך, וכמ"ש מאן מלכי רבנן, דכתיב "כי בי מלכים ימלוכו", וקיסר הוא שם גדול ועליון במלכות.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה עושים לו נס²⁴³

ראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא כפה טבעו ושינה טבע התאוה הטבועה באדם לכך יעשה לו נס שהוא שינוי הטבע כי כל דבר שינוי הטבע נקרא נס.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף מ

גְּבֵרֵי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ

ר' צדוק

תבעה אותו שרה אחת לדבר עבירה. אמר לה: אין בי כח עקב חולשת לבי מחמת רעבוני. ושאל אותה: יש לך דבר מאכל כלשהו לאכול?
אמרה לו: יש בשר שאינו כשר.

אמר לה: מה יש ללמוד מכך שנזדמן לי דוקא בשר שאינו כשר? העושה עבירה זו ראוי לאכול את זה.

המטרוניתא לא הבינה את הרמז והמשיכה להכין לו את האוכל, הסיקה את התנור והניחה את חתיכת הבשר בתנור לצלותה. עלה ר' צדוק לתנור המוסק וישב בתוכו.

אמרה לו: מהו זה שאתה עושה?

אמר לה: העושה עבירה זו, נופל בזה, היינו באש של גיהנום.

כאן הבינה המטרוניתא ואמרה לו: לו הייתי יודעת שכל כך חמור עליכם הדבר, לא הייתי מצערת אותך בבקשתי.

ר' כהנא²⁴⁴

היה עני ומתפרנס ממכירת סלים לנשים בהם נותנות את צרכי האריגה. תבעה אותו שרה אחת לדבר עבירה.

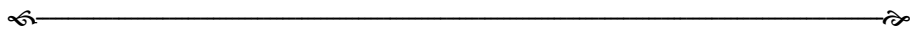
אמר לה: אלך ואקשט את עצמי.

הלך והפיל עצמו מהגג לארץ. בא אליהו ותפס אותו לפני שפגע בקרקע.

אמר לו אליהו: הטרחתי אותי ארבע מאות פרסא להגיע אליך.

השיב לו ר' כהנא: מי שגרם לי למכור סלים לנשים זו העניות.

הביא לו אליהו כלי מלא בזהובים והתעשר.

²⁴⁴ רב כהנא הוה קמזבין דיקולי, תבעתיה ההיא מטרוניתא

והענין מטרוניתא היא כזבי, ורב כהנא ניצוץ מפניחס, וסימנך (בן) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, והוא עתה לאו כהן, כי אמר אי לא נסיבנא כהנתא לא איעתרי. וזאת רצתה להכשילו תחת אשר הרגה, ואתא אליהו וקבלו בשביל השייכות כנזכר לעיל דאליהו הוא פינחס (השייכות).

(ר' מנחם עזריה מפאנו, גלגולי נשמות, אות כ, א)

דף ב

דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז ואת הקרן בעוה"ב

שנינו: "אלו דברים שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן:

כיבוד אב ואם. וגמילות חסדים. והבאת שלום שבין אדם לחבירו. ותלמוד תורה כנגד כולם".

✚ **בכיבוד אב ואם**²⁴⁵ כתיב: "למען יצריכן ימיה ולמען ייטב לך" - למען יאריכון ימיך בעולם הבא, ולמען ייטב לך בעולם הזה.

✚ **בגמילות חסדים** כתיב: "רדף צדקה וחסד ומצא חיים צדקה וכבוד" - חיים בעולם הבא, צדקה וכבוד בעולם הזה.

✚ **בהבאת שלום** כתיב: "בקש שלום ורדפהו" - אמר ר' אבהו לומדים גזירה שווה "רדיפה, רדיפה" מגמילות חסדים, שגם עבור הבאת שלום זוכה האדם להיות אוכל את פירות המצוה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעוה"ב.

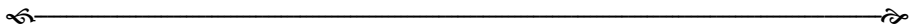
✚ **בתלמוד תורה** כתיב: "פי הוא חיה וארץ ימיה" - חייך בעולם הזה ואורך חייך לעולם הבא.

שאל רבא את רב נחמן: הרי גם בשילוח הקן כתיב: "למען ייטב לך ונתצרכת ימים", ומדוע לא מנה זאת התנא?

ותירצו: תנא ושייר, התנא לא ציין את כל הדברים.

שאלו: אי אפשר לומר "תנא ושייר", כאשר התנא משתמש בביטוי "אלו דברים", שמשמעותו רק אלו ולא אחרים.

אמר רבא: רב אידי הסביר לי, מפני שהמקור לאכילת פירות של המצוה בעולם הזה נלמד ממה שכתוב "אמרו צדיק פי טוב פי פרי מעלליהם יאכלו", וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב?

²⁴⁵ שכר כיבוד אב ואם

ארבעה דברים נאמרו בכיבוד אב ואם:

צדיק בן צדיק - מאריכון לו ימיו ושנותיו בין בעולם הזה בין בעולם הבא.

צדיק בן רשע - אינו מקבל עליו שכר בעולם הזה.

רשע בן צדיק - נותנים לו בעולם הזה ולא לעולם הבא.

רשע בן רשע - אין לו שכר לא בעולם הזה ולא לעולם הבא.

דף מ

אלא, טוב לשמים ולבריות - זהו צדיק טוב. טוב לשמים ורע לבריות²⁴⁶ - זהו צדיק שאינו טוב. וכיון שבשילוח הקן אין משום עשיית טובה לבריות, הרי אין שכר של אכילת פירות על קיום מצוה זו, ולכן לא שנאה התנא. וכן אתה אומר: "אזי לְרַשָּׁע רָע פִּי גְמוּל יִדְּיוּ יַעֲשֶׂה לוֹ", וכי יש רשע רע ויש רשע שאינו רע? אלא, רע לשמים ורע לבריות - הוא רשע רע. רע לשמים ואינו רע לבריות - זהו רשע שאינו רע.

מצוות, עבירות ופירותיהן

הזכות - יש לה קרן ויש לה פירות: שנאמר, "אָמְרוּ צְדִיק פִּי טוֹב פִּי פָּרִי מַעֲלֵלֵיהֶם יֹאכְלוּ".

עבירה - יש לה קרן ואין לה פירות: שנאמר "אזי לְרַשָּׁע רָע פִּי גְמוּל יִדְּיוּ יַעֲשֶׂה לוֹ", יירע לו לפי מעשיו ולא לפי פירות מעשיו.

שאלו: ומה אני מקיים "וְיֹאכְלוּ מִפְּרֵי דְרָפָם וּמִמַּעֲצוֹתֵיהֶם יִשְׁבְּעוּ"?

ותירצו: עבירה שעושה פירות (כגון, אדם חשוב העושה עבירה ויש בכך חילול השם, ומשפיע בכך לרעה על רבים לעשות כמוהו) - יש לה פירות. ושאין עושה פירות - אין לה פירות.

²⁴⁶ טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב

קשא: כיון דרע לבריות אם כן אינו טוב לשמים ואדרבה השם יתברך קפיד על עבירות שבין אדם לחבירו טפי מעבירות שבין אדם למקום?

נראה לי בס"ד מה שאמר 'רע לבריות'. . הכונה הוא שמלמד קטגוריית על הבריות ואינו מלמד זכות ולא ניחא ליה לקודשא בריך הוא שהאדם ילמד חובה על ישראל, צא ולמד מענין אליהו זכור לטוב הואיל ואמר על ישראל 'פִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ' נענש! ולכן זה המלמד חובה על ישראל, אף על פי שהוא מתקנא קנאת הדת נקרא 'רע לבריות'. אבל המלמד זכות על ישראל זה נקרא 'טוב לבריות'!

. . נמצא הצדיק השלם הוא שיהיה טוב לשמים וטוב לבריות. דהיינו, טוב כפול ובזה יובן בס"ד "פִּיּוֹם טוֹבָה הִיָּה בְטוֹב" (קהלת ז, יד) ב' טוב דהיינו טוב לשמים וטוב לבריות ולא סגי בחד טוב שתהיה טוב לשמים בלבד.

ובזה יובן 'מִי זֶה הָאִישׁ יָרָא הֵ' יוֹרְנוּ בְּדַרְךָ יִבְחָר נִפְשׁוּ בְטוֹב תְּלִין" (תהלים כה, יג) כלומר מִי הָאִישׁ יָרָא הֵ' יוֹרְנוּ בְּדַרְךָ יִבְחָר? אותו אשר נִפְשׁוּ ב' טוב תְּלִין, ב' פעמים טוב לשמים ולבריות.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

מחשבה טובה ומחשבה רעה

מחשבה טובה - הקב"ה מצרפה למעשה²⁴⁷: שנאמר, "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולהשבי שמו".

אמר רב אסי: אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

מחשבה רעה - אין הקב"ה מצרפה למעשה²⁴⁸: שנאמר, "אנן אם ראינו בלבי לא ישמע ה'".

שאלו: ומה אני מקיים "הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם"? **ותירצו**: מחשבה שעושה פרי (שקיים מה שחשב) - הקב"ה מצרפה למעשה ונענש גם על עצם המחשבה. מחשבה שאין בה פרי - אין מצרפה למעשה.

²⁴⁷ מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה

אצל חסידים ישנה אימרת-פירוש חסידית במאמר מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה: מתי זה מחשבה טובה, כשזה בא במעשה, וזה הענין שהקב"ה עוזרו. (כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ספר השיחות ה'ת"ש בלה"ק ע' קנז)

ולהעיר מהפירוש במחז"ל "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" דכאשר איש ישראל חושב לעשות איזה דבר בלימוד התורה, בקיום המצוות, הקב"ה מצרף כמה ענינים בהשגחה פרטית שיבוא לידי מעשה" - ד"ה בטח בה' תש"ב. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק כ' ע' 557)

ייראה לפרש הלשון צירוף, שהיה לו לומר מחשבה למעשה, דהנה המחשבה שאדם מחשב איזה דבר, בודאי אין בה שום פניה, כי מי יודע בו, ואם אדם מחשב לעשות מצוה או עסק התורה ולא עשה מחמת איזה אונס, ואדם אחר עוסק בתורה או במצוה רק שמכיון בה איזה פניה, הקב"ה מצרף את העובדא הזאת למחשבתו של הצדיק, והוי כאילו הוא עושה המעשה ההוא.

(ר' אלימלך וייסבלום מליז'נסק, נועם אלימלך, ויקרא, מצורע, ד א)

²⁴⁸ מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה

ולפענ"ד אפשר דהך דמחשבה רעה כו', היינו רק בדבר שאין ציווי אמחשבה רק אמעשה, דאז המחשבה לעשות המעשה אין נענש.

משא"כ כשהציווי על המחשבה בעצמה כ'לא תתאוה' וכדומה, לא שייך זה. (ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

מחשבה רעה שהקב"ה מצרפה למעשה

שאלו: והרי כתוב "למען תפלו את בית ישראל בלבם", הרי שנענשים על הרהור הלב?

תירץ רב אחא בר יעקב: פסוק זה מדבר בעבודה זרה²⁴⁹. דאמר מר, חמורה עבודה זרה, שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה (נקטו בלשון סגי נהור).

עולא תירץ כדאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך? אלא נעשית לו כהיתר.

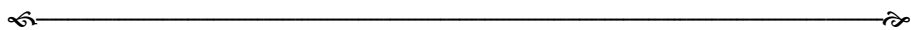
ומדבר הכתוב במי שעבר פעמיים וחשב לעבור פעם נוספת ונמנע ולא עבר, שהוא כן נענש על המחשבה גרידא, כיון שבפעם השלישית לא נמנע לשם שמים שהרי כבר הותרה בעיניו, אלא לא עבר משום שלא יצא לו.

חומרת חילול ה'

עדיף לעבור עבירה בסתר מאשר בפרהסיא

אמר ר' אבהו משום ר' חנינא: נוה לו לאדם שיעבור עבירה בסתר, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. שנאמר, "וְאַתֶּם בְּיַתְיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהִים אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עִבְדוּ וְאַחַר אִם־אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלַי, וְאַת־שֵׁם קִדְשִׁי לֹא תִחַלְלוּ". היינו אל תחללו שמי בפרהסיא לפי שהרואה זאת בא לידי זלזול בכבוד המקום.

אמר ר' אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים, ויתכסה שחורים, ויעשה כמו שלבו חפץ²⁵⁰ - ואל יחלל שם שמים בפרהסיא.

²⁴⁹ בעבודה זרה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה

וטעמו של דבר, שעיקר העוון הוא תלוי באמונה, דהיינו במחשבה וכל העבודות שעושין לעבודה זרה הכל טפל אל המחשבה. כי עיקר החטא הוא תלוי בלב המאמין. (ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, שמות כח, ו)

²⁵⁰ ויעשה מה שלבו חפץ

ר"ל בתשובה שיעשה מה שלבו חפץ באין מונע לו חבירים שם המוניעין אותו וק"ל. (ר' יעקב יוסף מפולנאה, תולדות יעקב יוסף, פרשת צו)

דף מ

רש"י הביא שתי סיבות: א. אולי ירך לבבו כאשר לא יראה עצמו בכבודו הקודם ולא יחטא. ב. גם אם יחטא, לא יהיה בכך חילול ה' כיון שהוא לבוש שחורים ואינו ניכר.

תוס' כתבו בשם ר"ח: שלא הותר לו לעבור עבירה, אלא שיגיעת הדרך ולבוש השחורים ימנעו ממנו מלעבור.

מי שלא חס על כבוד קונו

למדנו, "כל שלא חס על כבוד קונו - ראוי לו שלא בא לעולם". ונחלקו האמוראים ביאור הדבר:

רבה אומר: זה המסתכל בקשת²⁵¹, לפי שיש בה משום מראה כבוד ה', וההסתכלות במראה ה' יש בה משום זלזול בכבודו.

ולהעיר, מדיוק הלשון "מה שלבו חפץ", דלכאורה, כיון שמדובר אודות הנהגה בלת-רצויו, מתאים יותר הלשון "מה שלבו רוצה", חיצוניות הרצון, ולא "חפץ" שהוא פנימיות הרצון, שהרי פנימיות רצונו (חפצו) של כאו"א מישראל הוא "לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות"?

דיש לומר, שבזה מרומז **שסוף-סוף** יתעורר בלבו בחי' החפץ, פנימיות רצונו, ויתחיל לעשות "מה שלבו חפץ" באמת - "לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות", שכן, בהיותו שם "וועט מען אים אויסרייבן אזויפיל", עד שישברו ("מ'וועט צוברעכן") את החומרות והישות שלו, ויעקר ממנו הרצון ("אים וועט זיך אָפּוועלן") למלא תאוות יצרו, ובמילא "יעשה מה שלבו חפץ" באמת.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ב, ש"פ מטות מסעי)

²⁵¹ זה המסתכל בקשת

דיוק הלשון "המסתכל בקשת", שהכוונה בזה אינה לראי' סתם - שהרי אדרבה, חכמים תקנו ברכה מיוחדת על ראיית הקשת - אלא הסתכלות באופן של עיון והתבוננות. . השייכות בין קשת לכבוד קונו הוא מפני "מראה הקשת" שראה יחזקאל במרכבה.

. וזהו תוכן האיסור להסתכל בקשת לפי שזה מרמז על ההסתכלות וההתבוננות בענייני מעשה מרכבה, שזהו היפך כבוד קונו, לפי שעניינים אלו צ"ל בהסתר דוקא כיון שהם למעלה מהשגת השכל האנושי וההתבוננות בהם תביא לידי שאלות וספיקות כו'.

דף מ

רב יוסף אמר: זה העובר עבירה בסתר.

שאלו: אם כן, איך אמרו שעדיף לעבור עבירה בסתר?

ותירצו: רב יוסף דיבר על אחד כזה שיכול לכפות את יצרו ועליו אמרו ראוי לו שלא בא לעולם. ומה שאמרו נוח לו לאדם שיעבור בסתר ולא בגלוי, מדובר כשלא יכול לכופ את יצרו.

אין מקיפים בחילול ה'

שנינו: אין מקיפין בחילול השם, אחד שוגג ואחד מזיד.

שאלו: מה הפירוש אין מקיפין?

אמר מר זוטרא: אין עושים כחנווני המוכר בהקפה, אלא משלמים לו מיד את עונשו.

מר בריה דרבנא אמר: שאם היו חובותיו וזכויותיו שקולים והיתה כף המאזניים של דינו שקולה ובין העבירות היתה עבירה של חילול ה', הרי היא מכרעת את הכף לחובה.

עפ"ז יש לומר, שתוכן איסור זה שייך גם לאות הקשת, כי מצד "כבוד קונו" אין ראוי להסתכל ולהתבונן בתוכן ענין הקשת, כיון שיכולה להתעורר עי"ז שאלה וקושיא על הנהגתו של הקב"ה, שבהמשך אלי' ניתנה אות הקשת.

דהנה הטעם שלא יהי' עוד מבול על הארץ (שע"ז בא אות הקשת) מפורש בקרא "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו", והרי סברא זו עצמה שימשה כטעם להבאת המבול, כמ"ש "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום". ומה נשתנה שבתחילה סברא זו חייבה להביא המבול, ואח"כ נהפך שסברא זו עצמה תחייב שלא להביא עוד מבול על הארץ!?

ועוד זאת: כיון שהקב"ה ברא את האדם מלכתחילה באופן ש"יצר לב האדם רע מנעוריו", הרי ודאי שהי' ידוע לפניו ית' שסו"ס יבוא לידי מצב ש"יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", ואעפ"כ ברא הקב"ה את עולמו, ומה נתחדש אח"כ שבגלל זה "וינחם ה' כי עשה את האדם"?

וזהו שאומר ר' אבא שהמסתכל בקשת - היינו המעיין ומתבונן בתוכן אות הקשת - ה"ז בגדר "לא חס על כבוד קונו", כי התבוננות זו יכולה לגרום אצלו לספיקות אודות הנהגת הקב"ה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך לה, וירא שיחה ג)

דף מ

"וְחֹטֵא אֶחָד יֵאָבֵד טוֹבָה הֶרְבֵּה"

שנינו: לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי²⁵².

עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע עצמו לכף זכות.

עבר עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו לכף חובה. שנאמר, "וְחֹטֵא אֶחָד יֵאָבֵד טוֹבָה הֶרְבֵּה". בשביל חטא יחיד שחטא, אובד ממנו טובות הרבה.

ר' אלעזר ברבי שמעון אומר: לפי שהעולם נידון אחר רובו, והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עבר עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה. שנאמר, "וְחֹטֵא אֶחָד יֵאָבֵד טוֹבָה הֶרְבֵּה". בשביל חטא יחידי שעשה זה, איבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה²⁵³.

²⁵² לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב

ובענין זה – ב' קצוות:

מצב "שקול", "מחצה על מחצה", "חציו זכאי וחציו חייב" - פירושו שנמצאים **באמצע העבודה**. וכיון שאין זה ענין חד-פעמי, אלא כן הוא "לעולם", היינו, שבכל זמן (אתמול, היום, מחר, מחרתיים וכו') ובכל מצב, גם במצב היותר טוב, אין זה אלא "שקול", "מחצה על מחצה", הרי תמיד נמצאים **באמצע העבודה**.

ובזה גופא - לא בנוגע לענינים של הידורים ומדריגות נעלות בעבודה, כמו להגיע ל"אמיתת שם התואר והמעלה" דמדריגת צדיק כפי המבואר בתניא, אלא עדיין צריכים לפעול מעמד ומצב ד"רוב זכיות", "צדיק" ב"שם המושאל" בלבד, ולהזהר שלא יהי' מצב הפכי ח"ו.

אבל לאידך גיסא - מצב "שקול" מדגיש גם שע"י מצוה אחת יכול להכריע את עצמו ואת כל העולם כולו **לכף זכות**, וכיון שכן, הרי בודאי שהעבודה נעשית מתוך חיות ושמחה.

וזהו תוכן הניגון הנ"ל ("ניע זשוריצי כלֶאָפְצִי") שנמצאים אמנם באמצע העבודה, אבל, כיון שיודעים שסוף-סוף יגיעו אל ה"מים חיים", הולכים מתוך חיות ושמחה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשי"ב, כ' מנחם-אב)

²⁵³ בשביל חטא יחידי שחטא אובד ממנו ומכל העולם טובה הרבה

ואם הכריע עצמו לחובה - דם כל העולם ודם זרעיותיהם על צוארו ועל נפשו עמוסים, ויסבול מר המות בעד כל נפש אחת מהם, ובכל צרתם לו צר, כאשר עשה.

(ר' חיים בן עטר, אור החיים, שמות כב, ה)

דף מ

ר' שמעון בן יוחי אומר: אפילו צדיק גמור כל ימיו, ומרד באחרונה - איבד את הראשונות. שנאמר, "צָדִיקַת הַצְּדִיק לֹא תִצְלָנּוּ בַיּוֹם פְּשָׁעוֹ". ואפילו רשע גמור כל ימיו, ועשה תשובה באחרונה - אין מזכירים לו שוב רשעו. שנאמר, "וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֶׁל בָּהּ בַּיּוֹם שׁוּבוֹ מִרְשָׁעוֹ".

שאלו: מדוע הפסיד הצדיק החוטא לגמרי את זכויות העבר, ולא יחשב כמחצה עוונות ומחצה זכויות?

אמר ריש לקיש: מדובר שהוא מתחרט על קיום המצוות הראשונות, ולכן מפסיד את שרכו.

דברי המשנה

כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ - לא במהרה הוא חוטא. שנאמר, "וְהַחֹטֵא הַמְּשַׁלֵּשׁ לֹא בְמַהְרָה יִנָּתֵק".

כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ - אינו מן היישוב (אין לו חלק בישובו של עולם, וראוי לשולחו למדבר - המהר"ל בתפארת ישראל).

צדיקים ורשעים בעולם הזה

אמר ר' אלעזר בר' צדוק: למה צדיקים נמשלים בעולם הזה?

לאילן²⁵⁴ שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה. נקצץ נופו - כולו עומד במקום טהרה. כך הקב"ה מביא ייסורים על צדיקים בעוה"ז כדי שירשו את העולם הבא. שנאמר, "וְהִנֵּה רֵאשִׁיתָ מִצֶּעֶר וְאַחֲרֵיתָ יִשְׁגָּה מְאֹד". ולמה רשעים דומים בעולם הזה?

לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו - כולו עומד במקום טומאה. כך הקב"ה משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה. שנאמר, "יֵשׁ דָּרְךָ יִשָּׁר לִפְנֵי אֵישׁ וְאַחֲרֵיתָ דָּרְכֵי מָוֶת".

²⁵⁴ צדיקים נמשלין בעולם הזה לאילן

פי' שכמו שזורעין דבר בארץ אז ממשיך כל הכוחות שיש בארץ לתוך הזרע ומוציא הפירות, כך הצדיקים בעוה"ז ממשיך הנצוצות שמשורש נשמתו בכל דבר שבעולם ומעלה אותן הנצוצות לבורא ית'.

(רבינו דב בער, הרב המגיד ממעזריטש, לקוטי אמרים, מא)

תלמוד ומעשה מי יותר גדול?

וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד.
שאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול?²⁵⁵
נענה ר' טרפון ואמר: מעשה גדול. **נענה ר' עקיבא ואמר:** תלמוד גדול.
נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה²⁵⁶.

ציווי התלמוד קדם

ר' יוסי אומר: גדול תלמוד, שקדם לחלה ארבעים שנה, שהרי נצטוו עליו בשעת נתינת התורה, ואילו בחלה התחייבו רק בבואם לארץ.

תלמוד ומעשה²⁵⁵

דטעם הדעות אם תלמוד גדול או מעשה גדול, הוא, כי בכל אחד מהם יש מעלה: דמעלת התלמוד הוא בענין הגילויים. ומעלת המעשה הוא שע"י קיום המצוות דוקא הוא המשכת העצמות. ונמנו וגמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה, שגם המעלה דמעשה הוא ע"י התלמוד.

ושני ענינים בזה:

שע"י לימוד התורה **מתגלית** המשכת העצמות שבמעשה המצוות, כי גילוי כל ענין הוא ע"י התורה, תורה אור.

ויתירה מזו, שגם **ההמשכה** דמעשה המצוות היא ע"י התלמוד.

כי זה שע"י מעשה המצוות הוא המשכת העצמות הוא כאשר העשי' היא בביטול, וזה נעשה ע"י לימוד התורה שנקראת תושי' שמתשת הכח דנפש הבהמית ופועלת בו ביטול. דזהו גדול תלמוד שמביא לידי מעשה שהמעשה גופא באה ע"י תלמוד.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, מאמרים מלוקטים, ח"ב, ש"פ ויגש ה'תשל"ו, ד"ה ויגש אליו יהודה)

²⁵⁶ נענו כולם ואמרו גדול תלמוד שמביא לידי מעשה

אמנם דרך רמז נוכל לומר, כי אין הכוונה תלמוד מביא לידי מעשה על דרך (אבות ב, ה) לא עם הארץ חסיד כו', דמוכח שלומד יודע מה לעשות. דהא עינינו רואות כמה עניינים שיודעים בני אדם שהוא אסור ועוברין עליו, כגון רכילות לשון הרע כו'.

אלא הכוונה, שהחטא בא מחמת החומר, ובהמעט החומר בהסתלק המסך בהתגברות הצורה, נמצא שמכיר באמת ופעולתו טוב מאד.

והנה מכח התלמוד תושיה מתגבר השכל, וזהו סיבה שמוכן לבא לידי מעשה טוב, לכך תלמוד גדול מפני שהוא סיבה שממנו משתלשל המעשה.

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, עשרת הדברות, סוף מסכת שבועות)

דף מ

וקדם לתרומות ולמעשרות חמישים וארבע - שהתחייבו בהם רק לאחר שבע שנות כיבוש ושבע שנות חלוקה.

וקדם לשמיטים שישים ואחת - שהתחייבו בשמיטה רק לאחר שמנו שבע שנים לאחר ארבע עשר שנות כיבוש וחלוקה.

וקדם ליובלות מאה ושלוש - שלדעת ר' יוסי יובל מתחילתו הוא משמט.

דין התלמוד קודם לדין המעשה

וכשם שהלימוד קודם למעשה, כך דינו של האדם על לימוד תורה קודם לדינו על מעשה²⁵⁷.

דאמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה. שנאמר "פּוֹטֵר מִים רְאשִׁית מְדוֹן", היינו, שהתורה נמשלה למים ו'פוטר' משמעותו תחילה, ו'מדון' משמעותו דין.

שכר התלמוד קודם לשכר המעשה

וכשם שדינו של אדם על לימוד התורה קודם למעשה, כך שכרו על לימוד התורה קודם לשכרו על המעשה. שנאמר, "וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֲמִים יִרְשׁוּ, בְּעֶבֶר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרָתוֹ יִנְצְרוּ". והשמירה היא שינון המשנה.

²⁵⁷ אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה

באמונה כו', כי שואלין אותו בתחילת דינו כו'. הא דשואלים קודם דברי תורה: ושמעתי בשם זקני הגאון מהרא"ש דאם אין משא ומתן שלו באמונה, לימודו הוא חילול השם, כדאיתא בסוף יומא מה בריות אומרות עליו אוי לאביו שלמדו תורה. מיהו לדעת הטור וב"י שואלין אותו תחילה על התורה.

(ר' אליהו שפירא, אליה רבה, אור החיים, סימן קנו, ג)

וזה ענין מ"ש (שבת לא). בשעה שמכניסין אדם לדין א"ל נשאת ונתת באמונה קבעת וכו' ומצינו (קידושין מ:): אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה וכו'.

אך לפי האמור הוא ענין א', ששואלין לו נשאת ונתת באמונה שלימה שהש"י הזן ומפרנס והכל מידו, וממילא עושה האדם מלאכתו עראי ותורתו עיקר.

וזה שדרשו פוטר מים היינו מי שפוטר עצמו מדברי תורה הנמשל למים וכמ"ש בפירש"י. וזה ע"י התנצלותו שהיה טרוד בפרנסתו. ראשית מדון ששואלין אותו נשאת ונתת באמונה.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פרי צדיק, שמות ג')

דף ב

הנהגות שבגללם אדם פסול לעדות

כל שאינו לא במקרא ולא במשנה

אמר ר' יוחנן: כל שאינו לא במקרא ולא במשנה - פסול לעדות. שאינו מקפיד על עצמו ואינו מחשיב את מעשיו ודבריו, אלא מזלזל בהנהגתו, ואי אפשר לסמוך עליו שיגיד אמת.

האוכל בשוק

שנינו: האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב. ויש אומרים פסול לעדות, מפני שמזלזל בעצמו. **אמר רב אידי בר אבין,** הלכה כיש אומרים.

תוס' הביאו שלוש שיטות: **לר' חננאל** - אינו נפסל אלא אם חוטף ואוכל דבר בפחות משווה פרוטה. **לר' אליהו** - שטועם מעט מהמוכרים כאילו מתכוון לקנות. **לרבינו תם** - שאוכל בשוק סעודת פת.

מדות באדם

דרש בר קפרא: רגזן - לא עלתה בידו אלא רגזנותו²⁵⁸, שלא הרויח דבר, אלא רק הפסיד את כחש גופו. ולאדם טוב - מטעמים אותו מפרי מעשיו.

וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ - דור הנאה ממנו, ומאדם כזה חייבים להתרחק. שנאמר, "וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יִשָּׁב", ואילו מושבו של אדם זה, הוא מושב לצים.

²⁵⁸ לא עלתה בידו אלא רגזנותו

ונראה לי בס"ד: דכל מידות האדם הטובים והרעים כולם רשומים בשרטוט כף הידים, כמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך ע"ש.

ולזה אמר לא עֲלֵתָה 'פִּידו' דייקא שאם עשה מצוה אחת ונתכעס בה אין נרשם בידו המצוה אלא עון הכעס.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

הדרך עלך האשה נקנית בס"ד

פרק שני

האיש מקדש

תוכן הפרק

- דיני שליחות בקידושין
- דיני קידושי טעות
- דיני קידושין שלא התקיימו כהלכתן
- המקדש אשה בקדשים, מעשרות ובהקדש

דף מא

דברי המשנה * בו ובשלוחו * האיש מקדש את בתו כשהיא נערה * המקור לדין שליחות מהתורה * האם אפשר ללמוד דין שליחות של אחד משניים אחרים? * מה לומדים מ"אתם גם אתם"?

דברי המשנה

- ✧ האיש מקדש - בו ובשלוחו.
- ✧ האשה מתקדשת - בה ובשלוחה.
- ✧ האיש מקדש את בתו כשהיא נערה (וכ"ש כשהיא קטנה) - בו ובשלוחו.

בו ובשלוחו

שאלו: אם מקדש בשלוחו ודאי מקדש בעצמו ומדוע שנה התנא "בו"²⁸⁷?
אמר רב יוסף: מצוה בו יותר מבשלוחו²⁸⁸, שכשעוסק בעצמו במצוות מקבל שכר רב יותר. וכן רב ספרא היה בעצמו חורך ראש הבהמה להסיר שערותיה לכבוד שבת. ורבא מלח בעצמו את הדג לכבוד שבת²⁸⁹.

²⁸⁷ האיש מקדש בו ובשלוחו . . השתא בשלוחו מקדש, בו מבעיא!?
 ר"ל: האיש - זה הקב"ה שנק' איש מלחמה. מקדש - ישראל בקדושתו. בו - ע"י עצמו. ובשלוחו - שהיא המצות, שהיא ע"י השכינה שנק' מצות המלך.
 ומפרש הש"ס, כי בגלות הזה השתא ע"י שלוחו בו מבעיא, שצריך להתפלל על ביאת משיח צדקינו שאז יה' הקדושה בו י"ת עצמו. והבן.
 (ר' יעקב יוסף מפולנאה, תולדות יעקב יוסף, סוף פרשת וישב)

²⁸⁸ מצווה בו יותר מבשלוחו
 "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". וכתב באור התורה דהכוונה כי מצוה בו יותר מבשלוחו. והיתה חכמת הנשים הללו, שאע"ג שהיה להם כמה שפחות ועבדים, אעפ"כ בידיהם טוו לעשות המצוה בעצמה.
 (ר' אלעזר לעוו מסאנטוב, יבין שמועה, ויקהל, רכט)

²⁸⁹ כי הא דרב ספרא מחריך רישא, דרבא מלח שיבוטא
 ומשמע דליכא חיובא במילתא אלא יתרון מצוה בעלמא דומיא דקידושי אשה.
 . . והרמב"ם בפ' ל"ח שכתב חייב כו', וכן משמע מלשון הטור ושו"ע (דלא כמג"א), ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל, אלא למדו חיוב זה משאר אמוראי שזלזלו את

דף מא

יש אומרים: הסיבה שהתנא כתב "בו ובשלוחו" משום שבקידושין יש איסור לקדש על ידי שליח כשיכול לקדש הוא בעצמו.

כפי שאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה צייתה "ואהבת לרעך כמוך". ומה שאמר רב יוסף "מצוה בו יותר מבשלוחו", הולך על הסיפא, "האשה מתקדשת בה ובשלוחה". ובזה אין איסור שתתקדש בלי שתראה את האיש.

כפי שאמר ריש לקיש, ישנו משל שאומרות הנשים על בעל שאינו מוצלח, "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו", עדיף לשבת יחד גם איתו מאשר לשבת אלמנה ללא בעל. לכן גם אם תראה בו דבר מגונה לא תסור אהבתה ממנו.

האיש מקדש את בתו כשהיא נערה

דייקו מלשון המשנה: לכתחילה אדם יכול לקדש את בתו כשהיא נערה ולא כשהיא קטנה. אבל אם קידשה כשהיא קטנה - מקודשת.

כדאמר רב יהודה אמר רב / ר' אלעזר: אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה, שמא תגדל ותתחרט (אבל אם קידש מקודשת).

עצמם כל כך בקביעות בכל שבת ושבת, מכלל דחיובא איכא במילתא כמ"ש לקמן בסמוך, ולכן הוזקק לטעם אחר שזהו כבוד השבת ולא משום יתרון מצוה בעלמא, מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נזהרים כן בשאר מצות אלא בשבת בלבד שנצטוינו לכבדה במאד . . אבל בשאר מצות לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו, וגם זה אינו נחשב למצוה בפני עצמה.

ועוד, דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא וליילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כמ"ש ב"ד ס"א ר"מ. ואפ"ה כוליהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו משום שזהו כבודו של שבת כמ"ש הרמב"ם.

ורבא ורב ספרא בכל שבת ושבת בודאי היו נזהרין לעשות דבר אחד כיון שהוא חיוב גמור, אלא שכשנזדמן רישא לרבא ושיבוטא לרב ספרא כדפרש"י, מתוך שמין זה היה חביב עליהם והיה להם ענג ממנו כיון שבו הם מקיימין מצות ענג שבת לכן בו היו מתעסקין בעצמן.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, קוטנרס אחרון, ס"א רנ ס"ק ב)

דף מא

המקור לדין שליחות מהתורה

המקור לדין שליחות בגירושין

נאמר, "כי יקח איש אשה ובָעֵלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָהּ עֲרֹנֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיֹתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ".

מכאן למדו:

וְשִׁלְחָהּ - מלמד שאדם עושה שליח לגרש את אשתו.

וְשִׁלְחָהּ - מלמד שאשה עושה שליח לקבל גיטה.

ומזה שחזר הכתוב על לשון וְשִׁלְחָהּ בפסוק אחר באותו ענין - מלמד שהשליח של הבעל או של האשה עושה שליח אחר שיתן לאשה או שיקבל עבורה את הגט.

המקור לדין שליחות בקידושין

שאלו: מהיכן יודעים שבקידושין יש דין שליחות?

ואין ללמוד זאת בבנין אב מגירושין, מפני שגירושין חמור יותר מפני שהן בעל כרחיה.

ותירצו: לומדים זאת בהיקש (ואין משיבין על היקש) "וְיִצְאָהּ מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִנְתָּהּ לְאִישׁ אֲחֵר", מקיש הויה ליציאה, מה בגירושין עושה שליח, כך בקידושין עושה שליח.

המקור לדין שליחות בתרומה

שנינו: האומר לשלוחו "צא תרום מהכרי שלי" ולא פירש לו באיזו מידה לתרום - תרום כדעת בעל הבית. ואם אינו יודע דעת בעל הבית - תרום בבינונית, אחד מחמישים. ואם פיחת עשרה או הוסיף עשרה - תרומתו תרומה.

שאלו: מהיכן יודעים דין שליחות בתרומה מהתורה?

ואין ללמוד זאת בבנין אב מגירושין, שכן יש לדחות גירושין הן חול, ותרומה היא קודש.

ותירצו: נאמר, "כֵּן תְּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרֹמֶת ה'", מייתור "גם" מרבים שליח.

דף מא

שאלו: נלמד שליחות מתרומה לגירושין ומגירושין בהיקש נלמד לקידושין?
ותירצו: משום שיש לדחות שכן תרומה אפשר להפרישה במחשבה²⁹⁰,
 שאם נתן עיניו בצד זה של התבואה וקבע במחשבתו שאותו קצה יהא תרומה,
 הרי זו תרומה. ולכן מועילה בה גם כן שליחות, משא"כ גירושין וקידושין.

המקור לדין שליחות בקדשים

שנינו: חבורה שאבד פסחה ואמרו לאחד, צא ובקש את השה שאבד ושחוט
 עלינו. הלך ומצא ושחט והן לקחו ושחטו שה אחר בשביל עצמם: אם שלו
 נשחט ראשון - הוא אוכל משלו והם אוכלים ושותים עמו. ואם שלהם נשחט
 ראשון - הם אוכלים משלהם והוא אוכל משלו.

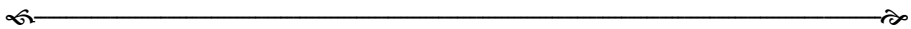
שאלו: מהיכן יודעים דין שליחות בקדשים מהתורה?

ואין ללמוד זאת בבנין אב מגירושין, קידושין ותרומה, שכן יש לדחות שכל
 אלו חשובים כחולין ביחס לקדשים.

ותירצו: ממה שאמר ר' יהושע בן קרחה, מנין ששלוחו של אדם כמותו²⁹¹?
 שנאמר, "וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ פֶּלֶא קֹהֶל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרֵבָיִם". וכי כל הקהל כולן
 שוחטין?! והלא אינו שוחט אלא אחד! אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו.

שאלו: נלמד שליחות מקדשים לתרומה וגירושין ומגירושין לקידושין?

ותירצו: לפי שיש לדחות את בנין האב, שכן קדשים רוב מעשיהם נעשים
 על ידי שליח (הכהנים שהם שלוחים).

²⁹⁰ תרומה ישנה במחשבה

ומזה הוראה בדבר גודל ערך ידיעת ומחשבת האדם - שמזה יש ללמוד הן בצד הלא
 טוב, עד כמה צריכים להיות זהיר ממחשבה בלתי טובה, כי נוסף על חומר הדבר מצד
 עצמו הרי זה מזיק גם לעולם סביבו, והן - ומרובה מדה טובה - בגודל העילוי והצורך
 במחשבה טובה, לחשוב בטובת הזולת, דנוסף על העזרה במעשה בפועל או בדיבור,
 הרי גם מחשבה מועלת הרבה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך לח קרה, שיחה א)

²⁹¹ שלוחו של אדם כמותו

ולכן אין שליחות לחש"ו שאינן כמותו דהמשלח. אבל כשהוא בר שליחות הרי הוא
 כמותו דהמשלח ממש עד שהאיש מקדש בו ובשלוחו כו'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי תורה, ויקרא, א ג)

דף מא

האם אפשר ללמוד דין שליחות של אחד משניים אחרים?

קדשים מתרומה גירושין

לא ניתן ללמוד - שכן שניהם נחשבים חול אצל קדשים.

גירושין מקדשים ותרומה

לא ניתן ללמוד - שכן אפשר להפריש תרומה ולהקדיש קרבן במחשבה בלבד, משא"כ בגירושין.

תרומה מקדשים וגירושין

למסקנת הגמרא - ניתן ללמוד את תרומה מקדשים וגירושין.

מה לומדים מ"אתם גם אתם"?

מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית

שאלו: אם לומרים את תרומה מקדשים וגירושין, מה מרבה "גם אתם"?

ותירצו: שצריך את זה למה שדרש ר' ינאי, מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית²⁹² למעט נכרי שתרים את תבואתו של ישראל שאין תרומתו תרומה.

²⁹² מה אתם בני ברית

[וזה מרומז גם במרוז"ל "מה אתם בני ברית כו" - שכל בני"הם "בני ברית" עם הקב"ה, שזהו עצם מציאותו של איש ישראל (השווה בכאו"א בישראל) שהוא נכלל ב"בני ברית", דהיינו הקשר והברית בין ישראל ואביהם שבשמים].

ומכל זה למדנו הוראה בפועל בעבודת השם:

גם מי שעבודתו עדיין בדרגת הפחותה ביותר, שהוא מציאות בפ"ע ורק שעשייתו היא עבור השם, מ"מ, מכיון שעצם מציאותו היא "כמותו דהמשלח ממש", יש ביכולתו - ולכן צריך הוא - להכניס גם בעבודתו זו חיות מעצם נפשו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך לג קרח, שיחה ב)

דענין שליחות הוא, שגוף, השליח מתחבר לגוף המשלח ונעשים גוף אחד, דכאמרינן בפרק האיש מקדש, כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו הוי ליה כגופיה.

. . והיינו נמי דאין שליחות לעכו"ם אע"ג דעכו"ם לעכו"ם יש שליחות, היינו משום דישראל ועכו"ם אי אפשר שיתחברו.

(ר' יוסף ענגיל, חוסן יוסף, אות מב ד"ה 'מה')

דף מא

שאלו: מדוע צריך בשביל זה פסוק מפורש?

הרי אפשר ללמוד את זה מר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, אין עבד כנעני נעשה שליח לקבל גט מיד בעלה של אשה, לפי שהעבד עצמו אינו בתורת גיטין וקידושין.

ותירצו: לולי לימוד זה היינו חושבים, עבד כנעני שאינו כלל בצד היתר של גירושין היות ואין לו קידושין, בזה אכן סברא היא שאינו נעשה שליח. אבל גוי, הואיל ויכול בעצמו לתרום, כמו שלמדנו, "הגוי והכותי שתרמו תרומתן תרומה", אז אולי יוכלו לעשות ולהיעשות שליחים להפרשת תרומה.

לר' שמעון "גם" בא לרבות שלוחכם

שנינו: תרומת עובד כוכבים מדמעת וחייבין עליה חומש. ור' שמעון פוטר זר שאכל תרומת עובד כוכבים מתשלומי חומש, לפי שסובר שעכו"ם שהפריש תרומה אפילו משלו, דבר תורה אינה תרומה.

שאלו: נמצא לר' שמעון שעובד כוכבים אינו בתורת תרומה כל עיקר. ואם כן, יש להסיק מכח הסברא שאינו יכול להעשות שליח לישראל להפריש תרומה. א"כ מדוע הוסיפה התורה לענין תרומה את המילה "גם"?

ותירצו: גם לר' שמעון צריך את ייתור המילה "גם" לרבות את השליח. שלולי זאת היינו חושבים היות שאמר מר, "אתם" האמור בפסוק בא למעט, אתם ולא אריסין, אתם ולא שותפין, אתם ולא אפטרופוס, אתם ולא התורם את שאינו שלו.

וכיון שהקפידה תורה שכל אלו אינם יכולים לתרום את טבלו של בעל הבית, היינו אומרים גם "אתם ולא שלוחכם".

דף מב

המקור לדין שליחות בקדשים לר' יונתן ★ מה למד רב מ"ונשיא אָחַד נְשִׂיא
אָחַד מִמֶּטְהָ תְּקוּחוֹ"? ★ מתי אומרים כח בית דין יפה? ★ אחים שטעו בחלוקת
ירושת אביהם ★ הגבלות רבא על הדין הנ"ל ★ שליח לדבר עבירה בנוזיקן
★ שליח לדבר עבירה במעילה ★ שליחות לדבר עבירה בשליחות יד

המקור לדין שליחות בקדשים לר' יונתן

לעיל אמרה הגמרא שהמקור לדין שליחות בקדשים הוא מהכתוב "וְשִׁחְטוּ
אֹתוֹ פֶּלֶא קֶהֱל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָּיִם".

כל ישראל יוצאים י"ח בקרבן פסח אחד

אמר ר' יונתן: מנין שכל ישראל כולם יוצאים ידי חובת פסח בפסח אחד,
אע"פ שאין בו כדי אכילת כזית בשר לכל אחד מהם?

שנאמר "וְשִׁחְטוּ אֹתוֹ פֶּלֶא קֶהֱל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָּיִם".

וכי כל הקהל כולם שוחטים אותו? והלא אינו שוחט אלא אחד מכל חבורה?
אלא מכאן, שכל ישראל יוצאים בפסח אחד.

שאלו: אם כן, מהיכן ר' יונתן לומד דין שליחות בקדשים?

ותירצו: מהפסוק הזה עצמו. שאף לר' יונתן שעיקר הפסוק בא ללמד שכל
ישראל יוצאים ידי חובתם בקרבן פסח אחד, מכל מקום הלא רק אחד מהם
שוחט את הפסח עבור כולם, הרי לנו ששליחות מועילה בקדשים.

שאלו: שחיתת הפסח שונה משאר השליחויות משום שהשוחט שותף עם
משלחיו בקרבן?

ותירצו: לומדים זאת מהכתוב "וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שְׁוֹה לְבַיִת אֶבֶת שְׁוֹה לְבַיִת",
שאחד מכל משפחה קנה שה עבור כולם, הרי לנו שמועילה שליחות בקדשים.

שאלו: אולי גם כאן נאמר ששליחות מועילה משום שהשליח יש לו שותפות
עם שאר בני החבורה?

ותירצו: אם תאמר שלא בא הכתוב הזה ללמד ששליחות מועילה בקדשים,
מדוע הוצרכנו לשני פסוקים ללמד את אותו דין, הרי כבר למדנו דין זה
מ"וְשִׁחְטוּ אֹתוֹ פֶּלֶא קֶהֱל עֲדַת יִשְׂרָאֵל"?

אלא ללמד, שישנה שליחות בקדשים גם כאשר אין לשליח שותפות
בשליחות.

דף מב

קטן אינו זוכה עבור אחרים בקרבן פסח

שאלו: הרי ר' יצחק למד מהפסוק "וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבֵית אָבֹתוֹ" שרק איש זוכה עבור אחרים בקרבן פסח ולא הקטן, אם כן הפסוק הזה לא מיותר?
ותירצו: את הדין של ר' יצחק ניתן ללמוד מהפסוק "אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִּכְסֹּף" (תתמנו) על הַשָּׂה". וא"כ הפסוק "וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבֵית אָבֹתוֹ" מיותר.

שחיטת קרבן פסח אפילו על היחיד

שאלו: הרי את הפסוק "אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִּכְסֹּף" צריך, ללמד ששוחטים את הפסח אפילו על היחיד?
ותירצו: ר' יונתן סבר כדברי האומר אין שוחטין את הפסח על היחיד.

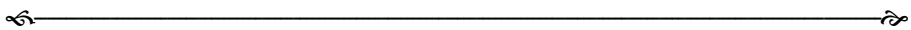
מה למד רב מ"וּנְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד מִמֶּטָה תִּקְחוּ"?

התבאר לעיל שיש בתורה שלשה מקורות המלמדים ש"שלוחו של אדם כמותו"²⁹³ (גירושין, קדשים והפרשת תרומה) ויש ללמוד מהם ששליחות מועילה בכל דיני התורה.

שלוחו של אדם כמותו

אמר רב גידל אמר רב: מנין ששלוחו של אדם כמותו? שנאמר "וּנְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד מִמֶּטָה תִּקְחוּ לְגַחַל אֶת הָאָרֶץ", הרי שנשיא כל שבט היה שליח לבני שבטו לזכות לכל אחד את חלקו.

שאלו: מדוע לא למד דין שליחות מהמקורות שהבאנו לעיל?

²⁹³ שלוחו של אדם כמותו

השליחות, דשלוחו של אדם כמותו, שיש לבארו בכמה אופנים:
 (א) "כמותו" ממש - בנוגע לעושה המעשה, שגוף השליח הוא כגוף המשלח (ובדרך ממילא מתייחסת עשיית השליח למשלח).
 (ב) "כמותו" - (רק) בשייכות לכח העשי' דהשליח או להמעשה, דעשיית השליח היא כמו עשיית המשלח.
 (ג) "כמותו" - רק בנוגע לתוצאות המעשה. בלשון אחר: להחפצא בו נעשה העשי' - שגם עשייתו של השליח אינה דהמשלח, אלא שעשיית השליח בהחפצא ה"ז (פועלת אותו הדבר שפועלת) עשיית המשלח.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך לג, קרח שיחא ב)

דף מב

זכין לאדם שלא בפניו

ותירצו: מה שרב אמר זה לא מדין שליחות, שהרי היו שם גם קטנים שאינם בני שליחות ואין מעשהו של השליח מועיל עבורם.

אלא כוונת רב גידל בשם רב לומר, כמו מה **שאמר רבא בר רב הונא בשמו:** מנין שזכין לאדם שלא בפניו, שנאמר "וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד", הרי שהנשיא זיכה עבור כל אחד מבני שבטו בחלקו בארץ.

מעמידים אפוטרופוס²⁹⁴ ליתומים לחוב ולזכות

שאלו: הרי זו לא רק זכות, יש בזה גם חובה, כי יש כאלה שמעדיפים את ההר ויש אשר מעדיפים את המישור?

ותירצו: כוונת רב גידל בשם רב היא **כדרבא בר רב הונא שאמר בשמו,** מנין ליתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם שבית דין מעמידים להם אפוטרופוס לחוב על מנת לזכות להם (שאם ירד לדין לטעון לזכות היתומים ולהרויח להם וסופו שהפסידם, מה שעשה עשוי ואין היתומים יכולים לערער על כך)?

תלמוד לומר "וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמֶּטָה תִּקְחוּ". וגם כאן אף שמתחילה התכוון הנשיא לזכות ליתומים חלק הראוי להם, הרי אפשר שבסופו של דבר יתברר שברר להם חלק שאין דעתם נוחה ממנו ובכל זאת מה שעשה עשוי.

מתי אומרים כח בית דין יפה?

אפטרופוסים שחילקו בין היתומים את נכסי אביהם

אמר רב נחמן אמר שמואל: יתומים קטנים שבאו לחלוק בנכסי אביהם, בית דין מעמידים לכל אחד מהם אפוטרופוס וכל אפוטרופוס משתדל לבחור ליתום שהוא אחראי על נכסיו חלק יפה בנכסים, שמתוך כך זיכה כל אחד מהם בחלק שוה לשל חבירו. ואם הגדילו - יכולים למחות ולבטל את החלוקה.

רב נחמן מעצמו אמר: אם הגדילו - אינם יכולים למחות, דאם כן, מה כח בית דין יפה?!

אפוטרופוס²⁹⁴

אפוטרופוס - בלשון רומי הוא אבי קטנים. 'פוס' - בלשונם הוא קטנים. 'פאטיר' - הוא אב. וכן אמרו, וישמני לאב - פטרון. אם כן אפוטרופוס ר"ל אבי קטנים.

(ר' שמעון בן צמח דוראן, מגן אבות, א י)

דף מב

דיינים שטעו בשומה

בית דין ששמו את נכסי אדם כדי למכרם ולשלם בהם לבעל חוב אות חובו, אם טעו בשומה בשתות משויים:

לת"ק - מכרן בטל.

לר' שמעון בן גמילאל - מכרן קיים, שאם לא כן מה כח בית דין יפה?!

שאלו: הרי על זה אמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן, הלכה כדברי חכמים, שמכרן בטל, אז איך אמר על חלוקת האפטרופוסים שאם הגדילו אינם יכולים למחות דאם כן מה כח בית דין יפה?

ותירצו: רב נחמן סובר שכאשר בית דין טעו, מכרן בטל. ולא אומרים "מה כח בית דין יפה". אך בחלוקת האפטרופוסים שלא היתה שם טעות, אין יכולים למחות, מפני שאומרים "אם כן מה כח בית דין יפה?!".

שאלו: אם לא טעו, אז מה הפירוש "יכולים למחות"?

ותירצו: יכולים למחות ברוחות. כלומר, אם אחד מהיתומים קיבל קרקע ברוח פלונית ומעדיף במקום אחר, לדעת שמואל יכול לבטל החלוקה ולדרוש חלוקה מחדש. וע"ז נחלק ר' נחמן ואמר "אם כן מה כח בית דין יפה?!".

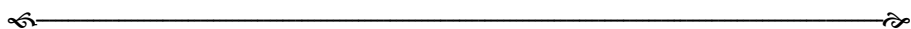
אחים שטעו בחלוקת ירושת אביהם

אמר רב נחמן, האחים שחלקו ירושת אביהם וטעו בהערכת הנכסים הרי הן כלקוחות שהונו או נתאנו. וכך דינם:

כשהטעות פחות משתות - נקנה מקח. מפני שעד שתות בני אדם מוחלים.

כשהטעות יתר על שתות - בטל מקח. וישובו ויחלקו מחדש.

כשהטעות היא שתות - קנה (החלוקה קיימת) ומחזיר אונאה²⁹⁵.

²⁹⁵ שתות - קנה ומחזיר אונאה

וזהו ענין הבטולים שמצינו א' משה לענין מו"מ דשתות קנה ויותר משתות בטל מקח, שהוא כענין ביטול, דבשתות בטלה השיעור אונאה לגבי גוף החפץ.

. . כי לעולם רובו ככולו ועד האמצע, שהרוב עדיין נשאר כאילו כולו שם ועדיין עומד בהתחלה, ומנקודת האמצע ואחריו שרובו עבר, כאילו כולו שם ועומד בסוף.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, דובר צדק, עמ' 15)

דף מב

הגבלות רבא על הדין הנ"ל

מה שאמרנו פחות משתות נקנה מקח

זה דוקא שהאח שנתאנה לא מינה שליח שיעריך ויברור עבורו את חלקו, אלא הוא עצמו העריכו ובררו.

אבל אם מינה שליח והשליח טעה וברר לו חלק קטן ממה שנטלו אחיו, אפילו אם טעה השליח בפחות משתות, הרי יכול לומר לשלוחו "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי", וכל החלוקה בטלה.

מה שאמרנו שיתר משתות בטל מקח

זה דוקא כשלא אמרו האחים נחלוק הירושה כפי מה שיעריכו בית דין, אלא מעצמם שמו וחילקו.

אבל אם אמרו האחים, נחלוק את הירושה כפי מה שיעריכו שלושה אנשים שהם בית דין, ועשו כן, אפילו אם טעו ביתר על שתות, החלוקה תופסת, אלא שיש למאנה לפרוע לאחיו את שיעור האונאה בדמים.

שהרי למדנו: שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות - מכרן בטל. ר' שמעון בן גמליאל אומר מכרן קיים. ולדעת רבא הלכה כדברי רשב"ג.

מה שאמרנו שתות קנה ומחזיר אונאה

זה דוקא במטלטלין. מפני שבהם נאמרה פרשת אונאה "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מייד עמיתך אל תזנו איש את אחיו" ומ"מיד עמיתך" למדו חכמים שמדובר בדבר הנקנה מיד ליד.

אבל בקרקעות, אין צריך להחזיר את סכום האונאה. לפי שאין אונאה לקרקעות.

ומה שאמרנו שאין דין אונאה בקרקעות

זה רק כשחלקו את הקרקע כפי ערך החלקים, כגון שנטל האחד שדה קטנה של עידית והאחר שדה גדול מן הזיבורית.

אבל אם חילקו את הקרקע בחבל מידה, שכל אחד יקבל חלק שווה לשל אחיו והתברר שטעו במידה, במקרה זה יש אונאה לקרקעות.

כדאמר רבה: כל דבר שבמידה, במשקל או במנין, אפילו היתה הטעות פחות מכדי אונאה, גם כן חוזר והמקח בטל.

שליח לדבר עבירה בנוזקין

שנינו: השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן - פטור מדיני אדם (גרמא בנוזקין פטור) וחייב בדיני שמים. שלח ביד פיקח - הפיקח חייב והמשלח פטור. **שאלו:** למה לא נאמר שלוחו של אדם כמותו ויתחייב המשלח ולא השליח? **ותירצו:** היות ואין שליח לדבר עבירה. שאומרים לשליח, דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין?! ואין השליח נחשב לשליח אלא כעושה מעצמו.

שליח לדבר עבירה במעילה

שנינו: בעל הבית שנתן בטעות מעות הקדש לשליח ואמר לו לקנות לו משהו. ושינה השליח שליחותו וקנה משהו אחר - השליח מעל. כיון שאינו נחשב שליח של בעל הבית למעילה זו. ואם עשה שליחותו - בעל הבית מעל²⁹⁶. **שאלו:** מדוע לא נאמר "אין שליח לדבר עבירה" ובמילא גם אם עשה השליח את שליחותו - השליח מעל ולא בעל הבית?

ותירצו: נאמר בתרומה "וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא" ונאמר במעילה "נִפְּשׁ כִּי תִמְעַל מֵעַל וְחֵטְאָהּ בְּשִׁגְגָהּ מִקֶּדְשֵׁי ה'", מכאן למדו בגזירה שוה "חטא, חטא" כשם שאפשר למנות שליח להפריש תרומה, כך אפשר למנות שליח במעילה.

שאלו: נלמד ממעילה בבנין אב לכל התורה, שיש שליח לדבר עבירה? **ותירצו:** מעילה ושליחות יד הם שני כתובים הבאים כאחד. וכל שני כתובים הבאים כאחד, אין מלמדין.

²⁹⁶ עשה שליחותו - בעל הבית מעל

כותב הרמב"ם: "מי ששגג ולקח הקדש או מעות הקדש ונתנו לשליח להוציא בתורת חולין, אם עשה השליח שליחותו, המשלח הוא שמעל. . בכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה אלא במעילה לבדה".

ידועה הקושיא שמצינו שליחות לדבר עבירה בשליחות יד. . וכן בטביחה ומכירה? והתירוץ - ששליחות יד וטביחה ומכירה אינם דומים למעילה: במעילה - הריבוי הוא **ששלוחו כמותו**, וממילא נפקע החיוב מן השליח, וחייב המשלח על פעולתו של השליח. אבל בשליחות יד - אין חיוב המשלח בתורת שלוחו כמותו, אלא בתורת **פושע**, היינו, שהחיוב הוא על הפשיעה שבדיבור עצמו שאמר לשלוח יד, וכן בטביחה ומכירה אין החיוב בתורת שלוחו כמותו, כי אם על ההנאה שנהנה מהבשר או מהדמים. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, יין מלכות, סימן קכה)

דף מב

שליחות לדבר עבירה בשליחות יד

שנינו, נאמר "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, על כל דבר פשע". ונחלקו בדרשת תיבות אלו מה באו לרבות:

בית שמאי אומרים - לחייב על המחשבה כמעשה²⁹⁷. ואף אם רק אמר או חשב שישלח יד, כבר נתחייב בתשלומיו אם יאנס.

²⁹⁷ לחייב על המחשבה כמעשה

בנוגע לפקדון יש כו"כ פרטי דינים בהתחייבות לבעל הפקדון, באיזה אופנים חייב ובאיזה אופנים פטור.

. . ולא עוד אלא שלדעת ב"ש חייב לא רק על המעשה דשליחות יד, אלא אפילו "**החושב** לשלוח יד בפקדון חייב", "לחייב על המחשבה כמעשה" - "הך מחשבה הוי דיבור", "**אמר** בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי", ויתרה מזה, אפילו **מחשבה** בלבד - "**אם אמר או חשב** לשלוח יד בפקדון, הרי הוא ברשותו מאותה שעה ואילך להתחייב בכל אונסין שיעלו בו, אפילו הוי שומר חנם לא הי' חייב עד עכשיו אלא בפשיעה".

ועד"ז בנוגע להפקדון דתורה:

כאשר יהודי לומד תורה, אבל משתמש בה לצורכו (ולדעה אחת אפילו אם רק חשב להשתמש בה לצורכו) - **שמתפאר** בלימוד התורה, וחושב שבגלל שלומד תורה ("ער האלט ביי לימוד התורה אדער ער האט אָנגעהויבן לערנען תורה") מגיע לו הספקה, מגיע לו כבוד, שיכבדוהו בעלי חשובה, "שלישי" דוקא, או שיושיבוהו ב"מזרח", ובכלל יתחייחו אליו מתוך כבוד להיותו "צנא דמלי סיפרי" (אט גייט דאָ אַן אַלמער מיט ספרים") - כיון שמשתמש בתורה לצורכו הרי הוא **שולח יד** ("שלח ידו במלאכת רעהו") בפקדון דתורה!

וכיון ששלח יד בפקדון דתורה - יש לו התחייבות על כל מה שעלול לקרות, לא רק על ענינים שהם ברצון, אלא אפילו על ענינים שהם **באונס**, שבכל התורה כולה אמרינן ש"אונס רחמנא פטרי" (ובפרט בפקדון שיש אופנים שפטור גם אם אין זה אונס) - גם ענינים אלה הם **על אחריותו**, ובמילא, צריך **להזהר ביותר** מכל מה שעלול לקרות.

וכיון שידע איניש בנפשי שמרגיש התנשאות וגבהות מהעובדה שהקב"ה זיכהו להמצא באהלה של תורה ולהיות קשור ושייך לתורה - צריך לידע שרגש זה נחשב לשליחות-יד, ובמילא, נושא הוא את האחריות על כל מה שיקרה עם הפקדון, ולא יועילו לו שום תירוצים!

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"ב מוצאי יום א' דחזה"מ סוכות)

דף מב

בית הלל אומרים - אינו חייב עד שישלח בו יד, שנאמר, "אם לא שִׁלַח יָדוֹ".
 ולדבריהם, "עַל כָּל דְּבַר פְּשָׁע" בא לרבות שחייב באונס גם אם אמר לעבדו
 או לשלוחו לשלוח יד. מפני שיש שליח לדבר עבירה בשליחות יד.
שאלו: לדברי בית שמאי שלומדים מ"עַל כָּל דְּבַר פְּשָׁע" לרבות מחשבה
 כמעשה, אם כן, נלמד ממעילה לשאר המקומות שיש שליח לדבר עבירה, שהרי
 אין כאן שני כתובים הבאין כאחד?
ותירצו: אין אפשר ללמוד ממעילה, מפני שמעילה וטביחה ומכירה הם שני
 כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין.

דף מג

שליח לדבר עבירה בטביחה ומכירה ★ שליח לדבר עבירה בשחוטי חוץ ★ מהי דעתו של שמאי הזקן בשליחות לדבר עבירה? ★ שליח לדבר עבירה כשהשליח בלבד נהנה מהשליחות ★ כשרות השליח לעדות ★ שליח נעשה עד בקידושין בגירושין ובדיני ממונות ★ מי יכול לקבל גט נערה? ★ מי יכול לקבל קידושי נערה?

שליח לדבר עבירה בטביחה ומכירה

א נאמר בפסוק: "פי יגנב איש שור או שׂה וטָבְחוּ אוּ מְכָרוּ", הוקשה טביחה למכירה. מה מכירה חיובו הוא על ידי אחר, אף טביחה מתחייב כשטבח על ידי שליח.

א דבי ר' ישמעאל למדו: נאמר "וטָבְחוּ אוּ מְכָרוּ" לרבות את השליח.

א דבי חזקיה למדו: נאמר "תִּמְשֶׁה בְּקָר יִשְׁלַם פֶּתַח הַשּׁוֹר וְאֶרְבַּע צֵאן פֶּתַח הַשֶּׁה", לרבות את השליח.

שליח לדבר עבירה בשחוטי חוץ

שאלו: לסובר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, למה לא לומדים ממעילה לשאר המקומות שיש שליח לדבר עבירה?

ותירצו: גילתה התורה בקדשים שנשחטו חוץ לעזרה שאין בהם שליח לדבר עבירה, שנאמר "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כֶּשֶׁב או עֵז בַּמִּחֶנֶה או אֶשֶׁר ישחט מחוץ למִחֶנֶה, וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהַקְרִיב קֶרֶבן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שִׁפְךָ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ", לאיש ההוא ולא לשלוחו.

ומכאן לומדים לכל התורה כולה שאין שליח לדבר עבירה, חוץ מהדינים שמנינו קודם.

שאלו: מדוע לא נלמד לכל התורה כולה דוקא מהדינים שמנינו קודם שיש שליח לדבר עבירה?

ותירצו: היות שחזר הכתוב ואמר "וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא", אז מ"ההוא" הראשון לומדים על שחוטי חוץ עצמן שהוא ולא שלוחו. ומ"ההוא" השני לומדים לכל התורה כולה, שאין שליח לדבר עבירה.

דף מג

שאלו: התנא שסובר שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, מה לומד מ"ההוא... ההוא"?

ותירצו: מ"ההוא" הא' ממעט - שנים שאוחזים בסכין ושוחטים. ומ"ההוא" הב' ממעט - הוא ולא אנוס, הוא ולא שוגג, הוא ולא מוטעה על ידי אחרים.

שאלו: התנא שלומד שני כתובים הבאים כאחד מלמדים, מהיכן ממעט את מה שהזכרנו כרגע?

ותירצו: למד זאת מייתור אות ה"א ב"ההוא". ולתנא שסובר שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, אין ללמוד מייתור הה"א כי כך דרכו של הכתוב.

מהי דעתו של שמאי הזקן בשליחות לדבר עבירה?

שנינו: האומר לשלוחו "צא הרוג את הנפש", השליח חייב והמשלח פטור. שמאי הזקן אומר משום חגי הנביא: שולחיו חייב. שנאמר בתוכחת נתן הנביא לדוד המלך על שגרם מיתה לאוריה החתי "וְאַתָּה הִרְגָתָּ בְּחָרֶב בְּנֵי עֲמֹן", למרות שעשה זאת על ידי שליחת יואב.

שאלו: מניין למד שמאי הזקן שיש שליח לדבר עבירה?

תירוץ א'

שמאי הזקן דרש מייתור המילים "ההוא" בשחוטי חוץ, למעט שנים ששוחטים יחד וכן את האנוס, השוגג והמוטעה שפטורים. ואינו דורש את ייתור האות ה"א.

נמצא, שלא מיעטה תורה דבר עבירה מן השליחות. ועל כן יש ללמוד בנין אב מן האמור במעילה וטביחה ומכירה שאף בכל התורה כולה יש שליח לדבר עבירה.

תירוץ ב'

שמאי הזקן אכן דורש את ייתור הה"א ולומד שאין שליח לדבר עבירה בכל התורה כולה, ומה שאמר "חייב" לגבי שליחות להריגה, התכוון לומר שחייב בדיני שמים ולא בדיני אדם.

שאלו: אם כן, משמע שתנא קמא סובר אפילו מדיני שמים גם כן יהיה פטור?

ותירצו: גם לת"ק חייב בדיני שמים, רק שלדעת ת"ק נענש בעונש קל, ואילו לדעת שמאי הזקן נענש בעונש גדול.

דף מג

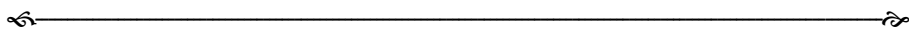
תירוץ ג'

שמאי סובר שלענין עבירת רציחה הדין שונה, שלימדה תורה שיש בה שליחות לדבר עבירה, שהרי נאמר "ואתו הַרְגַתְּ בְּקָרֵב בְּנֵי עַמּוֹן".

אבל בשאר כל עבירות שבתורה, מודה שמאי הזקן שאין שליח לדבר עבירה.

ולא שהנביא חידש הלכה, אלא שלשמאי הזקן היה דבר זה הלכה מקובלת בעל פה למשה מסיני, ונתפרשה בכתוב בדברי נתן הנביא.

שאלו: איך תנא קמא מפרש את הפסוק "ואתו הַרְגַתְּ בְּקָרֵב בְּנֵי עַמּוֹן"?
ותירצו: הנביא אמר לדוד, כשם שאין אתה נענש על ההרוגים האחרים שהרגו בני עמון, כך אין אתה נענש אפילו לא בידי שמים על אוריה החתי. והסיבה לכך, מפני שאוריה היה מורד במלכות, שאמר לפני דוד "נאדני יואב ועבדי אדני על פני השָׁדָה חַנִּים"²⁹⁸. והיה צריך לומר, "ועבדך יואב".

²⁹⁸ מורד במלכות הוה דקאמר ליה ואדוני יואב

מנהגם של חסידים שלא להרבות בתוארי כבוד, ואדרבה: חסיד גדול יותר זכה לפחות תוארים. ועד"ז בנוגע לרד"ץ - זכורני מתקופת הילדות שהזכרת שמו של הרד"ץ [שהי' מגדולי החסידים ורב ולמדן גדול וכו'], ועד שהוא מהיחידים שקיבלו סמיכה מאדמו"ר המהר"ש וברכה מיוחדת מאדמו"ר הצ"צ], היתה ללא כל תואר - אפילו לא ר' דוד (צבי) הירש, כי אם "דוד הירש" בלבד, ויתירה מזו: אפילו לא "דוד הירש", אלא "דוד הירשל"!

התייגעת למצוא מהו המקור בהלכה להנהגה זו, עד שמצאתי - "יגעתי ומצאתי" - שהדבר מפורש בגמרא:

מבואר בגמרא (שבת נו, א) שאורי' החתי "מורד במלכות הוה" מכיון שבעמדו לפני דוד המלך קרא ל"יואב" בתואר של כבוד - "אדוני יואב".

ועד"ז מובן בנוגע לעניננו:

אצל חסידים נצבת חקוקה תמיד לנגד עיניהם צורתו וקלסתר פניו של הרבי, כי מכיון שאמרו חז"ל שכאשר אדם חוזר על שמועה ששמע מרבו צריך לראות כאילו בעל השמועה עומד כנגדו (ראה ירושלמי שבת פ"א ה"ב), מובן שכאשר תורתו של הרבי חקוקה תמיד, אזי נצבת חקוקה תמיד לנגד עיניהם צורתו של הרבי!

דף מג

שליח לדבר עבירה כשהשליח בלבד נהנה מהשליחות

אמר רבא: גם אם שמאי הזקן סובר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, ולא דורש את ייתור אות ה"א, וסובר שבכל התורה כולה יש שליח לדבר עבירה, מודה באומר לשלוחו "צא בעול את הערוה" או "אכול את החלב", שהשליח בלבד חייב.

שלא מצינו בכל התורה כולה, זה (השליח) נהנה וזה (המשלח) מתחייב.

כשרות השליח לעדות

לרב: שליח לקידושין או לפרעון ממון - נעשה עד.

ואדרבא אנו מחזקים את עדותו ומאמינים לה, כיון שהוא עצמו עשה את המעשה, עדותו מדוייקת יותר.

לדבי ר' שילא: אין שליח נעשה עד²⁹⁹. כיון ששלוחו של אדם כמותו, במילא, כשם שאין המשלח כשר להיות עד לעצמו, כך שלוחו אינו כשר לכך.

האומר לשלשה צאו וקדשו לי את האשה

לתנא א'

לבית שמאי: אחד מהשלשה נעשה שליח והשניים הנותרים נעשים עדים. מפני שלכך התכוון המשלח בזה ששלח שלושה ולא רק אחד או שניים.

לבית הלל - כולם שלוחים הם ואין שליח נעשה עד.

שאלו: הרי כל המחלוקת היא רק כאשר שלח שלושה, אבל אם היו פחות משלשה לדברי הכל אין שליח נעשה עד. ואיך אמר רב ששליח נעשה עד?

ומכיון שהרבי בעצמו עומד לפניהם - כיצד יכולים הם לקרוא למישהו אחר בתואר מסויים ("ר" דוד הירש, וכיו"ב) הרי הרבי בעצמו עומד כאן! - ולכן היו קוראים אותו בשם "דוד הירשל"!

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשמ"ג, פרשת ויצא)

²⁹⁹ דבי ר' שילא אין שליח נעשה עד

ולהעיר דגם לדעת ר' שילא ד"אין שליח נעשה עד . . יכול הוא להעיד להמשלח בענינים שאינם שייכים לשליחות.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות חלק כ, עמ' 303 בהערה)

דף מג

לר' נתן

לבית שמאי: השליח יכול להיות עד בצירוף אחד מהשניים הנותרים.

לבית הלל: אחד מהשלשה נעשה שליח ואינו ראוי לעדות. מפני שעושה הוא את השליחות בפועל והשנים האחרים מעידים בדבר.

שאלו: האם רב סובר כבית שמאי ששליח נעשה עד?

ותירצו: יש להפוך את השיטות. לבית שמאי - אין שליח נעשה עד. ולבית הלל - שליח נעשה עד.

ולרב אחא בריה דרבא: יש לגרוס את מחלוקת רב ודבי ר' שילא הפוך. לרב - אין שליח נעשה עד. לדבי ר' שילא - שליח נעשה עד.

להלכה נקבע

שליח נעשה עד.

שליח נעשה עד בקידושין בגירושין ובדיני ממונות

אמר רבא אמר רב נחמן: הממנה שניים להיות שליחיו בקידושין, בגירושין או בדיני ממונות, השליחים עצמם יכולים להיות עדים שהשליחות התבצעה. והוצרך לציין שהדין כך גם בקידושין וגם בגירושין וגם בדיני ממונות:

אם היה אומר דין זה רק בקידושין

היינו אומרים: רק בקידושין שליח נעשה עד, היות שעדות זו באה לאוסרה על כל העולם, ומה ירוויחו העדים אם ישקרו!?

אבל בגירושין, יש לחוש שמא חמדו אותה לעצמם והסכימו להעיד בשקר שהיא גרושה כדי שיוכלו לקחתה לאשה, וכל אחד סבור שמא תתרצה לו.

אם היה אומר דין זה רק בגירושין

היינו אומרים: רק בגירושין שליח נעשה עד, היות שאין אשה אחת ראויה לשני אנשים, לכן אין להם סיבה לשקר.

אבל בדיני ממונות, יש לחוש שמא סיכמו ביניהם לשקר כדי לחלוק את הממון ביניהם.

דף מג

דיון בסברת רב נחמן בעדות השלוחים בדיני ממונות

שאלו: האם רב נחמן אמר דין זה, מפני שסובר שהמלוה את חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים? אם כן, הרי הם נוגעים בעדות שאילו יאמרו שלא מסרוהו לו, יאמר להם המשלח החזירו לי את כספי. ואיך הם נאמנים לעדות? **ותירצו:** רב נחמן סבר המלוה את חבירו אין צריך לפורעו בעדים. ומתוך שנאמנים לומר החזרנו את הכסף ללווה, על כן הם יכולים להעיד פרענו את החוב למלווה. שאילו רצו היו יכולים לפטור עצמם בטענה שהחזירו את הכסף.

דין שלוחי ממונות בזמן הזה

אמרו: היות שתקנו חכמים שבועה גם לכופר בכל, אם כן, נוהג להם להעיד בשקר שמסרו את הכסף, אחרת המלוה יבקש מהם כספו בחזרה. ולכן הדין הוא כך:

השלוחים - נשבעים שנתנו למלוה את כספו.

המלוה - נשבע שלא קיבל את הכסף מהלווה.

הלוה - פורע את חובו למלוה, כיון שאינו יודע מי מהם דובר אמת.

מי יכול לקבל גט נערה?

נערה נשואה

רק היא מקבלת את גיטה, ולא אביה, היות וכבר יצאה מרשותו.

נערה מאורסה

לת"ק: היא או אביה מקבלין את גיטה. ולמד זאת מהיקש גירושין לקידושין "ויצאה והיתה", כשם שהאב מקדש את בתו כך הוא מקבל את גיטה. **לר' יהודה:** אין שתי ידיים זוכות כאחד. כלומר, אין שתי רשויות שולטות יחד בגוף אחד, אלא אביה מקבל את גיטה.

נערה קטנה מידי

עוד שנינו: נערה שהיא קטנה כל כך עד שאין בה דעת לשמור את גיטה, אין היא יכולה להתגרש אף לא על ידי אביה.

שנאמר בגירושין "וְנִשְׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ", מכאן למדו חכמים שאין לגרש אלא את זו שמשלחה ואינה חוזרת.

מי יכול לקבל קידושי נערה?

דעת ת"ק ור' יהודה

לריש לקיש: לת"ק - היא או אביה. לר' יהודה - רק אביה.

לר' יוחנן: לדברי הכל אביה ולא היא.

נסיון ראשון להסביר דעת ת"ק אליבא דר' יוחנן

אמר ר' יוסי ברבי חנינא: בגירושין - הנערה חוזרת לרשות אביה לכן היא או אביה מקבלים גיטה מפני שלאביה נוח שחוזרת לרשותו. משא"כ בקידושין שמפקיעה עצמה מרשות אביה, רק אביה מקבל את קידושיה ולא היא.

שאלו: הרי ב"מאמר" (קידושי יבם) שמפקיעה עצמה מרשות אביה ובכל אופן למדנו שארוסה קטנה אין עושים בה מאמר אלא מדעת אביה, אבל נערה בין מדעת עצמה בין מדעת אביה?

נסיון שני להסביר דעת ת"ק אליבא דר' יוחנן

ותירצו: יש להסביר את מה שאמר ר' יוסי ברבי חנינא באופן אחר.

קידושין - שאינם תופסים אלא אם נעשו מדעתה, לפי שהקנין צריך שיעשה מדעת המקנה, לכן רק אביה יכול לקדשה מכיון שזיכתו התורה לקדש את בתו למי שירצה, נמצא שהוא המקנה, לכן אינם נעשים אלא על ידו ולא על ידה.

גירושין - שהבעל יכול לגרש אשתו בעל כרחה, בין היא ובין אביה יכולים לקבל את הגט שהרי אין הדבר תלוי בדעת האב.

שאלו: הרי "מאמר" שהוא מדעתה ולמדנו שבין היא ובין אביה יכולים לקבל את הקידושין?

ותירצו: הבריייתא שהבאנו על "מאמר" סוברת שאפשר לעשות "מאמר" בעל כרחה של היבמה כדעת רבי.

והוכיחו כדעת ר' יוחנן: שהבריייתא אשר קבעה שהנערה יכולה לקבל קידושי מאמר שלא מדעת אביה, מסיימת ואומרת "מה שאין כן בקידושין", שאין יכול לקבלם אלא אביה לבדו ולא היא.

דף מד

האם ניתן לעשות "מאמר" בעל כרחיה של האשה? * המשך הדיון מי יכול לקבל קידושי נערה? * כמה אשם גזילת חייב כשכופר כמה כפירות ממוץ? * מסקנת הגמרא לענין מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש * האם נערה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה? * קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה

האם ניתן לעשות "מאמר" בעל כרחיה של האשה?

לרבי: העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה - קנה.

לחכמים: לא קנה. שאין קידושי מאמר תופסים אלא מדעת האשה.

סברת המחלוקת

לרבי: לומדים זאת מביאת יבמה. מה ביאתה בעל כרחיה, אף מאמר בעל כרחיה. וסובר רבי שיש ללמוד את דיני יבום מדיני יבום אחרים.

לחכמים: לומדים זאת מקידושין. כשם שקידושין מדעתה אף מאמר מדעתה. והם סוברים שיש ללמוד דיני קידושין מדיני קידושין.

המשך הדיון מי יכול לקבל קידושי נערה?

תזכורת מהדף הקודם

לריש לקיש: לת"ק - היא או אביה. לר' יהודה - רק אביה.

לר' יוחנן: לדברי הכל אביה ולא היא.

דיון בדעת ריש לקיש

שאלו: הרי בסיפא של הברייתא נאמר במפורש שבקידושי נערה אביה מקבל קידושיה לבדו?

ותירצו: ברייתא זו היא כדעת ר' יהודה שאמר "אין שתי ידים זוכות כאחד", ולימד כאן התנא, שמודה ר' יהודה שב"מאמר" הנערה יכולה לקבל בעצמה קידושיה.

שאלו: אם ברייתא זו כדעת ר' יהודה, התנא היה צריך לסיים "מה שאין כן בגירושין" ולא "בקידושין", שהרי זה חידוש יותר גדול שבגירושין הנעשים בעל כרחיה (בדומה למאמר) ולא מתחשבים בדעתו של אביה, בכל אופן רק אביה יכול לקבל גיטה?

דף מד

ותירצו: אכן, התנא של הברייתא סובר כר' יהודה שאין הנערה יכולה לקבל גירושיה בעצמה, רק היות ודיבר על "מאמר", שהוא דומה לקידושין, סיים את דבריו ב"מה שאין כן בקידושין".

טעמו של ר' יהודה שמורה במאמר

שאלו: ר' יהודה שלא התיר לנערה לקבל אפילו את גיטה אף שהוא ניתן לה בעל כרחה, מדוע לדעתו ב"מאמר" אף הנערה יכולה לקבל קידושיה?

ותירצו: הואיל ויבמה "זקוקה ועומדת", כלומר, שעוד לפני שעשה בה מאמר היא קשורה ליבם מכח קידושי אחיו המת, לכן מספיק קנין קלוש אף שלא מדעת אביה כדי שתתקדש לו סופית. משא"כ בגירושין, ששם הוא תחילת קניין הגירושין, על כן אין ליתנו אלא לאביה.

חזרה לנסיין הראשון להסביר דעת ת"ק אליבא דר' יוחנן

אמרו: עכשיו שהגענו לחילוק בין מאמר לגירושין, ניתן להסביר כפי שהסברנו תחילה, שת"ק אליבא דר' יוחנן מחלק בין גירושין לקידושין, שבגירושין שהיא חוזרת לרשות אביה, נוח לו גם אם היא תקבל גיטה. משא"כ בקידושין שיוצאת מרשותו.

ומה ששאלנו מקידושי מאמר, שגם הנערה יכולה לקבל קידושיה: ניתן לתרץ, שבמאמר יכולה לקבל את קידושיה מפני שהיא "זקוקה ועומדת", בשונה מקידושין ששם זה תחילת קניינו בה.

שאלה על ריש לקיש

שאלו: הרי למדנו במשנתנו, "האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו", מכאן יש לדייק דווקא "בו ובשלוחו" אבל "בה ובשלוחה" לא. ולימדה המשנה, שאם יש לה אב אינה יכולה לקבל את קידושיה מדעת עצמה? **ותירצו:** גם משנתנו היא כדעת ר' יהודה הסובר ש"אין שתי ידיים זוכות כאחד", אבל לדעת ת"ק אכן היא יכולה להתקדש גם על ידי עצמה.

שאלו: בסיפא למדנו, האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו ונתן לה תמרה נוספת ואמר לה התקדשי לי בזו, אם יש באחת מהן שווה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת, הואיל וחילק בין התמרים בלשון "התקדשי לי".

ואמר רבה, שהתנא שסובר שהלשון "התקדשי לי" מחלק בין הנתינות הוא ר' שמעון, שאמר בדומה לכך בענין אשם גזילות. מכאן, שהמשנה שלנו כר' שמעון ולא כר' יהודה?

דף מד

ואם תאמר: שכל המשנה כר' יהודה ולענין פירוט וחילוק קידושין ושבועות סבר כר' שמעון, הרי למדנו שאינו סובר כמוהו?
ותירצו: אכן כל המשנה היא כר' שמעון. ובדיני גירושי וקידושי הבת עצמה במקום אביה, סובר כר' יהודה שאין היא יכולה לעשות כן.
 וחכמים חולקים על שניהם ולדעתם היא או אביה יכולים לקבל קידושיה.

כמה אשם גזילת חייב כשכופר כמה כפירות ממון?

הכופר לחבירו בממון שהוא חייב לו ונשבע על כך והודה שנשבע לשקר, הרי זה מביא "אשם גזילות" ומשלם קרן וחומש.
 ונחלקו התנאים במקרה שכופר כמה כפירות ממון.
לר' מאיר: אם כלל כמה כפירות ממון בשבועה אחת - חייב אחת. אם פרט כל כפירה וכפירה, חייב על כל אחת ואחת.
לר' יהודה: אמר "שבועה לא לך, לא לך, לא לך" - חייב על כל אחת ואחת. כי שלש שבועות הן.
לר' אליעזר: אמר "לא לך, לא לך, לא לך, ולא לך שבועה" - חייב על כל אחת ואחת. אבל אם הקדים לשון שבועה - הרי זו שבועה אחת וחייב אחת.
לר' שמעון: לעולם אינו חייב עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד.

מסקנת הגמרא לענין מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש

ביום מן הימים לא היה ר' אסי בבית המדרש.
 מצא את ר' זירא ושאל אותו: מה התחדש היום בבית המדרש?
ענה לו ר' זירא: גם אני לא הייתי, ר' אבין היה ואמר שחברו כל החבורות שהיו בבית המדרש ונמנו וגמרו **הלכה כר' יוחנן**, שלדעת חכמים בגירושין היא מקבלת את גיטה, אבל לא בקידושין. וצווה ריש לקיש כמו עגור: "ויצאה והיתה", שהוקשו גירושין לקידושין ואין לחלק ביניהם. ואף אחד לא התייחס לטענתו.
שאלו ר' אסי: האם אפשר לסמוך על ר' אבין שמדקדק בשמועותיו ואינו שוכחן?

דף מד

ענה לו ר' זירא: ר' אבין מסר לי את השמועה הזו מיד עם צאתו מבית המדרש כך שלא היתה לו שהות לשוכחה. ודומה הדבר למי ששולה דג מן היום והמחבת כבר מזומנת לו על האש לטגנו.

אמר רב נחמן בר יצחק: לא שמעתי האם זה היה ר' אבין ברבי חייא, או ר' אבין בר כהנא, לכן לא נוכל להקשות על דבריו מדבריו במקום אחר.

האם נערה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה?

שאל רבא את רב נחמן: לדעת חכמים שאף נערה מקבלת את גיטה, האם יכולה לעשות שליח לקבל גיטה מיד בעלה בחיי אביה?

צדדי הספק בהווא אמינא

האם ידה דומה ליד אביה: וכשם שאביה יכול לעשות שליח לקבל גיטה כך גם היא יכולה.

או שידה דומה לחצר אביה: וכל עוד לא יגיע הגט לידה אינה גרושה.

אמר רבא, כתב גט ונתנו ביד עבדה

כשהעבד ישן והיא משמרתו - הרי זה גט. משום שעבדה כחצרה, וחצר המשתמרת על ידה קונה לה.

כשהעבד ניעור - אינו גט. משום שהוא משמר את עצמו, והרי זו חצר המשתמרת שלא לדעתה ואינה קונה.

צדדי הספק למסקנה

שאלו: האם זה היה הספק של רבא, הרי אם נאמר שידה כחצר אביה, גם כשיגיע הגט לידה אינה מגורשת, היות והיא חצר המשתמרת שלא לדעת אביה? **ותירצו:** אכן, ידה דומה ליד אביה. ורבא הסתפק האם היא חזקה כיד אביה ויכולה לעשות שליח או לא.

הכרעת רב נחמן

ענה לו רב נחמן: נערה לא יכולה לעשות שליח לקבל גיטה בחיי אביה. **שאלו:** הרי למדנו במשנה, קטנה שאמרה לשלוחה "התקבל לי גיטי" - אינו גט עד שיגיע גט לידה, מפני שאין שליחות לקטן. הא נערה - הרי זה גט? **ותירצו:** כאן מדובר בנערה שאין לה אב.

דף מד

שאלו: הרי בסיפא כתוב, אמר אביה לשליח "צא וקבל גט לבתי" - כשהגיע הגט ליד השליח מיד מגורשת ואינו יכול לחזור בו, היות והוא שליח לקבלה. אם כן, מסתבר לומר שגם ברישא מדובר כשיש לה אב, ובכל אופן יכולה לעשות שליח לקבל גיטה?

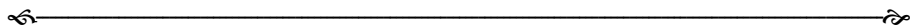
ותירצו: יש לגרוס את המשנה כך³⁰⁰, קטנה שאמרה, "התקבל לי גיטי" - אינו גט, עד שיגיע גט לידה. הא נערה - הרי זה גט.

במה דברים אמורים? כשאין לה אב. אבל יש לה אב ואמר אביה "צא וקבל לבתי גיטה" ורוצה בעל לחזור - לא יחזור.

קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה

קידושי מיאון

מהתורה אב זכאי לקדש את בתו, ובמקרה זה מתגרשת רק בגט. קטנה שאין לה אב, והתקדשה מדעת עצמה או מדעת אמה ואחיה, מהתורה אינה מקודשת שאין מעשי קטנה כלום.

³⁰⁰ חסורי מחסרא והכי קתני

א"כ למה לא הגיהו המשנה. ולמה באמת הוה נקט תנא לישנא קטיעא? ואם שי"ל . . . שהיו להן זמירות מיוחדין לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון. מדהיו שונין המשניות על פה אפי' בימי רבי [כרש"י ב"מ דל"ג א]. וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתני', באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה.

ולכן כמה פעמים בחר התנא ג"כ במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה.

ומה"ט לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואצ"ל זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר.

ומה"ט אף שהי' חסורי מחסרא הניחזה כך. מדמובן ממילא דאל"כ יהיה מעשה לסתור, ואם היו מבבלים המלות יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו, ובדבר זה יתורץ כמה קושיות ודקדוקים. ושמור זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנינים יקרים בשינוי לשון התנא עכ"פ במקום שלא ידענו טעם אחר נסתפק א"ע בטעם זה, שהוא ג"כ אמיתי בעצמו.

(ר' ישראל ליפשיץ, תפארת ישראל, בועז, ערכין ד)

דף מ"ד

תיקנו חכמים שיהיו אמה או אחיה רשאים להשיאה בהסכמתה, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

במקרה זה, אם לא רצתה עוד לישב תחת בעלה, זכאית לומר בפני שנים שאינה רוצה עוד בבעלה, ובכך פוקעים קידושיה למפרע ואינה צריכה גט. דבר זה נקרא מיאון, וקידושין אלו נקראים קידושי מיאון.

דעת שמואל

אמר שמואל: צריכה גט וצריכה מיאון.

תמה קרנא: אם גט - למה מיאון? אם מיאון - למה גט?

אמרו לו: אנו לא יכולים ללכת עד נהרדעא לשאול את שמואל, אבל אפשר לשאול את מר עוקבא שיושב עם בית דינו קרוב אלינו, מה טעמו של שמואל. לבסוף, החליטו ללכת לשאול את רב, אבל הפכו חכמים את השמועה ואמרו שקרנא אמר שצריכה גט וצריכה מיאון ושמואל תמה עליו. ועשו זאת כדי שרב לא יבטל את דבריו מפני שמואל שהיה חבירו.

אמר להם רב: "האלוקים" (לשון שבועה), צריכה גט וצריכה מיאון, וחלילה לו לבנו של אבא בר אבא (שמואל) שיאמר כפי שאמרת בשמו.

אמר רב אחא בריא דרב איקא: צריכה גט - שמא נתרצה האב בקידושין וחלו הקידושין למפרע מהתורה.

וצריכה מיאון - שמא לא נתרצה האב בקידושין, והרואים שחכמים הצריכוה לקבל גט, עלולים להסיק מזה שידוע לנו שהאב נתרצה בקידושיה ותפסו הקידושין מהתורה, ומתוך כך יבואו לומר שאין קידושין של המגרש תופסים באחותה של הקטנה שהתגרשה, ויתירוה בלא גט.

אמר רב נחמן: זה שאמרנו שחוששים שמא נתרצה האב וצריכה גט ומיאון, זה דוקא כשידוע לנו שכבר היו דיבורים בין האב לבעל שישא את בתו, ועל כן חוששים שמא שתיקת האב שלאחר הקידושין משמעה הסכמה להם.

דעת עולא ללישנא קמא

עולא אמר: אפילו מיאון אינה צריכה.

שאלו: האם גם אם היו שידוכין ביניהם, לא חוששים כלל?

דף מד

ותירצו: מי ששנה את דברי עולא, לדבריו, שמואל סובר שאפילו במקרה שלא היו ביניהם שידוכין גם כן צריכה גט ומיאון. ועל זה שנה את דברי עולא בלשון מחלוקת ואמר, שמכיון שלא היו שידוכין אינה צריכה אפילו מיאון.

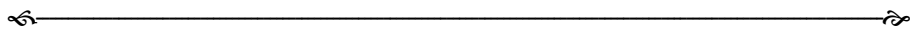
דעת עולא ללישנא בתרא

אמר עולא: קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה - אפילו מיאון אינה צריכה. ואמר את דבריו כמימרא לעצמה. וכיון ששמואל סתם את דבריו, משמע שהוא סובר שלעולם אין חוששים שמא נתרצה האב, ואפילו היו ביניהם שידוכין, מפני שאין מעשי הקטנה כלום.

שאל רב כהנא: הרי למדנו ביבמות, שחמש עשרה עריות (שאחת מהן היא בתו) שנפלו לפני קרוביהן ליבום הרי הן פטורות מן היבום ופטורות אף את צרותיהן מן היבום. ושנינו שם, "וכולן אם מתו או מיאנו או נתגרשו או שנמצאו איילונית³⁰¹ - צרותיהן מותרות (ליבם)".

והיות ואחת מהן היא בתו, יש לדייק שהיא קידשה את עצמה (כי אם אביה קידשה היא חייבת גט). ושנינו שצריכה מיאון?

ותירץ רב כהנא: ביבמות מדובר, שנעשה לה מעשה יתומה בחיי האב, כלומר, שיצאה מרשותו על ידי נישואין והתגרשה או התאלמנה, ואין לאביה רשות בה, והרי היא כיתומה קטנה שהתקדשה שיכולה למאן.

³⁰¹ וכולן . . או שנמצאו איילונית צרותיהן מותרות

בפסוק ועתה השב אשת האיש כי נביא ההוא וגו'. ומקשי בגמרא, אטו אשת הדיוט לא בעי להדורי, הא אשת איש דכולי עלמא אסור?

ויש לתרץ, על פי מה דאיתא במסכת יבמות דף ב' דהמקדש איילונית לא תפסו הקידושין דקידושי טעות הם ואינה צריכה גט. וכתבו שם התוס' דאם המקדש הכיר בה שהיא איילונית וקיבל עליו וקידשה הוי קידושין, עיין שם.

וידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל דשרה איילונית היתה שנאמר "אין לה ולד" אפילו בית ולד לא היה לה. והשתא יובן המקרא "ועתה השב אשת האיש". וקשה, הלא לא היתה כלל אשת איש דקידושי טעות היו כנזכר לעיל?

לזה אמר, "כי נביא הוא", והוי ליה הכיר בה, דהוי קידושין מעליא, ושפיר היא אשת איש.

(ר' אברהם יהושע העשיל מקראקא, חנוכת התורה, פרשת וירא)

דף מ"ד

שאל רב המנונא: הרי שנינו "אין מוכרה לקרובים. משום ר' אלעזר אמרו מוכרה לקרובים. ושון שמוכרה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט", היות והקידושין תופסים בה.

ויש לדייק, באיזו אלמנה מדובר כאן, אם קידשה אביה - הרי אין אדם מוכר בתו לשפחות אחר אישות, אלא ודאי שקידשה היא עצמה, ובכל זאת קוראים לה אלמנה?

תירץ רב עמרם בשם ר' יצחק: מדובר שנתאלמנה מקידושי ייעוד, וכשיטת ר' יוסי בר' יהודה שאמר מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, ולכן כשנתאלמנה מיייעוד יכול שוב למוכרה לשפחות.

דף מנה

יבמה קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה ★ אב שקידש בנו שלא לדעתו ★ המקדש קטנה דרך בזיון שלא לדעת אביה ★ המקדש קטנה לא לדעת אביה כשאביה הבטיחה לאחר ★ קטנה שקידשה אביה לכהן ונישאה לו שלא מדעת אביה ★ התקדשה לכהן לדעתו ונישאה שלא לדעתו ואביה כאן ★ התקדשה ונישאה לכהן שלא לדעת אביה ואביה כאן

יבמה קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה

אמר רב הונא אמר רב: אדם שקידש קטנה שלא לדעת אביה ומת ונפלה לפני אחיו ליבום, ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו. כיצד?

עשה בה מאמר

צריכה גט: שמא נתרצה האב בקידושי שני. וממה נפשך, אם לא נתרצה האב בקידושי ראשון צריכה גט מהתורה, ואם נתרצה צריכה גט מדרבנן.

וצריכה חליצה: שמא נתרצה האב בקידושי ראשון. ואינה ניתרת לכל בלי חליצה ככל יבמה שעשו בה מאמר.

וצריכה מיאון: שמא לא נתרצה האב לא בקידושי ראשון ולא בקידושי שני ויאמרו אין קידושין תופסין באחותה.

לא עשה בה מאמר

צריכה חליצה בלבד. ואינה צריכה מיאון.

ואין לחשוש שמא יאמרו קידושין תופסין באחותה, שהכל יודעים שאיסור אחות חלוצה הוא דרבנן, וא"כ אפילו היתה זקוקה לחליצה בודאי, מכל מקום הדבר ידוע שקידושיו תופסים באחותה, ולא יבואו להתירה בלא גט.

כפי שאמר ריש לקיש: כאן (במשנה זו) שנה רבי אחות גרושה אסורה עליו מדאורייתא כל עוד שהגרושה חיה, אבל אחות חלוצה אסורה היא רק מדברי סופרים.

דף מ"ה

אב שקידש בנו שלא לדעתו

מעשה בשני אנשים בבבל שהסכו ושתו יין בצל עץ צפצפה, לקח אחד מהם כוס יין ונתנה לחבירו ואמר לו: הרי בתך מקודשת לבני בכוס זו של יין.

אמר רבינא: אפילו לדעת החוששים שמא נתרצה האב, אין חוששים שמא התרצה הבן ואין כאן אפילו ספק קידושין. משתי סיבות:

א. אין הבן ברשות אביו שיוכל לקדש לו אשה שלא בשליחותו.

ב. דרך האיש שהוא בודק תחילה שהאשה ראויה לו, ואין חוששים שמא נתרצה הבן בקידושין שעשה אב עבורו.

שאלו חכמים את רבינא: שמא הבן עשה את אביו שליח לקדש לו אשה זו?

ענה רבינא: אין אדם עשוי להיות חצוף כל כך למנות את אביו שליח לכך.

שאלו שוב: אולי גילה הבן לאביו שחפץ הוא באשה זו, ונתרצה האב מאליו להיות לו שליח לקדשה עבורו, ובמקרה זה נאמר זכין לאדם שלא בפניו?

אמר רבה בר שימי לשואל: בפירוש שמעתי שאמר רבינא שאינו סובר כדברי רב ושמואל (שקטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה חוששים לקידושה). כלומר, כשם שאין דנים את שתיקת האב כספק הסכמה לקידושי בתו, כך אין לדון שתיקת הבן כספק הסכמה לקידושי אביו.

המקדש קטנה דרך בזיון שלא לדעת אביה

מעשה באדם שקידש קטנה באגודת ירק בשוק שלא לדעת אביה.

אמר רבינא: אפילו לדעת החוששים שמא התרצה האב, היינו דוקא אם היה זה דרך כבוד, אבל דרך בזיון לא, ואינה מקודשת כלל³⁰².

✧

³⁰² אפילו למאן דאמר חוששין שמא נתרצה האב . . . אבל דרך בזיון לא בפסוק "ויעקב שמע . . . והחריש עד בואם . . . וידברו אשר טמא אחותם". והיינו כתיב ויקח אותה וישכב אותה וגו', דהיינו שעשה דרך ליקוחין בקידושין, וסבר כיון שהחריש יעקב כששמע, נתרצה.

אבל בני יעקב אמרו, כיון שנבלה עשה בישראל, והיא דרך בזיון, אין בזה חשש קידושין. והיינו דאמר קרא "וידברו אשר טמא דינה אחותם", שאין זה ליקוחין אלא טימא את אחותם. לכך, אם לא תשמעו אלינו ולקחנו בתנו והלכנו, שאין יכולת בידה להינשא לאיש כיון שהיא קטנה.

(ר' פנחס הורוביץ, בעל ההפלאה, פנים יפות, פרשת וישלח)

דף מזה

שאל רב אחא מדיפתי את רבינא: מה כאן הבזיון, שקידשה באגודת ירק או שקידשה בשוק?

הנפקא מינה תהיה, אם קידש אותה בכסף בשוק, או באגודת ירק בבית.
ענה לו רבינא: שניהם הם דרך בזיון. ולדברי הכל אין כאן ספק קידושין.

המקדש קטנה לא לדעת אביה כשאביה הבטיחה לאחר

מעשה באדם שאמר שרוצה לקדש את בתו הקטנה לאחד מקרוביו, ואשתו לא הסכימה אלא שתנתן לאחד מקרוביה.

הכריחתו האשה ושידלתו בדברים עד שאמר לה "תנתן לקרובך".

עשו ההורים סעודת שידוכין³⁰³ והזמינו אליה את קרוביהם.

תוך כדי שאכלו ושתו ועדיין לא הספיקו לקדש את הבת, עלה קרובו של האב לעליית הגג וקידש את הבת בסתר ללא דעת האב.

אמר אביי: נאמר, "שְׁאָרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֲוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כְזָב", וכיון שהבטיח האב לאשתו לעשות סעודה לכבוד קידושיה, מן הסתם אינו רוצה להחשב כמי שאינו עומד בדיבורו, ואינה מקודשת כלל.

303 אדאכלי ושתי

נשאלתי: מי שאינו אוכל בסעודת הרשות, אם רשאי לאכול בסעודת שידוכין כשמקבלין קנין?

והשבתי: דסעודת אירוסין בלא נישואין הוי סעודת מצוה . . אבל הך סעודה לאו סעודת מצוה היא, דלא אשכחן בתלמוד לא חובה ולא מנהגא.

אמנם, בקרובי חתן וכלה אשכחן בפ"ב דקידושין, מנהג' לסעוד' זו גבי הוא אמר לקרובי כו' . . ופירש רש"י שעשו סעודה לחיבת חיתון וזמנו את קרוביהם, עכ"ל.

והתם לאו קדושין הוו דהא אח"כ קידש אחר, אלמא דמנהג הוי לזמן קרובי', וכיון דהכי הוא, אפשר דסעוד' מצוה היא, דהא אי קדיש לה אחר בלא דעתו של אבי הכלה מסקי התם דלאו כלום הוא משום חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, נמצא דסעודה זו כריתות החיתון.

(ר' ישראל ברונא, שו"ת מוהר"י מברונא, סימן כב)

דף מ"ה

רבא אמר: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה³⁰⁴, וכיון שטרח האב לעשות סעודה לכבוד קידושיה לקרובה של אשתו, מן הסתם אינו רוצה להפסידה על ידי ההסכמה לקידושי קרובו ואינה מקודשת כלל.

הנפקא מינה ביניהם: כשלא טרח האב בסעודה - לאביי, אינה מקודשת. לרבא - מקודשת מפני שאין לו מה להפסיד.

קטנה שקידשה אביה לכהן ונישאה לו שלא מדעת אביה

לענין אכילת תרומה

לרב: אוכלת בתרומה. בהנחה שהאב מרוצה מנישואין אלו שהרי קידשה אביה לדעתו. אלא אם יבוא אביה וימחה, אז תפסיק לאכול בתרומה.

לרב אסי: אינה אוכלת. שמא יבוא אביה וימחה ונמצאת זרה (מדרבנן) אוכלת בתרומה למפרע.

היה מעשה כגון זה וחש רב למה שרב אסי אמר, ולכן אמר שלא תאכל בתרומה.

כתבו התוס': לא שהודה רב לרב אסי, אלא היתה זו חומרא בעלמא.

לענין שהבעל ירש את אשתו

אמר רב שמואל בר רב יצחק: אם מתה, מודה רב שאינו יורשה.

למרות שלגבי תרומה סובר רב שאוכלת, זה מפני שמן התורה מותר לארוסה לכהן לאכול ורק חכמים גזרו שלא תאכל.

אבל לענין ירושה שמן התורה אין בעלה יורשה קודם הנישואין, אם מתה אינו יורשה.

³⁰⁴ רבא אמר חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה

נ"ב לאו משום דלית ליה לרבא סברא דשארית ישראל כו', רק דכיון דכפתי' והכריחתו להתרצות לקרובה וע"כ לא הו' נראה לרבא שהי' עושה איסורא אם הי' מערים ומקדשה לקרוביו, דכאשר עשתה לו אשתו לדחקו לעבור על רצונו כן יעשה לה.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

דף מזה

התקדשה לכהן לדעתו ונישאה שלא לדעתו ואביה כאן

לרב הונא: אינה אוכלת בתרומה.

ואמר, אפילו לרב שאמר שאוכלת, זה דוקא כשאביה לא נמצא. אבל כאן שהאב נמצא ושותק, הסיבה ששותק היא מרוב כעסו על הנישואין.

לרב ירמיה בר אבא: אוכלת.

ואמר, אפילו לרב אסי שאמר שאינה אוכלת, מפני שמא יבוא אביה וימחה. אבל כאן שהאב נמצא ושותק, הסיבה ששותק היא כי נוח לו בנישואין אלו.

התקדשה ונישאה לכהן שלא לדעת אביה ואביה כאן

לרב הונא: אוכלת בתרומה.

לרב ירמיה בר אבא: אינה אוכלת בתרומה.

למרות שבאופן הקודם אוכלת בתרומה, מפני שמהתורה ראויה היא לאכול בתרומה, אבל כאן, שאף הקידושין אינם ודאיים אינה אוכלת בתרומה.

אמר עולא: דברי רב הונא הם "כחומץ לשיניים וכעשן לעיניים".

שהרי, ומה כשהתקדשה לדעת אביה שהקידושין הם מדאורייתא וראויה היא לאכול בתרומה מהתורה - אמר רב הונא שלא אוכלת. כאן, שקידושיה אינם ודאי קידושין דאורייתא, לא כל שכן שלא תאכל בתרומה!?

לכן אמר, שנראים דברי התלמיד (רב ירמיה).

אמר רבא: הטעם של רב הונא, שהתיר לה לאכול בתרומה, הואיל ונעשה בה מעשה יתומה בחיי אביה.

כלומר, הואיל והן הקידושין והן הנישואין נעשו בה שלא מדעתו, ונהגו בה כאילו היתה יתומה ללא אב, ודאי שאילו לא היה מרוצה במה שעשו, לא היה מניח שיתעלמו ממנו כל כך, ומזה ששתק משמע שהסכים, ולכן אוכלת.

דף מז

כשהתקדשה שלא לדעת אביה מי יכול לעכב? ★ דברי המשנה ★ מי הוא התנא של משנתנו? ★ "היתה אוכלת ראשונה ראשונה" ★ מדה דין המעות שקידש בהן את אחותו? ★ המפריש חלתו קמוח ★ התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה

כשהתקדשה שלא לדעת אביה מי יכול לעכב?

לרב: בין היא ובין אביה יכולים לעכב קודם שיתרצה האב.

לרב אסי: אביה יכול לעכב אבל לא היא.

שאל רב הונא / חייא בר רב את רב אסי: נאמר במפתה בתולה "אם מאן ומאן אביה לתתה לו", מכפל הלשון לומדים שגם היא יכולה למאן?

אמר רב: אין להביא ראייה מכאן. כי רב אסי יכול לתרץ שכאן מדובר שפיתה שלא לשם אישות, לכן יכולה למאן, אבל אם היה זה לשם אישות, לא.

שאלו: וכי צריך הכתוב ללמדנו שאינה חייבת להינשא לו כשפיתה שלא לשם אישות?

אמר רב נחמן בר יצחק: הכתוב אכן עוסק כשפיתה שלא לשם אישות, ובא ללמדנו, שגם אם התרצה האב והיא לא, משלם קנס כמפותה.

וניסה להוכיח זאת רב יוסף: שפסוק זה מדבר כשפיתה שלא לשם אישות, ששנינו בברייתא מכפל הלשון "מהר מקהרנה לו לאשה" לומדים שצריכה ממנו קידושין. ואם מדובר כשפיתה אותה לשם אישות, מדוע צריך שוב לקדשה?

אך דחה זאת אביי: אפשר לומר שבא הכתוב לומר, שאף שהפיתוי הראשון היה לשם קידושין, היות והוא היה שלא לדעת אביה, לכן צריכה היא לקבל קידושין אחרים לדעת אביה.

דברי המשנה

א. האומר לאשה: "התקדשי לי בתמרה זו", "התקדשי לי בתמרה זו", אם יש באחת מהן שווה פרוטה - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.

ב. אמר: "התקדשי לי בזו ובזו ובזו", אם יש שווה פרוטה בכלן - מקודשת, ואם לאו - אינה מקודשת.

ג. אם לאחר כל תמרה שקיבלה אכלה אותה מיד - אינה מקודשת עד שיהא באחת מהן שווה פרוטה.

מי הוא התנא של משנתנו?

אמר רבה: משנתנו כר' שמעון שאמר לגבי א' שתבעוהו "תן לנו פקדון שיש לכל אחד מאתנו בידך", ואמר הנתבע: "שבועה שאין לך בידי, לא לך ולא לך", אם הודה שנשבע לשקר, חייב אשם גזילות אחד, שאין כאן אלא שבועה אחת.

"היתה אוכלת ראשונה ראשונה"

שאלו: על איזו בבא של המשנה אומר התנא, שאם אכלה מיד כל תמרה שקיבלה צריך שיהא באחת מהן שווה פרוטה כדי שתתקדש?

אם נאמר שמדובר על הרישא - כשכפל לשון "התקדשי", גם אם לא אכלה שום תמרה, צריך שיהא באחת מהן שווה פרוטה כדי שתתקדש?

ואם נאמר שמדובר על הסיפא - האם גם אם התמרה הראשונה היתה שווה פרוטה מקודשת? הרי הקידושין חלים רק בנתינה האחרונה, נמצא שכל התמרות שקבלה קודם הן בתורת מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת?

אמר על כך ר' יוחנן: "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין, ואין לנו לאכול", כלומר, הרי לפנינו משנה שנויה ואין אנו יודעים לפרשה.

רב ושמואל פירשו: זה הולך על הרישא. והתנא בא לחדש שאפילו אם אכלה כל תמרה שמגיעה לידה, לא אומרים הואיל והנאתה קרובה גילתה דעתה שחפיצה בהן והסכימה להתקדש אפילו אם אין באחת מהן שווה פרוטה.

ר' אמי אמר: זה הולך על הסיפא. ומה ששנינו "עד שיהא באחת מהן שווה פרוטה", הכוונה היא עד שיהא באחרונה שווה פרוטה. ובתמרות הקודמות אכן היא לא מתקדשת מפני שהם מלוה.

אמר רבא, לומדים מדברי ר' אמי שלושה דינים:

א. המקדש במלוה אינה מקודשת - לכן צריך שהתמרה האחרונה תהיה שווה פרוטה.

ב. המקדש במלוה ופרוטה דעתה של האשה על הפרוטה - לכן, למרות שבתמרות הראשונות היתה פרוטה, אם אין באחרונה אינה מקודשת.

ג. מעות בעלמא חוזרים - כל קידושין שאינם קידושין, אין אומרים שהמעות מתנה הם, אלא פקדון הם, וחוזרים למקדש. ומשום כך חשובות התמרות הראשונות כמלוה.

מה דין המעות שקידש בהן את אחותו?

לרב: מעות חוזרות.

מפני שאדם יודע שאין קידושין תופסים באחותו, ונתן לה לשם פקדון. והסיבה שלא אמר לה שהם לשם פיקדון, כי חשב שהיא לא תסכים לכך.

לשמואל: מעות מתנה³⁰⁵.

מפני שאדם יודע שאין קידושין תופסים באחותו, ונתן לה לשם מתנה. והסיבה שלא אמר למה שהם לשם מתנה, כי חשב שהיא תתבייש לקבלן.

המפריש חלתו קמח

שנינו: המפריש חלתו קמח - הקמח אינו חלה. וגזל ביד כהן וצריך להחזיר את הקמח למפריש.

שאל רבינא: מדוע זה גזל ביד כהן, למה לא נאמר כשמואל שאדם יודע שאין מפרישים חלה קמח, ונתן לשם מתנה?

³⁰⁵ המקדש אחותו, ושמואל אמר מעות מתנה . . גמר ונתן לשם מתנה

בשו"ת תורה לשמה (סימן שסא) נשאל לגבי מקרה שהיה בזמנו:

חבורה של אנשים היו יושבים ביחד ויען ראובן ויאמר לשמעון: תמכור לי את עיר פאריז בחמש דינרים אלו. ויאמר: מכרתי לך. ויקבל הדינרים ממנו, ויאמר לעדים: הוו עלי עדים גמורים שמכרתי לראובן את עיר פאריז בחמשה דינרים אלו. ויהי אחר שתיים ושלוש שעות בקומם ללכת למקומם תבע ראובן משמעון שיחזיר לו את הדינרים, וימאן שמעון.

ויאמר ראובן: הלא בדרך שחוק עשינו, כי איך יתכן בדעת שאקנה ממך את עיר הגדולה פריז, וכי עיר פאריז שלך היא כדי שתמכרנה בחמשה דינרים? ואפילו שימצא לפעמים קונים העיר מפקיד המלך בשביל היתר העירוב, הנה אין אתה פקיד של המלך, ואין אני קונה בשביל עירוב, וכל מה שעשינו היה בדרך שחוק, ועתה צריך אתה להחזיר לי הדינרים.

ויען שמעון ויאמר: גם אנכי ידעתי שאין כאן מכירה כלל, אך אני קיבלתי הדינרים בתורת מתנה. וראובן אומר: לא כי אני עשיתי דרך שחוק ולא רציתי ליתן לך מתנה אלא בדעתי היה לחזור וליטלם ממך.

בתשובתו מפנה לדברי הגמרא שלפנינו, רב אמר מעות חוזרים ושמואל אמר מעות מתנה, והלכה כשמואל, דכמו כן יש לומר, במקרה זה, אדם יודע שאי אפשר למכור את העיר פריז, וגמר ונתן לשם מתנה.

דף מו

תירוץ א'

חייבו את הכהן להחזיר את הקמח, מפני שאם לא יחזיר תצא תקלה על ידו, שפעמים שיש לכהן פחות מחמש רבעי קב קמח ובדעתו לעשות מהם עיסה הפטורה מחלה ויוסיף לעיסתו את הקמח שקיבל, ויחשוב שקמח זה אינו טבול לחלה ומתוקנת עיסתו, ויבוא לאוכלה בטיבלה קודם שיפריש ממנה חלה.

שאלו: הרי קודם אמרנו ש"אדם יודע שאין מפרישים חלה קמח"?

ותירצו: הכהן יודע שאין מפריש חלה קמח, אבל אינו יודע מה הסיבה, ויבוא לחשוב שזה כדי שלא יצטרך הכהן לטרוח ללוש את הקמח, ויאמר לעצמו, מוחל אני על טרחתי.

שאלו: תהא חלה זו תרומה, ומכל מקום לא תאכל עד שיוציא עליה חלה מעיסה אחרת החייבת בחלה, כמו ששנינו לגבי תרומה "מן הנקוב על שאינו נקוב - תרומה, ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר"?

ותירצו: כשמדובר במקרה של שני כלים שונים [כמו בתרומה] הדבר יתקבל לו על הדעת ויציית לדברי חכמים. אך כשמדובר באותו כלי [כמו בחלה] לא יציית כי לא יתקבל הדבר על דעתו.

תירוץ ב'

חייבו את הכהן להחזיר את הקמח, שמא בעל הבית יחשוב שעיסתו מתוקנת ויבוא לאוכלה בטיבלה.

שאלו: הרי קודם אמרנו ש"אדם יודע שאין מפרישים חלה קמח"?

ותירצו: בעל הבית יודע שאין מפריש חלה קמח, אבל אינו יודע מה הסיבה, ויבוא לחשוב שזה כדי לא להטריח את הכהן, ויאמר לעצמו, הרי הכהן מחל על טרחתו.

שאלו: תהא חלה זו תרומה, ומכל מקום לא תאכל עד שיוציא עליה חלה מעיסה אחרת החייבת בחלה, כמו ששנינו לגבי תרומה "מן הנקוב על שאינו נקוב - תרומה, ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר"?

ותירצו: כפי שאמרנו קודם, חוששים שכשמדובר בשני כלים יציית לדברי חכמים ובכלי אחד לא יציית כי זה לא יתקבל על דעתו.

דף ב' מו

שאלו: הרי למדנו "התורם קישות ונמצא מרה, אבטיח ונמצאת סרוח - תרומה, ויחזור ויתרום". הרי שלמרות ששם מדובר בכלי אחד לא חוששים? **ותירצו:** שונה המקרה הנ"ל, כי מדאורייתא כשתורם קישות מרה, או אבטיח סרוח תרומתו תרומה, כדברי ר' אלעאי.

התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה

אמר ר' אלעאי: מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה? שנאמר, "ולא תשאו עליו חטא בקרימכם את חלבו ממנו", כלומר, אם תתרמו מהיפה שבו, אז לא תשאו עליו חטא, משמע שאם לא תתרמו מהיפה תשאו עליו חטא. ואם אינו קדוש, נשיאות חטא למה? מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה.

דף מז

התקדשי לי באלו ★ דין המקדש במלוה ★ התקדשי לי במנה ונמצא חסר
 דינר ★ התקדשי לי במנה ונתן לה דינר ★ התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך
 ★ השואל קורדום מחבירו ממתי קנאו? ★ האומר לאשה התקדשי לי בשטר
 חוב

התקדשי לי באלו

אמר רבא: אמר לה "התקדשי לי באלו" - אפילו אוכלת, מקודשת.

מאחר שכבר נגמר דיבור הקידושין, הרי הקנה לה את התמרים בתורת
 קידושין, ומה שאכלה - את קידושיה אכלה.

הוכחה לדברי רבא

שנינו: האומר "התקדשי לי באלון, ברימון ובאגוז", או שאמר לה "התקדשי
 לי באלו" - אם יש בכולם שוה פרוטה - מקודשת, ואם לאו - אינה מקודשת.
 "בזו ובזו ובזו" - אם יש בכולם שוה פרוטה - מקודשת, ואם לאו - אינה
 מקודשת.

בזו - נטלתו ואכלתו, בזו - נטלתו ואכלתו, ועוד בזו ואכלתו, ועוד בזו
 ואכלתו - אינה מקודשת, עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה.

ואמרו: כיצד אפשר לפרש את המשפט "באלון וברמון ובאגוז"?

לא יתכן לומר, "או באלון, או ברמון, או באגוז" - א"כ למה צריך שבכולם
 יהיה שווה פרוטה ולא מספיק באחת מהם?

לא יתכן לומר "באלון וברמון ובאגוז" - כי זה בדיוק כמו "בזו ובזו ובזו".
 לא יתכן לומר שאמר "התקדשי באלו" - כיון שבסיפא כתב "או שאמר לה
 התקדשי לי באלו, משמע שברישא לא מדבר על "באלו".

אלא, צריך לפרש: שהתנא בא לפרש את דבריו, "התקדשי לי באלון ברמון
 באגוז, כיצד? כגון שאמר לה "התקדשי לי באלו".

ומזה שבסיפא התנא חילק בין אוכלת למנחת וברישא לא חילק, לומדים
 מכאן, שכל זמן שאמר לה "באלו", גם באוכלת מקודשת היות שאת שלה אכלה
 ואינו נחשב כמלוה.

ביאור הברייתא לרב ושמואל

שאלו: רב אמי הסובר ש"היתה אוכלת" הולך על הסיפא, וכוונת המשנה לומר שאם יש באחרונה שווה פרוטה מקודשת, יסביר גם פה "עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה" - עד שיהא באחרונה שוה פרוטה.

אבל רב ושמואל, שאמרו שזה הולך על הרישא, והתנא בא לחדש שלא אומרים קרבה הנאתה, הרי כאן בברייתא התנא מזכיר רק לשונות הכוללים את כל הפירות במעשה קידושין אחד, ואינו מזכיר לשונות המפרטים ומחלקים כל פרי למעשה קידושין נפרד.

כיון שכן, מדוע אמרה הברייתא בסופה שאם היתה אוכלת כל פרי מיד היא מקודשת אם יש באחת מהן שוה פרוטה, הרי באופנים אלו אין הקידושין חלים עד שיסיים את כל דבריו, ובאותה שעה הפירות הראשונים נאכלו כבר והפכו למלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת?

ותירצו: רב ושמואל מסבירים את הברייתא כשיטת רבי שאמר לגבי כהן המבטא מחשבות פסולות בשעת הקרבת הקרבן, שאין הבדל אם ביטה מחשבה פסולה לגבי כזית אחד מבשר הקרבן ומחשבה פסולה אחרת לגבי כזית שני, עם וא"ו החיבור או בלי וא"ו החיבור, ותמיד דבריו נחשבים כשתי אמירות. והוא הדין כאן, האומר "התקדשי לי בזו ובזו ובזו" או "ועוד בזו ועוד בזו", נחשב הדבר למעשה קידושין נפרד בכל פרי, ועל כן מועיל גם הפרי הראשון בפני עצמו לקידושין אף על פי שהוא נאכל מיד.

דין המקדש במלוה

אמר רב: המקדש במלוה (שהיא חייבת לו) אינה מקודשת, ואפילו היו המעות שנתן לה עדיין בעין.

והסיבה היא, היות ומלוה להוצאה ניתנה. כלומר, הלוה רשאי להוציא את הכסף בכל אופן שירצה, ואינו חייב שיהיה מצוי בידו תמיד כסף או סחורה שיוכל לפורעה למלוה תמורת כספו.

וכיון שכן, גם כאשר מעות ההלוואה קיימות עדיין ביד הלוה, אין למלוה שום בעלות על המעות עצמן. וכאשר אומר לאשה "התקדשי לי במעות שהלויתי לך" אינו נותן לה שום דבר משלו.

דף מז

שאלו: שנינו בברייתא, "המקדש במלוה - אינה מקודשת, ויש אומרים - מקודשת". אם כן, אולי נאמר שמחלוקתם האם מלוה להוצאה ניתנה? ודחו זאת: נאמר בסיפא "ושוים במכר שזה קנה", שאם אמר מוכר ללוקח "מלוה שיש לי עליך יהא לך בשביל מכר" ונתרצה לו, קנה הלוקח אם המעות היו בעין. ואם תאמר שמלוה להוצאה ניתנה, הרי אין כאן מעות לקנות?

התקדשי לי במנה ונמצא חסר דינר

אמר רב נחמן: הונא חברינו מפרש את מחלוקת הברייתא שכאן מדובר שאמר לה "התקדשי לי במנה" ונמצא מנה חסר דינר, ואמר לה המקדש "יהא אותו דינר מלוה עלי".

תנא קמא סבר: היא מתביישת לתובעו שיפרע לה אותו הדינר, ולכן מתחילה אין היא מסכימה לקידושין.

והיש אומרים סברו: אין היא בושה מלתובעו, ולכן היא מסכימה להתקדש במעות שנתן לה, ואילו הדינר יהא עליו מלוה.

התקדשי לי במנה ונתן לה דינר

ר' אלעזר אמר: האומר לאשה "התקדשי לי במנה" ונתן לה דינר - הרי זו מקודשת וישלים לאחר זמן את חובו.

שאלו: האם ר' אלעזר אמר את הוראתו רק לפי צד אחד במחלוקת התנאים? ו**תירצו:** כשנותן לה מנה חסר דינר, יש צד לחשוב שהיא מתביישת לתבוע ממנו את הדינר האחרון שהוא דבר מועט. אבל כשנותן לה דינר אחד מתוך מנה, אינה מתביישת לתבוע ממנו את היתרה שהיא סכום גדול.

התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך

שנינו: האומר לאשה "התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך", והלכה ומצאתו שנגנב או שאבד:

לתנא קמא - אם נשתייר הימנו שוה פרוטה - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת. ובמלוה, אף על פי שלא נשתייר הימנו שוה פרוטה - מקודשת.

לר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר - מלוה הרי היא כפקדון.

דף מז

שאלו: במה חולקים תנא קמא ור' מאיר?

אמר רבה: מצאתי את החכמים בבית המדרש שישבו ואמרו, בדין מלוה שלא התחיל להוציא ממנה כלום, האם היא עדיין ברשות הבעלים ויכול לחזור בו מההלואה, וכן אם יאנסו המעות האם הלוה חייב לשלם.

לתנא קמא - כשהלוה קיבל את המלוה, אע"פ שלא הוציא מהמעות כלום, כבר היא ברשותו ואין הבעלים יכולים לחזור בהם. וכן חייב הוא באונסים.

לר' מאיר - כל עוד והלוה לא התחיל להוציא ממנה, היא ברשות הבעלים, ויכולים לחזור בהם. וכן הלוה אינו חייב באונסים.

והוסיף רבה על דבריהם: לדעתי, לגבי אונס אע"פ שלא הוציא עדיין, לכו"ע זה ברשות הלוה וחייב הוא לפרוע.

ולמד זאת בק"ו משאילה, ומה שאילה שמחזיר את מה שקיבל, חייב באונסים, מלוה לא כל שכן שיתחייב באונסים כשבאה לידו אף שלא החל להשתמש בה?!

וכל מחלוקתם היא רק בנוגע למלוה האם יכול המלוה לחזור בו או לא.

השואל קורדום מחבירו ממתו קנאו?

אמר רב הונא: השואל קורדום מחבירו, ביקע בו - קנאו ואין המשאיל יכול לחזור בו. לא ביקע בו - לא קנאו.

שאלו: האם רב הונא אמר את הוראתו רק לפי צד אחד במחלוקת התנאים?

ותירצו: תנא קמא ור' מאיר חלקו רק במלוה, היות שרשאי הלוה להוציא את גוף המעות ואינו חייב להחזירן, סובר תנא קמא שהמעות נכנסו מיד לרשותו ואין המלוה יכול לחזור בו.

אבל בשאילה, שהחפץ השאול עצמו צריך לחזור לידי המשאיל ואין לשואל זכות לקחתו לעצמו, לדברי הכל, אם ביקע בו השואל - קנה, אם לא - לא.

האומר לאשה התקדשי לי בשטר חוב

שנינו: האומר "התקדשי לי בשטר חוב" או שהיה לו מלוה ביד אחרים וכתב לה הרשאה עליהם: **לר' מאיר - מקודשת. לחכמים - אינה מקודשת.**

שאלו: באיזה שטר חוב מדובר כאן, אם נאמר שהוא שטר חוב של אחרים, אם כן, זה מלוה ביד אחרים, ומה הטעם לכפילות?! אלא, הייבים לומר שמדובר על שטר חוב שלה, והם חולקים בדין המקדש במלוה?

ותירצו: מדובר על שטר חוב של אחרים, ויש כאן שתי מחלוקות נפרדות: א. מלוה על אחרים שיש לו עליה שטר חוב. ב. מלוה על פה שיש לו על אחרים.

הסבר מחלוקתם במלוה בשטר שיש לו על אחרים:

א. האם יכול אדם להקנות שטר חוב על ידי מסירת השטר לקונה? לרבי - יכול, היות ואותיות נקנות במסירה. לחכמים - לא קנה עד שיכתוב לו המלוה שטר מכירה וימסור לו גם את שטר החוב.

ר' מאיר סבר כרבי: ובמסירה לבד קנתה את החוב ולכן מקודשת. **וחכמים סוברים:** היות ולא כתב לה שטר מכירה, אינה מקודשת.

ב. האם צריך לכתוב בשטר המכירה "קני לך הוא וכל שעבודיה" לכו"ע אותיות לא נקנות במסירה, אלא שחולקים בדברי רב פפא שהמוכר שטר חוב לחברו צריך לכתוב לו בשטר המכירה "קני לך הוא וכל שעבודיה". **חכמים סוברים כרב פפא:** והיות שנוסח השטר שכתב לה אינו מספיק, לא קנתה את החוב ובמילא אינה מקודשת.

ר' מאיר סבר: די בנוסח שכתב בשטר המכירה כדי לקנות את שטר החוב יחד עם מסירת שטר החוב עצמו, ולכן מקודשת.

ג. האם מוכר שטר חוב יכול למחול על חובו?

כו"ע סוברים כרב פפא, אלא שחולקים בדברי שמואל שאמר שהמוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו - מחול³⁰⁶, ואפילו יורש מחול.

³⁰⁶ המוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו - מחול

שמעתי מאמו"ר הרב הקדוש [רבי שלמה ממונקאטש] זצלה"ה, שאמר בשם מחותנו הרב הקדוש מו"ה נתן דוד משידלאווצי זצלה"ה: שיש עצה למה שאמרו קדמונינו ז"ל בפירוש הפסוק (ירמיה ד, ג) "נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים",

דף מז

חכמים סוברים כשמואל: ולכן אינה סומכת דעתה על השטר, שמא ימחול ואין דעתה להתקדש ואינה מקודשת.

ר' מאיר סבר: שאי אפשר למחול וסומכת על מכירת השטר ולכן מקודשת.

ד. חלקו מה דעת האשה בשעת מכירת השטר חוב

ר' מאיר סבר: האשה אומרת בליבה ודאי לא יניחני וילך למחול לאחרים על חשבוני, ולכן מקודשת.

חכמים סוברים: האשה כשאר לקוחות ולא סומכת דעתה על מכירה זו ולכן אינה מקודשת.

הסבר מחלוקתם במקדש במלוה על פה

אמר רב הונא אמר רב: האומר במעמד המלוה הלוא והלוקח "מנה לי בידך, תנהו לפלוני" - קנה הלוקח. ואמרו שבזה חלקו ר' מאיר וחכמים:

חכמים סוברים - מה שאמר רב זה רק בפקדון ולא במלוה ואינה מקודשת.

ר' מאיר סבר - שדין זה הוא גם במלוה, ולכן מקודשת.

כי התורה והמצוות שעושים קודם שעשו תשובה על חטאת נעורים הוא מוסיף כח להסטרא אחרא ר"ל, שיש להם אחיזה בהקדושה.

על כן העצה טובה שיעשה הכל רק לשם ה' לבדו, וקודם כל מצוה ימחול השכר של המצוה להקב"ה ויעשה בלי קבלת פרס רק לקיים רצונו וליתן לו ית"ש המצוה, ואז לא יוכל הסטרא אחרא לנגוע בהם וליקחם, כיון דקיימא לן (קידושין דף מ"ח ע"א) המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול, והכי נמי כיון שאנו נותנים הזכות של המצוה להשי"ת, שהוא כהבעלים של השכר, וכיון שעל ידי העבירות הם רוצים לינק מהשכר הזה ומהשפע קודש הנשפע על ידי המצוה הזאת, וכשאנחנו נמחול השטר שיש לנו הבטחת השכר בעד קיום המצוה, ונמחלו בתורת מתנה להשי"ת אז לא יוכלו הם ליגע בטענת שעבוד לומר כי נמכר שכר המצוה ח"ו להם בעד העונות וחלק התאוות שנלקחו מצד הסטרא אחרא בעוה"ר, וכיון שמוחלין השכר להשי"ת כביכול, אז בטל טענתם ויניקתם, עכדה"ק.

וזהו עצה נכונה ויוכל גם אדם הפשוט לעשות כן מרצונו הטוב, כי טוב תתו אתו שהשכר להשי"ת, מתתו אותם ולאחרים כי מבלעדי זאת יקחום הסטרא אחרא ח"ו כנזכר.

(ר' צבי הירש ממנוקאטש, תפארת בניים, חלק א', עמוד רמח)

דף מ"ח

הסבר מחלוקת התנאים כשאמר התקדשי לי בשטר ★ עשה לי שירים נזמים
וטבעות ואקדש אני לך ★ התקדשי לי בשכר שעשיתי / אעשה עמך ★ דברי
המשנה ★ התקדשי לי בכוס זה ★ כשהטעה לשבח ★ תנאים שסוברים
שמראה מקום הוא לו

הסבר מחלוקת התנאים כשאמר התקדשי לי בשטר

לר' מאיר: אינה מקודשת ואפילו אם הנייר עצמו שווה פרוטה.

לר' אלעזר: מקודשת.

לחכמים: אם יש בנייר שווה פרוטה - מקודשת, ואם לאו - אינה מקודשת.

שאלו: חייבים לומר שמדובר כאן על שטר חוב שעל האשה, שהרי אם
מדובר על שטר חוב שעל אחרים, יש סתירה בדברי ר' מאיר, שבברייתא
הקודמת אמר שמקודשת.

ואם כן, אולי נאמר שהם חולקים בדברי רב האם ניתן לקדש במלוה?

תירוץ א' - מדובר ב"קידושי שטר" שלא היו חתומים עליו עדים

אמר רב נחמן בר יצחק: הברייתא בכלל מדברת ב"קידושי שטר" ולא
בשטר חוב, אלא שהשטר הזה לא היו חתומים עליו עדים.

וסברות המחלוקת:

ר' מאיר סובר - עדי חתימה עושים את הכריתות בגט. והוא הדין לשטר
קידושין, שאינו שטר בלי עדי חתימה ולכן אינה מקודשת.

ואפילו אם יש בנייר שווה פרוטה אינה מקודשת מדין "קידושי כסף", היות
ואין דעתה להתקדש בשווי הנייר אלא ב"קידושי שטר".

ר' אלעזר סובר - שעדי מסירה הם אלה שעושים את הכריתות בגט. והוא
הדין בקידושין, ולכן הוי שטר קידושין תקין ומקודשת.

חכמים הסתפקו - האם הלכה כר' מאיר או כר' אלעזר. ולכן אמרו ששמן
את הנייר, אם יש בו שווה פרוטה - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.

דף מ"ח

תירוץ ב' – מדובר ב"קידושי שטר" שלא נכתב לשמה

ריש לקיש הסתפק: האם אפשר לקדש אשה בשטר שנכתב שלא לשמה?
 האם מקישים הווייה ליציאה, וכשם שבגירושין צריכים שיכתוב לשמה כך צריך להיות בקידושין.
 או שמקישים קידושין לקידושין וכשם שקידושי כסף לא צריך שיהיה לשמה כך קידושי שטר לא צריך.
 והגיע למסקנה שמקישים הווייה ליציאה וקידושי שטר צריכים להיות לשמה.
 ובזה נחלקו התנאים:

ר' מאיר - סובר כריש לקיש שהשטר אינו כשר ולכן אינה מקודשת.

ר' אלעזר - לא סובר כריש לקיש ולכן היא מקודשת.

וחכמים הסתפקו - האם הלכה כר' מאיר או כר' אלעזר.

תירוץ ג' – מדובר ב"קידושי שטר" שנכתב שלא לדעת האשה

לדעת כולם הלכה כריש לקיש שצריך לכתוב את השטר לשמה. רק שכאן הבעיה שכתב את השטר שלא לדעת האשה.
 ובזה נחלקו:

לרבא ורבינא ור' אלעזר: כשם שבגט אין צריך דעתה, אף בקידושין אין צריך את דעתה ולכן מקודשת.

לרב פפא ורב שרביא ור' מאיר: כשם שבגט צריך דעת המקנה - הוא הבעל, כך בקידושין צריך דעת האשה שהיא המקנה, ולכן אינה מקודשת.
וחכמים הסתפקו - כמו מי ההלכה.

דף מח

עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש אני לך

אשה שאמרה לצורף, "קח זהב שלי ועשה לי שירים נזמים טבעות ואקדש אני לך בשכר פעולתך":

לר' מאיר - כיון שעשאן מקודשת.

לחכמים - אינה מקודשת עד שיגיע ממון לידה.

ועל איזה ממון חכמים דיברו?

וודאי לא דיברו על הממון שלה, שאם כן יצא שלר' מאיר מקודשת אפילו אם לא הגיע ממון זה לידה, וזה לא יתכן, אלא מדובר על ממון אחר, ובזה ישנם שתי אפשרויות:

א. ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף - כלומר המעביד מתחייב על כל פרוטה ופרוטה של עבודת הפועל.

ב. אינה לשכירות אלא לבסוף³⁰⁷ - כלומר, המעביד מתחייב לפועל כשהוא מחזיר את העבודה הגמורה.

³⁰⁷ אינה לשכירות אלא בסוף

ידוע מ"ש הקדמונים דלכן אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף.

וז"ל הרשב"ץ בספרו מגן אבות (פרק ב):

וזה המאמר בא, שלא יתיאש האדם מהגיית התורה אחר שאינו יכול לגומרה, וזה משלימות זה החכם, כי במאמר הראשון הזהיר הרבה שלא יתעצלו הפועלים, והיה אפשר שיגיע ממאמרו יאוש לבני אדם, כי אחר ששמעו ממנו שאי אפשר לגומרה, אולי יאמרו, למה נתחיל מה שלא נוכל לגמור, על כן בא המאמר הזה לומר להם שלא יתיאשו מהשכר אם לא ישלימו פעולתם, שהדין הוא כן בשכירות פועלים, כי אעפ"י שאין השכר משתלם אלא לסוף.

ואילו לא אמר זה החכם אלא זה המאמר, היה נותן עצלה לבני אדם והיה מספיק להם ללמוד באקראי בעלמא ודרך טיול, אחר שיש להם שכר באותו עמל, על כן באו שני המאמרים. האחד, לזרוז הרבה. והשני, שלא להתיאש.

ואמר, ולא עליך המלאכה לגמור ולא שכרך לגמור את כולה, שתפסיד שכרך במה שתעשה, כי יודע הוא שאי אפשר לך לגומרה, אם מפני קוצר הזמן, אם מפני צורך המלאכה, ואפילו לא תתעצל כלל.

דף מ"ח

סברו בני הישיבה, שלכו"ע ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. ואם כן, נמצא ששכר הפעולה הוא מלוה, שהרי בשעת חלות הקידושין כשמחזיר הבעל לאשה את הנזמים כבר היתה האשה חייבת למקדש את שכר הפעולה.

ושאלו: אם כן, ר' מאיר וחכמים חולקים האם אפשר לקדש במלוה?

תירוץ א' – מחלוקתם, האם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף

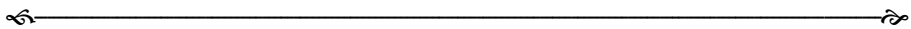
כו"ע סוברים שהמקדש במלוה אינה מקודשת, ומחלוקתם האם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף או לא:

לר' מאיר - אינה לשכירות אלא בסוף, וכשהחזיר את התכשיטים לאשה היות ולשם קידושין החזיר, הוא מוחל לה על התשלום, והרי היא מקודשת.

לחכמים - ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ובמילא זה מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת.

תירוץ ב' – מחלוקתם, האם אומן קונה בשבח כלי

כו"ע סוברים שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ומקדש במלוה אינה מקודשת. ומחלוקתם האם אומן קבלן (ששכרו קבוע עבור העבודה ולא לפי זמן העבודה) קונה בשבח הכלי או לא³⁰⁸:

ואם תאמר, מה יועיל לי להתחיל מה שלא אוכל לגמור?

אל תאמר כן, כי לכך נוצרת שתעשה כל אשר בכחך לעשות ואין אתה בן חורין לעמוד בטל, כי העול הוטל עליך לעבוד. וכן אמרו בפרק שתי הלחם, תנא דבי רבי ישמעאל, דברי תורה לא יהיו עליך חובה, ואי אתה רשאי לפטור את עצמך מהם.

³⁰⁸ אומן קונה בשבח כלי – לענין טבילת כלים

ישראל שנתן לאומן נכרי מתכת לעשות לו כלי, אם אומן קונה בשבח כלי, הרי זה כאילו קונה אותו אחר כך מן הנכרי, לפיכך יש מי שסובר (הריצב"א) שהכלי צריך טבילה, כדין כל הקונה כלים מן הנכרי. וביארו בזה (תוס' ע"ז עה ב ד"ה אי) שהוא סובר שקנין האומן הוא קנין ממש, ועדיף ממשכון שאין צריך טבילה.

אבל הרבה ראשונים (תוס' שם; רא"ש שם בשם ר"י; תרומת הדשן סי' שט) סוברים שאפילו אם אומן קונה בשבח כלי אין צריך טבילה. והטעם, מפני שאין שם הנכרי על הכלי (טור שם), שלא קנה את כל הכלי אלא כנגד השבח (תרומת הדשן שם, בשם תשובת רבינו שמחה).

דף מ"ח

לר' מאיר - אומן קונה בשבח הכלי, וכשהגיעו התכשיטים ליד האשה קנאה בשבח הכלי ולכן היא מקודשת.

לחכמים - אין אומן קונה בשבח הכלי, ובמילא אין לו במה לקדשה אלא בשכר הפעולה, ושכר הפעולה הוא מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת.

תירוץ ג' – מחלוקתם, במלוה ופרוטה האם דעתה על הפרוטה

כו"ע סוברים שאין אומן קונה בשבח כלי, וישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, והמקדש במלוה אינה מקודשת, ומחלוקתם מה יהיה הדין כשהוסיף לה נופך (אבן טובה) משלו³⁰⁹:

לר' מאיר - דעת האשה על הפרוטה, ואף זו שקידשה בשכר הפעולה שהוא מלוה, ובנוסף שהוא פרוטה, דעתה להתקדש בפרוטה ולכן מקודשת.

לחכמים - דעת האשה היא גם על המלוה, ואף זו רוצה להתקדש בשכר הפעולה, והמקדש במלוה אינה מקודשת.

ולענין הלכה: פסק המחבר בשו"ע (שם י) שאינו צריך טבילה, ואילו הרמ"א (שם) פסק שיש לחוש לדעה שצריך טבילה, ולכן יטבול בלי ברכה.

וכן אומן ישראל שעשה כלי לנכרי, והכלי לא הגיע לידי הנכרי עד שקנהו ישראל ממנו - אם האומן אינו קונה בשבח כלי, הרי לא היה הכלי מעולם ברשות ישראל וחייב טבילה. אבל אם האומן קונה בשבח כלי, נכרי וישראל שקנו כלי בשותפות אין צריך טבילה.

ולענין הלכה פסק הרמ"א (שם) שיטבילנו ללא ברכה.

309 כגון שהוסיף לה נופך משלו

נופך היא אבן טובה והיא מנויה בין אבני החושן.

נקטו דוקא אבן זו, אולי מפני שהיא אבן מצויה וזולה יותר משאר אבנים יקרות, ודברו חכמים בהוה.

ובדרך רמז יש לומר, לפי שהאבן הזו באבני החושן שייכת ליהודה, וכבר כתבו הקדמונים מקור ורמז בתורה למנהג שנהגו ישראל לקדש בטבעת - מיהודה, שנתן לתמר את חותמו - טבעתו. ובדעת זקנים מבעלי התוספות איתא שקדשה לתמר בטבעתו.

וגם כאן הלא קדשה ב"שירין נזמים וטבעות". לכך נקטו נופך, שהוא מרמז על מקור קידושי טבעת.

התקדשי לי בשכר שעשיתי / אעשה עמך

הטעם	בשכר שאעשה עמך	בשכר שעשיתי עמך	
אינה לשכירות אלא לבסוף.	מקודשת	אינה מקודשת	לתנא קמא
ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ובמלוה ופרוטה דעתה על המלוה.	אינה מקודשת גם אם הוסיף נופך	משלו.	לר' נתן
במלוה ופרוטה דעתה על הפרוטה ³¹⁰ .	אינה מקודשת, אבל אם הוסיף נופך משלו מקודשת.		לר' יהודה הנשיא

דברי המשנה

לתנא קמא: האומר "התקדשי לי בכוס זה של יין" ונמצא של דבש, או "של דבש" ונמצא של יין. וכן האומר 'התקדשי לי בדינר זה של כסף' ונמצא זהב, "של זהב" ונמצא של כסף. וכן האומר "התקדשי לי על מנת שאני עשיר" ונמצא עני, או "עני" ונמצא עשיר - אינה מקודשת.

לר' שמעון: אם הטעה לשבח - מקודשת.

³¹⁰ מלוה ופרוטה

ולפי"ז המניח ב' זוגות תפילין דרש"י ודר"ת, ג"כ יותר טוב להניחם בזה אחר זה מלהניחם בבת אחת, דמקום יש בראש להניח ב' תפילין, ויש שעושין כן כמובא בספרים.

ולהנ"ל אדרבה יותר טוב להניחם בזה אחר זה, דבבת אחת יש לחוש דילמא דעתיה על אותם שאינם תפילין כי היכא דחיישינן הכי בב' גיטין, והא קיימא לן דמצוות צריכות כוונה.

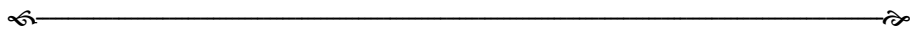
וכן בכל ב' מעשי מצוות שאדם עושה מספק, יומצא להנ"ל דצריך לעשותם בזה אחר זה.

התקדשי לי בכוס זה

האומר לאשה "התקדשי לי בכוס זה" ולא אמר מה יש בו:
כשהכיל מים - מקודשת בכוס ולא במה שבתוכו. כיון שהמים אינם חשובים ולא היתה דעתה להתקדש בהם.
כשהכיל יין - מקודשת במה שבתוכו ולא בכוס. כיון שדרך ליתן לשתותו על מנת להחזיר את הכוס.
כשהכיל ציר דגים - מקודשת בו ובמה שבתוכו. כיון שצריכה היא את הכוס לשמר בו את הציר, כי הוא משמש לזמן ארוך.

כשהטעה לשבח

כשהטעה לשבח, שאמר "התקדשי לי בדינר זה של כסף" ונמצא של זהב:
לתנא קמא - אינה מקודשת³¹¹. **לר' שמעון** - מקודשת.
שנינו: המוכר לחברו יין ומצא חומץ, חומץ ומנצא יין - שניהם יכולים לחזור בהם. מפני שיש מי שרוצה בחומץ דוקא ויש מי שרוצה ביין דוקא.
שאלו: אם כן, נאמר גם כאן שיש אשה שרוצה בשל כסף דוקא (כגון שצריכה להשלים תכשיט של כסף - תוס')?

³¹¹ על מנת שאני . . עני ונמצא עשיר - אינה מקודשת
 אע"פ ש"הטעה לשבח", וטעם הדבר - מכיון שדרכו של "עשיר" שנופלים לו רעיונות והמצאות שאינם ע"ד הרגיל . . ובמילא, יתכן שאין רצונה ב"עשיר".
 ועפ"ז, נשאלת השאלה בנוגע ל"על מנת שאני צדיק גמור, אפילו רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבד" - מכיון שע"י הרהור תשובה נעשה בדרגת בעל תשובה **שלמעלה מעלה** מצדיק גמור, הרי זה ע"ד ובדוגמת "על מנת שאני עני ונמצא עשיר" (ברוחניות), שאינה מקודשת, אע"פ ש"הטעה לשבח"!
 וא' הביאורים בזה - שהמעבר מ"רשע גמור" ל"בעל תשובה", ריחוק מן הקצה אל הקצה לגמרי, אינו באופן של **דילוג**, שהרי מדובר אודות תכונות הנפש שהם רחוקות זו מזו בתכלית הריחוק, כי אם, באופן שנעשה בינתיים "**צדיק גמור**" (אלא שאינו מסתפק בכך, ומתעלה אח"כ לדרגא נעלית יותר, דרגת בעל תשובה), ומכיון שכן, הרי נתקיים התנאי ד"על מנת שאני צדיק גמור", ולכן שפיר מקודשת.
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשמ"ו, י"ט כסלו)

דף מ"ח

תירוץ א'

אמר רב שימי בר אשי: פגשתי את אביי שישב והסביר לבנו את טעמו של ר' שמעון, שכאן מדובר כגון שאמר לשלוחו "הלויני דינר של כסף, ולך וקדש לי אשה פלונית" והלך והלוה דינר של זהב.

תנא קמא סבר - שהמשלח מקפיד שלא יתן לה אלא דינר כסף, וכיון שנתן לה של זהב אינה מקודשת כי אינו שלוחו לדבר זה.

ור' שמעון סבר - שאינו מקפיד על דינר כסף דוקא, כי אדרבה חשיבות היא לו, אלא שהתכוון לומר אם אינך יכול להלוות לי דינר זהב, הלווני של כסף.

שאלו: אם מדובר כאן על אדם ששלח שליח קידושין, התנא היה צריך להשתמש בלשון "התקדשי לו", וכן "הטעהו לשבח", וכן מה הפירוש "נמצא של זהב" הרי מלכתחילה הוא היה מטבע זהב, אין כאן תגלית?

תירוץ ב'

אמר רבא: אני וארי שבחבורה שהוא ר' חייא בר אבין הסברנו, שכאן מדובר כגון שאמרה היא לשלוחה "צא וקבל לי קדושי מפלוני שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף" והלך השליח ונתן לו המקדש דינר של זהב.

תנא קמא סבר - האשה מקפידה שלא להתקדש אלא בדינר כסף.

ור' שמעון סבר - מראה מקום היא לו, ואינה מקפידה.

ומה שהתנא השתמש בלשון 'נמצא', כאן מדובר שהיה הדינר כשמסרו הבעל לשליח צרור בסמרטוט, וכשפתחוהו התגלה שהיה של זהב ולא של כסף.

תנאים שסוברים שמראה מקום הוא לו

אמר אביי: ר' שמעון ור' שמעון בן גמליאל, ור' אלעזר סוברים שהאומר לשלוחו לעשות לו איזה דבר באופן קל, והלך השליח ועשה לו בדבר כבד, שאין זה שינוי בשליחות, כי לא הקפיד המשליח שיעשה לו בדבר הקל, אלא מראה מקום הוא לו להקל לו בשליחותו.

ר' שמעון

כפי שלמדנו במשנתנו, שהאשה מקודשת כששלחה שליח לקבלת דינר כסף לקידושין וקיבל השליח דינר של זהב.

דף מ"ח

ר' שמעון בן גמליאל

למדנו לגבי גט מקושר וגט פשוט: גט פשוט - עדיו חותמים מתוכו בסוף השטר. גט מקושר - עדיו חותמים מאחוריו על הכפלים בין קשר לקשר.

לתנא קמא: פשוט שכתבו עדיו מאחוריו, מקושר שכתבו מתוכו - פסולים.

לר' חנינא בן גמליאל: מקושר שכתבו עדיו מתוכו - כשר, שיכול לעשותו פשוט אם לא תופרו. ואף שיש בו שורות חלקות אין בכך כלום (אולם לחכמים אינו יכול לעשותו פשוט כי יש חילוק בזמן הכתוב בגט מקושר לגט פשוט).

לר' שמעון בן גמליאל: הכל כמנהג המדינה.

והסביר רב אשי: במקום שנוהגים לעשות פשוט ועשה מקושר, או במקום שנוהגים במקושר ועשה פשוט - לכולי עלמא ודאי מקפיד והוא פסול.

וכל מחלוקתם היא במקום שנוהגים בין בפשוט ובין במקושר, ואמר לו, "עשה לי פשוט", ועשה לו מקושר:

תנא קמא ור' חנינא בן גמליאל סוברים - שמקפיד והתכוון דוקא פשוט ולכן אם עשה מקושר יהיה פסול.

ור' שמעון בן גמליאל סובר - שאין הוא מקפיד אלא מראה מקום הוא לו, שאם ירצה אינו צריך לטרוח לעשות גט מקושר.

הרי למדנו שאף ר' שמעון בן גמליאל סובר שמראה מקום הוא לו.

ר' אלעזר

שנינו, אמרה 'התקבל לי גיטי ממקום פלוני' וקיבל לה גיטה ממקום אחר:

לתנא קמא - פסול, שאין הוא שלוחה לקבל גט במקום זה.

לר' אלעזר - כשר, היות וסובר שמקרה מקום היא לו, ואינה מקפידה.

דף מ"ט

כשהטעה לשבח ביוחסין ★ הרי את מקודשת לי על מנת שאני... ★ עשרה קבים שירדו לעולם ★ דברי המשנה

כשהטעה לשבח ביוחסין

אמר עולא: מחלוקת ר' שמעון וחכמים היא רק כשהטעות היתה בשבח ממון, אבל אם מדובר על שבח יוחסין כגון שאמר לה "על מנת שאני לוי" ונמצא כהן - דברי הכל אינה מקודשת.

הסיבה לכך, מפני שאומרת "נעל גדולה מרגלי איני רוצה", שלא רוצה שיתגאה עליה בגלל חשיבותו.

וכן שנינו: מודה ר' שמעון, אם הטעה לשבח יוחסים - אינה מקודשת.

אמר רב אשי: ניתן להוכיח זאת גם ממשנתנו, שהרי במשנה הבאה איתא "על מנת שאני כהן ונמצא לוי, לוי ונמצא כהן, נתין ונמצא ממזר, ממזר ונמצא נתין - אינה מקודשת". ור' שמעון לא חלק על כך.

שאל מר בר רב אשי: מזה אין להוכיח שהרי שם גם כתוב "על מנת שיש לי בת או שפחה מגודלת ואין לו, על מנת שאין לו ויש לו - אינה מקודשת", ולא מצויין שר' שמעון חולק למרות שזה שבח ממון.

ואפשר לומר שעל כל מה שחלק ברישא (במשנתנו) חלק גם בסיפא (במשנה הבאה) כולל שבח יוחסין?

אך דחו שאלה זאת משתי סיבות:

א. אם חלוק ר' שמעון בהטעייה לשבח יוחסין, היה לתנא להזכיר זאת כפי שהזכיר זאת בשבח ממון. ובהכרח מדוייק אף ממשנתנו שמודה ר' שמעון שבהטעיית שבח יוחסין - אינה מקודשת.

ב. הפיסקה "על מנת שיש לי בת או שפחה מגודלת" מדברת על שבח יוחסים ולא על שבח ממון, שמגודלת אין הפירוש בגיל אלא בחשיבות.

וגם בזה מודה ר' שמעון שאינה מקודשת, משום שאומרת, אינה רוצה שתשמע את הנעשה בביתי ותלך לספר את הדברים לשכנותיי.

הרי את מקודשת לי על מנת שאני...

על מנת שאני קריינא

לתנא קמא: כיון שקרא שלושה פסוקים בבית הכנסת, הרי זו מקודשת.
לר' יהודה: עד שיקרא ויתרגם תרגום אונקלוס.
 ולא שיתרגם מדעתו, שהרי ר' יהודה אומר, המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הזה זה מחרף ומגדף.

על מנת שקרא אנא³¹²

אינה מקודשת, עד שיקרא בתורה נביאים וכתובים בצורה מדוייקת.

על מנת אני שונה

לחזקיה: צריך שידע לשנות הלכות למשה מסיני.
לר' יוחנן: שידע תורה.
שאלו: הרי למדנו, "איזו היא משנה? ר' מאיר אומר הלכות. ר' יהודה אומר מדרש (מדרשי המקראות כספרא וספרי). ואם כן, כפי מי אמר ר' יוחנן?
ותירצו: ר' יוחנן התכוון למדרש תורה, כדברי ר' יהודה.

על מנת שתנא אנא

אינה מקודשת, עד שידע לשנות הלכות, ספרא, ספרי ותוספתא.

על מנת שאני תלמיד

אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא, שהיו תלמידים ולא באו לכלל סמיכה, ולא היו בימיהם כמותם בתורה.
 אלא כל ששואלים אותו בכל מקום דבר אחד בלימודו ואומר, ואפילו במסכת כלה, הרי זה נחשב לתלמיד.

³¹² אבל אמר לה קרא אנא

בשול"ת ברוך השם (ח"ב סימן עו) הביא תשובת המהרש"ם שנשאל מרוסיה בזמן הגזירות, אם מותר לפרושים ליקח תעודת מסע בשם "קראי" למען הציל נפשו, כי הגזירות לא חלו על הקראים.

והאריך בדיני קראים וכתב ראיה מכאן, כמו דביחיד יתכן לשון "קרא", יתכן ברבים לשון "קראים". וכיון שעכ"פ יש לפרש כן, הוי בכלל לישנא דמשמע לתרי אנפי.

דף מט**על מנת שאני חכם**

אין אומרים כחכמי יבנה, כר' עקיבא וחביריו.
אלא כל ששואלים אותו דבר חוכמה התלוי בסברא בכל מקום ואומרה, הרי זה נחשב לחכם.

על מנת שאני גיבור

אין אומרים כגיבורי דוד, אבנר בן נר וכיואב בן צרויה.
אלא כל שחביריו מתייראים ממנו מפני גבורתו, הרי זה נחשב לגיבור.

על מנת שאני עשיר

אין אומרים כר' אלעזר בן חרסום, שירש מאביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים.
ולא כר' אלעזר בן עזריה, שהיה בכל שנה מעשר מעדרו שנים עשר אלף עגלים מהנולדים באותה שנה.
אלא, כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו, הרי זה נחשב לעשיר.

על מנת שאני צדיק

אפילו רשע גמור, מקודשת מספק, שמא הרהר תשובה בדעתו³¹³.
ואף על פי שאין כל העבירות מתכפרות בתשובה לבד, מכל מקום משעה שהרהר בתשובה הרי הוא נחשב צדיק גמור מכאן ולהבא, רק שעליו להשלים את הכפרה בכדי לבטל את הפורענות שנגזרה עליו בעבר.

על מנת שאני רשע

אפילו צדיק גמור, מקודשת מספק, שמא הרהר דבר עבודה זרה בדעתו.
שהחושב לעבוד עבודה זרה, הקב"ה מחשיבו כאילו עבד בפועל.

313 ע"מ שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו

הפס"ד בגמרא שע"י הרהור תשובה נעשה צדיק (ויתירה מזה: "צדיק גמור), ה"ז מפני שהרהור תשובה שבלב הוא באופן שכולל (בכח) ההמשך שלאח"ז עד שלמעשה בפועל (שהוא העיקר).

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, סה"ש תשנ"ב ח"א, ש"פ נח)

עשרה קבים שירדו לעולם

עשרה קבים של חכמה ירדו לעולם

תשעה נטלה ארץ ישראל³¹⁴ ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של יופי ירדו לעולם

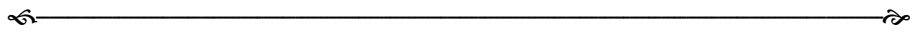
תשעה נטלה ירושלים, ואחד כל העולם כולו.

כדאיתא בסוכה, מי שלא ראה ירושלים בתפארתה, לא ראה כרך נחמד מעולם.

עשרה קבים של עשירות ירדו לעולם

תשעה נטלו רומיים קדמונים, ואחד כל העולם כולו.

כדאיתא בפסחים, שאוצרות הכסף והזהב שליקט יוסף במצרים בשנות הרעב הגיעו לידי הרומיים.

³¹⁴ עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל

"ירכיבהו על במתי ארץ" - בספרי, זו א"י שהיא גבוהה מכל הארצות כו'.

ובודאי אין המכוון על מה שהוא גבוה שיושב בהר, שיש הרים בחו"ל גבוהים מא"י כידוע. רק המכוון על שהוא גבוה במעלה.

וכענין מ"ש (קידושין מ"ט): עשרה קבים חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה א"י כו' וזש"נ "ירכיבהו - ירכיב הו' - על במתי", ארץ והיינו אויר א"י כעין מ"ש (ב"ב קנ"ח: וע' כתובות ע"ה.) (אורא דא"י מחכים.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פרי צדיק, האזינו ג)

תני רבי יוסי ראוי היה עזרא וכו' פירוש שהיה מוכן לזה מצד עצמו שתנתן התורה על ידו רק שכבר יצא הדבר לפעל על ידי משה.

ומפני שההכנה היה לעזרא לקבל התורה ולהיות מתעלה מן החמרי ומתדבק במעלה העליונה השכלית, ולכך כשם שכתוב ומשה עלה אל האלקים העליה הזאת מן החמרי להתדבק בשכלי וכן כתוב בעזרא הוא עזרא עלה מבבל, פירוש כי היה לו עליה מבבל.

כי כל חוצה לארץ מיוחס לחמרי וארץ ישראל מיוחס אל השכלי וכמו שאמרו ז"ל (קידושין מ"ט ע"ב) עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם, ולכך היה עזרא מתנועע אל מקומו הראוי לו שהוא ארץ ישראל מיוחד לחכמה ולתורה, כמו שהיה מיוחד הר סיני שיקבל משה שם חכמת התורה.

(ר' יהודה ליוואי, תפארת ישראל, סד, ב)

דף מ"ט

עשרה קבים של עניות ירדו לעולם

תשעה נטלה בבל, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של גסות ירדו לעולם

תשעה נטלה עילם³¹⁵, ואחד כל העולם כולו.

שאלו: האם הגסות לא הגיעה לבבל?

והרי כתוב בנבואת זכריה, "וְאֶשָׂא עֵינַי וְאָרָא וְהִנֵּה שְׁתֵּים נָשִׁים יוֹצְאוֹת (מקדש הקדשים) וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלִהְיֶנָּה כְּנָפִים כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשָּׂאנָה אֶת הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם. וְאָמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנֹכִי הִמָּה מוֹלְכוֹת אֶת הָאֵיפָה. וַיֹּאמֶר אֵלַי לְבָנוֹת לָהּ (לאשה הרשעה שבתוכה, היא יצר הרע) בֵּית בְּאֶרֶץ שְׁנַעֲרָ".

ואמר ר' יוחנן, זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל ("הרוח בכנפיהם" מרמז על גסות הרוח, ו"כנפי החסידה" מרמז על החנופה, שהחסידה היא עוף דורס ואעפ"כ דרכה לעשות חסידות עם חברותיה וכל זה מצד חנופה בעלמא).

ותרצו: גסות הרוח נחתה לבבל ומשם השתרבה לעילם.

ויש לדייק זאת מהפסוק שנאמר "לְבָנוֹת לָהּ בֵּית" ולא נאמר לבנות להן בית, כי החנופה לבדה נשתקעה בבבל, ואילו גסות הרוח הלכה לעילם.

שאלו: והרי אמר מר סימן לגסות עניות, והעניות היא בבבל?

ותירצו: הכוונה היא לעניות בתורה שמגיעה כתוצאה מגסות הרוח שיש באדם שאינו משמש את רבותיו כל צרכו, ואינו חוזר כראוי על לימודו.

וכמו שדניאל ומרדכי היהודי שהיו בעילם ולא היה דורם עוסק בתורה, ולא זכו דניאל ומרדכי ללמד, ואמר על כך דניאל "אָחֹת לָנוּ קִטְנָה וְשְׂדֵימִים אֵין לָהּ". ואמר ר' יוחנן, זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד (להניק).

³¹⁵ עשרה קבים של גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם

והנה, מקור השופע לכל מיני רע שבאדם הוא נמשך מכתרין דקליפי', כמו שאמרו י' קבין גסה"ר ירדה לעולם ט' נטלה עילם כו'.

הכוונה שע"ס דקליפה דגסה"ר וחוצפא שהוא מקור כל טבעי בנ"א בגיאות וחוצפא זה כך וזה כך (ובעילם היה אז מקור הכל שהוא כתר וט"ס כלולים בו).

(כ"ק אדמו"ר האמצעי, שערי תשובה, שער התשובה, ד"ה כתיב אם יהיה נידחך כה"פ, ד, ג)

דף מ"ט

עשרה קבים של גבורה ירדו לעולם

תשעה נטלו פרסיים, ואחד כל העולם כולו. שחיילות הפרסיים נמשלו בגבורתם להבדיל לחיילות בית דוד.

עשרה קבים של כינים ירדו לעולם

תשעה נטלה מדי, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של כשפים ירדו לעולם

תשעה נטלה מצרים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של נגעים ירדו לעולם

תשעה נטלו חזירים³¹⁶, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של זנות ירדו לעולם

תשעה נטלו ערביא³¹⁷, ואחד כל העולם כולו.

316 תשעה נטלו חזירים

יש שפירשו עמלק כדכתיב בו "יכרסמנה חזיר מיער", ועליהם אמרו בהגדה למה נקרא שמו חזיר, שעתידי הקב"ה להחזירו לישראל לעתיד לבוא.
(רבי יום טוב בן אברהם אשבילי, חידושי הריטב"א, על הדף)

317 עשרה קבים של זנות ירדו לעולם תשעה נטו ערביא

דאאע"ה סבר שערביים הם שמשתחווים לאבק שברגליהם, וידוע שע"ז הוא פגם השכל, והנה בש"ס קידושין (מ"ט:) עשרה קבים זנות ירדה לעולם תשעה נטלה ערביא ואחד כל העולם כולו, וזנות הוא מכח תאוה הנטוע בלב, הרי שחשבם פגומי לב ושכל. וזה הי' ענין אומרו יקח נא מעט מים, והוא להמשיך טהרה ממי הדעת לתקן פגימת הלב כנ"ל בענין הטהרה ע"י טבילת מים, ואמר עוד ואל הבקר רץ אברהם, ובמדרש רץ לקדם אותה אומה דכתיב ואפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש . . . וזהו מדת ישראל שהם מלומדים לקבל עליהם עול מלכות שמים באהבה, וזהו עגלה מלומדה אוהבתי לדוש, ולעומת שמכניעין את שכלם ודעתם זוכין לבחינה שלמעלה מהדעת כענין ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים זכה לתמונת ה' יביט. וזהו שהמשיך אברהם להאורחים לתקן בהם בחי' השכל באשר חשבם לפגומי השכל, א"כ בשתי אלה ביקח נא מעט מים ובואל הבקר רץ אברהם הי' מהדר לתקן להאורחים בחינת הלב ובחי' השכל.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, שמיני יב, יב)

דף מ"ט

עשרה קבים של עזות ירדו לעולם

תשעה נטלה מישן, ואחד כל העולם כולו.

כדאיתא בגמ' לקמן, שלגבי יוחסין "מישן מתה", כלומר, ממזרים גמורים כולם. ומצינו שהעזות היא סימן לממזרות.

עשרה קבים של שיחה ירדו לעולם

תשעה נטלו נשים³¹⁸, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של שכרות ירדו לעולם

תשעה נטלו כושים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים של שינה ירדו לעולם

תשעה נטלו עבדים, ואחד כל העולם כולו.

כדאיתא בפסחים, שציוה כנען לבניו שיאהבו את השינה.

דברי המשנה

על מנת שאני כהן ונמצא לוי, לוי ונמצא כהן, נתין ונמצא ממזר, ממזר ונמצא נתין, בן עיר ונמצא בן כרך, בן כרך ונמצא בן עיר. שביתי קרוב למרחץ ונמצא רחוק, רחוק ונמצא קרוב. שיש לי בת או שפחה מגודלת ואין לו, או על מנת שאין לו ויש לו. על מנת שאין לו בניו ויש לו, או על מנת שיש לו ואין לו.

ובכולם, אע"פ שאמרה "בלבי היה להתקדש לו" - אינה מקודשת.

וכן היא שהטעתו, אינה מקודשת. וכל זה לדעת חכמים, אבל לר' שמעון אם הטעה לשבח מקודשת.

³¹⁸ עשרה קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים

איתא בגמרא "איתתא בהדי שותא פילכא" (עם שהאשה מדברת היא טווה), שגם בשעה שהיא מדברת [והרי אמרו חז"ל "עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים"], שזה לבד דבר חשוב, הרי היא גם טווה, כיון שרצונה להשיג עוד ריוח צדדי. (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשט"ז, יט כסלו)

דָּבָר

דברים שבלב אינם דברים ★ מקרים בענין דברים שבלב ★ דברי המשנה ★
 דין זהה למשנתנו במסכת גיטין ★ דברי המשנה ★ דין זהה למשנתנו במסכת
 כתובות ★ דברי המשנה ★ הצורך לציין את שלושת הדינים במשנה ★ האם
 חוששים לסבלונות? ★ דין נוסף שתלוי במנהג המקום ★ דברי המשנה ★
 המקדש אשה ובתה או אשה וכאחותה כאחת

דברים שבלב אינם דברים

אדם אחד מכר נכסיו על דעת לעלות לארץ ישראל, לבסוף נאנס ולא עלה,
 ובשעת המכירה לא אמר את כוונתו.

פסק רבא: אלא הם דברים שבלב ודברים שבלב אינם דברים³¹⁹, ולפיכך
 המכר בטל.

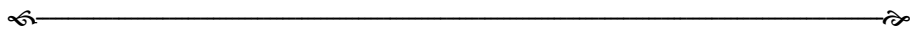
שאלו: מהיכן למד רבא דין זה?

נסיון הוכחה ראשון

נאמר בפרשת נדרי עולה, "אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים בקריבנו אל
 פתח אהל מועד בקריב אתו לרצנו לפני ה'", ומיתור המילים 'קריב אתו' למדו
 שכופין אותו לקיים נדרו, ומ'לרצנו' למדו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

וניסו להוכיח מכאן: מדוע כופין אותו, הרי בליבו הוא לא מסכים, אלא לאו
 משום דאמרין "דברים שבלב אינם דברים".

אך דחו זאת: אולי כאן המקרה שונה, שאנו עדים בדבר שאכן הוא באמת
 רוצה בלבו, משום שנוח לו בכפרה שבקרבן.

³¹⁹ דברים שבלב אינם דברים

נ"ב המבייש את חברו וכדומה ומחל לו בפיו אעפ"י שלא מחל לו בלבו אמרינן ביה
 ג"כ דברים שבלב אינם דברים.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

אם בירך על דעת לספור ארבעה ימים לעומר, שהוא סבור שהיום יום רביעי, ולאחר
 שגמר הברכה נזכר שהיום יום חמישי, אין צריך לחזור ולברך, אלא סופר מיד חמשה
 על סמך הברכה שבירך כבר, אף על פי שהברכה היתה על דעת יום רביעי אין בכך
 כלום, לפי שדברים שבלב אינם דברים לענין זה, כמו שנתבאר בס"ר ר"ט.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות פסח, סימן תפט סעיף כ)

נסיון הוכחה שני

למדנו בסיפא של הברייתא "וכן אתה מוצא בגיטי נשים ושחרורי עבדים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"³²⁰.

וניסו להוכיח מכאן: מדוע כופין אותו, הרי בליבו הוא לא מסכים, אלא לאו משום דאמרינן "דברים שבלב אינן דברים".

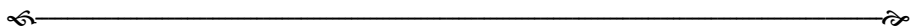
אך דחו זאת: אולי כאן המקרה שונה, משום שמצוה לשמוע דברי חכמים, ויש לנו להחזיקו בחזקת מקיים מצוה.

נסיון הוכחה שלישי

למדנו במשנה "המקדש את האשה ואמר, כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוויה, לוויה ונמצאת כהנת, ענייה והרי היא עשירה, עשירה והרי היא ענייה - מקודשת, מפני שלא הטעתו".

וניסה רב יוסף להוכיח מכאן: מדוע מקודשת, הרי אמר "כסבור הייתי", אלא משום דאמרינן "דברים שבלב אינן דברים".

אך דחו זאת אביי: אולי זה שכאן מחזיקים אותה כמקודשת זה רק לחומרא. כלומר, שהיא אינה מותרת לאחר בלי גט, אבל אם תינשא לאחר בלי גט, אין אומרים שאין קידושין תופסים בה כשאר אשת איש אלא צריכה גט משניהם.

³²⁰ כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

מ"ש הרמב"ם בביאור הדין "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", "מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני . . . (ה"ז) לרצונו", כלומר, אמירת "רוצה אני" מועילה [לא בגלל הכפי', כי, רצון שבא ע"י כפי' לא מהני, אלא שפעולת הכפי' היא אך ורק כדי לבטל התגברות יצרו שתקפו, ואז מועילה אמירת "רוצה אני"] מפני שעל ידה מתגלה רצונו האמיתי.

ומזה מובן גם בנוגע לענין התשובה – שכאשר המעשה בפועל הוא כדבעי, וישנה גם בקשת מחילה בדיבור עכ"פ, ה"ז מועיל גם אם לא מכוונים כל הכוונות כדבעי, כיון שבדיבור זה מתגלה הרצון האמיתי שמצד פנימיות הנשמה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשי"א, יום א' דר"ה)

נסיון הוכחה רביעי

למדנו במשנה "בכולם אף על פי שאמרה בליבי היה להתקדש לו - אף על פי כן אינה מקודשת".

וניסה אביי להוכיח מכאן: מדוע אינה מקודשת, הרי אמרה "בליבי היה", אלא משום דאמרינן "דברים שבלב אינן דברים".

אך דחו זאת: אולי כאן זה שונה, משום שאין בכחה של האשה לעקור את תנאו בדברים שבלב, הואיל ושמעה ולא מיחתה בפיה.

נסיון הוכחה חמישי

מעשה היה בדברים שבלב שהובא הנדון לפני רב חסדא, והלך רב חסדא לבית מדרשו של רב הונא לעיין בדבר, ופשטו זאת מהדין הבא:

האומר לשלוחו הבא לי מן החלון או מן הדלוסקמא מעות, והיו שם מעות של הקדש ושגג בעל הבית שכסבור שהן חולין והביא לו, אף על פי שאמר בעל הבית לא היה לי בלבי אלא על כיס אחר שהיה במקום, כיון שהביא לו מהמקום שביקש, בעל הבית מעל.

וניסה להוכיח רב חייא בר אבין: מדוע בעל הבית מעל, הרי אמר "בלבי", אלא משום דאמרינן "דברים שבלב אינן דברים".

שאלו: אולי כאן זה שונה, מכיון שלא מאמינים לו, שאולי כל כוונתו להיפטר מקרבן מעילה?

ותירצו: אם כל מטרתו היתה להיפטר מקרבן, יכל לומר מזיד הייתי, והמועל במזיד אינו מביא קרבן, וכיון שיכול לטעון טענה זו, הרי הוא נאמן גם במה שטען "בלבי" מדין מיגו.

שאלו: אולי לא נאמין לו במיגו שהיה אומר "מזיד הייתי", משום שאין דרך אדם להחזיק עצמו רשע?

ותירצו: שיש לו מיגו אחר, שיכל לומר נזכרתי שהמעות של הקדש אחר שכבר שלחתי למעול, והדין במקרה ש"נזכר בעל הבית ולא נזכר השליח" השליח מעל ובעל הבית פטור.

דף ג

מקרים בענין דברים שבלב

מקרה א

אדם אחד מוכר נכסיו ופירש בשעת המכר שמוכר על דעת לעלות לארץ ישראל, לבסוף עלה אך לא הסתדר לו לגור שם ולכן חזר.

ללישנא קמא - אמר רבא: כל העולה, על דעת לגור שם הוא עולה. וכיון שהוא לא גר שם, הרי זה כמי שנאנס והיות ופירש בשעת המכירה שלשם כך מוכר, המכר בטל.

ללישנא בתרא - אמר רבא: דעתו היתה לעלות בלבד, והוא עלה, ולכן אין המכר בטל.

מקרה ב

אדם אחד מוכר נכסיו ופירש בשעת המכר שמוכר על דעת לעלות לארץ ישראל, ולבסוף לא עלה.

ללישנא קמא - אמר אביי: אם רוצה יכול הוא לעלות ואין המכר בטל.

ללישנא בתרא - אמר אביי: אם הוא רוצה הוא לא יכול לעלות? ודאי שאם ירצה יעלה, ולכן המכר לא בטל.

הנפקא מינה בין ב' הלשוניות: אם לא עלה משום ששמע על אונס בדרך.

ללישנא קמא - אם רוצה, יכול הוא לעלות בשיירה ואין המכר בטל.

ללישנא בתרא - מלשון אביי משמע שהמכר אינו חוזר משום שאין לו שום עיכוב, אבל אם יש איזה עיכוב כמו במקרה זה, הרי המכר חוזר.

דברי המשנה

א. האומר לשלוחו: "צא וקדש לי אשה פלונית במקום פלוני", והלך וקידשה במקום אחר - אינה מקודשת.

משום שבדוקא רצה במקום פלוני, שיש לו שם אוהבים והם ימחו בידי מי שירצה לומר עליו דברים רעים.

ב. האומר לשלוחו: "צא וקדש לי אשה פלונית והרי היא במקום פלוני", וקידשה במקום אחר - הרי זו מקודשת.

משום שאינו מקפיד על המקום, רק מראה מקום הוא לו היכן ימצאנה.

דין זהה למשנתנו במסכת גיטין

שנינו במסכת גיטין: האומר תנו גט זה לאשתי במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר - פסול. הרי היא במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר - כשר.

ואמרו בגמ' שצריך לפרט דין זה גם בקידושין וגם בגירושין.

שאם היה התנא משמיענו רק בקידושין - היינו אומרים, היות וקידושין מטרתו לקרב אותה אליו, אומר בלבו, במקום זה יש לי אוהבים שלא יוציאו עליו שם רע, אבל במקום שקידש השליח יש לי שונאים ולכן מקפיד. אבל בגירושין שמטרתו להרחיקה ממנו, היינו אומרים שאינו מקפיד.

ואם היה התנא משמיענו רק בגירושין - היינו אומרים, דוקא בגירושין מקפיד כי אומר לעצמו שבמקום זה נוח לי להתבזות, אבל במקום שהשליח הלך לא נוח לי. אבל בקידושין היינו אומרים שאינו מקפיד.

דברי המשנה

א. המקדש אשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים - אינה מקודשת. כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים - תצא שלא בכתובה, משום שאומר "אי אפשי באשה נדרנית".

ב. על מנת שאין עליה מומין, ונמצאו בה מומין - אינה מקודשת. כנסה סתם ונמצאו בה מומין - תצא שלא בכתובה. שכל המומין הפוסלין בכהנים פוסלין בנשים.

דין זהה למשנתנו במסכת כתובות

שנינו דין זהה במסכת כתובות. והסבירו בגמ' טעמו של דבר:

כאן בקידושין, התנא הוצרך ללמד את האופנים שאינה מקודשת, שהוא ענין המסכת ולכן שנה התנא אגב דין הקידושין גם את המקרים שהיא מקודשת אבל היא יוצאת בלא כתובה.

ואילו שם בכתובות, הוצרך התנא ללמד את המקרים שיוצאת בלא כתובה, ולכן שנה אף את דין הקידושין אגב דין כתובה.

הוסיף הרשב"א: אע"פ שבכתובות החלק השני הוא העיקר, לא רצה התנא לשנות סדר המשנה כדי לא לבלבל את הלומדים.

דברי המשנה

- א.** המקדש שתי נשים כאחת בשוה פרוטה - אף על פי ששלח סבלונות³²¹ לאחר מכן - אינה מקודשת. מפני שתולים אנו שטעה וסבר שקידושיו קידושין, ושלח את הסבלונות כחתן השולח לארוסתו.
- ב.** הוא הדין במקדש אשה אחת בפחות משוה פרוטה ושלח סבלונות לאחר מכן - אינה מקודשת.
- ג.** וכן הוא בקטן שקידש בקטנותו (שאין קידושיו קידושין) ושלח סבלונות שהגדיל - אינה מקודשת, שאף הוא מחמת קידושין הראשונים שלח.

הצורך לציין את שלושת הדינים במשנה

אם התנא השמיענו רק את הדין הראשון

היינו אומרים היות שהוציא פרוטה לכן הוא טועה שקידושיו קידושין. אבל במקדש בפחות משוה פרוטה, היינו אומרים שאדם יודע שאין קידושין תופסים בפחות משוה פרוטה, והסבלונות נועדו לקידושין ותהא מקודשת.

אם השמיענו רק את הדין הראשון והשני

היינו אומרים, היות ואנשים לא בקיאים להבדיל בין שווה פרוטה לפחות משווה פרוטה, לכן הוא טועה שקידושיו קידושין. אבל קטן שקידש, הכל יודעים שאין קידושי קטן כלום, והסבלונות ששולח עתה נועדו לצורך קידושין ותהא מקודשת.

סבלונות³²¹

וסבלונות הם המגדנות והדרונות. ונגזר זה השם מ'סבל' והוא נושא המשא. (ר' משה בן מימון, פירוש המשניות קידושין פ"ב מ"ו)

"ויט שכמו לסבול". עול תורה, וסתם הכתוב ולא פירש מה לסבול. ואפשר לפי שהתורה נקראה בשם מתנה ככתוב "עלית למרום . . לקחת מתנות באדם". וכמו ששרש סבל משותף עם שרש משא לענין מעמסה (לאסט), ככה משותפים יחד להוראת מתנה, "וישא משאות מאת פניו" דיוסף, לשון מתנה. ככה סבל בלשון משנה על מתנה, שולח סבלונות דמסבלי ואח"כ מקדשי. ונכלל בלשון לסבול מתנת התורה, שיששכר קיבל מרצון נפשו לשאת עליו משאת התורה שהוא מתנה וסבלונות השלוחה לישראל מאוצר בית המלך העליון ית'. (ר' יעקב צבי מקלנבורג, הכתב והקבלה, בראשית, מט יד)

האם חוששים לסבלונות?

מי שהשתדך לאשה ועדיין לא אירסה, ושלה סבלונות בעדים למשדכתו:

רב הונא אמר - חוששין לסבלונות.

וכן אמר רבה - חוששין לסבלונות.

כלומר, חוששים לחומרא לסבלונות ששלה שלשם קידושין שלחם, ואם תתקדש לאחר, צריכה היא גט מן הראשון כדי להתירה לשני, שמא מקודשת היא לו.

לישנא קמא

אמר רבה: הקשנו על שמועתנו ממשנתנו, "המקדש שתי נשים בפרוטה אף על פי ששלה בסלונות לאחר מכאן אינה מקודשת", הרי שלא חוששים לסבלונות ששלה?

אמר לו אביי: שם המשנה אמרה את טעם החשש, שמא מחמת קידושין הראשונים שלח, שסומך עליהם שכבר נתקדשה לו, אבל כאן כשעדיין לא קידשה כלל, חוששים שמא שלח את הסבלונות לשם קידושין.

לישנא בתרא

אמר רבה: המקור שלמדתי ממנו שחוששים לסבלונות ממשנתנו שכתבה שהסיבה שלא חוששים, שמחמת קידושין הראשונים שלח. אבל אם לא קידשה כלל, חוששים לסבלונות שמא לשם קידושין שלח.

אבל אביי חולק ואומר: המשנה אמרה את דבריה בלשון "לא מבעיא", שלא מבעיא במקרה שלא קידש כלל שאין חוששים לסבלונות, שהרי לא עשה מעשה קידושין כלל, ולא העלה מחשבת קידושין בליבו. אלא אפילו במקרה שעשה מעשה קידושין, והעלה מחשבת קידושין על לבו, לא אומרים מתוך שעלה על לבו, נזכר שאין קידושיו קידושין ולשם קידושין שלח ותהא מקודשת, אלא אינה מקודשת כי לא חוששים לסבלונות.

הלכה למעשה לדברי רב פפא

במקום ששולחים מתנות רק לאחר הקידושין - חוששים שמא שלח לשם קידושין ולא שינה ממנהג המדינה.

במקום ששולחים מתנות לפני הקידושין - לא חוששים ששלה את הסבלונות לשם קידושין.

דף ג

שאלו: מה מחדש לנו רב פפא, הרי זה ברור?

ותירצו: החידוש הוא במקום שרובם שולחים סבלנות לאחר הקידושין, ומיעוט האנשים שולחים קודם הקידושין.

שהיינו אומרים שיש לתלות שאדם זה מן המיעוט, ושלה את הסבלנות מתוך מחשבה לקדשה אחר כך, ולא התכוון לקדשה בסבלנות עצמם. לכן בא רב פפא ואומר שאינו כן, אלא מניחים שהתנהג על פי הרוב וחוששים לסבלנות.

דין נוסף שתלוי במנהג המקום

שאל רב אחא בר רב הונא את רבא: אם ראינו שטר כתובה מוכן ששם איש פלוני ואשה פלונית כתובים עליו, האם יש לחשוש ולומר, שמא קידשה, שאם לא כן לא היה כותב כתובה?

ענה לו רבא: וכי מפני שמחזיק שטר כתובה בשוק נחזיק בה כאשר איש?!

הלכה למעשה לדברי רב אשי

במקום שכותבים כתובה לאחר הקידושין - חוששים שמא קידשה תחילה בעדים ואנו לא ידענו.

במקום שכותבים ואחר כך מקדשין - לא חוששים שמא קידשה.

שאלו: מה מחדש לנו רב אשי, הרי זה ברור?

ותירצו: החידוש הוא במקום שכותבים כתובה לאחר הקידושין, אלא שבמקום זה אין סופר מצוי לכתוב כתובה.

שהיינו אומרים שאין לחוש לקידושין אלא נאמר סופר נקלע לאותו מקום ונתן לו כתובה לכתוב, אך לא קידשה. לכן בא רב אשי ואומר שאינו כן, אלא חוששים שמא קידשה תחילה.

דברי המשנה

המקדש אשה ובתה, או אשה ואחותה כאחת - אינן מקודשת.

מעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות, וליקט אדם אחד כלכלה של תאנים ושלהן היתה ושל שביעית היתה, ואמר: "הרי כולכם מקודשות לי בכלכלה זו", וקיבלה אחת מהן כשליחה של כולן, ואמרו חכמים אינן אחיות מקודשות.

המקדש אשה ובתה או אשה וכאחותה כאחת

אמר רמי בר חמא: מהפסוק "וְאִשָּׁה אֶל אָחֹתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרָר"³²² לומדים, בשעה שנעשו צרות זו לזו כגון שיקדשן כאחת, לא יהא לו ליקוחים אפילו באחת מהם.

אמר לו רבא: אם הקידושין לא תופסים בהן מדוע כתוב אחר כך, "וְנִקְרְתוּ הַנְּפֻשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם"?

אלא אמר רבא: הפסוק מדבר כשקידשן בזו אחר זו, ובראשונה תפסו הקידושין, ולכן אם בא על השניה חייב כרת. והטעם של משנתנו כדרבה.

שאמר רבה: כל שאינו בזה אחר זה, אפילו בבת אחת אינו.

ובמקרה שלנו, היות ואין הוא יכול לקדשן בזו אחר זו, אף הקידושין של הראשונה אינם חלים כלל.

³²² ואשה אל אחותה לא תקח לצרור

איסור נשיאת אחות אשתו אינו מפני קירבה בלבד, כאיסורי עריות אחרים של קרובים, אלא הוא קשור להימנעות מקלקול היחס של האהבה הטבעית הקיימת בין אחיות.

כיון שבין אחיות קיימת אהבה טבעית זו אל זו, אסור לשאת שתי אחיות ולגרום על ידי כך שהן תהיינה צרות ושונאות זו לזו. . ואולי יש לומר, שמטעם זה האיסור דאחות אשתו - בדרך הפשוט הוא גם בב"נ (ולהעיר שלפי הרמ"ה כן הדין גם עפ"י דרך ההלכה למ"ד שעריות בב"נ ילפינן מ"איש אחד").

לפי זה יוצא בדרך הפשט, שאף אם לפני מ"ת היה קיים לגביהן הדין של גר שנתגייר כקטן שנולד ביחס לאיסורי עריות אחרים, הרי היה צריך להיות בכך יוצא מן הכלל לגבי איסור נשיאת אחות אשתו, כי גם בין שתי אחיות שנתגיירו קיימת האהבה הטבעית, ואסור לגרום לכך שהן תהיינה "זו צרה לזו".

אלא שעפ"ז גם עתה בגרים - צ"ל האיסור דשתי אחיות! ולא מצאתי זה בשו"מ לע"ע.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות חלק ה, עמ' 146 ובהערות)

דף נא

כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו * קידושין שאינן מסורין לביאה * מחלוקת אביי ורבא בקידושין שאינן מסורין לביאה * המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל * מי שיש לו שתי כתי בנות משתי נשים * המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש * שנים שקידשו שתי אחיות ואינם יודעים מי קידשו

כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו

שאלה מהמרבחה במעשר

שנינו: שהמפריש למעשר יותר מהכמות הראויה, הפירות שעליהם הופרש המעשר מתוקנים, אבל הפירות שהופרשו למעשר אינם מותרים באכילה לשום אדם, מכיון שמעורב בהם טבל.

שאל אביי את רבה: מדוע פירותיו מתוקנים, הרי כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו?

ענה רבה: הדין במעשר שונה, היות שניתן להפריש מעשר גם על חצי גרגיר חיטה, לכן אף על פי שבאופן של בזה אחר זה שהפריש בתחלה כשיעור ואחר כך הוסיף אין התוספת חלה, מכל מקום כשהירבה והפריש בבת אחת - חל המעשר לפי החשבון.

שאלה ממעשר בהמה

יש דין במעשר בהמה, שאם לאחר שקרא לעשירי עשירי קרא גם לאחד עשר עשירי - אינו קדוש.

ואמר רבא: אם יצאו שנים בעשירי וקראו עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה וירעו עד שיפול בהם מום.

שאלו: והרי במעשר בהמה אין מושג של להפריש לחצאים, ואין בזה אחר זה, ומדוע לא אומר "אפילו בבת אחת אינו"?

ותירצו: במעשר בהמה הדין שונה מכיון שחל גם על טעות.

כמו שנינו, "קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי - שלשתן מקודשין".

לכן, כשם שחל שמו על הטעות, שהרי טעה וקראו 'תשיעי', לכן חל הוא אף אם יצא עמו האחד עשר, ולא הפסיד הוא את שמו בכך, ואין זה סותר את דינו של רבה.

שאלה מתודה שנשחטה על שמונים חלות

המביא קרבן תודה, מביא עמו עשרים עשרון סולת. מעשרה עשרונים עושה עשר חלות חמץ. ומעשרה העשרונים השניים עושה: שלשים חלות מצה, עשר חלות מאפה תנור, עשר חלות ריקין ועשר חלות מורבכת.

שאלו: הרי התודה לא חלה על טעות - שאם שחט את התודה על ארבעים חלות, ונתכוון לחלות שחורות ונמצאו לבנות שלא היו בדעתו, הרי לא קדשו החלות, שזה "הקדש טעות", שאינו הקדש לדעת בית הלל.

וכן אינם בזה אחר זה - שאם שחט את הזבח על ארבעים חלות, וחזר ואמר על ארבעים חלות אחרות שיקדשו אף הם, הרי לא קדשו החלות הנוספות, כי שחטת הזבח היא זו שמקדשת את החלות.

ולמדנו, תודה שנשחטה על שמונים חלות: לחזקיה - קדשו ארבעים מתוך השמונים. ולר' יוחנן - לא קדשו ארבעים מתוך שמונים וכולן חולין משום ש"כל שאינו בזה אחר זה, אפילו בבית אחת אינו".

והרי חזקיה רבו של ר' יוחנן הוא והלכה כמותו כשנחלק על תלמידו, ותקשו מדבריו לרבה, למה קדשו הארבעים, ולא אומרים "אפילו בבית אחת אינו"?

ותירצו: שעל דין זה אמר ר' יהושע בן לוי (ר' זירא), הכל מודים:

אמר "יקדשו ארבעים מתוך שמונים" - קדשו הארבעים.

אמר "לא יקדשו ארבעים אא"כ קדשו השמונים" - לא קדשו גם הארבעים, מפני שכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבית אחת אינו.

ולא נחלקו אלא בסתם:

חזקיה סבר - שהתכוון שיקדשו רק ארבעים חלות, ואת השאר הביא לאחריות, שאם יאבדו או יטמאו יהיו האחרות תחתיהן. ולכן קדשו הארבעים.

ור' יוחנן סבר - הוא התכוון להקריב קרבן גדול. ולכן לא התקדשה אף אחת מהן, שכל שאינו בזה אחר זה אפילו ובבית אחת אינו.

קידושין שאינן מסורין לביאה

שאלו: מדוע רבא תירץ את דברי המשנה כרבה שכל שאינו בזה אחר זה אינו בבת אחת, ולא תירץ שהן לא מקודשות משום שאלה קידושין שאינן מסורין לביאה?

ותירצו: שרבא תירץ זאת לדברי רמי בר חמא, ובאמת רבא יכל לתרץ לפי שיטתו שאינן מקודשות כי אלה קידושין שאינן מסורין לביאה.

מחלוקת אביי ורבא בקידושין שאינן מסורין לביאה

לאביי: הוּו קידושין מספק וכל אחת מהן צריכה גט להיתירה³²³.

לרבא: לא הוּו קידושין, ואינן צריכות גט כלל.

אמר רבא, בר אהינא הסביר לי: כתוב "כי יקח איש אשה ובעלה", מכאן לומדים שקידושין המסורין לביאה הוּו קידושין, ואילו קידושין שאינן מסורין לביאה לא הוּו קידושין.

שאלו על רבא: שנינו, מקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת - אינן מקודשות, משום שכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו.

ומכאן יש לדייק, שאם אמר אחת מכן (מאשה ובתה, או מאשה ואחותה) מקודשת לי - מקודשת.

ומדוע, הרי קידושין שאינן מסורין לביאה הם?

אמר רבא: הרי בסיפא כתוב, "מעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים, ושלהן היתה ושל שביעית היתה, ואמר, הרי כולכן מקודשות לי בכלכלה זו, אמרו חכמים, אין האחיות מקודשות".

ומכאן יש לדייק, שהאחיות אינן מקודשות, אבל הנכריות כן מקודשות.

³²³ קידושין שאינן מסורין לביאה

ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף כו' רעהו. ביונתן פירש: דאשת איש הוא ארוסה ואשת רעהו הוא בעולה, וכמו בפרק ד"מ הכל היו כו' יצאת ארוסה.

ויתכן דקיי"ל קדושין שאינן מסורין לביאה הוּו קדושין, ואם אמר הרי את מקודשת לאחד מבני היא צריכה גט, ובזה אשת איש הוּו, אבל לא אשת רעהו שאינו מבורר למי היא מקודשת.

(ר' מאיר שמחה כהן מדווינסק, משך חכמה ויקרא כ, י')

דף נא

ובאיזה אופן עוסקת המשנה?

אם אמר "כולכן מקודשות לי" הרי אי אפשר לומר שגם הנכריות מקודשות, משום שזה כמו "קני את וחמור" (הנותן מתנה לאדם שכבר נולד עם עובר שבמעו אמו שאף אחד מהם לא קנה) שלא קנה.

אלא מדובר שאמר "אחת מכך" מקודשת לי ושנינו ש"אין אחיות מקודשות".
ואם כן קשה לאביי מדוע אינן מקודשות?

אביי תירץ לשיטתו: "המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת - אינן מקודשות", הא אחת מאשה ובתה או אחת מאשה ואחותה - מקודשת. ושתייהן אסורות לו, כי כל אחת ספק קרובת אשתו.

ואם אמר לשתי הקרובות, "הראויה לביאה תתקדש לי" - אינה מקודשת. שהרי אף אחת מהן אינה ראויה לו לביאה.

ומעשה נמי בחמש נשים ובהן שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים, ואמר "הראויה לי מכך תתקדש לי", ואמרו חכמים: אין אחיות מקודשות. אבל הנכריות מקודשות, ואין זה נחשב לקני את וחמור, שהרי מתחילה לא התכוון לקדש אלא את הראויות לביאה.

רבא תירץ לשיטתו: מה שהמשנה אמרה "המקדש אשה ובתה כאחת", הכוונה היא המקדש אחת מאשה ובתה או אחת מאשה ואחותה, ונחשב הדבר כמי שקידש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת, ואינן מקודשות.

ומעשה נמי בחמש נשים ובהם שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים ואמר "הרי כולכן ואחת משתי אחיות מקודשות לי בכלכלה זו", ואמרו חכמים: אין אחיות מקודשות. אבל הנכריות מקודשות.

ואין זה "קני את וחמור", משום שקידש רק אחת מהאחיות.

המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל

שנינו: המקדש את בתו סתם שאמר אחת מבנותיך מקודשת לי, אין הבוגרות בכלל, שאין האב יכול לקדש את בתו הבוגרת.

מכאן ניתן לדייק, שהקטנות כן בכלל ספק קידושין.

שאלו על רבא: מדוע, הרי קידושין שאינן מסורין לביאה הם?

דף נא

תירץ רבא: כאן מדובר שיש לו רק בוגרת אחת וקטנה אחת. ולכן הבת הקטנה מקודשת שקידושיה מסורין לביאה.

שאלו: הרי כתוב 'בוגרות', ומשמע שהקטנות דם דומיא דבוגרות, שהיו כמה קטנות, והרי כל אחת מהן ספק מקודשת?

ותירצו: הכוונה ב'בוגרות', שכל איש שיש לו בת בוגרת, אין אותן הבוגרות בכלל קידושין שקיבל אביה.

שאלו: מה התנא בא לחדש, הרי זה פשוט?

ותירצו: שמדובר כאן שהבוגרת עשתה את אביה שליח לקבל לה קידושין ממי שירצה לקדשה.

יכולנו לחשוב, שמא כשקיבל קידושין מאתו אדם קיבל עבור בתו הבוגרת, ולא תהיה מקודשת לא הבוגרת ולא הקטנה, שהרי כל אחת ספק אחות אשתו היא, וקידושין שאינן מסורין לביאה לא הו קידושין.

בא התנא ומחדש, היות וכסף קידושי הבוגרת שלה ואילו כסף קידושי הקטנה שלו הם, אין אדם מניח את מה שיש לו הנאה ממנו ועוסק בדבר שאין לו הנאה ממנו. וודאי לא התכוון אלא לקטנה ולכן היא מקודשת.

שאלו: הרי המשנה כתובה כסתם, ולא חילקה בין אם אמרה שכסף הקידושין יהיו לו או לה. אם כן, משמע שגם באופן כזה שאמרה שכסף הקידושין יהיה לו, גם כן אינה מקודשת אלא הקטנה, ומדוע?

ותירצו: שאין אדם מניח מצוה המוטלת עליו, דהיינו לקדש את בתו הקטנה, שכן כתוב "נָאֵת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנֹוּ לְאִנְשִׁים", ועוסק במצוה שלא מוטלת עליו.

מי שיש לו שתי כתי בנות משתי נשים

שנינו: מי שיש לו שתי כתי בנות משתי נשים, ואמר לו המקדש "בתך הגדולה מקודשת לי", ואמר האב: קידשתי את בתי הגדולה ואינו יודע אם גדולה שבגדולות ואם גדולה שבקטנות, אם קטנה שבגדולות שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות - כולן אסורות, חוץ מקטנה שבקטנות, שהרי היא אינה גדולה מאף אחת.

שאלו: מדוע לרבא הן אסורות, הרי כיון שכמה מבנותיו בכלל הספק, נמצא ש"קידושין שאין מסורין לביאה הם" ואף אחת אינה מקודשת?

דף נא

ותירצו: כאן מדובר כשהוכרו ולבסוף נתערבו.

ודייקו זאת מהלשון שכתוב "איני יודע" שמשמעו שעכשיו אינו יודע, ולא "אין ידוע" שמשמעו שלעולם לא היה ידוע.

שאלו: מה ר' מאיר בא לחדש, הרי זה פשוט?

ותירצו: שר' מאיר אמר זאת לחלוק על דברי ר' יוסי שאמר במשנה שם, "כולן מותרות חוץ מהגדולה שבגדולות", שלטעמו מפני שאין אדם מכניס את עצמו למצב של ספק, לכן כשאמר "גדולה" התכוון לגדולה שבגדולות.

ור' מאיר סובר: שהאדם לאו דוקא לוקח את זה בחשבון שיכול לבוא לידי ספק, ולכן כולן אסורות חוץ מהקטנה שבקטנות.

המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש

שנינו: מי שקידש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש - נותן גט לזו וגט לזו.

שאלו: מדוע לרבא צריך לתת גט, הרי מדובר בקידושין שאינן מסורין לביאה?

ותירצו: כאן מדובר כשהוכרו ולבסוף נתערבו.

ודייקו זאת מהלשון שכתוב "איני יודע" שמשמעו שעכשיו אינו יודע, ולא "אין ידוע" שמשמעו שלעולם לא היה ידוע.

שאלו: מה התנא בא לחדש, הרי זה פשוט?

ותירצו: התנא הזכיר זאת בגלל הדין המופיע בסיפא אם המקדש מת.

במקרה והמקדש מת

היה לו אח אחד: חולץ לשתייהן.

היו לו שני אחים: אחד חולץ ואחד מייבם.

אם קדמו וכנסו: אין מוציאין אותם מידם, מפני שכשאחיו ייבמה פקע זיקה מאחותה והיא מותרת לו. ולמרות שאחיו עשה איסור, לא קנסוהו להוציא, היות ואין איסור אחות הזקוקה אלא מדרבנן.

אם אחד ייבם ורק אחר כך חלץ האח השני: מוציאין אותה מידו, שמא הראשון פגע באחות זקוקתו שאסורה עליו.

דף נא

שנים שקידשו שתי אחיות ואינם יודעים מי קידשו

שנינו: שנים שקידשו שתי אחיות, זה אינו יודע איזו קידש וזה אינו יודע איזו קידש - זה נותן שני גיטין וזה נותן שני גיטין.

שאלו: לרבא מדוע צריכים לתת גט והרי הם קידושין שאינן מסורין לביאה?
ותירצו: כאן מדובר כשהוכרו ולבסוף נתערבו. ודייקו זאת מהלשון שכתוב "איני יודע" ולא "אין ידוע".

והתנא הזכיר זאת בגלל הדין המופיע בסיפא, אם המקדשים מתו.

במקרה והמקדשים מתו

היה לזה אח ולזה אח: זה חולץ לשתייהן, וזה חולץ לשתייהן.

לזה אח ולזה שנים: האחד חולץ לשתייהן, והשנים - אחד חולץ ואחד מיבם.
אם קדמו שני האחים וכנסו אחר שחלץ היחיד לשתייהן: אין מוציאין מידם, שאף אם תאמר שהאחד פגע באחות זקוקתו, הרי כבר פקעה זיקת אחותה ביבמו של אחיו, והיות ואיסור זה רק מדרבנן, לא קנסוהו להוציא.

אם ייבמו שני האחים ורק אחר כך חלץ היחיד: מוציאים מידם, שמא פגע ביבמה וזקוקה היא לאח היחיד שעדיין לא חלץ לה ואסורה על השוק מדאורייתא.

דף נב

לזה ה' בנים ולזה ה' בנות ואמר אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני *
הילכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם * ארבעת ההלכות שלומדים ממעשה
בחמש נשים * קידשה בגזל אינה מקודשת * מקרים של קידושין בגזל
שהגיעו לרבא * התורם שלא מדעת * דברי המשנה * דעת ר' יוסי
במשנתנו * המקדש בחלקו

לזה ה' בנים ולזה ה' בנות ואמר אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני

תני טביומי: לזה חמשה בנים שעשאוהו שליח לקדש להם אשה ולזה חמשה
בנות, ואמר "אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני" - כל אחת ואחת צריכה
חמישה גיטין, שהרי כל אחת מהן מקודשת מספק לכל אחד מהאחים.
מת אחד מהם - כל אחת ואחת צריכה ארבעה גיטין, וחליצה מאחד מהן.
ואי אפשר לומר שמדובר כאן כשהוכרו ולבסוף נתערבו, שהרי אמר "אחת
מבנותיך לאחד מבני" ומלכתחילה לא הוכרו.
שאלו: לרבא מדוע צריכים לתת גט והרי הם קידושין שאינן מסורין לביאה?
ונשאה קושיא על רבא.

הילכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם

אמרו בגמרא, שזו אחת המחלוקות מתוך שש הלכות שבהן נחלקו אביי ורבא
וההלכה בהן כאביי, וסימן להם יע"ל קג"ם:

שיטת רש"י

יְאוּשׁ שְׁלֵא מִדַּעַת: הלכה כאביי, שלא נקרא יאוש.
עַד זֹמָם: הלכה כאביי, שלמפרע הוא נפסל להעיד.
לְחַי הַעֲוֹמֵד מֵאֲלִיו: הלכה כאביי שכשרה, אבל צריך שישימו לב אליה
לפחות מערב שבת.
קִידוּשֵׁינָא שְׁלֵא נִמְסְרוּ לְבִיָּאָה: הלכה כאביי, שהוּוּ קִידוּשֵׁינָא מִסְפָּק.
גִּילּוּי דַּעַת בְּגִט: הלכה כאביי, שהבעת שמחה מאי ביצוע גט אינו מועיל
לבטל את הגט ומגורשת.
מִוֹמֵר אוֹכֵל נְבִלוֹת לְהַכְעִיס: הלכה כאביי, שפסול לעדות.

דף נב

שיטת רבנו תם

האות ל' מייצגת **לידה**: האם זכה שילדה ולא ראתה דם מחשיבה את הימים לצורך לספירת זכה.

שיטת חכמי נרבונא

האות ל' מייצגת את המחלוקת לגבי מי שיכול לא ליהנות מאיסור, אך אינו מתכוון ליהנות ממנו - 'אפשר ולא מתכוון'. רבא אוסר, ואביי מכשיר כדעת ר' שמעון שמתיר דבר שאינו מתכוון.

ארבעת ההלכות שלומדים ממעשה בחמש נשים

אמר רב ממשנתנו לומדים ארבע הלכות:

א. המקדש בפירות שביעית – מקודשת

ולא אומרים לאו ממונו של זוכה בהם הוא, אלא כיון שזכה בהם הם ממונו לכל דבר ויכול לקדש בהם.

ב. המקדש בגזל אפילו בגזל שלה – אינה מקודשת

ולא אומרים הואיל וקיבלה ממנו לשם קידושין סימן שמחלה על הגזילה. ומדייקים זאת ממה שאמרה המשנה "שלהם היתה ושל שביעית היתה", דוקא בשביעית שאז הפירות הפקר הוא יכול לקדשה. אבל אם לא היו פירות שביעית - לא.

ג. אשה נעשית שליחה לחבירתה ואפילו שנעשית לה צרה

שהרי בהמעשה המסופר במשנתנו, אחת הנשים קיבלה קידושין עבור האחרות בשליחותן, והקידושין חלו.

ד. דין קידושין שאין מסורים לביאה

והסיבה שרב לא הזכיר דין זה, מפני שהסתפק האם ההלכה כאביי או כרבא.

קידשה בגזל אינה מקודשת

כשהגיע ר' זירא לארץ ישראל, אמר לפני ר' יוחנן דין זה בשם רב.

אמר לו ר' יוחנן: האם רב אמר כך?

שאלו: למה ר' יוחנן מתפלא, הרי הוא בעצמו אמר כדין הזה?

שהרי אמר ר' יוחנן, גזל ולא נתייאשו הבעלים - שניהם אינם יכולים להקדיש את הגזל: הגזלן - לפי שאינו שלו. הנגזל - לפי שאינו ברשותו.

ותירצו: ר' יוחנן אמר לר' זירא, האמנם רב אומר כמוני?

שאלו: הרי שנינו במפורש, "קידשה בגזל בחמס ובגניבה, או שחטף סלע מידה וקידשה - מקודשת?"

ותירצו: כאן מדובר שקידשה בגזל שלה, והיות שקיבלה את הקידושין הראתה שמחלה על הגזילה.

שאלו: יש לדייק ממה שבסיפא כתוב "או שחטף סלע משלה", משמע שברישא מדובר בגזל דעלמא ובכל אופן מקודשת?

ותירצו: שהסיפא מפרשת את הרישא, "קידשה בגזל בחמס ובגניבה, כיצד? כגון שחטף סלע מידה וקידשה בו".

שאלו: והרי רב אמר שגם כאשר מדובר על גזל שלה אינה מקודשת?

ותירצו: רב דיבר במקרה שקודם שקידשה לא היו שידוכין, ואז אכן אינה מקודשת. אבל אם קודם שקידשה דיבר איתה על כך, באופן זה מודה רב שאנו אומרים מזה שקיבלה לשם קידושין מחלה על הגזילה ולכן מקודשת.

מקרים של קידושין בגזל שהגיעו לרבא

המקדש בזוז שגזל

מעשה באשה שהיתה רוחצת רגליה בספל מים, הגיע אדם אחד, חטף זוז מחבירו וזרק לה ואמר לה הרי את מקודשת לי.

בא אותו אדם לרבא ושאלו: מה יהא על קידושין אלה?

אמר לו רבא: אין מי שיחוש לשיטת ר' שמעון הסובר "סתם גזילה יאוש בעלים הוי", ואין אנו תולים שנתייאש הנגזל, לכן אינה מקודשת.

דף נב

אריס שקידש במלוא כף בצל

מעשה באריס שקידש אשה במלוא כף בצלים שנטל משדהו של בעל הבית.
בא לרבא ושאלו: מה יהא על קידושין אלה?

אמר לו רבא: אינה מקודשת, כי אף אחד לא מחל עבור חלקו של בעל השדה
בבצלים אלה.

ואמרו: הדין שאינה מקודשת מפני שצריך לחלוק עם בעל הבית זה דוקא
כאשר קידשה במלא כף היד.

אבל אם קידשה באגודת ירק: שדרך הירק להתחלק באגודות וכולן שוות,
יכול לומר האריס לבעל השדה, אני נטלתי בחלקי אגודת ירק, אף אתה קח
אגודה כנגדה, שהרי כולן שוות הן. ולכן תהא מקודשת.

אריס שקידש בתמרים סחוטים השייכים לבעל המבשלת שיכר

מעשה באריס שעבד במבשלת שיכר העשוי מתמרים, ולקח מהתמרים
הסחוטים של בעל המבשלת, וקידש בהם אשה.

כשהגיע בעל המבשלת אמר לאריס: וכי למה לא תתן לה מהתמרים הטובים
יותר שיש להם מעט לחלוחית ואפשר לעשות מהם שיכר?

בא לרבא ושאלו: מה יהא על קידושין אלה?

אמר לו רבא: מה שאמרו שאם אמר בעל הבית "כלך אצל יפות" שהוא
גילוי דעת שהסכים, זה דוקא לענין תרומה ולא בקידושין. ומה שאמר לו למה
לא תתן לה מהתמרים הטובים, אמר זאת רק משום בושה, לכן אינה מקודשת.

התורם שלא מדעת

אדם שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות בעל השדה ובא בעל
הבית ומצאו ואמר לו, "כלך אצל יפות":

נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה. שגילה דעתו שמשכים עם תרומתו.

לא נמצאו יפות מהן - אין תרומתו תרומה. שלא התכוון אלא לקנטרו, למה
לא גזל יפות יותר.

היו הבעלים מלקטים ומוסיפים - בין שיש יפות מהן ובין שאין יפות מהן,
תרומתו תרומה.

דברי המשנה

כהן המקדש בחלקו שחלק עם אחיו הכהנים

בין קדשי קדשים בין קדשים קלים - אינה מקודשת. מפני שאין החלק הזה שלו אלא משולחן גבוה הוא אוכל³²⁴.

המקדש אשה במעשר שני

לר' מאיר:

בין שוגג בין מזיד לא מקודשת.

לר' יהודה:

בשוגג - לא מקודשת. מפני שקידושי טעות הם.

במזיד - מקודשת. שלדעתו מעשר שני ממון הדיוט הוא ויכול לקדש בו אשה.

המקדש אשה בהקדש

לר' מאיר:

במזיד - מקודשת. מפני שכשנתנם לאשה מעל ויוצא לחולין.

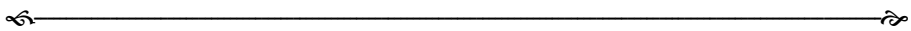
בשוגג - אינה מקודשת. מפני שקידושי טעות הם, או מפני שמדובר כאן

שקידש בכותנות כהונה שמתחללים במעילת שוגג.

לר' יהודה:

בשוגג - מקודשת. מפני שנתחלל ההקדש על ידי מעילתו ומתקדשת בו.

במזיד - אינה מקודשת. שלדעתו אין ההקדש יוצא לחולין במעילת מזיד.

³²⁴ דכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו

האהבה והדבקות, שהוא התכלית, הנה חלקי המצוות המביאים אל זה.

. . המיוחדות לזה, חלק העבודה בקרבנות, למה שבהם רושם נפלא וחינוכי, היותם כופר לנפשותנו, כאילו בהם נקריב עצמנו לעבודתו, ונהיה בעינינו כאין וכאפס בנפשותינו, וכל שכן מאודנו, בערך אל כבודו.

ולזה, הם אשר באמצעותם ישיגו העובדים אצילות שפע ודבקות אור שכינה, מוחש ובלתי מוחש, עד שפעמים הרגישו ברדת האש מן השמים. ואל ההתאחדות והדבקות הזה היה לכהנים חק וחלק בקרבנות עם ה', כאמרם ז"ל בכהנים "כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו".

(ר' חסדאי קרשקש, אור ה', מאמר ב, כלל ו, פרק ב)

דעת ר' יוסי במשנתנו

שנינו: לגבי שבועת הפקדון, נאמר "וכחש בעמיתו", מכאן למדו שהמפקיד קדשים וכיחש השומר בפקדון ונשבע והודה שהוא פטור מלשלם חומש.

ומהנאמר "ומעלה מעל פה" למד ר' יוסי הגלילי, לרבות קדשים קלים שהן ממונו שחל עליהם דין שבועת הפקדון.

שאלו: אם כן, אולי משנתנו לא כר' יוסי הגלילי.

ותירצו: ניתן לומר שר' יוסי הגלילי אמר שרק קודם השחיטה זה נחשב ממון הבעלים וחל עליו דין שבועת הפקדון, אבל לאחר שחיטה - לא.

כי לאחר השחיטה, חלק הזכיה של הכהנים היא משלחן גבוה ולכן לא יכול לקדש בהם אשה. **ויש לדייק** שגם המשנה מדברת על לאחר שחיטה, מזה שכתוב "המקדש בחלקו" היינו בחלק שקיבל לאחר השחיטה.

המקדש בחלקו

לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר ר' יהודה לתלמידיו: אל יכנסו תלמידי ר' מאיר לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפח רגלינו בהלכות להודיע שהם חריפים ואין מי שיכול לעמוד כנגדם.³²⁵

דחק סומכוס שהיה מתלמידי ר' מאיר, נכנס ואמר: כך שנה לי ר' מאיר, המקדש בחלקו בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים - לא קידש.

כעס עליהם ר' יהודה ואמר: לא כך אמרתי לכם, אל יכנסו מתלמידי ר' מאיר לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים!?

³²⁵ אל יכנסו תלמידי ר' מאיר לכאן מפני שקנתרנים הם

נראה לי בס"ד, דקרא אותם בשם זה, כי התלמידי חכמים נקרא נרתק של התורה, כמו שאמרו בסנהדרין: כולהו גופי דרפתקי נינהו טוביה לגופיה דגברא דיזכה והוי דרפתקי דאורייתא, ופירשו רש"י וערוך דרפתקא פירוש נרתק עיין שם.

לזה אמר כאן, אף על גב דכל החכמים הם נרתקים של התורה, הנה אלו הם קנתרים כי 'נרתקים' בהפוך אתוון 'קנתרנים'. וּלְקַפְּחוּנוּ בְּהַלְכוֹת פְּאִים, רצונו לומר אף על גב דדרך החכמים לומר בהלכה לפני החברים ותלמידים דבר הפך האמת כדי לפקח השומעין ולחדדם כמו שאמרו 'ורבא לחדודי אביי קאמר' הנה אלו אין כונתם לפקח אלא כונתם לקפח.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף נב

וכי כיצד תהא אשה ראויה לקבל שם קידושיה³²⁶, הרי אם יוציא אליה את חלקו, ואפילו לעזרת נשים, כבר נפסל ב"יוצא" ואין שייך לקדש בו?!
אמר ר' יוסי: יאמרו, מאיר שכב, יהודה כעס יוסי שתק, דברי תורה מה תהא עליה³²⁷?

ועוד: הרי יכול האב לקבל קידושי בתו הקטנה בעזרה? וכן אשה עשויה לעשות שליח לקבל קידושיה בעזרה? ואם בכל זאת דחקה האשה ונכנסה?

מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי בכהן המקדש בחלקו

לר' יהודה: מקודשת. לר' יוסי: אינה מקודשת.

הסביר ר' יוחנן: שניהם מקרא אחד דרשו, "זֶה-יְהִי לָךְ מְקַדֵּשׁ הַקְּדָשִׁים, מן-הָאֵשׁ".

ר' יהודה סבר: "לך" - ולכל צרכיך, ואפילו לקדש בו אשה.

ר' יוסי סבר: כ"הָאֵשׁ" - מה אש לאכילה, אף חלקם לאכילה, ולא מקודשת.

³²⁶ וכי אשה בעזרה מנין

אינו נראה לי כלל מנהג כשר שנוהגין ברוב מקומות שהאשה יושבת בבית הכנסת עם האנשים ומלין התינוק בחיקה. ואפילו אם בעלה מוהל או אביה או בנה, דלא אוחרא ליכנס אשה מקושטת בין האנשים ובפני השכינה.
וכי האי גוונא פרכינן בפרק האיש מקדש, אשה בעזרה מנין?! פן יתגרו בה פרחי כהונה.

(ר' שמשון בן צדוק, תשב"ץ קטן, שצז)

³²⁷ יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק.

יובן כונתו, מאיר שכב - ואם היה בחיים בודאי היה מיישב דבריו כאשר אני מיישבו. ורבי יהודה שהקשה גם כן היה משיג ויודע דבר הישוב שאני מיישב ולא הוה קשיא ליה מעיקרא, ורק עתה בשביל שכעס נתעלם ממנו דרך הישוב.
על כן, אם אין אני מודיע ומגלה ישוב הדברים, תורתו של רבי מאיר בדבר זה מה תהא עליה?

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף נג

מחלוקת ר' יוחנן ורב בדעת ר' יהודה ★ המקור שמעשר ממון גבוה הוא ★
 הסבר מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במקדש בהקדש ★ דין מעות הקדש
 שקידש בהם אשה ★ דין מעות הקדש שקנה בהם בשוגג

מחלוקת ר' יוחנן ורב בדעת ר' יהודה

אמר ר' יוחנן: נמנו וגמרו ומודה ר' יהודה שהמקדש בחלקו - בין קדשי
 קדשים ובין קדשים קלים לא קידש.

ורב אמר: עדיין היא מחלוקת ולא הודה ר' יהודה שאינה מקודשת.

ברייתא כדברי ר' יוחנן

אמר אביי: מהבריייתא הבאה יש להוכיח כר' יוחנן בדעת ר' יהודה, שהרי
 סתם ספרא (תורת כהנים - שם נשנית ברייתא זו) ר' יהודה היא, וכפי שנראה
 להלן הוא סובר שאין כהן יכול למכור את חלקו לחבירו.

ואם כן, אף אינו יכול לקדש בו את האשה. מסתבר לומר כר' יוחנן שר'
 יהודה מודה שכהן המקדש בחלקו אינה מקודשת.

נאמר: "וְכָל מִנְחָה אֲשֶׁר תֹּאֲפֶה בַתְּנוּר וְכָל נֶעֱשָׂה בַּמִּרְחָשׁ וְעַל מִחְבַּת לִפְהֶן
 הַמִּקְרִיב אֹתָהּ לֹא תִהְיֶה. וְכָל מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְחֶרֶבָה לְכָל בְּנֵי אֶהֱרֹן תִּהְיֶה
 אִישׁ פְּאֻחָיו".

מכאן למדו:

"וְכָל מִנְחָה אֲשֶׁר תֹּאֲפֶה בַתְּנוּר . . לְכָל בְּנֵי אֶהֱרֹן תִּהְיֶה"

מלמד שבמנחה עצמה יחלקו בני אהרן ואין חולקים מנחות כנגד זבחים.

"וְכָל נֶעֱשָׂה בַּמִּרְחָשׁ . . לְכָל בְּנֵי אֶהֱרֹן תִּהְיֶה"

שלא תאמר, רק מנחות לא יחלקו כנגד זבחים, שכן בקרבן עולה ויורד אין
 המנחה עומדת במקום הזבח כשהמביא הוא דל, שהרי הדל מביא קרבן מן העוף
 תחת הזבח, ובדלי דלות מביא מנחה תחת חטאת העוף. אלא אף לא יחלקו
 מנחות כנגד עופות.

"וְעַל מִחְבַּת"

שלא תאמר, לא יחלקו מנחות כנגד עופות, מפני שהללו מיני דמים והללו
 מיני קמחים. אלא אף לא יחלקו עופות כנגד זבחים למרות שהללו והללו מיני
 דמים.

דף נג

"וְכָל מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן . . . לְכֹל בְּנֵי אֶהְרֹן"

שלא תאמר, לא יחלקו עופות כנגד זבחים, מפני שהללו מעשיהם ביד והללו מעשיהם בכלי. אלא אף לא יחלקו מנחות כנגד מנחות להללו והללו מעשיהם ביד.

"וַתִּרְבֶּה לְכֹל בְּנֵי אֶהְרֹן תְּהִיָּה"

שלא תאמר, לא יחלקו מחבת כנגד מרחשת ומרחשת כנגד מחבת, שכן זו (מרחשת) מעשיהם רכים וזו (מחבת) מעשיהם קשים. אלא אף לא יחלקו מחבת כנגד מחבת ומרחשת כנגד מרחשת.

"אִישׁ פָּאָחִיו . . . אִם עַל תּוֹדָה"

ללמד, כשם שאין חולקים בקדשי קדשים, כך אין חולקים בקדשים קלים.

"אִישׁ"

ללמד, איש חולק אפילו בעל מום למרות שלא ראוי לעבודה. ואין הקטן חולק ואפילו תם.

ברייתא כדברי רב

אמר רבא, למדנו בברייתא לגבי לחם הפנים:

"הצנועים מושכין את ידיהם"³²⁸ - שלאחר זמן שמעון הצדיק נשתלחה מאירה בלחם הפנים והיתה רק כמות מועטת לחלוקה. והכהנים הצנועים לא נטלו חלקם.

"והגרגרנים חולקים" - ואין לומר שחלקו את לחם הפנים ביניהם, כי אין לחלק כזה קטן ערך אף לגרגרנים. אלא ודאי שהיה זה נוטל לחם הפנים וזה נוטל דבר אחר כנגדו. ושיטה זו היא כדעת רב בדברי ר' יהודה.

⋈ ————— ⋈

³²⁸ הצנועים מושכים את ידיהם

אין לאדם להתפלל בלא רצון הקהל, וכל מי שמתפלל שלא ברשות מחמת אלמות גיאיות אין עונין אמן אחר ברכתיו, שנאמר "ובוצע ברך נאץ ה'".

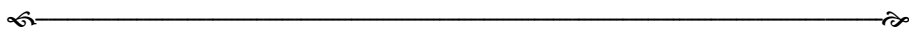
ואין להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילת ספר תורה וכיוצא בו שהרי הצנועין מושכין ידיהם מלחם הפנים והגרגר[נ]ים חוטפין ואכילת לחם הפנים הוא מצות עשה של תורה.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות ברכות השחר, סימן נג סעיף כט)

דף נג

אך דחו רביה זו: שהכוונה ב"חולקים" - חוטפים. ולא שהיה נותן לחבירו את חלקו במקום אחר כנגד חלק חבירו בלחם הפנים.

וכפי ששנינו בסיפא: מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חברו, והיו קוראין אותו 'בן חמצן' עד יום מותו³²⁹.

³²⁹ מעשה באחד שחטף . . . והיו קוראין אותו בן חמצן עד יום מותו

הקשו התוספות ז"ל: כיון דדרכן לחטוף אמאי קרו לזה דוקא 'בן חמצן' טפי מאחרים? ותירצו: שאותו האיש חטף חלק הגרגרן כמוהו אבל אחרים לא היו חוטפין אלא מהצנועין כשמושכין ידיהם עיין שם.

ועדיין, כיון דחוטפין למה לא קרו להו בהכי?

ונראה לי, כיון דחוטפים מן הצנועין, מי יקראם בשם זה לגנאי? דאם הצנועין עצמן, לא ירצו לגנות אחרים אלא היו מוחלין להם. וגם אותם שאין מושכין ידיהם לא ירצו לגנות ולקרא שם לגנאי. אך זה שהיה חוטף מן החוטפין, היו אלה הגרגרנים קורין לו שם זה לגנותו, כי ביניהם לא נמצא עז כמו זה שחוטף מן הגרגרין עצמן.

או יובן: כיון דזה היה מעיז כל כך לחטוף מן הגרגרין שחוטפים חלק אחרים, לכך ראוי שהוא לבדו יקרא 'בן חמצן', כאלו אין חמצן אחר בעולם אלא הוא!

וכאשר מספרים באחד שהיה קצר קומה, ובא לקבול לפני השר על אדם אחר באומר שרמה אותו. וראהו השר שהוא קצר קומה ויאמר לו: שקר אתה אומר, כי קצר קמה מלא ערמה ואיך ירמו אותו?

ויען זה ויאמר: זה שרמה אותי הוא קצר יותר ממני, דלגבי דידיה אין אני נחשב קצר אלא ארוך. עד כאן.

לכן, אלו הגרגרין שהם דרכן לחטוף חלק הצנועין שמושכין ידיהם ממנו, כשראו זה הרשיע לחטוף מן הגרגרן, אמרו אין ראוי לקרא לנו בשם חמצן כי אנחנו לא חטפנו אלא חלק שחבירו פירש ממנו, אבל זה שחטף מן הגרגרן שאינו מוחל וקפיד זה נקרא 'בן חמצן', הוא לבדו יאות לו השם הזה ולא לנו, כי לגבי דידיה אין אנחנו נקראים בשם זה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

והנה בסוף פ"ק דשבועות דרשו, דעל כל העבירות מיתה מכפרת, אמנם הגזל צריכים הבנים להחזיר גם אחר מותו, ואף אם לא הניח נכסים מחייבי להחזיר משום כבוד אביהם.

ולפ"ז מדויק מה דגבי לחם הפנים אמר מעשה באחד שחטף חלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו, שגזל של קדשי קדשים אינו ככל גזל, לפי שאין זה

דף נג

אמר רבה בר רב שילא: חמצן הוא מלשון חמסן, שכן נאמר "אַלְקֵי פִלְטֵנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף מַעֲנֹל וְחוֹמֵץ".

רבה אמר: לומדים זאת מהפסוק, "לְמַדּוּ הַיֵּטֵב דְרָשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוֹ חֲמוּץ".

המקור שמעשר ממון גבוה הוא

אמר רב אחא בריה דרבא משמיה דגמרא: המקור שמעשר ממון גבוה הוא³³⁰, ממה שנאמר "וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֵּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ לַה' הוּא קֹדֶשׁ לַה'", "לה' הוא ולא לקדש בו אשה".

שאלו: הרי בתרומת מעשר נאמר "כִּן תְּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוֹמַת ה'", ושנינו "המקדש בתרומה מקודשת?"

ותירצו: בתרומת מעשר לא נאמר "לה'", אלא "תְּרוֹמַת ה'", ומשמעו שזו תרומה שה' ציוה עליה, אבל לא שתהא תרומת לה' בלבד.

מעבירות ששייך השבה, שהרי לאו ממונו הוא לקדש בו האשה ולמוכרו, כדאמרינן פרק האיש מקדש ולא ממונא איכא גביה, ולכן המיתה מכפרת כעל כל שארי עבירות, לכן היו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו, אבל אחרי מותו כבר נתכפר לו אף בלא תשובה, ואסור לבזותו ודו"ק.

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה שלח מו)

330 מעשר ממון גבוה הוא

וי"ל כי זה ש"למעשה ידיך תכסוף" הוא מפני דישאל וקוב"ה הם כולא חד, כביכול.

ומטעם זה, גם פעולת ומעשה האדם כשהוא "בריחוק מקום", והתלוי' (לכאורה) לגמרי בהאדם - "הרי זה כאילו קנאם בירושלים", "יראה שלם", תכלית שלימות הקדושה.

ויש לומר, שענין זה נרמז בשני הקצוות שבמעשר שני בכלל:

מחד גיסא "ממון גבוה הוא שנא' לה' הוא (ו)לפיכך אינו נקנה במתנה כו' ואין מקדשין בו את האשה ואין מוכרין אותו כו'", ומאידך - מצות אכילתו היא לא לכהנים או ללויים וכיו"ב, כ"א שהבעלים עצמן אוכלים אותו.

כי במצות מע"ש מתאחדים ב' הקצוות: הקדושה של גבוה, וזה עצמו - בקדושת דמעשה האדם גופא.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך לד, ראה שיחה א)

דף נג

שאלו: הרי בחלה נאמר "תתנו לה" תרומה, ושנינו "המקדש בתרומות מקודשת", וגם חלה נקראת תרומה?

ותרצו: ניתן לקדש בחלה היות ולא נאמר בה "קדש לה".

שאלו: הרי בשביעית נאמר "יובל הוא קדש תהיה לכם", ושנינו לעיל גבי מעשה דחמש נשים "אמר רב שמע מינה המקדש בפירות שביעית מקודשת"?

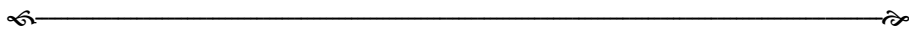
ותירצו: ניתן לקדש בפירות שביעית היות ולא נאמר בה "לה".

שאלו: הרי על תרומה נאמר "קדש ישראל לה" ראשית תבואתה, ושנינו "המקדש בתרומה מקודשת"?

ותירצו: בפסוק זה הכתוב מכנה את ישראל ראשית תבואת ה', והם אלה שקרויים קודש לה', אך ראשית תבואתה ממש, דהיינו תרומה, לא מצאנו שנאמר עליה שהיא קודש לה'.

שאלו: מאחר שממשיל הכתוב את ישראל ל"ראשית תבואתה"³³¹ דהיינו תרומה גדולה, ואומר שהם קודש לה', מוכח שתרומה גם היא קודש לה'?

פירש רבין סבא לפני רב: המקור שמעשר שני ממון גבוה הוא, שאמר הכתוב לגבי מעשר שני "לה' הוא", שמשמעו בהוויתו יהא לה'.

³³¹ קדש ישראל לה' ראשית תבואתה . . . ההוא בישראל כתיב

כתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, הנה תבואתה קאי על המצות שנקראים בשם תבואה, כמ"ש ואספת דגנך וארז"ל זה מקרא, כי דגן תירש ויצהר זהו מקרא משנה תלמוד.

וע"ז א' קדש ישראל כו' ראשית תבואתה, שנש"י הם ראשית במדריגה מתבואתה הם המצות. וכמו שידוע ממאמרי רז"ל שממעשה המצות בעוה"ז מזה נעשה לבושים לנשמות לג"ע. מכוונת המצות נעשה לבושי' לגעה"ע, וממעשה המצות עצמן נעשה לבושים בגעה"ת.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, מאמרי אדמו"ר הצמח צדק, תרט"ו, ד"ה הבאים ירש יעקב)

וזהו קדש ישראל לה' ראשית תבואתה היינו מצד התלבשות התורה למטה בבחי' גרעין הרי מעלת ישראל הוא למעלה מן התורה שהרי בישראל יש כח הצומח ונקראים ראשית תבואתה שהן הראשית שממנו נצמח ונגדל התבואה להיות בגילוי הטעם ותוספת ברבוי כו'. משא"כ מצד התורה ומצות כמו שהן למעלה התורה מאד נעלה ממדרגת ישראל שישאל מתקשראן באורייתא כו'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, תורה אור, ויחי, נד ג)

הסבר מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במקדש בהקדש

לר' מאיר: המקדש בהקדש, במזיד - קידש. בשוגג - לא קידש.

לר' יהודה: המקדש בהקדש, בשוגג - קידש. במזיד - לא קידש.

שני טעמים שאמר ר' יוחנן

אמר ר' יעקב: שמעתי שני טעמים מר' יוחנן מדוע שגגת מעשר שני לר' יהודה ושגגת הקדש לר' מאיר - לא קידש.

א. מפני שאין האשה רוצה להתקדש בו, והיא הרי שוגגת ואינה יודעת שמקדשה במעשר שני או בהקדש. וקידושי טעות הם מצד האשה.

ב. מפני ששניהם אינם רוצים לקדש בו. ולפי שאין יודעים שזה הקדש או מעשר שני - קידושי טעות הם.

ואיני יודע איזה טעם נאמר על מעשר שני ואיזה טעם נאמר על הקדש.

הסברו של ר' ירמיה אליבא דר' יוחנן

הטעם הראשון נאמר על מעשר שני והטעם השני על הקדש, שהרי:

מעשר שני - היא לא נוח לה משום הטרחה שצריכה לעלות לירושלים לאוכלו, אך הוא לא איכפת לו טורח האשה ונוח לו לקדש אותה בו.

הקדש - שניהם אינם רוצים שיתחלל ההקדש על ידיהם בזה שהיא תתקדש.

הסברו של ר' יעקב אליבא דר' יוחנן

הטעם הראשון נאמר על הקדש, והטעם השני על מעשר שני, שהרי:

מעשר שני - היא לא נוח לה משום טורח הדרך, והוא גם לא נוח לו לקבל עליו את האונס שיקרה בדרך, שאז לא רק שלא תהא מקודשת, אלא גם לא תצטרך לשלם לו על המעשר, שהרי אנוסה היא.

הקדש - היא לא נוח לה שאינה רוצה שיתחלל ההקדש על ידה, אבל הוא מעדיף שתיקנה לו האשה גם במחיר חילול ההקדש.

דין מעות הקדש שקידש בהם אשה

שאל רבא את רב חסדא: מאחר שאמרנו שלר' מאיר בשגגת הקדש אינה מקודשת, האם המעות יצאו לחולין כשאר מעות של הקדש שמעלו בהן או לא?
ענה לו: היות ואינה מקודשת, מדוע שיצאו המעות מרשות הקדש לחולין?!

דין מעות הקדש שקנה בהם בשוגג

שאל רב חייא בר אבין את רב חסדא: לר' מאיר שבשגגת הקדש לא קידש, אם קנה חפץ בשוגג במעות הקדש, האם יצאו לחולין?
ענה לו: אף במכר לא קנה ולא יצאו המעות לחולין.

גזבר שהפקיד מעות הקדש אצל חנווני

לר' מאיר: חנווני כבעל הבית. ולא התכוון הגזבר לתת לו כדי שישתמש בהן ולכן חנווני מעל.

לר' יהודה: חנווני כשולחני. והתכוון שיוצאם ולכן המפקיד מעל.

שאלו: הרי כל המחלוקת שלהם מה דין החנווני האם הוא כשולחני או כבעל הבית, אבל שניהם מודים שאם הוציא - מעל.

הרי שמודה ר' מאיר שיש מעילה בהוצאה בשוגג?

ותירצו: ר' מאיר אמר לר' יהודה, לשיטתי אם הוציא לא מעל.

אבל לשיטתך שאתה סובר שיש מעילה בהוצאת מעות הקדש בשוגג, תודה לי שחנווני כבעל הבית.

ועל זה אמר לו ר' יהודה, לא, אני סובר שהוא כשולחני.

דף נד

ביאור רב בשיטת ר' מאיר במשנתנו ★ דין כותנות כהונה שבלו ★ דין מעילה במעות מחצית השקל ★ דין מעילה באבני ירושלים ★ ביאור בר פדא בשיטת ר' מאיר במשנתנו ★ ההכרעה במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במעשר ובהקדש

ביאור רב בשיטת ר' מאיר במשנתנו

אמר רב: חזרנו על כל צדדים של ר' מאיר ולא מצינו הקדש בשוגג - אין מתחלל, במזיד - מתחלל. אלא שדעתו היא שבין במזיד ובין בשוגג - יצאו לחולין.

לכן, אף על פי שבמשנתנו הורה ר' מאיר שבמזיד חלו הקידושין ובשוגג לא, אין זה משום שבשוגג נחשבים הקידושין כקידושי טעות ואין המעות יוצאות לחולין, שהרי לדעתו בשוגג כן יוצאים לחולין.

אלא שבמשנתנו מדובר, שקידשה בכותנות כהונה שלא בלו וראויים לעבודה בהם, שאין מתחללים על ידי מעילת שוגג, הואיל ומותר לכהנים ליהנות מהם גם שלא בשעת העבודה, לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת³³² שנאמר לכהנים שמיד כשמסיימים את העבודה יפשטו אותן.

לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת³³²

אמרו רז"ל לא נתנה תורה למלאכי השרת, לזה ב' פירושים, אחד לגריעותא ואחד למעליותא.

עתה לגריעותא שנתגשמה התורה, ועל זה סובב המאמר דפרק רבי עקיבא שהשיב משה רבינו ע"ה למלאכי השרת קנאה יש בכם כו', בין האומות אתם שרויים כו', שזה הענין על גשמיותה.

ולעיתיד שנזכה לסוד ה' לאור הגנוז, כעת יאמרו מלאכי השרת מה פעל אל, כי ישראל לפנינו ממחיצתם של מלאכי השרת כמו שאמרו רז"ל, ואז יתבאר לא נתנה תורה למלאכי השרת למעליותא דישראל, כי מלאכי השרת ישאלו תורה מישראל, ומתוך הגריעותא בסילוקא תבוא המעליותא יותר במעלה, כי יהיה יתרון לאור מכח החשך שנסתלק, ולפום צערא אגרא מצד יצה"ר זוהמת הנחש הכובשו יבא לאור הגדול.

(ר' ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, עשרת הדברות, מסכת פסחים, מצה עשירה ג)

דין כותנות כהונה שבלו

שאלו: הרי שנינו, "כתנות כהונה שבלו - מועלים בהם (בשוגג) דברי ר' מאיר", אולי נאמר שמדובר אפילו שלא בלו?
ותירצו: לא, דוקא כשבלו מועלים בהם, מאחר שאינם עומדים לעבודה, הרי הם כשאר חפצי הקדש שלא ניתן להינות בהם ומועלים בהם, ומתחללים על ידי מעילה.

דין מעילה במעות מחצית השקל

נצטוו ישראל ליתן מחצית השקל בכל שנה, ושתי תיבות היו במקדש עשוין כמין שופר:
 האחת - כתוב עליה "תקלין חדתין", בה היו נותנים את שקלי שנה זו החל מא' בניסן.
 השניה - כתוב עליה "תקלין עתיקין"³³³, בה היו נותנים שקלי השנה שעברה שהביאו אלה שלא שקלו את שקליהם בשנה שעברה.
 את השקלים שהיו ב"תקלין חדתין" היו מפנים הגזברים ללשכה, ומלשכה זו היו תורמים לתוך שלוש קופות שלוש פעמים בשנה (תרומת הלשכה), ומהם היו קונים את קרבנות הציבור, והנותר בלשכה, היה נקרא "שיירי הלשכה", וממנה היו לוקחים מעות לחומת העיר ירושלים ומגדלותיה, וכל תיקון העיר.
 את השקלים שהיו ב"תקלין עתיקין" היו מפנים הגזברים לשייר הלשכה של שנה שעברה.

³³³ מועלים בחדתין ואין מועלים בעתיקים

וידוע דסוד י"ג מכילין דרחמי נמשכין מסוג י"ג תיקוני דיקנא דעתיקא קדישא. ואפשר שזה מרמז התנא באומרו "שלשה עשר שופרות היו במקדש וכו' ותקלין עתיקין", דלכאורה קשה למה נקראו "שופרות" ולא "תיבות" או שם אחר?
 ולדרכינו יובן דתיבת שופרות עם האותיות עולה מנין עתיקא קדישא עם התיבות. לומר י"ג אלו נמשכין מעתיקא קדישא.
 וזה שאמר "ותקלין עתיקין" – תיבת תקלין עולה י"ג תיקוני עם הכולל. ואין להאריך יותר, וה' יראנו נפלאות בתורתו.

(ר' אלעזר רוקח, מעשה רוקח על המשנה, סדר מועד, שקלים, כ)

דף נד

ונחלקו ר' יהודה ור' מאיר בענין מעילה בשקלים:

לר' יהודה - מועלים בשקלים החדשים, שהרי הם עומדים לקרבנות ציבור. ואין מועלים בשקלים העתיקים - שהם נחשבים כ"שיירי הלשכה". ות"ק סובר שאין מועלים בשיירי הלשכה.

לר' מאיר - מועלים אף בעתיקים. שלשיטתו מועלים גם בשיירי הלשכה.

שאלו: מדוע לר' מאיר מועלים בשיירי לשכה ואין אומרים הואיל וניתנו ליהנות, ולא ניתנה תורה למלאכי שרת, לכן אין מועלים בהם.

שהרי שנינו "חומת העיר ומגדלותיה וכל צרכי העיר באים משיירי הלשכה"³³⁴, ואי אפשר שלא יהנו מלישב בצילה או עליה?

ותירצו: מי שאמר שמועלים אף בעתיקין זה ר' יהודה ולא ר' מאיר.

³³⁴ חומת העיר ומגדלותיה וכל צרכי העיר באים משיירי לשכה

אם מותר לקחת חתיכה מאבני הכותל המערבי למזכרת?

. . ומצד איסור מעילה באבני הכותל - הא ודאי גם במה שלקחו לרשותו אף בלא הנאה איכא האיסור, דהא מעילה איכא על הוצאה מרשות הקדש אף בלא הנאה.

. . וגם פשוט שנוסף לאיסור מעילה ואיסור לאשתמושי ביה הדיוטא, איכא איסור חמור של לאו ש"לא תעשון כן", שהוא לאו לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבחה ומן העזרות. והוא ברור שהוא אף מעזרות של הר הבית.

ואחר שגמרתי מענייני הלכה בקדושת הכותל, אוסיף שהוא פלא בעיני על שלא גער כתר"ה בשואל, כי הרי אין דבר רע יותר מזה - אף בלא ענייני האיסור.

וכי הוא רק איש אחד בעולם, והרי יש כמה מיליוני אנשים בעולם שהיו רוצים בזה, ואף לשלם על זה הרבה כסף. דכי גרע זה לאינשי שיש שמשלמים בעד מטבע פענא אחת ישנה כמה אלפים, וכל שכן בעד דבר שהוא יותר מאלפיים וג' מאות שנה, ובפרט שהוא דבר שבקדושה. ואם כן לא יספיק כל הכותל לחלק אפילו לחתיכות קטנות שבקטנות - ויחריבו גם את הכותל שהשאיר השם יתברך לזיכרון, ומשאר טעמים הכמוסים להשי"ת, עד שלשון מדרש רבה שמות הוא: שנשבע הקדוש ברוך הוא שלא ייחרב לעולם.

ואיך עלה על דעתו של אדם שומר תורה ומצות שיהיה לו עוד מצווה בזה, בעוד שיש איסורים חמורים כאלו שאיסור מעילה ואיסור נתיצה, ולבד האיסור הוא עול גדול מאד על המחשבה.

(ר' משה פיינשטיין, אגרות משה, יו"ד חלק ד סימן סג)

דף נד

דין מעילה באבני ירושלים

אמר ר' ישמעאל בר רבי יצחק: לדעת ר' מאיר אבני ירושלים שנשרו מועלים בהם.

שאלו: מדוע לא נאמר כאן, הואיל ולא ניתנה תורה למלאכי שרת, שוב אין מעילה בשוגג בירושלים כלל, כפי שהסביר רב אליבא דר' מאיר בבגדי כהונה? וכאן אי אפשר לתרץ שמי שאמר זאת זה ר' יהודה ולא ר' מאיר, שהרי לר' יהודה ירושלים בכלל לא נחשבת כהקדש.

שהרי שנינו: האומר הרי עלי ככר זה כאימרא (כשה התמיד), כדירים (כבהמות בדיר הקדש) כעצים, כאישים (כשלהבות אש המזבח), כהיכל, כמזבח, כירושלים - הרי זה נדר, שכל המתפס דבר בדבר שהוא קדוש על ידי אדם [דבר הנדור] הרי זה אסור.

ועל זה אמר ר' יהודה: כל האומר 'ירושלים' לא אמר כלום³³⁵, מפני שאין ירושלים קדושה.

ואם תאמר, שזה משום שלא אמר 'כירושלים' אלא רק 'ירושלים', הרי שנינו, "ר' יהודה אומר כל האומר 'כירושלים' לא אמר כלום, עד שידור בדבר הקרב בירושלים".

אם כן, איך אפשר להעמיד את הדין "אבני ירושלים שנשרו מועלים בהם", כר' יהודה?

ותירצו: באמת את הדין שמועלים באבני ירושלים אמר רב יהודה.

וישנה מחלוקת תנאים מהי שיטת ר' יהודה לגבי קדושת ירושלים:

התנא בנדרים - סובר אליבא דר' יהודה שירושלים אינה קדושה.

ור' ישמעאל ברבי יצחק בבבביתא - סובר אליבא דר' יהודה שירושלים קדושה.

³³⁵ האומר ירושלים לא אמר כלום

ויש לרמז, העיקר הוא לעסוק בבנין ירושלים בפועל ובמעשה. אבל "האומר ירושלים", אם רוצה לצאת ידי חובתו רק באומר ודברים, לספר מגודל חשיבות של ירושלים ואינו עושה, לא אמר כלום, וד"ל.

ר' שאול ידידיה אלעזר ממודז'ין, ישא ברכה, חלק ה, עמוד נה)

ביאור בר פדא בשיטת ר' מאיר במשנתנו

אמר עולא משמיה דבר פדא: אומר היה ר' מאיר, הקדש במזיד - מתחלל, בשוגג - אין מתחלל.

ולא אמרו בשוגג מתחלל אלא לענין קרבן בלבד - שיהיה חייב קרבן מעילה, אבל ההקדש עצמו באמת לא מתחלל.

שאלו: מאחר ואין מתחלל, מדוע מחייבים אותו בקרבן?

כשהגיע רבין פירש משמו של בר פדא: אומר היה ר' מאיר, הקדש במזיד - מתחלל. בשוגג - אין מתחלל.

ולא אמרו בשוגג מתחלל אלא לענין אכילה בלבד - שאם מעל דרך הוצאה או שקידש בו אינו מתחלל משום שטעות הוא. ורק כשאכל את ההקדש או שנהנה ממנו שאר הנאות הגוף, אז מתחלל וחייבים עליו קרבן.

ההכרעה במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במעשר ובהקדש

אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה:

הלכה כר' מאיר במעשר - הואיל ויש סתם משנה כמותו.

הלכה כר' יהודה בהקדש - הואיל ויש סתם משנה כמותו.

המשנה כר' מאיר במעשר - דין כרם רבעי

לבית שמאי: אין לו חומש וביעור כמעשר, ויש לו פרט ועוללות.

לבית הלל: יש לו חומש ויש לו ביעור וכולו לגת.

שלמדו בית הלל גזירה שווה ממעשר, נאמר בנטע רבעי "וּבְשָׁנָה הֶרְבִּיעַת יְהוָה כֹּל פְּרִי קִדְּשׁ הַלְוִיִּים"³³⁶, ובמעשר נאמר "קִדְּשׁ לַה", מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור, אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור.

³³⁶ גמרי קודש קודש ממעשר

כמבואר בלקו"ת ש"ב שלש שנים הראשונים לנטיעת האילן בארץ מקבלת הארץ עליונה מבחי' ג' ספירות אחרונות שהם נה"י. . . שג' ספירות היותר תחתונות שרשם הוא בכתר, למעלה מסדר השתלשלות, ושם לא שייך הענין דאכילה ושתי'. . . ולכן, גם כאשר הבחי' שלמעלה מסדר השתלשלות נמשכת למטה - אי אפשר שהמשכה זו תבוא בדרך פנימי, שזהו"ע דאכילה ושתי', אלא ע"י הקדמת הכנה לזה.

דף נד

ומוכרחים לומר שסוברים כר' מאיר שמעשר שני ממון גבוה הוא.
 שאם סוברים הם כר' יהודה שמעשר ממון הדיוט הוא, והוא הדין בכרם רבעי
 שהוא כמעשר לבית הלל ומיקרי 'כרמך', אם כן מדוע כולו לגת?
 אלא ודאי מפני שהם סוברים כר' מאיר, שמעשר ממון גבוה הוא.

המשנה כר' יהודה בהקדש – שילח ביד פיקח ונזכר קודם שהגיע לחנווני

שנינו: שילח ביד פיקח, ונזכרו המשלח והשליח קודם שהגיע המשלח לחנווני - אם הוציא החנווני, הרי הם פטורים מן המעילה, לפי שאין מעילה במזיד. והחנווני מעל כי הוא שוגג ויש מעילה בשוגג.
 הרי שההקדש מתחלל על ידי הוצאה בשוגג, ובמזיד אינו מתחלל, כדברי ר' יהודה.

ולאח"ז, "בשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש הילולים" - "כמעשר שני . . (ש)אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון" . . כמו מעשר שני שנאמר בו "ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' וגו'" - שכל זה מורה על ההתעסקות בעבודה במקום קדוש ובעניני קדושה דוקא.
 ולאח"ז, "ובשנה החמישית תאכלו כל פריו" - גם בגבולין ובחוץ לארץ, שדוגמתו היא ההתעסקות גם בעניני הרשות.
 וענינו בסדר העבודה:

תחילת העבודה בכל יום היא עבודת התפלה - "יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל" - שעיקרה תפלת שמונה עשרה . . שאז עומד הוא "כעבדא קמי' מרי" - בתכלית הביטול, שאינו שייך אפילו לעניני עבודה דתומ"צ . . ופשיטא שאינו שייך לעניני העולם - ע"ד ובדוגמת המעמד ומצב ד"ש שלש שנים גו' לא יאכל".
 ולאחר התפלה - "מבית הכנסת לבית המדרש", היינו, שאינו יכול לדלג מיד להתעסקות בעניני הרשות (דבר שיכול להזיק לו), אלא תחילת התעסקותו בעולם צ"ל בעניני תומ"צ [שזהו"ע "בית המדרש" - לימוד התורה, וכולל גם קיום המצוות, שהרי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה] - ע"ד ובדוגמת "בשנה הרביעית גו' קדש הילולים לה".

ורק לאח"ז באה ההתעסקות בעניני הרשות, "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" - ע"ד ובדוגמת "בשנה החמישית תאכלו את פריו".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועודיות, ה'תשי"ד, שיחת יום ה' פרשת בשלה)

שאלות על דברי רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה

שאלו: הרי מצאנו סתם משנה כר' יהודה במעשר, ששנינו "הפודה מעשר שני שלו - מוסיף עליו חמישיתו"³³⁷, בין משלו בין שניתן לו במתנה".
ומוכרחים לומר שמשנה זו כר' יהודה, שהרי לר' מאיר מעשר ממון גבוה הוא ואינו יכול ליתנו במתנה?

ותירצו: משנה זו היא לשיטת ר' מאיר, וכאן מדובר שהביא לו במתנה את המעשר שני כשעדיין לא הופרש ממנו מעשר ראשון וטבל הוא.
ותנא זה סבר "מתנות שלא הורמו כמי שלא הורמו דמיין", כלומר, אין אומרים שכאילו כבר הורמו ושם 'מעשר שני' עליהם, אם כן, אין מניעה מליתנם במתנה.

שאלו: הרי מצאנו סתם משנה כר' יהודה במעשר, ששנינו "הפודה נטע רבעי שלו - מוסיף עליו חמישיתו, בין משלו ובין שניתן לו במתנה".
ומוכרחים לומר שמשנה זו כר' יהודה, שהרי לר' מאיר לומדים גזירה שווה "קודש קודש" ממעשר, ואם כן, כיצד יכול ליתנו במתנה?

ותירצו: משנה זו היא לשיטת ר' מאיר, וכאן מדובר כשהביא כשהוא סמדר, ובמצב זה יכול ליתנו במתנה, שעדיין אינו פרי ואין עדיין שם 'נטע רבעי' עליו.
ותנא זה בא להשמיענו, שאין הלכה כר' יוסי שאמר סמדר ערלה אסור בהנאה מפני שהוא פרי.

שאלו: הרי מצאנו סתם משנה כר' יהודה במעשר, ששנינו "משך הימנו מעשר בסלע, ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים - נותן סלע, ומשתכר בסלע, ומעשר שני שלו".

³³⁷ מוסיף עליו חמישיתו

"וחמישיתו יוסף עליו" ר"ל שמוסיף עוד קדושה גדולה עליו, ע"ד וחמושים עלו בני ישראל, שפירושו לחמשים שערי בינה.

(ר' אלימלך וייסבלום מליז'נסק, נועם אלימלך, במדבר, נשא, ד ד)

. . אבל יש בזה דבר חכמה, כי אחר הוא פודה בשויו, אבל אם פודה האדם ההקדש שהקדיש בעצמו, וכל דבר קדושה צריך להעלות, ואם יפדה אותו בשויו מה העלאה יש דמעלין בקודש ואין מורידין, שזהו ענין הקדושה.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, ויקרא כז יג)

דף נד

ומוכרחים לומר שמשנה זו כר' יהודה, שהרי לר' מאיר מדוע משתכר בסלע מפני שקנה במשיכה, הרי בהקדש אמרה תורה "וְיָסַף תְּמַשִּׁית כֶּסֶף-עָרְפָּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ" ללמדך שאין שטר וחזקה קונים קרקעותיו ולא משיכה את מטלטליו אלא כסף בלבד.

אלא מפני שמעשר ממון הדיוט הוא כר' יהודה ולכן קונה במשיכה?
ותירצו: אכן משנה זו כר' יהודה, אבל כר' מאיר יש שתי 'סתם משנה' ואילו כר' יהודה ישנה רק אחת.

שאלו: אם משניות סתמיות נשנו כסתם כדי לפסוק כמותן, מה ההבדל בין משנה סתמית אחת או שתיים?

הסיבה למסקנה שהלכה כר' מאיר במעשר

אמר רב נחמן בר יצחק: הואיל ושנינו סתם משנה כמותו במסכת עדויות שנקראת מסכת מובחרת³³⁸, מפני שכל דבריהם העידו מפי הגדולים והלכה כמותן.

³³⁸ ותנן בבחירתא כוותיה

מסכת עדויות נשנית ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בראש, וסילקו שומר פתח בית המדרש. נכנסו כל החכמים, כל אחד העיד מה שמע מרבותיו, ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בספק שלא פירשוה, ומתוך שרבו התלמידים רב החזוד והפלפול (רש"י).

פירש"י עדויות קרי 'בחירתא' - שכל דבריהם העידו כפי הגדולים והלכה כמותן. באור זרוע (חלק א פ"ה) כתב: ופר"ח בחירתא מס' עדויות נקראת בחירתא שהלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה ע"כ פר"ח.

דף נה

דין בהמה שנמצאה באיזור ירושלים ★ מעילה אחר מעילה ★ חילול קדשים קלים לר' מאיר ★ הסברו של ר' יוחנן במשנה גבי בהמה שנמצאה ★ סך הדברים שצריך להביא כדי לצאת מכל הספיקות

דין בהמה שנמצאה באיזור ירושלים

שנינו: בהמה שנמצאה בין ירושלים לבין מקום שנקרא מגדל עדר³³⁹, וכמדת המרחק הזה לכל רוח מרוחות ירושלים, תולים שבהמה זו קרבן היא והיות ולא ידוע איזה קרבן היא לכן:

אם מצא זכר - הואיל וראוי הוא לעולה, יקרב עולה.

אם מצא נקבה - הואיל וראויה היא לשלמים, תיקרב שלמים.

שאלו: הרי שלמים באים אף מן הזכרים?

אמר ר' אושעיא: כאן מדובר שהבהמה עצמה אינה קריבה, שכן ספק לנו איזה קרבן היא, אלא האדם המוצאה רוצה לשלם סכומי כסף בשווי הבהמה לצורך כל אחד מהקרבנות שאפשר שהיא קדושה בקדושתם.

וכך אמר התנא, אם מצא זכר, חוששים שמא עולה הוא וצריך להעמיד שני צורות כסף אחד עבור עולה ואחד עבור השלמים.

ומשנה זו כר' מאיר שאמר הקדש במזיד מתחלל, וכן מתחלל הוא על ידי חילול במעות במזיד.

מגדל עדר³³⁹

מקום בקרבת בית לחם אשר לידו נטה יעקב אהלה לאחר שהציב מצבה על קבורת רחל, "ויסע ישראל ונט אהלה מהלצה למגדל עדר".

מגדל עדר נזכר גם במשנה (שקלים ז, ד) כמקום קרוב לירושלים: "בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל עדר... זכרים עולות" מפני שניתן לחשוב שיצאה מירושלים מהמקום בו הוחזקה לקרבן עולה.

השם "מגדל עדר" מסמן ככל הנראה מקום מבוצר, המשמש מקלט ומחסה לרועי המדבר ועדריכם, ועל כן משתמש בו הנביא מיכה ככינוי סמלי לירושלים, מבצר העם: "ואתה מגדל עדר עפלת ציון", ופירש אבן עזרא: "ואתה - אמר יפת: מגדל דוד; והנכון לירושלים שהיא כמגדל לעדר שהם ישראל".

זיהוי המקום לא נקבע, ואין יודעים לאתרו. יישובי גוש עציון בנויים באזור מגדל עדר הקדומה.

דף נה

מעילה אחר מעילה

שנינו: אין מועל אחר מועל במוקדשין - משום שבמעילה הראשונה כבר יצא החפץ לחולין. אלא בבהמה ובכלי שרת בלבד - שאלו אין יוצאים לחולין על ידי מעילה.

כיצד?

היה רוכב על גבי בהמה, בא חברו ורכב, בא חברו ורכב - כולם מעלו. היה שותה בכוס של זהב (כלי שרת) בא חברו ושתה, בא חברו ושתה - כולם מעלו.

שאלו: אם כן, כיצד אמרנו שהבהמה שנמצאה מתחללת על ידי מעות?

ותירצו: הדין של מועל אחר מועל הוא לשיטת ר' יהודה שסובר שאין בהמת קרבן יוצאת לחולין. והדין של המוצא בהמה, הוא לשיטת ר' מאיר, שסובר שבמעילת מזיד מתחלל אף קרבן.

שאלו: לא מצאנו שחולקים ר' יהודה ור' מאיר איזה סוג הקדש מתחלל ואיזה לא מתחלל.

ואולי כשם שלר' יהודה למרות שהקדש בשוגג מתחלל, דבר הקדוש בקדושת הגוף לא מתחלל. כן הוא לר' מאיר, שלמרות שהקדש במזיד מתחלל, דבר הקדוש בקדושת הגוף אינו מתחלל?

ותירצו: בחילול הקדש בשוגג לר' יהודה אין האדם מתכוון להוציאו לחולין, אלא גזירת הכתוב היא שיצא לחולין. לכן יש לומר, שאין בכלל גזירת הכתוב אלא הקדש של קדושת דמים הקלה ולא הקדש של קדושת הגוף החמורה.

אבל כאן, בחילול הקדש במזיד לר' מאיר, מתכוון האדם להוציאו לחולין. ומאחר שנאמר בתורה שמועילים מעשיו אין לנו לחלק בין הקדש של קדושת דמים להקדש של קדושת הגוף.

חילול קדשים קלים לר' מאיר

שאלו: על דברי ר' אושעיא שהסביר את המשנה גבי בהמה שנמצאה, שהיא כדברי ר' מאיר, מהיכן למד שר' מאיר סובר שהקדש מתחלל במזיד גם בקדשים קלים?

תירץ ר' יעקב: לומדים זאת בקל וחומר. ומה קדשי קדשים שקדושתם חמורה מתחללים במזיד לר' מאיר, קדשים קלים שקדושתם קלה, לא כל שכן?!

דף גה

וכן אמר ר' תמא ברבי עקיבא (בר עוקבא) אמר ר' יוסי ברבי חנינא: אומר היה ר' מאיר, הקדש במזיד מתחלל, בשוגג אין מתחלל. אחד קדשי קדשים ואחד קדשים קלים.

קל וחומר: קדשי קדשים מתחללים, קדשים קלים לא כל שכן?!

הסברו של ר' יוחנן במשנה גבי בהמה שנמצאה

שאל ר' יוחנן: הרי לא התירה התורה לפדות בהמות קרבן אלא לאחר שנופל בהן מום. וכי אומרים לו לאדם עמוד וחטא (חלל בהמת קרבן תמימה) בשביל שתזכה (לתקן את הקרבת הקרבן שנמצא)?

אלא אמר ר' יוחנן: הבהמה שנמצאה אינה קריבה וכן אין מחללים אותה כל עוד והיא תמימה.

וכוונת המשנה, שימתין לה עד שיפול בה מום ואז יביא שתי בהמות ויתנה: אם הבהמה שנמצאה היא עולה, תהא זו עולה תחתיה וחברתה תהא שלמי נדבה. ואם הבהמה שנמצאה היא שלמים, תהא זו שלמים תחתיה וחברתה תהא עולת נדבה.

סך הדברים שצריך להביא כדי לצאת מכל הספיקות

כשמצא זכר

עולה ושלמים: צריך להביא, כפי שהזכרנו לעיל.

תודה ולחמי תודה: צריך להביא, היות וזכר קרב תודה.

אשם: אינו צריך להביא, כי במשנתנו מדובר שמצא זכר בן שנה, וכן אין חוששים לאשם מצורע או אשם נזיר היות שאשמות אלו אינם מצויים.

אך אם מצא זכר בין שנתיים יצטרך להביא גם אשם.

פסח: אינו צריך להביא, היות ואנשים נזהרים בו שלא יאבד. ופסח שלא בזמנו - שלמים הוא.

בכור ומעשר: אינו צריך להביא, כי הרי הבהמות שחילל נאכלות הן במומן, כדין ספק בכור וספק מעשר.

דף נה

כשמצא נקבה

עולה: אין צריך להביא, שאין מקריבים נקבה לעולה.

שלמים: צריך להביא, כפי שהזכרנו לעיל.

תודה ולחמי תודה: צריך להביא, היות שבאה אף מן הנקבה.

חטאת: אינו צריך להביא, כי במשנתנו מדובר שמצא נקבה בת שנתיים, וכן אין חוששים לחטאת שעברה שנתה, כיון שזה לא שכיח.

אך אם מצא נקבה בת שנה, **אמר חנינא בן חכינאי**, צריך להקריבה לחטאת.

והסביר אביי: לא הכוונה שיקריבנה ממש, שהרי היא ספק חטאת, אלא

יעשה בה כחטאת שאינה ראויה ליקרב, שכונסה לכיפה והיא מתה מאליה.

דף נ

קניית בהמה במעות מעשר שני מחוץ לירושלים ★ דברי המשנה ★ המקור
שערלה אסורה בהנאה ★ המקור שכלאי הכרם אסורים בהנאה ★ המקור
ששור הנסקל אסור בהנאה ★ האם המילה "את" בפסוק באה לרבות?

קניית בהמה במעות מעשר שני מחוץ לירושלים

מלכתחילה

אין לקנות בהמה במעות מעשר שני חוץ לירושלים:

- א. מפני שכתוב "וְנִתְּמָה בַּפֶּסֶף וְצִרְתָּ הַפֶּסֶף בְּיָדְךָ", שיש לפדות בכסף.
- ב. שמא מפאת טורח הדרך בעלייתה לירושלים תיעשה כחוושה, ויש בכך הפסד מעשר שני.

בשוגג

מבטלים את המקח, מפני שהוא מקח טעות והמעות חוזרות לקדושתן.

במזיד

לתנא קמא: תעלה ותאכל בירושלים.

לר' יהודה: תלוי מה היתה כוונתו, אם התכוון לקנותה לשם שלמים - תעלה ותאכל בירושלים. אבל אם התכוון לאוכלה חוץ לירושלים - קונסים את המוכר, המקח בטל והמעות חוזרות לקדושתם.

הסיבה שלר' יהודה המקדש במעות מעשר שני – מקודשת

שאלו: מדוע ר' יהודה אומר אדם שקידש אשה במזיד במעשר שני הקידושין חלים, ולא אומרים שהקידושין בטלים משום קנס?

אמר ר' אלעזר: אשה יודעת שאין מעות מעשר שני מתחללין על ידי שהיא מתקדשת בהן, לכן עולה ואוכלתן בירושלים, לפיכך לא קונסים אותה.

שאל ר' ירמיה: הרי למדנו אין לוקחים בהמה טמאה עבדים וקרקעות במעות מעשר שני אפילו בירושלים, ואם לקח - יחלל הלוקח את המעות שבידי המוכר על מעות שלו, ויאכל את המעות בירושלים, ולא סומכים על כך שהמוכר יודע שאין המעות מתחללין?

ותירצו: באמת בדרך כלל לא אומרים "אדם יודע", רק הסיבה שר' יהודה אמר שהקידושין תופסים, כי מדובר באשה חברה שיודעת שאין המעות מתחללין על ידה, ומלכתחילה נטלתם על דעת לאכול את המעות בירושלים.

דף נז

הסיבה שקונסים את המוכר

שאלו: מדוע בלוקח בהמה טמאה עבדים וקרקעות, אומרים יאכל כנגדן ולא אומרים שיחזרו דמיו למקומם?

אמר שמואל: אכן מעיקר הדין היה לנו לומר שיתבטל המכר, אלא ששם מדובר שהמוכר ברח כשהדמים בידו, לכן צריך הלוקח לחללן.

שאלו: ואם הוא לא היה בורח, למה היו קונסים את המוכר ולא את הלוקח?

ותירצו: כשעכבר גונב תבואה ונותנו בחור שלו, אומרים אין הוא הגנב אלא החור, שלולי החור לא היה גונב³⁴⁰, אף כאן, לולי המוכר הלוקח לא היה קונה.

שאלו: לולי העכבר מה היה החור יכול לעשות? כלומר, אם לא הלוקח, הרי המוכר לא היה עושה כלום?

ותירצו: מסתבר לומר, קונסים את מי שהאיסור נמצא בידו. והמעות מעשר הרי הם בידי המוכר, לכן קונסים אותו.

דברי המשנה

א. המקדש ב: ערלה, כלאי הכרם, שור הנסקל, עגלה ערופה, ציפורי מצורע, שיער נזיר, פטר חמור שאינו נפדה, בשר בחלב, חולין שנשחטו בעזרה - אינה מקודשת. מפני שכל הדברים הנ"ל אסורים בהנאה.

ב. מכרן וקידש בדמיהן - מקודשת. שאין הדמים נתפסים באיסור הנאה.

המקור שערלה אסורה בהנאה

נאמר, "עֲרֵלְתֶם עֲרֵלְתוּ אֶת פְּרִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל".

מ"עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" - למדו איסור אכילה.

ומ"נֵעֲרֵלְתֶם עֲרֵלְתוּ" - למדו איסור הנאה.

³⁴⁰ לאו עכברא גנב

כתב הרמב"ם (הל' גניבה פ"ה ה"א): אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב. ועון גדול הוא שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גניבות אחרות שאם לא ימצא לוקח אינו גונב וע"ז נאמר חולק עם גנב שונא נפשו.

ופירש הב"י, דמקורו מהגמ' כאן, לאו עכברא גנב אלא חורא גנב.

המקור שכלאי הכרם אסורים בהנאה

אמר חזקיה: בכלאים השתמש הכתוב בלשון "פֶּן תִּקְדָּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע", לומר, פֶּן תִּקְדָּשׁ אש³⁴¹. כלומר, פֶּן יאסרו בהנאה ויהיו טעונים שריפה.

רב אשי אמר: פֶּן יהיה קדש, שיאסור בהנאה כמו קודש.

אך דחו את דבריו: שאם תדמה כלאיים לקודש נוכל לומר, מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף כלאי הכרם תופס דמיו יוצא לחולין.

המקור ששור הנסקל אסור בהנאה

נאמר, "סְקוּל יִסְקַל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ", אם השור נסקל הרי הוא נבילה ולמה צריך לומר שאסור הוא באכילה? אלא ללמד שאם שחטו לאחר שנגמר דינו, אסור באכילה.

ואת איסור הנאה למדו מהמשך הפסוק, "וּבְעַל הַשּׁוֹר נָקִי".

והסביר שמעון בן זומא: כאדם שאומר לחבירו, יצא פלוני נקי מנכסיו³⁴² ואין לו בהם הנאה של כלום.

³⁴¹ פֶּן תִּקְדָּשׁ אש

לפי שכל עשב ועשב וכל מין יש לו מלאך ממונה עליו, והממונה על הזרעים הוא פחות מהממונה על האילן, והממונה על הגפן הוא למעלה מן הכל, שהרי על פירות האילן אומר בורא פרי העץ, ועל היין אומר פרי הגפן, ושל חטה היא למעלה מכל מיני תבואה.

א"כ, כשאתה מחברם יבואו לידי קטרוג ומחמת הקטרוג תבא לידי מניעת המינין מן העולם, ויבא לידי יקידת אש, לפי שעברו על צוויין.

(ר' מרדכי הכהן, שפתי כהן על התורה, דברים, כי תצא)

³⁴² כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו

"ונקה לא ינקה": י"ל דאדם צריך לעבוד את ה' ולהוסיף תמיד בעבודתו יתברך כאילו לא תיקן עוד כלום, וזה 'לא ינקה' מלשון יצא פלוני נקי מנכסיו, היינו שאינו מנקה א"ע, כאילו לא תיקן עוד כלום.

וזה"פ ונקה, שהשי"ת מנקה ומוחל עונות ישראל לאיש כזה אשר לא ינקה א"ע, ועי"ז הוא מוסיף בעבודתו.

(ר' יהודה אריה לייב היינה, ליקוטי יהודה, כי תצא)

דף נב

שאלו: אולי נאמר שמ"לא יאכל", לומדים שלאחר סקילה אסור בהנאה. כשם שאמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר: כל מקום שנאמר "לא יאכל", "לא תאכל" ו"לא תאכלו" - אסור באכילה והנאה, לבד אם יפרט לך הכתוב כדרך שפירט לך בבבילה, "לגור אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיהָ תִתְּנֶנָּה וְאָכְלָה אוּ מִכֶּרֶם לְנִכְרֵיהֶם"? **ותירצו:** "לא יאכל" בא ללמד על איסור הנאה רק כשלומדים את איסור האכילה מ"לא יאכל".

אבל בשור הנסקל לומדים את איסור האכילה מ"סקול יסקל", שאם זה היה ללמד איסור הנאה, היה לכתוב לומר "לא יהנה".

או שניתן ללמוד איסור אכילה מהייתור "את בשרו", לומר אף על גב ששחטו כדין, כעין בשר רגיל שנשחט כדינו, מכל מקום אסור באכילה³⁴³.

שאל מר זוטרא: אולי, מה שאסרה תורה זה רק אם נשחט בצור, שאז נראה כסקילה, והיות ונתקיימה בו מצות סקילה הוא אסור, אבל אם שחט בסכין הבשר יהיה מותר?

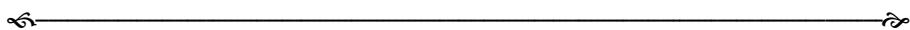
ותירצו: וכי נאמר בתורה 'סכין' בפרשת שחיטה?! הרי אף אם שחט בצור שחיטה היא ולא סקילה.

ועוד שהרי למדנו מפורש "בכל שוחטין: בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה", הרי שאפשר לכתחילה לשחוט בצור ואינה נחשבת סקילה.

מה לומדים מ"ובעל השור נקי"?

יש שלמדו: לאסור הנאת עורו, שלולי זאת היינו חושבים שרק הבשר אסור אבל עורו מותר. ותנאים אלה סוברים שאין ללמוד כלום מהמילה "את".

יש שלמדו: לפטור תם מן הכופר ולפטור את השור מדמי וולדות. ומייתור "את" ב"את בשרו", למדו לאסור את הטפל לבשרו.

³⁴³ מגיד לך שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה

לא דוקא שור אלא אף כל המזיקין בהמה חיה ועוף, אלא שדבר ברגיל. משרשי המצוה: כדי להסכים בדעתנו שכל מי שבאה תקלה על ידו, מרחק ונמאס עם אלקים ועם אנשים, ואפילו שוגג, כמו הבהמה שאין לה דעת, וכל שכן מזיד. ובתנתו דעתנו על דבר זה יביאנו להזהר הרבה בכל מעשינו עד שלא תצא תקלה מתחת ידינו לעולם.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה נב)

האם המילה "את" בפסוק באה לרבות?

שמעון / נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתין שבתורה שבאים לרבות. כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא", חזר בו³⁴⁴ מכל הלימודים שלמד מ"את", מתוך שהיה ירא לרבות בפסוק זה איזה דבר להשוותו מוראו למורא המקום.

אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתין שדרשת מה תהא עליהם?

³⁴⁴ כיון שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא פירש

. . כי זהו מעשה אנשי הדת שהם עוסקים בתורה לשמה, כלומר בקשת האמת, לא בקשת הנצחון.

ואין גנאי נדבק בחכם כשהוא חוזר משגיאה שנקרתה לו או מטעות בדבר שהאמת נעלמה ממנו, אדרבה הוא מקבל שכר מן האל יתעלה על חזירתו מטעותו כשנתברר לו שטעה, כשם שהוא מקבל שכר על החזיקו באמת שההקיש מורה על אמתותה. . . אלא הגנאי הוא באמת אצל חכמי האמת להחזיק בטעות ולחלוק על האמת אחרי שנגלתה.

(ר' אברהם בן הרמב"ם, שו"ת, סימן פב)

יש שואלין בזה: למה לא הקשה לו מן ואהבת את ה' אלהיך?

ותירוץ שאלה זו: אין כל מניעה לאהוב תלמיד חכם כאהבת ה'. אולם יראה היא כינוי לאלוקות, אפילו עבודה זרה נקראת אצל עובדיה יראה - "הוציא יראתו מחיקו". ירא שמעון העמסוני לרבות תלמידי חכמים, עד שבא ר' עקיבא ולימד כי יראת תלמידי חכמים היא היא יראת ה', כיון שחלק מחכמתו להם, ותלמידי החכמים טפלים לה' ודבקים בו.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, נתיבות עולם, תורה, ט)

בעיר קעמפנא בזמן הגון בעל מעון הברכות, בא לשם חזן אחד ושמו 'שמעון', והיה קל שבקלים, ושלא ברצונו קיבלו אותו לחזן. ושאל את הגאון ר' יוסף הצדיק מפוזנא כדת מה לעשות?

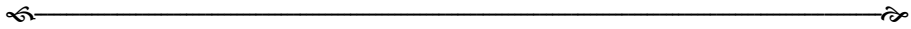
והשיב לו בזה"ל: שמעון זה דורש כל אתין שבתורה, את החזיר, ואת הארנבת, ואת הנבילה, כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא" פירש... ור' יוסף הצדיק יעצו, מוטב להעמיד צלם בהיכל, ובלבד שלא ירבה מחלוקת בישראל.

מה עשה הרב, קירב אותו, וכשבא אצלו כיבדו ביין שרף, ונעשה שיכור, ועשה שערוריות בשוק, ונמאס אצל בני העיר, וגירשו אותו.

(ר' יוסף פאצאנאווסקי, גן יוסף אות תנד)

דף נו

אמר להם: כשם שקיבלתי שכר על הזרישה, כך קיבלתי על הפרישה.
עד שבא ר' עקיבא³⁴⁵ ולימד: "את ה' אלקיך תירא", לרבות תלמידי
חכמים³⁴⁶ שיהא מורא רבך כמורא שמים.

עד שבא ר' עקיבא³⁴⁵

פי' מורי [וממורי זללה"ה שמעתי] ביאור קושיא זה דשמעון העמסוני היה דורש כל
אתין שבתורה עד שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש, עד שבא ר' עקיבא ולימד את
<ה' אלהיך תירא> לרבות תלמידי חכמים, <וקשה> [והקושיא מפורסמת] מאי טעמא
לא דרש שמעון כך [ועיין פירוש רש"י ומוהרש"א בפ"ב דקידושין ובפ"ד דבבא קמא
יעו"ש] דפירשו <כי דבר פשוט> דאי אפשר להשוות שום דבר למוראו ית', לכך
פירש מדרשה זו, משא"כ ר' עקיבא כשהיה ע"ה והיה שונא לת"ח והיה מרוחק ממורא
השי"ת, ועכשיו שנעשה ת"ח דחיל מרבנן מקורב למורא השי"ת ג"כ, לכך דרש את
ה' לרבות ת"ח, כי מורא ת"ח מביאו למורא השי"ת.

והנה ישראל שבמדבר היה להם יראה מת"ח, שנאמר ויראו מגשת אליו, אם כן
בנקל הוא [להם] שיזכו הם ג"כ ליראת ה'. ובזה יובן אין לגבי משה זוטרת, ר"ל
מאחר שהיה יראה להם לגבי משה וזכו ליראת הת"ח, אם כן זוטרתו היא שיזכו ג"כ
ליראת ה', והבן, ודפח"ח.

(ר' אהרן הכהן, כתר שם טוב, חלק ראשון, קפא)

בספר פרדס יוסף (פר' שמות אות צ"ה) הביא מהקדוש ר"ש מאוסטרפולי ז"ל,
דעשרה הרוגי מלכות היו כנגד י' השבטים שמכרו את יוסף, ובאמת היו רק ט' ושתפו
להקב"ה, ור' עקיבא שהי' מן הגרים הי' כנגד השכינה.

וזה הפירוש בפסוק בפר' בחוקתי "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי קודש
לה", שיעברו מן העולם תחת ט' שבטים, ועשירי זה רע"ק יהי קודש לה'.

ור' שמעון העמסוני הי' ירא להשוות ת"ח לשכינה, אך אחר שראה שרע"ק הי' כנגד
השכינה, ראה שיש השתוות ת"ח להשכינה, שפיר נוכל לדרוש לרבות ת"ח וקאי גם
על ר' שמעון עד שבא רע"ק, דממילא גם ר"ש יוכל לדרוש כן, עכ"ד.

346 'את' לרבות תלמידי חכמים

פי' ר"ע בא לעולם הזה רק לרבות ת"ח כאשר הוא היה ניצוץ מנשמת משה רבינו
עליו השלום ובא לעולם רק לרבות ת"ח. להרביץ תורה ברבים.

(ר' שלמה הכהן רבינוביץ, תפארת שלמה, על הזמנים ומועדים, סוף פרקי אבות)

דף נז

המקור שעגלה ערופה אסורה בהנאה * המקור שציפורי מצורע אסורים בהנאה * ממתי ציפורי מצורע אסורים? * ממתי עגלה ערופה נאסרת? * המקור שהציפור המשולחת מותרת והשחוטה אסורה * המקור ששיער נזיר אסור בהנאה * ממתי פטר חמור שלא נפדה אסור בהנאה? * המקור שבשר בחלב אסור בהנאה

המקור שעגלה ערופה אסורה בהנאה

אמרי דבי ר' ינאי: נאמר בה כפרה "פִּפְרָ לְעִמָּהּ יִשְׂרָאֵל", עשה עגלה ערופה כקדשים שאסורים בהנאה.

המקור שציפורי מצורע אסורים בהנאה

תנא דבי ר' ישמעאל: נאמר מכשיר ומכפר (אשם מצורע מכשיר את המצורע לאכול בקדשים, ושאר הקרבנים מכפרים) מבפנים (בעזרה), ונאמר מכשיר ומכפר (ציפורי מצורע מכשירים את המצורע לבוא למחנה, ועגלה ערופה שמכפרת כקדשים) מבחוץ (מחוץ לעזרה).

מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר לאוסרם בהנאה, אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשה בו מכשיר כמכפר. למדנו להשוות ציפורי מצורע המכשירים, לעגלה ערופה המכפרת לענין איסורי הנאה.

ממתי ציפורי מצורע אסורים?

לר' יוחנן: משעת השחיטה.

מפני שהשחיטה היא האוסרת אותה.

לריש לקיש: משעת לקיחה.

ולמד זאת בגזירה שווה "קיחה קיחה", שנאמר בעגלה ערופה "וְלָקְחוּ זָקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֶגְלַת בָּקָר", ונאמר במצורע "וְלָקַח לְמִטְהָר", מה עגלה ערופה אסורה בהנאה מחיים, אף ציפורי מצורע אסורים מחיים.

ממתי עגלה ערופה נאסרת?

אמר ר' ינאי: גבול שמעתי בה ושכחתי. וסבורים התלמידים מדעתם לומר, ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה.

שאלו: אם עגלה ערופה עצמה אינה נאסרת משעת לקיחה, מדוע לריש לקיש ציפורי מצורע אסורים משעת הלקיחה?

ותירצו: בעגלה ערופה יש לה גבול אחר שראוי שיחול בה אז איסור ההנאה, דהיינו הורדתה לנחל איתן, אבל בציפורי מצורע אין גבול אחר רק מהלקיחה.

שאלות ר' יוחנן לריש לקיש

(א) נאמר "כֹּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ" - לרבות את המשולחת שמותרת באכילה, ונאמר "וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם" - לרבות את השחוטה של המצורע שאסורה באכילה.

ואם הציפור אסורה מחיים, אז למה צריך ללמד שאסורה משחיטתה?
תירץ ריש לקיש: היינו חושבים, כמו שקדשים אסורים מחיים ולאחר שחיטה מותרים, כך דין הציפור, בא הכתוב לומר שאסורה לאחר שחיטתה.

(ב) למדנו שאם שחטה ונמצאת טריפה - יקח זוג לשניה ואינו צריך להביא שתי ציפורים אחרות והראשונה מותרת בהנאה.

ואם אסורה מחיים, מדוע הראשונה מותרת בהנאה, הרי הטריפה נעשתה כתוצאה מהשחיטה?

אמר לו ריש לקיש: כאן מדובר שנמצאת טריפה בבני מעיה ולא מחמת השחיטה, לכן לא חלה עליה קדושה כלל.

(ג) למדנו "שחטה שלא באזוב, ושלא בעץ ארז, ושלא בשני תולעת: ר' יעקב אומר - הואיל והוקצה למצותה, אסורה. ר' שמעון אומר - הואיל ונשחטה שלא כמצותה, מותרת.

וסברת מחלוקתם:

ר' יעקב סבר - שחיטה שאינה ראויה למצותה שמה שחיטה לאוסרה.

ור' שמעון סבר - לא שמה שחיטה לאוסרה.

אבל שניהם סוברים שמחיים לא נאסרת, אם כן כמו מי סובר ריש לקיש?

דף נז

ותירצו: זו מחלוקת תנאים, כי יש מי שחלק על תנאים אלו וסובר שהן נאסרות מחיים וכמותם סבר ריש לקיש.

דתנא דבי ר' ישמעאל: נאמר מכשיר ומכפר מבפנים ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ, מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר - לאסור את האשם בהנאה כמו שנאסרו המכפרים, אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשה בו מכשיר כמכפר לאסור את ציפורי המצורע כמו העגלה ערופה.

וסובר ריש לקיש שמדברי תנא דבי ר' ישמעאל משמע, שכשם שעגלה הערופה נאסרת מחיים, כך ציפורי מצורע נאסרות מחיים.

המקור שהציפור המשולחת מותרת והשחוטה אסורה

לר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי

נאמר, "כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ" - לרבות את המשולחת שמותרת באכילה. ונאמר, "וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם" - לרבות את השחוטה של המצורע שאסורה באכילה³⁴⁷.

ומסתבר לומר כך ולא להיפך, שהשחוטה מותרת והמשולחת אסורה, שהרי לא מצינו בעלי חיים שאסורים איסור עולם.

שאל רב שמואל בר רב יצחק: הרי בהמה שהוקצת לתקרובת ע"ז, וכן בהמה שעבדו לה ע"ז - הם בעלי חיים ואסורים לגבוה איסור עולם?
ותירצו: אנחנו מדברים לגבי איסור להדיוט ולא לגבוה.

347 כל ציפור טהורה תאכלו . . . וזה אשר לא תאכלו

והשחוטה אסורה בהנאה כאמרם ז"ל: וזה אשר לא תאכלו מהם לרבות השחוטה. כמו שעיר הנעשה בפנים שנשרף בחוץ למחנה ואין בו שום הנאה לכהנים. אך המשולחת, היא דוגמת שעיר המשתלח, שכתוב ונשא השעיר עליו את כל עונות בני ישראל, כמ"ש הרמב"ן ששם משתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה, שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר על פני השדה, ומותרת בהנאה. כאמרם ז"ל וזה אשר תאכלו מהם לרבות המשולחת, כמו אברי שעיר המשתלח דאפסוק הלכתא דמותרין בהנאה.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטושב, שם משמואל, מצורע, ד)

דף נז

שאל ר' ירמיה: הרי רובע ונרבע שנגמר דינם לסקילה, הם בעלי חיים ואסורים להדיוט באכילה והנאה ואין להם היתר לעולם?

ותירצו: ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי אמר, לא מצינו רוב בעלי חיים שאסורים איסור עולם.

לתנא דבי ר' ישמעאל

נאמר "וְשִׁלַּח אֶת הַצֶּפֶר הַחִיָּה עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה"³⁴⁸, ללמד כ'שדה', מה שדה מותרת, אף ציפור זו מותרת.

שאלו: הרי משדה לומדים משהו אחר, שלא יעמוד ביפו ויזרקנה לים, בגבת ויזרקנה למדבר, ושלא יעמוד חוץ לעיר ויזרקנה בתוך העיר. אלא שיעמוד בעיר ויזרקנה חוץ לחומת העיר?

ותירצו: יש כאן שני ייתורים, גם אות ה"א וגם המילה 'שדה', ולומדים מהם (שני דברים: א) סדר השילוח. ב) שהמשולחת מותרת בהנאה.

לרבא

מסברא יש להתיר את המשולחת, כי ודאי לא אמרה תורה, שלח אותה לתקלה למוצאה, שהמוצא אינו יודע שהיא אסורה בהנאה, ונכשל בהנאתה³⁴⁹.

³⁴⁸ ושילח את הציפור החיה על פני השדה

הצפור השני המשולה על פני השדה סודו כסוד שעיר המשתלח, רק שהשעיר ההוא לעזאזל וכאן לפורחות. ואע"פ שהן לכה אחד אלו עופות ואלו בהמות, שהבהמות לסמאל והעופות לשדים שהן טסין ופורחין באויר.

וזוהו טעם אמרו "על פני השדה", הרמז לשדה של תפוחים כי משם קבלתם. ומצאתי בתרגום יונתן בן עוזיאל ז"ל: ויפטור ית צפורא חיתא על אנפי חקלא, ויהי אין איטימוס ההוא גברא למלקי תוב בצורעא תייבא ציפורא חיתא לבייתיה ביומא ההוא. וכן בנגעי בתים אמרו, אין איטימוס ההוא ביתא למילקי תוב בצירעא תייבא תמן צפורא ביומא ההוא.

(ר' מנחם בן בנימין רקאנטי, על התורה, מצורע, ב)

³⁴⁹ לא אמרה תורה שלח לתקלה

ואת הצפר החיה בדם וגוי': כדי שתהא צבועה והולכת על פני השדה, ובאים בני מינה המכירים אותה ורואין שנשתנית, ומתקבצים עליה והורגין אותה, כדי שלא ימצאנה מצורע אחר ויקריבנה ורחמנא אמר וכפר עליו ולא על אחר.

המקור ששיער נזיר אסור בהנאה

נאמר, "קדוש יהיה גְדֵל פֶּרַע שְׂעַר ראשו", ללמד שגידולו יהיה קדוש. **שאלו:** אם כך, אולי נלמד גם, מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף שיער נזיר תופס את דמיו ויוצא לחולין? **ותירצו:** לא קוראים אותו קודש אלא קדוש, שהוא יהיה קדוש ולא דמיו.

ממתי פטר חמור שלא נפדה אסור בהנאה?

שאלו: אולי נאמר שמשנתנו לא כדעת ר' שמעון, שהרי שנינו, פטר חמור אסור בהנאה דברי ר' יהודה, ור' שמעון מתיר? **אמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:** יש לחלק בין קודם עריפה לאחר עריפה: **קודם עריפה** - לר' יהודה אסור בהנאה, לר' שמעון מותר. **לאחר עריפה** - לפי כולם אסור בהנאה.

המקור שבשר בחלב אסור בהנאה

תנא דבי ר' ישמעאל: נאמר בתורה ג' פעמים "לא תִּבְשֹׁל גְדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ", אחד לאיסור אכילה, אחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול. **ומשנתנו לא כר' שמעון בן יהודה שאמר:** בשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה, שנאמר, "כִּי עִם קְדוּשָׁתָהּ לֹא תִבְשֹׁל גְדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ", ולהלן הוא אומר "וְאִנְשֵׁי קְדֻשָׁתְךָ תִּהְיוּ לִי", מה להלן אסור באכילה ומותר בהנאה, אף כאן אסור באכילה ומותר בהנאה.

וכן אמרו רבותינו, חזרה הצפור חזרה הצרעת. וראיה לדבר "העֵיט צבוע נחלת לי", והיכן דברה תורה בעֵיט צבוע אם לא בענין זה. מיהו התלמוד מוכיח שהיא מותרת מסברא וכי אמרה תורה שלח לתקלה.

(ר' חזקיה בן מנחם, חזקוני, ויקרא יד, ו)

דף נח

המקור שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה * דין חולין שנשחטה בעזרה ונמצאת טריפה * המקור שדמי איסורי הנאה אלו מותרין * דברי המשנה * האם טובת הנאה נחשבת לממוץ? * דין הגונב טבלו של חברו * דין המקדש אשה במי חטאת ובאפר פרה

המקור שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה

אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר: אמרה תורה שחוט לי בשלי. שנאמר, "וְשַׁחַט אֶת כֹּן הַבֶּקֶר לִפְנֵי ה'", ושלך בשלך. שנאמר, "וְנִבְחַתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנָךְ . . וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעֲרֶיךָ כֹּל אֹת נִפְשֶׁךָ".

מכאן למדו, מה שלי בשלך (קדשים שנשחטו בחוץ) אסורים בהנאה, אף שלך בשלי (חולין שנשחטו בעזרה) אסורים בהנאה.

ואין לומר שנלמד מה שלי בשלך ענוש כרת אף שלך בשלי ענוש כרת, שאמר הכתוב "וְאֵל פֶּתַח אֱהָל מוֹעֵד לֹא יִבְיֵאוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לָהּ" . . וְנִכְרַת", לומר על קרבן ענוש כרת, על חולין שנשחטו בעזרה אין ענוש כרת.

אך דחו לימוד זה: אולי שחוטי חוץ אסורים בהנאה כי יש בהם איסור כרת, אבל חולין שנשחטו בעזרה שאין בהם איסור כרת יהיו מותרים בהנאה.

המקור לאיסור שחיטה

לאביי: לומדים ממה שנאמר, "כִּי יִרְסַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם . . וְנִבְחַתָּ", ללמד שבריהוק מקום אתה זוכח חולין ואי אתה זוכח במקום קרוב (בעזרה)³⁵⁰.

אך זה לא מספיק, כי יש לרבות בעלי מומין, חיה ועופות, לכן נאמר "וְאֵם זָבַח וְשִׁלְמִים קָרְבָּנוּ . . וְשַׁחַטוּ פֶתַח אֱהָל מוֹעֵד", ונאמר "וְאֵם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוּ . . וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֱהָל מוֹעֵד". ונאמר, "וְאֵם עֵז קָרְבָּנוּ . . וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֱהָל מוֹעֵד".

³⁵⁰ ואי אתה זוכח את שלך בעזרה

ומזה יש ללמוד כמה גדול כח הדיבור של בנ"י הלא אנו רואים בהמה שהיתה חולין אם מקריבה בעזרה היא נפסלת משום חולין שנשחטו בעזרה ואחר שהוציא עלי' הדבור לקדשה הוא להיפך אם שחטה בחוץ חייב כרת. וכן חפץ אחר הקדשו אם נהנה בו מעל וכ"ז הוא מחמת דיבורו.

מכ"ש אם האדם משבח ומפאר ומהלל בדיבורו ליוצרו עושה רושם וכוחו גדול מאד לעשות נ"ר להבורא ב"ה בדיבורו.

(ר' שלמה הכהן רבינוביץ, תפארת שלמה, על התורה, תרומה, ו)

המקור לאיסור אכילה

לאביי: לומדים ממה שנאמר, "כי ירחק ממך המקום . . ונבחת . . ואכלת", ללמד מה שאתה זוכה בריחוק מקום אתה אוכל, ואין אתה אוכל חולין שזבחת במקום קרוב (בעזרה).

אך זה לא מספיק, כי יש לרבות בעלי מומין, חיה ועופות, לכן נאמר "ואם זבחה שלמים קרבנו . . ושחטו פתח אהל מועד", ונאמר "ואם מן הצאן קרבנו . . ושחט אתו לפני אהל מועד". ונאמר, "ואם עז קרבנו . . ושחט אתו לפני אהל מועד".

המקור לאיסור הנאה

לאביי: לומדים ממה שנאמר לענין בשר טריפה, "לקלב תשלקון אתו"³⁵¹, מכאן למדו, אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך חולין שנשחטו בעזרה.

דין חולין שנשחטה בעזרה ונמצאת טריפה

מר יהודה מצא את רב יוסף ורב שמואל בריה דרבה בר בר חנה שעמדו בפתח ישיבתו של רבה, ושאל אותם:

שנינו: "המקדש בפטר חמור, בבשר בחלב, ובחולין שנשחטו בעזרה, ר' שמעון אומר מקודשת, וחכמים אומרים אינה מקודשת".

והרי ר' שמעון אומר, חולין שנשחטו בעזרה ישרפו, שמא יטעו הרואים ויחשבו שבהמה זו היא בהמת קדשים שנפסלה לאחר שחיטתה, ויסיקו בטעות שקדשים שנפסלו נקברים.

³⁵¹ לכלב תשליכון אותו

שהרי אצל נבילה כתיב (דברים יד, כא) "או מכור לנכרי" שהוא עובד עבודה זרה, ואצל הטריפה כתיב "לכלב תשליכון אותו", וידוע כי הנבילה גרוע מן הטריפה, ואמרה התורה ליתן אותה לנכרי עובד עבודה זרה, והטריפה היותר מכובד - "לכלב תשליכון אותו".

ומה שהכלב הוא יותר טוב מן עובד עבודה זרה, כי הכלב נברא שאי אפשר להיות טוב במינו, והוא שלימות הבריאה בזה המין, ולא כן עובד עבודה זרה, שהרי הוא אדם, ובמה שהוא אדם אינו שלימות הבריאה, רק העובדים השם, והם עמו.

(ר' יהודה ליווא בן בצלאל, גור אריה, שמות, כב, ל)

דף נח

הוסיף ר' שמעון ואמר שגם חיה שנשחטה בעזרה תשרף, היות ולדעתו איסור שחיטת חולין בעזרה היא דאורייתא, ולו היו גוזרים שריפה רק על הבהמות היו טועים לחשוב שחיה מותר לשחוט בעזרה.

וא"כ איך לר' שמעון ניתן לקדש בחולין שנשחטו בעזרה?

שתקו רב יוסף ורב שמואל, כי לא ידעו מה לענות ובאו ושאלו את רבה.

אמר להם רבה: מר יהודה הקנטרן (שהיה רגיל לחלוק על חבריו) סתם השתיק אתכם. כי מה שאמר ר' שמעון, המקדש בחולין שנשחטו בעזרה מקודשת, מדובר שנשחטה ונמצאת טריפה.

ר' שמעון מתיר: מפני שסובר בכל מקום שחיטה שאינה ראויה - לאו שמה שחיטה, ואין לה דין "חולין שנשחטו בעזרה".

וחכמים אוסרים: שסוברים שבכל מקום אף שחיטה שאינה ראויה - שמה שחיטה.

המקור שדמי איסורי הנאה אלו מותרין

למדנו במשנה, שאם מכרן וקידש בדמיהן - מקודשת. מפני שאין איסורי הנאה אלו תופסים את דמיהם באיסור הנאה.

ולמדו זאת ממה שנאמר לגבי עבודה זרה, "וְהָיְתָה חֵרֶם כָּמֹהוּ", לומדים כל שאתה מהייה (גורם שיהיה) ממנה - הרי הוא כמוהו ליאסר בהנאה. משמע שכל שאר איסור הנאה שמהתורה מותרים דמיהם בהנאה.

שאלו: אולי נלמד מעבודה זרה לשאר איסורי ההנאה?

ותירצו: היות שעבודה זרה ושביעית הם שני כתובים הבאים כאחד שתופסים דמיהם באיסורם, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים.

שנאמר ביובל, "יִוְבַל הוּא קִדְשׁ תְּהִיָּה לְכֶם", מכאן למדנו שיובל תופס את דמיו, ושביעית הוקשה ליובל שאף היא אסורה בחרישה וזריעה כיובל.

שאלו: אולי נלמד גם מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת דמיה ויצאה לחולין?

ותירצו: משום שנאמר "תְּהִיָּה", ללמד בהוייתה תהא.

דף נח

ולכן, אם לקח בפירות שביעית בשר - אלו ואלו מתבערים בשביעית. לקח בבשר הזה דגים - יצא בשר ונכנסו דגים. בדגים יין - יצאו דגים ונכנס יין. ביין שמן - יצא יין נכנס שמן. שהאחרון אחרון נתפס בשביעית. ופירות שביעית עצמן נשארו באיסורם ולעולם אינם יוצאים לחולין.

שאלו: ולמי שסובר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, מדוע לא נלמד מעבודה זרה ושביעית על שאר האיסורים?

ותירצו: שבעבודה זרה נאמר "פי תָּרַם הוּא" - הוא ולא איסורים אחרים, ובשביעית נאמר "יִזְכַּל הוּא" - היא ולא איסורים אחרים.

דברי המשנה

א. המקדש ב: תרומות, מעשרות, מתנות (זרוע לחיים וקביה), מי חטאת ואפר חטאת - הרי זו מקודשת.

ב. ואפילו ישראל.

האם טובת הנאה נחשבת לממון?

לעולא: טובת הנאה שיש לישראל בתרומות ומעשרות - אינה ממון ואינו יכול לקדש בהם אשה.

שאלו ר' אבא: הרי למדנו במשנה "ואפילו ישראל"?

ענה לו עולא: במשנה מדובר בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן. והתנא שלנו סובר, מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיון, וזכה בהן הסב להוריכם לקרוביו שלא יצטרכו ליתנם לכהן לכשיפרישום.

שאל ר' חייא בר אבין את רב הונא: טובת הנאה ממון או אינה ממון?

ענה לו רב הונא: למדנו במשנתנו "ואפילו ישראל", משמע שהיא ממון.

שאל אותו ר' חייא בר אבין: והרי העמדנו את זה בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן?

אמר לו רב הונא: "הוצאה את".

התבייש ר' חייא בר אבין, מפני חשב שמתכוון לומר לו מוצא אתה משמועה זו, שנראה שאינך חכם.

אמר לו רב הונא: התכוונתי לומר שפירשת את המשנה כרב אסי מהוצל.

דין הגונב טבלו של חברו

לרבי: משלם לו גם דמי טבלו.

לר' יוסי בר' יהודה: משלם רק את דמי החולין.

שאלו: אולי הם חולקים האם טובת הנאה ממון היא או לא, שרבי סובר שממון היא, ולכן משלם לו גם דמי התרומה והמעשר, ולר' יוסי בר' יהודה אינה ממון ולכן משלם רק דמי חולין שבו?

תירוץ א' – מחלוקתם בדין מתנות שלא הורמו

שניהם סוברים שטובת הנאה אינה ממון, ומחלוקתם:

לרבי - שמתנות שלא הורמו כהורמו דמיין, לכן משלם דמי טבלו.

לר' יוסי בר' יהודה - כמי שלא הורמו דמיין, לכן משלם רק דמי חולין.

תירוץ ב' – מחלוקתם האם חיטה אחת פוטרת את הכרי³⁵²

שניהם סוברים שכהורמו דמיין וטובת הנאה אינה ממון. וכן שניהם סוברים שאת חלק המעשר שבטבל אין הגנב צריך לשלם. ומחלוקתם:

רבי - סובר כשמואל שחיטה אחת פוטרת את הכרי. ולכן יכול לומר לגנב, הייתי פוטר את כל הגניבה בחיטה אחת. ולכן משלם לו גם את דמי התרומה.

ר' יוסי בר' יהודה - לא סובר כשמואל. ולכן אינו משלם דמי התרומה שבו.

³⁵² חיטה אחת פוטרת את הכרי

משרשי המצוה: לפי שהדגן והתירוש והיצהר הן עיקר מחיתן של בריות, והעולם כולו להקדוש ברוך הוא, על כן ראוי לאדם לזכר את בוראו על הברכה אשר ברכו, ושיפריש קצת ממנו לשמו ברוך הוא ויתננו למשרתיו שהם הכהנים העסוקים תמיד במלאכת שמים טרם יגע בו יד אדם ויהנה ממנו כלל.

ומן היסוד הזה אמרו זכרונם לברכה שאפילו חטה אחת פוטרת את הכרי, כי זכירת האדנות על הדבר אין הפרש בין רב למעט.

אמנם רבותינו זכרונם לברכה הוסיפו בדבר לתת בו שיעור ראוי, כדי שיתעורר לב האדם בענין יותר, כי בהיות האדם בעל חמר לא ישית אל לבו על הדבר המועט כמו על המרבה שימלא עיניו, ויעידו עליו יותר תנועותיו, כדרך טבע האדם והרגלו, שישמח במאכל רב.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה תקז)

דף נח

תירוץ ג' – מחלוקתם האם חכמים קנסו את הגנב

שניהם אינם סוברים כשמואל וטובת הנאה אינה ממון. ומחלוקתם:

לרבי - מעיקר הדין אכן יש לפטור את הגנב מדמי התרומה והמעשר, אלא שקנסו חכמים את הגנב, שלא תחשב תרומה לגביו כממון שאין לו תובעים.
לר' יוסי בר' יהודה - לא קנסו את הגנב.

תירוץ ד' – מחלוקתם האם חכמים קנסו את בעל הבית

שניהם סוברים כשמואל, וטובת הנאה אינה ממון, ומחלוקתם:

לר' יוסי בר' יהודה - מעיקר הדין היה צריך לשלם לו דמי התרומה, אלא שקנסו חכמים את בעל הבית, שלא היה צריך להשהות את הטבל בביתו.
לרבי - לא קנסו חכמים את בעל הבית.

דין המקדש אשה במי חטאת ובאפר פרה

שנינו: המקדש . . . במי חטאת ובאפר פרה - הרי זו מקודשת.

שאלו: הרי שנינו, הנוטל שכר לדון - דיניו בטלים³⁵³, להעיד - עדותו בטלה, להזות ולקדש - מימיו מי מערה (שהם סרוחים) ואפרו אפר מקלה (אינו קדוש).
אם כן, כיצד יכול הוא לקדש בהם אשה?

353 הנוטל שכר לדון דיניו בטלים

דכתיב "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה'", מה אני בחנם אף אתם בחנם. וברבני אשכנז ראיתי שערוריה בדבר זה, שלא יבוש הרב הנסמך ראש ישיבה ליטול עשרה זהובים כדי להיות חצי שעה על כתיבת ונתינת גט אחד, והעדים החותמים על הגט שני זהובים או זהוב לכל הפחות לכל אחד, ואין זה הרב בעיני אלא גזלן ואנס, לפי שהוא יודע שאין נותנים בעירו גט שלא ברשותו, ונותן הגט בעל כרחו צריך שיתן לו כל חפצו. וחושש אני לגט זה שהוא פסול, דהא תנן במתניתין הנוטל שכר לדון, דיניו בטלין. להעיד, עדותו בטלה.

(ר' עובדיה מברטנורא, משנה בכורות, פרק ד, משנה ו)

אולם כתב על זה הרמ"א (אבן העזר, סדר הגט, סעיף ד): ולא נהגו כמותו. גם טעמו אינו כלום, כי הוא מדמה דבר זה למה שאמרו הנוטל שכר לדון דיניו בטלין; ואינו ראייה, כי סדור הגט אינו דין, אלא לימוד בעלמא. ועיין לעיל סימן ק"ל הטעם שהעדים

דף נח

תירץ אביי: במשנתנו מדובר שקידשה בשכר ההבאה של האפר ממקום למקום ובמילוי המים, שבזה מותר ליטול שכר.

ובמשנה שאמרו שמימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה, מדובר שלקח שכר על ההזאה והקידוש שאין בהם טורח ונוטל שכר עבור עשיית המצוה. והרי אסרה תורה ליטול שכר עבור עשיית מצוה³⁵⁴.

והוכחה לכך: שבמשנתנו כתוב "במי חטאת ובאפר פרה", משמע שעדיין אינם מעורבים. ובמשנה ההיא כתוב "להזות ולקדש", משמע שכבר מעורבים.

לוקחים שכר. ויש לבעל להשוות עצמו עם הסופר והרב והעדים קודם שמתחילין לכתוב (מ"כ בשם מהר"ן ז"ל).

³⁵⁴ אסור ליטול שכר עבור מצוה

ולענין שכר רפואה נראה לי דמותר ליטול מהן שכר בטלה וטרחא. אבל שכר הלמוד אסור, דאבדת גופו הוא, ורחמנא אמר והשבותו לו. ואמרינן לענין מצות מה אני בחנם אף אתה בחנם.

הלכך שכר החכמה והלמוד אסור דהוה ליה כשכר הזאות וקידוש, אבל שכר הטרחא מותר דהוה ליה כשכר הבאה ומילוי דמותר. וכן שכר בטלה מותר כדתנן אם היה זקן מרכיו על החמור ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה.

וכן מי שיש לו סממנין וחבירו חולה צריך להן, אסור לו לעלות בדמיהן יותר מן הראוי. ולא עוד, אלא אפילו פסקו לו בדמיהן הרבה מפני דוחק השעה שלא מצאו סממנין אלא בידו, אי לו אלא דמיהן.

(ר' משה בן נחמן, לקוטי חדושי הרמב"ן מס' תורת האדם על סדר נזיקין, בבא קמא)

הדרך עלך האיש מקדש בס"ד

פרק שלישי

האומר

תוכן הפרק

- המשך דיני קידושין
- דיני קידושין על תנאי
- דיני קידושי קטנה
- דין האיש והאשה כשאחד מהם מתכחש לקידושין
- יחוסו של הוולד ודרכי טיהורו של ממזר

דף נח

דברי המשנה

דברי המשנה

א. האומר לחבירו "צא וקדש לי אשה פלונית", והלך השליח וקידשה לעצמו - מקודשת לשני³⁵⁵.

ב. האומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום", ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום - מקודשת לשני. ולכן, אם המקדש השני היה כהן - הרי היא אוכלת בתרומה.

ג. האומר לאשה "הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלושים יום", ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום - מקודשת מספק לשניהם. ולכן:

בת ישראל לכהן - לא תאכל בתרומה, שמא קידושיו אינם קידושין. וכן **בת כהן לישראל** - לא תאכל בתרומה, שמא קידושיו קידושין והרי קידושי זר פוסלים בת כהן מהתרומה.

³⁵⁵ האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו

וי"ל ע"פ הגמרא ריש האומר, האומר לחבירו צא וקדש לי אשה והלך וקידשה לעצמו מקודשת לשני. ובגמ' תנא מה שעשה עשוי אלא שנהג בו מנהג רמאות. ותנא דידן, 'הלך' נמי דקתני הלך ברמאות, ע"כ.

ומובן שלשון הליכה סתם כשאין צריך לה משמעותה ברמאות ובלעם כוונתו לרמות ח"ו את הקב"ה כדפרש"י עה"כ "מי האנשים האלה עמך", עיי"ש.

וזהו "ויחר אף ה' כי הולך הוא", הולך ברמאות.

(ר' משה וולפסון, אמונת עתיך, חלק ב, עמוד קסב)

דף נ"ט

מנהג רמאות ★ מעשיות אמוראים בענין מנהג רמאות ★ התקדשי לי לאחר לי יום ונתאכלו המעות ★ התקדשי לי לאחר לי יום וחזרה בה ★ שלחה לקבל קידושיה והלכה וקידשה עצמה לאחר ★ מסקנת הגמרא בענין דיבור מבטל דיבור ★ התקדשי לי לאחר לי יום ובא אחר וקידשה בתוך לי יום ★ מעבשיו ולאחר לי יום ובא אחר וקידשה בתוך לי יום

מנהג רמאות

שנינו בתוספתא: האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו, מה שעשה עשוי, אלא שנהג בו מנהג רמאות³⁵⁶.

ואמרו: שגם התנא שלנו השתמש בלשון "הלך", לומר, הלך ברמאות. והתנא כאן השתמש בלשון "האומר לחבירו", ולעיל בפרק ב' השתמש בלשון "האומר לשלוחו" כדי לחדש בשני המקומות.

כאן בא לחדש - למרות שהשליח הוא חבירו, אף עליו סמכה דעתו ואם הלך וקידשה לעצמו נחשב לרמאי.

ובפרק ב' בא לחדש - למרות שהשליח הוא לא חבירו, לא אומרים שסבר שאם לא ימצאנה במקום זה יטרח וילך לחפשה במקום אחר.

³⁵⁶ מקודשת אלא שנהג בו מנהג רמאות

ולדעתי שזה כיוונו באמרם כשקללו את הרמאי מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה . . והיינו שיש עבירות וקלקולים רבים שהעושה יוכל להציל ולומר לא פעלתי און ואי אפשר להענישו בדין, ואעפ"כ גדלה רעתו מאוד שהוא מחריב העולם. כדמצינו ברעת דור המבול, דאיתא בגמ' כשהיה אחד מביא לשוק שק פירות לקח כל אחד ואחד ואומר שאין בה שוה פרוטה . . כ"כ דור הפלגה לא מצאנו במקרא עבירה מפורסם רק מחשבתם היתה נכרת מתוך מעשיהם הרעים, וע"כ המשילו את הרמאים לאנשי דור המבול והפלגה.

(ר' יחזקאל פאנעט, מראה יחזקאל, על התורה, יתרו)

"ויקרא משה להושע בן נון יהושע". הנה אות יו"ד רומז לתמימות כי היא נקודה קטנה, ועי"ז הוסיף לו היו"ד כי איתא בגמ' האומר לחבירו צא וקדש לי אשה והלך וקדשה לעצמו מקודשת לשני ואמר הגמ' ע"ז אלא שנהג בו מנהג רמאות. וכן היה נראה גם כאן ביהושע כי משה שלח אותו לתור את ארץ ישראל ולבסוף נסתיים הדבר שלעצמו תר אותה והיה נראה שהליכתו לא היה בתמימות, לכן הוסיף לו אות יו"ד שמורה עליו שהוא תמים בכל מעשיו, וזה שתרגום יונתן בן עוזיאל וכד חמי משה ענוותנותו דהושע קרא להושע בר נון יהושע.

(ר' מרדכי ליינר, מי השלוח, חלק א, במדבר, שלח, ב)

דף נט

מעשיות אמוראים בענין מנהג רמאות

רבין חסידא

הלך בשליחות בנו לקדש לו אשה, ולבסוף קידשה לעצמו.
ובמקרה זה לא נהג ברמאות, היות שלא רצו לתת אותה לבנו, לכן קידשה לעצמו.

והסיבה שלא הודיע לבנו לפני שקידשה לעצמו, כי סבר שעד שילך ויחזור איש אחר יקדשנה.

רב

רבה בר בר חנה שלח עם רב כסף לקנות לו קרקע פלונית. הלך רב וקנה אותה לעצמו.

ובמקרה זה לא נהג ברמאות, היות שהמוכרים היו אלימים ולא הסכימו למכור לכל אחד. אולם לרב שנהגו בו כבוד הסכימו למכור, אבל לרבה בר בר חנה שלא נהגו בו כבוד לא הסכימו למכור.

והסיבה שלא הודיע לו, כי חשש שעד שיחזור אדם אחר יקחנה.

רבי אבא

רב גידל היה מחזר ומשתדל לקנות קרקע מסוימת, הלך ר' אבא וקנה אותה לעצמו. הלך רב גידל להתלונן על כך לר' זירא, קם ר' זירא והלך להתלונן על כך לרב יצחק נפחא.

אמר לו רב יצחק נפחא: המתן עד שיעלה אלינו לשמוע את הלכות הרגל.
כשהגיע ר' אבא, שאל אותו רב יצחק נפחא: עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו, מה דינו?
ענה לו: נקרא רשע.

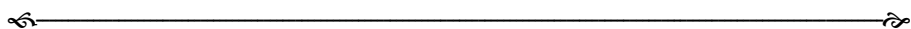
שאל אותו רב יצחק נפחא: ומדוע אתה עשית כהמעשה הזה?

ענה ר' אבא: לא ידעתי שרב גידל רוצה קרקע זו.

אמר לו רב יצחק נפחא: עכשיו שאתה יודע, תן לו את הקרקע.

דף נ"ט

ענה ר' אבא: למכור לו אני לא רוצה, כיון שקרקע זו היא הקרקע הראשונה שקניתי אי פעם ואין זה סימן טוב שימכור אדם את מקחו הראשון. דאמר מר, המוכר נכסיו ראשונים אינו רואה סימן ברכה לעולם. אם הוא רוצה אתן לו אותה במתנה. אך רב גידל לא רצה לקבלה במתנה, שהרי כתוב "וְשׂוֹנֵא מִתְּנַת יְהִיָּה"³⁵⁷. ור' אבא לא רצה להשתמש בה מפני שזו קרקע שרב גידל רצה, לכן נעשתה קרקע זו כהפקר לתלמידים שהיו משתמשים בה³⁵⁸.

357 וְשׂוֹנֵא מִתְּנַת יְהִיָּה

כי מי ששונא את המתנות ראוי שיהיה בשביל זה חי, כי המקבל דבר מזולתו אין ראוי לו החיים, כי החי עומד בעצמו. ולפיכך אמרו (נדרים סד): כי העני נחשב כמת, וזה מפני שאין לו החיים בעצמו, כאשר הוא צריך לזולתו, ואין לו בעצמו החיים. אבל מי שהוא שונא מתנות, שהוא רוצה שיהיה עומד בעצמו מבלי שיקבל מאחר, ודבר זה הוא החיים. ולכן יקרא המעיין שהוא נובע בעצמו, ולא קבל המים, נקרא "מעייני חיים" (ר' שיה"ש ד, טו), כי חיותו בעצמו, ואינו מקבל המים. (ר' יהודה ליווא בן בצלאל, נתיבות עולם, נתיב התורה, ד)

"ושונא מתנות יחיה".

פירושו: כי הנה הנשמות באים לעולם הזה כדי דלא ליכלו נהמא דכסופא במתנה. והנה כשאדם בעולם הזה אוהב מתנות, אז יכול הוא למות וליקח גם שם במתנה. אבל מי שהוא שונא מתנות יחיה. (רבינו דב בער, הרב המגיד ממעזריטש, אור תורה, פסוקים מלוקטים, שסז)

358 לֹא מֵר נְחִית לֵה וְלֹא מֵר נְחִית לֵה וּמִיתְקִרִיא אַרְעָא דַרְבְּנָן

ואם היו דבקים בה' אלקים חיים, צריכים להיות כל מעשיהם באמונה, ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו, ואדרבה, להתרחק מטחוי קשת בספק ממון חבירו. וכמעשה דרב גידל שהיה מהפך בארעא עד שאח"כ לא רצו שניהם ליקח אותה ומתקרי ארעא דרבנן - מפני שהיו יראים מספק גזל, וכשם שארז"ל אדם אחד נאמן באיסורין כו' מהראוי להיות בדיני ממונות שיהא כ"א שואל דרך שאלה לחכם, אולי הממון של חבירו וירחק ממנו.

(ר' מנחם מענדל מוויטבסק, פרי הארץ, דברים)

דף נ"ט

התקדשי לי לאחר לי יום ונתאכלו המעות

לרב ושמואל: האומר לאשה התקדשי לי לאחר לי יום ולא בא אחר וקידשה בתוך שלושים, אפילו אם מעות הקידושין כבר נתאכלו - הרי זו מקודשת. מפני שמעות אלה אינם דומים לא למלוה (שהמקדש במלוה אינה מקודשת) ולא לפקדון (שהמקדש אשה בפקדון שהפקיד אצלה ואבד עד שלא נשאר אפילו שווה פרוטה אינה מקודשת).

אינם דומים למלוה - במלוה מיד כשנתן לה את ההלוואה, נעשו המעות שלה. שמלוה להוצאה ניתנה ולכן לא יכול לקדשה במעות אלו. אבל כאן, לא ניתנו לה המעות על מנת להוציאן אלא על מנת שתתקדש בהם, נמצא שקידש אותה מעיקרא במעות שלו.

אינם דומים לפקדון - שהרי הפקדון אבד מן הבעלים, ובשעת הקידושין הפיקדון אינו בעולם, ואם כן אין לו במה לקדשה.

התקדשי לי לאחר לי יום וחזרה בה

לר' יוחנן: יכולה לחזור בה, מפני שדיבור השני מבטל את הדיבור הראשון. **לריש לקיש:** אינה יכולה לחזור בה, שאין הדיבור השני מבטל את הראשון. **שאל ר' יוחנן:** הרי למדנו, האומר לשלוחו צא ותרום את תבואתי וחזר בו וביטל את שליחותו עוד לפני שתרום - אין תרומתו תרומה. הרי, שדיבור מבטל דיבור?

ענה ריש לקיש: בקידושין נתינת המעות לידי האשה נחשב כמעשה ולא כדיבור, ואין הדיבור (השני שחזרה בה) מבטל מעשה.

שוב שאל ר' יוחנן: הרי יש דין שהשולח גט לאשתו והשיג הבעל את השליח, או ששלח אחריו שליח ואמר לו "גט שנתתי לך בטל הוא" - הרי זה בטל. הרי שדיבור מבטל מעשה?

ענה ריש לקיש: כל עוד ולא הגיע הגט לידה זה נחשב לדיבור, אבל נתינת מעות ליד האשה זה נחשב כמעשה, ולכן אינה יכולה לחזור בה.

שאל ריש לקיש: הרי ישנו דין בטומאה, שכל הכלים מוכשרים לטומאה אם חשב עליהם להשתמש בהם כמות שהם למרות שלא נגמרה מלאכתן, ואין עולים מידי טומאתן אלא בשינוי מעשה.

דף נט

מפני שמעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה, אבל מחשבה אינה מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה. ולדעתך שדיבור מבטל דיבור, מדוע אין מחשבה מוציאה מיד מחשבה?³⁵⁹

—

³⁵⁹ דמעשה מוציא מיד מעשה אבל לא אתי דיבור ומבטל מעשה

שמעתי [לספר] מצדיק אחד מתלמידי בעש"ט הק', [הלא הוא] הרה"ג והקדוש רבי רפאל מבערשיד זי"ע, אשר היה רגיל לישב בשפלות המקומות, בין השפלים ועניים. ושאלו אותו: ממה נפשך, אם הוא עניו, אז מה איכפת לו אם ישב במקום המכובדים, באם לבו נשבר בקרבו? ואם הוא ח"ו בעל גאווה, מה יועיל לו לישב בין השפלים, אם בלבבו מדמה לו שצריך לישב בראש?

והשיב להם: שמעו לי אחיי, דקיימא לן מעשה מפיך מידי מחשבה, ואין מחשבה מוציא מידי מעשה, כך אם אני אשב בראש, ובאמת אינו מגיע לי, אז אעשה מעשה של גאווה, ומחשבה של ענוה, שאדע בעצמי כי צריך לי לישב למטה, ואם כן, המחשבה טובה והמעשה רעה, ואין מחשבה מוציא מידי מעשה.

אבל אם אשב למטה במקום השפלים, אז אעשה מעשה של מדת ענה, ומפיך מידי מחשבה של גאווה.

(ר' אהרן ראטה, שלחן הטהור, דף לב)

דאי' (יומא פו:): דע"י תשובה מיראה והיינו מיראת העונש זדונות נעשות לו כשגגות משא"כ ע"י תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות.

והנה צריך להבין מה ענין שהזדונות נעשות כשגגות, ממ"נ, אם נמחל העון לגמרי לא יושאר ממנו שום רושם ואם לא נמחל הלא הוא היה מזיד?

רק הענין הוא עפמ"ש (קידושין נט) דאין מחשבה מוציא מידי מעשה, אבל מחשבה מוציא מידי מחשבה שאינה כמעשה, וכן דבור אתי דיבור ומבטל דיבור.

והנה, כאשר עבר אדם עבירה במזיד, היה הפגם במעשה ובמחשבה, שעשה בכונה בשאט בנפש. וכאשר משים אל לבו יראת העונש מה שיגיע אליו, הוא מתנחם ומתחרט על העבר במחשבתו. וכן בדיבור ששב ומתודה וע"י זה עוקר המחשבה ראשונה של העבירה.

אבל מעשה העבירה נשאר בתקפו, כמו השוגג שעשה מעשה העבירה בלא כונה ונעשות לו כשגגות. ועכ"פ נשאר לו פגם של המעשה שנצרך לו כפרה וסיגופים.

משא"כ השב מאהבה, שמאיר לו הש"י ומתקן גוף המעשה, שנעשות לו כזכויות. ולכן הוא יותר מעולה מצדיק גמור, מפני שיש לו זכויות חדשים מה שאין בכח הצדיק

דף נ"ט

ענה ר' יוחנן: מחשבה לגבי טומאה נחשבת כמעשה.

כדאמר רב פפא: כתוב "וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זָרַע", משמע שהאדם יתן, ובפועל קוראים "וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זָרַע", משמע שיותן ממילא.

הא כיצד? אלא, כמו ש"יתן", זה לרצונו, אף כאשר "יתן" יוכשר לקבל טומאה רק אם זה לרצונו³⁶⁰.

שלחה לקבל קידושיה והלכה וקידשה עצמה לאחר

רב זביד למד את מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש לגבי דין אחר.

ישנו דין אשה ששלחה שליח לקבל קידושיה, והלכה וקידשה עצמה לאחר ואף השליח קיבל קידושין עבורה, אם שלה קדמו - קידושיה קידושין. ואם של שלוחה קדמו - אין קידושיה קידושין. לא קדשה את עצמה אבל חזרה בה:

לר' יוחנן - יכולה לחזור בה ואינה מקודשת מפני שדיבור מבטל דיבור.

לריש לקיש - אינה יכולה לחזור בה, שאין דיבור מבטל דיבור.

שאל ר' יוחנן: הרי האומר לשלוחו צא ותרום תבואתי וחזר בו וביטל שליחותו לפני שתרום - אין תרומתו תרומה, הרי שדיבור מבטל דיבור?

תירץ רבא: לא מדובר כאן שהמשלח ביטל את השליחות על ידי דיבור בלבד, אלא שבעל התבואה תרום את התבואה קודם שהפריש השליח, והרי זה מעשה, ומעשה מוציא מיד מחשבה.

שאל ריש לקיש: הרי בטומאה כל הכלים יורדים לידי טומאתם במחשבה ואין עולים מידי טומאתם אלא בשינוי מעשה. ולדעתך שדיבור מבטל דיבור, מדוע אין מחשבה מוציאה מיד מחשבה?

מעקרו להגיע לזכויות כאלו, עדמ"ש (זח"ב קפד א) דלית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא ולית טבא אלא מגו בישא ואז הוא נעשה טוב מאד.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פרי צדיק, ויגש ח)

³⁶⁰ מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה

ובענין זה מודגשת מעלת האדם (ישראל) - שהכל תלוי ברצון ודעת האדם, שלכן, אם הדבר נעשה שלא לרצונו, הרי זה כמו שלא נעשה, מכיון שהאדם הוא בעה"ב על מציאות הבריאה כולה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשמ"ח, יום ב' דר"ה)

דף נ"ט

ענה ר' יוחנן: מחשבה לגבי טומאה נחשבת כמעשה. כדאמר רב פפא, כתוב "נְכִי יִתֵּן מִים עַל זָרַע", וקוראים "נְכִי יִתֵּן", לומר, כמו ש"יתן", משמע שרצונו במשקה, אף כאשר "יתן" יוכשר לקבל טומאה רק אם זה לרצונו.

שאל ר' יוחנן: הרי השולח גט לאשתו והשיג הבעל את השליח, או ששלח אחריו שליח ואמר לו "גט שנתתי לך בטל הוא" - הרי זה בטל. הרי שהשולח שליח וחוזר בו - בטלה שליחותו. וריש לקיש אכן נשאר בשאלה.

מסקנת הגמרא בענין דיבור מבטל דיבור

הלכה כר' יוחנן שדיבור מבטל דיבור גם לגבי קידושין וגם לגבי גט. ואף על גב שנתנית מעות ליד האשה זה מעשה, היות ועדיין לא חלו הקידושין, נחשב מעשה זה כדיבור בלבד.

שאלו: לכאורה יש סתירה, שמצד אחד הלכה כר' יוחנן, ומצד שני הלכה כרב נחמן שסובר שהשולח גט לאשתו וחוזר ואמר לשליח גט שנתתי לך בטל הוא חוזר ומגרש בו, וזה מפני שגם אם ירצה לבטל את הגט אינו יכול כי אין דיבור מבטל דיבור?

ותירצו: לעולם דיבור מבטל דיבור. והסיבה שכאן יכול לחזור ולגרש בו, כי הוא לא רצה לבטל את הגט אלא רק את השליחות. אבל אם כוונתו היתה גם לבטל את הגט - אכן היה בטל ולא היה יכול לגרש בו.

התקדשי לי לאחר לי יום ובא אחר וקידשה בתוך לי יום

שנינו במשנה: האומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום", ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום - מקודשת לשני.

אמר רב: מקודשת לעולם לשני.

ושמואל אמר: מקודשת לשני עד ל' יום, ולאחר ל' יום פוקעים קידושי שני ותופסים קידושי הראשון.

שאל רב חסדא: איך יתכן שיפקעו קידושי השני?

אמר רב יוסף: רב ושמואל אמרו את דבריהם על הסיפא ולא על הרישא כפי שרב יהודה דרש.

ולכו"ע במקרה שבא אחר וקידשה בתוך ל' יום - מקודשת לשני לעולם.

דף נ"ט

מעכשיו ולאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום

שנינו במשנה: האומר לאשה "הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום",
ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום - מקודשת ואינה מקודשת.

אמר רב: מקודשת ואינה מקודשת לעולם.

היות ויש לנו ספק האם כוונתו הייתה לקדש אותה מיד, אלא שהטיל תנאי בדבר "ולאחר ל' יום". או שמא חזר בו ממה שאמר "מעכשיו" ורוצה לקדשה רק לאחר ל' יום.

ושמואל אמר: מקודשת ואינה מקודשת עד ל' יום. ולאחר ל' יום, פוקעים קידושי שני ומקודשת לראשון.

כי לדעתו ודאי זה תנאי. ולכן, כל ל' יום הרי היא מקודשת ואינה מקודשת לראשון שמא לא יתקיים התנאי. אבל מל' יום ואילך, אם רוצה הוא בקידושין הרי נתקיים התנאי ומקודשת לראשון ואין קידושי השני חלים כלל.

"הרי זה גיטך מהיום ולאחר מיתה"

אמרו, שרב ושמואל חלקו במחלוקת תנאים, במקרה שאמר לאשה "הרי זה גיטך מהיום ולאחר מיתה" ומת:

לחכמים - גט ואינו גט, מפני שהסתפקו האם זה תנאי או שחזר בו.

לרבי - הרי זה גט, כי הוא סובר שהיה זה תנאי.

שאלו: מדוע היו צריכים לחלוק גם בקידושין, ולא פשוט אמרו, רב אמר הלכה כרבנן ושמואל אמר הלכה כרבי?

ותירצו: אם היה רב אומר הלכה כרבנן - היינו אומרים, רק בזה רב סבר כחכמים היות שבא להרחיקה, לכן יש ספק האם זה תנאי שחזר בו. אבל בקידושין שבא לקרבה, אולי מודה לשמואל.

ואם היה שמואל אומר הלכה כרבי - היינו אומרים, היות ואין גט לאחר מיתה, לכן וודאי זה תנאי ולא חזר בו. אבל בקידושין לאחר ל' אולי מודה לרב.

דף ט

אשה שהתקדשה לשלושה באופן של מעכשיו ולאחר ל' * דברי המשנה * על מנת שאתן לך מאתים זוז * כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי * על מנת שאתן לך מאתים זוז מכאן ועד ל' יום * על מנת שיש לי מאתים זוז * על מנת שאראך מאתים זוז * דברי המשנה * על מנת שיש לי בית כור עפר * על מנת שיש לי במקום פלוני * על מנת שאראך בית כור עפר

אשה שהתקדשה לשלושה באופן של מעכשיו ולאחר ל'

אמר אביי: לשיטת רב, בא אחד ואמר לה "הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלושים יום", ובא שני ואמר לה "מעכשיו ולאחר עשרים יום", ובא שלישי ואמר לה "מעכשיו ולאחר עשרה ימים" - מהראשון ומהאחרון צריכה גט, ומאמצעי אינה צריכה גט.

שאם זה תנאי - רק הקידושין של הראשון תפסו.

ואם זאת חזרה - רק הקידושין של האחרון תפסו.

ובא לחדש כאן, שלא נחשוב שאנו מסופקים האם יש ללשון הזו שתו משמעויות ורק אנו מסופקים מה התכוון לומר, כי אם כן, תצטרך גט מכל אחד ואחד. אלא ללשון זו משמעות אחת או תנאי או חזרה, והספק שלנו מה המשמעות האמיתית של לשון זו.

דעת ר' יוחנן במקרה זה

אמר עולא אמר ר' יוחנן: אפילו מאה שקידשה בדרך זו, הקידושין תופסים בה וצריכה גט מכל אחד ואחד ולא רק מהראשון והאחרון.

וכן אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: אפילו מאה - תופסין בה.

הסביר רב משרשיא בריה דרב אמי לר' אסי: טעמו של ר' יוחנן, שהוא מדמה אותם לערמת לבנים המסודרות זו על גב זו, שכל אחת משאירה רווח לשניה, כך כל אחד ואחד מהמקדשים השאיר מקום לחברו שקידושיו יחולו.

הקשה רב חנינא: שנינו האומר לאשתו "הרי את מגורשת מהיום ולאחר מיתה" - גט ואינו גט. ואם מת - חולצת ולא מתייבמת.

מילא לרב זאת הוכחה לשיטתו.

ושמואל גם כן יכול לומר שזו דעת רבנן.

אבל לר' יוחנן שאמר שכל אחד משייר לחברו זמן שיכול לקדשה, הרי בגט יש דין שאם שייר משהו אינו גט, אז למה חולצת ולא מתייבמת?

דף ס

תירץ רבא: גט מוציא אשה מבעלה וכן מיתה מוציאה, ומה ששייר הגט משלימה המיתה את הפקעת האישות שהתחיל הגט, ולכן לא חסר בכריתות הגט וזה גט כשר.

שאל אביי: כיצד ניתן לצרף גט למיתה, הרי הם לא דומים, שכן, גט מוציאה מרשות יבם, מיתה מכניסה אותה לרשות יבם?

אלא תירץ אביי: אכן מדין תורה האומר לאשתו "מהיום ולאחר מיתה", אינה מגורשת כלל ומותרת ליבם כדברי ר' יוחנן.

ומה שאמרנו חולצת ואינה מתיבמת, גזירת חכמים היא כדי שלא יבואו לטעות ולדמות מקרה זה למקרה שאמר "מהיום אם מתי" ששם זה ודאי גט, ויתירוה להתייבם גם במקרה זה.

שאלו: אם כן, למה לא נגזור שבמקרה שאמר "מהיום אם מתי" שתחלוץ, כדי שלא יבואו לדמות דין זה ל"מהיום ולאחר מיתה" ויתירוה ללא חליצה?

ותירצו: אם תבוא לגזור שתחלוץ כשאמר "מהיום אם מתי" יבואו לומר שגם יכולה להתייבם, והרי זה גט גמור.

שאלו: אותו דבר אפשר לומר במקרה של "מהיום ולאחר מיתה", אם אתה אומר שתחלוץ יבואו לומר שגם יכולה להתייבם?

ותירצו: במקרה של "מהיום ולאחר מיתה", גם אם תתייבם אין בכך כלום, שהרי מן הדין הגט הזה לא שווה כלום שהרי שייר, אלא רק חכמים גזרו שתחלוץ.

דברי המשנה

האומר לאשה, הרי את מקודשת לי על מנת:

- א. **שאתן לך מאתים זוז:** אם יתן - תהא מקודשת.
- ב. **שאתן לך מכאן ועד ל' יום:** נתן בתוך ל' - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.
- ג. **שיש לי מאתים זוז:** אם יש לו - מקודשת.
- ד. **שארצך מאתים זוז:** הראה לה משלו - מקודשת. הראה לה אצל השולחני - אינה מקודשת.

על מנת שאתן לך מאתים זוז

האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז":
לרב הונא: כוונתו היתה לתנאי, ולכן כשיתן הרי היא מקודשת מעכשיו.
לרב יהודה: כשיתן רק אז יחולו הקידושין.
הנפקא מינה ביניהם: אם לפני שנתן לה, קיבלה קידושין מאחר.
 לרב הונא - קידושי השני לא חלו, היות שכשיתן לה הראשון יתברר למפרע שהיתה מקודשת משעה שאמר לה.
 לרב יהודה - מקודשת לשני ולא לראשון.

וכן חלקו לגבי גט

האומר לאשה "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז" - הרי זו מגורשת והיא תתן.

לרב הונא: כשיתן יתברר למפרע שמגורשת כבר מעכשיו.
לרב יהודה: תהא מגורשת החל מזמן נתינת המעות.
הנפקא מינה ביניהם: אם נקרע הגט או שאבד לפני נתינת המעות.
 לרב הונא - הרי זה גט, כי הגירושין חלו בשעת נתינת הגט והוא היה קיים.
 לרב יהודה - אין זה גט, כי בשעת חלות הגירושין הגט לא קיים.

הסיבה שחלקו הן בגירושין והן בקידושין

אם היו חולקים רק בקידושין: היינו אומרים, רק בזה אמר רב הונא שזה תנאי, משום שבא לקרבה ורוצה למהר ולקרבה אליו שתהא מקודשת משעת נתינת הפרוטה.

אבל בגירושין, שנועדו להרחיקה, היינו אומרים שאדם אינו ממהר לרחק את אשתו ואינו גומר בדעתו לגרשה עד שתתן, אולי יתפייסו בינתיים.

אם היו חולקים רק בגירושין: היינו אומרים רק בזה אמר רב הונא שזה תנאי, משום שאינו מתבייש לתובעה.

אבל בקידושין, שהיא מתביישת לתובעו, היינו אומרים שמודה לרב יהודה שאין הקידושין חלים עד שיתן, היות ואינה מתרצית בקידושיה עד שיתן.

דף ס

שאלו על רב יהודה: הרי למדנו, האומר "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז" - אע"פ שנתקרע הגט או שאבד, הרי זו מגורשת. לאחר לא תנשא עד שתתן.

ועוד למדנו, אמר לה "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז" ומת ללא ילדים: נתנה קודם שמת - אין זקוקה ליבם. לא נתנה - זקוקה ליבם. רבן שמעון בן גמליאל אומר, נותנת לאחיו או לאביו או לאחד מן הקרובים.

והסבירו שכל מחלוקתם, שתנא קמא סבר שכוונתו היתה לי ולא ליורשיי, ורשב"ג סבר שכוונתו אפילו ליורשיי.

ומכל מקום, לכולי עלמא זה תנאי?

ותירצו: רב יהודה יאמר לך, שבריינות אלה כדעת רבי שסובר "כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי", אבל חכמים חולקים עליו ואני סובר כחכמים.

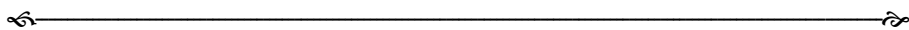
כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי

אמר רב הונא אמר רבי: כל האומר "על מנת" כאומר "מעכשיו" דמי³⁶¹.

אמר ר' זירא: וסברנו שחכמים חולקים על רבי.

כשהגעתי לארץ ישראל מצאתי את ר' אסי שישב ואמר משמו של ר' יוחנן: הכל מודים באומר על מנת כאומר מעכשיו דמי. ונחלקו רק באומר "מהיום ולאחר מיתה".

וכן שנינו, "מהיום ולאחר מיתה": לחכמים - גט ואינו גט, מפני שמסופקים האם כוונתו לתנאי או שחזר בו. ולרבי - זה גט, היות וודאי כוונתו לתנאי.

³⁶¹ כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי

"את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלוקים אשר אנכי מצוה אתכם היום". וי"א שלכך הקדים הברכה קודם למעשה, שהרי כל הברכות היו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, וא"כ כל שעה הוא קם בלא יעשה. שאם אתה אומר שמא יעשה לאחר זמן, א"כ אין לדבר סוף ואימתי תחול הברכה?!

ומסכים זה לדעת האומרים כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי (קידושין ח.), ומלת "אשר תשמעו" היינו על מנת אשר תשמעו, והוא מורה על הקדמת השכר למעשה. וכה"א (תהלים קה מה) "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חקי".

(ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, דברים יא, כז)

דף ט

אך לרב יהודה: חכמים חולקים גם ב"על מנת".

שאלו: אם כן, מדוע בכרייתא זו חולקים ב"מהיום ולאחר מיתה" ולא ב"על מנת" שהוא חידוש יותר גדול, כפי שר' יוחנן אמר, שמהיום ולאחר מיתה זה שיור ואין הגירושין נגמרים עד לאחר מיתתו, ואילו ב"על מנת" אומר ר' יוחנן שלדברי הכל חל מעכשיו?

ותירצו: מה שנחלקו חכמים ורבי באומר "מהיום ולאחר מיתה" הוא כדי להודיעך כוחו של רבי, שאפילו ב"מהיום ולאחר מיתה", הרי זה גט, וכל שכן ב"על מנת".

שאלו: שיחלקו ב"על מנת" להודיעך כוחם של חכמים?

ותירצו: כח דהיתרא עדיף, לכן התנא העדיף לומר חידוש בדעת רבי האומר גט גמור הוא, מאשר לומר חידוש בדעת חכמים הסוברים שזה ספק גט.

על מנת שאתן לך מאתים זוז מכאן ועד לי יום

שנינו במשנה: האומר על מנת שאתן לך מאתים זוז מכאן ועד שלושים יום, נתן - מקודשת, לא נתן - אינה מקודשת.

החידוש במשנתנו: היינו חושבים שהזמן שהוא הקציב זה לא תנאי, אלא התנאי הוא רק שיתן לה מאתים זוז ללא הגבלת זמן, ומה שאמר ל' יום זה רק כדי לזרז את עצמו לקיים את התנאי.

בא התנא להשמיענו, שהל' יום הם תנאי גמור.

על מנת שיש לי מאתים זוז

שנינו במשנה: האומר "על מנת שיש לי מאתים זוז" - אם יש לו, מקודשת. ואם לאו, אינה מקודשת.

שאלו: איך נאמר בודאות שאינה מקודשת, אולי נחשוש שמא יש לו?

ועוד: שהרי למדנו בכרייתא מפורש, "חיישינן שמא יש לו"?

ותירצו: משנתנו עוסקת בקידושי ודאי, ואם לא ידוע לנו שיש לו, אינה מקודשת בתורת ודאי. והברייתא עוסקת בקידושי ספק, ואכן אף אם לא ידוע לנו שיש לו, חוששים שמא יש לו והרי היא מקודשת מספק.

על מנת שאראך מאתים זוז

שנינו במשנה: האומר "על מנת שאראך מאתים זוז" - אם יראה לה, מקודשת.

מובא בברייתא: לא נתכוונה זו אלא לראות משלו.

וכן שנינו במשנתנו: ואם הראה לה על השולחן - אינה מקודשת.

החידוש במשנתנו: כאן מדובר בשולחני שקיבל מעות מחברו כדי להחליפם ולקבל שכר עבור כך, ולאחר מכן יחלקו השולחני ובעל המעות בריוח, ונמצא שמעות אלו הם ברשות השולחני כדי להרויח בהם.

ובא התנא לומר לנו, שלא נחשוב שהמעות שקיבל לעשות בהם עיסקה, הרי הם כמעות שלו, ותהא מקודשת, אלא כוונתה לראות מעות שהן שלו לגמרי.

דברי המשנה

האומר לאשה, הרי את מקודשת לי על מנת:

- א. **שיש לי בית כור עפר:** יש לו - מקודשת. אין לו - אינה מקודשת.
- ב. **שיש לי בית כור עפר במקום פלוני:** יש לו באותו מקום - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.
- ג. **על מנת שאראך בית כור עפר:** הראה לה משלו - מקודשת. הראה לה בבקעה - אינה מקודשת.

על מנת שיש לי בית כור עפר

שנינו במשנה: האומר "על מנת שיש לי בית כור עפר" - אם יש לו, מקודשת. ואם לאו, אינה מקודשת.

שאלו: איך נאמר בודאות שאינה מקודשת, אולי נחשוש שמא יש לו?

ועוד: שהרי למדנו בברייתא מפורש, "חיישינן שמא יש לו"?

ותירצו: משנתנו עוסקת בקידושי ודאי, ואם לא ידוע לנו שיש לו, אינה מקודשת בתורת ודאי. והברייתא עוסקת בקידושי ספק, ואכן אף אם לא ידוע לנו שיש לו, חוששים שמא יש לו והרי היא מקודשת מספק.

הסיבה ששנינו דין זה גם לגבי מעות וגם לגבי קרקע

אם היינו לומדים רק לגבי מעות, היינו אומרים שרק במעות חוששים שכן דרך האנשים להצניע את מעותיהם. משא"כ קרקע יש לה קול ולכן לא נחשוש שמא יש לו.

באה הבריייתא להשמיענו שגם בקרקע חוששים.

על מנת שיש לי במקום פלוני

שנינו במשנה: האומר "על מנת שיש לי בית כור עפר במקום פלוני" - אם יש לו באותו מקום, מקודשת. ואם לאו, אינה מקודשת.

החידוש במשנתנו: שאין המקדש יכול למעות ולומר, מה איכפת לך אם הקרקע רחוקה, הרי אני זה שטורח להביא את התבואה.

על מנת שאראך בית כור עפר

שנינו במשנה: האומר "על מנת שאראך בית כור עפר" - אם יראה לה, מקודשת.

מובא בבריייתא: לא נתכוונה זו אלא לראות משלו³⁶².

וכן שנינו במשנתנו: ואם הראה בבקעה - אינה מקודשת.

החידוש במשנתנו: למרות שהקרקע נמצאת אצלו באריסות, ויש לו רשות לעבוד בה ולאכול מתבואתה, אין היא כמו קרקע שלו, ולא התקיים התנאי.

³⁶² לא נתכוונה אלא לראות משלו

כתב רבנו ירוחם מישרים נתיב כג חלק י: כלל גדול בידינו בכל תנאי שאדם מתנה עם חברו אין להלך אחר לשון הכתוב אלא אחר הכוונה.

וכן פסק השו"ע בסי' סא סעי' טז: יש מי שאומר, שתנאי שאדם מתנה עם חברו, אין הולכים אחר הלשון הכתוב בו, אלא אחר הכוונה.

דף סא

חישוב בית כור שיש בו שקעים ונקעים ★ דברי המשנה ★ תנאי משה לבני גד ובני ראובן ★ מחלוקת ר' מאיר ור' חנינא בענין מכלל הן שומעים לאו

חישוב בית כור שיש בו שקעים ונקעים

בהקדש

שנינו: המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג ובא לפדותה, נותן בזרע חומר (כור) שעורים חמישים שקל כסף. היו בה נקעים או סלעים: עמוקים י' טפחים או גבוהים י' טפחים - אין נמדדים עמה. פחות מעשרה טפחים - נמדדים עמה.

שאלו: ומדוע לא נחשב את שטח הנקע או הסלע עצמו (ללא המדרון שלו)?

ואם תאמר: אין נמדדים עמה מפני שדין חמישים שקל כסף נאמר רק לשדה שיש בה לפחות בית כור, אבל בשדה הקטנה מזו, אינה נפדית אלא בשוויה.

הרי למדנו, נאמר "אם מְשָׁדָה אֶחָדָתוֹ יִקְדִישׁ", ייתור המלה "שדה", בא ללמד שאף המקדיש שדה קטנה מבית כור פודים אותה לפי חשבון זה?

תירץ מר עוקבא בר חמא: כאן מדובר בנקעים מלאים מים ואינם ראויים לזריעה, לכן אינם נמדדים עמה. ודייק מלשון המשנה, שהנקעים דומים לסלעים, כשם שהם אינם ראויים לזריעה כך הנקעים אינם ראויים לזריעה.

והסיבה שפחות מעשרה כן נמדדים עמה: כי הנקעים נקראים אגנות הקרקע שהמים מתמצים לתוכם, וכן הסלעים נחשבים שדראות הקרקע, וכיון שאין להם חשיבות לעצמם, בטלים הם לשדה ונמדדים עמה.

במכר

שנינו: האומר לחבירו "בית כור עפר אני מוכר לך", והיו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים - אין נמדדים עמה. פחות מכאן - נמדדים עמה.

אמר מר עוקבא בר חמא: אף על פי שאין מלאים מים.

אמר רב פפא: הסיבה לכך, לפי שאין אדם רוצה שיתן את מעותיו בשדה אחת, ויראה לו כשנים וכשלושה מקומות.

בקידושין

מסקנת הגמרא: מדמים קידושין להקדש, מפני שיכול לטעון, אני הוא זה שטורח ומביא את התבואה.

דברי המשנה

ר' מאיר אומר: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן (שהיה תנאי כפול, וקדם התנאי אל המעשה³⁶³, והוקדם "הן" ל"לאו") - אינו תנאי.

ולמד זאת מייטור לשון הפסוק, שנאמר "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעֲבְרוּ בְנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן . . . וְנִמְתְּקָם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאַחֲזָהּ". ונאמר "וְאִם לֹא יַעֲבְרוּ חִלּוּצִים אִתְּכֶם וְנִאֲחָזוּ בְּתִכְכֶם בְּאֶרֶץ פְּנֵעוֹ".

ר' חנינא בן גמליאל אומר: אין צריך לכפול את התנאי, כי מכלל הן אתה שומע לאו, ומה שר' מאיר הביא כראיה לדבריו, משה היה מוכרח לומר זאת ולא מפני תנאי כפול, שאלמלא כן, היינו חושבים שאפילו בארץ כנען לא ינחלו.

תנאי משה לבני גד ובני ראובן

לר' מאיר: היה זה תנאי כפול, ולמד זאת מייטור מילים "בְּאֶרֶץ פְּנֵעוֹ".

לר' חנינא בן גמליאל: אין זה ייתור, כי אם לא היה כתוב "בְּאֶרֶץ פְּנֵעוֹ", היינו חושבים "וְנִאֲחָזוּ בְּתִכְכֶם" הכוונה לארץ גלעד בלבד, אבל בארץ כנען שלא סייעו לכבשה, לא.

ור' מאיר למד "בְּתִכְכֶם", בכל מקום שיש לכם, בארץ כנען ובארץ גלעד.

³⁶³ כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי

מבואר מכאן דצריך להיות תנאי קודם למעשה כדיני תנאים, ואם לא נעשה התנאי בדרך זה, אזי אף אם התנאי בטל המעשה קיים.

וידוע בזה פירוש הגאון בעל ההפלא"ה על הפסוק כי לא יטוש את ה' עמו בעבור שמו הגדול, כי הואיל ה' לעשות לו לעם, דמצינו דהקב"ה אמר אנכי ה' אלקיך, ואח"כ לא יהיה לך, ואנכי ה"א היינו המעשה, שיהיה לכם לאלקים, ולא יהיה לך היינו התנאי, כלומר בתנאי אם לא יהיה לך אלקים אחרים.

והקב"ה אמר בדוקא בדרך הזה, שלא כדיני תנאים, דהיינו שאמר המעשה קודם לתנאי, כי אף אם ח"ו יבטלו ישראל התנאי, בכל זה תהיה המעשה של אנכי ה"א קיים.

וז"ש הכתוב, כי לא יטוש ה' את עמו וגו', אף אם יעבדו אלקים אחרים וישתחוו לאל נכר, ואמר הטעם, משום כי "הואיל" ה' לעשות לו לעם, היינו מחמת כי התחיל מקודם בהמעשה, ואח"כ אמר התנאי, לכן אף אם יבטלו ח"ו בני ישראל התנאי, עכ"ז לא יטוש את עמו, ויהיה להם לאלקים לעולם ועד, עכדה"ק.

דף ס"א

אמר ר' חנינא בן גמליאל: משל למה הדבר דומה?

לאדם שהיה מחלק נכסיו לבניו ואמר: "פלוגי בני יירש שדה פלונית, ופלוגי בני יירש שדה פלונית, ופלוגי בני יתן מאתים זוז (לאחיו) ויירש שדה פלונית (שהיא מעולה משאר השדות), ואם לא יתן - יירש עם אחיו בשאר נכסים".

מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים? כפילו גרם לו.

שאלו: הרי המשל אינו דומה לנמשל, שהרי במשנה איתא, "יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו", אם כן כפילו הועיל שיקבלו חלק בארץ הגלעד אף אם לא יקיימו את התנאי.

ואילו במשל כפילו הועיל לו לשאר הנכסים ולא לענין השדה השלישית (ארץ גלעד בנמשל)?

ותירצו: את המשל אמר ר' חנינא לאחר שאמר לו ר' מאיר שהוא לומד מיתור המילים "בארץ כנען", שעל זה השיב ר' חנינא שאם משה לא היה מציינן "בארץ כנען", היינו חושבים שיטלו רק בארץ גלעד, אם כן הכפל עזר שיטלו חלק גם בארץ כנען וגם בארץ גלעד, והוא בדיוק כהמשל.

מחלוקת ר' מאיר ור' חנינא בענין מכלל הן שומעים לאו

דברי הקב"ה לקין

"הלאו אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבין³⁶⁴".

לר' מאיר: אין שומעים לאו מכלל הן, ולכן כפל הקב"ה את דבריו.

לר' חנינא: מכלל הן שומעים לאו, ואמר הקב"ה "ואם לא תיטיב", שלא נחשוב, "אם תיטיב" - תקבל שכר, "ואם לא תיטיב" - לא שכר ולא עונש.

³⁶⁴ אם תיטיב שאת, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובין

"אם תיטיב שאת" - שהבל הוא טוב גמור ולא היה צריך לברר ולצמצם עצמו, וקין היה מעורב טוב ורע, והיה צריך לסבול צמצומים עד שיתברר ויהיה נקי.

וזוהו, אם תיטיב שאת, שתהיה מנושא על אחיך, מאחר שסבלת צמצומים רבים.

"ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובין" - היינו, אם לא תברר עצמך ותמתין עד פתח הקבר, אז שם לא תוכל לברר עצמך עוד כי שם החטא הוא רובין, ואין באפשר להפרישו עוד מן הלב כמו בזה העולם.

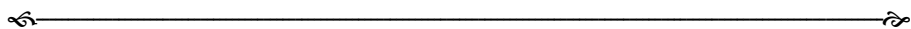
(ר' יעקב ליינר מאיזביצה, בית יעקב על התורה, בראשית ס"ט)

דברי אברהם לאלעזר

"אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך וְהִיִּיתָ נָקִי מֵאֲלֹתַי".
לר' מאיר: למרות שכבר אמר אברהם שתחול עליו השבועה בתנאי שלא ילך לבית אביו, "אם לא אל בית אבי תלך וְאֵל מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחַתָּ אִשָּׁה לְבְנִי", לא הסתפק בכך אלא כפל את דבריו ופירש, שאם ילך למשפחתו ולא יתנו לו אשה, לא תחול עליו השבועה, ולולא הכפילות היה אליעזר מושבע עדיין.
לר' חנינא: מכלל הן שומעים לאו, ואברהם כפל את דבריו כדי שלא יחשוב אליעזר שאם היא תרצה והם לא ירצו, יביאנה בעל כורחם של הקרובים.
 ועוד אמר אברהם: "וְאִם לֹא תֵאָכֵל הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרָיִךָ וְנִקִּיתָ מִשְׁבַּעַתִּי זֹאת", שלא יחשוב אליעזר שאם היא לא תרצה והם ירצו יביאנה בעל כורחה.

דברי הקב"ה בפרשת בחוקותי

"אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְנָתַתְּ מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ . . וְנִתְּתִי", "וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמָּאֲסוּ".
לר' מאיר: אין שומעים לאו מכלל הן, ולכן כפל הקב"ה את דבריו.
לר' חנינא: מכלל הן שומעים לאו, אלא שכפל הקב"ה דבריו, שלא נחשוב, "אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ" - ברכה, "וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמָּאֲסוּ" - לא ברכה ולא קללה³⁶⁵.

³⁶⁵ היינו דכתיב אם בחקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו

העולה מזה, דהא דכפל קרא אם בחקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו וכו' יש בו שני טעמים: א' אפילו לר' חנינא בן גמליאל דלא בעינן תנאי כפול, אפילו הכי צריך כאן הכפל בשביל העונש. וטעם שני לר' מאיר דאי לא כפל היה מגיע שכר אפילו לעוברי רצונו, והיינו ג"כ משום דמתן שכר דמי למתנה ולא למכירה משום דמי הקדימני ואשלם, ואם כן המתן שכר אפילו לעושי רצונו הוא מתנה וחסד, ולכן אי לא כפליה אזי מצד הסברא היה מגיע שכר אפילו לרשעים.

ובזה יפורש פסוקי דוד המלך ע"ה (תהילים סב, יב) אחת דבר אלהים - ר"ל, הש"י לא דיבר רק דיבור א' שיעבדוהו ויתן שכר. ושתיים זו שמעתי - ר"ל, דכפליה למילתיה אם תלכו ואם תמאסו.

ואמר שיש על זה ב' טעמים: אחד, כי עוז לאלהים - היינו כדי שיהיה עונש לרשעים, והיינו לאלהים, ירצה, למדת הדין. ועוד, הא ולך ה' החסד - אפילו כשאתה משלם לאיש כמעשהו, אף על פי כן הוא חסד ומתנה בעלמא, ואם כן אי לא כפליה היה מגיע שכר אף לרשעים והבן.

(ר' דוד שלמה אייבשיץ, ערבי נחל, בחוקתי, א)

דף סא

נבואת ישעיהו

"אם תאבנו ושמעעתם טוב הארץ תאכלו. ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו".

לר' מאיר: אין שומעים לאו מכלל הן, ולכן כפל הקב"ה את דבריו.

לר' חנינא: מכלל הן שומעים לאו, אלא שכפל הקב"ה דבריו, שלא נחשוב, "אם תאבנו" - טובה, "ואם תמאנו" - לא טובה ולא רעה.

והסביר רבא: "תִּרְבַּב תֵּאֲכְלוּ", תאכלו מלח גס³⁶⁶, פת שעורים קשה³⁶⁷ ובצלים. כדאמר מר: פת פורני חריבה במלח ובצלים, קשים לגוף כחרבות.

פרשת סוטה

"אם לא נשכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי"

לר' חנינא: מכלל לאו שומעים הן, ולכן לא כתב הפסוק "ואם שכב איש אותך לא תנקי". ומה שנאמר "הנקי", שלא נחשוב ש"אם לא נשכב" - "הנקי", "ואם שכב" - לא הנקי ולא חנקי אלא זה רק איסורא בעלמא.

אמר ר' תנחום, לר' מאיר: כתוב "הנקי" בלא יו"ד, וע"כ נדרשת גם מלשון 'חנקי', וכאילו כתוב "אם שטית - תחנקי", נמצא שיש גם ה"ה"ן וגם ה"לאו".

מילחא גללניתא³⁶⁶

פירש רש"י גסה. והטעם נראה לי, דאמרו רז"ל (שבת מב:): צריכא מלחא בשולא כבשרא דתורא, ולכן אם יטבל פתו או שאר מאכל במלח גסה קשה למעיו דצריך בישול יותר לפי גסותו מה שאין כן אם יהיה מלח דק.

ומכאן יש ללמוד שיזהר האדם לאכול מלח דק כקמח ולא יאכלנו גס הן בבצים הן בקשואין הן בפולין וכיוצא.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

ונהמא דשערי אקושיא³⁶⁷

פירשו המפרשים: אקושיא - רצונו לומר יבש וקשה מחמת יובשו.

הנה זה ידוע בטבע דפת שעורים אין לאכלו אלא סמוך לאפייתו ואם נתייבש קשה לאכלו, מה שאין כן בפת חטים.

ויש לומר: שלשה אלה ב'חֲרֵב' (ישעיה א, כ) מלאה חי"ת רי"ש בי"ת [1340] מספר אלף וש"ם, ועם נקוד הסגול שיש בחרב כי הסגול כפול שעולה שלשים הרי אלף וש"ע כמנין מלח גס פת שעורים בצל' עם הכולל שעולה אלף ש"ע [1370].

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

הזאת מי פרה אדומה

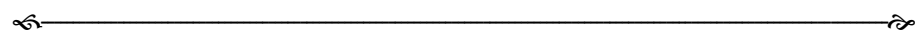
"הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר"³⁶⁸.

לר' מאיר: אין שומעים לאו מכלל הן, ולכן נכתבה הכפילות.

לר' חנינא: נאמרה כאן כפילות, כדי שלא נחשוב שמצות הזאה מלכתחילה בשלישי ובשביעי, ואם בדיעבד היזה רק באחד מהם יצא.

ואמרו: מה שכתוב "והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי", שלא נחשוב שאם היזה בשלישי ובשמיני, שמרבה את ימי הטהרה תהיה זו הזאה כשרה והוא טהור.

ועוד אמרו: "ותחטאו ביום השביעי" בא ללמד, שלא נחשוב שרק לקדשים צריך שתי הזאות, ולתרומה תספיק הזאה אחת.

³⁶⁸ הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר, ואם לא יתחטא וגו' על פי רמזי התורה שכל פסוק מרמז לנו מפלאות תמים דעים, יש לפרש ברמז על פי מה שאמרו רז"ל (סנהדרין צ"ב ע"ב) שבאלף הז' שעתידי הש"י לחדש את עולמו, יעשה לצדיקים אבר כנשרים ירוצו ולא יגעו. וכתבו חכמי האמת, שאלו הגדפין יהיו מעסק התורה לשמה, (יעוין בספרי רגל ישרה).

וז"ש ברמז הוא יתחטא בו ביום השלישי, היינו שיטהר את עצמו בתורה שניתנה באלף הג', אז על ידי זה גם ביום הז' יטהר, דהיינו באלף הז' שיהיה טהור וקדוש בלי שום מונע לעוף ויהיה קל על פני המים, ואם לא יתחטא ח"ו ביום הג' שהיא התורה, אז וביום השביעי וכו'.

(ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, אגרא דכלה, חקת, לה)

דף סב

דברי המשנה ★ כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי ★ מחלוקת רבה ורב יוסף בדברי ר' אליעזר בן יעקב

דברי המשנה

א. המקדש את האשה ואמר: "כסבור הייתי שהיא כהנת" והרי היא לוייה, "לוייה" והרי היא כהנת, "עניה" והרי היא עשירה, "עשירה" והרי היא עניה - הרי זו מקודשת.

מפני שלא הטעתו אלא הוא הטעה את עצמו ודברים שבלב אינם דברים.

ב. האומר לאשה: "הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר" או "לאחר שתתגיירי", "לאחר שאשתחרר" או "לאחר שתשתחררי", "לאחר שימות בעלך" או "לאחר שתמות (אשתי שהיא) אחותך", "לאחר שיחלוץ לך יבמך" - אינה מקודשת.

היות שאין אדם יכול לקדש בדבר שלא בא לעולם.

ג. האומר לחברו: "אם ילדה אשתך נקבה הרי זו מקודשת לי" - אינה מקודשת. מפני שגם זה דבר שאינו בא לעולם.

(ואם היתה אשת חברו מעוברת והוכר עוברת - דבריו קימים, ואם ילדה נקבה, מקודשת).

כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי

שנינו: אין תורמים מהתלוש (שחייב בתרומות ומעשרות) על המחובר (שפטור מתרומות ומעשרות), ואם תרם - אין תרומתו תרומה.

שאל רב אסי את ר' יוחנן: אם אמר "פירות ערוגה זו תלושים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים לכשיתלשו", או שאמר "פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו", ונתלשו, מה יהיה הדין?

ענה ר' יוחנן: יש כלל, כל שבידו, לאו כמחוסר מעשה דמי. ולכן יכול הוא להפריש במקרה זה.

שאלו: אז למה האומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר" אינה מקודשת, הרי זה דבר שבידו?

ותירצו: תהליך הגירות לא נקרא 'בידו'.

דף סב

כדאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: גר צריך שלשה ישראלים שיטבילוהו ויודיעו לו מקצת מצוות קלות וחמורות.

כיון שכתוב בו "**מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר פְּאֶזְרָח יִהְיֶה**", ללמד שגיוור הוא כמו דין³⁶⁹, ודין צריך שלשה.

הקשה ר' אבא בר ממל: לפי הכלל שכל שבידו לאו כמחוסר מעשה, הנותן פרוטה לשפחתו ואמר "הרי את מקודשת לי לאחר שאשחררך" תהא מקודשת? **ותירצו:** שאין לדמות בין הדברים, היות ששפחה מלכתחילה נחשבת כבהמה ולאחר שחרורה נחשבת כדעת אחרת³⁷⁰, ואין לך "מחוסר מעשה" גדול משינוי מהותי כזה. לכן קודם השיחרור נחשבת היא כדבר שלא בא לעולם.

⋈ ————— ⋈

³⁶⁹ גר צריך שלשה מאי טעמא משפט כתיב ביה

ולכאורה אינו מובן, דמשפט שייך בין שני בעלי דינים, אבל גירותו של זה אינו חב לזולתו כלל?

וי"ל: עפ"מ שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בענין קידוש החודש, דבש"ס ר"פ ראוהו ב"ד דצריך שלשה משום דקרי לי' רחמנא משפט, משום דבמיעוט הירח יש שליטה לכחות החיצונים ובקידוש החודש מסתלקין, א"כ זה המשפט שבקידוש החודש שמתברר שאין להם עוד שליטה עכ"ד.

וכמו כן י"ל בגר, דהנה ידוע דנפש הגר ממנו היא, אלא שהיתה שבוי' בידי החיצונים יושבת חושך ודוממת אבל קץ שם לחושך עד שנשלם קיצה אז מתעוררת מתרדמתה ומקשקשת במעי' להתגייר, וכחות החיצונים מונעים בפני', וע"ז יש משפט אם יש להם עוד שליטה עלי'.

וזהו שגר צריך שלשה והם ב"ד שפוסקין שמעתה אין להם עלי' עוד שליטה, ויוצא הגרות לפועל וכחות החיצונים מסתלקין.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, שנת תרפח, יתרו ט, יד)

³⁷⁰ מעיקרא בהמה השתא דעת אחרת

משא"כ עכו"ם ונתגיירה.

והיינו אין כל עצמותו כבהמה רק על אבר הערלה לבדו הוא שא' דהוא בשר חמורים, וזהו כלפי ישראל לבד שהם מולים והוא בשר קודש וכלפי דידהו הוי האי בשר חמורים ואין להתייחס זה עם זה.

. . . וכן מ"ש יבמות (ס"א רע"א) אתם קרויים אדם ולא עכו"ם דאמעטו עכו"ם מתואר אדם רק במקום שמדבר מישראל שהם קרויים אדם, והיינו דכלפי ישראל

דף סב

אמר ר' אושעיא: הנותן פרוטה לאשתו ואמר לה "הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך" - אינה מקודשת. כיון שאינו יכול לקדשה כעת, הרי זה דבר שאינו בא לעולם.

שאלו: לפי הכלל שאמר ר' יוחנן, הרי היא מקודשת, שהרי בידו לגרשה?
ותירצו: אמנם בידו לגרשה, אבל אין בידו לקדשה, שיתכן שלא תרצה להתקדש שוב.

הסתפק ר' אושעיא: הנותן שתי פרוטות לאשה, באחת אמר לה "התקדשי לי היום", ובאחת אמר לה "התקדשי לי לאחר שאגרשך", האם חלים הקידושין השניים?

שאלו: על פי התירוץ הקודם, אפשר לפשוט את הספק, מאחר שהקידושין תלויים בהסכמתה - לא תהא מקודשת?

ותירצו: שמא כמו שתופסים הקידושין אם יקדשנה עכשיו, יתפסו אם יקדשנה עכשיו על הזמן שלאחר מכן.

תניא כותיה דר' יוחנן: אין תורמין מן התלוש על המחובר, ואם תרם - אין תרומתו תרומה. כיצד?

אמר: "פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת", "פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין" - לא אמר כלום.

אבל אמר: "לכשיתלשו", ונתלשו - דבריו קיימין.

שהם עיקר צורת אדם שבמרכבה גם כל עכו"ם אינם בכלל אדם רק כבהמה בדמות אדם, אבל מצ"ע גם כל ב"נ בכלל נפש אדם וע"כ י"ל יחס בגיותן.
משא"כ עבד דמצ"א ג"כ דומה לחמור בהיותו קנוי לאדם לעובדו כבהמה הנעבדת לאדם.

וכשיבוא משיח הכל עבדים לישראל כמ"ש בעירובין (מ"ג ב'), כי אז יתברר לעין כל ההבדל שבין ישראל לעמים, דרק ישראל קרויים אדם וכל העכו"ם לא נבראו אלא לשמשם ולעבדם כחמור, וכל בע"ח שנוצרו לצורך עבודת האדם, וגם הם יכירו ויודו שאין קרוי אדם אלא ישראל.

משא"כ בעוה"ז כשהם לעצמם גם הם מתייחסים לזרע אדה"ר וקרויין בני אדם כי אינם כעבדים להיות קנין להאדם מישראל.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פוקד עקרים, ה)

דף סב

מחלוקת רבה ורב יוסף בדברי ר' אליעזר בן יעקב

אמר ר' אליעזר בן יעקב: "פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת", "פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין, לכשיביאו שליש ויתלשו" והביאו שליש ונתלשו - דבריו קיימין.

לישנא קמא

לרבה: ר' אליעזר בן יעקב דיבר בשדה שחת, שאע"פ שלא הביאו הגרעינים שליש, ראויים לקצור ולהאכיל לבהמה, ונמצא שיש כאן דבר הניכר וחשוב. אבל באגם (ערוגה שיש בה צמחים רכים שלא גדלו אלא מעט, ואין במה שמבצבץ מן הקרקע, אלא כדי לכופף את ראשו) אין דבריו קיימין. [זה שאגם משמעותו תבואה שאפשר לכופפה, אמר ר' אלעזר, שלומדים זאת מהפסוק "הִלְכֹף פְּאֵמָן רֵאשׁוֹ"]

לרב יוסף: לר' אליעזר בן יעקב אפילו באגם דבריו קיימים, למרות שעכשיו אינם ניכרים וחשובים, כיון שסוף סוף הם כבר נמצאים קצת בעולם. **ודברי ר' חנינא:** האומר לחברו "אם ילדה אשתך נקיבה מקודשת לי" אם אשתו מעוברת - דבריו קיימין.

לרבה - מדובר שהוכר עוברת, וזה דבר הניכר וחשוב. **לר' יוסף -** אף על פי שלא הוכר עוברת, מספיק במה שבא מקצתו לעולם.

לישנא בתרא

לרבה: ר' אליעזר בן יעקב דיבר על שחת בשדה בעל, שדי לה במי גשמים ואין חשש שתיפסד השחת ותתקלקל, לפיכך נחשב כמי שבאה לעולם. **לר' יוסף:** ר' אליעזר בן יעקב דיבר אפילו בשחת בשדה בית השלחין. **ודברי ר' חנינא:** האומר לחברו "אם ילדה אשתך נקיבה מקודשת לי" אם אשתו מעוברת - דבריו קיימין.

לדברי הכל - מדובר כשהוכר עוברת.

דף סג

הסוברים שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם * דברי המשנה * מתי צריך להוסיף פרוטה לתנאי ומתי לא? * דברי המשנה * על מנת שירצה אבא * דברי המשנה * בא אחד ואמר אני קידשתיה – נאמן * האם האב נאמן גם לענין סקילה?

הסוברים שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם

אמר אביי: ר' אליעזר בן יעקב, ורבי, ור' מאיר סוברים, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ר' אליעזר בן יעקב

כפי שהובא לעיל, שיכול להפריש תרומה מהמחובר אף אם לא הביאו שלישי.

רבי

נאמר, "לא תסגיר עבד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנְצַל אֵלֶיךָ מֵעַם אֲדֹנָיו".

רבי אומר: בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר. שאם בא לבית דין להנצל מן הלוקח, הוזהרו בית הדין שלא יסגירוהו להשתעבד בו.

אמר רב נחמן בר יצחק: כגון שמוסר הוא ביד עבדו של חברו גט שחרור, ואומר לו, "השחרור יחול כאשר תהיה קנוי לי".

הרי שבשעת נתינת הגט אין העבד שלו ואינו בידו ואף על פי כן סובר רבי שהעבד משתחרר כשיבוא לרשות הלוקח, שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ר' מאיר

האומר לאשה "הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר", "לאחר שתתגיירי", "לאחר שאשתחרר", "לאחר שתשתחררי", "לאחר שימות בעלך", "לאחר שתמות אחותיך", "לאחר שיחלוץ לך יבמך":

לתנא קמא ולר' יוחנן הסנדלר: אינה מקודשת, לפי שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

לר' מאיר: מקודשת, היות וסובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

לר' יהודה הנשיא: מצד הדין היא מקודשת, שאדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם. רק הסיבה שאמרו אינה מקודשת, משום איבה של בעלה או של אחותה, שלא יאמרו מצפה היא שנמות.

דף סג

שאלו: למה לא הזכיר אביי את ר' עקיבא שסובר שאשה שאמרה לבעלה "קונם שאני עושה לפיך" (שמעשה ידי יהיו אסורים על פיך כהקדש), יפר. שמא תעשה יותר מהשיעור שמחוייבת לעשות לבעלה, ולמרות שבשעת הגדר עדיין לא באו מעשה ידיה לעולם?

ותירצו על פי דברי רב הונא בריה דרב יהושע: שברייתא זו עוסקת שאמרה "יקדשו ידי לעושיהם", והידים קיימות בעולם ומעשה ידיה נאסרים עליו מכח הידים המוקדשות.

דברי המשנה

האומר לאשה: "הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עלייך לשלטון" או "על מנת שאעשה עמך כפועל".

דיבר עליה או עשה עמה כפועל - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.

מתי צריך להוסיף פרוטה לתנאי ומתי לא?

אמר ריש לקיש: כל זה בתנאי, שבנוסף נתן לה שוה פרוטה לשם קידושין. **שאלו:** שנינו, "בשכר שהרכבתיך על החמור" או "שהושבתיך בקרון או בספינה" - אינה מקודשת. היות וכבר התחייבה לשלם לו עבור מה שעשה עבורה, והרי זה מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת. אבל אם אמר לה "בשכר שארכיבך על החמור", "שאושיבך בקרון או בספינה" - מקודשת.

וחייבים לומר שלא הביא לה פרוטה, שהרי אמר "בשכר"?

ועוד שנינו: "שב עמי בצוותא ואקדש לך", "שחוק לפני", "רקוד לפני", "עשה כדימוס הזה" - שמין: אם יש בו שוה פרוטה - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.

וגם כאן חייבים לומר שלא הביא לה פרוטה, שהרי אמרו "שמין אותו"?

תירץ ריש לקיש: התנא בברייתות הנ"ל סובר, "אינה לשכירות מתחילה ועד סוף", ולכן רק בסוף הפעולה מתחייבת לשלם, ואז כבר חלים הקידושין.

דף סג

משא"כ התנא של משנתנו סובר "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", ועל כל פעולה ששוה פרוטה מתחייבת לשלם לו, ואם כן זה מלוה, ואי אפשר לקדש במלוה, לכן צריך להוסיף שוה פרוטה על מנת לקדשה.

אמר רבא: הסיבה שריש לקיש דחק להעמיד את המשנה שלנו ב"ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף" ומדובר שהביא לה שוה פרוטה, היות וכתוב במשנה "על מנת" ולא "בשכר".

דברי המשנה

האומר לאשה, "הרי את מקודשת לי על מנת שירצה אבא":

רצה האב - מקודשת. ואם לאו - אינה מקודשת.

מת האב - הרי זו מקודשת. מת הבן - מלמדים האב לומר שאינו רוצה.

על מנת שירצה אבא

נחלקו האמוראים מה כוונת המשנה במשפט "על מנת שירצה אבא":

לר' ינאי: ברישא כוונתה "על מנת דאמר אבא אין", ובמציעתא ובסיפא כוונתה "על מנת שלא ימחה אבא".

לכן אם מת האב - הרי היא מקודשת, ואם מת הבן - מלמדים את האב לומר שאינו רוצה כדי לעקור את הקידושין למפרע.

אמר על כך ריש לקיש: מדברי ר' ינאי משמע שעדיף לדחוק ולהעמיד את שני חלקי המשנה בשתי אוקימתות, מאשר לומר שבמשנה אחת מופיעות שתי דעות של תנאים החולקים זה על זה.

ולר' יוסף בר אמי: כל המשנה מדברת באופן אחד, וכוונת המשנה "על מנת שלא ימחה אבא מכאן ועד שלושים יום".

וכך נפרש את המשנה:

רצה האב, כלומר שלא ימחה כל אותם ל' יום - מקודשת.

לא רצה האב, שמיחה בתוך ל' יום - אינה מקודשת.

מת האב, הרי לא ימחה - ומקודשת.

מת הבן ועדיין לא ימחה האב - מלמדים אותו שימחה תוך ל' יום.

דברי המשנה

- א.** האב שאמר: "קידשתי את בתי ואיני יודע למי קידשתיה" - נאמן ואסורה על כל העולם מספק, עד שיתברר למי קידשה.
- ב.** בא אחד ואמר: "אני קידשתיה" ואין האב מכחישו - נאמן.
- ג.** באו שניים, זה אומר "אני קידשתיה" וזה אומר "אני קידשתיה" - שניהם נותנים גט.
- ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס.

בא אחד ואמר אני קידשתיה - נאמן

נחלקו האמוראים למה הוא נאמן:
לרב - נאמן ליתן גט, כי אין אדם חוטא ולא לו³⁷¹. אבל אינו נאמן לכנוס, שמא יצרו תוקפו לשאת אשה זו באיסור.
לרב אסי - נאמן גם לכנוס. מפני שאינו מעיז פניו בפני אביה לומר "אני קידשתיה", כי ירא שמא יכחישנו האב.
 ומודה רב אסי, במקרה שאומרת "התקדשתי ואיני יודעת למי" ובא אחד ואמר קידשתיה - שאינו נאמן לכנוס. כי אינו מפחד שמא תכחישנו.

371 אין אדם חוטא ולא לו

ונ"ל עפ"י שאמרתי במק"א במאמר הלל לגר "מה דעלך סנאי לחברך לא תעבוד, ואידך פרושא", ע"פ הכלל שבידינו אין אדם חוטא ולא לו, אלא בודאי חוטא להנאת גופא או לחמדת ממון וכדומה.

והנה אם אחד מישראל חוטא כולם ערבים ונענשים על ידו, ולחבירו לא היה הנאה בכלל במה שחטא הוא ונהנה, ואם יחשוב החוטא אל לבו קודם שיחטא כי הוא חוטא להנאת עצמו ויקבל עונש אבל רוצה בהנאה שיש לו עתה ואינו חש לעונש הבא עליו ושוקל הנאתו כעת לעונש הבא.

אבל אלו בני ישראל שיענשו עבורו לא היה שום הנאה ויענשו מ"מ, ואם אוהב את רעיו וחבריו כמותו לא יעשה עבירה כלל, כי גם הוא לא יעשה עבירה ויקבל עונש מבלי שיהנה מעבירה בשעת עשיתו אותה, וזה דאמר הלל לגר "כלל גדול בתורה מה דעלך סנאי לחברך לא תעבוד", וממילא אם יחשוב תמיד כ"ז יהיה שמור וגדור מעבירה ולא יעשנה.

(ר' אברהם שמואל בנימין סופר, כתב סופר על התורה, קדושים)

דף סג

שאלו על רב: הרי למדנו בסיפא, "רצו, אחד נותן גט ואחד כונס", הרי שמאמינים אותו לכנוס?

ותירץ רב: מקרה זה שונה, כיון שיש אתו עוד אחד, מפחד הוא מלכתחילה שהאב יכיר שהשני קידשה ולא הוא, ולכן אומרים אנו זה שכונס אותה דובר אמת הוא והשני הוא השקרן, ולכן מפחד הוא לכונסה ונותן לה גט.

ושנינו ברייתא כשיטת רב אסי: "קידשתי את בתי ואיני יודע למי קידשתי", ובא אחד ואמר "קידשתי" - אף נאמן לכנוס. כנסה, ובא אחר ואמר "אני קידשתי" - אינו נאמן לאוסרה עליו.

האשה שאמרה "נתקדשתי ואיני יודעת למי נתקדשתי" ובא אחד ואמר "אני קידשתי" - אינו נאמן לכנוס, מפני שהיא מחפה עליו.

האם האב נאמן גם לענין סקילה?

נחלקו האמוראים האם נאמנותו של האב לומר "קידשתי את בתי" מועילה כשני עדים, ואם זינתה חייבת סקילה כדין נערה המאורסה שזינתה: **לרב** - אין סוקלים על פיו.

מכיון שגזירת הכתוב שנאמן האב על קידושי בתו היא חידוש, שהרי בדרך כלל אין התורה מאמינה לעד אחד לקבוע שאשה היא אשת איש, לכן יש לנו לצמצם את כח נאמנותו ולא להרחיבה.

לרב אסי - סוקלים על פיו, שהתורה האמינה לאב לכל דבר. ומודה רב אסי באומרת "נתקדשתי" שאין סוקלים.

והסביר את דבריו, שלאב האמינה התורה לענין מיתה, שנאמר "את בתי נתתי לאיש הנה", לפיכך סוקלים על ידו.

ולה התורה לא האמינה עד כדי כך, אמנם יכולה היא לאסור את עצמה כשאומרת אשת איש אני, אבל אינה נאמנת לענין מיתה.

לרב חסדא - בין אשה המעידה שקיבלה קידושין ובין אב המעיד שקיבל קידושין לבתו, אין סוקלים על סמך עדותם.

דף סג

והולך הוא לשיטתו כפי שאמר במקום אחר:
אב שאמר "בני זה בן תשע שנים ויום אחד, בתי זו בת ג' שנים ויום אחד",
נאמן לקרבן - לחייב חטאת אם באו על העריות בשוגג.
ואינו נאמן למכות ולא לעונשים אם באו במזיד.
וכן שנינו כרב חסדא: "בני זה בן יג' שנה ויום אחד, בתי זו בת יב' שנה
ויום אחד" - נאמר לנדרים, ולחרמים, ולהקדשות, ולערכים.
אבל לא למכות ולעונשים.

דף סד

דברי המשנה ★ הסיבה שהאב נאמן רק ברישא של המשנה ★ דברי המשנה ★ החוזר בשעת מתתו ממה שאמר בשעת קידושין ★ דברי המשנה ★ המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל ★ מי שיש לו שתי כיתי בנות ★ כשישנה רק כת אחת של בנות

דברי המשנה

- א. אב שאמר: "קידשתי את בתי", "קידשתיה וגרשתיה כשהיא קטנה", ובשעה שהעיד על בתו היא עדיין קטנה - נאמן לפוסלה לכהונה.
 ב. "קידשתיה וגרשתיה כשהיא קטנה", וכעת היא גדולה - אינו נאמן.
 ג. "נשביית ופדיתיה", בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה - אינו נאמן.

הסיבה שהאב נאמן רק ברישא של המשנה

- שאלו:** למה ברישא האב נאמן, ובסיפא אינו נאמן?
ותירצו: ברישא זה בידו. ובסיפא שזה לא בידו לפוסלה לכהונה אינו נאמן.
שאלו: והרי יכול לפוסלה לכהונה אם ישיאנה לחלל?
ותירצו: התנא סובר כר' דוסתאי בן יהודה שאמר "בנות ישראל מקוה טהרה לחללין". והיות ובת חלל כשרה לכהונה, אף הנבעלת לחלל כשרה לכהונה.
שאלו: הרי בידו להשיאה לממזר?
ותירצו: התנא סובר כר' עקיבא שאמר "אין קידושין תופסין בחייבי לאוין".
שאלו: הרי ר' סימאי אמר מן הכל עושה ר' עקיבא ממזר חוץ מאלמנה לכהן גדול, שהרי אמרה תורה "אַל־מְנֶה וְגֵרוּשָׁה נִחְלָלָה זְנָה אֶת אִלָּהּ לֹא יִקַּח . . וְלֹא יִחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמּוּיוֹ", שהולד הנולד מאיסורי כהונה אינו ממזר אלא חלל.
 ואם כן, הרי בידו להשיאה אלמנה לכהן גדול ולפוסלה לכהונה?
ותירצו: התנא סובר כר' ישבב שאמר "בואו ונצווה על עקיבא בן יוסף (שמרבה ממזרים בישראל שלא כדין) שהיה אומר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר", כלומר כל אדם בישראל הבא על אשה שאין ביאתה מותרת לו הולד ממזר.
 ולפי דברי ר' ישבב, שיטת ר' עקיבא שאף מכהן הבא על אשה מאיסורי כהונה - הולד ממזר ואין קידושין תופסים בה.

דף סד

שאלו: הרי מודה ר' ישבב, שאף לר' עקיבא אין ממזר מחייבי עשה, כמו מצרי ואדומי, ואם כן הרי בידו להשיאה לחייבי עשה שביאתם פוסלת לכהונה? **ותירץ רב אשי:** הסיבה שמאמינים לו ברישא לא בגלל שזה בידו, שהרי אין בידו לגרשה. וכן אין בידו לקדשה בעל כורחו של המקדש.

אלא משום מה שאמר רב הונא אמר רב:

מנין לאב שנאמן לאסור את בתו מהתורה?

שנאמר "אֵת בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הֶזֶה"³⁷², כשאמר 'לְאִישׁ' - אסרה על כל העולם. וכשאמר 'הֶזֶה' - התירה לאותו איש.

משמע שבאבי הבת הדבר תלוי והאמינה אותו תורה על כך.

וכל זה רק בנישואי נערה, אבל לא בנישואי גדולה, ולא בשבויה, לכן בסיפא אינו נאמן.

דברי המשנה

מי שאמר בשעת מיתתו: "יש לי בנים" - נאמן. "יש לי אחים" - אינו נאמן.

החוזר בשעת מתתו ממה שאמר בשעת קידושין

שנינו: בשעת קידושין אמר יש לו בנים ובשעת מיתה אמר אין לו בנים, בשעת קידושין אמר אין לו אחים, ובשעת מיתה אמר יש לו אחים - נאמן להתיר ואין נאמן לאסור, דברי רבי.

רבי נתן אומר - אף נאמן לאסור.

שאלו: אולי נאמר שמשנתנו חולקת על ר' נתן?

תירץ רבא: הסיבה ששם אמר ר' נתן שנאמן, כיון שבשעת מיתה חזר בו, מסתמא אמר אמת.

³⁷² את בתי נתתי לאיש הזה

לשאלתו בנוגע לשידוך עבור אחותו תחי' האם על האב לעשות מאמץ מיוחד בזה וכו', ידוע מאמר חכמינו ז"ל בגודל חשיבות הציווי מיוסד על הוראת הכתוב את בתי נתתי לאיש הזה, וגודל ההשתדלות שצריכה להיות בזה, ועד שאמרו שעל זה נאמר לאהבה את ה"א ולדבקו בו, והיא מצות עשה מן התורה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך כז, אגרת ירלה)

דף סד

דחה זאת אביי: והרי זה קל וחומר, ומה בברייתא שהוא מקלקל וסותר את דיבורו הראשון ואוסר אותה ובכל זאת נאמן, במשנתנו שהוא מלכתחילה לא אמר כלום ולא סותר דיבורו, לא כל שכן שיהיה נאמן בדיבורו עכשיו?!

אלא אמר אביי: במשנתנו שלא הוחזק שיש לו אחים או בנים, אנו אומרים, כיון שהיא בחזקת היתר, אם אמר "יש לי בנים", נאמן שהרי אינו סותר את החזקה. אבל אם אמר "יש לי אחים" אינו נאמן, כי אין בכוחו לאסור אותה לכל העולם ולסתור את חזקתה.

אבל בברייתא מדובר שמוחזק שיש לו אחים ואין לו בנים, וכאשר אמר בשעת קידושין "יש לי בנים" או "אין לי אחים" נאמן הוא לכולי עלמא, משום שאומרים, אין לו סיבה לשקר ובודאי דובר אמת הוא, שהרי אם אמר זאת לפוטרה מיבום, הרי יכול להבטיחה שיביא לה גט סמוך למיתתו.

גדר "מה לי לשקר"

והמחלוקת בין רבי ור' נתן, כשחזר ואמר בשעת מיתתו שזקוקה היא ליבם: **רבי סבר** - "מה לי לשקר" כוחה כעדים.

והרי זה כאילו באו עדים ועקרו את החזקה הראשונה שהיתה בחזקת זקוקה ליבם, ומעמידים אותה בחזקת היתר, לכן אינו נאמן אחר כך לאוסרה.

ור' נתן סבר - מה לי לשקר" זו חזקה, ואין כוחה כעדים גמורים, ואין חזקה יכולה לבוא ולעקור חזקה אחרת.

נמצא, שבדבריו בשעת הקידושין לא עקר לגמרי את חזקתה הראשונה שהיתה בחזקת זקוקה ליבם, לכן נאמן במה שחזר ואמר עכשיו בשעת מיתת זקוקה היא ליבם.

דברי המשנה

א. המקדש את בתו סתם - אין הבוגרות בכלל³⁷³.

³⁷³ המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל

בשו"ת אגרות משה (אה"ע ב' סי' א) נשאל מהגאב"ד דשארמאש זצ"ל.

בדין אח צעיר שנזדמן לו שידוך הגון ואבי הכלה רוצה דוקא שישאנה תיכף ולא יחכה עד שיזדמן לאחיו הגדול שידוך וישא תחלה, משום שרוצה שישא קודם שימלאו

דף סד

ב. מי שיש לו שתי כיתי בנות משתי נשים (שנשא את השניה לאחר מות הראשונה) ואמר "קידשתי את בתי הגדולה ואיני יודע אם גדולה שבגדולות, או גדולה שבקטנות, או קטנה שבגדולות שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות:

לר' מאיר - כולן אסורות, חוץ מהקטנה שבקטנות.

לר' יוסי - כולן מותרות, חוץ מהגדולה שבגדולות.

ג. "קידשתי את בתי הקטנה ואיני יודע אם קטנה שבקטנות, או קטנה שבגדולות, או גדולה שבקטנות שהיא קטנה מן הקטנות שבגדולות:

לר' מאיר - כולן אסורות חוץ מהגדולה שבגדולות.

לר' יוסי - כולן מותרות חוץ מהקטנה שבקטנות. דף סד

המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל

שאלו: משמע, שכל הקטנות בכלל. אם כן ניתן להוכיח מכאן שקידושין שאינם מסורים לביאה (שהרי כל אחת היא ספק אחות אשתו) - הווי קידושין. וקשה לרבא שסבר שקידושין שאינם מסורים לביאה לא הווי קידושין?

ותירצו: כאן מדובר שיש רק גדולה אחת וקטנה אחת.

ומה ששנינו "בוגרות", הכוונה לבוגרות דעלמא, כלומר כל איש ואיש המקדשים את בנותיהם סתם אין הבוגרות בכלל.

וכאן מדובר שהבוגרת מינתה את אביה להיות שליח לקבלת קידושיה.

לו עשרים שנה, והאח הגדול מצטער מזה, אם רשאי הצעיר לישא תחילה ואם האב רשאי לעזור להצעיר כדרך האב לבנו?

וכתב שם: דפשט לדעתו דאף לכתחלה יכול האח הצעיר לישא אשה אף שאחיו הגדול לא נזדמן לו עדיין אשה לישאנה, כי הרי הוא מחוייב לישא אשה ואיך שייך שלא יקיים חיובו בשביל שאחיו הגדול לא מקיים! וכ"ש שאבי האשה אינו רוצה לחכות.

ועוד כתב שם: והנה ראייה מוכרחת מהא דקידושין דהמקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל, ומוקים לה בגמ' דשויתיה הבוגרת שליח ואמרה ליה קידושי שלך, אפ"ה לא שביק אינש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה.

הרי מפורש דמקדש את בתו קטנה ממש קודם שמשא בתו הבוגרת, ואם היה איזה איסור או אף קצת עוולה, היה לו לקדש את בתו הגדולה קודם.

דף סד

ובא התנא לחדש, שלא נחשוב שהאב קיבל את הקידושין עבורה, אלא קיבל עבור הקטנה, היות שאדם מעדיף להתעסק במשהו שיש לו הנאה ממנו. ואף אם תאמר שהבוגרת שלחה את אביה על דעת שיקח את כסף קידושיה לעצמו, מכל מקום אין אדם מניח מצוה שמחוייב בה (לקדש את בתו הקטנה, שנאמר "נָאֵת בְּנוֹתֶיכֶם תָּנוּ לְאֲנָשִׁים"), ומתעסק במה שאינו מחוייב.

מי שיש לו שתי כיתי בנות

הצורך במחלוקת ר' מאיר ור' יוסי גם בגדולה וגם בקטנה
אם חלקו רק בגדולה: היינו אומרים, רק במקרה זה אמר ר' מאיר שכולן בספק חוץ מקטנה שבקטנות, כיון שדרך אדם לקרוא בתו גדולה אם יש קטנה ממנה, למרות שהיא לא גדולה שבגדולות.
 אבל במקרה השני, מודה לר' יוסי שכל שהוא יכול לקרוא לבתו גדולה אינו קורא אותה קטנה, ורק לאותה שהיא קטנה שבכולם קורא קטנה.
אם חלקו רק בקטנה: היינו אומרים, שרק במקרה זה ר' יוסי אמר שכולן מותרות חוץ מהקטנה שבקטנות.
 אבל במקרה הראשון, היות ויכול לקרוא לבתו גדולה אינו קורא אותה קטנה, מודה ר' יוסי לר' מאיר שכולן בספק חוץ מהקטנה שבקטנות.

סברות המחלוקת

לר' מאיר: אדם מכניס עצמו לספק. לכן כשאמר 'גדולה' יתכן שהתכוון לאחת מהבנות שגדולה מהקטנה ממנה. וכשאמר 'קטנה' התכוון לאחת מהבנות שקטנה מהגדולה ממנה.
לר' יוסי: אין אדם מכניס עצמו לספק³⁷⁴. לכן כשאמר 'גדולה' התכוון לגדולה שבגדולות, וכשאמר 'קטנה' התכוון לקטנה שבקטנות.

³⁷⁴ לא מחית איניש לספיקא

בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' מד) בדבר שאלה:

בבעל בית אחד שנתן ספר תורה לבית הכנסת לפני כמה שנים סתם, ולא אמר בעת נתינתה אם הנתינה היא לחלוטין וגם לא התנה שיוכל להוציאה בעת שירצה. וכעת

דף סד

שאלו: והרי לגבי נדרים ראינו להיפך, שהנודר 'עד הפסח' - אסור עד שיגיע. 'עד שיהא פסח' - אסור עד שיצא. 'עד פני פסח' - לר' מאיר אסור עד שיגיע ולר' יוסי עד שיצא.

הרי, שר' מאיר סובר שאין אדם מכניס עצמו לספק, לכן 'עד פני פסח' מתפרש לפני תחילת החג. ואילו ר' יוסי סובר שאדם מכניס עצמו לספק, ולכן 'עד פני פסח' מתפרש לפני יום אחרון של פסח או אפילו עד לפני רגע אחרון של סוף פסח.

אז למה בקידושין סוברים הפוך?

אמר ר' חנינא בר אבדימי אמר רב: יש להחליף את הדיעות בנדרים.

וכן שנינו: "זה הכלל, כל שזמנו קבוע ואמר 'עד פני', ר' מאיר אומר - עד שיצא. ור' יוסי אומר - עד שיגיע".

כשישנה רק כת אחת של בנות

אמר אביי: לדברי הכל, כשאמר 'גדולה' - התכוון לגדולה שבכולן. אמר 'קטנה' - קטנה שבכולן. ואמצעית, לא קורא אותה קטנה ולא גדולה אלא בשמה. **שאל אותו רב אדא בר מתנה:** אם כן, אמצעית שבכת השניה תהא מותרת, שהרי אינה הגדולה באותה כת, וגם אינה גדולה לגבי הכת הראשונה?

הוא עוקר דירתו לעיר אחרת וברצונו לקחת עמו הספר תורה כנהוג, והגבאים אינם מרשים להוציאה, האם יש רשות ביד הגבאים למחות? ופסק שם, שאין רשות לגבאים למחות.

ומביא מה דפסקינן כאן כר' יוסי דלא מעייל איניש נפשיה בספיקא, והכי נמי בנידון דידן, בשעה שנתן הספר תורה לבית הכנסת לא עייל נפשיה בספיקא להפסיד בזה המצוה שלו של כתיבת ספר תורה, ואמדינן נפשיה כאילו פירש להדיא שאינו נותנה לחלוטין לציבור רק בכדי לקרות. ובפרט שכבר העיד לנו המג"א והא"ר דעכשיו המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהן.

והרי מעשים בכל מקום שביום א' דסוכות הרבה אנשים יוצאים המצוה דנטילת לולב במה שלוקחים מאחרים, ואף דבעינן "לכם", אמרינן מסתמא כיון אדעתא לצאת לוקח ממנו, מסתמא הנותן במתנה ע"מ להחזיר נתן בכדי שלא להפסיד המצוה.

והכא נמי, בנידון דידן, אמדינן דעתיה דמסתמא שלא להפסיד המצוה של כתיבת ס"ת, דלא נתן להציבור לחלוטין רק בכדי לקרות בה.

דף סד

ענה לו אביי: כאן מדובר שבכת השניה יש רק גדולה וקטנה.

ויש להוכיח מהמשנה, שהרי אם היתה אמצעית בכת השניה, התנא היה צריך לציין זאת כדי לומר מה דינה.

שאלו: אין זו הוכחה, שהרי האמצעית שבכת הראשונה שודאי היא בכלל הספק ואסורה, ובכל זאת לא הזכיר אותה התנא של משנתנו בפירוש.

וכשם שלא נזכר דינה של זו לאיסור, כך אפשר שלא שנה התנא בפירוש את דינה של האמצעית שבכת השניה, אף על פי שגם דינה לאיסור?

ותירצו: אין לדמות בין הדברים, שהרי שנה התנא בפירוש על הכת הראשונה שהקטנה שבה אסורה, וממילא כל שכן שהאמצעית שבכת זו שהיא גדולה ממנה ודאי אסורה, לכן לא ציין זאת התנא.

אולם, האמצעית שבכת השניה שאין הדין פשוט שאסורה, שיש לומר שאינו קורא לה 'גדולה', התנא היה צריך להזכיר זאת בפירוש.

שאל רב הונא בריה דרב יהושע את רבא: הרי הנודר עד פני הפסח דומה לקידושין של כת אחת, שהרי יש רק חג אחד, ומכל מקום חולקים בו ר' מאיר ור' יוסי. אם כן, איך אמר אביי שבכת אחת של בנות לא חלקו?

אמר לו רבא: המחלוקת שלהם בפסח היא במשמעות לשון בני אדם. שאחד פירש 'עד פני פסח' - עד לפני חג הפסח. והשני פירש 'עד פני פסח' - עד שיתנפה ויעבור הפסח.

דף סה

דברי המשנה ★ היא אומרת קידשתני והוא אומר לא קידשתיך ★ קידשתיך והיא אומרת לא קידשת אלא בתי ★ קידשתי את בתך והיא אומרת לא קידשת אלא אותי ★ דין נתינת גט כשאמרה קידשתני ★ המקדש בעד אחד ★ מתי אומרים הודאת בעל דין כמאה עדים דמי? ★ האם צריך עדי קיום למעשה ממוני? ★ מימרות אביי בענין עד אחד

דברי המשנה

- א. האומר לאשה "קידשתיך" והיא אומרת "לא קידשתני": הוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו. שאדם נאמן לאסור על עצמו.
- ב. היא אומרת "קידשתני" והוא אומר "לא קידשתיך": הוא מותר בקרובותיה, שאינה נאמנת לא לגביו ולא לגבי קרובותיו. והיא אסורה בקרוביו וכן אסורה בכל אדם שהרי לדבריה היא אשת איש.
- ג. "קידשתיך" והיא אומרת "לא קידשת אלא בתי": הוא אסור בקרובות האם והאם מותרת בקרוביו, הוא מותר בקרובות הבת והבת מותרת בקרוביו.
- ד. "קידשתי את בתך" והיא אומרת "לא קידשת אלא אותי": הוא אסור בקרובות הבת והבת מותרת בקרוביו, הוא מותר בקרובות האם והאם אסורה בקרוביו (ולכל אדם).

היא אומרת קידשתני והוא אומר לא קידשתיך

הצורך בבבא זו: כדי שלא נחשוב, שרק הוא אינו נאמן משום שלא איכפת לו להאסר בקרובותיה. אבל היא שאמרה "קידשתני", שבדיבור זה היא אוסרת את עצמה על כל העולם, בודאי אמרה אמת ויאסר הוא בקרובותיה.

קידשתיך והיא אומרת לא קידשת אלא בתי

הצורך בבבא זו: שלא נחשוב, שכשם שהתורה האמינה לאב שנאמר "את בתי נתתי לאיש הנה", חכמים האמינו לאם על קידושי בתה הקטנה היתומה.

קידשתי את בתך והיא אומרת לא קידשת אלא אותי

הצורך בבבא זו: אגב ששנה התנא את דין האומר לאשה קדשתיך והיא אומרת קדשת את בתי, שנה התנא גם מקרה הפוך.

דף סה

דין נתינת גט כשאמרה קידשתני

אמר שמואל: אם אינו רוצה בה, מבקשים ממנו ליתן גט, כדי להתיר אותה להינשא.

אמר רב: אם נתן גט מעצמו בלא בקשה מבית הדין, כופין אותו ליתן כתובה. מפני שבנתינת הגט גילה שאכן קידשה.

וכן **אמר רב אחא בר אדא אמר רב / אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב:** כופין ומבקשים. כלומר, מבקשים ממנו ליתן גט. ואם נתן מעצמו - כופין אותו ליתן כתובה.

המקדש בעד אחד

אמר רב יהודה: אין חוששין לקידושיו.

כשיש ער אחד ושניהם מודים

לרב יהודה: לא היה דבר זה מיושב, פעמים פסק שהו קידושין ופעמים שלא הו קידושין.

לרב נחמן אמר שמואל: אין חוששין לקידושיו ואפילו שניהם מודים³⁷⁵.

שאל רבא: הרי מה שמובא במשנתנו, "האומר לאשה קידשתך והיא אומרת לא קידשתני - הוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו", חייבים לומר שמדובר בעד אחד, ורואים שהיא מקודשת?

ותירצו: במשנתנו מדובר שאמר לה "קידשתך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים", וכיון שאי אפשר לברר את הדבר, נאמן הוא לאסור את עצמו בלבד על קרובותיה, אבל אין הוא נאמן לאסור אותה על קרוביו.

³⁷⁵ המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפילו שניהם מודים

בירחון המאסף הקשה: הרי האבות קיימו את כל התורה, ואם כן איך נשאו נשים, הרי לא היו להם עדים כשרים, והמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושיו אפילו שניהם מודים?

ותירץ: שהיו יכולים לקדש בשטר אירוסין, דהדין הוא, כתב בכתב יד ואין עליו עדים כשר הגט, ואתקש הויה ליציאה ואף בקידושין כשר.

לפי זה ביאר למה הראה יוסף ליעקב את שטר אירוסיו, משום שבזה קידש יוסף את אשתו.

דף סה

בקידושי ביאה מספיק עדי יחוד או צריך עדי ביאה?

שאלו: הרי שנינו, "המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק, בית שמאי אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, ובית הלל אומרים צריכה הימנו גט שני", וחייבים לומר שמדובר בעד אחד ואם כן קשה, שהרי הלכה כבית הלל?

ותירצו: אם מדובר פה בעד אחד ושניהם מודים, מדוע כתוב בסיפא "ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאין צריכה הימנו גט שני, מפני שאין לבו גס בה", הרי שניהם מודים שבא עליה לשם קידושין, אז מה זה משנה אם נתגרשה מהנישואין או מהאירוסין?

אלא כאן מדובר שיש עדי יחוד ואין עדי ביאה:

לבית שמאי - לא אומרים "הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה", כלומר שלא מספיק עדי יחוד, אלא צריך שיהיו גם עדי ביאה, ולכן אינה צריכה גט שני.
לבית הלל - אומרים "הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה" ולכן צריכה גט שני.
 אבל בנתגרשה מן האירוסין מודים בית הלל שלא אומרים "הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה", מפני שאין לבו גס בה.

דיעות נוספות בענין המקדש בעד אחד

לר' יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב: אין חוששין לקידושי ואפילו שניהם מודים, משום שלא מספיק עד אחד לקיום הקידושין.
לרבה בר רב הונא: המקדש בעד אחד "בי דינא רבה" אמרי - אין חוששין לקידושין.

יש אומרים ש"בי דינא רבה" - זהו רב. ויש אומרים זהו רבי.

שאל רב אחדבוי בר אמי: מוכא בברייתא, "שנים שבאו ממדינת הים ואשה עמהם וחבילה עמהם. זה אומר: "זו אשתי וזה עבדי וזו חבילתי". וזה אומר: "זו אשתי וזה עבדי וזו חבילתי". ואשה אומרת: "אלו שני עבדי וחבילה שלי" - צריכה שני גיטין, וגובה כתובתה מן החבילה.

וחייבים לומר שאין לאף אחד מהאנשים שני עדים, אחרת איך היא בדיבור בעלמא מצרפת את עצמה לספק על החבילה?

אלא, ודאי מדובר בעד אחד, ומוכח שכשיש עד אחד, אפילו אין שניהם מודים - מקודשת?

דף סה

ותירצו: וכי עד אחד בהכחשה נאמן?³⁷⁶ הרי אם אחד מכחישו אין עדותו כלום. אלא הברייתא עוסקת באופן שאף אחד מהם לא הביא עדות המועילה להחזיקה כמקודשת, ואכן היא אינה צריכה גט כלל ומותרת להינשא.

ומה ששנינו "צריכה שני גיטין", הכוונה, שאם יתנו לה שני האנשים גט, אז תגבה היא כתובתה מהחבילה.

ובאה הברייתא להשמיע לנו, את דעתו של ר' מאיר שאמר שמטלטלים משתעבדים לכתובה. בשונה מדעת חכמים שסוברים שאין גובים כתובה ממטלטלים אפילו כשהם עדיין ברשות הבעל.

למסקנת הגמרא

לרב כהנא - אין חוששין לקידושין³⁷⁷.

לרב פפא - חוששין לקידושין.

³⁷⁶ עד אחד בהכחשה מי מיהמן

שוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו, עד אחד בהכחשה לאו כלום, והעד עצמו מותר לאכול מכאן ולהבא. ומכל מקום הכל לפי מה שהוא אדם.

(ר' יוסף קארו, שולחן ערוך יורה דעה, סימן א סעיף יד)

³⁷⁷ המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושין

. . וכאשר שמע ממני דברים האלה השיב בזה"ל: "ביי דעם צדיק!!" (הגה"ק רבי אברהם לנדא) איך וועל דיר זאגין וואס עהר האט געזאגט ווען ער איז אלט גיווען 4 יאר! (אומר לך מה שאמר בהיותו בן ארבע שנים).

שהקשה על מה דאיתא בגמרא "המקדש בלא עדים אין חוששין לקידושין". א"כ מאין היו לאדם הראשון עדים בעת שקידש את חוה?

על זה תירץ אז הרב מטשכנאווי בעצמו, כיון דאיתא בגמרא הטעם מדוע צריכין עדי קידושין, למה לא נימר "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי", וכשבאין איש ואשתו לפני בית דין, ומעידין בעצמם שנשאו זו לזה, מדוע אינם נאמנין? ועל זה תירצו בגמרא דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, הוא כשאינו חב לאחריני, וכאן הוא חב לאחריני, כיון דהוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו.

וממילא מתורץ שפיר, כיון שאצל אדם הראשון אל היה שום ברנש בעולם חוץ מהם, לא היה חב לאחריני, והיו נאמנים בלי עדים.

(ר' גרשון עמנואל סטאשעבסקי, גדולת הצדיקים, עמוד ז אות א)

מתי אומרים הודאת בעל דין כמאה עדים דמי?

שאל רב אשי את רב כהנא: האם זה שאתה סובר שאין חוששין לקידושין למדת בגזירה שווה מממון, שנאמר בממון "על פי שני עדים . . . יקום דבר", ונאמר באשה "כי מצא בה ערנת דבר"³⁷⁸?

אם כן, תלמד גם מה להלן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, אף כאן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ותהא האשה מקודשת אף בלי עדים.

על פי שני עדים יקום דבר³⁷⁸

אדמו"ר הזקן מסביר בהרחבה, שעדות אפשרית רק "על דבר הנסתר ונעלם מעיני הכול", ואילו על "דבר הנגלה" אין צורך בעדות. יתר על כן: גם על דבר שבינתיים אין הוא "נגלה" אבל הוא "מילתא דעבידא לאגלווי", אין צורך ב"עדות גמורה", ועדות היא רק על "דבר הנעלם לגמרי".

משמעות הדברים ברוחניות היא:

על כך שהקב"ה מחיה את כל העולמות אין צורך ב"עדות", כי זהו "דבר הנגלה": אשר מתבוננים בסדרי העולם והנהגתו, רואים שיש חיות אלקית המחיה אותו.

גם לאמונה באלוקות שמעל לעולם אין צורך ב"עדות". אמנם, דרגה זו אינה "מושגת" בשכל המוגבל בהגבלות של העולם, אך השכל עצמו מחייב, שקיים אור אלקי הנעלה מהבנה שכלית. ולכן גם על דרגה זו אין צורך בעדות, שהרי זהו "מילתא דעבידא לאגלווי", כי זוהי דרגה של "למעלה מן השכל שגם השכל עצמו מכריח את קיומו".

הענין של "עדות" הוא על עצמותו יתברך, הנעלית גם מדרגה של "סובב כל עלמין", ולגמרי איננו בגדר הבנה שכלית. זהו "דבר הנעלם לגמרי", שלגביו יש צורך ב"עדות" כדי לגלות את עצמותו יתברך, בדיוק כשם שעדות באה בפשטות, כדי לגלות "דבר הנעלם לגמרי".

אך צריך להבין: הרי השמים והארץ מגלים את כח האין סוף בבריאה, ומהי פעולתם וחידושם של "עדי הקיום", נשמות ישראל, בהמשכת עצמותו יתברך למטה? ההסבר הכללי לכך הוא:

השמים והארץ אכן "מעידים" על כח האין סוף שבעולם, אך לא באופן המראה שהעולם איננו מציאות עצמאית כלל, ושהוא בטל לגמרי כלפי הקב"ה. ישראל, באמצעות קיום התורה והמצוות, מגלים ש"אין עוד מלבדו", שהעולם מאוחד לחלוטין עם עצמותו ית'.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות חלק י"ט שופטים ד עמ' 188 ואילך)

דף סה

ותירץ: הודאת בעל דין כמאה עדים, אומרים רק אם אין אחרים מתחייבים בגין הודאתו.

ולכן, בממון שאין מחייב בעל הדין בהודאתו לאחרים - נאמן. אבל בקידושין שהודאתו מחייבת אחרים, שקרובותיה נאסרו בו וקרוביו נאסרו בה - אינו נאמן.

האם צריך עדי קיום למעשה ממוני?

מר זוטרא ורב אדא סבא בני רב מרי בר איסור חלקו ירושת נכסים ביניהם ובאו לשאול את רב אשי:

האם מה שכתוב "על פי שני עדים . . יקום דבר" משמעותו שבדיני ממונות צריכים את שני העדים כ"עדי קיום" ובלעדיהם אין שום תוקף למעשה החלוקה, או רק כדי שמא יחזור בו אחד מהם, ואנו שלא מתכוונים לחזור בנו לא צריכים עדים?

אמר להם רב אשי: לא נבראו העדים אלא כנגד השקרנים³⁷⁹. ויש קיום לחלוקתכם אף בלי שני עדים.

מימרות אביי בענין עד אחד

אמר לו עד אחד "אכלת חלב"

אמר אביי: אמר לו עד אחד אכלת חלב בשוגג וחייב אתה קרבן חטאת, והלה שתק והביא קרבן על פיו - העד נאמן והקרבן כשר. משום דשתיקה כהודאה.

והוכיח מהברייתא: "אמר לו עד אחד אכלת חלב, והלה אומר לא אכלתי - פטור". שכל הסיבה שפטור מפני שאמר לא אכלתי, הא אם שתק העד נאמן.

³⁷⁹ לא איברו סהדי אלא לשקרי

אין ממיתין ואין מלקין בהודאת פיו, דאף על גב דאמרינן בעלמא "לא איברו סהדי אלא לשקרי", היינו בדבר שבממון. אבל במיתה ומלקות, שמא מן העמלין הוא, וגזרת הכתוב הוא. דהא אפילו בעדים אי לא אתרו ביה לא לקי.

(ר' משה מטראני, קרית ספר על משנה תורה, הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם, יח, ו)

דף סה

אמר לו עד אחד "נטמאו טהרותיך"

אמר אביי: אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, והלה שותק - נאמן. והוכיח מהברייתא: "עד אחד אומר נטמאו והלה אומר לא נטמאו - פטור". שכל הסיבה שפטור מפני שאמר לא נטמאו, הא אם שתק העד נאמן.

אמר לו עד אחד "שורך נרבע"

אמר אביי: אמר לו עד אחד שורך נרבע ופסול לקרבן והלה שותק - נאמן. והוכיח מהברייתא: "ואלו שאין שוחטין עליהם את הבכור . . ושנעבדה בו עבירה ושהמית ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים - נאמן". וחייבים להעמיד את "על פי עד אחד" שהבעלים שתקו.

הצורך בהבאת שלושת המימרות

אם היה מביא רק את "אכלת חלב": היינו אומרים אם לא היה בטוח בעצמו שעשה עבירה, הרי ודאי לא היה מביא חולין בעזרה, ולכן הקרבן כשר. אבל בנטמאו טהרותיך, היינו אומרים שזה ששותק משום שלא איכפת לו, כי הרי אף לדברי העד ראויים הדברים שנטמאו לאוכלם כשהוא טמא, ולכן אין העד נאמן.

אם היה מביא רק את "אכלת חלב" ו"נטמאו טהרותיך": היינו אומרים זה ששתיקתו חשובה כהודאה, כי אם זה לא היה נכון לא היה שותק, שכן העדות גורמת לו הפסד לענין אכילתן בימי טהרתו.

אבל ב"שורך נרבע", היינו אומרים שאין שתיקתו כהודאה, והסיבה ששותק מפני שאומר גם ככה אין כל השוורים עומדים להקרבה, והריני יכול להשתמש בו לדברים אחרים.

דף סו

אשתו זינתה בעד אחד ושותק ★ הוכחות אביי ★ הוכחת רבא ★ המקור שכן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשרה בדיעבד ★ המקור שבעל מום עבודתו פסולה בדיעבד ★ דברי המשנה

אשתו זינתה בעד אחד ושותק

לאביי: העד נאמן והרי היא אסורה עליו.

לרבא: אינו נאמן, מפני שאין דבר שבערוה פחות משנים.

הוכחות אביי

הוכחה ראשונה

סומא אחד שהיה שונה משניות ובריייתות לפני שמואל יום אחד איחר ולא הגיע, שלח שמואל אחריו שליח לזרזו. הלך השליח בדרך אחת והסומא הגיע בדרך אחרת.

כשחזר השליח אמר: "אשתו זינתה".

בא הסומא לשמואל ושאל האם הוא צריך לגרש את אשתו?

אמר לו שמואל: אם אדם זה נאמן לך - גרש אשתך, ואם לאו - אל תגרשה.

מכאן הוכיח אביי: שעד אחד נאמן אם לא הכחישתו האשה.

דחה זאת רבא: שמואל התכוון לומר, אם נאמן עליך עד זה כשנים - תוציא,

ואם לאו - לא תוציא.

וגם במקרה זה אין בית דין יכולים לכפותו להוציא כיון שאין שני עדים,

אבל הבעל עצמו, כיון שבטוח הוא שאכן זינתה, חייב להוציאה.

הוכחה שניה

מעשה בינאי המלך³⁸⁰ שהלך לכוחלית שבמדבר וכבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה³⁸¹, וקרא לכל חכמי ישראל לסעודה.

אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, מפני שהיו עניים שהוציאו ממון רב על בנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו. והעלו מלוחים על שולחנות של זהב, ואכלו.

והיה שם אחד, איש לץ לב רע ובליעל, ואלעזר בן פועירה שמו. ויאמר אלעזר בן פועירה³⁸² לינאי המלך: ינאי המלך, לבם של פרושים עליך (אינם שמחים בשמחתך).

מעשה בינאי המלך³⁸⁰

ואחריו יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח וחבריהם, בימיו נולדה שיטת הקראים, לרגל מה שארע לחכמים עם ינאי . . . אז ירדה הרבנות מטה לזמן מה, אולם כאשר בקשו לקים את המצוות, מתוך שקול דעת, לא עלתה בידם, אז הושבו שמעון בן שטח ורוב תלמידיו מאלכסנדריה, וחזרה המסורת לקדמתה, והנה הקראים ששרשם יצא בימים ההם, הם אנשים שדחו תורה שבעל פה, והתחכמו כנגדה בטענות מעין אלה, שאתה מוצא את הקראים טוענים היום, ויש להבדיל בינם ובין הצדוקים והביתוסים האנשים שכפרו בעולם הבא והם המינים שאנו מתפללים על אבדנם בתפלה.

(ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר שלישי אות סה)

ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה³⁸¹

נראה גודל שמחתו היתה בחשבו דכחו ועוצם ידו עשתה זאת וכיון שלא היתה שמחה לשם שמים נכשל באותה שמחה שזכה לשפוך דם צדיקים קדושים וכיון דהעלה אותם בשלחנות של זהב ולא בשלחנות של עץ שהם של עניים לעשות זכר כראוי לכך נתגאה וגם הגאווה הזאת היתה בעוכרו.

ומה שאמר היה שם אדם אחד איש לץ שלא בעל תורה דמושבו מושב לצים לץ רע שהיה אפיקורוס שכפר בתורה שבעל פה ובליעל שופך דמים.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

אלעזר בן פועירה שמו³⁸²

מה שאמר אֶלְעֶזֶר בֶּן פּוּעִירָא שְׁמוֹ שזכר שם אביו לגנותו בשם זה לומר שהוא בן אשר פער פיו להלשין על חכמי ישראל והביא בפוער פיו אף ורע וכל זה נרמז בשם פועירא שהוא לשון פיעור וגם יש בתיבה זו אותיות 'אף ורע'.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף סו

שאל ינאי: ומה אעשה כדי להוכיח שאכן כדברייך כן הוא?
אמר אלעזר: הקם להם בציץ שבין עיניך³⁸³, ואם הם סבורים שאין אתה
ראוי להיות כהן גדול, יגרום דבר זה להם לגלות את אשר בלבם ולמחות בך.
הקים להם בציץ שבין עיניו.

היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו. ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי
המלך: ינאי המלך, רב לך כתב מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן³⁸⁴.
שהיו אומרים אמו נשבת במודיעים.

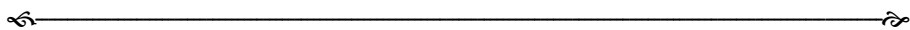
נתן ינאי הוראה לבדוק ולעיין בדבר, ולא ניתן היה להוכיח את הדבר. ויבדלו
חכמי ישראל מינאי שכעס עליהם.

ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא
דינו, שצריך לסבול את החרפה. ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך?

שאל ינאי: ומה אעשה?

ענה אלעזר בן פועירה: אם אתה שומע לעצתי, רומסם.

שאל ינאי: ותורה מה תהא עליה?

³⁸³ הקם להם בציץ שבין עיניך

פירוש, הם חוששים אם יגלו לך מה שיש בלבכם עליך, תכעס עליהם ותהרגם, לכן
מסתירים דברים שבלבכם.

אך אם תלבש הציץ, יהיה לבם בטוח שלא יגיע להם רעה מן הכעס שלך, כי הציץ
מסוגל להפוך הכעס לרצון, משום דכתיב זה "לרצון להם לפני ה'".

וכל דברים אלו אמר לו בחשאי, שאם היו שומעין דברי המלשינות של זה, לא היו
מדברים עם ינאי כך.

ובזה יובן מ"ש "מיד ותוצץ הרעה ע"י אלעזר בן פועירא", נקיט לשון 'ותוצץ' ר"ל
מכח העצה שנתן לו בהקמת הציץ, או ותוצץ הרעה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

³⁸⁴ הנח כתר כהונה לזרעו של אהרון

שא"א לו להניח אלו ג' כתרים בראש שהרי אין מקום בראש כ"א להניח שנים מהם
דהיינו דא"א להיות מלך וכ"ג דא"כ נדחו התפילין שהוא כתר תורה והמלך וכה"ג
צריכים לאותו כתר תורה דכתיב בי מלכים ימלוכו.

(ר' שמואל אליעזר הלוי איידלס, חידושי אגדות מהרש"א, על הדף)

דף סו

ענה לו: הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד.
[אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בינאי אפיקורסות³⁸⁵, מפני שהיה לו
לומר, שצריך את החכמים עבור תורה שבעל-פה].

מיד, ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה
העולם שומם מהתורה, עד שבא שמעון בן שטח³⁸⁶ (שהחביאתו אחותו - אשתו
של ינאי) והחזיר את התורה ליושנה.

מכאן הוכיח אביי: איך "ביקשו ולא מצאו", אם מדובר שבאו שניים ואמרו
נשבתה ובאו שניים אחרים ואמרו לא נשבתה, מספק היה להם לפוסלו מכהונה.
אלא ודאי מדובר בעד אחד, והטעם שאינו נאמן, כי הכחישו אותו שני עדים,
הא אם לא היו מכחישים אותו, היה נאמן.

דחה זאת רבא: אכן מדובר שבאו שתי כיתות עדים, אלא כדאמר **רב אחא
בר רב מניומי** בענין אחר שמדובר עדי הזמה, אף כאן נאמר שמדובר בעדי
הזמה וביטלו את העדות של הראשונים.

או עוד אפשר לומר, **כדרבי יצחק** שאמר שבאו שני עדים אחרים ואמרו
היינו עמה כל הזמן, וכשרצו השבאים לקחתה, הכנסנו להם שפחה תחתיה.

385 נזרקה בו אפיקורסות

אמר האדמו"ר מוורקה, מהו לשון נזרקה?

אלא כך דרכה של מינות, בתחילה זורקים אליה משהו - מאחורי גבו, בלי כל
חשיבות מיוחדת, אבל אחר כך זה מתחיל לפעפע בקרבו, מתפשט עד שמהפכו
לאפיקורס גמור.

(שיח שרפי קודש, ב, רלב)

386 שמעון בן שטח

עד שָׁבַא שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח וְהַחֲזִיר אֶת הַתּוֹרָה לְיוֹשְׁנָהּ.

נראה לי בס"ד נקרא בן שטח לשבח, כי תורה שבעל פה יש בה ח' דרגין שהם כשר
ופסול טמא וטהור חייב וזכאי אסור ומותר, וכתוב בה רְחֻבָה מִנֵּי יָם (איוב יא, ט)
שנמשלה לים והמעמיק בה נקרא שט בים.

ולזה נקרא 'בן שטח' שט ח'. ואמר עד שבא רצונו לומר שבא מן המחבואה
שהחביאתו אחותו אשתו של ינאי.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף סו

הוכחת רבא

דתנן: אמר ר' שמעון, מעשה במגורה (מקוה) של דסקים ביבנה שהיתה עומדת בחזקת שלימה, ומדדו ונמצאת חסירה, כל טהרות שנעשו על גבה היה ר' טרפון מטהר ור' עקיבא מטמא.

אמר ר' טרפון: מקוה זה בחזקת שלם הוא עומד, מספק אתה בא לחסרו? אל תחסרנו מספק, שהרי קיימא לן בכל התורה "העמד דבר על חזקתו הראשונה".

אמר ר' עקיבא: אדם זה בחזקת טמא הוא עומד, מספק אתה בא לטהרו? אל תטהרנו מספק.

ועוד נחלקו: כהן שהיה טמא וטבל ועבד, ולאחר שעבד העידו עדים שהמקוה היתה חסרה בשעת טבילתו.

ר' טרפון מכשיר את העבודה, ור' עקיבא פוסל.

אמר ר' טרפון: משל לעומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, שעבודתו כשרה.

אמר ר' עקיבא: משל לעומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בעל מום, שעבודתו פסולה.

אמר ר' טרפון: אתה דימיתו לבעל מום, ואני דמיתיו לבן גרושה או לבן חלוצה, נראה למי דומה: אי דומה לבן גרושה ולבן חלוצה - נדוננו כבן גרושה או כבן חלוצה. אם דומה לבעל מום - נדוננו כבעל מום.

התחיל ר' עקיבא לדון: מקוה פסולו ביחיד ובעל מום פסולו ביחיד, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשניים.

דבר אחר, מקוה שפסולו בגופו, בעל מום פסולו בגופו, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה, שפסולו מאחרים.

אמר לו ר' טרפון: עקיבא, כל הפורש ממך כפורש מן החיים³⁸⁷.

387 עקיבא, כל הפורש ממך כפורש מן החיים

. . ובשם אאז"ל על מה דאיתא שאמר יוסף ליעקב, חשודין הן בניך על אבר מן החי, היינו כי הצדיק נקרא בן איש חי. וכשפרשו מיוסף, זה נקרא אבר מן החי. וכענין דאיתא, כל הפורש ממך כפורש מן החיים.

(ר' אברהם מרדכי אלטר, אמרי אמת, וישב, תרע"ה)

דף סו

מכאן הוכיח רבא: שבעל מום שפסולו ביחיד, הרי חייבים לומר שהוא שתק, אחרת עד אחד בהכחשה אינו כלום.

ומסתבר לומר שבאותו אופן מדובר לגבי בן גרושה ובן חלוצה, שעד אחד מעיד והוא שותק, ושנינו "ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשניים", וכן הוא בכל דבר שבערוה.

ודחה זאת אביי: אכן מדובר שמכחיש את העד, ובכל זאת נאמן, מפני שזה דבר הניתן לבירור, שאומרים לכהן פשוט בגדיך ונראה אם אתה בעל מום. וזה ששנינו "מקוה פסולו בגופו, בעל מום פסולו בגופו", כלומר, נוכל לברר זאת, שחסרונו לפנינו, "ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה, שפסולו מאחרים".

המקור שבן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשרה בדיעבד

לרב יהודה אמר שמואל: שנאמר, "וְהִיְתָה לוֹ וְלִזְרָעוֹ אַחֲרָיו כְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם" - בין זרע כשר ובין זרע פסול³⁸⁸, אם עבד בשוגג עבודתו כשרה.

³⁸⁸ בין זרע כשר ובין זרע פסול

קשא מהיכא משמע זה?

ונראה לי בס"ד ד'אַחֲרָיו' (במדבר כה, יג) לשון יתר ומפרש לה לגנאי כמו נָזְרוּ אַחֲזָר (ישעיה א, ד) וכן וְיִהְיוּ לְאַחֲזָר וְלֹא לְפָנִים (ירמיה ז, כד) וזהו 'אַחֲרָיו' רצונו לומר לאחזר ממנו, פירוש חללים שאינם זרע כשר כמוהו.

אי נמי דריש אחריו לשון גנאי כמו שדרשו בגמרא דיומא (יומא כג:): על פסוק וְלִבְשׁ כְּגָדִים אַחֲרֵים (ויקרא ו, ד) כלומר פחותים וכן דרשו ב זוהר הקדוש על פסוק וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ אַחֵר (דברים כד, ב) לשון גנאי דאמרו אחר קריה רחמנא.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

והפירוש, דבני משה נתרחקו מן הכהונה, מפני שבניו היו בני בת יתרו (ראב"ע), ולכן בני אהרן שהיו מיוחסים בכהונה, מפני שהיו בני בת נחשון, ופנחס היה בן בת פוטיאל, לכן גם הוא לא נתכהן עד שהרג את זמרי.

ולכן אמר פנחס בן אלעזר בן אהרן כו' לכן אמור הנני נתן לו את בריתי שלום, דבתר אביו אזיל, שהוא מיוחס, ומה שאמו מבנות פוטיאל זה אינו פוסל בכהונתו.

והיתה לו ולזרעו אחריו כו' - בגדר הזה, אע"ג שאמם תהיה גרושה או חלוצה אין החסרון שבמעלת אמו גורמת לו לחלל עבודתו, דבתר אביהם אזלי, שהוא במעלתו אין חסרון (והוא לא נתחלל).

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, פרשת פנחס)

דף סו

לאבוה דשמואל: שנאמר, "ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה" - אפילו חולין שבו תרצה³⁸⁹.

לר' ינאי: שנאמר, "ובאת אֵל הפה אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵי הָהֵם" - וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל כהן שלא היה בימיו? אלא זה כשר שעבד ונתחלל, ולכן נקרא כהן, משום שעבודתו כשרה היתה ככהן גמור.

המקור שבעל מום עבודתו פסולה בדיעבד

לר' יהודה אמר שמואל: שנאמר, "הנני נתן לו את בריתי שלום" - כשהוא שלם ולא כשהוא חסר (בעל מום).

שאלו: והרי כתוב "שלום" ולא "שלם"?

אמר רב נחמן: הוי"ו של "שלום" נכתבת כשהיא קטועה³⁹⁰, ונדרשת כאילו היה כתוב "שלם".

אפילו חולין שבו תרצה³⁸⁹

ונראה שדקדקו חז"ל להלשון חילו שבכאן ענינו עוז ואומץ, ומובנו גם לענין גבורות אנשים, וכמו אל תתן לנשים חילך (משלי ל"א:ג).

ומבואר דברך משה את יוצאי חלציו שירצה הקב"ה את פועל ידם, וכמו שאמר ברך ה' זרעו, והלשון תרצה יונח במקום שיש איזה פגם וחטא, וכמו הציץ מרצה, על איזה עון, כמבואר בפ' תצוה ונשא אהרן את עון וגו'.

והנה בן גרושה ובן חלוצה אין ספק שאעפ"י שבעבירה נולדו אבל יחוס אבות לא אבדו בשביל עבירה זו, יען כי איך שהיא בניו הם, ועבירה שעבר עבר

ולפי"ז ממילא מבואר שגם פועל ידיו של בן חלל דהיינו בן גרושה ובן חלוצה מתרצה, ומבאר דב"ג וב"ח שעבדו עבודתם כשרה, אעפ"י דכשהם לעצמם הוו חולין אבל עכ"פ בני כהנים הם ומתיחסים אחריו, ומדוייק מאוד הלשון ברך ה' חילו - אפילו חולין שבו, כלומר כיון שעכ"פ חילו הוא, ודו"ק.

(ר' ברוך הלוי אפשטיין, תורה תמימה על תורה, דברים לג, יא, הערה לה)

וי"ו דשלום קטיעא³⁹⁰

וראיתי מכתב מהר"ר אברהם מדינה מרבני מצרים הקדמונים שכתב משם אחד קדוש שזה טעם לווי דשלום קטיעא, ו לרמוז הנסים שנעשו לפנחס ככלהו תנאי:

דף סו

דברי המשנה

א. כל מקום שהקידושין תופסים ואין עבירה: הולד הולך אחר הזכר.

ואיזה זו?

זו כהנת לוויה וישראלית שנישאו לכהן לוי וישראל.

ב. כל מקום שיש קידושין ויש עבירה: הולד הולך אחר הפגום.

ואיזה זו?

זו אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, שהולד חלל.

ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל למזר ולנתין, שהולד פגום.

ג. כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין: הולד

ממזר.

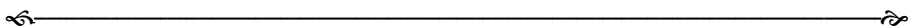
ואיזה זה?

זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה.

ד. כל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין: הולד כמותה.

ואיזה זה?

זה ולד שפחה ונכרית.

דלמ"ד עשרה ראש - הוי"ו נקרא יו"ד.

למ"ד שנים עשר - לכך קטיעא לרמוז שני ווין שהם י"ב.

ולתלמודין שהם ששה - הוי"ו כמספרה ששה עכ"ד.

ואפשר דהיינו פלוגתא דאיכא בתמונת וי"ו זו, דיש אומרים שהיא וי"ו זוטא כמו יו"ד - והיינו מ"ד דעשרה נסים היו. ואיכא מ"ד דהוי"ו כרותה בנתיים - והיינו מ"ד שנים עשר נסים. ויש מי שסובר שהיא ככל הווין - והיינו ש"ס דילן שסובר ששה נסים נעשו.

(ר' חיים דוד אזולאי, פתח עינים, סנהדרין, פב ב)

דף סז

כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולך אחר הזכר ★ באומות חלך
אחר הזכר ★ נתגיירו, הלך אחר הפגום שבשניהם ★ המקור שאין קידושין
תופסים בעריות

כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולך אחר הזכר

שנינו במשנה: כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולך אחר
הזכר³⁹¹.

שאל ר' שמעון את ר' יוחנן: הרי גר שנשא ממזרת, יש קידושין ואין
עבירה והולך אחר הפגום?

שכן שנינו, גר שנשא ממזרת - הולך ממזר דברי ר' יוסי.

ענה לו ר' יוחנן: המשנה שלנו כר' יהודה שאמר גר לא ישא ממזרת,
שלדעתו קהל גרים נקרא 'קהל', ובמילא יש קידושין ויש עבירה, ולכן הולך
הולך אחר הפגום.

ולא שנה זאת התנא במפורש, כי כלל זאת במילים "כל מקום" בכלל השני.

ועוד אפשר לומר: המשנה כר' יוסי, והתנא בכלל הראשון אמר "ואיזו זו",
כדי למעט את הגר שנשא ממזרת שהוא אינו נכלל בכלל הזה.

³⁹¹ הולך אחר הזכר . . שנשאו לכהן לוי ישראל

. . אבל כשמדובר על החלוקה של כהנים, לויים וישראלים - אין מדובר על המהות
של האדם כמור שמדובר על התפקיד שאותו עליו למלא. המהות של הכהן והלוי
והישראל היא מהות זהה - מהות של יהודי. ההבדל מתבטא בתפקידים השונים שעל
כל אחד מהם למלא.

. . ועל כן ברור ופשוט, שרק האב הוא זה שיכול לחנך את בניו לתפקידים אלה.
ראשית עיקרה של מצוות החינוך מוטלת ע"פ התורה (לאחר שחלפו השנים
הראשונות) על האב דוקא. והעיקר - אין חינוך טוב יותר מחינוך שמבוסס על דוגמא
חיה ועל הנסיון האישי וההנהגה האישית.

כשהאב הוא כהן, חי ככהן, מתנהג ככהן ולומד ועוסק בהלכות כהונה - לא רק
בפסקי הדינים של הלכות כהונה אלא גם בכל השקו"ט שבזה - הכהונה היא, כביכול
המקצוע שלו בחייו, היא חלק מרכזי ביותר בעצם חייו, ועל כן מובן, שרק הוא זה
שיכול להעביר בשלימות את הכהונה לבניו ולבנותיו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, התשמ"ה, וא"ו תשרי)

דף סז

שאלו: הרי יש עוד מלבד מה שפירט התנא שכלל זה אמור בהם, כמו חלל שנשא בת ישראל, יש קידושין ואין עבירה, והולד הולך אחר הזכר?

ותירצו: משנתנו כר' דוסתאי בן ר' יהודה, שסובר שחלל הבא על בת ישראל אין הולד נעשה חלל כאביו, עד שתהא גם אמו חללה.

שאלו: והרי גם ישראל שנשא חללה, יש קידושין ואין עבירה, והולד הולך אחר הזכר?

ותירצו: התנא כלל דין זה במילים "כל מקום", והסיבה שלא אמר זאת במפורש, כי אין דרך קצרה לומר זאת.

שאלו: והרי אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן גר מצרי שני שנשא גיורת מצרית ראשונה, יש לו בה קידושין ואין בהם עבירה, והולד נחשב מצרי שלישי, הרי שגם כאן הולד הולך אחר הזכר?

ותירצו: שגם דין זה התנא כלל ב"כל מקום".

ומוסיפה הגמרא, שלרב דימי שאמר גר מצרי שני שנשא גיורת מצרית ראשונה בנה הולך אחר אמו, התנא מיעט דין זה ב"איזו זו".

שאלו: כשרבין הגיע מארץ ישראל אמר הלכה בשם ר' יוחנן, באומות קודם שהתגיירו - הולך אחר הזכר³⁹². נתגיירו - הולך אחר הפגום שבשניהם.

הרי אף בדין זה יש קידושין ואין בו עבירה, ובכל זאת הולד אינו הולך אחר הזכר אלא אחר הפגום?

ותירצו: התנא מיעט דין זה ב"איזו זו".

³⁹² אמר ר' יוחנן באומות הלך אחר הזכר

מבני בניו של המן למדו תורה כו'.

נ"ב בס' תפארת שלמה להרב הצדיק ר' שלמה מראדאמסק ז"ל הקשה: דהא מבואר בפסיקתא פיסקא דזכור את אשר עשה לך עמלק, דאין מקבלין גרים מזרע עמלק, וא"כ איך מבני בניו של המן כו'? ע"ש.

ולק"מ: דמשכחת באשה מזרע עמלק שנישאת לעכו"ם שאינו מזרע עמלק וילדה לו בן דהבן ההוא איננו מתייחס לזרע עמלק. דבעכו"ם הלך אחר הזכר, כמבואר ביבמות ע"ח ב'. וא"כ הבן ההוא וכל יוצאי חלציו שפיר מקבלין אותן.

ועל כזה הכוונה כאן. והא דאמר מבני בניו, לאו דווקא רק הכוונה יוצאי חלציו.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, גיטין, נז ב)

שאלו: לפי התירוץ השני, "כל מקום" של הכלל השני מה בא לרבות?
ותירצו: כמו שלתירוץ הראשון, אין לתנא מה למעט מה"איזו זו" של הכלל השני, והסיבה שהתנא השתמש בלשון זו בכלל השני, אגב זה שהשתמש באותה לשון בכלל הראשון.
 כמו כן יש לומר שהתנא השתמש בכלל השני ב"כל מקום", אגב זה שהשתמש בלשון זו בכלל הראשון.

באומות הלך אחר הזכר

הנפקא מינה של דין זה, תהיה לענין מה שנצטוונו על שבעה עממין.
כמו שישנינו: מנין לאחד מהאומות שבא על הכנענית והוליד בן, למרות שאמו משבעה עממין שנצטוונו עליהם "לא תחיה פל נשמה"³⁹³, אתה רשאי לקנותו בעבד?

³⁹³ לא תחיה כל נשמה

והטעם הוא: לפי ששרש יניקו' ז' אומו' הללו נמשך מבחי' פסולת ז' מדות הרעו' דקליפה. דאת זלע"ז עשה האלקי', וכמו שיש בקדושה ז' מדו' דקדושה, כמ"ש לך ה' הגדולה והגבורה כו', כך יש בסט"א דקליפה ז' מדו' רעות.

והיינו שאנו אומר' וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני כו', דהיינו לכבוש ז' המדו' רעו' ולאתהפכא חשוכא לנהורא כו' מן הקצה לקצה שלא ישאר אפי' שמץ מיני', ולא לאכפייא בלבד כו'.

וע"כ נצטוו להכרית ז' אומו' הללו לגמרי ונא' להם לא תחיה כל נשמה, כי אסור להניח להם אפי' שמץ יניק' ושרש למטה.

אך כשבאו לארץ, לא זכו בכיבוש הארץ לכבוש ז' מדו' הרעו' לגמרי, לכך נא' להם ואשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם, כלומר שנשארו שמץ מן הרע ויוכלו לפעמים להתגבר וליקח תוספת יניק' מהקדוש' עד שיהיו לשכים ולצנינים כו' וצררו אתכם כו' ועדיין היו כפופים תחת הקדוש'.

אך כשחטאו ישראל, נתגברו ז' אומו' בבחי' שרשם בז' מדו' דקליפ' למעלה מפני תגבורת הקליפה למטה בז' מדו' הרעות, כמו התאוה והכעס שהן בחי' חו"ג והתפארות הוא הת"ת וכיוצא וכידוע. ולכך הי' חורבן בית ראשון ע' שנה בלבד, הגם שהי' בעבור עבירו' חמורו' כע"ז וג"ע כו', כי בע' שנה בגלות נתבררו ז' מדו' הרעות כולם כי כל מדה כלולה מי' כידוע וד"ל.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, מאמרים, תקס"ו חלק ב', ד"ה החלצו מאתכם)

דף סז

תלמוד לומר: "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו". כלומר, אף מבני שאר אומות שנתערבו עם שבע עממין על ידי נישואין ובאו לגור עמכם בארץ כנען, מהם תקנו, וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם.

יכול אף כנעני שבא על אחת מן האומות והוליד בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד, משום שהולכים אחר האם?

תלמוד לומר: "וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם". לא התירה תורה אלא מן "הנולדים בארצכם", במקום מגורי אמם, ולא מן "הגרים בארצכם", שאין אמו מן הארץ הזו אלא ילדה אותו במקום מגוריה ובא הבן לגור בארץ.

ומן הסתם לא אסרה תורה את הנולדים בארץ אחרת, אלא כשאביו הוא כנעני והלך אחר אשתו ושם ילדה.

נתגידו, הלך אחר הפגום שבשניהם

שאלו: מי הם שני העממים שנתגידו ונישאו זה לזה ששניהם פגומים, ומלמד ר' יוחנן שהבנים הולכים אחר היותר פגום שמביניהם?

ואמרו: דין זה מדבר על גר עמוני שנשא גיורת מצרית ראשונה. שהוא והיא פגומים והולכים אחר הפגום שבשניהם.

ולכן:

אם הולד זכר - הטילהו אחר האב.

שהוא פגום יותר מהמצרית שהרי אסור לעולם, וייאסר אף הולד לעולם.

אם הולד נקבה - הטל אותה אחר האם.

ותהיה מצרית שנייה לאוסרה, ולא כעמונית להתירה משום "עמוני ולא עמונית".

המקור שאין קידושין תופסים בעריות

שנינו במשנה: כל שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין הולד ממזר³⁹⁴, ואיזה זה, זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה.

לר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, ויש אומרים משום דר' ינאי רוב אחא בריה דרבא אמר שיש אומרים משום ר' יוסי הגלילי לומדים זאת מהכתוב, "וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ אַחֵר", ישנה הוויה לאחרים ולא לקרובים.

שאל ר' אבא: אולי נאמר "לאחר" ולא לבן, שהרי לא פירש הכתוב איזה קרובים נתמעטו, אם כן, אין לך למעט אלא את האסור מכולם?

ותירצו: בן נאמר במפורש בכתוב שאין קידושין תופסים בו, שנאמר "לא יקח איש את אשת אביו".

ומ"אחר" לומדים לאחרים ולא לקרובים.

שאלו: אולי שני הפסוקים מדברים על הבן, אלא שמ"לא יקח" לומדים לאסור קידושין מלכתחילה, ומ"לאחר", שאף בדיעבד אין קידושין תופסים בבן?

ותירצו: איסור לכתחילה לומדים מאחות אשה בקל וחומר, ומה אחות אשה בכרת - לא תקדש, שנאמר "וְאִשָּׁה אֶל אַחֶתָּה לֹא תִקַּח", חייבי מיתות בית דין לא כל שכן?!

שאלו: אולי שניהם מדברים על אחות אשה, אחד לכתחילה והשני בדיעבד?

³⁹⁴ הולד ממזר

"ממזר" - שם לאיש מוזר מאחיו ויודעיו שלא יודע מאין בא.

כלשון, "וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים" (זכריה ט ו), יאמר, שלא ישב באשדוד זולתי איש נכרי וזר שיעבור בו כי יכרית גאון פלשתים ממנו.

והנה הנוולד לאיש מאשת אביו, הוא ירחיק אותו ולא יודה בו לבשתו ולכלמתו מן המעשה הרע שעשה, וגם אמו תשליכנו בלילה כענין האסופי הנזכר בתלמוד.

והנה הוא ממזר בעיר מולדתו וכן כל העריות כדברי רבותינו בקדושין ירושלמי (פ"ג הי"ד) אמר ר' אבהו מהו ממזר מום זר.

(ר' משה בן נחמן, עה"ת, דברים, כג, ג)

דף סז

ותירצו: אכן, אין ללמוד מ"לאחר" אלא לאחות אשה בלבד.

ואת שאר העריות לומדים מאחות אשה בבנין אב, מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה וחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת - לא תופסים בה קידושין, אף כל שהיא ערוה וחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת - לא תופסים בה קידושין.

אך דחו לימוד זה: שכן, אי אפשר ללמוד בבנין אב את אשת איש ואשת אח. שאפשר לומר:

מה לאחות אשה שכן אין לה היתר במקום מצוה, תאמר באשת אח שיש לה היתר במקום מצוה (ייבום).

וכן, מה לשאר העריות שאין לה היתר בחיי אוסרן (שגם המגרש אשתו אחותה אסורה עליו), תאמר באשת איש שיש לה היתר בחיי אוסרן (כשגירשה הרי היא מותרת גם כשעדיין חי).

דף סח

המקור שאין קידושין תופסים בעריות – המשך * הלימוד מ"כי תהיין" *
 המקור שאין קידושין תופסים בשפחה כנענית * המקור שאין קידושין
 תופסים בנוכרית * האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד

המקור שאין קידושין תופסים בעריות - המשך

לר' יונה / רב הונא בריה דרב יהושע

לומדים זאת מהכתוב, "כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ",
 הושוו כל העריות כולם לאחות אשה. מה אחות אשה לא תופסים בה קידושין,
 אף כל עריות כולם לא תופסים בהן קידושין.

שאלו: אם כך בנידה גם כן לא יתפסו קידושין, שהרי היא באותה פרשה
 של עריות. והרי אמר אביי: הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד
 ממזר, משום שקדושין תופסים בהן?

אמר חזקיה: בנידה יש לימוד מיוחד שקידושין תופסים בה, שנאמר "וְתִהְיֶה
 נְדָתָה עִלְיוֹ", אפילו בשעת נידתה תהא בה הויה (יתפסו בה קידושין).

והסיבה שמקישים את כל העריות לאחות אשה לא לנידה משום שכל היקש
 שאתה יכול לדורשו באופן שיצא ממנו קולא, ובאופן שיצא ממנו חומרא, קבלה
 בידנו שכוונת התורה להקישם לחומרא.

לרב אחא בר יעקב

לומדים זאת בקל וחומר מיבמה: ומה יבמה שהיא בלאו, לא תופסים בה
 קידושין, חייבי מיתות וחייבי כריתות לא כל שכן?!

אמר רב פפא: הסיבה שלא לומדים מיבמה גם לשאר חייבי לאוין שאין
 קידושין תופסים בהם, היות שבהם כתוב במפורש, "כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׁתֵּי
 נָשִׁים"³⁹⁵ הַאֲחַת אֶהְיֶה וְהָאֲחַת שְׁנוֹנָא.

³⁹⁵ כי תהיין לאיש שתי נשים

כתב בט"ז (יו"ד קיז, א) דדבר המפורש בתורה להיתר, אין חכמים יכולים לגזור
 ולאסור על כך.

אם כן קשה: כיצד גזר רבינו גרשום שלא לישא שתי נשים, הרי בתורה כתוב מפורש
 שנשא שתי נשים, ואם כן כיצד גזר רבינו גרשום על כך?

דף סח

וכי אהבתו ושנאתו של הבעל חשובה לפני המקום לשנות את דין הנחלה עד שהוצרך הכתוב לומר שלא יוכל לבכר את בן האהובה על בני בן השנואה הבכור?

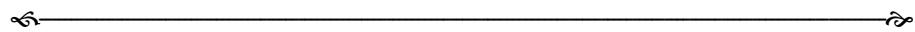
אלא, אהובה - אהובה בנישואיה, שנואה - שנואה בנישואיה³⁹⁶, ואמרה התורה "פִּי תִהְיֶינָה", שלמרות שקידושין אלה אסורין הם תופסים.

ולר' עקיבא שאמר: אין קידושין תופסים בחייבי לאוין, "פִּי תִהְיֶינָה" מדובר באלמנה לכהן גדול.

כדאמר ר' סימאי: מן הכל היה ר' עקיבא עושה ממזר, חוץ מאלמנה לכהן גדול, שהרי אמרה תורה "וְלֹא יִחַלְלֵנוּ עוֹשֵׂה וְאִין עוֹשֵׂה מִמְזוֹת.

ולר' ישבב שאמר: בואו ונצווה על עקיבא בן יוסף, שהיה אומר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר, לומד מעמיד את "פִּי תִהְיֶינָה" בבעולה לכהן גדול.

והסיבה שזה שונה משאר חיובי עשה שאין תופסים בהן קידושין, משום שאינו נוהג בכל ישראל אלא בכהן גדול בלבד, ולפיכך איסורו קל יותר, ומודה בו ר' עקיבא שקידושין תופסים.

והשיב החתם סופר: דמה שאין חכמים יכולים לאסור היינו בתקנה, אבל בשבועה או בחרם בודאי שיכולים אפילו מה שהותר בפירוש בתורה, ואדם המחרים עצמו אם ישא ב' נשים, הרי חרמו חל עליו בלי ספק.

וכמו כן יש לכלל נשיא ישראל וגדול הדור כח להחרים ולאסור, כמו שאדם נשבע לעצמו.

(ר' משה סופר, שו"ת חתם סופר, חלק ו, סי' נב)

³⁹⁶ שנואה – שנואה בנישואיה

בלחמי תודה (ויצא) ביאר, למה קראה לאה את בנה השני "שמעון", מלשון ששנואה בנישואיה, שנישאת תחת איסור אחות אשה.

ובשל כך לא ציינה בבן הראשון את עובדת היותה שנואה, כיון שראובן נולד מביאה ראשונה כדכתיב "ראשית אוני", ובשעת הביאה הראשונה עדיין לא נשא יעקב גם את רחל, ורק אחר כך בשעה שנולד שמעון נשא גם את רחל, ונמצא נישואי לאה היו תחת איסור אחות אשה.

ומשום כך ייחדה את שם הבן על עובדת היותה שנואה בנישואיה ולכן קראה לו שמעון.

הלימוד מ"כי תהיין"

נאמר לעיל שמהכתוב "כי תהיין לאיש נשים", לומדים שמדבר בחייבי לאוין, שלמרות שקידושין אלה אסורין (שנואים) הם תופסים.

העמידו חכמים פסוק זה בחייבי לאוין ולא בחייב עשה, מפני שאין אופן שנוכל לפרש פסוק זה בחייבי עשה. שהרי:

שתיהן מצריות - הרי שתיהן שנואות.

אחת מצרית ואחת ישראלת - מהלשון "נשים" משמע מאותו עם.

בעולה לכהן גדול - לא כתוב "כי תהיין לכהן".

ולשיטת ר' עקיבא: שמעמיד את הכתוב במצרית או בבעולה לכהן גדול, סובר, שמוכרחים לפרש את הפסוק באופן דחוק, הואיל ולשיטתו לומדים מיבמה שגם שאר חייבי לאוין אין קידושין תופסים בהם.

המקור שאין קידושין תופסים בשפחה כנענית

אמר רב הונא: נאמר "שבו לכם פה עם החמור", עם הדומה לחמור³⁹⁷, שאין קידושין תופסים להם ואף לא לנקבותיהם.

³⁹⁷ שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור

וא"ת: תינח אליעזר שהוא כנעני, אבל ישמעאל למה נמשל לחמור והלא זרע קדש מצבתו, זרע אברהם קדוש ה'?

וי"ל: דהכי קאמר, שאל להם אברהם כשנשא את עיניו וראה את המקום, אמר להם, רואים אתם המקום?

והשיבו שניהם: לא ראינו מאומה.

אמר להם: שבו לכם פה עם החמור, כיון שאין אתם רואים מקום שכינה שורה, הרי אתם נחשבים כבהמה שאינה רואה ואינה מרגשת בקדושה.

וזהו עם הדומה לחמור, לענין ראייה והשגחה, ולא לענין הזרע שיהא מתדמה זרעם לזרע בהמה, שהרי אחד מיהא היה זרע קדש כדפירשנו.

(ר' אשר בן יחיאל, הרא"ש עה"ת, בראשית כא כג)

הנה בדורו של אברהם אבינו נקרא ההמון, וגם ישמעאל, עם הדומה לחמור. אבל בזרע ישראל נקרא ההמון בתואר עם הארץ, עם הדומה לארץ.

דף סח

המקור שולדה כמותה

נאמר, "הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאִדְנֶיהָ", מכאן שאין הולדות יוצאים לחופשי עם האב, אלא נשארים עבדים כאמם.

המקור שאין קידושין תופסים בנוכרית

המקור לנכרית מז' עממין

נאמר, "וְלֹא תִתְּסַחַן בָּם", מכאן למדו שלא יהא לך חיתון בם.

המקור שולדה כמותה

לר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: שנאמר, "כִּי יָסִיר אֶת בְּנֵהוּ מֵאֶחָרַי", מכאן למדו, שבנך הבא מישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה³⁹⁸.

ומה הארץ הכל דורסים עלי, ובה הטביע הקב"ה את כח הצומח להצמיח יכול להחיות את כל החי על פני האדמה. ובה נמצאו אוצרות זהב וכסף וכל יקר במחמדי תבל.

כך ישראל אשר כפלה הרמון רקתך, דגם הריקנין מיראת אלקים מלאים מצות כרמון. ומה גם המקיימים את המצוות בתום לב בפשטות דאמונה פשוטה, שהם עמי הארץ, עם הדומה לארץ כאמור כי תהיו אתם ארץ חפץ. (ר' אהרן הכהן, כתר שם טוב, הוספות, קכה)

³⁹⁸ בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הגויה קרוי בנך ע"פ השכל האנושי אין שום מקום לומר שהילד ילך אחר אביו במקום אחר אמו, לענין קביעת עמו:

כל שלבי התפתחותו של העובר אצל האם. חלקו של האב בילד היא ה"טיפה סרוחה", וכדי שמזה יהיה ילד שלם, ברמ"ח איברים ובשס"ה גידים, צריך העובר לשהות בבטן האם תשעה חודשים (על כל הצער הכרוך בהם לגבי האם), ורק ע"י השהיה בבטן האם במשך תשעת החודשים נוצר וולד שלם.

ממילא מובן, שמידת השפעתה של האם על מהותו של הולד היא גדולה באין ערוך מזו של האב. במשך כל תשעת החדשים של העיבור העובר "אוכל ממה שאמו אוכלת", ומזה נוצר "דם ובשר מבשרו" ונבנים כל איברי גופו הטבע של הילד מושפע ביותר ע"י טבעה של האם.

דין בן הבא מן הגוי

אמר רבינא: מכאן ניתן ללמוד, שכן בתך הבאה מן הגוי - קרוי בנך.
רצו לומר: אולי רבינא סובר שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר,
 שהרי הוא נולד בעבירה ממי שאין קידושין תופסים לו בה?
אך דחו זאת: שאמנם הוא לא כשר ופסול לכהונה כשאר חייבי עשה, אבל
 אין הוא ממזר, כי הכלל הוא "כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על
 אחרים קידושין, אז הולד ממזר", והרי אין קידושין תופסים לגוי בשום בת
 ישראל ולא רק בזו.

המקור לנכרית משאר האומות

לר' שמעון שדורש טעמא דקרא: מייתור הטעם "כי יסיר את בנה"
 לומדים, לרבות כל המסירים שאף שאר אומות העולם אפשר שיסירו לבב³⁹⁹.
לחכמים שלא לומדים טעמא דקרא: שנאמר, "ואחר פן תבוא אליה
 ובעלתה", משמע שרק לאחר שהתירה התורה אותה לך תופסים בה הקידושין
 ולא קודם לכן.

המקור שולדה כמותה

נאמר, **פי תהיין** . . . וילדו לו", מכאן, שרק נישואין שאפשר לומר עליהם "פי
 תהיין" - לשון הווייה, אזי, "וילדו לו" - הוולדות מתייחסים לאביהם.
 מה שאין כן במקרה דידן, הוולדות כמותה. והוא הדין בשפחה, שולדה כמותה.
שאלו: אם כן, מה לומדים מ"האשה וילדיה תהיה לאדניה?"
ותירצו: עבור הדין הבא.

על כן מובן גם בשכל הכי פשוט, שהקשר הזה שבין האם לפרי בטנה חל גם על
 השייכות אל עמה, ולכן גם קבעה התורה, שהילד הולך אחר אמו.
 (כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, התשמ"ה, וא"ו תשרי)

³⁹⁹ כי יסיר את בנך לרבות כל המסירים
 משרשי המצוה: לפי שרוב המון העם, דרך טיפשות ימשכו אחר עצת נשותיהם.
 ואם יישא אדם בת אל נכר, תמשכהו לעבוד עבודה זרה.
 ועוד כי גם בניה הנולדים ממנו תגדל לעבודה זרה, ואוי לו לפוסל את זרעו.
 (איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה תכז)

האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד

לר' יוסי הגלילי: הולד כמותה.

לחכמים: דבריו קיימים, והולד נשאר עבד.

אמר רבא: ר' יוסי הגלילי למד זאת מהנאמר, "קֹאשָׁה וַיִּלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לְאִדְנֶיהָ".
כלומר, בזמן שהאשה היולדת לאדוניה - אזי הוולדות לאדוניה.
אבל אם כבר השתחררה קודם שתלד - אזי אין הוולדות לאדוניה.

דף ס"ט

דברי המשנה ★ ר' טרפון אומר יכולים ממזרים להיטהר ★ ר' אליעזר אומר
הרי זה עבד ממזר

דברי המשנה

ר' טרפון אומר: יכולים ממזרים להיטהר. כיצד? ממזר שנשא שפחה - הולד
עבד. שחררו - נמצא הבן בן חורין.

ר' אליעזר אומר: הרי זה עבד ממזר.

ר' טרפון אומר יכולים ממזרים להיטהר

שאלו: האם הדין שאמר ר' טרפון זה לכתחילה או דיעבד?

ניסו להוכיח: ממה שאמרו לו לר' טרפון "טיהרת את הזכרים ולא טיהרת
את הנקיבות".

אם מותר לכתחילה, אם כן יכולה אשה לטהר זרעה כשם שהאיש יכול, ולמה
אמרו לו שלא טיהר את הנקיבות?

אלא ודאי לכתחילה אסור לו לישא שפחה, וממזרת אסורה לעבד, אם כן,
תקנתו שיגלה למקום שאין מכירים אותו ויאמר שהוא עבד וישא שפחה וייטהר
הזרע. ודבר זה אינו מתאים לנקיבות, שאין דרך אשה לנהוג כך.

אך דחו זאת: עבד אין לו ייחוס אחר אביו שכן מ"עם הקמור", לומדים עם
הדומה לחמור, כבהמה שאין הולד כרוך אחר האב אלא אחרי האם.

ולכן, אם תינשא הממזרת לעבד, לא יהא בנם עבד, אלא יתייחס אחר אמו,
ולכן אין להן תקנה. ולא בכלל שזה מלכתחילה אסור.

ולבסוף הוכיחו זאת: ממה שאמר ר' שמלאי לבעל האכסניה שלו שהיה
ממזר, לו הייתי מגיע אליך קודם שנשאת, הייתי יכול לטהר את בנך.

ואם הדין שאמר ר' טרפון הוא רק בדיעבד, כיצד יכל להציע לו לעבור איסור
ולתחתן עם שפחה!?

דף ס"ט

וניסו לדחות: אולי היה מציע לו לגנוב ולהמכר בגניבתו?⁴⁰⁰
שאלו על כך: וכי בזמנו של ר' שמלאי היה דין עבד עברי? הרי אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג?⁴⁰¹
לכן הגיעו למסקנה: שהדין שר' טרפון אמר הוא מלכתחילה.
אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כר' טרפון.

— — — — —

⁴⁰⁰ דמנסיב ליה עצה ואמר ליה זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי תמהו הראשונים: כיצד נתן לו עצה לכתחילה לגנוב כדי להימכר לעבד עברי? בתוס' הרא"ש כתב: אפשר שימצא אדם שימחל לו העוון, ובלבד שיהא עליו דין חיוב מכירה, כדי לטהר את בניו.
 בתוס' רי"ד כתב: שאין איסור לגנוב באופן כזה, שמתכוין להחזיר את הכסף ולהכשיר את זרעו.
 הריטב"א כתב: ש'לגנוב' לאו דוקא, אלא נקט את אופן המכירה המפורש בפסוק, ועיקר הכוונה שימכור עצמו. והוסיף שאף במוכר עצמו אין רבו כופהו לשפחה כנענית - מותרת היא לו.
 ורבנו תם פירש: 'זיל גנוב' בדוקא, ומכאן דקדק שהלכה כמאן דאמר מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, לכך לא אמר לו למכור עצמו.

⁴⁰¹ אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מימרא אחת מתורתו של ה"חידושי הרי"מ זי"ע, שהיתה מורגלת על לשונו בכל הזמנים הקשים: "אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג".
 כלומר, אין נותנים לישראל שעבוד ונסיונות קשים, אלא כאשר מזומן להם מראש ענין פדות ורווחה, וכן בכל צרה והסתר, הקב"ה מקדים תמיד רפואה למכה.
 (מרשימות ר' גרשון מרקסון, פאר ישראל, ח"א ע' ער"ב)

כ"ק אבי אדמו"ר זצוקלה"ה אמר הטעם שעבד עברי יוצא בשש, כי אין שייך שעבוד לאיש ישראלי רק בחצונות שהיא שש קצוות, ובשביעית מאירה הנקודה הפנימית ע"כ יוצא לחירות, עכת"ד.

וי"ל עפ"ז הטעם דאין עבד עברי נוהג רק בזמן שהיובל נוהג, משום שיובל הוא מקור החירות ושביעי נשפע מיובל כידוע.
 ובאם אין היובל נוהג שוב לא היתה השביעית מוציאתו והי' ח"ו משועבד לעולם, וזה אי אפשר, ע"כ אז אין ע"ע נוהג כלל.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, כי תצא תר"ע)

ר' אליעזר אומר הרי זה עבד ממזר

אמר ר' אלעזר: ר' אליעזר למד זאת מהכתוב גבי ממזר, "גם דור עֶשְׂרֵי לֹא יָבֵא לוֹ בְּקֶהֱל ה'", מייתור "לו" לומדים הלך אחר פסולו. וחכמים מהייתור "לו" למדו, לענין ישראל שנשאר ממזרת, שאין הולד מתייחס אחר אביו כמו ביחוס השבטים שנאמר בהם, "לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם", אלא אחר הפגום.

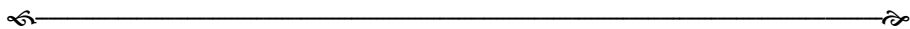
שאלו: מהיכן ר' אליעזר ילמד לגבי ישראל שנשא ממזרת?

ותירצו: ר' אליעזר סובר שאין לחלק בין המקרים:

א. מה"לו" לומדים גם להוציא את הממזר שלא יתייחס אחר אביו כיחוס השבטים, אלא אחר הפגום

ב. וכן, אף על גב שכתוב "הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּיָּהּ תִּהְיֶה לְאִדְנֶיהָ" שהולד כמותה, בממזר מייתור "לו" לומדים שהוא הולך אחר פסולו.

אך חכמים חולקים ואומרים: ולד במעי שפחה כנענית מתייחס רק אחר אמו, כולד במעי בהמה⁴⁰², ואינו מתייחס כלל אחר אביו, ואין מקום ללמוד מ"לו" לפוסלו משום פסול אביו.

⁴⁰² ולד במעי שפחה כנענית כולד במעי בהמה דמי

נ"ב דוגמתו ב"ק מ"ט א' שור שנגח את השפחה ויצאו ילדיה כו' חמרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק.

(ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

פרק רביעי

עשרה יוחסין

תוכן הפרק

- יוחסין ודיניהם: עם מי מותר להתחתן?
- דיני חללים, חללות וחזקת כשרות
- נאמנות האב או האם לפסול את בניהם
- דיני ייחוד
- בחירת מקצוע לפרנסה

דף ס"ט

דברי המשנה ★ ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ★ העלאת הפסולים
לארץ ישראל על ידי עזרא ★ עליית כהנים לויים וישראלים מיוחסים מבבל
★ עליית כהנים חללים מבבל

דברי המשנה

- א. עשרה יוחסים עלו מבבל: כהנים, לויים, ישראלים, חללים, גרים, עבדים כנענים משוחררים, ממזרים, נתינים, שתוקים ואסופים.
- ב. כהנים, לויים, וישראלים - מותרים לבוא זה בזה.
- לויים, ישראלים, חללים, גרים ועבדים כנענים משוחררים - מותרים לבוא זה בזה.
- ג. שתוקי - הוא מי שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו.
- אסופי - הוא מי שנאסף מהשוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו.
- ד. אבא שאול היה קורא לשתוקי 'בדוקי', לומר, ששואלים את אמו ממי התעברה? ואם אמרה שהתעברה מכשר - נאמנת והולד כשר.

ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות

הסבירו: התנא השתמש בביטוי "עלו מבבל", ולא "הלכו לארץ ישראל", לפי שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, שנאמר, "יִקְמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ"⁴⁰³.

⁴⁰³ מלמד שבית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י גבוה מכל הארצות

ונראה לי בס"ד: דתנא דברייתא מפיך לתרווייהו מהאי קרא, משום דלשונו כפול דאמר 'יִקְמַת וְעָלִיתָ' וסגי לומר 'וְעָלִיתָ' בלבד, לכך דריש 'יִקְמַת' על גובה ארץ ישראל משאר ארצות, דהליכה ממקום שפל למקום גבוה נקראת קימה, ותיבת 'וְעָלִיתָ' דריש על עליה מן ארץ ישראל למקום בית המקדש, כי ארץ ישראל נמוכה לגבי המקדש.

אך בגמרא דמקשי בשלמא וכו', לא ניחא ליה בהאי דרשה משום דכתיב מקמי הא 'דְּבָרֵי רִיבֵת בְּשִׁעְרֶיהָ' דמשמע דבארץ ישראל משתעי קרא ועלה קאמר 'יִקְמַת וְעָלִיתָ'. (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

כי עיקר השלמת נפשם של ישראל כשמשכילים לעשות עניני ארציות בחכמה ודעת לצורך גבוה לכבודו ית"ש. לא כן אומות העולם, אוכלים למלאות כריסם ורודפים אחרי התענוגים למלאות תאוות לבם כבהמה הרודפת למלאות תאוות הבהמית.

דף סט

שאלו: מפסוק זה לומדים שבית המקדש הוא המקום הגבוה בכל ארץ ישראל, שנאמר, "דְּבַרֵי רִיבַת בְּשַׁעֲרֵיהָ וְקַמַּת וְעֲלִית", אבל מהיכן לומדים שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות?

ותירצו: שנאמר, "לִכְן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם ה' וְלֹא יֵאמָר עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיקָם שָׁמָּה".
הרי לשון העלאה מכל הארצות לארץ ישראל.

העלאת הפסולים לארץ ישראל על ידי עזרא

שאלו: למה נקט התנא בלשון "עלו מבבל" ולא "עלו לארץ ישראל"?
ותירצו: התנא נקט בדוקא "עלו מבבל", כדי להשמיענו שמטרת עזרא בבירור יחוסי המשפחות שבבל היתה, לנקות אותה מכל המשפחות הפסולות שבה ולהעלותן לארץ ישראל.

משום שראה שנתערבו משפחות הפסולים במשפחות מיוחסות, ושכל חכמי הדור מתכוננים לעלות לארץ ישראל ולא ישאר בבבל מי שיתעסק בבדיקת היוחסין, לכן עמד והפריש את כל הפסולים והעלם עמו לארץ ישראל.

ובארץ ישראל בלשכת הגזית ישבו דייני הסנהדרין והיו בודקים אחר יחוס הכהנים והלויים, ומתוך כך ידעו גם את יחוסו של כל אדם.

וזוהי כוונת אומרם ז"ל "ארץ ישראל גבוה מכל הארצות", פירוש, ארציות של ישראל, גבוה ורמה מכל הארציות של העמים.
(כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבאבוב, ליקוטי כרם שלמה, כ"א ע' לו)

ויצא יעקב. פירש רש"י כל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה כו'.
דקשה לרש"י, דלמה כתוב וילך חרנה, הוה ליה לכתוב וירד חרנה, כפירש בכמה מקומות דההולך מא"י לחוץ לארץ כתיב וירד, שא"י גבוה מחוץ לארץ?
אמנם עיקר דארץ ישראל גבוה ברוחניות הקדושה מחוץ לארץ לכן כתיב וירד, מה שאין כן ביציאת הצדיק כיעקב אבינו עליו השלום, כשיצא מבאר שבע פנה הודו, פירוש שההוד פנה והלך עמו וקדושת ארץ ישראל הלכה עמו, דהוא ההוד.
ולזה כתיב וילך חרנה ולא וירד שיעקב לא ירד כלל.

(ר' לוי יצחק מברדיטשוב, קדושת לוי, ויצא, ד)

דף ס"ט

ומסייע התנא לר' אלעזר שאמר: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה⁴⁰⁴.

האם עלו מאליהם או בעל כורחם?

לאבי: עלו מאליהם.

לרבא: העלום בעל כורחם.

אפשרות א' למחלוקתם – חלקו בדברי ר' אלעזר

לאבי: עלו מעצמם ולא על פי ציווי עזרא.

לרבא: עזרא העלם, כדברי ר' אלעזר.

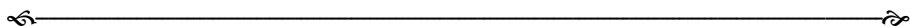
אפשרות ב' למחלוקתם – באיזה אופן עזרא העלה אותם

לאבי: הפריש עזרא את הפסולים מהכשרים, ומתוך כך הכיר בהם אנשי בבל שפסולים הם, ולפי שראו הפסולים שמכירים אותם במקומם, עלו מעצמם כדי שיוכלו להתערב ארץ ישראל עם הכשרים.

לרבא: עזרא העלם בעל כורחם מבבל.

שאלו: הרי אמר רב יהודה אמר שמואל, "כל ארצות עיסה לארץ ישראל, וארץ ישראל עיסה לבבל", כי בבבל לא נשארו פסולי קהל, משא"כ בארץ ישראל התערבו משפחות פסולים עם משפחות מיוחסות.

ולרבא שסובר שעזרא העלם בעל כורחם, הרי מכירים אותם ולא יבואו להתערב בבני ארץ ישראל?

⁴⁰⁴ לא עלה עזרא מבבל, עד שעשאה כסולת נקיה ועלה

נראה לי בס"ד: הא דדימה הניקוי וההבדלה שעשה עזרא לסולת נקיה, כי ישראל נמשלו לתבואה כמו שנאמר "קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה" ראשית תבואתה", ודרך התבואה לטחון אותה. ותחילת הכל מוציאין ממנה המורסן שהוא קליפה הגסה ולזה ידמה הפרשה והבדלה שעשה להבדיל מהם ממזרים ודאין.

ואחר כך מסירין הסובין שהם דקים על ידי ההרקדה ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל מהם האסופי שהוא טוב מן ממזר ודאי.

ואחר כך עושין רקוד אחר להבדיל קמח הגס ונשאר הסולת שהוא קמח דק מאד ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל השתוקי דאמו ישראלית בודאי והוא טוב מן אסופי. ונשארו סולת נקיה שהוא ישראל מיוחס מצד אביו ומצד אמו ולכן אמרו 'עשאה כסולת נקיה ועלה'.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף סט

ותירצו: אמנם הדור שעלה עם עזרא הכיר בפסולים, אבל הדור הבא כבר לא הכיר מי הם, ולכן התערבו בהם.

שאלו: נאמר, "וְאֶקְבְּצֶם אֶל הַנֶּהָר הַבָּא אֶל אֶהְיָ וְנִחַנְהָ שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וְאָבִינָה בָּעָם וּבִפְהֵגִים וּמִבְּנֵי לִוִי לֹא מִצָּאתִי שָׁם", משמע מזה, שלא ידע עזרא מראש מי ומי הבאים.

ולרבא שסובר שהעלם בעל כורחם, הרי נזהרו לבדוק מי העולים, וידעו מי עלה ומי לא עלה, וכיצד עזרא רק בבואו למקום האסיפה גילה שאין עמו לויים?
ותירצו: הגם שהשגיחו בפסולים שיעלו, אבל הכשרים עלו מעצמם, לכן לא ידע מראש אם יש ביניהם לויים הראויים לעבודה או לא.

עליית כהנים לויים וישראלים מיוחסים מבבל

שנאמר, "וַיֵּשְׁבוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וּמִן הָעָם וְהַמְשֻׁרְרִים וְהַשׁוֹעֲרִים וְהַנְּתִינִים בְּעָרֵיהֶם וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם".

מכאן, שעלו כל המיוחסים הללו מבבל.

עליית כהנים חללים מבבל

תניא: ר' יוסי אומר, גדולה חזקה, שכל המוחזק בדין מסויים סומכים על מה שהחזקנוהו ואין מפקיעים אותו מדינו, שנאמר, "וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי חֲבִיָּה בְּנֵי הַקּוֹז בְּנֵי בְּרִזְלִי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת בְּרִזְלֵי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה וַיִּקְרָא עַל שְׁמָם. אֵלֶּה בְּקִשׁוֹ כְּתָבָם הַמְתִּיחִשִׁים וְלֹא נִמְצְאוּ וַיִּגְאָלוּ מִן הַכֹּהֲנָה. וַיֹּאמֶר הַתַּרְשֶׁתָּא⁴⁰⁵ לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֵאָכְלוּ מִקִּדְשׁ הַקִּדְשִׁים עַד עֲמֹד פֶּהֶן לְאוּרִים וּלְתַמִּים".

⁴⁰⁵ התרשתא ואיסור סתם יינם

פירש רש"י: הוא נחמיה בן חכליה, תפקידו היה לשרת את המלך נבוכדנצר ולהגיש לפניו יין, והיה צטרך לטעום מעט מהיין כדי להוכיח שאינו מכיל רעל, ולצורך כך קיבל נחמיה היתר מחכמי ישראל לשתות את יין הנכרים, ועל שם כך כונה "התרשתא", כלומר, הותרה שתייה.

אמנם נבוכדנצר לא היה עובד עבודה זרה, אולם חכמים נזקקו להתיר לנחמיה לשתות את יין המלך הנכרי, מאחר שבשעה שהוגלה נניאל לביתו של מלך בבל, קיבל על עצמו שלא להתגאל ביינו של המלך - יין נכרי, אף אם לא התנסך לעבודה זרה.

דף ס"ט

והסיבה שדוקא בקדשים לא הניחם נחמיה לאכול, אבל בתרומה היו מותרים, למרות שהם חללים, כי אמר להם: הרי אתם בחזקתכם, בגולה אכלתם בקדשי הגבול (תרומה שנאכלת בכל מקום) אף כאן תאכלו בקדשי הגבול.

הרי, שעזרא העלה כהנים חללים מבבל.

שאלו: לדעה שסוברת שמעלים מתרומה ליוחסין, איך נתנו להם לאכול בתרומה ולא חששו, שיבואו להשיא בנותיהם לכהנים?

ותירצו: כהנים אלו חזקתם 'רעה', כיון שאין מניחים אותם לאכול בקדשים, ניכר עליהם שיש בהם חשש חללות ולא יבואו להשיא בנותיהן לכהנים.

ומה שאמר ר' יוסי "גדולה חזקה", שבתחילה אכלו תרומה דרבנן (שתרומת בבל חיובה מדרבנן), ולבסוף אכלו בתרומה דאורייתא (תרומת ארץ ישראל), מכח חזקתם.

ועוד תירצו: גם עתה אכלו רק תרומה דרבנן (שאר פירות וירקות למעט דגן תירוש ויצהר), ומה שאמרו שמעלים מתרומה ליוחסין, זהו רק מתרומה דאורייתא ולא מתרומה דרבנן, לכן לא חששו.

ומה שאמר ר' יוסי "גדולה חזקה", שלמרות שיש סברה לגזור שלא יאכלו עתה גם תרומה דרבנן משום תרומה דאורייתא, לא גזרו בגלל חזקתם.

שאלו: והרי נאמר "וַיֹּאמֶר הַתְּרַשֵּׁתָא לְהֵם אֲשֶׁר לֹא יֵאָכְלוּ מִקְדָּשֵׁי הַקְּדוּשִׁים", משמע שאסר להם לאכול רק קדשי קדשים, אבל שאר דברים לא, גם לא תרומה דאורייתא?

ותירצו: כך אמר להם נחמיה, לא יאכלו, לא תרומה שנקראת "קדש", שנאמר בה, "וְכָל זֶרֶק לֹא יֵאָכַל קְדֹשׁ", ולא בשר חזה ושוק השלמים שנקראו "קדש הקדשים", שנאמר, "וַיִּבֶת פְּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זֶר הוּא בְּתֵרוֹמַת הַקְּדוּשִׁים לֹא תֵאָכַל", ואמר מר, במורם מן הקדשים לא תאכל.

תקנה זו חזרה ונשנתה לכלל ישראל על ידי תלמידי בית שמאי ובית הלל, שגזרו כי אין לשתות יין נכרים, הן בבית הנכרי והן בבית ישראל.

דף ע

עליית גרים ועבדים משוחררים מבבל ★ עליית ממזרים מבבל ★ "כָּרוּב אֲדוֹן
 נְאֻמְרָ" ★ הנושא אשה שאינה הוגנת לו ★ כל הפוסל במומו פוסל ★
 אמוראים שהכריזו על פסולים ★ השראת השכינה על המיוחסים בלבד ★
 מעלת ישראל על הגרים ★ קשים גרים לישראל כספחת

עליית גרים ועבדים משוחררים מבבל

אמר רב חסדא: עזרא העלה גם גרים ועבדים משוחררים, כפי שמוכח
 מהפסוק, "וַיֵּאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַשְּׂבִיִּים מִהַגּוֹלָה וְכָל הַנִּבְדָּל מִטְּמְאָת גּוֹי הָאָרֶץ
 אֲלֵהֶם".

שאף גרים ועבדים שעזבו את דת הגויים באו לידבק בישראל אכלו מבשר
 קרבן הפסח.

עליית ממזרים מבבל

בתחילה: ניסו להוכיח מכתוב, "וַיִּשְׁמַע סַנְבַלֵּט הַחֲרָנִי וְטַבְיָה הָעֶבֶד הָעַמּוּנִי",
 וכן כתוב, "כִּי רַבִּים בִּיהוּדָה בְּעַלְי שְׂבוּעָה לֹא כִי חָתַן הוּא לְשִׁכְנָיָה בֶן אֲרָח
 וַיהוֹחֲנָן בְּנוֹ לָקַח אֶת בַּת מִשְׁלָם בֶּן בְּרַכְיָה".

הרי שאף על גב שטוביה העמוני ובנו יהוחנן היו עבדים, ולעבדים אין תפיסת
 קידושין בישראל, בכל זאת נישאו להם בנות ישראל בעבירה.
 מכאן, שעזרא העלה גם את הממזרים.

אך דחו זאת: מפני שכל זה מסתדר רק לפי מי שסובר שגוי ועבד הבא על
 בת ישראל הולד ממזר.

ועוד: מי אמר שלטוביה ויהוחנן היו בנים?

ועוד: שמא שכניה ומשולם היו מאז ומעולם בארץ ישראל ובזמן החורבן
 לא גלו לבבל, ושם בארץ ישראל נישאו טוביה ויהוחנן את בנותיהם, וכלל לא
 היו מעולי בבל?

אלא למדו זאת מהכתוב: "וְאֵלֶּה הָעוֹלִים מִתַּל מְלַח תַּל חֲרָשָׁא כָּרוּב אֲדוֹן
 נְאֻמְרָ וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד בֵּית אַבּוֹתָם וְנִרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם".

דף ע

תל מלח - אלו בני אדם שדומים מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח, שנולדו מגילוי עריות והיו ממזרים⁴⁰⁶.

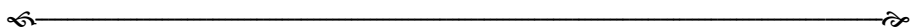
תל חרשא - זה שקורא 'אבא' ואמו משתקתו, כלומר שתוקים.

נלא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם - זה הוא אסופי שנאסף מן השוק ולא יודע מי אביו.

"כרוב אדון ואמר"

אמר ר' אבהו: אמר אדון - הקב"ה - אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב - כמלאכים - והם שמו עצמם כנמר - שנאפים כנמר⁴⁰⁷.

ויש אומרים, אמר ר' אבהו: אמר אדון, אף על פי ששמו עצמם כנמר, הן חשובים לפני ככרוב.

⁴⁰⁶ אלו בני אדם שדומין מעשיהם למעשה סדום שנהפכה למלח

ונראה לי בס"ד: זהו הטעם שנגזר על מלח סדומית שיהיה מסמא את העינים, כי כח הזרע נמשך מן העינים וכמו שכתב הרב ז"ל בספר הלקוטים פרשת בראשית דהזווג תלוי בעינים, דאמרו רז"ל נוטלת מאור עיניו של אדם.

ולכן אנשי סדום אשר נזדווגו באיסור ממזרות ונגזר על ארצם להיות 'תל מלח' נגזר על המלח הזה להיות מסמא את העינים להודיע על רעתם שהיתה בהזרעה של איסור כי הזרע כחו נמשך מן העינים.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁰⁷ אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב, והם שמו עצמם כנמר

נראה לי בס"ד: דאמרו רז"ל כרובים בנס היו עומדין, גם אמרו בזוהר מהררי נמרים אלין בני ישמעאל עיין שם.

וזהו שאמר "אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב", אשר בבית המקדש דבנס עומדין כן הם אנהיג אותם בהצלחה נסית, שלא יצטרכו לאחרים ולא תוכל שום בריה להזיק להם, "והם שמו עצמם - מצד מעשיהם - כנמר", זה ישמעאל דכתיב ביה "והוא יהיה פרא אדם גדו בכל נדל כל בו", וכתרגומו והוא יהא מרוד באינשא ידו בכל לסטים ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

הנושא אשה שאינה הוגנת לו

אין שכינה שורה בזרעו

אמר רבה בר בר חנה: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו (שאסורה עליו) מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח⁴⁰⁸. שנאמר, "וְאֵלֶּה הָעוֹלָמִים מִתֵּל מִלַּח תֵּל תִּרְשָׁא".

מסביר המהרש"א: פרי הבטן דומה לפרי האדמה, וכמו החורש וזורע במקום החרישה מלח, לא זו בלבד שאין לו הנאה בזריעה זו, אלא שגם מקלקל את מקום החרישה, כן הנושא אשה שאינה הוגנת לו, אין לו הנאה בזרע פסול, שאין השכינה שורה אלא במשפחות מיוחסות שבישראל.

נולדים לו בנים לא מהוגנים

אמר רבה בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה (שאינה הוגנת לו) לשם ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים. שנאמר, "בֵּה' בְּגָדוּ פִי בָנִים זָרִים יִלְדוּ".

וכשעשה זאת לשם ממון – מאבד ממנו

ושמא תאמר: שהממון שהכניסה לו נשאר ברשותו, תלמוד לומר, "עֲשֵׂה יאֲכֹלֶם חֲדָשׁ אֶת הַלֵּקִיָּהֶם".

ושמא תאמר: רק חלקו (נכסי צאן ברזל) יאבד ולא חלקה (נכסי מלוג), תלמוד לומר, "הַלֵּקִיָּהֶם".

ושמא תאמר: זה יקרה רק לאחר זמן מרובה, תלמוד לומר, "חֲדָשׁ".

אמר רב נחמן בר יצחק: תיכף כשחודש זה נכנס וחודש שעבר יצא, כבר ממנום אבד⁴⁰⁹.

⁴⁰⁸ כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו . . . וזרעו מלח

נראה לי בס"ד טעם למלח כי האשה נקראת לחם כמו שאמרו על פסוק פִּי אִם הִלְקֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל, וזהו באשה הוגנת ואם אינה הוגנת יתהפך לֵקֵם לאותיות מֵלַח. (ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁰⁹ כל הנושא אשה לשם ממון – הוויין לו בנים שאינם מהוגנים ומי שפסקו לו ממון הרבה לשידוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה, ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו.

מקבל מלקות מהקב"ה

ואמר רבה בר רב אדא / ר' סלא אמר רב המנונא: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו (שפסולה לו), אליהו כופתו לעמוד והקב"ה מלקהו ברצועה.

תנא: על כולם (כהנים, לויים וישראלים) שנשאו אשה לא כשרה, אליהו כותב והקב"ה חותם: אוי לו לפוסל את זרעו, לפוגם את משפחתו, ולנושא אשה אינה הוגנת לו. אליהו כופתו והקב"ה רוצעו⁴¹⁰.

וכל הפוסל משפחות אחרות ומטיל פגם בכשרותם, סימן שהוא עצמו פסול ביחוסו, שכן דרך הפסול שאינו מדבר בשבח הבריות לעולם.

ומי שעושה כן - אינו מצליח, ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר. וכל העושה כן, מקרי נושא אשה לשם ממון. אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו - יקח בעין טוב, ואז מצליח (ב"י בשם ארחות חיים).
(ר' משה איסרליש, הגהות הרמ"א, אבן העזר, סימן ב סעיף א)

⁴¹⁰ אליהו כופתו והקב"ה רוצעו

הואיל דרוע האשה שאינה הוגנת היא מגיע לבנים שיצאו רעים וחטאים, והנה אליהו זכור לטוב הוא מלאך הברית, להיות נמצא על המילה שהוא זמן הפרדת הערלה שהיא הטומאה והזוהמא הדבוקה בתינוק, לכך ראוי שיהיה על ידו עונש עון זה הגורם טומאה וזוהמא יותר לולד.

ולכן נקיט ל' כפיה ורציעה כי במילה שבה מפרידים הרע מן הולד, כופת הסנדק את התינוק לפני המוהל, ואח"כ המוהל רוצע התינוק, דהיינו שחותך הערלה מן האבר. ולכן זה שלקח אשה שאינה הוגנת, שהוא מדביק הטומאה והקליפה בתינוק יותר, יהיה אליהו זכור לטוב כופתו כנגד הכפיתה שעושה הסנדק, לצורך טהרה ונקוי הולד במילה, והקדוש ברוך הוא רוצעו כנגד מה שעושה המוהל בחיתוך הערלה.
(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

אף על פי שרש"י פירש רוצעו מלקיהו ברצועה, מ"מ נ"ל יותר נכון לומר רוצעו במרצע. ודבר זה אנו למדין מן דין עבד זה האומר אהבתי את אשתי השפחה הפסולה, כי אע"פ שנתנה התורה רשות לרבו למסור לו שפחה כנענית, מ"מ גם לעומת זה נתנה לו התורה מקום להסיר מעליו גנאי ודופי זה ולצאת ממנה לחירות, אמנם כשאומר אהבתי את אשתי השפחה ואינו רוצה לצאת ממנה, אז דומה כאילו באותו פעם מרצונו הטוב הוא נושא אשה פסולה זו, ע"כ ילקה באזנו כי אין שום אבר מרגיש בגנאי זה כ"א האוזן בשמעו דבת רבים מסביב לאמר זו אשתך הפסולה ואלו בניך הפגומים ומכאן יצא דין זה לכל הנושא אשה פסולה.

(ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, שמות כא, ה)

כל הפוסל במומו פוסל

אמר שמואל: כל הפוסל את אחרים, במומו שלו הוא פוסל⁴¹¹.

⁴¹¹ ואמר שמואל במומו פוסל

רמז לדבר שנאמר [ויקרא יג, מה] "והצרוע אשר בו הנגע", כי בו נמצא בעצם וראשונה, כל נגע וקלון, שרצה לפגום בו את חברו.

(ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, ויקרא יג, מה)

כי הנה האיש הנבור, זך המצפון, בעל מדות טובות, הנה צדק ואמת כל אמרי פיו ולא יצא מפיו שום דבר מגונה וכל שמץ גנות לא ישמע על פיו לגנות שום דבר, רק הכל חסדים וטובות ורחמנות.

וטעם הדבר, לאשר שתמיד מחשבתו ורעיונו קשורים בעבודות אהבת הבורא והמדות הטובות הנ"ל, ומה שהוא בכח יצא אל הפועל, כי הלשון הוא קולמוס הלב, כי לא יקשר מחשבתו בשום דבר גנות, בכדי שלא ישאר רושם שמץ הגנות במחשבתו אשר הוא לאיש הנלכב ההוא כחומץ לשינים וכעשן לעינים.

. . ועליו אמרו חז"ל: כל הפוסל במומו פוסל ואינו מדבר בשבח לעולם - כי לאשר שמחשבתו קשורה בעניני הגנות, להוציא דיבה לחשוד בכשרים, והוא לאשר שמחשבתו קשורה בעניני הגנות ונשאר הרושם במחשבתו ויצא כח המחשבה ויתראה על הלשון, עד כי כל רוחו יוציא כסיל.

(ר' לוי יצחק מברדיטשוב, קדושת לוי, אבות ה, ד)

ידוע תורתו של הבעש"ט, שכאשר אדם רואה רעה בזולתו, הרי זו הוכחה (דוגמת) אותו הרע נמצא בו בעצמו. וכמו אדם המביט בראי - "אם פניו נקיים, אינו רואה במראה שום דופי", אבל אם הוא רואה לכלוך וכתם בראי, אין זה אלא משום ש"פניו מטונפין".

. . ז.א. מכיון ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה" (כנ"ל) - שבכל פרט שהוא "רואה" ישנה הוראה מיוחדת לו - הרי מוכן שבנדוד"ד הוראה כפולה היא לו:

זה שמראים לו (מלמעלה) שיש (בחבירו) ענין הזקוק לתיקון, הרי זו הוראה שעליו להתעסק עמו בכדי לתקנו.

וזה שמראים לו ענין של "רע" - זוהי רואה שהרע נמצא בו והוא צריך לתקן את עצמו, שאם הוא בעצמו הי' במדרגת "צדיק" (עכ"פ בפרט זה) אזי לא הי' רואה ומדגיש בזה את הרע.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, כרך י, נח)

דף ע

מעשה באחד מנהרדעא שנכנס לבית המטבחים בפומפדיתא ואמר לעובדים:
הביאו לי בשר.

אמרו לו: חכה עד שיטול משרתו של רב יהודה, ואחר כך ניתן לך.
אמר: מיהו יהודה בר שויסקאל (שויסק = צלי, שויסקאל = אוכל הצלי)
שיקדים לי ויטול חלקו לפני?

הלכו העובדים וסיפרו לרב יהודה. ונידה רב יהודה את אותו אדם, שהדין
הוא שמנדים את המזלזל בכבוד הרב.

אמרו לרב יהודה: אדם זה רגיל לקרוא לאנשים "עבד".
הכריז עליו רב יהודה שהוא עבד, כדברי שמואל כל הפוסל במומו פוסל.
הלך אותו אדם ותבע את רב יהודה לדין אצל רב נחמן, והביא לרב יהודה
פתק ההזמנה לדין.

שאל רב יהודה את רב הונא: האם אלך שזה זלזול בכבוד התורה?
אמר לו רב הונא: אתה לא צריך ללכת שכן אתה אדם גדול מרב נחמן, אבל
משום כבוד בית הנשיא שרב נחמן חתן שם, לך.

הלך רב יהודה ומצא את רב נחמן עושה מעקה, אמר לו: וכי אינך סובר כרב
הונא בר אידי אמר שמואל, כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור, אסור בעשיית
מלאכה בפני שלשה⁴¹²?

⁴¹² כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה

אך מי שחננו ה' שיוכל להתפרנס ממעשה ידיו, שיעשה עראי לבד ותורתו קבע,
אסור לו להתפרנס מהתורה, אף על פי שמניח מלאכתו ומעשה ידיו בשביל זה שהוא
שכר בטלה דמוכת.

ואפילו מתמנה להורות הוראות, שיש לו פנאי הרבה ללמוד ויוכל לבא לידי ידיעת
התורה כולה, מאחר שאם היה מתפרנס ממעשה ידיו והיה עושה תורתו קבע היה
מקיים מצות "ודברת במ", ואף שלא היה יכול לבא לידי ידיעת התורה כולה במשך
זמן כזה שיוכל לבא עכשיו, הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור, ולכך אין עליו
להשתמש בכתר תורה בשביל כך.

אלא אם כן רבים צריכים לו, שאין במדינה גדול בחכמה כמוהו והוא בורח מן
הגדולה והגדולה מחזרת אחריו שאז עון בידו להמנע וחייב הוא להתמנות.

דף ע

ענה לו: אני עושה רק קצת ממעשה הגונדריתא ואין זה נחשב למלאכה.
 שאלו רב יהודה: וכי שנוא עליך "מעקה" בלשון התורה, או "מחיצה" בלשון
 רבנן שאתה קורא אותו "גונדריתא"?
 אמר לו רב נחמן: ישב אדוני על הקרפיטא.
 שאלו רב יהודה: וכי שנוא עליך "ספסל" בלשון רבנן, או "איצטבא" בלשון
 בני האדם, שאתה קורא אותו "קרפיטא"?
 אמר רב נחמן: יאכל מר אתרונגא.
 אמר לו רב יהודה: כך אמר שמואל, כל האומר "אתרונגא", שליש מרוחו
 היא גסה ולכן משנה את דיבורו במקום לומר "אתרוג" כלשון חכמים, או
 "אתרוגא" כלשון בני האדם.
 אמר רב נחמן: ישתה מר אנבגא (כוס משקה בשיעור רביעית שהיו רגילים
 לשתותו בשחרית).
 שאלו רב יהודה: וכי שנוא עליה "איספרגוס" בלשון חכמים, או "אנפק"
 בלשון בני האדם, שאתה קורא אותו "אנבגא"?
 אמר רב נחמן: תבוא בתי ששמה דונג ותתן לנו מהמשקה הזה.
 אמר לו רב יהודה: כך אמר שמואל, אין משתמשים באשה.
 שאל רב נחמן: והלא היא קטנה?
 ענה לו רב יהודה: כך אמר שמואל, אין משתמשים באשה כלל⁴¹³, בין גדולה
 בין קטנה.

ומאחר שנתמנה על הצבור, אסור לו לעסוק בשום מלאכה בעצמו בפני שלשה כדי
 שלא יתבזה, והצבור מצווין לפרנסו בכבוד שלא יצטרך למעשה ידיו כלל, ואפילו
 לעשרו כמ"ש "הגדול מאחיו, גדלוהו משל אחיו. והוא הדין לכל גדול הדור ופרנס
 בכל מדינה ומדינה.
 (כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, יורה דעה, הלכות תלמוד תורה, פרק ד, טז)

⁴¹³ אין משתמשים באשה כלל

אין לתמוה על המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל, כשבאים אורחים לבית בעה"ב
 ואשת הבעה"ב מכבדם ומאכילם ומשקם ומוזגת להם כוסות, והרי אין משתמשים
 באשה, דאין איסור כלל בזה.

דף ע

אמר רב נחמן: ישלח מר פריסת שלום לילתא אשתי.
 ענה רב יהודה: כך אמר שמואל, קול באשה ערוה⁴¹⁴, ואם אשאל היא תענה.
 אמר לו רב נחמן: אפשר על ידי שליח.
 ענה לו רב יהודה: כך אמר שמואל, אין שואלין בשלום אשה.

וְלֹא מִבְּעִיָּא אִם הִבְעָה"ב מִיִּסְבַּ עִמָּהֶם, כִּיּוֹן שְׂאִינְנָה עוֹשֶׂה דֶרֶךְ שִׁימוּשׁ הַתְּקֵרְבוֹת
 אֲלֵא מִפְּנֵי הַכִּנְסַת אֹרְחִים וּמִפְּנֵי שְׁעָלִיה מוּטֵל כֹּל צֵרְכֵי הַבַּיִת, אֵין אִיסוּר בְּדַבֵּר.
 וְכֵן בְּאַכְסְנִיָּא, כְּשִׁבְעֵלַת הָאֲכִסְנִיָּא מוּזַגְתָּ כּוֹסוֹת לְהָאֹרְחִים, אֵין זֶה דֶרֶךְ שִׁימוּשׁ
 הַתְּקֵרְבוֹת אֲלֵא דֶרֶךְ שִׁירוֹת.
 (ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין, ערוך השולחן, אבן העזר, סימן כא סעיף ט)

414 קול באשה ערוה

קול זמר של אשה בין בפנויה בין באשת איש, אפילו של אשתו, הוא ערוה ואסור
 לקרות קריאת שמע כששומעו, והוא הדין להתפלל או לדבר בדברי תורה.
 אבל קול דיבורה, כיון שרגיל בו אינו ערוה, אפילו של אשת איש ואפילו קול זמר
 אם יכול לכיין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים לב אליו מותר.
 (כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, אורח חיים חלק א, הלכות ק"ש, סימן עה סעיף ו)

. . לעתיד לבוא - שבין החידושים שיהיו אז ישנו גם הענין ד"נקבה תסובב גבר" -
 גם הנשים אומרים שירה, וכמ"ש "ישמע גו' קול חתן וקול כלה", היינו, שלא רק
 החתן יש לו קול, אלא גם הכלה יש לה קול, וכפי שמסיימים בברכה: "משמח חתן
 עם הכלה", היינו, לא רק "משמח חתן וכלה", באופן של טפל בלבד, אלא "משמח
 חתן עם הכלה" . . כמו "קול חתן" בפני עצמו ו"קול כלה" בפני עצמה.
 . . וטעם הדבר - בפשטות - כיון שלעתיד לבוא יקויים היעוד "את רוח הטומאה
 אעביר מן הארץ". ויש להוסיף ולבאר הטעם הפנימי שבדבר:

כללות הענין ד"קול באשה ערוה" הוא בגלל שזהו היפך הצניעות, והיינו לפי ש"כל
 כבודה בת מלך פנימה", ולכן כל ענין של גילוי . . שכל גילוי נקרא בשם קול ודיבור
 - הרי זה היפך הצניעות, ולכן חשיב "ערוה".

אמנם, בבוא הזמן ש"ישראל אומרים שירה חדשה בכל שעה" . . הרי כיון שכללות
 ענין השירה (שקשור עם פרק שירה) הוא הביטול של הנברא אל הקב"ה מתוך כלות
 הנפש ("ער גייט אויס") בשירות ותשבחות . . היינו, שבכל שעה תהי' כלות הנפש
 חדשה - הנה כשנמצאים במעמד ומצב נעלה כזה, אזי אין חסרון בכך שגם הנשים
 אומרים שירה, ואדרבה - שבזה ניתוסף הענין ד"נקבה תסובב גבר".

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התוועדויות, ה'תשכ"ו, שיחת יום ה' פרשת בלק י"ב תמוז)

דף ע

אמר רב נחמן: אתה יכול לשלוח על ידי בעלה (באמצעותי).
 ענה לו רב יהודה: כך אמר שמואל, אין שואלין בשלום אשה כלל!
 כששמעה אשת רב נחמן את הדין ודברים ביניהם אמרה לו: עשה בקשתו
 מהר ופטור אותו מלפניך, כדי שלא ישווה אותך לעם הארץ.
 שאלו רב נחמן: למה הגיע מר לכאן?
 ענה לו רב יהודה: שטר הזמנה שלח מר אלי.
 אמר לו: אפילו את שיחתו של מר איני מבין, וכי אשלח לך הזמנה לדין?
 הוציא רב יהודה את ההזמנה מחיקו, הראה לו ואמר: הנה אתה חתום על
 שטר ההזמנה לדין.
 אמר לו רב נחמן: הואיל ומר הגיע לכאן, שלא יאמרו תלמידי חכמים
 מתחנפים⁴¹⁵ זה לזה ואינם דנים דין תורה ביניהם, תאמר לי מדוע נידת אותו?
 ענה לו רב יהודה: מפני שציער שליח דרבנן.
 שאלו רב נחמן: ולמה לא הלקת אותו כפי שהיה נוהג רב?
 ענה לו: עשיתי לו משהו יותר טוב ממלקות, שהנידוי חמור ממלקות.
 שאלו רב נחמן: ומדוע הכרזת עליו שהוא עבד?
 ענה רב יהודה: היות ורגיל לקרוא לאנשים "עבד", ולמדנו, כל הפוסל פסול
 ואינו מדבר בשבח לעולם, ואמר שמואל, במומו פוסל.
 שאל רב נחמן: אולי אמר שמואל רק לחשוש לו שהוא עבד, ולא שצריך
 להכריז עליו שהוא עבד?
 תוך כדי שיחתם, הגיע אותו אדם מנהרדעא. אמר לרב יהודה: אותי קראת
 עבד? אני שבאתי מבית מלכי חשמונאי?
 אמר לו: כך אמר שמואל, כל האומר מבית חשמונאי אני, עבד הוא, שכן
 הורדוס הרג כל זרע חשמונאי ומלך תחתיהם, והוא עצמו היה עבד.

415 כי היכי דלא לימרו מחנפי רבנן אהדדי

ואפי' בשתיקה נקרא חנף, כדאמרינן בקדושין פ' אחרון גבי רב יהודה (ע' ב') אמר
 רב נחמן השתא דאתי מר לישתעי מילי דלא לימרו קא מחנפי רבנן אהדדי, פי'
 אשתיקותא.

(ר' אליעזר בן שמואל ממיץ, ספר יראים רמ"ח)

דף ע

אמר רב נחמן לרב יהודה: וכי אינך סובר כפי שאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב, כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה - שומעין לו, ואם לאו - אין שומעין לו?!

ושמא מחמת המעשה שבא עתה לידך אתה אומר ששמעת כך מפי רבך?

אמר לו רב יהודה: רב מתנה כבר אמר כמוני ששמע כך מפי שמואל.

שרב מתנה לא ביקר בנהרדעא שלש עשרה שנים. יום אחד הגיע לנהרדעא ובא לרב נחמן, אמר לו רב נחמן: האם מר זוכר את מה שאמר שמואל כשרגלו האחת היתה על שפת הנהר ורגלו השניה על הגשר?

ענה לו רב מתנה: כך אמר שמואל, כל האומר מבית חשמונאי אני - עבד הוא, שלא נשאר מהם אלא נערה אחת וכשרצה הורדוס לשאתה לאשה, עלתה לגג הרימה קולה ואמרה, כל האומר מבית חשמונאי אני - עבד הוא, ונפלה לקרקע ומתה⁴¹⁶.

לאחר ששמע רב נחמן כך, הכריז עליו שהוא עבד.

באותו יום הוציאו הבעלים שנשאו בנות משפחה זו את נשותיהם בלא כתובה, וכשיצא רב יהודה מנהרדעא יצאו אחריו אנשים אלו לרוגמו באבנים.

⁴¹⁶ כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא - עבדא הוא

וזה היה עונש החשמונאים, שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם, נפלו ביד אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (בבא בתרא ג.): "כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא", שנכרתו כלם בעון הזה.

ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום.

ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם, מפני שהיו כהנים ונצטוו, תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם, ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'.

(ר' משה בן נחמן, הרמב"ן על התורה, בראשית מט, י')

דף ע

אמר להם: אם תשתקו מה טוב.

אם לא, אודיע מה שאמר שמואל, שתי משפחות בנהרדעא אחת כשרה נקראת "דבי יונה" ואחת פסולה נקראת "דבי עורבתא" (וסימנך, טמא - טמא, טהור - טהור), ואגלה מאיזו משפחה הגיע כל אחד מכם. השליכו את האבנים לנהר ונסתמה זרימת הנהר מרוב האבנים.

אמוראים שהכריזו על פסולים

רב יהודה הכריז בפומבדיתא: אדא ויונתן - עבדים. יהודה בר פפא - ממזר. בטי בר טוביה - עבד, ומתוך גאוותו לא רצה לקבל גט שחרור.

רבא הכריז במחוזא: משפחות בלאי, דנאי, טלאי, מלאי, זגאי - כולם משפחות הפסולות לבוא בקהל.

אמר רב יהודה: גובאי - גבעונים. אנשי כפר דורנוניתא - אף הם מזרע הגבעונים, ונקראו דוראי נתינתאי, כלומר כפר של נתינים.

אמר רב יוסף: הכפר הסמוך לפומבדיתא שנקרא בי כובי - כולם עבדים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע מאות עבדים ויש אומרים ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אימר (כהן ששירת בימי ירמיה), וכולם נטמעו בכהונה, מפני שהיו אוכלים תרומה החזיקו עצמם לכהנים ונשאו בנות כהנים, וכל כהן שיש בו עזות פנים - הוא מהם.

אמר אביי: כל הכהנים הללו גרים בשורא שבנהרדעא.

ושמואל חולק על ר' אלעזר שאמר: אם ראית כהן בעזות מצה - אל תהרהר אחריו שמא יש בו פסול, שזו תכונת הכהנים, שנאמר, "וְעַמְּךָ פְּמָרִיבֵי כְהֵן"⁴¹⁷.

⁴¹⁷ ועמך כמריבי כהן

ולחבין באמת מה שהכהנים קפדנים, הוא מחמת שהכהן יש בו צד קדושה יתירה, ואורייתא הוא דמרתחי ליה, כדאיתא כל רותחא בישא בר מרתחא דרבנן דהוא טב. והוכיח הנביא "ועמך כו", ר"ל הפשוטי בני אדם הנקראים בשם "עם", "כמריבי כהן", פירוש הם רתחנים וקפדנים ככהן, וזהו "ועמך" שהם פשוטי עם, "ככהן", אומרים שאורייתא הוא דמרתחי להם, ואין לך עון גדול ככועס שהוא כעובד ע"ז ר"ל, וצריך הרחקה גדולה מאד מאיש נבל כזה.

(ר' אלימלך וייסבלום מליז'נסק, נועם אלימלך, שמות, משפטים יא ג)

השראת השכינה על המיוחסים בלבד

אמר ר' חמא ברבי חנינא: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכינתו - מעיד על כל השבטים שהם מזרע קודש, ואין מעיד עליו⁴¹⁸, שנאמר, "שְׁבִטֵי יְהוָה עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל", מתי הם "עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל" בזמן שהשבטים הם "שְׁבִטֵי יְהוָה".

ואמר ר' חמא ברבי חנינא: הקב"ה משרה שכינתו רק על המשפחות המיוחסות⁴¹⁹, שנאמר, "בְּעֵת הַהִיא נָאֵם ה' אֶהְיֶה לְאֱלֹקִים לְכָל מְשֻׁפְחוֹת יִשְׂרָאֵל", "לכל ישראל" לא נאמר, אלא "לכל מְשֻׁפְחוֹת", רק למיוחסים.

❧ ————— ❧

⁴¹⁸ כשהקב"ה משרה שכינתו, מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו

צריך להבין מה ענין עדות זו ומתי תהיה ולפני מי מעיד?

ונראה לי בס"ד: כשיבנה בית המקדש בב"א ויהיו כל ישראל נכנסים בעזרה בבית המקדש, שם תהיה עמידתם בנס. וכמו שאמרו במשנה עומדין צופים ומשתחוים רווחים.

וזו עדות מן השמים שהם קדושים, כיון שזוכין להיות עמידתן בנס כמו ארון וכרובים אשר בנס עומדין, ואין קדושה אלא במיוחסין.

ועל זה קאמר, כשהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו לעתיד בבית המקדש, שיהיה בו זה הנס הנפלא דעומדין צופים ומשתחוים רווחים, שדבר זה הוא עדות על העומדים שם שהם קדושים, אינו מעיד על זה - כלומר, אין הנס ההוא נעשה לזה שאבד היחוס שלו בנשאו אשה שאינה הוגנת ופסל זרעו, אף על פי דלכולם נעשה נס זה, לא יעשה לאדם זה וזרעו.

והוא כמו שהיה לישראל במדבר שהיה הענן פרוס על ישראל דוקא ולא על ערב רב, דלא היה קולטן הענן, כן יהיה כאן.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴¹⁹ כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל

בצאת ישראל כו', מה שהיה מבול בימי נח הוא כדי לשטוף הממזרים שהיו באותו הדור. . . כאשר יצאו ישראל ממצרים לגמרי, היינו כשעברו את הים ולא שטפום המים ואת המצרים שהיו שטופי זמה שטפו, אז יצאו בני ישראל מעם לוועז, שלא יוכלו עוד המצרים הנשארים והכנענים ללעוז עליהם ששלטו המצרים בנשותיהם.

היתה יהודה כו', הנה על מי שמטיל הקב"ה שם י"ה עליו הוא מסתמא פרוש מעריות, כמ"ש רש"י החנוכי הפלואי, ויהודה שיש בו רוב שם הוי' בודאי היתה לקדשו, היינו

מעלת ישראל על הגרים

אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים⁴²⁰, דאילו בישראל נאמר "וְהִייתִי לָהֶם לְאֱלֹקִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם", שאף על פי שעדיין אינם נוהגים כמו עם שלי, בכל זאת אני מקרבם, ולבסוף נעשים עמי.

ואילו בגרים נאמר, "מִי הוּא זֶה עֹרֵב אֶת לְבוֹ לְגִשְׁתְּ אֵלַי נְאֻם ה', וְהִייתֶם לִי לְעָם וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְאֱלֹקִים", שאין מקרבים אותם משמים אלא אם כן הם מקרבים את עצמם תחילה.

מנוקה מעריות שנקרא קדוש, כמ"ש רש"י כ"מ שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אלא אף ישראל נעשו ממשלותיו של הקב"ה שלא היה בהם שום פסול שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות.

(ר' רפאל רובינשטיין, הגדה של פסח עם פירושי אבני נזר)

⁴²⁰ זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים

להיות כי בישראל מחשבה טובה מצרפה למעשה, ולא לבד אחר שיחשוב לעשות המצות, אלא אפילו קודם.

אשר זה אחשוב בכונת שלמה המע"ה באומרו "גול אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך", כלומר, אם תגולל ותסבב כל מעשיך לשם שמים, לא לבד שאחר שתחשוב לעשות המצוה יסייעוך לצרפה למעשה, אלא אף יסייעך לכונן המחשבה עצמה לחשוב מחשבות וכונות רצויות, והוא אומרו "ויכוננו מחשבותיך".

אמנם אבל הכותיים לא יעיל להם אפילו אחר שחשבו ואמרו בלבם להתקרב אל הא-ל עד שיתחילו לעשותו בפועל.

(ר' שמואל בן יצחק אריפול, אגדת שמואל, החלק החמישי)

כי ההפרש אשר יש בין ישראל לאומות: כי השם יתברך בחר בישראל בעצם, ולא בשביל מעשיהם הטובים. שלא לומר דוקא כאשר הם עושים רצונו של השם יתברך אז בחר בהם, ולא כאשר אין עושים רצונו של השם יתברך, ולפיכך כתיב "והייתי לכם לאלקים" קודם, ואחר כך "והמה יהיו לי לעם", כלומר מה שהשם יתברך בחר בישראל הוא קודם, ואף כי ישראל אינם מקבלים אלקותו

. . אבל באומות כתיב קודם "להיות לי לעם", שכאשר מעשיהם טובים וצדיקים אז השם יתברך מקרב אותם, ואין הקירוב אליהם רק מצד הפרטים, לא בחירה כללית. . ואילו יבינו זה בני אדם לא עלה על מחשבתם, מחשבת הבל, לומר כי השם יתברך מאס בישראל חס ושלום.

(ר' יהודה ליוואי, נצח ישראל יא, יח)

קשים גרים לישראל כספחת

אמר ר' חלבון: קשים גרים לישראל כספחת⁴²¹, משום שאינם זהירים במצוות, וישראל הנמצאים במחיצתם נמשכים אליהם ולומדים ממעשיהם. שנאמר, "וְנִלְנָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב", נאמר כאן "וְנִסְפְּחוּ" ונאמר שם בנגע הצרעת "וְלִשְׁאֵת וְלִסְפַּחַת".

קשים גרים לישראל כספחת⁴²¹

ומפני זה אמרו חכמים קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת - שרובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל, וקשה הדבר לפרוש מהם אחר נתגיררו. צא ולמד מה אירע במדבר במעשה העגל ובקברות התאווה, וכן רוב הנסיונות, האספסוף היו בהן תחילה.

(ר' משה בן מימון, היד החזקה, הלכות איסורי ביאה פרק יג, הלכה יח)

הנה ארז"ל ברפ"ח דפסחים דפ"ז ע"ב ע"פ וזרעתי לי בארץ (הושע ב'), אר"א לא הגלה הקב"ה את ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכניס ממנו כמה כורין.

ולכאורה צ"ל: מהו המעלה בהוספת גרים, הלא ארז"ל קשים גרים לישראל כספחת? וגם מה שייך לומר כדי להכניס ממנו כמה כורין, הלא אינו מצוי אצלנו גרים כלל, ומה"ע כדי שיתוספו עליהם כו'?

אך הענין הוא דפי' גרים אין הכוונה על גרים דוקא, אלא על ענין העלאת הניצוצות אשר נפלו בשבה"כ מז' מלכין קדמאין דתהו שנפלו בשבה"כ, כמ"ש ואלה המלכים כו', ועז"נ עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, ששליטת אדם בליעל באדם דקדושה הוא לרע לו, בכדי להוציא מאתו הניצוצות שנפלו בשבה"כ.

וז"ע מש"כ ויברך יעקב את פרעה, שברכו שיוכלו לברר ולהעלות הניצוצות מאתו, דכתיב וגם ערב רב עלה אתם, ואיתא שהעלו ר"ב ניצוצות ע"י ג' מצרים, ועז"ב ברכו יעקב שיוכלו לברר ולהעלות הניצוצות מאתו. וע"י בירור הניצוצות דתהו, עי"ז יורשים מבחי' אורות דתהו, שנודע שמעלת התהו על התיקון, שבתהו הי' ריבוי האור ומיעוט הכלים ובתיקון הוא מיעוט האור וריבוי הכלים.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, אור התורה, במדבר כרך ד, פנחס, ד"ה קדש ישראל)

דף ע"א

"וַיֵּשֶׁב מִצְרָף וּמְטֵהָר כְּסָף" * כל הארצות ביחס לבבל לענין יוחסין * משפחה שנטמעה – נטמעה * שמות קודש שהסתירום * בבל, ארץ ישראל ושאר ארצות לענין ייחוסין * משפחה שתקנית מוכיחה על יחוסה * בבל ושכנותיה לענין ייחוסין * גבולות בבל לענין יוחסין

"וַיֵּשֶׁב מִצְרָף וּמְטֵהָר כְּסָף"

אמר ר' חמא בר חנינא: כשהקב"ה מטהר שבטים ומייחסם, שבטו של לוי מטהר תחילה, שנאמר, "וַיֵּשֶׁב מִצְרָף וּמְטֵהָר כְּסָף וְטֵהָר אֶת בְּנֵי לְוִי וְזָקַק אֹתָם כְּזָבִיב וְכִפְסָף וְהָיוּ לֵה' מַגִּישֵׁי מִנְחָה בַצִּדְקָה".

אמר ר' יהושע בן לוי: כסף מטהר ממזרים⁴²², שאותם פסולים שנטמעו בישראל מחמת עושרם, הקב"ה מטהרם, שנאמר, "וַיֵּשֶׁב מִצְרָף וּמְטֵהָר כְּסָף", שמשמעותו של "מטהר" היא שמכשיר את הפסולים.

שאלו: מילא אם נאמר שמשמעות הפסוק שיתבררו בני לוי, מובן המשך הכתוב "מַגִּישֵׁי מִנְחָה בַצִּדְקָה", אבל לדברי ר' יהושע בן לוי שמדובר על פסולים העתידים להיטהר, מה משמעות הסיפא של הפסוק?

אמר ר' יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שמשפחה שנטמעה – נטמעה⁴²³.

422 כסף מטהר ממזרים

בשם רבי ר' העשיל זצ"ל: כסף וזהב מטהר ממזרים, דהנה אמרו מדחציף כולי האי שמע מינה ממזר הוא, וא"כ מהחציפות שלו אנו מכירין שהוא ממזר. אך אם החצוף הוא עשיר, יש עליו תירוץ כי כך דרכו של עשיר, כי עשיר יענה עזות, וזה שאמרו, כסף וזהב מטהר ממזרים, שאין אומרים עליו שהוא ממזר כי כספו מטהרו.

ואני אמרתי בזה ענין אחר, דאיתא בקידושין, המקדש בכלי כסף ונמצא של זהב של זהב ונמצא כסף אינה מקודשת, ולפי זה אם זנתה אח"כ אין הולד ממזר, כי היתה פנויה. וזה הוא שאמרו כסף וזהב מטהר ממזרים, פ"א אם קדשה בכסף ונמצא זהב מטהר ממזרים כי נמצאת פנויה מעיקרא.

(ר' צבי הירש שלעז, שיחת חולין של תלמידי חכמים, מאמר שיחת חולין של ת"ח, עמ' 21)

423 משפחה שנטמעה – נטמעה

אבל משפחה שנתערב בה פסול ואינו ידוע לרבים, כיון שנטמעה נטמעה, והיודע פיסולה אינו רשאי לגלותה אלא יניחנה בחזקת כשרות, שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרים לעתיד לבא.

דף ע"א

כל הארצות ביחס לבבל לענין יוחסין

בימי רבי ביקשו לעשות בבל עיסה לארץ ישראל.
אמר להם: קוצים אתם משימים לי בין עיניי (לפי שהיה רבי ממשפחות
בבל)? יטפל עמכם ר' חנינא בר חמא, ויוכיח לכם שאתם טועים.

נטפל עמהם ר' חנינא בר חמא, אמר להם: כך מקובלני מר' ישמעאל ברבי
יוסי, שאמר משום אביו, כל ארצות עיסה לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה
לבבל.

בימי ר' פנחס ביקשו לעשות בבל עיסה לארץ ישראל. אמר להם לעבדיו:
כשאני אומר שני דברים בבית המדרש, טלוני בעריסה, רוצו והרחיקוני מבית
המדרש. כדי שלא יצטרך להתווכח עמהם להוכיח את דבריו.

כשהגיע לבית המדרש אמר: אין שחיטה לעוף מן התורה [טעם הדבר משום
שבעוף כתוב "וְשָׁפָךְ אֶת דָּמּוֹ", משמע שדי לו מהתורה בשפיכת דמו בעלמא].

תוך כדי שהם יושבים ומעיינים בדבר, אמר להם: כל ארצות עיסה לארץ
ישראל, וארץ ישראל עיסה לבבל.

נטלוהו עבדיו בעריסה, ורצו.

רצו אחריו ולא הגיעוהו, ישבו ובדקו עד שגילו פסול במשפחות של בעלי
זרוע, והיתה להם סכנה שיהרגום.

משפחה שנטמעה - נטמעה

אמר ר' יוחנן: נשבע אני בהיכלו של מקום, בידינו לגלות את כל משפחות
הפסולים שבארץ ישראל, אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו במשפחות
פסולות אלה, ולכן איני יכול לגלותן.

על כך אמרו: ר' יוחנן סובר כר' יצחק שאמר, משפחה שנטמעה נטמעה.

ומכל מקום כשר הדבר לגלות לצנועין (כך משמע מהר"ן פרק י' יוחסין). ודווקא
משפחה שנטמעה ונתערבה, אבל כל זמן שלא נתערבה, מגלין הפסולים ומכריזין
עליהם כדי שיפרישו מהם הכשרים (שם בהגהות אלפסי). ועיין בחשן משפט סימן
ל"ה מי נאמן להעיד על משפחות.

(ר' משה איסרליש, הגהות הרמ"א, אבן העזר סימן א סעיף ה)

דף ע"א

אמר אביי: וכך שנינו, משפחת בית הצריפה (משפחה כשרה) היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע. עוד אחרת היתה (פסולה) וקירבה בן ציון בזרוע. כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר ולרחק ולקרוב.

דוקא כגון אלו, שאנו יודעים עליהם, אבל משפחה שנשמעה - נשמעה.

שנינו בברייתא: עוד אחרת (משפחה פסולה) היתה ולא רצו חכמים לגלותה. אבל חכמים מוסרים אותו לבניהם ולתלמידיהם אחת לשבע שנים, ויש אומרים פעמיים בשבע שנים.

אמר רב נחמן בר יצחק: מסתבר יותר לומר פעם בשבע שנים, שיש להימנע מלגלות משפחות פסולות.

כמו ששנינו: האומר הריני נזיר אם לא אגלה משפחות⁴²⁴ - למרות שאם יהיה נזיר יקרא "חוטא", כיון שמצער עצמו מן היין, יהיה נזיר ולא יגלה משפחות.

שמות קודש שהסתירום

שם בן ד' אותיות

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: שם בן ארבע אותיות, חכמים מוסרים את קריאתו, כתיבתו ופירושו לתלמידיהם פעם בשבע שנים. ויש אומרים, פעמיים בשבע שנים.

אמר רב נחמן בר יצחק: מסתבר יותר לומר פעם בשבע שנים, שנאמר, "זֶה שְׁמִי לְעֵלָם", לְעֵלָם נכתב בכתיב חסר, לשון העלמה, שיש להעלימו.

⁴²⁴ הריני נזיר אם לא אגלה משפחות

מבואר כמ"ש בס' יוסיפון, שהיה בזמן הבית כת א' נקראו נזירים, שהיו מתבודדין עצמן גם במדברות כדי שלא יבואו לדבר בקלון בני אדם ולהתרחק מדיבתם רעה. ולזה אמר, אם לא אגלה קלון ופסול משפחות אהיה נזיר, כי זו מדת נזירים היא ואמר, הגם כשיהיה נזיר הוצרך לצער עצמו ונקרא חוטא, כדאמרינן ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא כו', אעפ"כ אסור לו לגלות ויהיה נזיר כתנאו גם אם חוטא יהיה וק"ל.

(ר' שלמה אידלש, חידושי אגדות מהרש"א, על הדף)

דף ע"א

רבא חשב לדרוש פירוש שם בן ארבע אותיות ברבים, אמר לו ההוא סבא⁴²⁵: נאמר, "לְעֵלָם"⁴²⁶, שיש להעלימו ולא לדורשו ברבים.

שאל ר' אבינא: נאמר, "זֶה שְׁמִי לְעֵלָם וְזֶה זְכָרִי לְדָר דָּר", מזה שלא נאמר זה שמי וזכרי, משמע שמדובר בשני שמות, ומה הם? והסביר: אמר הקב"ה, לא כשאני נכתב אני נקרא⁴²⁷. נכתב אני ביו"ד ה"י, ונקרא באל"ף דל"ת.

—

⁴²⁵ אמר לו ההוא סבא

יש אומרים שבכל מקום שנזכר 'ההוא סבא' היינו אליהו הנביא. ויש לפרש מקור לפירוש זה, מפני שעדיין לא נעשה מעשה רק היה סבור בלבו לדרוש, ומנין ידע אותו סבא שבדעתו לעשות כן, אם לא בנבואה. (עפ"י שפת אמת ומגדים חדשים, שבת כג, ב)

⁴²⁶ לְעֵלָם כתיב

נ"ב: דוגמתו ביצה ט"ז א', כל מצוות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצניעא, שנאמר "ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם", ובח"א למהרש"א, מדכתי' לעלם חסר ו' דרשו כן, עכ"ל. (ר' יוסף ענגיל, גליוני הש"ס, על הדף)

וזהו ג"כ פי' את העלם נתן בלבם זה שמי לעלם כו', כי הנה גבי יג"מ הרחמים כתיב ויקרא הוי' הוי' ופסיק טעמא בגווייהו, ועמ"ש בת"א פרשה בשלח בד"ה וירא ישראל כו', ובחי' שם הוי' שלמעלה מהשתלשלות זהו ענין זה שמי לעלם, שהוא בבחי' העלם, וגם את העלם הזה נתן בלבם, הכח להמשיכו מההעלם אל הגילוי ע"י התשובה. והיינו ע"י כי בהלב יש ג"כ בחי' תעלומות לב, שהוא פנימית נקודת הלב שלמעלה מהשכל, כמ"ש בד"ה ביום השמיני שלח.

וזהו ענין התשובה ממעמקים קראתיך מעומקא דליבא, וע"י גילוי תעלומות לב ממשיכים גילוי בחי' זה שמי לעלם כו' להיות שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. (כ"ק אדמו"ר הזקן, לקוטי תורה, פרשת במדבר ו, ג)

⁴²⁷ אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא

לא כעוה"ז עולם הבא, עוה"ז נכתב בי"ה ונקרא בא"ד, אבל לעוה"ב נכתב בי"ה ונקרא בי"ה.

כי באמת שם הוי"ה מורה על כי הש"י מהוה הכל והכל בידי שמים אף יראת שמים, אך בעוה"ז נקרא בא"ד שמורה על לשון אדנות ואנחנו עבדים.

שם בן י"ב אותיות

תנו רבנן: בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות, היו מוסרים אותו לכל אדם⁴²⁸. משרבו הפריצים - היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה, והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים.

אמר ר' טרפון: פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן, והטיתי אזני אצל כהן גדול, ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים⁴²⁹.

וְלִזְמַן שֶׁלֹּא נִתְבָּרַר הַטּוֹב מֵהֶרַע נִקְרָאִים הַמִּצּוֹת וּמַעֲשֵׂים טוֹבִים וְכֵן הֵהִיפֵךְ, עַל שֵׁם מַעֲשֵׂה אָדָם, הֵינּוּ שְׂאֵי אִפְשָׁר בְּלֹא עֲבוּדָה.

אבל לעוה"ב כשנשלם הבריור אז יהיה ה' אחד ושמו אחד שיהיה הכל בידי שמים ויהיה הקריאה ג"כ בשם י"ה.

(ר' מרדכי ליינר, מי השלוח, חלק א, ליקוטי הש"ס, פסחים ג, א)

⁴²⁸ בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות היו מוסרים אותו לכל אדם וכו' כתב הרב פתח עינים ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל, כי שֵׁם בֶּן שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה הוּא שֵׁם הוֹיִיָּה אֵהִיָּה אֲדֹנָי בְּשִׁילּוּב, אֲשֶׁר הֵם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹתוֹת, וְהַנְּקוּדוֹת הֵם שֶׁהִצְנִיעוּם מִפְּנֵי הַפְּרִיצִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמְשׂוּ בּוֹ וְכוּ', עֵינַי שֵׁם.

. . וְנִרְאָה לִי בַּס"ד, כִּי הַשִּׁילּוּב שֶׁל שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת הַנּוֹזֵכֵר שֶׁהוּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹתוֹת, מְכוּיֵן בְּלִבּוֹ כְּשֶׁמְזַכֵּיר אֶת הַשֵּׁם. אֵךְ הַנְּקוּדוֹת שֶׁל שֵׁם הַשִּׁילּוּב הַנּוֹזֵכֵר, הִיָּה הוֹגָה בְּהֵם אֵת הַשֵּׁם בְּבִרְכַת כְּהֵנִים שְׂאוֹמְרוֹ, וְהוֹגָה בּוֹ בְּאוֹתֵם הַנְּקוּדוֹת שֶׁל שֵׁם הַשִּׁילּוּב הַנּוֹזֵכֵר. וְכִדִּי שֶׁלֹּא יִרְגִישׁוּ הַשּׁוֹמְעֵיִן בַּנְּקוּדוֹת מֵהֵם, הִיָּה מְבַלִּיעַ הַגִּיּוֹת בַּנְּקוּדוֹת הֵם בְּנַעֲיַמַת אֲחֵיו הַכְּהֵנִים, וְאֵז הַשּׁוֹמְעֵיִן לֹא יִרְגִישׁוּ בַּנְּקוּדוֹת מֵהֵם.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴²⁹ ושמעתי שהיה מבליעו בנעימות עם אחיו הכהנים

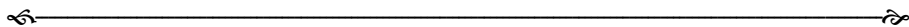
שאלה: כהנים המנגנים ברכת כהנים כשעולין לדוכן, שרי להו לנגן שנים או שלשה ניגונים, כגון בכל פסוק ופסוק או בכל תיבה ניגון אחר, או לא?

תשובה: יראה דלא כשר למיעבד הכי. ואף על גב דמנהג לנגן ברכת כהנים בנעימה, והכהנים היודעים להנעים הניגון בברכתו הרי הן משובחים, והכי נמי משמע בתלמוד שיש להנעים הניגונים, דקאמרינן בפרק בתרא דקידושין (דף עא.): ושמעתי שהיה מבליעו בנעימות עם אחיו הכהנים, מכל מקום אין לנגן [אלא] רק ניגון אחד מתחילה ועד סוף, משום דאיכא למיחש לטירוף דעת.

(ר' ישראל איסרלן בן פתחיה אשכנזי, תרומת הדשן, שאלה כו)

שם בן מ"ב אותיות

אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתיים אותיות⁴³⁰, אין מוסרים אותו אלא למי שצנוע, ועניו, ועומד בחצי ימיו, ואינו כועס, ואינו משתכר, ואינו מעמיד על מדותיו⁴³¹.

430 שם בן ארבעים ושתיים אותיות

על השם הק' בן מ"ב אותיות: אם מותר להשתמש בו ולהשביע המלאכים הממונים על התורה, להתחכם בכל מה שילמוד ולא ישכח מה שילמוד, וגם להשביע המלאכים הממונים על העושר ועל ניצוח האויבים ועל מציאת חן בעיני שרים או אם אסור להשתמש בו בכל אלה?

והשיבו: ק' ק' ק' ה' צבאות, והוא לבדו יעשה לכם לכל צרכיכם [נראה שהכונה, ואין לכם לעזר המלאכים].

(ר' יעקב הלוי ממרויש, שו"ת מן השמים, ט)

⁴³¹ אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר וכו' נראה לי בס"ד, ענוה לבדה לא תספיק כי שמא הוא עניו מבחוץ וגאה מבפנים. כמו אותו כומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל, שהיה מראה ענוה בתכלית ובלבו מתגאה בה ועושה כן כדי שישבחוהו.

לכן אמר צריך שיהיה צנוע שאינו מפרסם מעשיו הטובים, כמו שנאמר וְהִצַּנֵּעַ לְקַת עִם אֱלֹהֵיךָ (מיכה ו, ח). ואם כן ודאי ענוה זו אמתית שאינו עושה ענוה כדי להשביח עצמו. וכיון שהוא עניו באמת, אין חוששין פן יקפיד על אדם שחטא לו ומענישו בשם הזה.

ומה שאמר עומד בחצי ימיו, כי לפעמים יהיה האדם מן הנעלבים ואינם עולבין, אך אם עודנו בחור בתוקף החומר, יזדמן שברבוי העלבונות שעשה לו אדם זה יגבר ויבער דמו בקרבו ותעלה אש חמתו באותו אדם ואז יצא מידו תקלה על ידי שם זה שיענישו בו. אבל אם עומד בחצי ימיו, אין בו תגבורת הדם ואפילו ברבוי העלבונות יוכל לכבוש כעסו ויסבול העלבונות, אף על פי דרבו מאד.

וגם צריך שלא יהיה כעסן מצד המזג שלו.

וגם שלא ישתפר, דשמא שכרותו משנה דעתו ויעשה דבר רע.

וגם צריך שמצד טבעו אינו מעמיד על מדותיו, רצונו לומר אינו נוטר איבה בלבו, דשמא ברבוי הפעמים יתקבצו חלקי האיבה שנטר בלבו ויעשו רושם לפעול פעולה של נזק.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ע"א

וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה, אהוב למעלה, ונחמד למטה⁴³², ואימתו מוטלת על הבריות⁴³³, ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא.

432 וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה

נראה לי בס"ד: זָהִיר בּוֹ - רצונו לומר, אינו מלמדו לכל אדם. וְהִמְשָׁרוּ בְטָהָרָה - כי בעת שמשתמש בו, בהכרח מטהר עצמו תחלה באפר פרה משום טומאת מת, כי עד זמן האמוראים היה מצוי אצלם אפר פרה. אָהוּב לְמַעְלָה - על אשר מכבד את השם. וְנִחְמָד לְמַטָּה - על אשר בידו לשבור עצם ואינו שובר.
(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

מי שעוסק בהשבעות של מלאכים או של שדים או בלחישות כשפים לא יהיה סופו טוב ויראה רעות בגופו או בבניו כל ימיו. ולכך ירחק אדם מעשות כל אלה, וגם ימנע משאלת חלום. . . וזה שנאמר (דברים יח יג) "תמים תהיה עם ה' אלהיך", ולא בשום דבר כי לבסוף לא תהא לו תקנה. . . ולא יעסוק שאחרים יעשו לו.

ואין טוב לאדם אלא יתפלל להקב"ה, ואם יצא בדרך לא יאמר השבעות מלאכים לשומרו בדרך אלא יתפלל לפני הקב"ה בכל צרכיו כי רחום וחנון הוא ונחם על הרעה. וכמה נביאים נהרגו ולא השביעו בשם הקודש אלא בתפלה עמדו, אמרו אם לא ישמע תפלותנו נדע שאין אנו ראויים להנצל ולא היו עושים אלא בתפלה.
(ר' יהודה בן שמואל החסיד, ספר חסידים, רה)

שאלתי למורי ז"ל על ענין השימוש בקבלה מעשית הנאסרת בכל ספרי המקובלים האחרונים, ואיך ר' ישמעאל ור' עקיבא ע"ה בפירקי היכלות היו משתמשים בשמות נוראים לענין זכירה ופתיחת הלב?

והשיב לי: כי בזמנם היה אפר פרה והיו נטהרים מכל הטומאות לגמרי, אבל אנחנו כולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה ליטהר מטומאת מת, ומה תועלת כשנטהר משאר הטומאות ועדיין טומאת מת במקומה עומדת. ולכן אין לנו רשות בזמנים אלו להשתמש בשמות הקדושים, והמשתמש בהם ענשו גדול.

(ר' חיים ויטאל, שער רוח הקודש, שער ז')

433 ואימתו מוטלת על הבריות

ורמז רבינו (הרמב"ם) בהלכות תפילין פ"ד הלכה י"ד, שכן יש הויות בפרשיות דתפילין ש"ר כ"א, וכנגדן בשל יד, בסה"כ מ"ב, וזה סוד התפילין שהראהו למשה. ולכן אמרו בפרק עשרה יוחסין היודעו אימתו מוטל על הבריות, ולפ"ז נ"ל דבתפילין שכל זמן שביני עיניך יהיו שתים, וא"כ אם התפילה של ראש מונח, גם השל יד מונח

דף ע"א

בבל, ארץ ישראל ושאר ארצות לענין ייחוסין

אמר שמואל משמיה דסבא:

א. כל משפחה שבבבל: בחזקת כשרה עומדת, עד שתבדקנה, ויוודע לך במה נפסלה, שעזרא עשה את בבל כסולת נקיה.

ב. שאר ארצות: כל המשפחות שבהן בחזקת פסול הן עומדות, עד שיוודע לך במה נכשרה.

ג. ארץ ישראל: כל המוחזק בה לפסול - הרי הוא פסול. וכל המוחזק בה לכשר - הרי הוא כשר.

שאלו: אמרת "מוחזק לפסול - פסול", משמע, שכל שאינו ידוע עליו אם כשר או פסול - הרי הוא בחזקת כשר. ומצד שני אמרת "מוחזק לכשר - כשר", משמע שסתם אדם - פסול?

תירץ רב הונא בר תחליפה משמו של רב: מה שאמרו שבסתמא פסול, הוא לענין להשיאו אשה, שאין מתירים לסתם משפחה בארץ ישראל לבוא בקהל ללא בדיקה.

ומה שאמרו שבסתמא כשר, הוא לענין אחר שכבר נשא אשה, אין אומרים לו להוציאה כל זמן שלא נבדק ונמצא פסול.

אמר רב יוסף: כל אדם שמדבר בשפת אנשי בבל, משיאין לו אשה לכתחילה ללא בדיקה, משום שמוחזק לנו שהוא ממשפחות בבבל, שהן בחזקת כשרות. אבל עתה, שישנם רמאים, חוששים שמא הוא ממשפחות ארץ ישראל.

זעירי לא רצה לישא את בת ר' יוחנן

זעירי היה מתחמק מר' יוחנן, משום שהיה ר' יוחנן מפציר בו לישא את בתו, והוא לא היה רוצה לשאתה, משום שהיה ממשפחות בבבל, ור' יוחנן ממשפחות ארץ ישראל, המיוחסות פחות.

יום אחד הלכו יחד בדרך. כשהגיעו לתעלת מים, הרכיב זעירי את ר' יוחנן על כתפיו והעבירו.

והוי שם מ"ב, ולכן דרשו, וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין של ראש, דהוא שם מ"ב שאימתו מוטל על הבריות מי שיוודעו.

(ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, דברים, סוף פרשת וזאת הברכה)

דף ע"א

אמר לו ר' יוחנן: הרי נוהג אתה כתלמידי, ואם תורתי כשרה בעיניך, כיצד יתכן שבנותי לא כשרות בעיניך?⁴³⁴

מדוע מחזיק אתה את משפחות בבבל כמיוחסות יותר? אם זה בגלל ששנינו: עשרה יוחסין עלו מבבל, כהני לווי וכו', הרי לא כל הכהנים והלוויים והישראלים המוזכרים במשנה עלו מבבל, וכמו שנשארו מהם בבבל, כך נשארו גם ממשפחות הפסולות בבבל?

אמרו: נעלם מר' יוחנן מה שאמר ר' אלעזר, "לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה", שהעלה ממנה את כל הפסולים.

משפחה שתקנית מוכיחה על יחוסה

עולא נזדמן לפומבדיתא לביתו של רב יהודה, ראה את רב יצחק בנו של רב יהודה שבגר ולא נשא אשה. אמר לר' יהודה: מדוע אינך משיא אשה לבנך? ענה לו: כי איני יודע איזו אשה מיוחסת וראויה להשיא את בני, אף על פי שרב יהודה היה בבבל, מכל מקום חשש, שמזמן עזרא עברו כבר כשש מאות שנה, ושמא נתערבו בהם פסולים ממקומות הסמוכים לבבל - מהרש"א.

⋯

⁴³⁴ אמר ליה: אוריתין כשרן, בנתין לא כשרן?

קשה: מה שייכות הא בהא . . . דילמא לא היה רוצה לישא בת גדולים, כי רבי יוחנן היה ראש ישיבה בארץ ישראל ושני לנשיא?

ונראה לי בס"ד: דאמרו רז"ל כל 'המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו', ולזה אמר אוריתין פְּשָׁרָן - דעל ידה אתה נחשב בן שלי, ואמאי פְּנַתִּין לָא פְּשָׁרָן לך? הלא אתה בן שלי והיא בת שלי!

והא דאמר לו דברים אלו בעת שהרכיבו על כתפו להעבירו בנהר, ולא אמר לו כן בעת שהיה לומד ממנו תורה?

נראה לי בס"ד: על פי מה שכתב הרב עיון יעקב ז"ל, דשמוש גדול כזה של גנאי, שהוא להרכיבו על כתפו להעבירו הנהר, אם לא היה לרבי יוחנן דין רבו מובהק, הוה אסור לזעירי לזלזל בכבוד תורתו כל כך, עיין שם.

וידוע דאמרו רז"ל: תורה נקראת אשה לתלמיד חכם, ונמצא כיון שנשאו על כתפו, הורה שיש לרבי יוחנן עליו דין רבו מובהק, וכיון שהוא רבו מובהק, נמצא נחשב זעירי חתנו של רבי יוחנן באשה הרוחנית, ולכן ראוי שיהיה חתנו גם באשה הגשמית. ולכן בא עליו בטענה זו בעת שהיה משמשו תשמיש בזוי.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ע"א

אמר לו עולא: וכי על עצמנו אנו יודעים מהיכן הגענו? שמא אנו מזרע האנוסות שנאמר בהן "נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ בְּתֵלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה".

ואם תאמר מכל מקום כשרים אנו, משום שאמותינו הן מישראל, ועכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר?

שמא אנו מזרע אלה שנאמר בהם, "הַשְּׂכָבִים עַל מְטוֹת שָׁן וּסְרָחִים עַל עַרְשׂוֹתָם", ואמר ר' יוסי בר חנינא, אלו בני אדם המשתינים מים בפני מטותיהם כשהם ערומים.

ומחה ר' אבהו בפירוש זה ואמר: כוונת הכתוב היא על בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה, ומדביקים מטותיהם זו בזו, ומחליפים נשותיהם זה לזה, ומסריחים עריסותם בשכבת זרע שאינה שלהם, ונמצאו בניהם ממזרים.

שאל אותו רב יהודה: איך אוכל לברור אשה מיוחסת לבני?

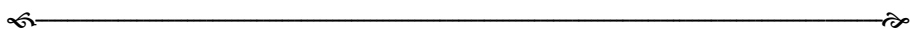
ענה לו עולא: בחר לך משפחה שתקנית, ושתיקתה מוכיחה על יחוסה⁴³⁵.

וכמו שבדקו בני ארץ ישראל, כששניים רבו ביניהם, ראו מי מהם הקדים לשתוק ולחדול מהריב, ואמרו, זה אדם מיוחס.

אמר רב: אדם מבבל אין צריך לבדוק ביחוסו, אלא די לבדוק אם הוא שתקן, ובכך נעשה מיוחס.

שאלו: והרי כשרב הגיע לבית אדם שהיה מוזג חומץ, ובדק בכשרות משפחתם, ולא הסתמך על שתיקתם?

אך דחו זאת: רב אכן בדק את שתיקתם, וכך אמר להם, תבדקו האם הם שתקנים או לא, ולפי זה קבע את יחוסם.

435 יחוסא דבבל שתיקותא

עפ"י שביארנו בד"ש, מרבה דברים מביא חטא, הכונה דבעת בריאת האדם נותן לו הבוי"ת כח המבטא לכל ימי חייו, אך אין מחליט לו במה יהי' דבורו, אם בתורה או בדברים בטלים. וכאשר מרבה דברים בדברים בטלים, נשאר לו כח מועט לדבר ד"ת, שזהו שמרבה חטא וחסרון בדברי חכמה ותורה.

לכן אנשי היחס שיש בהם שלמות החכמה, המה ממעטים בדברי הבל. זהו שתיקותא דבבל, שממעטין בדברים בטלים, ניכר בזה יחוסם שהמה שלמים בשלימות.

(ר' יצחק אליהו לנדאו, לשמוע בלמודים, קידושין, על הדף)

לפעמים משמים מטילים מריבה

אמר רב יהודה אמר רב: אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהם⁴³⁶. ולכן רבים ביניהם, משום שאין מניחים אותו משמים לידבק אחד בחבירו.

אמר ר' יהושע בן לוי: אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו, שמץ פסול יש באחת מהן. ועל כן יש מריבה ביניהן, משום שאין מניחים אותה משמים לידבק בחבירתה.

בבל ושכנותיה לענין יחוסין

אמר רב פפא סבא משמו של רב:

- א. בבל -** בריאה היא, מיוחסת ונקיה מפסולים.
- ב. מישון -** מקום מיתה הוא, שכל תושביו ממזרים גמורים.
- ג. מדי -** חולה, שרוב תושביה כשרים ומיעוטם פסולים, כחולים ההלו שרובם מבריאים ומיעוטם מתים.
- ד. עילם -** גוססת, שרוב תושביה פסולים, כגוססים שרובם למיתה⁴³⁷ ומיעוטם לחיים.

⁴³⁶ אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה שמץ פסול יש באחד מהם . . לא דברו רז"ל אלא על פי הרוב, ואפשר שיזדמן גם בכהאי גוונא דהם מתגרים זה בזה ואין פיסול באחד מהם אלא יש סיבה אחרת, ובעונותינו הרבים דשכיחה שגאה מחמת קנאה בטלה הוכחה זו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴³⁷ רוב גוססין למיתה

שמעתי ממגידי אמת שהיו אצל הגה"ק מהרצ"ה זי"ע מזידיטשוב בעל עטרת צבי, כי בעת היה חולה מסוכן בחליו בלבוב (שנתרפא אח"כ ממנה) ופ"א תקיף ליה עלמא טובא עד שהכיר בעצמו וראו העומדים עליו כי הוא בכלל גוסס ר"ל.

ואז צוה ליתן הרבה צדקה לתוך קופת רבי מאיר בעל הנס, ואמר כי סכנת הגוסס הוא יען כי רוב גוססין למיתה, משא"כ רוב חולין למתים, ורבי מאיר דחייש למיעוטא ע"כ ע"י רבי מאיר בעל הנס בע"ה בכח זכותו ולשיטתו חוששין למיעוטא דחיים מהגוססים וישאר בין החיים עכד"ה. ונרתפא אז מחליו כנ"ל.

(ר' חיים אלעזר שפירא, דברי תורה, מ"ק סימן ט)

דף ע"א

גבולות בבל לענין יוחסין

עפ"י התוס': שני נהרות גדולים עוברים בבבל, הפרת והחידקל. והולכים הם מצפון לדרום. הפרת נמצא בצד המערבי של בבל ואילו החידקל בצידה המזרחי. שני הנהרות מתקרבים האחת לשני למטה, בצדה הדרומי של בבל, ולבסוף מתאחדים לנהר אחד.

השטח שבין הפרת והחידקל

ודאי ארץ בבל הוא לענין יוחסין.

הגבול מעבר לשפת החידקל ולחוץ לצד מזרח

לרב: עד נהר עזק.

לשמואל: עד נהר יאני.

הגבול בצידה הצפוני

לרב: עד בגדא ואוונא.

לשמואל: עד מושכני, ואמר ר' חייא בר אבא אמר שמואל, מושכני בכלל.

הגבול בצידה הדרום מזרחי

לרב שמואל: עד אפמיא תחתית.

שתי אפמייות היו, אפמיא עילית שהיתה כשרה ליוחסין, ואפמיא תחתית שהיתה פסולה ליוחסין, וביניהם מרחק פרסה.

והיו מקפידים בני הכשרה לא להתקרב אליהם, ואפילו אש אינם משאילים זה לזה, כדי שלא יתרגלו אצלם ויבואו להתחתן זה בזה.

וסימן יהיה בידעך לדעת איזו כשרה ואיזו פסולה, הפסולה היא זו שמדברת בלשון "מישון", לפי שהיתה קרובה אליה.

הגבול בצידה העליון של נהר פרת

לרב: עד אקרא דתולבקני.

לשמואל: עד גישרא דבי פרת.

לר' יוחנן: עד מעברת דגיזמא.

קילל אביי / רב יוסף, את מי שיסמוך לענין יחסו בבבל על דברי רב, לפי שסבר שאין הגבול משוך כל כך, ואין כל התחום האמור בכלל יחוסה של בבל.

דף ע"א

שאלו: הרי הגבול שהציב שמואל יותר רחב?

ותירצו: קילל אפילו על מי שסומך על רב, וכל שכן על שמואל.

ועוד תירצו: הגבול ששמואל הציב פחות מגבולו של רב, שכן מקום הגשר שעל נהר פרת בימי שמואל עמד בתוך המדינה והיה קרוב יותר, רק בזמננו, העתיקו הפרסים גשר זה והזיזוהו מצפון ל"אקרא דתולבנקי".

הגבול ממערב לפרת

שאל אביי את רב יוסף: עד היכן נמשך רוחבה של בבל, ממערב לפרת?

אמר לו רב יוסף: למה אתה שואל, משום בירם היושבת ממערב לפרת, כדי

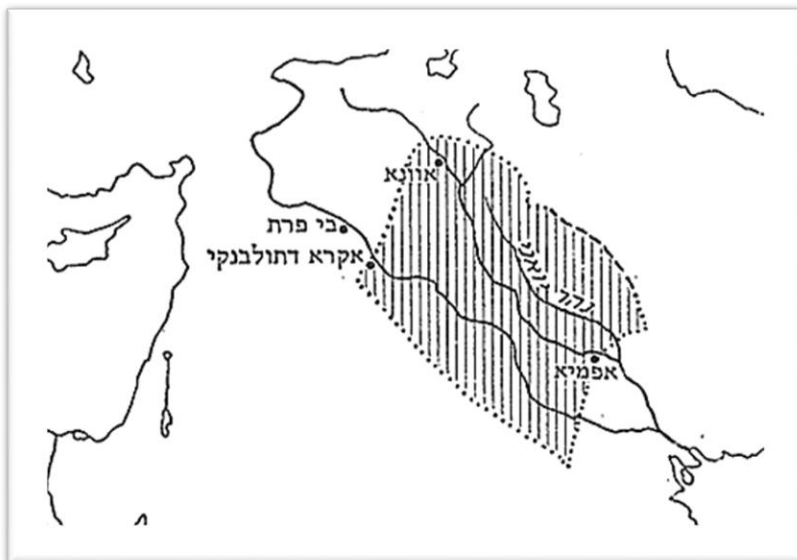
לדעת האם הם מיוחסים?

דע לך, שבני בירם כשרים הם, שהרי משפחות פומבדיתא שהיו מיוחסות,

נשאו מהן נשים.

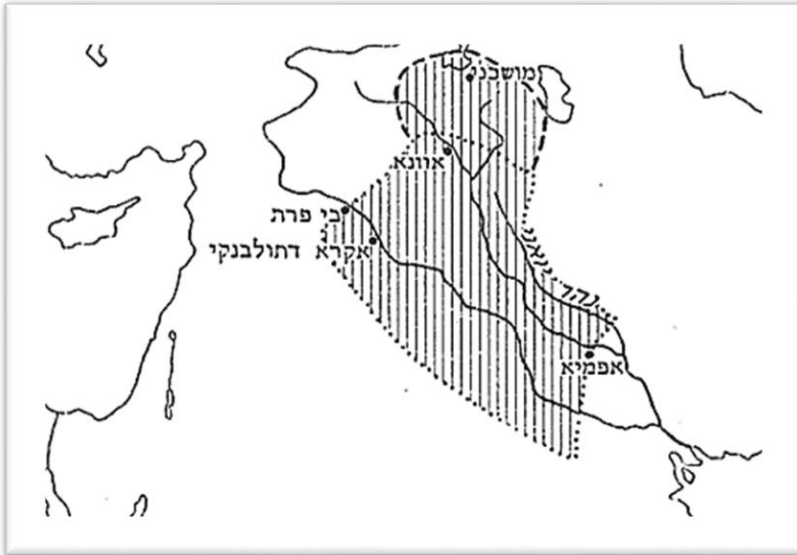
מפת תחומי בבל ליוחסין

לדעת רב:

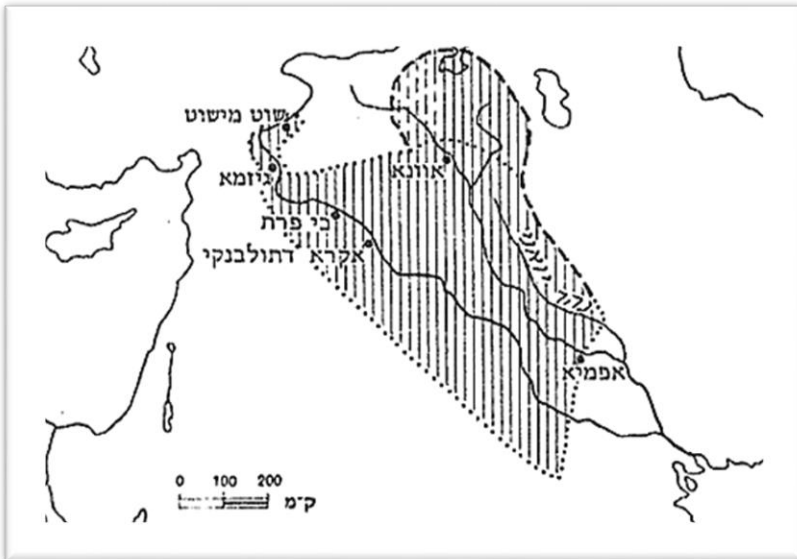

דף ע"א

לדעת שמואל:

לדעת ר' יוחנן:

דף עב

גבולות בבל לענין גיטין ★ מקומות נוספים בבבל לענין יוחסין ★ האומה הפרסית ★ משלי לוי ★ נבואת רבי ביום הסתלקותו ★ וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ ★ צרת עמוֹן ומואב ★ זעקת יחזקאל על מות פלטיהו ★ דעת חכמים ביוחסין ★ דינם של ממזרים לימות המשיח

גבולות בבל לענין גיטין

תקנו חכמים ששליח המביא גט מכל הארצות לארץ ישראל, צריך לומר בעת מסירת הגט "בפני נכתב ובפני נחתם". משום שאין בני חוץ לארץ בקיאים בדין "לשמה", לכן הוא מעיד שנעשה הגט לשמה.

בענין זה, בבל נחשבת כארץ ישראל, משום שבני בבל חכמים ויודעי הלכה, והמביא גט מבבל אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

נחלקו חכמים מה גבולות בבל לענין גיטין:

לר' פפא: כמחלוקת ליוחסין, כך מחלוקת לענין גיטין.

לר' יוסף: שני אגמים היו למטה מהגשר של בבל ולדברי הכל, לענין גיטין, גבול בבל נמשך עד האגם המרוחק יותר מהגשר.

מקומות נוספים בבבל לענין יוחסין

חביל ימא [פרת דבורסין] לענין יוחסין

לרמי בר אבא: חביל ימא - אזור שעל נהר פרת הנמצא ליד בורסי, מקום תפארתה של בבל לענין יוחסין. שוניא וגוביא - המשובחות ביותר בחביל ימא לענין יוחסין.

לרבינא ולחנן בן פנחס: גם ציצורא נחשבת לתפארתה של חביל ימא.

אמר פפא: חביל ימא כבר אינה מוחזקת בכשרות מפני שהתערבו בה כותים.

אך דחו זאת: לא התערבו בה כותים, אלא ביקש כותי לשאת אשה מהם, ולא הביאו לו מבוקשו, ולכן הוציא עליהם לעז.

שוט מישוט

אדם אחד הגיע לחכמים ואמר להם שהוא מגיע מ"שוט מישוט" שנמצאת בבבל, ורצה שיכשירוהו משום כך לבוא בקהל.

עמד ר' יצחק נפחא על רגליו ואמר: שוט מישוט בין הנהרות עומדת.

דף עב

אמר אביי אמר ר' תמא בר עוקבא אמר ר' יוסי ברבי חנינא: בין הנהרות הרי היא כגולה (כפומבדיתא) ליוחסין.

אמר ר' יוחנן: שוט מישוט ממוקמת מאיהי דקירא ולמעלה לצד צפון.

שאלו: הרי ר' יוחנן אמר שגבול בבל נמשך עד מעברתא דגיזמא ותו לא?
אמר אביי: רצועה צרה יוצאת מהגבול הצפוני, ועוקפת את כל המקומות הפסולים ובקצה נמצאת שוט מישוט, ורצועה זו היא מכלל בבל לענין יוחסין.

חלזון ניהוונך

לרב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב: הרי היא כגולה ליוחסין.

אמר אביי: אל תצייתו לו, ולעולם אין היא כבבל ליוחסין, אלא שרב איקא אמר כך משום יבמה שנפלה לו שם וכדי שיוכל לייבמה אמר כן.

אמר לו רב איקא: זו לא הלכה שאני המצאתי, אלא נאמרה משמו של רב חננאל. הלכו ושאלו את רב חננאל.

אמר להם רב חננאל: כך אמר רב, חלזון ניהוונך - הרי היא כגולה ליוחסין.

ולר' אבא בר כהנא: היא לא מיוחסת.

ולמד זאת מהכתוב בעשרת השבטים, "וַיִּגַּל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה וַיִּנְחַם בְּחֶלֶח וּבְקַבּוּר נֶהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מְדִי":

חֶלֶח - זו חלזון. קַבּוּר - זו הדייב. נֶהַר גּוֹזָן - זו גיבזק.

עָרֵי מְדִי - זו חמדן / נהוונד וחברותיה. אמר שמואל, חברותיה הם הכרכים, מושכי, חוסקי, ורומקי.

אמר ר' יוחנן: וכולם לפסול. שכל מקום שגלו עשרת השבטים, נטמעו עובדי כוכבים בבנותיהם, לפיכך נפגם ייחוסם.

שאלו: והרי אמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל, מושכני הרי היא כגולה ליוחסין, ומסתבר לומר שמושכני היא מושכי, ועליה אמר שמואל שפסולה?

ותירצו: מדובר בשתי מקומות, מושכי - פסולה, אבל מושכני - מיוחסת.

אמר ר' יוחנן: מה שכתוב בדניאל "וּתְלַת עֲלֵעִין בְּפִמָּה בֵּין שְׁנֵיה [שְׁנֵיה]", הכוונה לחלזון הדייב ונציבין - שפעמים בולעתן (בפומה) בבל לתוך תחומה ומושלת עליהן ופעמים פולטתן (בין שיניה) החוצה.

האומה הפרסית

תני רב יוסף: מה שנאמר "וַאֲרוּ חַיָּה אֶחָרִי תַנְיִנָה דְמִיָּה לְדָב" (והנה חיה אחרת שניה לה, והיא דומה לדוב) אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב, ומסורבלים כדוב, ומגדלים שיער כדוב ואין להם מנוחה כדוב.

ר' אמי כשראה פרסי רוכב, אמר: הנה דוב נייד.

משלי לוי

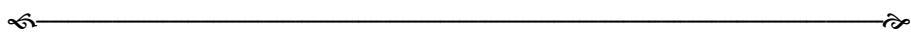
רבי היה דואג תמיד בצרת ישראל ובחוליו, לפיכך היה בא אליו לוי כדי לשמחו. ובאחת הפעמים שבא אליו, ביקשו רבי שיראה כתבנית כל האנשים הבאים. (שיציג את עצמו כאחד מהם - עיון יעקב). אמר לו:

הראני פרסיים - אמר לו, גיבורים הם כחיילות של בית דוד.

הראני חברין (אומה סמוכה לפרסים מושחתים וטרפנים מהם) - אמר לו, דומים למלאכי חבלה⁴³⁸.

הראני ישמעאלים - אמר לו, דומים לשעירים של בית הכסא⁴³⁹, לפי שהם לבושים שחורים ודומים לשדים.

הראני תלמידי חכמים שבבבל - אמר לו דומים למלאכי שרת, לפי שהם לבושים בגדי לבן ועטופים כמלאכי השרת, כמו שנאמר "הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים".

⁴³⁸ הראתי חברים, אמר ליה: דומין למלאכי חבלה

נראה הכונה, כמו מלאכי חבלה כיון ששולטים אינם מבחינים בין טוב לרע, אלא תם ורשע מכלים, כן אלו, בעת שיהיה להם תגבורת ושליטה, אין מבחינים אלא מזיקין והורגין כל אשר ימצאון!

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴³⁹ הראני ישמעאלים, אמר ליה: דומין לשעירים של בית הכסא

נראה לי הכונה, כי הישמעלים הזכרים דרכם לגדל שערות בראשם שלא יגלחום ועושין אותם קליעות כמו הנשים, וידוע מה שאמרו רז"ל בגמרא דעירובין (ק): בעשר קללות שנתקלה חוה, שהאשה מגדלת שער כשדים. ולכן אלו שהם מגדלי שער כנשים דימה אותם לשדים.

ואמר 'שָׁל בֵּית הַפֶּסַא', משום דשם היו מצויים יותר בזמן הקודם, כמו שאמרו בברכות (סב). . . ועליהם נאמר "וּשְׁעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם".

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף עב

נבואת רבי ביום הסתלקותו

קודם הסתלקותו של רבי נזרקה נבואה מפיו ואמר:

- ✠ הומניא שבבבל - כל יושביה מזרע העמונים.
- ✠ מסגריא שבבבל - כל יושביה ממזרים.
- ✠ בביקרא שבבבל - ישנם שני אחים שמחליפים נשותיהם זה לזה.
- ✠ יושבי בירתא דסטיא - היום סרו מאחרי המקום, שהוצפה הבריכה בדגים והלכו וצדו מהם בשבת. ונידה אותם ר' אחי ברבי יאשיה, ובעקבות זאת המירו דתם.
- ✠ בעיר אקרא דאגמא שבבבל - נמצא בה אדא בר אהבה שהיום יושב בחיקו של אברהם (שנימול היום).
- ✠ היום נולד מי שעתיד להיות רב יהודה בבבל.

זרח השמש ובא השמש

אמר מר: כשמת ר' עקיבא, נולד רבי. כשמת רבי, נולד רב יהודה. כשמת רב יהודה, נולד רבא. כשמת רבא, נולד רב אשי. ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם, עד שנברא צדיק כמותו. שנאמר "זרח השמש ובא השמש". עד שלא כתתה שמשו (נבואתו) של עלי - זרחה שמשו של שמואל הרמתי, שנאמר, וַיֵּרָא אֱלֹקִים טָרָם יִכְבֶּה וְשִׁמוֹאֵל שִׁכַּב בְּהִיכַל ה' ⁴⁴⁰.

⁴⁴⁰ עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה באה שמשו של צדיק אחר וצריך שיהיה בכל דור עכ"פ צדיק אחד אשר נשמתו קשורה ונשתלשלה מגביה מרומים, והוא כמו החוט בתוך המרגליות, כך עליו תלויים ומדובקים כל העולמות, וצדיק זה הוא הנקרא יסוד עולם, כי הוא יסודן וקיומם של כל העולמות. וכמו אם יוקח החוט מתוך המרגליות היו כולם נפרדים ונופלים, כך בהסתלקות צדיק זה יכולים כל העולמות להתבטל. ומטעם זה ארז"ל זרח השמש ובא השמש כו' עד שלא שקעה כו', כי לא יסתלק צדיק זה מהעולם עד בוא אחר במקומו, כדי שיתקיימו העולמות. (ר' דוד שלמה אייבשיץ, ערבי נחל, קרח א)

צרת עמון ומואב

אמר רב יהודה: כתוב במגילת איכה, "צָוָה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו", אלו עמון ומואב שהצרו לישראל יותר מכל האויבים. ואף היום בגלותם שבבבל, הם סובבים את ישראל. כגון הומניא - עיר שכולה עמונים, שהגלה אותם נסחריב לשם, והיו מצירים לישראל שישבו על שפת הנהר.

זעקת יחזקאל על מות פלטיהו

תוך כדי שהתנבא יחזקאל על סופם של אנשי האוון ובתוכם פלטיהו, מת פלטיהו לנגד עיניו וזעק יחזקאל על כך, כנאמר "וַיְהִי כִּתְּוֹנָאִי וּפְלִטְיָהוּ בֶן בְּנִיָּה מֵת וְאָפֵל עַל פְּנֵי נְאֻזְעַק קוֹל גְּדוֹל וְאָמַר אֲהֵה ה' אֱלֹקִים כָּלָה אֶתָּה עֲשֵׂה אֵת שְׂאֲרֵית יִשְׂרָאֵל". נחלקו בזה רב ושמואל:

אחד אמר לטובה

צר היה לו לנביא על מותו, בגלל זכות שהיתה לפלטיהו. מושל מישן היה חתנו של נבוכדנצר, ושלח לו: מכל השבויים שהבאת לך, לא שלחתי לי אף אחד שיעמוד לשמשני?! רצה נבוכדנצר לשלוח לו שבויים מישראל. אמר לו פלטיהו בן בניהו: אנו היהודים שחשובים, נשאר לעמוד לפניך, העבדים ילכו לשם לשרת את חותנך. וכך עשה.

ואמר הנביא: מי שעשה טובה בישראל ימות בחצי ימיו?

וזהו פירוש הפסוק "וזרח השמש [ובא השמש]": ר"ל, שהאדם עומד להתפלל בהתלהבות וזרח לו השמש, ואחר כך פתאום באמצע התפילה ובא השמש, שאבד ההתלהבות שבאה לו מחשבה זרה.

ולמה הוא כך?

לזה אמר הטעם "אל מקומו שואף": ר"ל, שואף הוא לשון ניתוק, כמו ש"ף מדוכתיה. ר"ל הש"ת מזמן לו זה כדי שיהיה אדם זה שואף אל מקומו, פירוש שיוציא הניצוצות ויחזירם למקומם לשרשם בקדושה, וזהו שאמר שואף זורח הוא שם.

(רבינו דב בער, הרב המגיד ממעזריטש, אור התורה, על אגדות חז"ל, תצו)

דף עב

ואחד אמר לרעה

רע בעיני הנביא שמת מיתה יפה, ולא בצורה חמורה יותר.
שנאמר, " וַתָּבֵא אֶתִּי אֶל שַׁעַר בַּיִת ה' הַקְּדָמוֹנִי הַפּוֹנֶה קְדִימָה וְהֵנָּה בְּפֶתַח
הַשַּׁעַר עֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ וְאָרְצָה בְּתוֹכְכֶם אֶת יַאֲזִינָה בֶן עֶזְרָא וְאֶת פְּלִטְיָהוּ בֶן
בְּנֵיהוּ שְׁרֵי הָעָם".

ונאמר, "וַתָּבֵא אֶתִּי אֶל חֲצַר בַּיִת ה' הַפְּנִימִית וְהֵנָּה פֶּתַח הַיֵּכָל ה' בֵּין הָאוּלָּם
וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיֵּכָל ה' וּפְנִיָּהֶם קְדָמָה".
ממשמע שנאמר "וּפְנִיָּהֶם קְדָמָה" איני יודע שאחוריהם כלפי מערב?
אלא מה תלמוד לומר "אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיֵּכָל ה'", מלמד שהיו מפריעין עצמם,
ומתריזין עצמם כלפי מעלה.

ועל זה אמר הנביא: מי שעשה הרעה הזאת בישראל, ימות על מיטתו!?

ניסו להוכיח: ששמואל סובר שדיבר הנביא לרעה.

שאמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל: מושכני - הרי היא כגולה ליוחסים,
מישון - לא חוששים לה לא משום עבדות ולא משום ממזרות, אלא כהנים שהיו
בה לא הקפידו על גרושות. משמע, ששמואל סבר שלא גלו עבדים למישון.

אך דחו זאת: אפשר לומר ששמואל אמר לטובה.

ולא חשש על בני מישון שמזרע עבדים הם, מפני שסובר שהמפקיר עבדו
יצא לחירות ואינו צריך גט שחרור, שנאמר, "וְכֹל עֶבֶד אִישׁ מִקְּנַת פְּסָף".
מכאן למדו, עבד שיש לו רשות לרבו עליו קרוי עבד, עבד שאין לרבו רשות
עליו אין קרוי עבד.

וכן אותם עבדים שגלו למישון, כיון שנגזלו מרבם, הרי נתייאש מהם
והפקירם, ויצאו לחירות, ובמילא הרי הם כישראל ומותרים בבת חורין.

דעת חכמים ביוחסין

לרב יהודה אמר שמואל: חכמים סוברים שכל ארצות בחזקת כשרות.

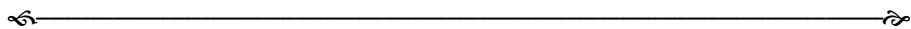
אמימר: התיר לרב הונא בר נתן לשאת אשה ממחוזא, ואף שאין היא
מתחומי בבל השנויים לעיל לענין יוחסין.

דף עב

אמר לו רב אשי: התרת לו משום מה שאמר רב יהודה אמר שמואל, זו דברי ר' מאיר אבל חכמים אומרים כל הארצות בחזקת כשרות הן עומדות? והרי, בבית מדרשו של רב כהנא ובית מדרשו של רב פפא וכן בית מדרשו של רב זביד, לא שנו כך בשם שמואל?!
 בכל זאת לא קיבל ממנו אמימר, אלא עמד על שלו והתיר את כל הארצות, משום ששמע אמימר מרב זביד מנהרדעא ששמואל אכן סובר שכל הארצות בחזקת כשרות.

דינם של ממזרים לימות המשיח

לר' יוסי: ממזרים וגבעונים - טהורים לעתיד לבוא.
 ולמד זאת מייתור המילים "אָטְהָר אָתְכֶם", בפסוק "וְנִרְקַמְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אָטְהָר אָתְכֶם".
לר' מאיר: אינם טהורים לעתיד לבוא.
 והפסוק הנ"ל דיבר על "טְמֵאוֹתֵיכֶם וּגִלּוּלֵיכֶם", ולא על ממזרות⁴⁴¹.

⁴⁴¹ בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב "וישב ממזר באשדוד"

נראה לי בפסוק זה נרמז סוד טעם הממזר.
 והוא, דאיתא בשער המצות לרבינו האר"י ז"ל (פ' כי תצא), דנשמות הממזרים הם מן המלכים הנקראים כלים, מבחינה שעדיין לא נבררה ונתקנה אלא עודנה מעורבת בסיגים רעים של קליפות, ולכך אסורים לבא בקהל שהם נשמות הבאים מן המלכים אחר הברור והתיקון שלהם, עי"ש.
 ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בירמיה, "הָרְאִי הָ' וְהִנֵּה שְׁנֵי דוֹדָאֵי תְּאֲנִים מוֹעֲדִים לְפָנַי הֵיכַל הָ' וְכו' הַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים טְבוֹת מְאֹד כְּתָאֲנֵי הַבְּכֹרוֹת וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכְלָנָה מְרַע".
 והיינו כי המלכים הנזכרים הם נקראים כלים כידוע, והדוד הוא קדרה שהיא כלי, אך דוד שבו 'תְּאֲנִים טְבוֹת מְאֹד', הוא רמז על כלים אשר הובררו ונתקנו, שמהם באים נשמות ישראל שעליהם אמר רשב"י כל ישראל בני מלכים הם (בב"מ קיג:).
 והדוד האחד אשר בו 'תְּאֲנִים רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכְלָנָה מְרַע', הוא רמז על כלים שנשארו בלי תקון וברור, שמהם באים נשמות הממזרים שנאחזים בהם סיגים רעים של קליפה, ולכך פסולין לבא בקהל. ולזה אמר, 'אֲשֶׁר לֹא תֵאָכְלָנָה מְרַע'.

דף עב

שאלו: איך ר' יוסי יסביר את הפסוק המדבר על לעתיד לבוא, "וַיָּשֶׁב מִמִּצְרַיִם בְּאֶשְׁדּוֹד"?

תירגם רב יוסף את הפסוק:

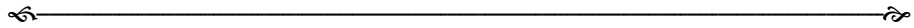
וַיָּשֶׁב - וישבו בית ישראל לבטח ובשלוה בארצם.

מִמִּצְרַיִם - שהיו דומים לנכרים ודחויים ממקומם כממזרים.

בְּאֶשְׁדּוֹד - ישבו בבטחה אפילו באשדוד שהיא מארץ ישראל, אף שלא נכבשה בימי יהושע והיתה מיושבת על ידי פלשתים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כר' יוסי.

אמר רב יוסף: אם לא היה אומר רב יהודה אמר שמואל שהלכה כר' יוסי, היה בא אליהו ומוציא מעם ישראל חבורות חבורות של ממזרים ונתינים בשלשלאות ברזל.

. . . וזהו שנאמר וַיָּשֶׁב מִמִּצְרַיִם בְּאֶשְׁדּוֹד (זכריה ט, ו), חלק תיבת בְּאֶשְׁדּוֹד לשתים וקרי בה 'אש דוד', רצונו לומר דוד ששולט בו האש שהוא מלוכלך בשחרורית הרבה, דכן הוא מקום מוצא נשמות הממזרים שהוא מן כלים שמעורבים בסיגים רעים שהם דינים קשים מאד.

גם נראה לי דנרמז ב'אשדוד' שהוא מספר שט"ו כמנין ז' פעמים אדם שהם ז' מלכים שכל אחד נקרא אדם, וזה החלק השאר בלי תיקון שממנו הממזרים הוא כלול מכל ז' פעמים אדם שהם שט"ו כמנין 'אשדוד'.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף ע"ג

האם גרים נקראים קהל ה' ? * גר, עבד משחורר וחלל מותרים בכהנת *
 דרשת ר' זירא ורבא במחוזא * דין הגר ביוחסין למסקנת הגמרא * דין
 שתוקי לענין יוחסין * דין אסופי לענין יוחסין * מצבים בהם נמצא האסופי
 ואינו נחשב לאסופי * מצבים בהם נמצא האסופי ונחשב לאסופי * דין אסופי
 שנמצא בשנות רעב * שלשה נאמנים לאלתר בלבד

האם גרים נקראים קהל ה' ?

דעת ר' יוסי

גרים אינם בכלל קהל ה', ולכן גר רשאי לישא ממזרת.

ולמד זאת שנאמר חמשה פעמים קהל ה' בענין אזהרת פסולי יוחסין:

א. "לא יבא ממזר בקהל ה'"⁴⁴².

ב. "לא יבא לו בקהל ה'".

ג. "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

ד. "לא יבא להם בקהל ה'".

ה. "דור שלישי יבא להם בקהל ה'".

והרי כולם יכלו להיכתב באזהרה אחת וב"קהל ה'" אחד, אלא ללמד: אחד
 לכהנים, אחד ללווים, אחד לישראלים שנחשבים לקהל ה'. ועוד אחד להתיר
 ממזר בשתוקי, ועוד אחד להתיר שתוקי בישראל.

ולא נותר "קהל ה'" להחשיב גרים בקהל ה'.

ולשיטתו לא מתייחס ה"גר" בפסוק "הקהל תקה אמת לקם ולגר הגר"
 ל"קהל" שבראש הפסוק, משום ש"תקה אמת" מפסיק ביניהם.

⁴⁴² לא יבוא ממזר בקהל ה'

שנמנע המזר מלישא בת ישראל, ועל זה נאמר "לא יבא ממזר בקהל ה'", כלומר
 שלא יבא לישא אשה מבנות קהל השם, אבל להכנס עמהם בכל מקומות מושבותיהם
 ולישא וליתן עמהם בכל הדברים מותר באמת כאחד מבני ישראל, וכבר אמרו זכרונם
 לברכה (הוריות יג.) שממזר תלמיד חכם קודם בקריאת התורה לכהן עם הארץ.

משרשי המצוה: לפי שתולדת המזר רעה מאד (מסכת כלה פ"א) שנעשית בטמאה
 ובמחשבת פגול ועצת חטא, ואין ספק כי טבע האב צפון בבן ולכן השם בחסדו הרחיק
 זרע הקדש ממנו, כאשר הבדילנו והרחקנו מכל דבר רע.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, תקס)

דעת ר' יהודה

גרים נקראים קהל ה', ולכן גר לא ישא ממזרת.

וכמה אפשרויות מהיכן למד זאת:

- א. כהנים ולויים למד מ"קהל" אחד, ומהנותר למד שגרים נקראים קהל ה'.
- ב. היתר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל למד מ"לא יבא ממזר בקהל ה'", דוקא ממזר ודאי וקהל ודאי, ומהנותר למד שגם גרים נקראים קהל ה'.
- ג. מהכתוב "הקהל חקקה אצת לכם ולגר הגר", לומדים שאף גר קרוי קהל.

גר, עבד משחורר וחלל מותרים בכהנת

לדברי הכל: גר, עבד משוחרר וחלל מותרים בכהנת.

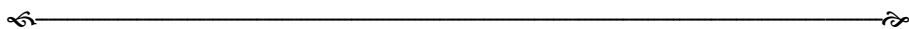
וזה כדברי רב יהודה אמר רב: לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים.

דרשת ר' זירא ורבא במחוזא

דרש ר' זירא במחוזא: גר מותר בממזרת. ולפי שהיו במחוזא הרבה גרים, לפיכך רגמוהו כולם באתרוגיהם⁴⁴³.

אמר רבא: לא מתאים לדרוש בדברים אלו במקום ששכיחים גרים.

דרש רבא במחוזא: גר מותר בכהנת. הלבישוהו בני מחוזא בבגדים יקרים מפני שסברו שהוא מחשיבם בכך ל"קהל ה'".

⁴⁴³ רגמוהו כולי עלמא באתרוגיהו

למה דוקא באתרוגים רגמוהו?

ועוד: כיצד יתכן שהמון העם, יעיזו פניהם כנגד החכם, וירגמו אותו?

וביאר הענין: דהנה איתא במדרש (ויקרא ל, י) "פרי עץ הדר זה אברהם, שהדרו הקב"ה בשיבה טובה". ולכן, כשרב זירא דרש גר מותר בממזרת, יש בזה זלזול לגרים, דכתיב "לא יבוא ממזר בקהל ה'", וקהל גרים לא איקרי קהל.

ורצו לסתור דברי ר' זירא שלא טוב עשה שזלזל כבוד גרים, כי אדרבה גרים חשובים לפני ה', ויש להוכיח זה מאתרוג שירמז על אברהם אבינו, ואברהם ושרה היו גרים וזה הכוונה "ורגמוהו", כלומר, סתרו דבריו עם אתרוגים שבידם, שאדרבה גדול כבוד הגרים וחלילה לזלזל בהם.

(ר' אהרן לוי, ע"פ הדרש והעיון, אמור, רנו)

דף ע"ג

חזר ודרש להם: גר מותר בממזרת.

אמרו לו: בדרשה זו הפסדת את הכרת תודתנו על דבריך הראשונים.

אמר להם רבא: הלא סוף סוף פסקתי תמיד לטובתכם, שהרי אם תרצו תשאו נשים מהכשרות, ואם תרצו תשאו נשים מהפסולות.

דין הגר ביוחסין למסקנת הגמרא

גר מותר בכהנת: כי לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים.

גר מותר בממזרת: כר' יוסי מפני שאינם קרויים "קהל ה'".

דין שתוקי לענין יוחסין

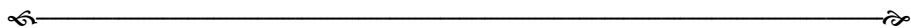
אמר רבא: מן התורה - שתוקי כשר לבוא בקהל.

מפני שהרי היא ידועה לנו כפנויה, ומותרת היא לרוב העולם. ואפילו גוי או עבד שבא עליה הולד אינו ממזר, ורק מיעוט אנשיים כגון ממזרים או קרובים פסולים אצלה, במקום ספק **כשהקבוע פרוש ממקומו** הולכים אחר הרוב⁴⁴⁴.

ואין לומר: שמא היא הולכת אליהם, ובמילא זה ספק קבוע ובספק זה הולכים מחצה על מחצה, והיות והתורה אמרה "לא יבא ממזר" - ספקא דאורייתא לחומרא.

מפני שמפסוק זה לומדים שרק ממזר ודאי לא יבוא אבל ספק ממזר יבוא, וכן בקהל ודאי לא יבוא אבל בספק קהל יבוא.

אלא שחכמים גזרו שלא יבוא בקהל, שמא ישא אחותו מאביו.

⁴⁴⁴ ואי אזלי אינהו לגבה, כל דפריש מרובא פריש

"הנה אנכי נצב על עין המים ובנות העיר יצאת לשאב מים", ויש לדקדק, למה ציין היותו נצב על עין המים ובנות העיר יוצאות, ולא היה לו להזכיר בתפילתו אלא והיה הנערה וכו'?

אלא לפי שאברהם אבינו ציוהו שלא יקח מבנות הכנעני ולפיכך שלחו לארם דוקא מקום שאין בו כנענים, אך עדיין יש מקום לחשוש, שמא תזדמן שם כנענית שתבוא ממקום אחר, לכך אמר "כי הנה אנכי נצב על העין" - בקביעות, ובנות אנשי העיר יוצאות, וכל דפריש מרובא פריש.

(ר' דוד שלמה אייבשיץ, ע"פ ערבי נחל ב', חיי שרה)

שתוקי מותר לישא שתוקית

ואין לחשוש שמא ישא אחותו, כיון שלא מסתבר לומר שאביו מזנה כל כך עד שכל השתוקים בעיר נולדו ממנו.

שתוקי מותר לישא בת שתוקית

ואין לחשוש שמא ישא אחותו מאביו, מכיון שזה צירוף מקרים שאינו שכיח.

שאלו: אם כן, למה לא ישא שתוקי כשרה, הרי לא שכיח שישא אחותו?

ותירצו: אף על פי שמדין תורה מותר לספק ממזר לבוא בקהל, החמירו חכמים בענייני יוחסין ואסרו לספק ממזרים לשאת נשים מיוחסות, כדי לשמור על מעלת יחוסו של עם ישראל⁴⁴⁵.

דין אסופי לענין יוחסין

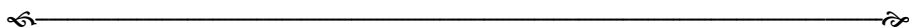
אמר רבא: מן התורה - אסופי כשר לבוא בקהל.

מפני שאשת איש אינה משליכה בנה אף אם הוא ממזר, משום שתולה בבעלה את הולד ואומרת שנולד ממנו.

ולמרות שיש מיעוט ארוסות ומיעוט נשואות שהלך בעליהם למדינת הים, ובמילא אין להם במי לתלות את הולד ומשליכות אותו, עדיין כנגדן יש מיעוט נשים פנויות, וכן נשים שהתעברו מבעליהן ומשליכות את ולדן מחמת רעב, ובמילא זה ספק חצי חצי.

ולמרות שהתורה אמרה "לא יבא ממזר" וספקא דאורייתא לחומרא. מפסוק זה לומדים שרק ממזר ודאי לא יבוא אבל ספק ממזר יבוא, וכן בקהל ודאי לא יבוא אבל בספק קהל יבוא.

אלא שחכמים גזרו שלא יבוא בקהל, שמא ישא אחותו מאביו.

⁴⁴⁵ מעלה עשו ביוחסין

לדעת חז"ל בכל מקום יש קשר בין מוצאו המשפחתי של אדם לבין מידותיו. מידות טובות, כגון ענוה, חסד, ותרנות, הן כעין שטר יחוס, עדות ברורה על מוצא משפחתי כשר ונקי. . ומאידך - עזות, יהירות וגסות רוח הן סימן לפסול במשפחה. . לכן הדגישו החכמים ביבמות וקידושין את היחס בין מידות שבנפש האדם לבין עניני יחוס - כי הם מותנים זה בזה.

(ר' חנוך הכהן ארנטרוי, עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, עמ' קיט)

אסופי מותר לישא אסופית

ואין לחשוש שמא ישא אחותו, כיון שלא מסתבר לומר שמאותה אם באו האסופים הללו. וכן באביו אין לחוש שמא זינה עם שתי נשים ושני האסופים הם ילדיו.

אסופי מותר לישא בת אסופית

ואין לחשוש שמא ישא אחותו מאביו, מכיון שזה צירוף מקרים שאינו שכיח. **שאלו:** אם כן, למה לא ישא אסופי כשרה, הרי לא שכיח שישא אחותו? **ותירצו:** אף על פי שמדין תורה מותר לספק ממזר לבוא בקהל, החמירו חכמים בענייני יוחסין, ואסרו לספק ממזרים לשאת נשים מיוחסות, כדי לשמור על מעלת יחוסו של עם ישראל⁴⁴⁶.

מצבים בהם נמצא האסופי ואינו נחשב לאסופי

כל מקום שנראה הדבר שאמו השליכה אותו באופן שהיא חסה עליו שלא ימות, אין לחוש שמדובר באסופי והולד כשר.

⁴⁴⁶ מעלה עשו ביוחסין

וזה היה כל עסק עזרא, שהפריש נשים נכריות ועל ידי זה זכה לחבר ספר יוחסין, הוא ספר דברי הימים (ב"ב טו.). ועשה בבל כסולת נקיה (קדושין ט:), וכן אליהו יבוא ליחס בני ישראל.

וזהו עיקר מעלת ישראל, שיש להם יחוס, וכשאז"ל "הביאו לי ספר יוחסין כדרך שבני מביאים", מה שאין כן עכו"ם - עם הדומה לחמור, אין אב לעכו"ם ללכת אחר משפחת אב, וכבהמה דאין לה ייחס.

ועל כן אמרו **גד גדוד יגודנו** כי היוצאים במלחמת בית דוד, גם כן, היו מיוחסים, וזהו בא גד - גדא בביתא, כי עיקר מזל-טוב הוא היחוס, וכמו שאיתא ב"עשרה מאמרות" דנפשות האבות הם נעשים מזל לבנים.

והיינו, כי המזל הוא ה"אין" שממנו נמשך ה"יש", והוא כח הנעלם שבאב שממנו נמשכו הבנים.

ועל כן כשנולד בן או כשנושא אשה כדי לקיים המין והיחוס, אומרים "מזל טוב" - דבזה נבנה המזל, ומברכים שיהיה לטוב.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, מחשבות חרוץ, עמ' 60)

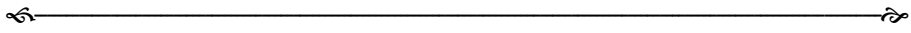
דף עג

דוגמאות שהביא רבא בר רב הונא

- ✧ מצאו מהול - אם לא היה כשר לא היו טורחים למולו⁴⁴⁷.
- ✧ מצאו כשאבריו מתוקנים ומישרים⁴⁴⁸ - שטורחת אמו ליישר איבריו.
- ✧ מצאו: משוח בשמן, עם כוחל בעיניו, קשור בקשרי רפואה, כשתלוי עליו פתק או קמיע - מתוך שטרחה בו בכל אלו, ודאי לא השליכתו כדי שימות.
- ✧ מצאו על דקל שלא מגיעה אליו חיה - לא הפקירה אותו אמו כדי שימות.
- ✧ מצאו על אילן של עוזרדין שאינו סמוך לעיר - מפני שאין באילן זה שדים.
- ✧ מצאו בבית הכנסת שמחוץ לעיר, אבל סמוך לעיר ושכיחים בו רבים - לפי שאין מצויים שם מזיקים.

דוגמאות שהביא אמימר

- ✧ מצאו באמצע הנהר - טרחה אמו להוליכו לשם מפני שמצויות שם ספינות.
- ✧ מצאו בצידי רשות הרבים - אין הוא אסופי, לפי שהוא מקום שמור קצת.

⁴⁴⁷ מצאו מהול - אין בו משום אסופי

במענה לשאלותיו:

- (1) כיון שהילד שנתן אודותו תעודת מילה - אסופי, הרי אפשרי ג"כ שאמו אינה יהודית (ובמילא גם הוא) והתעודה יכולה להטעות וכו' - לכן יתכתב בהקדם עם רב מזקני ההוראה לייעצו מה עליו לעשות בכגון זה.
- (2) ימשיך באומנות המילה (אלא שיברר בכל פעם מי היא האם) וזכות הכנסת בניי לבריתו של א"א תעמוד לו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, אגרות קודש, כרך כד, אגרת ט'עו)

⁴⁴⁸ משלטי הדמיה - אין בו משום אסופי

והנה נער בוכה (שמות ב ו). פירש רש"י (ד"ה והנה) קולו כנער, ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה.

י"ל על פי המבואר בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע"ג ע"ב) משלטי הדמיה אין בו משום אסופי, רק משום רעבון השליכתו, עד כאן.

והנה אז מסופקת היתה בת פרעה אם הוא אסופי, או הוא מילדי העברים שהשליכתו אמו מפני פחד הגזירה, וכששמעה שקולו כנער הבינה שהוא מזורז, והיינו משלטי הדמים, אז ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה, ומחמת פחד השליכתו אמו ולא אסופי הוא, ודוק כי נכון הוא בס"ד.

(ר' משה טייטלבוים מאוהעל, ישמח משה, שמות י)

מצבים בהם נמצא האסופי ונחשב לאסופי

כל מקום שנראה הדבר שהשליכתו אמו שם על דעת שימות ולא חסה עליו, יש לחוש שהוא פסול, והרי הוא אסור בקהל כאסופי.

דוגמאות שהביא רבא בר רב הונא

✚ מצאו על דקל באופן שמגיעה אליו חיה - הרי זה אסופי, שהרי הפקירה אותו אמו כדי שימות.

✚ מצאו על אילן ששמו זרדתא והוא סמוך לעיר - מפני שיש באילן זה שדים, הרי שהפקירה אותו כדי שימות.

✚ מצאו בבית הכנסת שמחוץ לעיר, ואין שכיחים בו רבים - לפי שמצויים שם מזיקים.

דוגמאות שהביא אמימר

✚ מצאו בחפירה שמטילים לתוכה גרעיני תמרים למאכל בהמות - לפי שמקום זה הוא מחוץ לעיר ויש בו מזיקים.

✚ מצאו בשיפוע הנהר - משום שאין דרך הספנינות לעבור שם, ומוכה שלא חסה עליו אמו.

✚ מצאו ברשות הרבים - לפי שמקום הפקר הוא.

דין אסופי שנמצא בשנות רעב

אמר רב יהודה אמר ר' אבא אמר ר' יהודה בר זבדי אמר רב: כל זמן שהשתוקי נמצא בשוק - אביו ואמו נאמנים עליו לומר שהוא בנם. אולם כשנאסף מן השוק - אין נאמנים לומר עליו שהוא בנם.

אמר על כך רבא: הואיל ויצא עליו שם אסופי, שוב אין להכשירו.

ואמר רבא: בשנת רעב, אף על פי שנאסף מן השוק, אביו ואמו נאמנים לומר עליו שהוא בנם, היות ובשנים אלו הרבה תינוקות מושלכים ולא רצו חכמים לפוסלם מחמת יציאת הקול, כדי לא לרבות פסולים בישראל.

דף ע"ג

שלשה נאמנים לאלתר בלבד

אמר רב חסדא: שלשה נאמנים רק לאלתר, ולאחר זמן כבר לא נאמנים.

א. אסופי

אביו ואמו נאמנים להכשירו ולומר שהוא בנם רק אם זה יהיה לאלתר כשמצאוהו, אבל לא לאחר שנאסף מן השוק.

ב. חיה

לתנא קמא: כל עוד ולא יצאה ממקום הלידה נאמנת לומר זה יצא ראשון וזה יצא שני. ואם יצאה וחזרה, שוב אינה נאמנת.

לר' אליעזר: נאמנת כל עוד שעדיין עומדת במקומה, אבל אם הפנתה את ראשה, כבר לא נאמנת.

ג. פוטרת חברותיה

שלש נשים שישנו במיטה אחת, ונמצא דם תחת אחת מהן - כולן טמאות. בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה - היא טמאה וכולן טהורות.

אמר רב חסדא: רק אם בדקה עצמה מיד כשיעור ווסת (שיעור הזמן הנדרש ליטול את העד הנמצא בצד המשקוף בסמוך לה ולקנח בו).

אבל לאחר זמן זה, אף אם נמצאה טמאה, אף חברותיה טמאות.

דף ע"ד

דין בנאמנות חיה ביוחסין ★ דין בנאמנות בעל מקח ★ דין בנאמנות דיין ★ שלושה נאמנים על הבכור ★ דין שתוקי ביוחסין ★ דברי המשנה ★ בירור מחלוקת תנא קמא ור' יהודה ★ מי נחשב לממזר?

דין בנאמנות חיה ביוחסין

שנינו בברייתא: אם נמצאות כמה יולדות בבית אחד, נאמנת חיה לומר: זה כהן וזה לוי, זה נתין וזה ממזר.

וכל זה כשלא קרא עליה ערער (שאין עד שמכחישה), אבל אם קרא עליה ערער - אינה נאמנת.

כמה מכחישים צריכים להיות כדי שלא תהא נאמנת?

ללישנא קמא: שניים.

שאמר ר' יוחנן אין ערער פחות משניים, מפני שאין עד אחד נאמן להעיד על אדם שהוא פסול. ולכן אם רק אחד הכחישה - עדיין נאמנת.

ללישנא בתרא: אחד.

ומה שאמר ר' יוחנן זה דוקא אם ישנה קודם חזקת כשרות, אבל במקרה שלנו שאין חזקה, מספיק ערער אחד.

דין בנאמנות בעל מקח

שנינו בברייתא: נאמן בעל מקח לומר, לזה מכרתי ולזה לא מכרתי.

וכל זה כשמקחו עדיין בידו והלוקח נתן רק את דמיו, והיות ואסור למוכר לחזור מהמקח לאחר קבלת המעות שאם יחזור בו יקבל "מי שפרע", לכן הוא שם לב ומדייק וזוכר למי מכר.

אבל אם אין מקחו בידו - אינו נאמן, מפני שאינו מדייק לזכור למי מכר.

שאלו: נשאל את המוכר ממי קיבל את המעות?

ותירצו: מדובר כאן ששניהם נתנו מעות, אלא שאחד נתן מדעת בעל המקח ואחד נתן לו בעל כורחו.

דין בנאמנות דיין

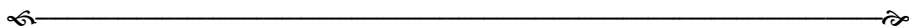
שנינו בברייתא: נאמן דיין לומר: לזה זיכיתי ולזה חייבתי.
 וכל זה כשבעלי דינים עומדים לפניו, שאז עדיין עליו לזכור את פסק הדין.
 אבל כשאין בעלי דינים עומדים לפניו - אינו נאמן, שכיון שכבר יצאו, לא צריך לזכור את פסק הדין.

שאלו: נראה מי מהם מחזיק את שטר פסק הדין של הזכות?

ותירצו: מדובר כשנקע השטר.

שאלו: יכול הדיין לחזור לדונם שוב.

ותירצו: כאן מדובר ב"שודא דדייני"⁴⁴⁹ - מקרה שלא היתה דרך להכריע את הדין על פי משפטי הממון, אלא על פי ראות עיני הדיין.
 ולכן לא מסכימים בעלי הדין לדון מחדש, שמא עתה יטה לבו לצד השני.

⁴⁴⁹ שודא דדייני

רש"י פירש: שודא דדייני זו החלטה ללא ראיות ברורות.
 לדיין אין ראיה ברורה לכאן או לכאן, אך המציאות בשטח נוטה יותר, לדעתו, לטובת אחד הצדדים, ועל כן הוא מזכה אותו.
 לפירוש רש"י, זהו למעשה פסק דין ממש, אלא שהוא איננו מגובה בראיות ברורות.
רבינו תם פירש: המילה "שודא" באה מן השורש ש"ד", שמשמעו 'זריקה, השלכה'.
 מאחר שאין לדיין כל ראיה להיכן הדין נוטה, הרי הוא משליך, כביכול, את הממון, ולהיכן שייפול - ייפול.

לשון אחר: אין כאן פסיקה של ממש, כי אם הכרעה שרירותית לחלוטין לטובת אחד הצדדים. במקרה כזה באמת אין כל הכרח שהדיון החוזר יגיע לאותה פסיקה, ולכן אין מקום להשיב את בעלי הדין לבית הדין.

תוספות הסבירו שדין זה מבוסס על היסוד ההלכתי "הפקר בית דין היה הפקר".

הרמב"ן בבבא בתרא (לה ע"א, ד"ה ופירוש) קיבל את פירוש רבינו תם, אך הוסיף כי אין הכוונה לפסיקה שרירותית לחלוטין: "ופירוש שודא דדייני - למי שירצה הדיין יתננו".

וכן מפורש בירושלמי (כתובות פ"י ה"ד): והדיינין מחליטין אותו לכל מי שירצו. והלשון אמור שם כך: 'שוחדא לדייני', כלומר: שהדיינין עושין כל מה שירצו, ואם אוהבין זה יותר מזה מפני שהוא עמית בתורה ומצות - יתנו לו".

שלושה נאמנים על הבכור

אמר רב נחמן: שלושה נאמנים על הבכור:

- א. חיה** - נאמנת לאלתר, כפי שהתבאר לעיל.
- ב. אמו** - נאמנת למשך שבעה ימים מהלידה. לפי שעדיין אין אביו מכירו שעוד לא יצא מתחת אמו להכנס לברית, אבל מזמן שאביו מכירו שוב אין אמו נאמנת.
- ג. אביו** - נאמן לעולם, נאמנות זו נדרשת בלימוד מהתורה.

נאמנות האב לפסול את בכורו מכהונה

נאמר, "כִּי אֵת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׁנוּאָה יִפִּיר".

מכאן אמר ר' יהודה: נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן לומר זה בני בכור, כך נאמן לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה.
וחכמים אומרים: אינו נאמן לפוסלו מכהונה.

דין שתוקי ביוחסין

שנינו במשנה: אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי.

מה התכוון אבא שאול כקרא לו בדוקי?

אין לומר ששואלים את אמו למי התעברה, ואומרת לכשר נבעלתי - נאמנת. שהרי שנינו כבר דין זה בשם רבן גמליאל.

ששנינו בברייתא: היתה (אשה פנויה) מעוברת, ואמרו לה: מה טיבו של עובר זה? אמרה להם: מאיש פלוני וכהן הוא. **רבן גמליאל ור' אליעזר אומרים** - נאמנת. **ר' יהושע אומר:** לא מפיה אנו חיינ ואינה נאמנת להכשירו. **אמר רב יהודה אמר שמואל:** הלכה כרבן גמליאל.

אלא שהדין הוא שאם נבעלה לחלל או למי שאסור עליה - היא נאסרת להנשא לכהן, וכן אם היתה כהנת נאסרת באכילת תרומה.

ועל זה אמר רבן גמליאל שנאמנת לומר לכשר נבעלתי, כיון שטענת בריא שלה מצטרפת לחזקת כשרות שלה. אבל אינה נאמנת לומר שנתעברה מכשר לענין כשרות העובר.

ועל כך הוסיף אבא שאול במשנתנו, שנאמנת גם לענין כשרות העובר.

דף ע"ד

שאלו: ומה מחדש הדין של אבא שאול, לדברי המכשיר בה ומכשיר בבתה?
ותירצו: בדברי אבא שאול שמענו חידוש גדול יותר מדברי רבן גמליאל.
 שאם היינו לומדים רק את דברי רבן גמליאל, היה אפשר לומר, דוקא שם
 שרוב כשרים אצלה - נאמנת, אבל היכן כשרוב פסולים אצלה - אינה נאמנת.
 לכן הביא את דברי אבא שאול, שגם במקרה זה נאמנת, כי מהתורה שתוקי
 כשר ורק רבנן עשו מעלה ביוחסין ואסרוהו, לכן נאמנת לגבי איסור דרבנן.

מסקנת הגמרא

אמר רבא: הלכה כאבא שאול.

דברי המשנה

לתנא קמא: כל האסורים לבוא בקהל - מותרים לבוא זה בזה.

ר' יהודה: אוסר.

לר' אליעזר: ודאי פסול בודאי פסול - מותרים. ודאי בספק - אסורים.

בירור מחלוקת תנא קמא ור' יהודה

שאלו: למי התכוון התנא שאמר "כל האסורין לבוא בקהל"?

אי אפשר לומר שמדובר בממזרים, נתינים, שתוקים ואסופים, שהרי כבר
 הוזכרו ברישא (במשנה הקודמת).

ועוד שאלו: מה ר' יהודה אוסר?

אי אפשר לומר שאוסר ודאי בספק, כי הרי זה כבר אמר ר' אליעזר, ור'
 יהודה חולק עליו, משמע שהוא מתיר אף ודאי ממזר בספק ממזר.

ואי אפשר לומר שאוסר גר בממזרת, כי הרי תנא קמא לא דיבר בכלל על
 הגרים, אלא על האסורים לבוא בקהל, וגרים מותרים בקהל.

ההסבר של רב יהודה

"כל האסורין לבוא בקהל" - הכוונה בקהל כהונה. ובא התנא להוסיף על
 המשנה הקודמת, שלא רק האסורים לבוא בקהל ישראל מותרים זה עם זה,
 אלא אף האסורים לבוא בקהל כהונה מותרים זה בזה.

דף ע"ד

והיא הגיורת: ולתנא קמא אפילו פחותה מבת ג' שנים ויום א' - אסורה לכהן משום "זונה". ולא כדעת רשב"י שמתירה לכהן כי בגיל זה אין ביאתה ביאה.

ור' יהודה בא לאסור גר בממזרת מפני שלדעתו קהל גרים נקרא קהל ה'.

שאלו: נעמיד את המשנה בגיורת בת ג' שנים ויום אחד ואפילו לרשב"י?

ותירצו: דבר זה מופרך מעיקרו. שהרי הטעם שכל הפסולים לבוא בקהל כהונה מותרים זה בזה ובכללם גיורת, זה מפני שהיא בת ג' שנים ויום אחד ונאסרת בכהונה.

ומכאן נדייק, שגיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, שמותרת לבוא בקהל כהונה אסורה לבוא בשאר הפסולים.

וזה דיוק שאי אפשר לקבלו, שהרי גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד לרשב"י מותרת לבוא בקהל ומותרת גם לבוא זה בזה, מפני שלדעתו קהל גרים לא נקרא קהל ה'.

שאלו: וכי כלל נכון הוא, שכל האסורים לבוא בקהל כהונה מותרין לבוא זה בזה, והרי אלמנה וגרושה וחללה וזונה, אסורים לבוא בקהל כהונה ואסורים לבוא בממזרים?

ועוד: מהכלל הנ"ל ניתן לדייק שהמותרים בקהל כהונה אסורים לבוא זה בזה, והרי גר מותר בכהנת ומותר בממזרת?

ההסבר של רב נתן בר הושעיא

"כל האסורין לבוא בקהל" - הכוונה כל אדם שכהן אסור לישא את בתו, מותר בפסולים.

כגון גר שנשא גיורת וכדעת ר' אליעזר בן יעקב שפוסל לכהונה את בת גר שנשא גיורת - מותר בממזרת וממזר מותר בגיורת.

ועל זה נחלק ר' יהודה במשנתנו ואסר.

שאלו: וכי כלל נכון הוא, שכל שכהן אסור לישא את בתו מותר לבוא בפסולים, הרי חלל שנשא בת ישראל שאסור לכהן לישא בתו, ובכל זאת חלל זה אסור בממזרת?

ותירצו: התנא במשנתנו סובר כר' דוסתאי בן יהודה, שאמר בבבביתא לקמן, בנות ישראל הן מקוה טהרה לחללים, ולדבריו החלל אסור בממזרת, כי בתו של החלל מישראל כשרה לכהונה.

דף ע"ד

שאלו: והרי חלל שנשא חללה לכולי עלמא כהן אסור לישא בתו, ובכל זאת אסור בממזרת?

ועוד: מהכלל הנ"ל ניתן לדייק, אדם שכהן מותר לישא את בתו אסור בממזרת, והרי גר שנשא בת ישראל, כהן מותר לישא בתו (כר' אליעזר כיון שאמה מישראל) ומותר בממזרת?

ההסבר של רב נחמן אמר רבה בר אבוה

"כל האסורין לבוא בקהל" - הכוונה כל ממזר מאחותו וממזר מאשת איש נחשבים כממזרים ומותרים לבוא זה בזה.

שלשית תנא קמא, כל הנולד מחיוב כרת גם נחשב כממזר.

ועל זה חולק ר' יהודה וסובר, דוקא ממזר מאשת איש נחשב ממזר, אבל ממזר מאחותו לא נחשב ממזר ואסורים לבוא זה בזה.

לשיתתו דוקא הנולד מביאת איסור שיש בו מיתת בית דין הוא ממזר.

מי נחשב לממזר?

לר' עקיבא: כל שהוא ב"לא יבא", כלומר ביאת לאוין - נחשב ממזר.

לשמעון התימני: כל שחייבים עליו כרת - נחשב ממזר, והלכה כדבריו.

לר' יהושע: כל שחייבים עליו מיתת בית דין - נחשב ממזר.

שאלו: נמצא שתנא קמא סבר כשמעון התימני, ור' יהודה כר' יהושע. ואם כן, למה שוב שנה רבי את המחלוקת הזו במשנתנו?

ההסבר של רבא

"כל האסורין לבוא בקהל" - הכוונה, גר עמוני ומואבי מותרים לבוא זה בזה.

ור' יהודה לא חולק בנושא זה על תנא קמא.

אלא כוונת התנא לומר, שאע"פ שר' יהודה אוסר גר מכל האומות בממזרת, כי לשיתתו הם קהל ה', זה דוקא גרים שראויים לבוא בקהל, אבל גר עמוני ומואבי שאינם ראויים לבוא בקהל - מותרים בממזרת.

דף ע"ה

הפוסלים אשה לכהונה / כהנת מלאכול בתרומה ★ ודאן של פסולים בודאן
 ★ עד מתי גר מותר בממזרות? ★ כותים גירי אריות ★ האם ערווה פוטרת את
 צרתה מחליצה ויבום? ★ שלוש מחלוקות בענין איסור כותים בקהל

הפוסלים אשה לכהונה / כהנת מלאכול בתרומה

לתנא קמא: בן תשע שנים ויום אחד שהוא: גר עמוני, מצרי ואדומי, כותי,
 נתין, חלל או ממזר, שבא על הכהנת או לוויה או ישראלית - פסל אותה מלינשא
 לכהן, ואם היתה כהנת נאסרת לאכול בתרומה.

לר' יוסי: כל שזרעו פסול - פוסל, כל שזרעו אינו פסול - אינו פוסל.

לר' שמעון בן גמליאל: כל שכהן יכול לישא בתו - כהן נושא אלמנתו. וכל
 שאין כהן נושא בתו - אין כהן נושא אלמנתו.

ההבדל בין תנא קמא לר' יוסי

אמר ר' יוחנן: גר מצרי שני. ושניהם למדוה מכהן גדול באלמנה.

לתנא קמא - מה כהן גדול באלמנה שביאתו בעבירה ופוסל בה, אף כל
 שביאתו בעבירה פוסל. נמצא שאף אלמנת מצרי שני בכלל זה.

לר' יוסי - מה כהן גדול באלמנה שזרעו פסול ופוסל, אף כל שזרעו פסול
 פוסל, יצא מצרי שני שאין זרעו פסול, שנאמר, "בְּנִים אֲשֶׁר יִנְלְדוּ לָהֶם דֹּר
 שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱל ה'".

ההבדל בין ר' יוסי לרבן שמעון בן גמליאל

אמר עולא: גר עמוני ומואבי. ושניהם למדוה מכהן גדול באלמנה.

לר' יוסי - מה כהן גדול באלמנה שזרעו פסול ופוסל, אף כל שזרעו פסול
 פוסל, נמצא שגר עמוני ומואבי בכלל זה, שהרי בניהם אסורים לבוא בקהל.

לרבן שמעון בן גמליאל - מה כהן גדול באלמנה שכל זרעו פסול, אף כל
 שכל זרעו פסול אפילו נקבות פוסל, יצאו גר עמוני ומואבי, שנקבותיהם כשרות
 לבוא בקהל, דאמר מר "עֲמוֹנִי" - ולא עמונית, "וּמוֹאֲבִי" - ולא מואבית⁴⁵⁰.

⁴⁵⁰ דאמר מר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית

"קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו'", ופירש"י ז"ל הנמצאת, המזומנות
 לך בבית להצילם.

דף עה

אלמנת עיסה – ספק חלל

אמר רב חסדא: הכל מודים באלמנת עיסה שפסולה לכהונה, שמא היה בעלה הכהן חלל, והחלל פוסל לכהונה.

שהרי התנא שהכי מיקל הוא רבן שמעון בן גמליאל שהכשיר אף אלמנת עמוני ומואבי.

והוא עצמו אומר "כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו", ומשפט זה בא למעט אלמנת עיסה שפסולה לכהונה, שהרי בתו של עיסה פסולה לכהונה שמא הוא חלל, הרי שאף אלמנתו פסולה לכהונה.

אך ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא העידו על אלמנת עיסה שכשרה לכהונה, משום שנחשבת ל"ספק ספיקא", היות שהספק שלה נובע כתוצאה מספקו של הבעל, וספק ספיקא לקולא.

ודאן של פסולים בודאן

שנינו במשנה: ר' אליעזר אומר ודאן בודאן מותר.

אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כר' אליעזר.

וכשאמרתי דבר זה לפני **שמואל** אמר לי: הלל שונה עשרה יוחסים עלו מבבל, וכולם מותרים לבוא זה בזה, ואתה אומר הלכה כר' אליעזר שאוסר ודאן בספקן וספקן בספקן?!

... ויש לדקדק דתיבת 'בבית' נראה כמיותר כי היה לו לומר המזומנות לך להצילם, גם מאי 'הנמצאת', הלא דבר רז"ל ידועים ביבמות בפרק הערל, 'הנמצאת' שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית וכו' ע"ש.

אבל לדרכי נראה לי... בהקדים מאמר רז"ל בפ' הערל, עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם והנקבות מותרים מיד, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית... על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם... אם כן מזה משמע לפי תירוץ הגמרא דמחמת כל כבודה בת מלך פנימה, הותרו הנקבות לבוא בקהל.

לפי זה יתכן פירש"י ז"ל ואת שתי בנותיך הנמצאת המזומנות לך בבית דייקא, להצילם מטעם זה שהם מותרים לבוא בקהל ויצא מהם מלכות בית דוד.

(ר' יהודה אריה לייב בן יהושע הושקי, לב אריה, פרשת וירא)

דף ע"ה

ארוסה שהתעברה ואין ידוע ממי

לרב: הולד ממזר ומותר בממזרת. מפני שרוב העולם אסור לה, והולכים אחר הרוב.

לשמואל: הולד שתוקי ואסור בממזרת. שאינו אלא ספק ממזר שמא התעברה מהארוס.

שאלו: הרי ישנה סתירה בדברי רב ושמואל.

תירוץ ראשון: תהפוך את השיטות.

רב אמר - הולד שתוקי ואסור בממזרת, כשיטתו שהלכה כר' אליעזר.

ושמואל אמר - הולד ממזר ומותר בממזרת, כשיטתו שהלכה כתנא קמא.

והסיבה שצריך לציין את שתי המחלוקות:

אם היו מציינים רק את המחלוקת במשנתנו שעוסקת בשתוקי דעלמא - היינו אומרים, רק בזה אמר רב שאסור בממזרת, הואיל ורוב כשרים אצלה. אבל לגבי ארוסה, שרוב פסולים אצלה, אולי יודה לשמואל שמותר בממזרת.

אם היו מציינים רק את המחלוקת בארוסה - היינו אומרים, רק בזה אמר רב שהולד אסור בממזרת, משום שיש לתלות שהתעברה מארוסה. אבל במשנתנו אולי יודה לשמואל שמותר בממזרת.

תירוץ שני: אין צורך להפוך את השיטות, ומה שרב אמר ממזר, לא התכוון לומר שמותר בממזרת אלא שאסור בבת ישראל מפני שהוא ספק, והוא כשיטת ר' אליעזר שאסר ספיקן בודאן.

ושמואל אמר - הולד שתוקי, ואסור בבת ישראל אבל מותר הוא בממזרת כשיטת תנא קמא.

שאלו: אם כן גם לרב וגם לשמואל הוא ספק ממזר, ומה בא שמואל לומר?

ותירצו: מה ששמואל התכוון כשאמר שתוקי, שמשתיקין אותו מנכסי אביו, שגם אם הוא תפס נכסי הארוס לאחר שמת בטענה שהוא בנו, מוציאים מידו.

וכן אפשר לומר: מה ששמואל התכוון כשאמר שתוקי, "בדוקי" שבודקים את אמו ואם אמרה לכשר נבעלתי - נאמת, כשיטת רבן גמליאל.

ולמרות ששמואל אמר זאת כבר פעם אחת, ששנינו: היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה? ואמרה "מאיש פלוני וכהן הוא", רבן גמליאל ור' אליעזר אומרים - נאמת. ר' יהושע אומר - אינה נאמת.

דף עה

ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל.

אם היה אומר שמואל רק שם שהלכה כרבן גמליאל, היינו אומרים היות רוב כשרים אצלה, כי היא פנויה, לכן נאמנת להכשיר את העובר, אבל אצלנו שמדובר בארוסה, שרוב פסולים אצלה - לא תהא נאמנת. לכן בא שמואל ואומר שגם במקרה זה נאמנת.

עד מתי גר מותר בממזרת?

יש אומרים: גר עד עשרה דורות מותר בממזרת, מכאן ואילך אסור, שכבר נשכחה גרותו ונראה כישראל, ויבואו לומר שישראל נשא פסולה. **ויש אומרים:** מותר בממזרת עד שישתקע שם עבודה זרה ממנו, שהוא זמן יותר ארוך.

בתוס' הרא"ש מובא: אמרו חכמים "גיורא, עד עשרה דרי לא תיבזי ארמאה באפיה". משמע שבעשרה דורות עדיין לא נשתקע שם גיותו ממנו.

הסיבה שר' אלעזר אסר כותי בכותית

אמר רב יוסף: הסיבה שר' אלעזר אסר כותי בכותית, מפני שעשאוהו כגר לאחר עשרה דורות שאסור בפסולים.

שאל אביי: איך אפשר להשוות, גר ישן וממזרת חדשה אסורים זה בזה כדי שלא יאמרו ישראל הוא שלקח ממזרת. אבל הכותי והכותית הם שווים, ואם מחזיקים אותו כישראל משום גר ישן, אף היא מוחזקת בכשרות ואין שום חשש של מראית עין?

כותים גירי אריות

אמר רב דימי: ר' אלעזר סבר כר' ישמעאל שאמר, כותים גירי אריות הם, וגויים גמורים הם. ור' ישמעאל סבר כר' עקיבא שאמר, גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר.

לכן אסר ר' אלעזר כותי בכותית, שמא כותי זה אביו הוא כותי שדינו כגוי, ואמו ישראלית. ונמצא שישראל ממזר הוא לשיטת ר' עקיבא, וכותית זו נולדה מכותי וכותית והיא עכו"ם גמורה, ונמצא שממזר ישראל נושא עכו"ם. או שמא הכותי גוי, שנולד מכותי וכותית, והכותית ישראלית ממזרת.

דף עה

אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל: מנין לגוי ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה, שנאמר "בת פהן פי תהנה אלקמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה פנעוניה". מי שיש לו אלמנות וגירושין ממנו חוזרת לאכול בתרומה, יצאו גוי ועבד שאין להם אלמנות וגירושין.

שאלו: אם ר' ישמעאל סובר כר' עקיבא, הרי לשיטתו הולד ממזר, אז ברור שפוסל אותה לתרומה, ולמה צריך לדרוש זאת מפסוק?

ותירצו: ר' אלעזר סבר כר' ישמעאל שאמר כותים גירי אריות, וכן סבר כר' עקיבא שאמר גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר.

האם ערווה פוטרת את צרתה מחליצה ויבום?

שנינו בריש יבמות: חמש עשרה עריות פטורות מן היבום ומן החליצה, ואף פטורות את צרותיהן. ונחלקו מה דין אם נפלה לו ליבום יחד עמה גם אשתו השניה של אחיו שאינה ערווה עליו:

לבית הלל - הערווה פוטרת אף את צרתה מהחליצה ומן היבום.

לבית שמאי - אין הערווה פוטרת את צרתה.

ואמר על זה ר' אלעזר: לדעת בית הלל, אם עשו כבית שמאי ויבמו את צרת הבת, הולד שנולד מיבום זה ממזר. שלשיטתם יש כאן איסור אשת אה שלא במקום מצות יבום שהוא בכרת, ויש ממזר מחייבי כריתות. אבל לבית שמאי, אם עשו כבית הלל, ופטרו את צרת הבת מיבום והלכה ונישאת לאחד מן השוק, אין הולד ממזר, לפי שאין ממזר מחייבי לאוין.

שאלו: הרי שר' אלעזר אינו סובר כר' עקיבא, אם כן חוזרת השאלה, מדוע אסר ר' אלעזר את הכותי והכותי זה בזו?

שלוש מחלוקות בענין איסור כותים בקהל

כשהגיע רבין אמר בשם ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, ויש אומרים אמר ר' אבא בר זבדא אמר ר' חנינא, ויש אומרים אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' יהושע בן לוי, שלוש מחלוקות בדבר:

דף עה

א. משום שגירי אריות הם

ר' ישמעאל סבר: כותים גירי אריות הן ודינם כגויים גמורים. וכהנים שנשמעו בהם - כהנים פסולים היו. שנאמר, "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם פְּהַגֵי כְמוֹת".
ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מן הקוצים (פסולים) שבעם - ולכן פסלו את הכותים לבוא בקהל.

ב. שהיו מייבמים את הארוסות בלבד

ר' עקיבא סבר: כותים גירי אמת הן, וכהנים שנשמעו בהן - כהנים כשרים היו. שנאמר, שנאמר, "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם פְּהַגֵי כְמוֹת".
ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מן הבחירים שבעם. ואסרום מפני שהיו מייבמים את הארוסות בלבד ופוטרים את הנשואות מיבום וחליצה.
שלמדו את הפסוק "לא תהיה אשת הַמַּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר": אשת המת שהיתה יושבת מחוץ לבית בעלה, כלומר ארוסה, היא "לא תהיה לְאִישׁ זָר", אבל זאת שיושבת בפנים, כלומר הנשואה - תהיה לאיש זר.
ור' עקיבא לשיטתו שיש ממזר מחייבי לאוין, נמצא שהכותים ספק ממזרים הם, ולכן אסרום בקהל.

ג. לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצוות

ויש אומרים: לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצוות, ושמא אירע להם ספק בקידושי אבותיהם, ומתוך שאינם בקיאים סברו שאינה מקודשת, והלכה ונישאת לאחר ונמצאו בניה ממזרים.
אמר רב אידי בר אבין: היש אומרים זה ר' אליעזר כפי שיטתו במצת כותי שאסורה מפני שאינם בקיאים בדקדוקי מצוות.
ומטעם זה אסר ר' אלעזר במשנתנו כותי בכותית: כיון שאין בקיאים הם בתורת קידושין וגירושין.

דף ע"ו

דין מצת כותי בערב פסח ★ סיבות נוספות לאיסור כותים בקהל וכותי בכותית
 ★ דברי המשנה ★ הסיבה שבדקים רק את הצד של הנשים ★ לזיה
 וישראלית מוסיפין עליהן עוד אחת ★ מי התנא של משנתנו? ★ אין בודקין
 מן המזבח ולמעלה ★ ולא מן הדוכן ולמעלה ★ ולא מסנהדרין ולמעלה ★
 כל מי שהוחזקו אבותיו משומרי הרבים אינו צריך בדיקה ★ וגבאי צדקה
 משיאים לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן ★ כל שררה מקרב אחיך ★ אף
 מי שהיה חתום עד ערכי הישנה ★ אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך

דין מצת כותי בערב פסח

לתנא קמא: מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, מפני
 שהכותים בקיאים בשימור המצות.

כתבו התוס': אף שפת כותי אסורה באכילה, היינו דוקא פת שהכותי לש
 ועושה בביתו, אבל עיסה שכותי עושה בבית ישראל, מותרת.

לר' אליעזר: מצת כותי אסורה ואינו יוצא בה ידי חובתו, לפי שאין בקיאים
 בדקדוקי מצוות.

לר' שמעון בן גמליאל: כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה, מדקדקים בה
 יותר מישראל.

סיבות נוספות לאיסור כותים בקהל וכותי בכותית

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוי: ממזר מאחותו וממזר מאשת אח נתערבו
 בהן, ומטעם זה לדעתו אסר ר' אלעזר כותי בכותית.

ונקט ממזר מאחותו וגם ממזר מאשת אח, למרות שמספיק אחד מהם, מפני
 שכך היה המעשה.

רבא אמר: עבד ושפחה נתערבו בכותים ולכן אסרו אותם בקהל. ומטעם זה
 לדעתו אסר ר' אלעזר כותי בכותית.

ונקט גם עבד למרות שעבד הבא על בת ישראל הולד כשר, מפני שכך היה
 המעשה.

דברי המשנה

עומק בדיקת היוחסין

הנושא אשה כהנת - צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה:

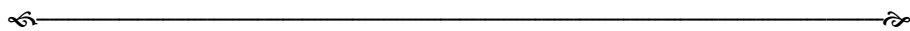
א] אמה, אם אמה. ב] אם אבי אמה, אם אם אבי אמה. ג] אם אביה, אם אם אביה. ד] אם אבי אביה, אם אם אבי אביה.

הנושא לוי וישראלית - היות שאין מקפידים על יחוסם כמו הכהנים, מוסיפים על כל זוג עוד אם אחת, ונמצאו סה"כ שתים עשרה אמהות:

א] אמה, אם אמה, אם אם אמה. ב] אם אבי אמה, אם אם אבי אמה, אם אם אבי אבי אמה. ג] אם אביה, אם אם אביה, אם אם אבי אביה. ד] אם אבי אביה, אם אם אבי אביה, אם אם אבי אבי אביה.

אלו שאינם צריכים בדיקה

אם אחד מהאבות שימש בתפקידים הבאים, אין צורך לבדוק מעליו: שימש בעבודת המזבח, עמד על הדוכן לשורר, אחד מן הסנהדרין⁴⁵¹, משוטרי הרבים, גבאי צדקה.

⁴⁵¹ לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן הסנהדרין ודע שהג' דברים האמור במשנה אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן הסנהדרין ולמעלה הוא לנגד חג"ת, אברהם ישחק ויעקב. במזבח עובדים כהנים בחי' חסד, בדוכן משוררים לויים בחי' גבורה, וסנהדרין שמהם תצא תורה לכל ישראל, לנגד תפארת בחי' תורה כמא' והתפארת זו מתן תורה, בחי' יעקב שהוא מדת הת"ת, וכתוב ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, ויעקב עם הע' נפש יוצאי ירכו הוא מספר הסנהדרין גדולה שהיו ע"א . . אלו בודאי הם מיוחסים כי הם ע"ד הג' אבות, חג"ת.

והאמור במשנה שם אח"כ וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה משיאין לכהונה וא"צ לבדוק אחריהן, זה קאי על יסוד שלמטה מחג"ת.

(עליהם נקט ואין צריך לבדוק אחריהן, ולא אין בודקין כמו בהג' הקודמים, כי הג' הקודמים הם ע"ד האבות חג"ת, שם אסור לבדוק למעלה מהם, כי הבדיקה למעלה מהם יהיה בחו"ב שהם ע"ג חג"ת . . חו"ב הם הנסתרות לה' אלקינו, שם אסור לבדוק כמא' אין לך עסק בנסתרות, משא"כ באלו השנים שביסוד, אין איסור לבדוק למעלה מהם בחג"ת רק הוי אמינא שצריך לבדוק, נקט שאין צריך לבדוק).

(ר' לוי יצחק שניאורסון, לקוטי לוי יצחק, שמות, ע' נו)

דף ע"ו

ר' יוסי אומר: אף מי שהיה חתום עד בערכי ב"ד של עיר ושמה "ישנה", שנמצאת על יד ציפורי, לפי שהעידו שם רק עדים מיוחסים.

ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר: אף מי שהיה מוכתב באיסטרטיא של מלך. כלומר, מחיילי בית דוד.

הסיבה שבדקים רק את הצד של הנשים

כשנשים מתקוטטות, מגנות אחת את השניה בעניני עריות, אבל לא מגנות זו את זו בעסקי משפחה, ולכן גם אם היה דבר פסול באשה, אין על כך קול. לעומת זאת, כשגברים מתקוטטים, מגנים אחד את השני בפסול המשפחה, ולכן אם היה דבר פסול בגבר עצמו, יש על כך קול ולכן אין צריך בדיקה. למרות זאת אין אומרים שכיון שלא יצא על האב קול פסול הרי שהוא כשר, אלא חוששים שמה הוא פסול אף על פי שלא נתפרסם הדבר. מפני שדוקא בפסול שנוצר באדם זה עצמו דרך אנשים לגנותו כשהם מתקוטטים עמו, אבל אין דרכם לגנותו בפסול שבא לו מאמו.

שאלו: אם כן, גם היא תצטרך לבדוק אחרי אמהותיו של האיש, שמא הוא פסול לה, ומדוע בת כהן הנישאת לאיש אינה צריכה לבדוק את יחסו?

ותירצו: מכאן סיוע לדברי רב, **שאמר רב יהודה אמר רב** לא הוזהרו בנות כהנים כשרות מלינשא לפסולים, ומכיון שהתורה הקילה אף חכמים הקילו בה ולא חייבה לבדוק את יחוס האיש.

לויה וישראלית מוסיפין עליהן עוד אחת

רב אדא בר אהבה שנה את הברייתא הבאה: הנושא אשה צריך לבדוק אחריה את כשרותן של ארבע אמהות שהם שתיים עשרה.

וכן שנינו עוד ברייתא: הנושא אשה צריך לבדוק את כשרותן של ארבע אמהות שהם שש עשרה.

שאלו: מילא את דברי רב אדא בא אהבה אפשר להעמיד שנושא לויה או בת ישראל שכך סוברת משנתנו, אבל הברייתא השניה שסוברת שצריך לבדוק שש עשרה אמהות, איך זה מסתדר עם המשנה?

ותירצו: לדברי ברייתא זו, מה שהתנא התכוון במשנה "עוד אחת" הכוונה שצריך להוסיף עוד זוג אחד לכל אחד מארבעת הזוגות ולא לעוד אם אחת.

דף עו

מי התנא של משנתנו?

לישנא קמא

אמר רב יהודה אמר רב: משנתנו כר' מאיר שמצריך בדיקה ביחוס של כל משפחה, אפילו לא יצא עליה ערעור של פסול. **אבל לחכמים**, כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות וצריכות בדיקה רק אם יצא עליהן ערעור.

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב משנתנו כשקורא עליו ערער, וסתם משפחה בחזקת כשרות היא עומדת כדעת **חכמים**.

שאלו: והרי זה סתירה בדברי רב?

ותירצו: מדובר בשני אמוראים שחלקו בדברי רב, ומי ששונה בשמו שמשנתנו כר' מאיר, אינו שונה בשמו שמשנתנו מדברת כשקורא עליו ערער.

לישנא בתרא

אמר רב יהודה אמר רב: זו (משנתנו) דברי ר' מאיר אבל **חכמים** אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות.

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: אם קורא עליו ערער, צריך לבדוק אחריה, אף לדברי חכמים.

אין בודקין מן המזבח ולמעלה

הסיבה שאין צורך לבדוק, שקודם שמעלים אותו לעבודה בודקים אחריו.

ולא מן הדוכן ולמעלה

אמר מר: הסיבה שאין צורך לבדוק, ששם היו יושבים סנהדרין בבוקר החל מזמן הקרבת התמיד של שחר עד זמן הקרבת התמיד של בין הערביים והם היו מייחסי כהונה ומייחסי לוויה.

וכן היו בודקים את הישראלים שהיו שוחטים את הקרבן שגם הם יהיו מיוחסים.

ולא מסנהדרין ולמעלה

תני רב יוסף: "כשם שבית דין מנוקין בצדק" - שצריכים להיות יראי אלקים, אנשי אמת ושונאי בצע, "כך מנוקין מכל מום" - מפסול יוחסין⁴⁵². ודין זה נוהג רק בסנהדרין גדולה או קטנה, אבל לא בסתם ביי"ד של שלושה. **אמר מרימר:** לומדים זאת מהפסוק "כִּלְךָ יָפֵה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בְּךָ"⁴⁵³. **שאלו:** אולי פסוק זה מדבר על מום גופני ממש ולא על פסול יוחסין? **אמר רב אחא בר יעקב:** לומדים זאת מהפסוק שנאמר בענין שבעים הזקנים, "וְהִתְנַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ", 'עִמָּךְ' - בדומים לך, כשם שאתה מיוחס, כך על סנהדרין של שבעים זקנים להיות מיוחסין.

⁴⁵² כשם שביי"ד מנוקין בצדק

בטעם הדבר שדייני הסנהדרין צריכים להיות מיוחסין, ביאר בעיני שמואל, על פי מה שכתב בחן טוב פרשת משפטים, שעומק הדין אין משיגים אלא בהיות הקב"ה עם השופט, ואם לא יהא עמו יכשל בדין כמו שנאמר (שופטים ב, יח) "והיה ה' עם השופט".

ואמרו לעיל (ע, ב) "אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל", ולכן כדי שיזכה שתשרה עמו השכינה בדין חייב להיות מיוחס.

⁴⁵³ כולך יפה רעייתי

בבנין שלמה להגאון ר' שלמה הכהן מוילנא פר' יתרו ביאר על פי יסוד זה ד"מקרב אחיך" את השינוי שאנו מוצאים לבין מה שיתרו הציע למשה לעשות לבין מה שעשה בפועל.

שיתרו אמר לו לבחור לדיינים, אנשים שיש בהם ד' מידות, אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע, ואילו לבסוף נאמר (שמות ח', כא) "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל", ולא נאמר את שאר המעלות.

אלא שמשה רבינו ידע שעליו ליקח רק מיוחסים ולא מהערב רב שעלה עמהם ממצרים, וידע שכל הישראלים המיוחסים שיצאו ממצרים כולם יראי אלוקים, אנשי אמת, שונאי בצע, ולא היה לו אלא לבדוק שהם גם אני חיל דהיינו עשירים, כמו שפירש רש"י.

מה שאין כן יתרו לא ידע את ההלכה הזו, וסבר שגם הערב רב כשרים לדיינים ולכן מנה את כל המעלות שלהם זקוקים הדיינים.

דף עו

שאלו: ושמא היה זה משהו חד פעמי מפני ששם שרתה עליהם השכינה?
אמר רב נחמן: לומדים זאת מהפסוק "וְהָקָל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ", 'אִתָּךְ' - בדומים לך, שיהיו מיוחסים כמוך.

כל מי שהוחזקו אבותיו משומרי הרבים אינו צריך בדיקה

שאלו: משמע מדברי המשנה שבי"ד של שלשה דיינים שדנים דיני ממונות אין צריכים בדיקה.

והרי שנינו: הכל כשרים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות, ואמר רב יהודה 'הכל' לרבות ממזר שכשר לדון דיני ממונות?

תירץ אביי: משנתנו מדברת על בי"ד בירושלים, ששם היו מקפידים על דיינים מיוחסים גם בדיני ממונות⁴⁵⁴.

וכן שנה רב שמעון בר זירא: בתוספתא שנסדרה בישיבתו של ר' לוי, שמי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים שבירושלים הרי הוא בחזקת מיוחס ואין צריך לבדוק אחריו.

וגבאי צדקה משיאים לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן

כיון שדרכם של גבאי צדקה לריב עם האנשים שמהם הם גובים צדקה.

כמו שאמר מר: ממשכנים על הצדקה. כלומר, גבאי צדקה נוטלים משכון ממי שפסקו עליו ליתן צדקה ואינו נותן, ואפילו בערב שבת שבני אדם טרודים בהכנות לשבת ואינם פנויים לתת צדקה, ומתך כך הם באים לידי קטטנה ומבזים אותם. ואם היה לו לגבאי צדקה איזה פגם ביחוסו, היה לדבר קול.

⁴⁵⁴ אמר אביי בירושלים

וכן מי שעובר עבירה והוליד ממזר, אומרים לו: ריקה חבלת בעצמך, חבלת בו, שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים, והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד.

עומד שם ואומר, אוי לי אילו לא הייתי ממזר, כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו. ולפי שאני ממזר, איני יושב ושונה בין התלמידים, לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר. שנאמר, (זכריה ט) "וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים".

(אבות דר' נתן פרק יב משנה ח)

כל שררה מקרב אחיך

בעל האכסניא שבה התאכסן רב אדא בר אהבה היה בן של גר מבת ישראל. ואותו בעל אכסניא היה מתקוטט עם רב ביבי מי מהם ינהל את עניני העיר. הביאו את הויכוח בפני רב יוסף שיכריע ביניהם.

אמר להם רב יוסף: שנינו "שׁוּם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ . . . מְקַרְב אַחֶיךָ"⁴⁵⁵. ומכפל הלשון למדו, שכל משימות שאתה משים ולא רק מלך, יהיה רק מישראל ולא מגרים, ומאחר ובעל האכסניא בן גרים, אי אפשר למנותו לנהל את עניני העיר.

אמר לו רב אדא בר אהבה: ואפילו במי שאמו מישראל? ענה לו רב יוסף: אם אמו מישראל, זה נקרא "מְקַרְב אַחֶיךָ". לכן אני מציע את הפשרה הבאה, רב ביבי שהוא אדם גדול בתורה, יפקח על צרכי העיר בעניני מצוות, ובעל האכסניא יפקח על שאר צרכי העיר.

אמר אביי על מעשה זה: הבא לארץ תלמיד חכם באכסנייתו, ראוי לו לארץ תלמיד חכם כרב אדא בר אהבה היודע לצדד בזכותו.

מנהגי אמוראים לענין מינוי בני גרים לשררה

ר' זירא: היה מתייחס אליהם בכבוד, והיה ממנה אותם לשררה.

רבה בר אבונה: גם כן היה ממנה אותם לשררה.

⁴⁵⁵ שׁוּם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ . . . מְקַרְב אַחֶיךָ

שורש המצוה ידוע, כי מהיות הממונה לראש נשמע לכל בכל אשר ידבר, צריך להיות על כל פנים מזרע ישראל, שהם רחמנים בני רחמנים, כדי שירחם על העם, שלא להכביד עולם בשום דבר מכל הדברים, ויאהב האמת והצדק והיושר, בידוע לכל שהוא ממשפחת אברהם שיש בה כל טובות אלו, וכענין שאמרו חכמי הטבע שטבע האב צפון בבניו.

. . ומשורש המצוה אתה דן שאסור גם כן למנות על הצבור אנשים רשעים ואכזרים. והממנה אותם, מפני קורבה או מיראתו להם או להחניפם, לא תסור רעה מביתו ועל קדקדו של אותו רשע ירד. ומי שלא ירא מכל אדם להועיל לרבים בכל כחו, שכרו יהיה אתו מאת השם יתברך תמיד בעולם הזה, ונפשו בטוב תלין לעולם הבא, וזרעו יירש ארץ.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה תצח)

דף עו

בארץ ישראל: לא היו ממנים אותם אפילו כמפקחים על המידות והמשקלות, שאף זו שררה, וסברו שאין למנותם לשררה.

בנהרדעא: גם כן לא היו ממנים אותם לשררה, אפילו לא להיות ממונה על חלוקת המים מהבאר.

אף מי שהיה חתום עד ערכי הישנה

שנינו במשנה: ר' יוסי אומר, אף מי שהיה חתום עד בערכי הישנה של ציפורי, אינו צריך בדיקה.

מפני שבישנה היו מחתימים רק עדים מיוחסים על שטר היוצא מתחת יד הדיינים.

אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך

אמר רב יהודה אמר שמואל: משנתנו מדברת בחיילות של בית דוד, שהיה מקבל רק חיילים מיוחסים.

ולשון 'אסטרטיא' - שהיו מגויסים לסירוגין לחודש ימים וחוזרים לבתיהם ושוב חוזרים לאחר חודש, והיו כותבים על הכתב "משפחת פלוני ופלוני זמנה בחודש פלוני".

אמר רב יוסף: לומדים זאת מהפסוק "וְהִתְיַחֵשׁ בַּצָּבָא בְּמִלְחָמָה".

אמר רב יהודה אמר רב: הסיבה שגייסו רק חיילים מיוחסים, כדי שתהא זכותם וזכות אבותם עוזרת להם במלחמה.

שאלו: והרי היה בצבא דוד את צלק העמוני?

ותירצו: הוא לא היה עמוני, אלא שמקום מושבו היה בארץ עמון.

שאלו: והרי בצבא דוד היה את אוריה החתי?

ותירצו: הוא לא היה חיתי, אלא מקום מושבו היה בארץ חת.

שאלו: והרי היה את אתי הגיתי?

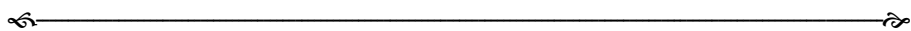
ואמר רב נחמן איתי הגיתי בא וביטל את עטרת העבודה זרה של עמון שלקח דוד, ומשבטלה הותרה בהנאה, ולכן היה מותר לדוד ליתנה בראשו. ומכאן שהיה נכרי ולא ישראל, שכן רק נכרי יכול לבטל עבודה זרה ולהתירה בהנאה?

דף ע"ו

ועוד הרי אמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו⁴⁵⁶, וכולם מסתפרים קומי ומגדלים בלורית היו, וכולם יושבים בקרוניות של זהב, והיו מהלכים בראשי גייסות, והן הן בעלי אגרופים של בית דוד.

מוכח שהיו בצבא דוד חיילים שאינם מיוחסים?

ותירצו: הם הלכו רק בכדי להפחיד את האויב, אבל במלחמה עצמה לא השתתפו, ולכן לא היו כותבים את שמם בין אנשי הצבא.

⁴⁵⁶ ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו

גם מי שנמצא במעמד ומצב היותר נעלה ד"כ תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך גו", שיש אצלו ענין המס"נ כו', הנה גם הוא צריך להזהר ממעמד ומצב ש"לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כו".

ולאידך גיסא, גם מי שנמצא במעמד ומצב היותר ירוד ש"לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כו", יש בכחו וביכלתו לצאת למלחמה באופן ש"נתנו ה' אלקיך בידך גו", ועד שע"י התשובה ה"ה מהפך את הענינים הבלתי-רצויים כו'.

[ועפ"ז יש לבאר מאמר תמוה בגמרא: "ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו" - דלכאורה אינו מובן: הרי "כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו", כך, שהם מנותקים כו', ועומדים בדרגא נעלית, וא"כ, איך יתכן שיהיו אצלם "בני יפת תואר", שע"פ תורה הו"ע בלתי-רצוי, ובא ממנו קלקול?! אך הענין הוא - שזהו מצד הענין דאתהפכא שנעשה ע"י התשובה כו'].

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועדויות, ה'תשכ"ז, שיחת ש"פ תצא)

דף עז

דברי המשנה ★ בת חלל זכר פסולה לכהונה "לעולם" ★ ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה ★ חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה ★ דעת ר' דוסתאי בן יהודה בפסול חללות ★ פסולה לכהונה שנבעלה לכהן ★ איזו היא חללה? כל שנולדה מן הפסולים ★ חיובי מלקות על פסולי כהונה ★ אלמנה וגרושה וחללה זונה ★ דיני איסור חל על איסור בפסולי כהונה ★ מדיני פסולי כהונה

דברי המשנה

פסול יוחסין של חללות

- א. בת חלל זכר - פסולה מן הכהונה לעולם.
- ב. ישראל שנשא חללה - בתו כשרה לכהונה.
- ג. חלל שנשא בת ישראל - בתו פסולה לכהונה.

פסול יוחסין של גירות

- לר' יהודה: בת גר זכר כבת חלל זכר.
- לר' אליעזר בן יעקב: ישראל שנשא גיורת - בתו כשרה לכהונה. גר שנשא בת ישראל - בתו כשרה לכהונה. גר שנשא גיורת - בתו פסולה לכהונה.
- גר או עבד משוחרר - אפילו עד עשרה דורות נחשב לגר או עבד משוחרר עד שתהא אמו מישראל.
- לר' יוסי: אף גר שנשא גיורת - בתו כשרה לכהונה.

בת חלל זכר פסולה לכהונה "לעולם"

- שאלו:** הרי ברור לנו שבנו ובתו של חלל הם חללים, ומה באה משנתנו לחדש?
- ותירצו:** היינו עלולים לחשוב שפסול חללות נמשך כפסול מצרי ואדומי, ולאחר שלשה דורות יהיו מותרים בכהונה.
- לכן בא התנא ומדגיש, שפסול חללות הוא לעולם.

ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה

אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון: זה שהבת מתייחסת לאביה ולא לאמה לומדים בגזירה שווה, בפסול חללות של כהן גדול עם אלמנה נאמר, "וְלֹא יִסְלַל זָרְעוֹ בְּעַמּוּיוֹ", ובענין טומאת מת לכהנים נאמר, "לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּעַמּוּיוֹ", כשם שבטומאה זכרים ולא נקבות, אף בפסול חללות מדובר בזכרים ולא בנקבות.

שאלו: אם כן, בתו של כהן גדול שנולדה לו מאלמנה תותר לכהונה, שהרי למדנו בגזירה שווה שפרשת חללות מדברת רק בזכרים?

ותירצו: כתוב "וְלֹא יִסְלַל זָרְעוֹ בְּעַמּוּיוֹ" - משמע שאף את בתו הוא מחלל. מיהו, מגזירה שווה הנ"ל לומדים, שדוקא בתו מתחללת אבל לא בת בתו, שאינה "זרעו" אלא "זרע זרעו".

שאלו: אם כן, בת בנו של כהן זה תהא מותרת, שהרי הגזירה שווה מלמדת שכל צאצאי הכהן הנקיבות מותרות לכהונה, ואילו במשנתנו נאמר שבת חלל זכר פסולה לכהונה לעולם?

ותירצו: נאמר, וְלֹא יִסְלַל זָרְעוֹ, המלה "זרעו" מורכבת משתי המילים "זרע" ו"שלו", נמצא הכתוב מקיש זרעו לו, מה הוא בתו פסולה, אף בנו בתו פסולה.

שאלו: אם כן, אף בת בתו של כהן זה תיאסר, מכיון שמלת "זרעו" כוללת אף את הבנות, ואילו במשנתנו נאמר שבת חללה מישראל כשרה לכהונה? **ותירצו:** אם תאמר שאפילו בת בתו פסולה, על אלו צאצאים נקבות מלמדת הגזירה שווה שאינן פסולות?

ובהכרח, עלינו להסיק שהגזירה שווה המגבילה את הפסול לזכרים ולא לנקבות, מלמדת שאין להקיש את הכהן אלא לבנו ולא לבתו.

חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה

שאלו: כבר למדנו בתחילת המשנה, בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם, ומה באה המשנה לחדש כאן?

ותירצו: אכן, אין צורך לדין זה, אלא אגב שנאמר בקטע הקודם של המשנה "ישראל שנשא חללה", נאמר גם במקביל לכך הדין ההפוך בסיפא "חלל שנשא בת ישראל".

דף עז

דעת ר' דוסתאי בן יהודה בפסול חללות

אמרו: משנתנו לא כדעת ר' דוסתאי בן יהודה, שאמר, כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות, שבתו כשרה לכהונה, כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללים.

וטעמו: נאמר בפסוק, "וְלֹא יִחַלְלֵנוּ בְּעַמִּינוּ", מזה שנאמר "בעמיו" בלשון יחיד ולא "בעממיו", לומדים שרק אם הוא ואשתו עם אחד, כלומר שניהם חללים - אז מחלל זרעו. אבל אם הם שני עממים, שאחד מהם כשר - אינו מחלל.

פסולה לכהונה שנבעלה לכהן

שנינו בברייתא: נאמר אצל כהן "וְלֹא יִחַלְלֵנוּ זָרְעוֹ", אין לי אלא זרעו, היא עצמה מנין שנעשית חללה?

יש ללמוד זאת בקל וחומר, ומה זרעו שלא עבר עבירה מתחלל, היא שעברה עבירה, אינו בדין שאף היא מתחללת?!

ושמא תאמר לפרוך את הקל וחומר, הוא עצמו יוכיח שעבר עבירה ואינו מתחלל.

אומר לך, שאין הוא מתחלל לפי שלא מצינו באף מקום שכהן מתחלל מכהונתו מהתורה, משא"כ היא מתחללת בכל מקום, שאם בא אחת מפסולי קהל על אשה פוסלה לכהונה, וכיון שנפסלת על ידי שאר ביאות אסורות, בדין היא שתתחלל אף כאן.

ואם נפשך לומר, כלומר, אם בכל אופן תרצה לומר שקיימת סתירה מסויימת לקל וחומר, הרי הפסוק אומר "וְלֹא יִחַלְלֵנוּ זָרְעוֹ", ויש לדורשו, לא יחולל זה שהיה כשר ונתחלל, וזה שייך יותר באשה מאשר בזרעו, שהרי זרעו לא היה כשר מעולם, ואילו האשה היתה כשרה ונתחללה.

שאלו: מה התכוונה הברייתא ב"אם נפשך לומר", מאיזו סיבה היינו פורכים את הקל וחומר?

ותירצו: היה ניתן לומר, מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה ולכן הוא מתחלל, מה שאין כן אשה שאין יצירתה בעבירה לא תתחלל.

לכן אמר הפסוק "וְלֹא יִחַלְלֵנוּ זָרְעוֹ", לא יחולל זה שהיה כשר ונתחלל.

איזו היא חללה? כל שנולדה מן הפסולים

שנינו בברייתא: איזו היא חללה? כל שנולדה מן הפסולים.

שאלו: מה הפירוש פסולים? אם תאמר פסולים לו, שנולדה מנשים שאסורות לו באיסור לאו ואפילו הוא ישראל, הרי מחזיר גרושתו, שפסולה לו לאחר שנישאת ובניה כשרים ובנותיה כשרות לכהונה?

תירץ רב יהודה: כוונת הברייתא, איזו היא חללה? כל שנולדה מן פסול כהונה. כלומר, שנולדה לאביה הכהן מאשה האסורה עליו באיסור כהונה.

שאלו: דוקא אם נולדה? הרי אלמנה וגרושה זונה שלא נולדה, ומכל מקום היא נעשית חללה?

אמר רבה: כוונת הברייתא, איזו חללה מוזכרת שלא היה לה שעת הכושר כלל? כל שנולדה מן פסול כהונה.

שאלו: מה התכוון רבה באומרו "מוזכרת"?

אמר רב יצחק בן אבין: כוונתו היא, איזו היא חללה שעיקרה מדברי תורה, ואין צריכים לפרש מדברי סופרים את דינה? כל שנולדה מן פסולי כהונה.

חיובי מלקות על פסולי כהונה

שנינו בברייתא:

אלמנה אלמנה אלמנה - אינו חייב אלא מלקות אחת.

גרושה גרושה גרושה - אינו חייב אלא מלקות אחת.

אלמנה וגרושה וחללה זונה, בזמן שהם כסדר - חייב על כל אחת ואחת.

זינתה ונתחללה ונתגרשה ונתארמלה - אינו חייב אלא אחת.

אלמנה אלמנה אלמנה – אינו חייב אלא אחת

שאלו: במה מדובר, אם מדובר שבא על ג' אלמנות מג' בעלים, מדוע אינו חייב אלא אחת, הרי גופים מחולקים ושמות מחולקים וצריך להיות חייב על כל אחת ואחת?

אלא תאמר, שבא על אלמנה אחת שלוש ביאות. איך מדובר כאן?

אם לא התרו בו - פשוט שאינו חייב אלא אחת. ואם התרו בו - מדוע אינו חייב אלא אחת?

דף עז

והרי למדנו, נזיר שהיה שותה יין כל היום כולו - אינו חייב אלא אחת. אמרו לו "אל תשתה" "אל תשתה" והוא שותה - חייב על כל אחת ואחת.

ותירצו: מדובר כאן שבא על אלמנת ראובן, שהיתה אלמנת שמעון, שהיתה אלמנת לוי. ובא התנא להשמיענו, שלמרות שהשמות מחולקים, היות ומדובר בגוף אחד ולא בגופים מחולקים - לוקה רק אחת.

אלמנה וגרושה וחללה זונה

שנינו בברייתא: דוקא אם זה היה כסדר הזה חייב על כל אחת ואחת.

שאלו: אם תנא זה סובר שאיסור חל על איסור - מדוע חייבים שיהיה לפי סדר? ואם הוא סובר שאין איסור חל על איסור⁴⁵⁷ - אז גם לפי סדר זה לא יהיה חייב על כל אחת ואחת?

תירץ רבא: התנא הזה סובר, שאין איסור חל על איסור, אלא אם כן האיסור השני מוסיף משהו, כמו בענייננו.

שהרי, אלמנה אסורה לכהן גדול ומותרת לכהן הדיוט. ומשנעשית גרושה מתווסף לה איסור גם לגבי כהן הדיוט, ועדיין מותרת היא לאכול בתרומה. וכשנעשית חללה מתווסף בה איסור לאכול בתרומה.

ולכן, כל עוד ומתווסף בה איסור, האיסור חל על איסור.

שאלו: כשנעשית זונה, איזה איסור התווסף בה?

תירץ רב חנא בר רב קטינא: הואיל ושם זנות פוסל בישראל, שאשת איש שזינתה תחת בעלה נאסרת עליו. משום כך נחשב איסור זונה "מוסיף" על שאר האיסורים הפוסלים רק בכהן.

ואף על פי ש"זנות" של אשת איש איסור אחר הוא מ"זנות" של פסול כהונה, מכל מקום "שם" זנות אחת היא. ולכן, ניתן לומר שאיסור זונה איסור מוסיף הוא על שאר האיסורים.

⁴⁵⁷ אין איסור חל על איסור

היינו כדברי חכז"ל עבר עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר, והבן.

(ר' ישראל טאוב, דברי ישראל (מודז'ין) כללי אורייתא, דף ו טו"ב)

דיני איסור חל על איסור בפסולי כהונה

תנא אחד שינן את הבריייתא הבאה בפני רב ששת:

נאמר בכהן גדול "וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלֵיהָ יִקַּח", וּסְמוּךְ לְזֶה נֹאמַר "אֶלְמָנָה וְגֵרוּשָׁה וְתַלְתָּה זָנְהָ אֶת אֵלֶּה לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מְעַמְּיוּ יִקַּח אִשָּׁה".

וכך כתוב זה נדרש:

כל שהוא ב"יקח", כלומר כהן גדול המקיים מצות "וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלֵיהָ יִקַּח" - **הרי הוא ב"לא יקח"**.

וכל שאינו ב"יקח" כלומר, אשה שאף בהיותה בתולה היתה אסורה עליו, שאינו מקיים בלקיחתה את מצות "וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלֵיהָ יִקַּח" - **אינו ב"לא יקח"**. כלומר, אינו עובר עליה כשלוקחה אלמנה.

כגון, **כהן גדול שבא על אחותו אלמנה** - שגם אם היא בתולה אסורה עליו מצד אחותו, לכן לא חל עליה איסור אלמנה אכי אין איסור חל על איסור.

לישנא קמא

אמר לו רב ששת: זו שיטת ר' שמעון שאמר, אין איסור חל על איסור.

שר' שמעון אומר, האוכל נבילה ביום הכיפורים - פטור מכרת, משום שאיסור נבילה קדם לאיסור אכילה ביום הכיפורים.

ואילו **חכמים סוברים** איסור חל על איסור וחייב אף משום איסור אכילה.

אך דחו את דברי רב ששת: יתכן שבריייתא זו גם לפי חכמים. ומה שחכמים אומרים איסור חל על איסור, זה רק כשהאיסור השני חמור יותר מהראשון, כגון אכילה ביום הכיפורים שהיא בכרת.

לעומת זאת, כשהאיסור השני קל יותר, כגון איסור אלמנה לעומת איסור אחותו - אין איסור חל על איסור.

לישנא בתרא

אמר לו רב ששת: זו שיטת חכמים, שאמרו איסור חל על איסור רק כאשר האיסור השני חמור יותר.

אבל כשהאיסור השני קל יותר כמו במקרה אצלנו, אין איסור חל על איסור. לכן כהן גדול הבא על אחותו אלמנה, לא חל עליה איסור אלמנה.

דף עז

ואילו לר' שמעון הרי לשיטתו איסור חמור לא חל על איסור קל, וכל שכן איסור קל לא יכול על איסור חמור. ואם כן, למה הוא צריך לדרוש זאת מהפסוק?

אך דחו את דברי רב ששת: אף שכבר אמר ר' שמעון אין איסור חל על איסור, הוצרך בענייננו לשנותה שוב ולדרוש זאת מהפסוקים, כדי שלא נאמר שבדיני כהונה כן אומרים איסור חל על איסור, לפי שריבה הכתוב בכהנים מצוות יתירות.

מדיני פסולי כהונה

ישראל הבא על אחותו

שאל רב פפא את אביי: ישראל הבא על אחותו נעשית זונה ופסולה לכהונה. אבל האם היא נעשית גם חללה מביאה זו?

וצדדי הספק: האם לומדים בקל וחומר, שאם מחייבי לאוין נעשית חללה, מחייבי כריתות לא כל שכן!?

או שמא, אשה נעשית חללה רק מאיסורי כהונה.

אמר לו אביי: אין איסור חללה אלא מאיסור כהונה בלבד.

אמר רבא: המקור הוא מהבריייתא הבאה: נאמר בכהן גדול, "אַלמָנָה וגְרוּשָׁה וְחָלְלָה זָנָה אֶת אִלָּהּ לֹא יִקְחוּ", ונאמר בכהן הדיוט, "אִשָּׁה זָנָה וְחָלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ".

ומכאן יש לדון: לא יאמר הכתוב איסור גרושה בכהן גדול ונלמד בקל וחומר מכהן הדיוט, ולמה נאמרה?

אלא, כשם שחלוקה גרושה מזונה וחללה⁴⁵⁸ בכהן הדיוט, שיש לה לאו לעצמה. כך חלוקה הגרושה מהן בכהן גדול, שאם היתה הגרושה גם זונה או חללה - לוקים עליה שתיים אף משום גרושה.

⁴⁵⁸ אלא כשם שחלוקה גרושה מזונה וחללה וכו'

משרשי המצוה. לפי שיש בנשואי האלמנה מחשבות זרות, כעין מה שאמרו זכרונם לברכה (פסחים קיב). שבחור שנשא האלמנה שלוש דעות יש במיטה וכו'.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה רעג)

דף ע"ז

שאלו: זה פשוט, וכי משום שנתמנה הכהן לכהן גדול גרעה קדושתו ולא יתחייב בכל מה שמחוייב בו כהן הדיוט?

אלא כוונת הברייתא: נאמר איסור גרושה אצל כהן גדול, ללמד, כשם שחלוקה גרושה מזונה וחללה בכהן הדיוט, כך אלמנה חלוקה מגרושה וחללה זונה בכהן גדול, שאם בא על אלמנה שיש בה מכל השמות הללו לוקה שתיים.

חללה למה נאמרה בכהן גדול, הרי אפשר ללמוד זאת בק"ו מכהן הדיוט? אלא לומר שאין חללה אלא מאיסור כהונה, ולכן הציב אותה הכתוב לאחר אלמנה וגרושה שהן איסורי כהונה, ולא הציב אותה לאחר איסור זונה שנוהג גם בישראל.

זונה למה נאמרה⁴⁵⁹?

ללמד גזירה שווה, נאמר זונה בכהן גדול, וכן נאמר זונה בכהן הדיוט, מה כהן גדול זרעו מתחלל, אף כהן הדיוט הבא על אחת מן הנשים האסורות עליו מחמת קדושתו, שהבן הנולד מביאה זו הרי הוא חלל.

כהן הבא על אחותו

אמר רב אשי: מכאן, כהן הבא על אחותו - עשאה זונה ולא חללה, שהרי לא היה בביאה זו משום איסור כהונה, ואין האשה מתחללת אלא בביאה האסורה על כהן.

ואם חזר ובא עליה - עשאה חללה. שהרי בביאה השניה יש משום עבירה על איסור כהונה.

⁴⁵⁹ זונה למה נאמרה

משרשי המצוה: לפי שכהנים נבחרו לעבוד עבודת השם יתברך תמיד ולכן ראוי ומחויב להיותם קדושים ונקיים יותר מכל שאר העם בכל ענייניהם, אף כי בעניין הזיווג שהוא דבר עיקרי באדם, וקצת מחשבות האדם על בת זוגו תמיד, לכן נתחייב שלא לישא הזונה שמזגה רע ומר, פן תסירנו ותטנו ברב לקחה מדרכו הטוב וכוונתו הרצויה. גם היא בשת ופגם אל כל הקרב אליה, שכל העם מרננים אחריה בטומאתה אשר בשוליה.

(איש יהודי מבית לוי ברצלוני, ספר החינוך, מצוה רסו)

דף עה

האיסורים עליהם עובר כהן כשלוקח אשה האסורה לו ★ כהן שקידש פסולה ולא בעלה ★ הטעם שלר' יהודה בת גר זכר כבת חלל ★ סיכום השיטות בכשרות בת גר לכהן ★ "וְאֶלְמִנָּה וּגְרוּשָׁה לֹא יִקְחוּ . . . וְהָאֶלְמִנָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶיהָ אֶלְמִנָּה מִפְּזֵן יִקְחוּ" ★ מסקנת הגמרא בענין בת גר ★ דברי המשנה ★ הסבר שיטת תנא קמא ★ הסבר שיטת ר' יהודה

האיסורים עליהם עובר כהן כשלוקח אשה האסורה לו

אמר רב יהודה כהן גדול באלמנה: לא גמר ביאתו - לוקה שתיים, אחת משום "לא יקח", ואחת משום "לא יתקלל". גמר ביאתו - לוקה גם על "ולא יתקלל וירעו".

שאל רבא: שנינו במשנה, "אלמנה וגרושה לוקה משום שני שמות", והרי לפי רב יהודה צריך ללקות ארבע, גם משום "לא יתקלל" על כל אשה?

ותירצו: כוונת המשנה שני שמות על "לא יקח", ושני שמות על "לא יתקלל".

שאלו: בסיפא במשנה נאמר "גרושה וחלוצה אינו חייב אלא על אחת"?

ותירצו: כוונת המשנה, "אינו חייב אלא אחת" - רק משום גרושה ולא משום חלוצה, ולעולם משום גרושה הוא לוקה פעמיים משום שני השמות שיש בה. והסיבה שלא לוקים על חלוצה מפני שזה רק איסור דרבנן.

ומה ששנינו בברייתא: גרושה - אין לי אלא גרושה, חלוצה מנין? תלמוד לומר "וְאֶלְמִנָּה" (שיכל הכתוב לומר "וגרושה לא יקחו"), זה רק אסמכתא לגזירת חכמים, ולא שזה איסור מדאורייתא.

כהן שקידש פסולה ולא בעלה

לאבי: קידש - לוקה משום "לא יקח". בעל - לוקה משום "לא יתקלל".

לרבא: קידש ללא בעילה - אינו לוקה. קידש ובעל - לוקה. שלמד, מה טעם לא יקח" משום "לא יתקלל", ובלקיחה בלבד ללא חילול לא אסרה תורה.

ומודה אביי: במחזיר גרושתו לאחר שנישאת, שאם קידש ולא בעל - אינו לוקה, משום שנאמר "לְקַחְתָּהּ לְהָיוֹת לּוֹ לְאִשָּׁה", וזה לא מתקיים.

ומודה רבא: באיסורי כהונה, שאם בעל ולא קידש - לוקה, שנאמר "ולא יתקלל וירעו בעמיו", והרי הוא חילול.

ושניהם מודים: במחזיר גרושתו, שאם בעל ולא קידש - שאינו לוקה, משום שדרך ליקוחין אסרה תורה.

הטעם שלר' יהודה בת גר זכר כבת חלל

מבואר בברייתא: שלמד זאת ר' יהודה בקל וחומר, מה חלל שבא מטיפה כשרה - בתו פסולה, גר שבא מטיפה פסולה - אינו דין שבתו פסולה!?

ואם תפרוך: מה לחלל שכן יצירתו בעבירה ולכן בתו פסולה, כהן גדול באלמנה יוכיח שאין יצירתו בעבירה ובתו פסולה.

ואם תפרוך: מה לכהן גדול באלמנה שכן ביאתו בעבירה, חלל יוכיח.

וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה. הצד השווה שבהם שאינן ברוב הקהל, כלומר, ששונים הם מכל קהל ישראל, זה משום שיצירתו בעבירה וזה משום שביאתו בעבירה, אף אני אביא את הגר שאינו ברוב הקהל ובתו פסולה.

ואם תשיב: מה להצד השווה שבהם צד עבירה. אז לא נאמר כהן גדול באלמנה יוכיח, אלא מצרי ראשון יוכיח.

ואם תשיב: מה למצרי ראשון שכן אינו ראוי לבוא בקהל, חלל יוכיח.

וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהם שאינן ברוב קהל ובתו פסולה, אף אני אביא את הגר שאינו ברוב קהל ובתו פסולה.

ור' יהודה למד את הפסול של בת גר, שגר גם פוסל בביאתו במה הצד האמור בחלל ובמצרי ראשון מקל וחומר, ומה חלל שבא מטיפה כשרה פוסל, גר שבא מטיפה סרוחה אינו דין שיפסלנה!?

סיכום השיטות בכשרות בת גר לכהן

לר' יהודה: בת גר פסולה לכהן.

לר' אליעזר בן יעקב: גר שנשא בת ישראל - בתו כשרה לכהונה.

לר' יוסי: היא פסולה רק אם היא עצמה התגיירה לאחר לידתה.

לר' שמעון בן יוחי: רק אם התגיירה כשהיתה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד - כשרה לכהונה. ולמד זאת מהנאמר "וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשֵּׁפֶט זָכָר הִתְיָוּ לָכֶם", והרי פנחס היה עמהם.

[ולרבנן "הִתְיָוּ לָכֶם" - הכוונה לעבדים ולשפחות ולא לשם נישואין].

דף עה

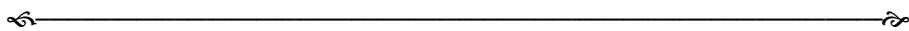
וכולם למדו מהנאמר ביחזקאל: "וְאַלְמָנָה וְגְרוּשָׁה לֹא יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם בְּתוּלַת מְזַרְע בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהָאֲלֻמָּנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֲלֻמָּנָה מִפְּהֵן יִקְחוּ"⁴⁶⁰.

ר' יהודה סבר: כל עיקר הקרוי "זרע" דהיינו זרע האב, צריך להיות מישראל, להוציא מי שאביה גר.

ר' אליעזר בן יעקב סבר: "מְזַרְע" - ואפילו מקצת זרע. כלומר, אפילו מצד האם בלבד.

ר' יוסי סבר: "מְזַרְע בֵּית יִשְׂרָאֵל" מי שנזרעו בישראל. ודי בכך שהורתה ולידתה בקדושת ישראל כדי להתירה.

ר' שמעון בן יוחי סבר: "מְזַרְע בֵּית יִשְׂרָאֵל" - מי שנזרעו בתוליה בישראל. ולכן אם נתגיירה קודם ג' שנים שפיר קרינן בה "נזרעו בתוליה בישראל".

⁴⁶⁰ גיורת . . לכהונה . . מקרא אחד דרשו . . אלמנה וגרושה לא יקחו וכו' איסור גיורת לכהן הוא מדאורייתא, והלימוד מקרא דיחזקאל הרי זה רק שנוסף בו אסמכתא.

ועפ"ז קשה: היאך משה ש"כהן היה" מותר ב"בת יתרו" שהיתה גיורת? והביאור: נתפרש בתושבע"פ שאין איסור לכהן אלא כשהליקוחין באיסור, אך כשקידש כהן הדיט אלמנה ונתמנה לכהונה גדולה - מותר לכונסה.

וכן אצל משה, שכבר נשאה מקודם שנתכהן, ושוב מותרת לו. ובזה מובן טענת זמרי והטעם שלא ענהו משה:

זמרי לא הסכים עם הלימוד והמסקנה של תורה **שבעל פה**, על "יקח אשה", שהובא לעיל, ולשיטתו היה משה צריך לגרש את "בת יתרו".

משה לא יכול היה להשיב לו בלימוד של "יקח אשה", מפני שההלכה היא, שתלמיד חכם ש"מורה הלכה" והוא "נוגע בדבר" אינו מוסמך לומר בשעת מעשה "כך קבלתי", ומשה הלא היה נוגע בדבר - "בת יתרו מי התירה לך".

. . ההוראה שיש ללמוד מן הענין הנ"ל היא:

לא תמיד יש לענות לזולת על שאלותיו, לפעמים מתכוון הוא בשאלתו להתיר מדיינית! כאשר כוונת השואל היא לשם שמים, צריך לקיים "ענה (אפילו) כסיל כאיולתו", אך כאשר שואל על דברי תורה בכוונה להתיר את מה שאסרה התורה - אז צריך לנקוט בדרך של "אל תען כסיל כאיולתו". הדרך לנצח מתנגד לתורה מן הסוג הזה איננה באמצעות שקלא-וטריא, אלא בתוקף שלמעלה מטעם ודעת.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, ע"פ לקוטי שיחות, חלק י"ח בלק ג)

"וְאֶלְמָנָה וּגְרוֹשָׁה לֹא יִקְחוּ" • וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֶלְמָנָה מִכֶּהֵן יִקְחוּ"

שאל רב נחמן את רבא: האם פסוק זה בתחילתו מדבר בכהן גדול ובסופו בכהן הדיוט?

ענה לו רבא: כן. וכמו שמצאנו גם בפסוק, "וְנָרְ אֱלֹקִים טָרָם יִכְבֶּה וְשִׁמוּאֵל שָׁכַב בְּהִיכַל ה'", והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד⁴⁶¹, וכיצד שכב שם שמואל, אלא וְנָרְ אֱלֹקִים טָרָם יִכְבֶּה - בְּהִיכַל ה', וְשִׁמוּאֵל שָׁכַב - במקומו, בבית משמר הלויים.

ואמרו: כוונת הפסוק "וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֶלְמָנָה מִכֶּהֵן יִקְחוּ" - וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֶלְמָנָה - בין מישראל ובין מכהן, מִכֶּהֵן יִקְחוּ - משאר כהנים יקחו, אבל לא כהן גדול.

וכן שנינו בברייתא: מִכֶּהֵן יִקְחוּ - משאר כהנים יקחו.

ור' יהודה הסביר: מִכֶּהֵן יִקְחוּ - מן המשיאים לכהונה יקחו. כלומר, רק אלמנות שנתאלמנו מאנשים שהם מן המשיאים לכהונה.

ולשיטתו, בת גר זכר כבת חלל זכר פסולה לכהונה, ואף אלמנת הגר פסולה לכהונה, שהרי יש כלל "כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו".

—

⁴⁶¹ אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד

. . אבל אצל הש"י שהכל בידו, ואף מה שהוא רק בכח ג"כ אינו מחוסר מעשה מצדו ית', א"כ איזה חילוק שייך לומר מצדו ית' בין כח לפועל?! ועל זאת ההכרה מורה הד' של דוד, שמכיר שהכל בידו ית'. והוא"ו מורה על החיבור שיש להש"י עמו.

והד' השני מורה, שגם אחר שמאיר הש"י בתפיסתו גודל החיבור, בכל זאת מכיר עוד דלית ליה מגרמיה כלום, כדאיתא בזוה"ק דוד איתעביד עני חסיד ועבד וכו'. ולזה אמרו אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבד. היינו, שרק מלכי בית דוד יכולין להיות בישוב הדעת אף במקום העליון ביותר, ואף כאשר יזריח הש"י את אורו הגדול ביותר מ"מ לא יגיע להם מזה האור שום התבטלות, כי הם מכירין תמיד דלית להו מגרמיה כלום.

(ר' גרשון חנוך העניך ליינר, סוד ישרים, הושענא רבה ח)

דף עה

מסקנת הגמרא בענין בת גר

שנינו במשנה: ר' יוסי אומר אף גר שנשא גיורת - בתו כשרה לכהונה.

אמר רב המנונא משמיה דעולא: הלכה כר' יוסי.

וכן אמר רבה בר בר חנה: הלכה כר' יוסי, ואעפ"כ, מיום שחרב ביהמ"ק נהגו כהנים סלסול (מעלה, חומרה) בעצמן כר' אליעזר בן יעקב.

אמר רב נחמן: אמר לי הונא: בא לימלך - מורים לו כר' אליעזר בן יעקב. נשא - אין מוציאים אותה ממנו כר' יוסי.

דברי המשנה

לתנא קמא: האומר "בני זה ממזר" - אינו נאמן, ואפילו שניהם מודים על העובר שבמעיה שממזר הוא - אינם נאמנים. מפני שאין נפסל אדם לקהל אלא על פי עדות כשרה, ואביו ואמו פסולים מלהעיד בו, משום שהם קרוביו.

לר' יהודה: נאמן האב לפסול את בנו בממזרות (רש"י), וגם האם נאמנת בשבוע הראשון על כל פנים.

הסבר שיטת תנא קמא

"ואפילו שניהם"

לא רק האב אינו נאמן, שאין ביכולתו לדעת אם התעברה ממנו או מאדם אחר - אינו נאמן, אלא אפילו היא שיודעת ממי התעברה - אינה נאמנת.

ולא רק כשנולד ושיש לו כבר חזקת כשרות - לא נאמנים להוציאו מחזקתו, אלא אפילו עובר שמעולם לא הוחזק בכשרות - אינם נאמנים לפוסלו.

הסבר שיטת ר' יהודה

ר' יהודה אומר נאמנים

כפי ששנינו בברייתא: נאמר בפרשת ירושת הבכור "פי אַת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׁנוּאָה יָפִיר" - יכירנו לאחרים, שהאב נאמן לומר על בנו שהוא בכור.

מכאן אמר ר' יהודה: נאמן אדם לומר "זה בני בכור", וכך נאמן אדם לומר 'זה בן גרושה וזה בן חלוצה' ובכך לפוסלו מן הכהונה.

דף ע"ח

וחכמים אומרים: אינו נאמן.

שאל רב נחמן בר יצחק את רבא: אם כן, לחכמים למה השתמשה התורה בלשון "יכיר"?

ענה לו רבא: ללמד שבכור שאין ידוע עליו אם בכור הוא, שצריך את ההיכר של אביו שיעיד עליו שהוא בכור. ודבר זה נוגע ל"לָתַת לוּ פִּי שְׁנַיִם".

שאלו: מדוע צריך בשביל זה פסוק, הרי מתוך שיכל לתת לו במתנה פי שניים, נאמן הוא לומר עליו שהוא בכור כדי לקבל פי שניים?

ותירצו: כאן מדובר על נכסים שנפלו לאחר שהעיד עליו שהוא בכור, והיות ובזמן ההעדה הנכסים לא קיימים, אין לו מיגו שיכל לתת אותם במתנה, שהרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

שאלו: ולר' מאיר שסובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מה למד מ"יכיר"?

ותירצו: למקרה שנפלו הנכסים בזמן שהוא גוסס, שאף לר' מאיר אין הוא בר הקנאה משום שהוא חשוב אז כמת⁴⁶², ואין כאן מיגו שנאמינו.

גוסס חשוב כמת⁴⁶²

כ"ק הרב המגיד ממזריטש נ"ע נכנס פעם לבית מדרשו, בו ישבו תלמידיו, וסיפר להם כי ראה בשמים קטרוג גדול על הרה"ק רבי פנחס הלוי הורביץ נ"ע, בעל ההפלאה. סיבת הקטרוג היתה כיוון שהוא חידש בתורה חידוש נפלא והדבר גרם לו הנאה. כתוצאה מכך נפסק עליו בבית דין של מעלה שיסתלק מן העולם. המגיד ביקש מתלמידיו שיעיינו וימצאו לימוד זכות עליו כדי להצילו.

ישבו התלמידים וחיפשו לימוד זכות על פי דין תורה ולא מצאו. קם כ"ק אדמו"ר הזקן ואמר, כי כיוון שהרמב"ם (הערת כ"ק אדמו"ר מה"מ: רש"י) פוסק שגוסס חשוב כמת, די, אם כן, בהיותו של בעל ההפלאה במצב של גסיסה, וכך יתקיים בו פסק הדין של בית דין של מעלה, ולאחר מכן יתרפא.

חבריא הקדושה, והרב המגיד בראשם הסכימו שהלכה היא כרמב"ם (רש"י), ושלכן יזכה לרפואה שלימה, וכך היה.

נמצא שכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע הציל את חייו של בעל ההפלאה.

(כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, ספר השיחות תורת שלום - מתורגם, י"ט טבת תרס"ז)

דף ע"ט

דברי המשנה ★ הצורך בשני הדינים ★ קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת ★ מקוה שנמדד ונמצא חסר ★ בדק את החבית להפריש עליה תרומה ונמצאת חומץ ★ שכיב מרע או בריא שכתבו כל נכסיהם לאחרים ★ דין בנערה שהיתה ביום האחרון לנערותה ★ מסקנת הגמרא בדין בתו שבגרה ★ דברי המשנה

דברי המשנה

א. מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו, והלך הוא וקידשה:

אם של האב קדמו - קידושי האב קידושין.

אם של שלוחו קדמו - קידושי השליח קידושין.

אם אינו ידוע - שניהם נותנים גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס.

ב. האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה וקידשה את עצמה:

אם שלה קדמו - קידושיה קידושין.

אם של שלוחה קדמו - קידושיו קידושין.

אם אינם יודעים - שניהם נותנים גט, ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס.

הצורך בשני הדינים

אם המשנה היתה משמיעה רק את הדין הראשון

היינו אומרים: האיש בקי ביוחסין וכיון שמצא אדם יותר מיוחס לבתו, ביטל את השליחות וקידשה לו.

משא"כ האשה אינה בקיאה ביוחסין וסומכת יותר על השליח, לכן גם אם קדמו קידושיה, כיון שבדעתה שיחולו קידושי השליח ולא קידושיה שלה, אין קידושיה קידושין.

אם המשנה היתה משמיעה רק את הדין השני

היינו אומרים: דוקא כשקידשה את עצמה קודם שקידשה השליח קידושיה קידושין, משום שאשה מדקדקת ביותר בטיב האיש לו היא נישאת ומסתמכת על עצמה יותר מעל השליח, לכן ביטלה שליחותו.

אבל האב, אם שלח שליח לקדשה, היינו אומרים שלא איכפת לו שיחולו קידושי השליח ולא קידושיו שלו. ואף שהוא קידש תחילה, אין בדעתו לקדש אלא בתנאי שלא יקדש השליח לבסוף.

דף ע"ט

קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת

קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר באותו יום, והיה זה באותו יום שמלאו ששה חודשים מיום שנעשית נערה, ולערב מלאו לה י"ב וששה חודשים ויום אחד, וחזקתה שביום זה תביא סימני בגרות, ובערב נבדקה ונמצאו בה סימני בוגרת:

לרב - הרי היא בוגרת לפנינו. משום כך תולים שאף בתחילת היום היא כבר בגרה, לכן חלים קידושיה ולא קידושי האב, כדין בוגרת.
לשמואל - חוששים לקידושי שניהם. משום שספק אם בזמן הקידושין עדיין היתה נערה וחלים קידושי האב, או שכבר בגרה ולא חלו קידושיה.

מקוה שנמדד ונמצא חסר

שנינו: מקוה שנמדד ונמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו למפרע, בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים טמאות.

שאלו: לשמואל, מדוע חוששים שהיתה נערה בתחילת היום, הרי עכשיו היא בוגרת ויש לומר שכן היה גם קודם, כמו בדין המקוה?

ותירצו: גם במקוה לא אומרים העמד דבר על חזקתו העכשוית, אלא העמד טמא על חזקתו הראשונה. שהרי כלל בידינו, כל שנולד ספק האם השתנה הדבר מכפי שהיה בעבר, אנו מעמידים אותו בחזקתו הראשונה.

שאלו: אדרבה, העמד מקוה על חזקתו כפי שהיה בתחילה שהיה כשר. ומה ראית לסמוך על חזקת הטמא דמעיקרא, יותר מעל חזקת המקוה דמעיקרא?

ותירצו: גם מצד המקוה יש לתלות שנחסר כבר בתחילה, שהרי חסר לפניך.
שאלו: גם בבוגרת אפשר לומר, הרי בוגרת לפניך, ותגיד שהיתה בוגרת כבר מהבוקר, וגם אם תאמר שמא רק עכשיו היא בגרה, תאמר גם במקוה שרק עכשיו הוא נחסר?

ותירצו, במקוה יש שני חסרונות: א. חזקת טומאת הטובל. ב. חזקת המקוה שהורעה בכך שחסר לפנינו, ובהצטרפות שני אלה, אנו מכריעים בוודאות לטמא.

אבל בבוגרת יש רק חסרון אחד, שבוגרת לפנינו, ואין די בסברה זו להכריע לבדה את הספק.

דף ע"ט

בדק את החבית להפריש עליה תרומה ונמצאת חומץ

היה בודק את החבית להפריש עליה תרומה והולך, ואחר כך נמצאת חומץ: כל ג' ימים הראשונים מעת בדיקתו האחרונה - מוחזקת היא בודאי, שעדיין לא החמיצה והטבלים שתרם ממנה עליהם בחזקת מתוקנים.

מכאן ואילך - הרי היא בספק וכל טבלים שתרם ממנה עליהם, ספק טבל.

שאלו: למה במקוה הדין הוא ודאי טמא, ובחבית ספק טבל?

אמר רב חנינא מסוריא: משנה זו היא כשיטת ר' שמעון שגם לגבי מקוה אומר שדינו ספק.

ששנינו: כל טהרות שנעשו על גביו למפרע בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים טמאות.

ר' שמעון אומר: ברשות הרבים - טהורות, שספק טומאה ברה"ר טהור. וברשות היחיד - תולין, שהן ספק, לא אוכלים ולא שורפים.

אבל לחכמים: כיון שעכשיו היא חומץ לפנינו, אנו תולים בוודאות שכל אותו הזמן היתה חומץ, ונמצא כל מה שתרם עליו ממנה - טבל למפרע.

שאלו: לשמואל, מדוע בבת הנמצאת עכשיו בוגרת, לא תלה שכבר מתחילת יום בגרה, כמו הדין בחבית?

ותירצו: הדין בחבית שונה, משום שיש לומר העמד טבל על חזקתו הראשונה.

שאלו: אדרבה, העמד יין על חזקתו הראשונה ותאמר שלא החמיץ?

ותירצו: הרי החמיץ לפניך, לכן יש לתלות שהחמיץ זה מכבר.

שאלו: הרי גם בבוגרת אפשר לומר הרי היא בוגרת לפנינו, ונתלה שמתחילת יום בגרה?

ותירצו, בחבית יש שתי חסרונות: א. חזקת טבל שיש ביין. ב. חבית שהיא חומץ, ולכן מכריעים שהחמיצה בתחילה.

אבל בבוגרת יש רק חסרון אחד, שבוגרת לפנינו, ואין די בסברה זו להכריע לבדה את הספק.

דף ע"ט

שכיב מרע או בריא שכתבו כל נכסיהם לאחרים

שכיב מרע שכתב כל נכסיו לפלוני, ולבסוף הבריא - בטלה מתנתו.

בריא שכתב כל נכסיו לפלוני - מתנתו קיימת.

אדם שכתב כל נכסיו לאחרים, הוא אומר - שכיב מרע הייתי בשעת הכתיבה, וכיון שהבראתי מחוליי, מתנתי בטלה. ומקבלי המתנה טוענים - בריא הייתי בשעת הכתיבה, לפיכך מתנתך קיימת.

נחלקו התנאים, מי מוציא מיד מי:

לר' יעקב: הוא מוציא מידם בלא ראייה שהיה שכיב מרע - כיון שהזכר ספק, נשארים הנכסים בידיו שהוא נחשב למוחזק בהם. והם אין מוציאים מידו בלא ראייה שהיה בריא.

לר' נתן: אם בריא הוא - עליו להביא ראייה שהיה שכיב מרע, כי חזקתו שהיה בריא גם בשעת הנתינה. ואם שכיב מרע הוא - עליהם להביא ראייה שבריא היה.

ניסו לומר: אולי נאמר שבזה נחלקו רב ושמואל, שרב אמר כר' נתן - שקבע את מצב שעת הנתינה על פי מצבו עתה, ושמואל אמר כר' יעקב - שסובר שיש כאן ספק?

אך דחו זאת:

רב יאמר לך - כאן אף אני סובר כר' יעקב, שאין סומכים על כך שהוא בריא לפנינו, כי בממון אפשר לומר העמד ממון על חזקתו.

אבל בבתו שבגרה, אי אפשר לומר העמד גוף על חזקתו, שהרי באותו יום עתידים להסתיים ששת חודשי הנערות, ואין לה חזקת נערות.

ושמואל יאמר לך - כאן אף אני סובר כר' נתן, שהרי כולם בחזקת בריאים, ומי שרוצה להוציא עצמו מחזקה זו, עליו להביא ראייה.

אבל בבתו שבגרה, גם אם נאמר שהיתה נערה במשך כל היום, הרי גם אם היא עתה מוחזקת לפנינו כבוגרת, אינה מוציאה בכך את עצמה מחזקת בגרות שנמצאת בה עתה, שהרי הרבה נערות אינן מביאות סימני בגרות ביום שנשלמים ששת חודשי הנערות.

דין בנערה שהיתה ביום האחרון לנערותה

קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר באותו יום והרי היא בוגרת לפנינו:
לתנא אחד - הרי היא בוגרת לפנינו. ותולים שאף בשעת הקידושין היתה
 בוגרת לכן קידושיה קידושין.

לתנא אחר - חוששים לקידושי שניהם.

ניסו לומר: אולי רב ושמואל חולקים במחלוקת זו?

אך דחו זאת: שני התנאים הנ"ל סוברים כשמואל, שלא אומרים שודאי
 מהבוקר היא בוגרת. וכל אחד דיבר במקרה אחר:

התנא שאמר שהרי היא בוגרת לפנינו - מדבר כשהיא מכחישה דברי
 אביה, שאומרת שכבר מאתמול הופיעו בה סימני הבגרות, והחזקה ש"הרי היא
 בוגרת לפנינו", מסייעת לטענה שלה - ולכן קידושיה קידושין.

והתנא שאמר שהוששים לקידושי שניהם - מדבר במקרה שלא מכחשתו.

ניסו לומר: אם כך, אולי נאמר שגם רב ושמואל לא חלקו, אלא רב דיבר
 כשמכחשתו ושמואל מדבר כשאינה מכחשתו?

ודחו זאת: אי אפשר לומר שאינם חולקים, שהרי רב יוסף בנו של רב מנשיא
 מדוויל פסק כרב והקפיד עליו שמואל ואמר: כל תלמידי החכמים נמדדה
 חכמתם במידת קב קטן ולכן יראים לסמוך על חכמתם ולהתיר ספק אשת איש,
 ואילו תלמיד זה מראה עצמו כאילו קיבל חכמה במדה גדולה, ולכן אינו ירא.
 ואילו לא היו חולקים, לא היה מקפיד שמואל על רב יוסף.

מסקנת הגמרא בדין בתו שבגרה

אמר מר זוטרא לרב אשי: כך אמר אמימר, הלכה כשמואל.

רב אשי אמר: הלכה כרב.

ומסקנת הגמרא: הלכה כרב.

דברי המשנה

- א.** מי שיצא הוא ואשתו המיוחסת למדינת הים, ובא לאחר זמן הוא ואשתו ובניו ואמר, אשה שיצאת עמי למדינת הים הרי היא זו, ואלו בניה: אין צריך להביא ראיה לא על האשה (שכבר נבדק יחוסה בשעה שנשאה) ולא על הבנים כיון שכרוכים אחריה ודאי הם בניה.
- ב.** הגיע ללא אשתו ואמר, מתה, ואלו בניה: מביא ראיה על הבנים ואינו מביא ראיה על האשה.
- ג.** רווק שיצא למדינת הים, ובא לאחר זמן ואמר, אשה נשאתי במדינת הים, הרי היא זו ואלו בניה: מביא ראיה על האשה ואין צריך להביא על הבנים מאחר שהם כרוכים אחריה.
- ד.** אמר, מתה ואלו בניה: צריך להביא ראיה על האשה ועל הבנים.
- אמר רבה בר רב הונא:** וכולן בכרוכים אחריה, ומשום כך מוחזקים כבניה.

דף פ

תוקף חזקת כרוכים אחריה ★ שיטת ר' יוחנן בתוקפה של חזקה ★ האם שורפים תרומה על החזקות? ★ תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו ★ עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם ★ עיסה שנמצאה נקורה בבית עם תרנגולים ומשקים טמאים ★ דברי המשנה ★ המקור לאיסור יחוד מהתורה ★ איסור ייחוד איש אחד עם שתי נשים בשעת צער ★ "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאו [חטאיו]"

תוקף חזקת כרוכים אחריה

שנינו בברייתא: אשה נשאתי במדינת הים, מביא ראייה על האשה, ואין צריך להביא ראייה על הקטנים.

במה דברים אמורים? באשה אחת.

אבל האומר שתי נשים נשאתי במדינת הים, אחת מתה וזו היא השניה ואלו בניה, מביא ראייה על האשה ועל הבנים, על הגדולים ועל הקטנים.

לריש לקיש: מה שאמרנו בענין כשרות הילדים שסומכים על כך שהם כרוכים אחריה, זה רק לענין שמותר להם לאכול בקדשי הגבול, אבל לגבי יוחסין לא. ואם יש ביניהם בנות - אסורות להנשא לכהן.

לר' יוחנן: אפילו ביוחסין סומכים בזה שהם כרוכים אחריה.

שיטת ר' יוחנן בתוקפה של חזקה

מלקין על החזקות

דאמר רב יהודה: הוחזקה נידה בשכנותיה - בעלה לוקה עליה משום נדה.

סוקלין ושורפיין על החזקות

דאמר רבה בר רב הונא: איש ואשה תינוק ותינוקות שהגדילו בתוך הבית, הרי הם מוחזקים כמשפחה אחת ואם בא הבן על האשה - נסקלים. ואם בא האיש על הבת - נשרפיין.

דף פ

אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה, והגדילתו ובא עליה, והביאום לבית דין וסקלום.

לא מפני שבנה ודאי, אלא מפני שכרוך אחריה⁴⁶³.

האם שורפים תרומה על החזקות?

לר' שמעון בן לקיש: שורפים על החזקות.

לר' יוחנן: אין שורפים.

תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו

לר' מאיר: העיסה טהורה, לפי שעיסה בחזקת טהרה עומדת, ונצרף לה את מיעוט התינוקות שלא מטפחין. ואם כן הורע חזקת רוב התינוקות שמטפחין, ולכן העיסה טהורה.

לחכמים: העיסה טמאה מפני שדרכו של תינוק לטפח (לנגוע בשרצים ונבילות שבאשפה), ועל כן הוא בחזקת טמא, וטימא את העיסה במגעו.

ולשיטתם, כיון שהולכים אחר הרוב, נעשה המיעוט כמי שאינו, ונשאר רוב מול חזקה, במקרה כזה רוב עדיף.

אמר ריש לקיש משום ר' אושעיה: זו דוגמא לחזקה ששורפין עליה את התרומה.

ור' יוחנן אמר: אין זו חזקה ששורפין עליה תרומה, אלא תולין.

⁴⁶³ אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא מעשה באשה שבאת לירושלים וכו' קשה: דרש"י (בראשית כו, ח) כתב, שיצחק שימש מיטתו עם רבקה, ומאחר שאמר יצחק תחילה שהיא אחותו היאך יכול לומר אחר כך אשתו היא ולבוא עליה? וי"ל: דהיה ליצחק מיגו, דיכול היה לומר אמת אחותי היא מאבי אך לא בת אמי היא ובת אב מותרת לבן נח שהרי אין אבות לגוי, וכיון שהיה לו מיגו שפיר יכל לומר אשתי היא.

(ר' דוד הלוי סגל, דברי דוד טורי זהב, פרשת תולדות)

עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם

עיסה בתוך הבית, ונופלות שם חתיכות מגופם של שרצים טמאים וצפרדעים (שאינם מטמאים במגעם) ונמצאו חתיכות בעיסה:

אם רוב שרצים בבית - טמאה.

אם רוב צפרדעים - טהורה.

ועל זה אמר ר' יוחנן: זוהי חזקה ששורפין עליה את התרומה.

וכן שנינו כדעת ר' יוחנן: למדנו מדין סוטה, שדבר שאין בו דעת לישאל מצד הדין אף אם נולד ספק ברשות היחיד מעמידים על חזקת טהרה.

אולם שני דברים שאין בהם דעת לישאל והחמירו בהם חכמים ועשאום כמו שיש בהם דעת לישאל וטימאו ספקם ברשות היחיד, והם:

א. תינוק - כפי שלמדנו לעיל.

ב. עיסה שנמצאת בתוך הבית, ותרנגולים ומשקים טמאים נמצאים שם, ונמצאה העיסה נקורה.

עיסה שנמצאה נקורה בבית עם תרנגולים ומשקים טמאים

יש לחשוש שמא קודם לכן שתו התרנגולים מהמשקים הטמאים, ובעוד המשקה הטמא טופח בחרטומיהם נקרו בעיסה, והרי היא טמאה מחמת מגע של משקים הללו.

לפיכך, אם עיסה של תרומה היא, תולין אותה לא אוכלין ולא שורפין.

אמר ר' יהושע בן לוי: מה שאמרו חכמים שהעיסה טמאה, זה דוקא אם המשקים הטמאים שקופים, אבל במשקים אדומים, אפשר לזהות אם העיסה נטמאה מהם או לא.

שאלו: אולי הם נבלעו בעיסה ולכן לא ניכרים?

אמר ר' יוחנן: דבר זה שמע גדול הדור (ר' יהושע בן לוי), אבל פירושו לא שמע, לא שנו אלא במשקים צלולים שבבואה של תינוק ניכר בה, ומאחר שהם כה צלולים הרי הם נוחים להיבלע בה ללא היכר, ולכן העיסה טמאה.

אבל משקים עכורים, שאינם נבלעים בעיסה ללא היכר, ניתן לזהות אם הביאום התרנגולים עליה או לא.

דברי המשנה

א. לא יתייחד אדם אם אשה האסורה עליו אפילו עם שתי נשים, שמה יבואו לידי עבירה.

תנא דבי אליהו: הואיל ונשים דעתן קלות עליהן⁴⁶⁴.

אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, כי האחד מתבייש מחבירו ואין לחשוש שמא יבואו לידי עבירה.

ר' שמעון אומר: אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים⁴⁶⁵.

ב. בזמן שאשתו עמו - לדברי הכל אין איסור יחוד אפילו עם אשה אחת, לכן אף ישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו.

ג. מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר⁴⁶⁶. ואם הגדילו, זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו.

נשים דעתן קלות⁴⁶⁴

ויובן בהקדם מ"ש זאת הפעם עצם כו' לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת, דהנה פ' אשה הוא אש ה' היינו ששרשן הוא רק מבחי' ה', בהבראם בה' בראם שהוא בחי' אתא קלילא דלית בי' מששא, ולכן נשים דעתן קלות לפי ששרשם מאתא קלילא בחי' ה' הנ"ל.

(כ"ק אדמו"ר מהר"ש, תורת שמואל, תרכ"ט, ד"ה החדש הזה כו')

אבל אמונה יותר בנשים ע' רש"י בתלים ע"פ משה רגלי כאילות שרגלי הנקבות עומדות במישור יותר. ורגל זהו אמונה ע"פ חגרה בעוז מתניה.

(כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, יהל אור על תהילים, קיב)

⁴⁶⁵ ר' שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים

וצ"ע דמשמע דר"ש דס"ל שמתייחד אדם עם שתי נשים לא ס"ל דנשים דעתן קלות, והלוא כאן (שבת לג) בעת בריחתו אמר נשים דעתן קלות?

ובפשטות יש לומר: דבענין זה דנשים דעתן קלות יש דרגות שונות, ור"ש ס"ל דאין דעתן קלות עד כדי עבירה.

(האדמו"ר מטאלנא, בשוה"ט ל"ג בעומר תש"ס)

⁴⁶⁶ מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר
'אמו' כינוי לבינה - עולם המחשבה. 'בתו' - כינוי לשפלות.

המקור לאיסור יחוד מהתורה

אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל: רמז ליחוד מהתורה, שנאמר "פִּי יִסְתַּף אַחֶיךָ בֶּן אִמְךָ", וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית?

אלא לומר לך, שמתוך כל העריות רק בן מותר לו להתייחד עם אמו ומתוך כך הוא מצוי אצלה, לכן הוא קרוי "בן אמך". ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה.

שאלו: מדוע על פי פשוטו של מקרא המדבר בענין הסתה לעבודה זרה, נקט הכתוב "בן אמך"?

אמר אביי: הכתוב דבר בלשון "לא מבעיא".

לא מבעיא בן אב, שיש בו כלפיך נטיה של שנאה לפי שירש עמך, שאין צורך להזהיר שלא תשמע לעצתו, שהרי אח זה חושב להכשילך.

אלא אפילו בן אם, שאינו יורש עמך ואינו שונא אותך, שמא תאמר אשמע לעצתו, בא הכתוב ואמר, "לא תאָבָה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו"⁴⁶⁷.

יש לו לאדם לדבק מחשבתו בה' יתברך, כענין 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ועם זאת להיות בשפלות ובהכנעה. וזהו 'בקירוב בשר' - ללא פניות חיצוניות, או ענווה פסולה. עוד יש לפרש: 'אמו' - כינוי לחכמי ישראל 'בתו' - המון העם הפשוט. וזה 'מתייחד אדם עם אמו ועם בתו' להיות ממוצע ביניהם, לחבר אלו עם אלו, ועל ידי כן להעלות את מדרגת הפשוטים, וממילא תהיה עלייה גם לחכמים כידוע, שה'דור לפי פרנס והפרנס לפי הדור'.

(ר' יעקב יוסף מפולנאה, עפ"י תולדות יעקב יוסף, בראשית א, וע"ש לך א, חיי שרה ב)

⁴⁶⁷ לא מבעיא בן אב דסני ליה ועייץ ליה עיצות רעות אלא אפילו בן אם פירש הגאון ר' יצחק אב"ד ליסא (הובא בספר ליקוטי שושנים למהר"ם לוי): זה פשר דברי שרה "גרש האמה הזאת ואת בנה", משום שהוא עובד ע"ז כדכתיב בפסוק לעיל "ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' מצחק", ואין מצחק אלא עבודת אלילים, ויבוא להסית את יצחק לילך אחריו.

וכי תאמר שאין דרך אחין מן האב להיות ניסטים זה ע"י זה משום ששונאים זה לזה מחמת ירושה, זה אינו "כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", ואם אין ביניהן עסקי ירושה הרי הן כאחין מן האם שאין שונאין זל"ז ושוב יש לחוש שיהא ניסת אחריו.

(ר' יחיאל מיכל שטערן, פניני קדם, ח"א ע' ט)

איסור ייחוד איש אחד עם שתי נשים בשעת צער

שנינו: ולד אדם שמת תוך שלושים יום ללידתו, יוצא בחיק אדם ואין צריך לכבדו ולהוציאו לקבורה במיטה או בארון.

ונקבר בשלושה שיכולים להיות אשה אחת ושני אנשים. אבל לא באיש אחד ושתי נשים, משום איסור ייחוד.

אבא שאול אומר: אף באיש אחד ושתי נשים, ואין לחשוש לאיסור ייחוד.

שאלו: אם כך, אולי משנתנו לא כאבא שאול?

ותירצו: אפשר לומר שאבא שאול סובר כמשנתנו, אלא שלגבי הברייתא לעיל סובר, שבשעת אנינות נשבר יצר הרע ואין לחשוש שיבוא לידי עבירה.

אולם חכמים סברו כר' יצחק שאף בשעת צער ואנינות עלול יצרו לתוקפן.

"מה יתאונן אדם חי גבר על חטאו [חטאיו]"

פירש ר' יצחק: "מה יתאונן" - מה מועילה לאדם אנינות וצער לסמוך עליהם שישקיטו את יצרו? הלא אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. אלא כל עוד "אדם חי", צריך הוא להיות "גבר על חטאו [חטאיו]" - להתגבר עליהם שאם לא כן, יתגבר יצרו עליו ויחטיאו.

אבא שאול פירש: פסוק זה על אדם המתרעם על מדותיו.

"מה יתאונן אדם חי" - על הקורה לו, וכי "גבר על חטאו [חטאיו]"?! דיו חיים שנתתי לו⁴⁶⁸.

וחכמים סוברים: אף אם פירוש הכתוב הוא שלא כר' יצחק ואף אם נכונים דברי אבא שאול ש"בשעת אנינות תביר יצירה", עדיין יש לאסור ייחוד איש אחד עם שתי נשים, משום שהוא מעשה.

⁴⁶⁸ מה יתאונן אדם חי. דיו חיים שנתתי לו

וכן מצינו באיוב (סוף פרק ב) ותאמר לו אשתו, עודך מחזיק בתומתך, ברך אלקים ומת. ויאמר לה: כדבר אחת הנבלות תדברי, גם את הטוב נקבל מאת האלקים, ואת הרע לא נקבל?!
 וכתב שם ברש"י: גם "לא די שבראנו" אלא גם את הטוב נקבל, ואת הרע לא נקבל?
 בתמי' עכ"ל.

כלומר, מי שמאמין במתת עצם החיים, הרי זה מבטל כל צער ויסורים.

דף פ

פירש רש"י: כמו המעשה שהיה באותה אשה, שהראתה עצמה כאילו יוצאת לקבור את תינוקה [שהיה חי], כדי שתוכל לעבור עבירה עם האישי ההולך עמה.

ובשם מורו הזקן פירש: שהכל מדברי אבא שאול שאמר דיו חיים שנתתי לו. כמעשה באשה שהיו לה שבעה ילדים ומת אחד מהם, והייתה בוכה, ואמרו לה אל תבכי ואם לאו ימות עוד בן אחר.

ולא שתקה, ומת אחר. וכן עשתה עד שמתו כולם, ואחרי כן מתה גם היא, מחמת שהתאוננה על מדותיה.

[ולפירוש זה לא גורסים "דהוה עובדא ואפיקתיה].

תוס' בשם רבינו חננאל כתבו: מעשה באשה אחת שהיתה בוכה ומתאוננת על קבר בעלה, והיה שם אדם אחד שהיה שומר על תלוי אחד שצוה לו המלך לשומרו, ובא אצל האשה ופיתה אותה ושמעה לו, וכשחזר אצל התלוי לא מצאו, והיה מצטער מאד מפחד המלך.

אמרה לו האשה, אל תירא, קח בעלי מקברו ותלהו במקומו, ואפיקתיה לבעלה ותלהו.

הרי שאף בשעת אנינות התגבר יצרה עליה.

דף פא

אשה מתייחדת עם שני אנשים ★ מלקין על ייחוד ואין אוסרין על ייחוד ★ מלקין על מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות ★ מצבים בהם לא חוששים לייחוד ★ בית שיש בו שני חדרים זה לפניו מזה לענין ייחוד ★ שיטות לשמירה מאיסור ייחוד ★ הזמן בשנה שנופלת בו חולשה בענין איסור ייחוד ★ מוטב להתבייש בעולם הזה מלהתבייש בעולם הבא ★ חכמים שהתגרו ביצר הרע ★ גם על כוונת חטא בלבד צריך כפרה ★ ייחוד אדם עם אמו ובתו ★ איסור ייחוד עם בהמה ★ ייחוד עם נשים ששונאות זו את זו ★ שינת הורים בקירוב בשר הורים עם ילדיהם ★ האם סב רשאי לשחק עם נכדתו?

אשה מתייחדת עם שני אנשים

כשמדובר באנשים כשרים

אמר רב יהודה אמר רב: זה דוקא כשמדובר באנשים כשרים, אבל בפרוצים, אפילו עם עשרה אינה מתייחדת⁴⁶⁹.

—

469 לא שנו אלא בכשרים וכו'

אהובים ורעים היושבים בעיר קאזיל מזור וסיבותי' שלום לכם כחפצכם.

לא טובה השמועה אשר אנכי שומע אליכם, אחר שאתם רואים ושותקים ולא תתגערו בבנות ישראל, נשים יוצאניות שביניכם יוצאות יחידות לשווקים ולכל יריד ויריד כרוכלי העיירות הסובבים, ללכת מעיר לעיר להשתכר.

אל נא אחרי תרעו לעשות בנו ישראל כהפקר ב"מ, הלא מיועד עליהן "כבודה בת מלך פנימה", כי כולן בנות מלכים הן ואיך תראו עתה ההפוך שיהיו יוצאניות כנ"ל ובאופן בלתי נאות, ובעיני נראה שכולן העושות כאלה, הם כעוברת על דת, באשר הם הולכות יחידות ואין בעליהן עמהן או אנשים כשרים לשמרן.

הלא תנן בפ' אין מעמידין [עבודה זרה כב ע"א] לא תתייחד אשה עמהן, ובלי ספק אף אם יהיו שם נכרים רבים, אפילו הכי אסור הוא, כאשר אמרו בפרק עשרה יוחסין על הא דתנן שם: אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפי' עשרה נמי אסור כו'. ובכתובות אמרו רוב נכרים פרוצים בעריות הם.

ואם כן, בעשותן כאלה, לא יוכלו להמלט מאיסור ייחוד עם הנכרים, ואף אם יהיו נשי הנכרים עמהם כדאיתא בפרק אין מעמידין דנכרי אין אשתו משמרתו. לכן אתם אהובי, מנעו רגלי הנשים מדרך זו, ותנהיגו אותן בדרך שאר בנות ישראל הכשרות, ולא יצא עליכם ועל בניכם שם רע ח"ו, מוסף על שעוברות גזירת חכמים.

דף פ"א

אמרו: אכן היה מעשה שעשרה גברים הוציא אשה במיטה כאילו לקוברת, ואחר כך קילקלו עמה.

אמר רב יוסף: הוכחה שפרוצים בעבירה אינם מתביישים זה מזה, שהרי עשרה גנבים חוברים יחד לגנוב קורה כבידה.

ניסו להביא ראיה לדברי רב: שנינו לגבי סוטה שמוסרים לבעל שני תלמידי חכמים שמא יבוא עליה בדרך ולא יבדקוה המים.

משמע דוקא תלמידי חכמים ולא אנשים פרוצים.

אך דחו זאת: הסיבה ששולחים תלמידי חכמים, כיון שעליהם יש לסמוך שיניאו את בעלה מלבוא עליה, שהם יודעים להתרות בו.

כשרב ורב יהודה הלכו בדרך, הלכה לפניהם אשה. אמר רב: הגבה רגליך (לך מהר) כדי להקדים אותה להנצל מדין גהינם.

אמר לו רב יהודה: הרי אמרת שבכשרים אין חשש ייחוד?

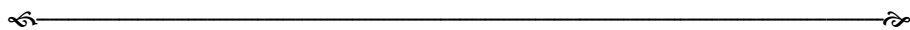
ענה לו רב בענווה: מי אמר שאנו כשרים מספיק בענין הזה, אולי מדובר על כשרים כר' חנינא בר פפי וחביריו ר' צדוק ורב כהנא שמסרו נפשם כדי להינצל מעבירה, ועליהם נאמר "גַּפְרִי כַח עֲשֵׂי דְכָרוּ לְשֹׁמֵעַ בְּקוֹל דְּכָרוּ".

כשנמצאים מחוץ לעיר

אמר רב יהודה אמר רב: דוקא בעיר שני אנשים מתייחדים עמה אפילו כשרים, אבל בדרך עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא אחד מתייחד עם הערוה.

ניסו להביא ראיה לדבריו: מזה שבסוטה מוסרים שני תלמידי חכמים, שיחד עם הבעל הרי הם שלשה.

אך דחו זאת: הסיבה ששולחים שני תלמידי חכמים עם הבעל, כדי שיהיו שני עדים אם בא עליה בדרך כדי לא להשקותה ותימחק עליה מגילה לחינם.

ואתם שיש בידכם למחות ואינכם מוחים, תהיו נענשים ח"ו.

ואם לקולי תשמעו ותמחו בנשים העושות כאלה, תשאו ברכה מאת ה' ית' וממני עבד ה' ועבד לישירים ולטובים.

(ר' מאיר קצלנבוגן, שו"ת מהר"ם פאדובה, סימן כו)

מלקין על ייחוד ואין אוסרין על ייחוד

אמר רב: מלקין על ייחוד ואין אוסרים את האשה על בעלה בגלל ייחוד.
לרב אשי: מלקין דוקא כשמדובר בפנויה ולא באשת איש, כדי לא להוציא לעז על בניה, שיאמרו שזינתה ובניה ממזרים.

מר זוטרא: היה מלקה גם על ייחוד עם אשת איש, והיה מכריז על מה הוא לוקה, כדי שלא יצא לעז על הבנים.

שאל רב נחמן מפרהטיא לרב אשי: ומדוע אתה לא מלקה ומכריז?
ענה לו רב אשי: חוששני שמא יש מי שישמע על המלקות ולא ישמע את ההכרזה ויוציאו לעז על בניה.

מלקין על מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות

אמר רב: מלקין על מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות, שנאמר "אל בְּנֵי כִי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמִיעָה".

מר זוטרא: היה מלקה למי שיצא עליו שמועה לא טובה ובשעה שהיה מלקה, היה מניח על כתפיו אפסר - רסן (לסמל שמעשיו דומים למעשה בהמה), וקורא לפניו את הפסוק, "אל בְּנֵי כִי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמִיעָה".

מצבים בהם לא חוששים לייחוד

כשבעלה בעיר

אמר רבה: אשת איש שבעלה בעיר - אין חוששים משום ייחוד, משום שיראים שמא בכל רגע יגיע בעלה.

רב ביבי הזדמן לביתו של רב יוסף, לאחר שאכל עם רב יוסף ואשתו בעליית הגג, הם ירדו למטה והוא נשאר בעליה.

אמר רב יוסף לבני ביתו: טלו את סולם המדרגות של העליה, כדי שלא יוכל רב ביבי לרדת ולהתייחד עם אשתי כשאצא מהבית.

שאלו: והרי אמר רבה שאם בעלה בעיר אין חוששים?

ותירצו: היות שאשת רב יוסף היתה בעלת בריתו של רב ביבי, ולבה גם עמו, לכן היה חדש לייחוד אף שהיה בעלה בעיר.

דף פא

פתח פתוח לרשות הרבים

אמר רב יוסף: כשמדובר במקום שיש לו פתח פתוח לרשות הרבים - אין חוששים משום ייחוד.

בית שיש בו שני חדרים זה לפניו מזה לענין ייחוד**לרב כהנא**

אנשים מבחוץ ונשים מבפנים - אין חוששים משום ייחוד. שאם תרצה אחת מהנשים לצאת דרך החדר החיצון, אין בכך כלום שהרי אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים.

אנשים מבפנים ונשים מבחוץ - חוששים משום ייחוד. שמא יצא אחד מהאנשים החוצה ויעבור דרך החדר החיצון ויטייחד עמהן.

למתניתא

אנשים מבחוץ ונשים מבפנים - חוששים משום ייחוד. שמא יכנס אחד מהם לפניו בלא שירגישו חבריו בכך.

אנשים מפנים ונשים מבחוץ - אין חוששים משום ייחוד. כי אף אם תכנס אחת מהנשים פנימה, הרי אשה מתייחדת עם שני אנשים.

וגם אם אחד מאנשים יצא החוצה, אין חשש ייחוד, שהרי ירא הוא שמא בכל רגע יצא אחד מחבריו החוצה ויעבור דרך החדר החיצון.

לאביי

יש להחמיר כשתי הדיעות ולאסור בין באנשים מבפנים ונשים מבחוץ, ובין באנשים מבחוץ ונשים מבפנים.

שיטות לשמירה מאיסור ייחוד

אביי - בזמן שהיה מתקבץ קהל כגון בשעת דרשה או חופה, היה מסדר שורות של קנקני חרס בין מקום האנשים למקום הנשים, כדי שאם יבואו אלו אצל אלו, ירעישו הקנקנים.

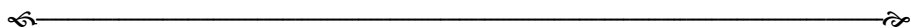
רבא - היה מסדר שורות של קנים מאותה סיבה.

הזמן בשנה שנופלת בו חולשה בענין איסור ייחוד

אמר אבין: חולשת השנה (לענין חשש ייחוד) זהו זמן הרגל⁴⁷⁰, לפי שאז מתקבצים אנשים ונשים יחד לשמיעת הדרשה, ונושאים ונותנים זה עם זה. **כתבו התוס':** יש אומרים שלכן נהגו להתענות בה"ב לאחר פסח ולאחר סוכות.

מוטב להתבייש בעולם הזה מלהתבייש בעולם הבא

מעשה בשבויות שהגיעו לנהרדעא וציוה רב עמרם חסידא לפדותן. העלו אותן לעליית ביתו, ונטלו את מדרגות העליה.

470 סקבא דשתא רגלא

סמך שופטים לרגלים לומר. . ועוד כי השופטים מזהירים העם שלא לחטוא ברגלים כדאמרין סקבא דשתא ריגלא. (רבנו יעקב בן אשר, בעל הטורים, ריש פרשת שופטים)

ובאמת, בגמרא לא אמר רק רגלא דהיינו מועדים ולא שבת. דאכילת שבת אינו מזיק שיגרום שליטת יצר הרע.

וכמ"ש בזוהר הקדוש (ח"ב פ"ח ב) פרש חגכם קאמר ולא פרש שבתכם וכ' חדשיכם ומועדיכם שנהא נפשי ואלו שבת לא קאמר.

והיינו דקדושת המועדות דישראל מקדשו לי' צריך לזהר שיהיה בקדושה, מה שאין כן קדושת שבת דכתב 'כי אני ה' מקדשכם', ואף האכילה שאוכל בשבת להנאת הגוף הוא בקדושה כמ"ש האריז"ל, ואין שייך לומר שתענוגי שבת יגרמו להיות מלאה הארץ זמה.

ובאמת גם במועדים לא אמרו הא דסקבא דשתא רגלא על יום טוב, דהרי מטעם זה הוא שתקנו להתענות בה"ב אחר הרגלים ולא תקנו אלא אחד פסח וסוכות ולא אחר שבועות, מבואר, שלא תקנו אלא שם משום שהם ימים מרובים, ולא אחר שבועות שאף בחו"ל שהם ב' ימים לא נהגו להתענות אחריו וכ"ש שבת דהוא רק יום אחד.

וכפי הנראה, עיקר החשש משום חוה"מ, כי יו"ט עצמו דמצינו בלשון הכ' גם על ר"ה, לכן אכלו משמנים שתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו, כ"ש בשאר מועדות, שומר מצווה לא ידע דבר רע, ולא יביאו השתי' של מצווה לעבירה.

(ר' צדוק הכהן רבינוביץ מלובלין, פרי צדיק, קדושים ד)

דף פא

כשחלפה אחת מהן על יד פתח הארובה שמן העליה לבית, נפל אור בבית דרך פי העליה, לפי שהיו פניה מאירות ביותר⁴⁷¹.

לקח רב עמרם את סולם המדרגות⁴⁷² כדי לעלות לעליה לתובעה לדבר עבירה, ואף שהיו המדרגות כבדות ביותר עד שלא יכלו אפילו עשרה אנשים להרימן, התגבר כוחו והגביהן לבדו, והחל לעלות לכיוון העליה.

כיון שהגיע לאמצע המדרגות, עצר, פיסק רגליו כדי לעמוד בחוזקה, וזעק: "אש בבית עמרם"⁴⁷³, והזעיק את בני השכונה לבוא לכבותה.

471 נפל נהורא באיפומא

נראה, דאין הכונה שנפל אור ממש דרך פי העליה, אלא הכונה על המראה היופי שלה שהיה חשוב וגדול מאד, ולכן יכנו אותו בשם אור. וכן הוא בלשון בני אדם, וכן הוא אומר יָפָה כְּלִבְנָה בְּרָה פְתֻמָּה, דמדמי היופי לאור הלבנה ואור החמה.

או אפשר לפרש, דנפל אור ממש אך לא היה טבעי אלא מעשה שטן, דהראה לפני רב עמרם כאשר חלפה כאלו פניה מאירות כשמש, ונפל האור בבית דרך פי העליה כדי להבעיר בו אש התאוה וגם כדי שישא עיניו ויראנה, דאם לא כן לא היה נושא עיניו לארובה כי היה טרוד בעסק תורתו ולימודו, אך כיון שראה נפל אור מארובה נשא עיניו לראות מה זה וראה אותה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

472 שקליה רב עמרם לדרגא

הנה ודאי דבר זה היה בהשגחה פרטית מן השמים, כדי שכל אחד יקח מוסר לעצמו וגם אם יזקין לא יאמין בעצמו עד יום מותו, ולא יסיח דעתו ממורא העבירה ויברח מכל דבר שיש ממנו חשש תגבורת היצר.

וכיון שהרגיש שדבר זה נעשה בהשגחה כדי שילמדו הרואין מוסר לעצמם, לכן השביע את יצרו שיצא ממנו כדי שיהיה נראה דבר חידוש לעיני העולם ויתפעלו ביותר. ועשו רצונו מן השמים בזה ונראה לעיני הכל שיצא ממנו 'כי עמוֹדָא דְנוֹרָא', ועל ידי כך אמר רב עמרם דברים כמדבר עם יצרו קְזִית דְאֵת 'נוֹרָא' וְאֵנָּה 'בְּשִׁרְא' וְאֵנָּה עֲדִיפְנָא מִיְנָה, כדי להלהיב הלבבות של העומדים שם להיות להם חרדה ליראת שמים ומגלגלין זכות על ידי זכאי.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

473 רמא קלא נורא בי עמרם

רמא קלא 'נורא בי עמרם!', ובזה גירש ממנו כוח מסית. . הכריז עליו וגילהו לעיני הכל, ובזה נמלט ממנו, כי בזה הוא הורגו.

(ר' חיים בן עטר, אור החיים, דברים פרק יג פסוק ח)

דף פא

אמרו לו תלמידיו: ביישת אותנו, שהרי נודע ברבים שתלמידי חכמים מסוגלים להיכשל בדבר עבירה.

אמר להם: מוטב שתתביישו ממני בעה"ז ולא תתביישו ממני לעולם הבא. השביע רב עמרם את יצר הרע שיצא ממנו, ויצא ממנו יצר הרע בדמות עמוד של אש. אמר לו רב עמרם: אף שאתה אש ואני בשר, הריני עדיף ממך, והצלחתי להתגבר עליך⁴⁷⁴.

ובזה רצה ללמד לתלמידי החכמים שהיו שם וראו את המעשה שיש בכח האדם לגבור על יצרו ואפילו בתחבולות פשוטות של בשר ודם.

חכמים שהתגרו ביצר הרע

ר' מאיר

היה מתלוצץ בעוברי עבירה, שהיה אומר, אם היו רוצים היו יכולים להתגבר על יצרם משום שזה דבר קל. יום אחד נדמה לו השטן בדמות אשה בצד השני של הנהר.

לפעמים הדור נופל למדרגה תחתונה, ואין מי שיכול להעלותם, כי מנהיגי הדור המה במעלה רמה וגבוהה מאוד - עד שאין כל קשר ביניהם. ואז, הקב"ה ברחמי המרובים שולח מכשול אל המנהיג עד שגם הוא נופל קצת ממדרגתו. ומכיון שהוא מתחזק תיכף ועולה שוב למקורו, הוא מעלה אתו את שאר העם. (ר' מנחם מענדל מוויטבסק, ע"פ לקוטי אמרים, מד, ב)

⁴⁷⁴ חזית דאנת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך

פירוש, כפי הטבע האש אוכל הבשר ושורפו ועתה כאן הוא להפך.

או יובן בס"ד, על פי מה שאמרו בסוטה דף ה', אמר חזקיה אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר שנאמר (ישעיהו סו, כג) יבוא כל בִּשְׂרָ לְהַשְׁמִיטוֹת לְפָנַי, אמר רבי זירא בִּשְׂרָ כתיב ביה (ויקרא יג, יח) וְנִרְפָּא, אָדָם לא כתיב ביה וְנִרְפָּא, ואמר רבי יוחנן 'בִּשְׂרָ' ראשי תיבות בושה שאול רימה. וידוע דהעניו יהיה לו כח לשלוט ביצרו.

לזה אמר, אף על גב דְּאַנְתָּ 'נוֹרָא' וקשה לעמוד נגדיך, עם כל זה, כיון דְּאַנְא 'בִּשְׂרָא' עניו אָנְא עָדִיפְנָא מִיְנָךְ ששולט בך.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודיע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף פ"א

רצה ר' מאיר לעבור את הנהר כדי לתובעה לעבירה, ולא היתה שם מעבורת, אלא היה שם דף צר בלבד המונח לרוחב הנהר, ומעליו היה מתוח חבל⁴⁷⁵.

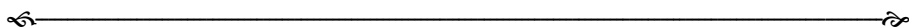
תפס ר' מאיר את החבל והחל לעבור לצד השני של הנהר.

כיון שהגיע לאמצע הדרך, עזבו השטן ואמר: אם לא היו מכריזים ברקיע הזהרו בר' מאיר ותורתו, הייתי עושה את דמיך לשווי שתי מעות (פי' ברומרוג - היה ממיתו).

ר' עקיבא

היה מתלוצץ בעוברי עבירה, יום אחד נדמה לו השטן בדמות אשה היושבת בראש הדקל⁴⁷⁶.

החל ר' עקיבא לטפס לראש הדקל, כיון שהגיע לאמצע הדקל, עזב אותו השטן ואמר: אם לא היו מכריזים ברקיע הזהרו בר' עקיבא ותורתו, הייתי עושה את דמיך לשווי של שתי מעות.

475 אידמי ליה שטן כאיתתא בהך גיסא דנהרא

והא דאדמי ליה כאיתתא באידך גיסא דנהרא, נזדמן לו הדבר כך להורות שבזכות התורה שנמשלה למים הוא ניצול, ולכן לא היה מפסיק בינה לבינו אלא המים הרומז לתורה.

ומה שנזדמן שלא היה מברא ונקט מצרף שהוא חבל עב, רמז שהיצר הרע תחילתו דומה לחוטי עכביש וסופו דומה לחבל עב, וכמו שאמרו בגמרא דסוכה (נב ע"ב) אמר רבי אסי יצר הרע, בתחלה דומה לחוט של כוכיא ולבסוף דומה כעבות העגלה, שנאמר (ישעיה ה, יח) הוי משכי העון כחבלי השוא וכעבות העגלה תטאה, עיין שם.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

476 אידמי ליה שטן כאיתתא בריש דיקלא

מפני שהצדיק נמשל לדקל שעושה פירות, דכתיב (תהלים צב, יג) צדיק פתח פתח, כן הוא עושה פירות מתורה ומצות, לרמוז לו שזכות תורה ומצות שלו עמדה לו בדבר הזה.

או יובן, רמזו לו על כוחו ועוצם ידו בתורה שהוא השיג גם הטעמים שהם עומדים למעלה מן האותיות, וכן הדקל פירותיו גבוהים למעלה וזאת המעלה הגינה עליו בדבר זה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף פא

פלימו⁴⁷⁷

היה רגיל לומר בכל יום "חץ לעינו של השטן"⁴⁷⁸.

ערב יום כיפור אחד, נדמה לו השטן בדמות איש עני עומד בפתח הבית ומבקש אוכל⁴⁷⁹.

פלימו⁴⁷⁷

פלימו היה מניצוץ נבל. והענין כבר ידענו כי לב"ן הוא נב"ל, ושניהם צרי עין כנודע, ועתה נתקנו ובאו בחסיד פלימו, ובא השטן להכשילו לראות היאחזו צדיק דרכו עתה כראשונות בצרות עין, והראה עצמו כעני, ועבד מה דעבד לראות אם יגרשנו כאשר עשה בהיותו בסוד נבל, כי לא רצה לתת לדוד מאומה.

והוה רגיל למימר גירא בעיניה דשטן, כי היה מכיר ערכו, והיה אומר אל יסיתני השטן עוד, והכיר עצמו בחוזק הנדיבות כי אם דחה דחוני לא תדחה לי עוד, והנה כלו הפך לבן טהור. וג"כ אמרו כי גם הוא מת באותו זמן בעשרת ימי תשובה, כמ"ש חז"ל כי נתלו לו עשרת ימי תשובה, וכל זה לתיקונו וכנגד הצער שציער ליעקב ברדפו אחריו על כן בא השטן עתה לצער, ורמז בדבריו כולי האי לא צערתיך, כמעט הגיע למות נפשו מפחד מאימת מלכות, שנפחד שהרג נפש בביתו וברח עד שנגלה אליו, וטעמו וראו כמה מתוקים מדבש, כי לב"ן ונב"ל עולים קס"ד, ושני כוללים גימטריא קס"ו, כמספר פלימו העולה גם כן קס"ו.

(ר' מנחם עזריה מפאנו, גלגולי נשמות אות פ, ד)

גירא בעיניה דשטנא⁴⁷⁸

והא דאמר גִּירָא ולא סכינא, כי הגירא כוחו יותר חזק שפועל פעולתו מרחוק והסכין מקרוב דוקא.

ואמר בעיניה, הוא כח התאוה שמראה לאדם, דנקראים כוחותיו בשם עינים. וכמו שכתוב בספר הלקוטים (במאמר מה) מלא עינים. דלכל אדם מראה לו תאוה כפי מזגו וטבעו וכפי דעתו, וכמו שנאמר וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינֶיהָ (בראשית ג, ו). ולכן אמרו רז"ל (ברכות נח). גבי אנשי כנסת הגדולה כשרצו לבטל יצר הרע דעבירה כחלנהו לעיניה. ולכן יצר הרע נקרא 'רע עין'.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה⁴⁷⁹

הא דנתערור השטן וחדר על דבורו של פלימו ביום ערב כיפור יותר משאר ימים, נראה לי בס"ד, כי היה ירא מקללה זו ביום כיפור יותר: חדא, מחמת קדושת היום.

דף פא

הוציא לו לחם.

אמר העני: ביום כזה שכולם אוכלים בתוך הבית אני אשב בחוץ?
הכניסוהו והושיבהו ליד השולחן.

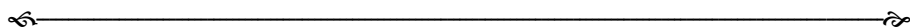
אמר העני: ביום כזה שכולם יושבים ליד השולחן אני אשב בצד?
הושיבהו ליד השולחן. העלה השטן (העני) על גופו שחין ואבעבועות, ועשה בפניהם דברים מאוסים.

אמר לו פלימו: שב כהוגן ואל תמאיסנו.

ביקש העני: הביאו לי כוס לשתות.

הביאו לו כוס, והיה משתעל ומוציא את ליחו לתוך הכוס. גערו בו בני הבית,
ועשה עצמו כמת.

שמעו בני הבית קולות של אנשים שאומרים, פלימו הרג אדם, וחשב פלימו
שבאים אנשי המלך להענישו, ברח והתחבא בבית הכסא.
הלך השטן אחריו, ונפל לפני פלימו כמת.

ועוד, דפלימו הוא בתענית ופועל יותר. ועוד, דאותו היום יש חמשה תפילות יחד,
והוא רגיל לומר כל יום שלשה פעמים קללה זו של השטן אחר כל תפלה, ואם כן
ביום כיפור מוכרח שיאמר אותה חמשה פעמים.

ולכן חש לה בעבור אותו יום יותר, ובא לתקן הדבר ביום ערב כיפור.

גם עוד חש לקללה זו ביום כיפור יותר משאר ימים, משום דאותו היום ריע מזליה
דשטן שאין לו שליטה, ולכן חשש על עצמו יותר באותו היום.

אידימי ליה פּעניא.

רמז בזה, כי פלימו בעוצם צדקתו ותורתו שלט ביצרו ועשאו עני, שלא יכול לגזול
כלום מתורתו ומצותיו, והרי הוא עומד בחוץ שאין רשות ליכנס אם לא יתן לו רשות,
ולכן קרא אבבא.

וגם, עשה לו בזה רמז תוכחה, שמוכיחו ומתרעם עליו למה תקללני וכי מה עשיתי
לך ומה נהייתי ממך, ומתי נכנסתי לביתך ומה לך עמי שתקללני?

ולכן עשה עצמו בדמות עני ועומד בחוץ, לרמוז לו, כי מצדו הנה הוא עני שאין לו
הנאה של כלום ממנו, ואפילו כניסה לביתו אין לו, כי כל צדיק שאינו חוטא כלל
עושה השטן והיצר הרע עני ועומד בחוץ.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

דף פא

כשראה השטן שהוא כל כך מצטער, גילה לו מי הוא, ואמר לו: מדוע אתה כל יום מקללני?

אמר לו פלימו: וכי מה עלי לומר כדי לדחותך ממני שלא תחטיאני. ענה לו השטן, יאמר מר, הקב"ה יגער בשטן⁴⁸⁰.

גם על כוונת חטא בלבד צריך כפרה

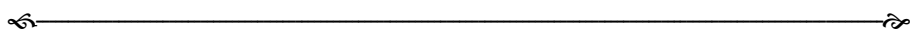
ר' חייא בר אשי היה רגיל שבכל נפילת אפיים, היה אומר, "הרחמן יצילנו מיצר הרע".

יום אחד שמעה אותו אשתו אומר כך, ואמרה: הלא כבר כמה שנים שפורש ממני מחמת זקנתו, ולשם מה עדיין חושש הוא מיצר הרע?

יום אחד היה יושב ר' חייא בר אשי ולומד בגינתו, קישטה אשתו את עצמה בבשמים ואפרסמון, ושבה וחזרה וחלפה לפניו. אמר לה: מי את?

אמרה: אני חרותא (שם זונה מפורסמת בעיר) שהיום שבתי הלום. תבעה ר' חייא לעבירה.

אמרה לו: אשמע לך אם תביא לי את הרימון הנמצא בענף קטן שבראש האילן הזה.

⁴⁸⁰ לימא מר, רחמנא ניגער ביה בשטן

נראה דנתרצה בכך, מפני שדבר זה כבר נאמר עליו גבי יהושע כהאי גונא. דכתיב, יְגַעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן (זכריה ג, ב), ובעלי מקרא קורין פסוק זה בנביאים של זכריה.

ועוד, גערה אינה קללה אלא מניעה שלא ישטין ולא יתגרה. אבל מה שהיה אומר פלימו זו קללה הנוגעת לעצמו ובשרו, שאומר גִּיּוּרָא בְּעֵינֵיהּ דְּשָׁטָן.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

כלומר, שלא יחשוב האדם עצמו נגד השטן עד שיהי' השטן מגרה בו, אך יאמר יגער ה' בך השטן, שיתן הכח אל הש"י שהוא עוזר את האדם ודוחה השטן מן האדם.

וכמו שביארנו במסכת סוכה, שאמר שם (נב ע"ב) כל יום יצרו של אדם מבקש אותו להורגו ואלמלא השם עוזר לו, לא היה יכול לעמוד. שנאמר, צופה רשע לצדיק ומבקש המיתו ה' לא יעזבנו לשם, ולא שיהיה הדבר תולה בעצמו רק הש"י מסלק השטן, והבן הדברים האלו.

(ר' יהודה ליוואי, חידושי אגדות)

דף פא

קפץ לראש האילן והביא לה את הרימון.

כשחזר ר' חייא לביתו, הבעירה אשתו את התנור, עלה ר' חייא וישב בתוך התנור כדי לשרוף את עצמו מרוב צער על שנכשל בעבירה⁴⁸¹.

אמרה לו: מה אתה עושה?

אמר לה: כך וכך היה המעשה.

אמרה לו: זאת הייתי אני.

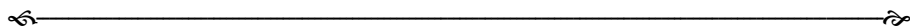
ולא האמין לה עד שהראתה לו את הרימון שהביא לה.

אמר לה: אני בכל זאת התכוונתי לשם איסור.

וכל ימיו של אותו צדיק היה מתענה, עד שמת באותה מיתה.

"אִישָׁה הַפָּרִם וְהַיֵּלֶךְ לָהּ"

על מה היא צריכה סליחה? אלא, מדובר באשה שנדרה בנזיר, ושמע בעלה והפר לה⁴⁸², והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והיתה שותה יין ומטמאה למתים. הרי שאפילו שלא עשתה שום איסור, צריכה סליחה משום שהתכוונה לעבירה.

⁴⁸¹ כי אתא לביתיה הוה קא שגרא דביתהו תנורא סליק זקא יתיב בגויה נראה לי, לא היה בתנור להבה שישרף דאם כן מאבד עצמו בידיים. אלא רק היה אש בקרקע התנור, ורצה לעמוד בתוכו שתכוונה כפות רגליו, דבזה לא יש סכנה כי אם צער כויה.

ורצה לעשות תיקון זה נגד הקלקול שהוא שוור פירוש קפץ והגביה רגליו מן הארץ כדי להביא לה הרמון בשביל אתנן, ולכן עשה זאת להכוות כפות רגליו. ואפשר, דמכח הכויה העלה שם אבעבועות והאריך הצער הזה אצלו ימים רבים כי לא נתרפאו, והיו מוציאים ליחה, עד שנפטר באותו הצער.

והא דבקשה הרמון, כדי שאחר כך יהיה זה לסימן, אך כונה עוד לרמוז כי הוא עודנו מלא מצות כרמון דלא נכשל באשה נכריה אלא זו אשתו היא.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁸² ושמע בעלה והפר לה

הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אין מחשבה רעה מצרפה למעשה?

ונראה לי: הא דאין מחשבה מצרפה למעשה, היינו משום דיש לעשות לו התנצלות, דאם היה מזדמן מעשה לפניו לא היה עושה. אך זו דעשתה מעשה לפי דעתה באיסור, אף על גב דלפי האמת היתה היתר, דנין אותה אלו היתה המעשה של איסור ודאי גם

דף פא

כשהיה ר' עקיבא⁴⁸³ **מגיע לפסוק זה, היה בוכה ואומר:** ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, על אחת כמה וכמה!

"ולא ידע ואשם ונשא עונו"

הרי, שאף שמצד הכוונה אינו חוטא אלא רק מצד המעשה, צריך כפרה.

כשהיה ר' עקיבא מגיע לפסוק זה, היה בוכה ואומר: ומה מי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב, אמרה תורה, **"ולא ידע ואשם ונשא עונו"**, מי שנתכוון לאכול חלב ועלה בידו חלב, על אחת כמה וכמה!⁴⁸⁴

כן היתה עושה, דהא באמת היא חשבה מעשה איסור ועשתה. ואפשר להעמיס תירוץ זה בתירוץ של הרב ז"ל.

ועוד נראה לי בס"ד, דאף על גב דאין מצרפין מחשבה רעה למעשה, היינו להביא עליו יסורין או גיהנם, אבל ודאי צריך סליחה. דדמי למצות עשה דאין מענישין על ביטולה אלא בעידן רתחא, ועל כל פנים צריך סליחה וכפרה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁸³ ר' עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי

מקשים למה רבי עקיבה הוה בכי על זאת יותר משאר חכמים?

. . דהוה רבי עקיבה בכי בהאי קרא משום עובדא דשטן . . וידוע דאי אפשר שתתגבר התאוה בערוה אלא אם כן יסתכל בה ויראנה, וכבר כתבתי לעיל דהבטה בערוה יש אומרים דאסור מן התורה מקרא ד'לא תתרו אַתְּרֵי עֵינֵיכֶם' ויש אומרים מדרבנן ובפנויה לכולי עלמא אסור מדרבנן.

והגם דהבאתי לעיל דהסתכלות בשידה ורוחות ולא באשה ממש שאני, דלא אתמר איסורא ד'לא תתרו אַתְּרֵי עֵינֵיכֶם' בכהאי גוונא, מכל מקום רבי עקיבה כשהיה מגיע למקרא זה ד'אִישָׁה הִפְרֵם וְנָה' יִסְלַח לָהּ' דמוכח מיניה, כל היכא דהמחשבה באיסורא הוות, אף על גב דהמעשה היתר גמור צריך כפרה וסליחה.

לכן מזה היה דן בהך עובדא, דאף על גב דאשר חישב בהסתכלות לא הוה באשה ממש, מכל מקום צריך כפרה על מחשבתו והסתכלותו שהיתה על אשה ממש, כי הוא חשב דזאת הנראית לו על הדקל היתה אשה ממש דשייך בה האי איסורא ד'לא תתרו'.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁸⁴ ולא ידע ואשם ונשא עונו, כשהיה ר' עקיבא מגיע לפסו זה היה בוכה

הא דרבי עקיבה היה בוכה בפסוק זה טפי מזולתו?

דף פ"א

איסי בן יהודה אומר: "נלא ידע נאשם ונשא עוננו", על דבר זה ידו (יצטערו) כל הדווים.

כלומר, כל מי שיש לו לב לדוות, יש לו לדוות על דבר זה, שאף החוטא בשגגה נושא עליו עון.

נראה לי בס"ד, על פי מה שאמרו בגמרא דחגיגה (חגיגה יד:) תנו רבנן ארבעה נכנסו לפרדס. . . ורק רבי עקיבה נכנס בשלום ויצא בשלום, ואף הוא באו מלאכי השרת לדחפו, אמר להם הקדוש ברוך הוא הניחו לזקן זה שראוי הוא להשתמש בכבודי!

ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל, דארבעה חכמים הללו היו מופלגים בחכמה והיו צופים ברוח הקודש ובמעשה מרכבה, ועלה בדעתם לתקן הפגמים שפגם אדם הראשון בחטאו, אך אי אפשר לתקן הפגמים ההם אלא עד שימשיכו ארבעה מוחין שהם חכמה ובינה ותרין עטרין דדעת, שהם חסדים וגבורות, וכולם יחד הם ד' מוחין. אמנם ארבע חכמים אלו עלה בדעתם שבין ארבעתם יחד יתקנו הפגמים הנזכר, והיינו שכל אחד מהם יתקן וימשיך מוח אחד מאלו הארבעה מוחין הנזכר, כי חשבו שאין כח בהם להמשיך הד' מוחין וכן עשו. אבל טעו בזה, כי היה צריך שכל הארבעה מוחין יושלמו על ידי אחד מהם בלבד.

וכן גם לרבי עקיבה שנכנס בשלום ולא חטא בזה התיקון אשר עשה, בקשו מלאכי השרת לדחפו, והטעם כי באמת תיקון שלו היה שלם וטוב יותר מכולם, ונעשה בו תועלת, מפני כי אף על פי שהמשיך מוח אחד לבדו, עם כל זה הועיל, כי מחמת דאותו המוח שתיקן הוא היה עטרא דחסד, אז על ידי תיקונו נתקנו כל המוחין ממילא. אך עם כל זה שגג בזה, שהיה צריך שהוא לבדו ימשיך כל הארבעה מוחין כולם, ולכן בקשו מלאכי השרת לדחפו, והשם יתברך הצילו כי על כל פנים נתקנו כל הארבעה מוחין בסיבתו, אף על פי שהוא עצמו לא נחת לתקן אלא מוח אחד בלבד. עד כאן דבריו זלה"ה בקיצור.

. . . ולכן רבי עקיבה כשהיה מגיע לפסוק זה, דאמר מי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב דאמרה תורה 'ננשא עוננו' היה בוכה על חביריו שהיו עמו בשותפות עליית הפרדס, דכולם חשבו לתקן וכוותם היתה לטובה לאכול שומן, ורק שגו ברואה ועשו קלקול במעשיהם, וכל אחד קבל עונש גדול כפי ערך הקלקול שהיה על ידו, זה מת וזה נפגע וזה יצא לתרבות רעה. והיה בוכה עליהם ואמר, אם כן, המתכוון לקלקל ועשה קלקול על אחת כמה וכמה. וגם על עצמו היה בוכה קצת, כי על כל פנים הוא שגה בתיקון שעשה והיה בסכנה גדולה דרצו מלאכי השרת לדחפו לולי השם יתברך היה בעזרו והצילו.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, חלק ד, קידושין, על הדף)

ייחוד אדם עם אמו ובתו

שנינו במשנה: מתייחד אדם עם אמו.

אמר רב יהודה אמר רב אסי: מתייחד אדם עם אחותו לפרקים, אבל לא ידור עמה באופן קבוע. ודר עם אמו ועם בתו אף בקביעות, משום שאין יצרו תוקפו עליהן, היות שכבר ביטלו אנשי כנסת הגדולה ליצר הרע זה.

אמר לו שמואל: אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפילו עם בהמה, ואף אמו ובתו ואחותו בכלל.

שאלו: הרי למדנו "מתייחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקירוב בשר", ומה יאמר על כך שמואל?

ותירצו: שמואל יענה, ולשיטתך, שאדם מתייחד עם אמו, איך תסתדר עם מה ששנינו: "אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה, אין מתייחד עמהם אלא בעדים", משמע שלא בעדים - לא?

אלא זוהי מחלוקת תנאים, ושמואל סובר כתנא של הברייתא האוסר את הייחוד בכל העריות.

כפי ששנינו:

אמר ר' מאיר: הזהרו בי מפני בתי, כלומר אל תניחוני להתייחד עמה.

אמר ר' טרפון: הזהרו בי מפני כלתי. ליגלגל עליו אותו תלמיד. אמר ר' אבהו משום ר' חנינא בן גמליאל, לא היו ימים מועטים, עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו.

איסור ייחוד עם בהמה

אביי - כשהיה נמצא בשדה, היה מונע את הבהמות מלהיות בכל השדה.

רב ששת - היה מעביר את הבהמות לצדו השני של גבול השדה.

רב חנן מנהרדעא מצא את רב כהנא על שפת הנהר, וראהו שיושב ולומד כשהיתה בהמה עומדת לפניו.

אמר לו: מר לא סובר ש"אפילו עם בהמה" אסור להתייחד?

ענה לו רב כהנא: לא שמתני לב לך שיש כאן בהמה.

ייחוד עם נשים ששונאות זו את זו

אמר רבא: אף על פי שאין איש אחד מתייחד עם שתי נשים, אם הן שונאות זו לזו, מותר להתייחד עמהן. משום שאין חשש שתגרור האחת את השניה עמה לדבר עבירה. ולכן מתייחד אדם עם:

שתי יבמות (שתי נשים הנשואות לשני אחים) - לפי שחוששת כל אחת מהן שמא ימות אחי בעלה בלא בנים, ותפול אשתו לפני בעלה ליבום, ויהיו שתיהן נשותיו.

שתי צרות, אשה וחמותה, אשה ובת בעלה - משום ששונאות זו את זו.

אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואין מוסרת עצמה לביאה - שאם יבוא האיש על הגדולה תלך הקטנה לספר זאת. והיא עצמה לא תמסור עצמה לביאה, לפי שמתוך קטנותה עדיין אין בה יצר לכך.

שינת הורים בקירוב בשר הורים עם ילדיהם

שינונו במשנה: הגדילו - זה ישן בכסותו וזו בכסותה.

כמה שנים יהיהו כדי שניקראו 'הגדילו'?

לרב אדא בר עזא אמר רב אסי: תינוקת בת תשע שנים ויום אחד, תינוק בן שתיים עשרה שנה ויום אחד - נקראים כבר גדולים.

ויש אומרים: נקראים גדולים כשהתינוקת בת שתיים עשרה שנה ויום אחד, וכשהתינוק בן שלוש עשרה ויום אחד.

ולשניהם: נחשבים גדולים רק כשיהיה "שְׁנַיִם נִלְנְנוּ וְשָׁעָרָה צִמְחָה".

אלא שללישנא קמא - מגיל תשע שנים ויום אחד בבת, וי"ב שנים ויום אחד בבן, כבר הם ראויים להבאת סימנים, אבל קודם לכן, אף אם הביאו שערות אין זה אלא שומא בעלמא.

וללישנא בתרא - רק מגיל י"ב שנים ויום אחד בבת, וי"ג שנים ויום אחד בבן נחשבות סימני גדלות.

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מה שאמרנו שקודם גיל זה הם מותרים לישון בקירוב בשר, זה דוקא כשאינה בושה לעמוד לפניו ערום, אבל בושה לעמוד לפניו ערום - אסור.

היות מעת שהיא בושה בגילוי גופה, סימן הוא שכבר התעורר בה יצרה.

האם סב רשאי לשחק עם נכדתו?

רב אחא בר אבא הגיע לבית רב חסדא חתנו, לקח את בתו והניחה בחיקו. אמר לו רב חסדא: וכי אינך יודע שכבר היא התקדשה לאיש, ויש לך להתרחק ממנה כדין אשת איש?

אמר לו רב אחא: מאחר שקידשת אותה בקטנותה, עברת על דברי רב, שאמר רב יהודה אמר רב / ר' אלעזר: אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה!

אמר לו רב חסדא: ומר עבר על דברי שמואל שאמר שאין משתמשים באשה. ואילו אתה משחק עמה?

ענה לו רב אחא: אני סובר כמימרא אחרת של שמואל שאמר הכל לשם שמים. כלומר, הכל תלוי בכוונה, ודוקא לשם חיבת אישות אסור, אבל אני התכוונתי רק לעשות קורת רוח לאמה, להראות שאני מחבב את בתה שהיא נכדתי.

דף פב

דברי המשנה ★ רווק ואשה לא ילמדו תינוקות ★ רווק רועה ושינת שני
 רווקים בטלית אחת ★ דברי המשנה ★ כל שעסקיו עם הנשים – סורו רע ★
 עשרה דברים שנאמרו על מקיז דם ★ אומנות נקיה וקלה ★ בזיעת אפך
 תאכל לחם ★ לימוד תורה עדיף על כל אומנות

דברי המשנה

א. אדם רווק ואשה - לא יהיו רגילים להיות מלמדי תינוקות.

ר' אלעזר אומר: אף מי שאין לו אשה.

ב. לר' יהודה: לא ירעה רווק בהמה, ולא יישנו שני רווקים בטלית אחת.

וחכמים מתירים.

רווק ואשה לא ילמדו תינוקות

הטעם לכך

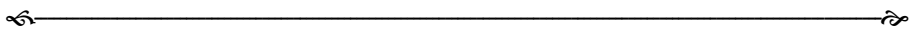
רווק: משום האמהות שמביאות את התינוקות⁴⁸⁵.

אשה: משום האבות שמביאים את התינוקות.

דעת ר' אלעזר

שאלו: האם ר' אלעזר התכוון לא רק רווק שלא נשא אשה מעולם, אלא אף
 אם היתה לו אשה ומתה אסור לו ללמד תינוקות, או גם אחד שיש לו אשה רק
 שלא נמצאת עמו עתה?

והוכיחו: שגם אם יש לו אשה רק שלא נמצאת עמו עתה אסור ללמד,
 מהמובא בבביתא, "אף מי שיש לו ואינה שרויה אצלו - לא ילמד סופרים".

⁴⁸⁵ לא ילמד אדם רווק סופרים . . משום אמהתא דינוקי

מי שאין לו אשה או שאשתו בעיר אחרת - לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם
 מביאות את בניהם לבית הספר ויתגרה בו יצרו.

מה שאין כן כשאשתו עמו בעיר, יש לו פת בסלו, אם יבא לו הרהור ויתקפנו יצרו
 שלא יוכל להסיח דעתו, יוכל לבא אל אשתו.

ויש מתירין למי שיש לו אשה אפילו היא בעיר אחרת. ולכן, אין למחות ביד
 המקילים.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה, פרק א, יג)

רווק רועה ושינת שני רווקים בטלית אחת

לר' יהודה: אסור, שמא יבוא לידי חטא.

אמרו חכמים לר' יהודה: לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה. לכן, אין לאסור זאת על רווקים.

דברי המשנה

א. כל שעסקיו עם הנשים - לא יתיחד עם הנשים. אף שמותר לסתם אדם להתייחד עם ג' נשים ומעלה, לפי שלבו גס בהן ואינו בוש מפניהן ואם יחטא עם אחת שאר הנשים יחפו עליו.

ב. לא ילמד אדם את בנו אומנות הנשים.

ג. ר' מאיר אומר: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, ויתפלל למי שהעושר והנכסים לו, ומן השמים ישלחו לו את פרנסתו.

שאין לך אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו.

[כתבו התוס': ה"זכות" האמורה כאן היא מזלו של האדם שנקבע לו קודם שנולד.]

אך המהרש"א הביא את דברי התוס' במסכת שבת, שזכויות האדם מסוגלות לשנות את מזלו, ולזה התכוון ר' מאיר, שיכול לשנות את מזל פרנסתו בזכויות שיעשה.

ד. ר' שמעון בן אלעזר אומר: ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות? והן מתפרנסין שלא בצער! והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני⁴⁸⁶, אינו דין שאתפרנס שלא בצער!?

⁴⁸⁶ והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני

ועפ"ז מובן העילוי בהשגחה פרטית על ישראל עם קרובו של הקב"ה לגבי ההשגחה פרטית על שאר עניני הבריאה:

בשאר הברואים, אף שכל פרט ופרט נוגע להשלמת הכוונה הכללית (כנ"ל), מ"מ מכיון שחשיבות הפרטים תלויה במעלתם, לכן, גם ההשגחה שעל כל פרט ופרט היא ב"כל אחד לפי מעלתו" (עד כמה הוא "משמש" את התורה ואת ישראל).

דף פב

אלא שהורעתי מעשי (בחטא אדם הראשון) וקיפחתי את פרנסתי⁴⁸⁷
(ונגזר על כל בני האדם להצטער על פרנסתם).

משא"כ בישראל על קרובו, מכיון שהשגחתו ית' עליהם היא תוצאה מרצונו ובחירתו בהם, הרי נוסף לזה שיש השגחה על כל פרט ופרט (ובאופן שכל פרט משלים הכוונה הכללית בענין הבריאה) - הנה אופן ההשגחה על הפרטים הוא לא רק כפי חשיבותו הפרטית של כל פרט ופרט (שבה יש חילוקים לפי חשיבותו של הפרט), אלא ההשגחה היא באופן שווה בכלם. כי מצד רצונו ובחירתו ית' בישראל, הרי כל פרט ופרט שבהם "נוגע" באופן שווה.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, לקוטי שיחות, חלק ל, וישלח א)

יש להבין: מדוע בנוגע ללימוד התורה נאמר הלשון "נוצרת", "כי לכך נוצרת", ואילו בקשר לקיום המצות אמרו רז"ל "אני נבראתי לשמש את קוניני?" "בריאה" - מורה על עצם מציאות הדבר, ו"יצירה" - על ה"ציור של הדבר. בקיום המצוות - העיקר הוא קיום המצוה בפועל, הנעשה על ידי עצם מציאות האדם; עליו לשמש את קונו בעבודת עבד, מתוך קבלת עול. בלימוד התורה, לאיך, חשוב בעיקר ה"ציור" של האדם - חכמת התורה חייבת לחזור לשכלו ומוחו.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, ביאורים לפרקי אבות, ע' 55)

כל מציאותו של יהודי היא המסירה והנתינה להקב"ה - "אני נבראתי לשמש את קוניני", "קוניני" דייקא, לא רק כפי שהקב"ה נקרא "ברוך עושך", "ברוך יוצרך", "ברוך בוראך", אלא כפי שנקרא "ברוך קונך", דקאי על עולם האצילות, ובעולם האצילות גופא - אצילות שבאצילות, ולמעלה מכל העולמות כולם.

(כ"ק אדמו"ר מה"מ, תורת מנחם - התועודיות, ה'תש"נ, ח"ג ע' 132)

⁴⁸⁷ אלא שהורעתי מעשי וקיפחתי פרנסתי

יש להבין למה מיוחד עונש זה לרוע מעשה ולא עונש אחר?

ונ"ל דכתב בחוה"ל שער הבטחון פ"ג הקדמה ה, וז"ל: והעילה אשר בעבורה חייב הבורא את האדם לחזור ולסבב על סיבת הטרף לשני פנים, א' וכו', והשני כי אלו לא הוצרך האדם לטרוח להבאת טרפו הי' בועט ורודף אחר העבירות. . ואמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה וכו' וגוררת עון. כל שכן מי שאין לו חלק באחת מהן.

דף פב

ה. אבא גוריינ איש צדיין אומר משום אבא גוריא: לא ילמד אדם בנו חמר, גמל, קדר, ספן, רועה וחנווני - שאומנותן אומנות ליסטים.

חמר גמל ספן וקדר - הולכי דרכים הם, וכשלנים בדרך, דרכם ללקוט פירות משדות זרים. וכן נשכרים לבני אדם ואינם עומדים בהתחייבותם לעבוד במלואה.

רועה - חשוד לרעות בשדות זרים.

חנווני - חשוד בהונאה לערב מים ביין וצרורות בחיטים.

ו. ר' יהודה אומר משמו:

א החמריין - רובן רשעים. מפני שחשודים על הגזל.

א הגמלים - רובן כשרין. שמתוך ששוהים הרבה במדבריות שהם מקום סכנה, מתוך יראתם משכרים לבם לפני הקב"ה.

. . . ובזה יובן מאמר רבי שמעון בן אלעזר, ראית מימך חי' ועוף וכו', ר"ל אני וכיוצא בי היודעין שנבראו לשמש את קוני, וטרדתו ביראת ה' כל היום לשמש את קוני, באמת מתפרנסין שלא בצער, מה שאין כן אחר שהרעתי מעשי, ר"ל לרדוף אחר עבירות.

לכך בחמלת הבורא ית' על האדם שהטרידו בקיפה פרנסתו שלא יהיה פנוי בעסק העבירות, וזה שאמר וקפחתי פרנסתי, שאני גורם לעצמי כאמור. הגם שיש צדיקים טרודים פרנסה, ורשע בשלוה, כבר האריך שם בזה, יעו"ש.

(ר' יעקב יוסף מפולנאה, תולדות יעקב יוסף, כי תצא)

ומלשון 'קפחתי' את פרנסתי משמע, שניתן לי פרנסתי אלא שנגזלה ממני, שבשביל שהרעותי את מעשי ניתן רשות להחיצונים שיגזלו את השפע.

ובזה הבנתי מה ששמעתי בשם הרה"ק ר' בונם מפרשיסחא זצללה"ה שכל עני יצטרך ליתן דין וחשבון מדוע הוא עני, כך שמעתי. והדברים סתומים, כי כבר קיבל ענשו במה שהוא עני ולמה יהי עוד עליו דין?

אך להנ"ל יובן שיהי' עליו דין מדוע השפע נמסרה להחיצונים בסיבתו, וזה חטא נוסף על חטאו שבגלגלו נעשה עני.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, בהר, ג)

אדם השלם במעשיו ללא חטא יסבבו לו מן השמים שתהיה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ורק מחמת החטא אין האדם זוכה להתפרנס ללא עמל

(ר' יעקב יהושע פלק, פני יהושע, על הדף)

דף פב

♣ **הספנין** - רובן חסידים. שנמצאים במקום יותר מסוכן מהגמלים⁴⁸⁸.

♣ **טוב שברופאים** - לגיהנם⁴⁸⁹. מפני ש:

(א) בטוח בעצמו ואינו ירא מהחולי ולכן אינו משבר ליבו לפני

המקום. (ב) לפעמים הורג נפשות כשמתרשל במלאכתו.

⁴⁸⁸ ר' יהודה אומר משמו: החמירין. והגמלין. . הספנין כו'

אודות שלשה סוגי בני אדם מדבר כאן אבא גוריא, המקיפים חלק אנשים גדול. כל נסתכל על עיסוקיהם, אלא על מידותיהם ומהלך נפשם, שזו הכוונה בפירוש רש"י לכל שלשה סוגי בני אדם אלה.

הסוג הראשון, שאבא גוריא מכתיר אותו בתור אדם כשר, הוא זה שמשבר לבו במקום, ואף שיש סיבה לדבר - עיסוקו במקום סכנה, אך ה"בפועל" הוא טוב. יש לו לב רך, ובעל לב רך נקרא אדם כשר.

הסוג השני הוא מי שאבא גוריא קורא לו חסיד, שאופן בחירת הלב שלו הוא "ברעדה", בחרדה, הוא ירא שמים ושרוי תמיד בחרדה, הוא רועד שמא הוא חוטא במקום, כלומר, לבו לא רק שהוא רך, אלא גם שבור, לב נשבר, ובעל לב נשבר נקרא חסיד.

הסוג השלישי הוא שאינו פוחד משום חולי, הוא אוכל ושותה, יראת שמים אינה נוגעת ללבו, פעמים מביא אותו מקצועו להיות הורג נפש. סוג אדם זה אין אבא גוריא קורא בשם כלל, אלא מצביע על מקומו בלבד, לאן הוא שייך. סוג אדם זה שייך לגיהנם.

סוג האדם השלישי הוא המסוכן ביותר, הינו בעל המנוחה הנכון, אדם ש"יעוז בהתו", אדם שמתגאה ברכושו, ה"אני" העצמי שלו, "אני צריך", "אני רוצה", מכניס בו תקיפות מסויימת שדוד המלך ע"ה קורא לה בשם "העזה".

אך, אם הרופא הוא כזה שמשבר לבו למקום ומרפא את העני, הרי הוא נמצא במקום היפה והנכון. אך מן ההכרח שיהיה לאדם לב חזק, ולכן כל החסרונות הם בסוג אדם זה דוקא, שכן, העבודה לראות חולים - ל"ע - הופכת אצלו לרגילות, ועליו לזכור תמיד את אחריותו.

(כ"ק אדמו"ר הרי"צ, לקוטי דיבורים חלק א בלה"ק, ע' 120)

⁴⁸⁹ **טוב שברופאים** לגיהנם

ונראה כי פרוש "רופא אומן" הוא רופא החבורות במלאכת היד, ששגגתו וזדונו הוא חבלה ורציחה בברזל, שהעידה תורה שאפילו מחט אינה צריכה אומד. . אבל רופא

דף פב

ג) לפעמים בידו לרפא עניים ואינו רוצה לרפאם ללא קבלת שכר.
 ד) כתב המהרש"א, שמחזיק את עצמו ל"טוב שברופאים" ומתגאה ועושה הכל על דעת עצמו מבלי להתייעץ באחרים, ובא לכלל טעות ופוגע בחולה.

✠ **הכשר שבטבחים** - שותפו של עמלק⁴⁹⁰: שהרבה ספיקות טריפה באים לידו ומתך שחס על ממונו מאכילן לישראל.

חולים במשקים ובמשלשלות ובמרקחות ובמרחצאות והנחות, אינו נקרא "רופא אומן", אלא רופא סתם, ואינו בכלל זה, שאינו בא לידי חבלה להתחייב בניזקין. ואם שגג או הזיד והמית או הוסיף מכאוב על מכאובי החולי, ונתכוין לרפאות ולא נתכוין להזיק - פטור אף מדיני שמים, שאין לו אלא מה שעניו רואות. אלא שאין לו לדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה כדין דין, ולא לסמוך על נסיונותיו. ועל זה אמרו "טוב שברופאים לגיהנם". . אבל אם נהג כראוי וכשורה - שכרו מרובה לשמים, שאומנותו אומנות ליסטים, ונזהר בה, כך נראה לי.

(ר' שמעון בר צמח דוראן, תשב"ץ ח"ג פב)

אותם רופאים שאומרים רק "טוב" בגימטריא י"ז, שאינם מתפללים בשמונה עשרה ברכת רפאינו, שאין בוטחים בה' אלא כל ישעם על חכמתם ותבונתם, הוא "לגיהנם", כמובא, ארור הגבר אשר ישים בשר זרועו וגו'.

(ס' ילקוט דברי אסף בשם ר' יחזקאל אברמסקי)

490 הכשר שבטבחים שותפו של עמלק

ידוע שמעשי האדם הם תולדות המדות, שמדתו מושכתו לעשות מעשים לפי מדתו. אך יש שהמדות הן תולדות המעשים, שלרגלי המעשים נעתקו המדות ממהותן וקונות מהות אחרת לפי המעשים, כמ"ש הרמב"ן (בפ' כי תצא) כי האכזריות תפשט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו: טוב שבטבחים שותפו של עמלק.

וידועים דברי המחקרים שההרגל נעשה טבע שני, ולא לבד בנפש האדם אלא אף בנפש בע"ח כן כמ"ש (יחזקאל י"ט) "וילמד לטרוף טרף אדם אכל", וכתב הרמב"ן שבידוע שחי' הטורפת פעם אחת אדם נעשית עוד רעה יותר.

(ר' שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, שם משמואל, פרשת יתרו, שנת תרע"ג, עמ' רנא)

במדרש דריש עמלק, 'עם' לק', שהיה להוט אחר ישראל ככלב אחר הנבילה. להכי מדמי ליה לטבח שחס על בהמותיו להכשיר נבלות.

(ר' אשר בן יחיאל, תוספות הרא"ש, על הדף)

דף פב

ז. ר' נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. שאדם אוכל משכרה בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעוה"ב, ושאר כל אומנות אינן כן.

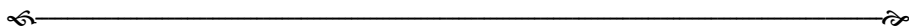
כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורים ואינו יכול לעסוק במלאכתו, הרי הוא מת ברעב.

אבל התורה אינה כן, אלא משמרתו מכל רע, בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו.

בנערותו מהו אומר? "יקוץ ה' יתליפו כח". בזקנותו מהו אומר? "עוד ינובון בשׁיבה".

וכן הוא אומר באברהם אבינו, "ואברהם זקן . . . וה' ברא את אברהם בפל", והיה זה בשכר התורה שעסק בה.

שכן מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה⁴⁹¹, שנאמר, "יעקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתיו".

⁴⁹¹ מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה

וקשה איך אפשר שקיים כל התורה כולה חדא דלא ניתנו עדיין אלא רק שבע מצות? ועוד אפילו אם היתה נתונה התורה למטה איך אפשר לאדם אחד לקיים הכל?

אלא ודאי מוכרח לומר, דהתורה ניתנה לו בשלימות והיה עוסק בלימודה, ולהכי נחשב לו כאלו קיים כל התורה כולה, דכל הקורא פרשת עולה כאילו הקריב עולה וכיוצא בזה (מנחות קי.). ולכן אמרו מכח לימוד התורה היה לו אחרית הטוב הזה.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

ואיך הניח תפילין אשר נזכר שם יציאת מצרים ואז עדיין לא היה כלל גלות מצרים? אך באמת יש פנימי' וחיצוני', והקיום שלו היה בפנימי'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, תורה אור, לך לך, יא, ב)

והרי לא היה לו בגדי חושן ואפוד ולא אכל מצה וכיוצא?

אלא שקיים אותה בבחי' ההעלם, דהיינו כמו שהיא למעלה בלתי הלבשה כו'.

(כ"ק אדמו"ר הזקן, תורה אור על מגילת אסתר, קיט, א)

דף פב

כל שעסקיו עם הנשים - סורו רע

שנינו בברייתא: כל שעסקיו עם הנשים - סורו רע. כלומר, מנהגו רע ורע להיות בקרבתו [סורו מלשון סר אליו]. כגון:

- ✖ הצורפים - העושים תכשיטי נשים.
 - ✖ הסריקים - סורקי בגדי נשים.
 - ✖ הנקורות - מנקרי ריחיים של יד שנשים טוחנות בהם.
 - ✖ הרוכלים - מוכרי קישוטים ובשמים.
 - ✖ הגרדיים - אורגי בגדי נשים.
 - ✖ הספרים - שנשים באות אליהם שיספרו את בניהן.
 - ✖ הכובסים - שנשים מביאות להם בגדים.
 - ✖ הגרע - מקיז דם.
 - ✖ הבלן - מחמם מרחצאות.
 - ✖ והבורסקי - מעבד לנשים עורות למלבוש ולמנעל.
- אין מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול, לא בגלל שהם פסולים, אלא משום שאומנותם מזולזלת בעיני בני אדם ואין זה מכבוד המלכות והכהונה.

עשרה דברים שנאמרו על מקיז דם

שנינו בברייתא: עשרה דברים נאמר בגרע (מקיז דם):

- א. מהלך על צידו - בדרך גאווה.
- ב. רוחו גסה.
- ג. נתלה ויושב - יושב כשנסמך לאחוריו או על צדו, וזו דרך גאווה.
- ד. עינו צרה - בממונו, שאינו מבזבז כלום, לפי שרגיל לאכול אצל המזמינים אותו להקיז דם.
- ה. ועינו רעה - שנותן עיניו בבריאים ומצפה שיחלו כדי שיצטרכו לו.
- ו. אוכל הרבה - רגיל אכול עם כמה אנשים בכל יום, כאמור.
- ז. ומוציא קימעא - שאוכל עם החולים הצריכים הקזה, והם מקפידים לאכול לחם נקי ובשר שמן, ומאכלים אלו ממעטים את הזבל.

דף פב

- ה. וחשוד על העריות - מתוך שעסקו עם נשים.
 ט. ועל הגזל - נשים גוזלות מבעליהן ונותנות לו.
 י. ועל שפיכות דמים - שלפעמים מקיז יותר מידי דם וגורם למיתה.

אומנות נקיה וקלה

דרש בר קפרא: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה.

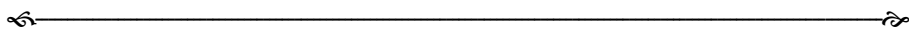
אמר רב יהודה: כאומנות מחט תלמית, שתפירותיה עשויות שורות שורות כמין תלמים.

רבי אומר: אין לך אומנות שעוברת מן העולם, בין נקיה ובין מאוסה, ואם לא יעסוק בה אדם זה, יעסוק בה אדם אחר. אשרי מי שרואה את הוריו (מולידיו ואת ילדיו) באומנות מעולה, אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה.

אי אפשר לעולם בלא בשם ובלא בורסקי. אשרי מי שאומנותו בסם, שמדיף תמיד ריח טוב, ואוי לו למי שאומנותו בורסקי.

אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקיבות. אשרי מי שבניו זכרים, ואוי לו למי שבניו נקיבות⁴⁹².

ר' מאיר אומר: לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה, ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו. שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות, אלא למי שהעושר שלו, שנאמר, "לי הקסף ולי הנהב נאם ה' צבאות".

⁴⁹² אשרי למי שבניו זכרים אוי למי שבניו נקבות

וזהו כל הבן כו':

כי עיקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים, וארז"ל (פסחים ס"ה). אשרי למי שבניו זכרים (היינו מצות) אוי למי שבניו נקבות (היינו עבירות).

וזהו כל הבן הילוד, ר"ל אם עשית מצוה היאורה תשליכוהו, ר"ל יהיה נשכח מלבך כאלו נפל למים.

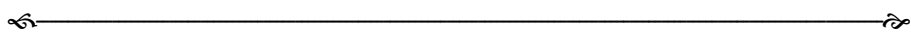
וכל הבת תחיון, כאמרו (תהילים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד. כי בעבירה הוא להיפך, כאשר אינו שוב עליה שתהיה תמיד נגדו אז כבר עלתה לקטרג, ועי"ז נשכחת מלבו כי נפרדה ממנו עד לאחר מותו תהא קשורה בו ככלב. משא"כ כשחטאתו נגדו תמיד ושב ומתחרט, אין לה יכולת לעלות למעלה, ועי"ז עצמו זוכרה תמיד.

(ר' דוד שלמה אייבשיץ, ערבי נחל, חקת א)

בזיעת אפך תאכל לחם

ר' שמעון בן אלעזר אומר: מימי לא ראיתי צבי קייץ, וארי סבל, ושועל חנווני, והם מתפרנסים שלא בצער. והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער?!

אלא שהרעותי את מעשי, וקיפחתי את פרנסתי, שנאמר, "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶיךָ וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מִנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם"⁴⁹³.

⁴⁹³ מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנווני

דהנה ידוע, שכל ענין תפלותינו ובקשתינו מה שאנו מתפללים איש נגעי לבבו שהש"ת ישוב לשוב עלינו לטוב ממה שהיה עד עתה, הוא חלילה לא לשנות מרצון הבורא עכשיו, כי האיך נתפלל לשנות רצון הבורא אם אין רצונו כך? רק הענין הוא כי מאתו לא תצא הרעות ובוודאי רצונו הכל לטוב, כי באמת הדין נותן כן, מי שקונה לו עבד צריך לפרנסו ואין העבד צריך לדאוג על פרנסה ומלבושים ושאר צרכים רק לעבוד עבודת עבד לאדונו.

וזהו ענין אמרם ז"ל (קדושין פב.) מימי לא ראיתי צבי . . . אלא שהרעותי מעשי וקיפחתי פרנסתי, וע"כ כיון שהחטא גורם למנוע השפע. אבל רצון הבורא אינו כן, רק להשפיע ולהיטיב.

וע"כ אנו מתפללים שיתנהג כפי רצון הבורא לרפאות חולים ולכלכל חיים כו'. אך כל זה מה שצריך לגוף ואי אפשר בלעדו, כמו לחם לאכול ובגד ללבוש.

אבל יש בני אדם שמבקשים מותרות, מה שאינו צריך כל כך, כמו מלבושים הרבה ועליות מרווחים ולפסוק נדן הרבה לבניהם, כל זה אינו מן הצורך, רק אם זוכה ביותר. וע"ז צריכין להתפלל, אבל על צרכינו אין צריך להתפלל, רק לעסוק בעבודת הבורא וממילא יהיה לנו כל צרכינו.

וזה שנאמר "טרם יקראו ואני אענה", דהיינו על הצורך אין צריך לקראותו ולהתפלל, רק "עוד הם מדברים", מה שהם מבקשים עוד ועודף, כמו "ויבך על צואריו עוד" שהוא לשון עודף, זה אני אשמע אם ראוין לכך.

(ר' יחזקאל פנט, מראה יחזקאל, על התורה, הגדה של פסח)

הסיבה שנקטה הברייתא דווקא את המקצועות הללו לצבי הארי והשועל:

עיקר העבודה שבשיטוח הקציעות בשדה הוא השמירה עליהם. אין כמו הצבי ראוי להיות קייץ כיון שגם כאשר הוא ישן עינו אחת פקוחה לשמור על הקציעות.

דף פב

לימוד תורה עדיף על כל אומנות

רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אינה עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב.

אבל תורה אינה כן, עומד לו לאדם בעת ילדותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. בעת ילדותו מהו אומר? "יְקוֹזֶה ה' יַחְלִיפוּ כֶּחַ יַעֲלוּ אֲכָר פְּנֵשִׁימִים"⁴⁹⁴. בזקנותו מהו אומר? "עוֹד יְנוּבוּן בְּשִׁיבָה דְשָׁנִים וְרַעֲנָנִים יִהְיוּ"⁴⁹⁵.

סבל הוא סמל הכח והגבורה, ולכן אילו היה הארי בוחר מקצוע היה נהיה סבל. השועל נחשב לפיקח שבחיות, תכונה בסיסית למקצוע החנוונות, לשאת ולתת למכור ולקנות.

(ר' יעקב בן צבי (היעב"ץ), ע"פ מטפחת סופרים)

⁴⁹⁴ בעת ילדותו מהו אומר? וקוי ה' יחליפו כח

נראה לי כי התורה נקראת תוֹשֵׁיָה (ישעיה כח, כט) דמתשת כוחו של אדם (סנהדרין כו:), נמצא כח הגוף נחלש, אך באמת כח הנפש מתרבה וגדל, ולפי זה, הוא עושה חליפין כח הגוף בכח הנפש. ולזה אמר יחליפו כח וכמו שאמר הכתוב פִּי אֲלֵקִים שֹׁפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

⁴⁹⁵ ובזקנותו מהו אומר? עוד ינובון בשיבה

ינובון לשון גִּיב שְׁפֹתָם? (ישעיה נז, יט). שיש להם כח ויכולת לעסוק בתורה ולדבר בדבר הלכה. וכמו שאמרו, זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם (משנה קנים ג, ו).

ונמצא, בזקנותם אומרים חידושי הלכות לאמיתה של תורה מה שלא אמרו מקודם בילדותם, ולא ידמה בעיניהם הלימוד לצער הגוף, אלא גם מצד הגופים שלהם דשנים ורעננים יהיו, כי התורה נותנת חיים לעושיה ומוצאה מְצָאָה חַיִּים.

(ר' יוסף חיים מבגדד, בן יהוידע, חלק ד, קידושין, על הדף)

הדרן עלך עשרה יוחסין

וסליקא לה מסכת קידושין בס"ד

*

תם ונשלם
השבח לא-ל בורא עולם

*

לזכות

הרה"ח ר' ישראל יוסף שיחי'
ומרת ציונה שתחי'
וכל יוצאי חלציהם שיחי' מדר

יתן להם השי"ת מידו המלאה הפתוחה הקדושה
הגדושה והרחבה כל המצטרך להם
בבני חיי ומזוני רווחי ובכולהו רוויחי
בטוב הנראה ונגלה בגשמיות וברוחניות
ויזכו לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש
מתוך שמחה וטוב לבב

לזכות

משתתפי השיעור שיחי'

יתן להם השי"ת מידו המלאה הפתוחה הקדושה
הגדושה והרחבה כל המצטרך להם
בבני חיי ומזוני רווחי ובכולהו רוויחי
בטוב הנראה ונגלה בגשמיות וברוחניות
ויזכו לקבלת פני משיח צדקנו בקרוב ממש
מתוך שמחה וטוב לבב

